Szentpétery Zsigmond. Az úttörő lelkes színészgárda egyik legrokonszenvesebb alakja, a régi Nemzeti Színház alapító tagja és majdnem 3 évtizedig annak oszlopa, született 1798 július 31-én, a szabolcsmegyei Rohod községben, ahol atyja nemes származású református pap volt. Középiskolai tanulmányait Sárospatakon és Debrecenben elvégezve, baráti és rokonai ellenzése dacára elhatározta, hogy színésszé lesz. Szülei természetesen hallani sem akartak ezen eltévelyedésről, hiszen ők a papi pályára szánták az értelmes ifjút, ő azonban követi szíve vágyát — és színész lesz a Lángh Ádám és Udvarhelyi Miklós együttes direkciónál, ahol 1815 augusztus 19-én már fel is léptetik Moliére-nek azon időben egyik közkedvelt darabjában, a Sganarelle-ben, melyben Perrin pór fiút játszta Udvarhely közönsége előtt, majd nemsokára szerelmes szerepeket osztott rá az igazgatója és e szakmában is megállta a helyét. Mint minden novicius: ő is szorgalmasan tanult; első feladatául tűzte ki, hogy az alakokat, amiket eljátszandó volt: az életből lesse el és azokat sok eredetiséggel is vitte színpadra; így hamar nyílt alkalma oroszlánkörmeit megmutatni, miért is igazgatója fokozatosan jobbnál-jobb szerepeket ad neki, miket sok ambicióval játszott el. Ezen közben sokat nélkülözött, mint ahogy Déryné írja: Udvarhelyi Miklóssal, Fáncsyval, Kilényi Dáviddal nem tudott kosztot, lakást fizetni, ezért együvé mentek lakni a színházi öltözőben (Pesten). Egy ízben arra határozták el magukat, hogy a gyomor korgását radikálisan fogják lecsillapítani. Ugyanis nappal elmentek a kertekbe retekrekvirálási szemlére, hogy éjjel aztán kihuzogálják a helyükből. Ki is huzogálták, de csalódtak, mert a reteknek vélt zsákmány nem retek volt, hanem savanyítani való kerek répa! 1822-ben Kilényi (Kocsis) Dávidnál működött, Győrben és ott is elismerést vívott ki talentumával; s amíg sorsa arra kényszerítette, hogy a vidéken hirdesse a nemzeti nyelv zengzetességét és kultúránk fenségét, mindig elsőrangú igazgatóknál találjuk és egyúttal a rendezés munkáját is ő vállalta el. E vándorélet mindaddig tartott, amíg Pestmegye a budai színházat pártfogás alá nem vette; ami nemsokára be is következett. Nevezetesen gróf Széchenyi István akkori táblabíró közbenjárására 1834-ben megengedte a kassai színtársulatnak, hogy Budán játszhassék: ekkor Szentpétery már elismert jó színész hírében állott, nejével egyetemben, — három évvel később pedig, 1837-ben, midőn a Nemzeti Színház megnyílt, jó híre eljutott ide is és Bajza József igazgató sietett őt is leszerződtetni. Első szerepe mindjárt a megnyitó előadás „Belizár" című szomorújátékában Justinian keletrómai császár volt. Ezután áttért a vígjátéki kedélyes apák, nagybácsik szerepkörére, melyben tökéletes, nagy művész volt, azonkívül egyéb válfajokban is jeleskedett. Nem volt tudományosan képzett ember — írja róla Molnár György, — de lángesze és különösen finom műérzékével túltett minden esztétikuson, minden előadó mesteren; ilyen volt a játéka is: tele finomsággal, értelemmel, plasztikus kifejezéssel, kedélybeli közvetlenséggel s a legapróbb dolgoknak is világos kiemeléssel. Nemcsak játszta, de magyarázta is szerepeit. A lelkiállapotok mélyen rejtett helyzeteit, átmeneteit mimikával úgy tudta rajzolni, festeni, hogy azok némán is beszéltek és ami más előadónál elmosódott vagy elveszett: őnála az jelentőssé vált. Parodisztikus vonásokat sohasem használt, mert a művészetet komolyan vette, fenségében mélyen tisztelte. Mindig és mindenben jellegzetes és stílszerű volt: hangban, gesztusban, játékban, öltözködésben, maszkban, mozgásban. Játékával diszkrétebb előadásra birta a színészeket és eszerint e téren méltán mondhatjuk, hogy híres elődjével, Kócsi Patkó Jánossal együtt reformátor volt. Az életben is olyan alak volt, hogy majd alispánnak, majd püspöknek nézték, legalább így olvassuk ezt Szigligeti emlékirataiban. Ugyanis megtörtént vele, hogy midőn egyszer Bartay Andrással, a Nemzeti Szinház igazgatójával Bécs felé utazott, egy faluban kiszállván a hintóból, a nép kezet akart neki csókolni, mert püspöknek hitte.

Egy valódi püspöknek pedig nagyon megtetszett méltóságos külseje, szép telt arca, s tisztességes köpcössége, erővel rá akarta beszélni, hogy legyen pappá: „quia habet faciem sacerdotalem pulcherimam" (mert igen szép papi arca van). Azok az alakok, amiket ő oly kiválóan tudott ábrázolni, ma már az életben is eltüntek, a színpadon ő utána senki sem volt képes azokat olyan kedéllyel a néző elé varázsolni. De kitünő volt a francia társalgási darabokban is, mint vén piperkőc, bankár, finom, elegáns marquis, Falstaff, Nyuzó szolgabíró („Violá"-ban), Zsiga cigány, Lombai a Kisfaludy-féle „Csalódások"-ban, Zách Felicián, Mikhál bán, Filipp sírásó (Enzio), Gloster (Lear király) és tömérdek más szerepe sokáig nem talált ő hozzá hasonló személyesítőre. Egyéb szerepei még: Menenius Agrippa, Schmidt Krisztián (Örökség), Miller (Ármány és szerelem), Bácsi (Címszerep) és Veszedelmes nagynéni-ben is a bácsi, Szirtfoki (Két pisztoly), Vámházy (Tündérlak Magyarhonban), Szolgabíró (Csikós), Szkvir (Londoni koldúsok), Hunyadi (Kemény Simon) stb. Jósága, emberszeretete szinte közmondásos volt a színészek világában. Irókat, színészeket bátorított, pártfogolt és ha vidéken vendégszerepelt és felfedezett egy tehetséget, fölvitte Pestre, ambiciót öntött belé, kitartásra, törekvésre buzdította. Szentpétery lelkiismeretes rendező is volt s minden új darab berendezése alkalmával a játszóknak valóságos előadásokat tartott a darabról, a korról, amelyben az játszik, a személyekről, különösen ha azok históriaiak voltak. A pályán lankadatlan buzgalommal működött 43 esztendőn keresztül. Utolsó föllépése 1857 márc. 9-én volt, a Fáy András „Régi pénzek" című darabjában — mely után betegeskedni kezdett és emiatt nyugdíjba lépett 1500 frt-tal. 1858 dec. 13-án, 61 éves korában agyszélhüdés következtében, az egész magyar színészet őszinte fájdalmára, elhalálozott. Temetése a főváros magyarságának impozáns részvéte mellett történt. Babérral díszített koporsóját 24 író és színész kísérte utolsó útjára, fáklyavilágítással. Eltemették Lendvay, Bartha és Fáncsy Lajos közelében. Síremlékét Kovách András népszerű zeneszerző állította. Leleplezték 1860 ápr. 28-án. (Kerepesi-temető, XI. tábla, II. sor, 6. sír.) Szentpéterynek jóhangzású neve volt a színműírás terén is. Az ismertebb darabjai közül a „Parlagi Jancsi" bem. 1854 szept. 25-én, a Nemzeti Színházban, zenéjét szerz. Bognár Ignác), „Bíró uram leánya" (bem. 1856 márc. 5-én u. o., zen. szerz. u. a.) és a „Rokkant huszár", vagy „Tündérek Magyarhonban" című népszinművét sokáig adták a Nemzeti Színházban. Hosszú ideig a drámabíráló bizottság tagja volt. Első neje Borsos Klára, énekesnő, kivel 1830-ban lépett házasságra, de csakhamar elvált tőle. Második neje Borsai Klára, jeles színésznő volt, egyidőben a kolozsvári fixum-társulat tagja. Született 1811-ben. Már 18 éves korában működött a pályán. Élte virágjában, 24 éves korában, 1835 jan. 13-án, hunyt el, száraz betegségben, melyben 8 hónapig szenvedett. Temetésén a budai nemzeti színésztársaság teljes számban jelent meg. Nyolc színész fekete magyar ruhában, fáklyafénnyel kísérte koporsóját, melyet nemesi címerével díszítettek. A bécsi kapunál a német szintársulat is gyászdalokat énekelt. Este a magyar társulat nem tartott előadást. Ő volt első halottja a pesti magyar szintársulatnak. Éder Lujza (L. o.) is a felesége volt, majd 1852 márc. 30-án újra nősült. Ekkor Glatz Franciskát vette nőül, aki Sz. halála után 1860 július havában Tóth Soma színész (L. o.) felesége lett. Sz. színműfordításai: „Halifax", vj 3 felv. Irta Dumas S. Bem. 1843 május 25-én, Pesten. — „Házasság dobszónál", vaudeville 3 felv. Leuven és Brunsvick után ford. franciából. Zenéje Szerdahelyitől. Bem. 1843 szept. 16-án, Pesten. — „Clementina", vígj. 2 felv. Irta Ancelot. — „Utazás Dieppébe", vj 3 felv. Irta Vaffland-Fulience. — „Éva", dr. 5 felv. Irta Gozlan Leo. — (Arcképe a debreceni színpad homlokzatán meg van örökítve.) (Erődi Jenő.)

Szentpétery Zsuzsika, úttörő színésznő, Sz. Zsigmond testvérhuga. (Lásd:

Egressy Gáborné cimszó alatt, I. kötet, 392. oldal. — Az idézett helyen tévedésből Sz. Zsigmond mint atyja szerepel, — e hibát itt helyesbítjük.)

Szép Aladár, színész. szül. 1860-ban Szegeden, megh. 1904 nov. 4-én, Budapesten. 1881-ben végezte a színészakadémiát, majd 1882 aug. 1-én Szegedi Mihály színigazgatónál játszik először. 1884-ben Aradon működött, 1885 szept. 12-étől pedig Kolozsvárott („Sárga csikó" Botos Icig szerepében debütált.) 1886-88 telén Győrött működött. 1888 júl 10-én mint a Budai Szinkör vendége fellépett a „Lili" c. operett Saint Hypothèse szerepében. 1891 máj. 7-én a Nemzeti Színház vendége volt a „Mukányi" c. Csiky Gergely-féle vígj. Kozák Manó szerepében. 1896-ban a megnyíló Vígszínház szerződtette. (Anyja: Mátray Laura, *színésznő. L. o.*)

Szép Ernő, író, színműíró, sz. 1884 jún. 3-án, Huszton (Máramaros m.). Vidéken tanult, azután a fővárosban folytatta tanulmányait és 19 éves korában ujságíró lett. Már tanulókorában írt hangulatos verseket és egész fiatalon munkatársa volt Kiss József „A Hét" című lapjának. 1911-ben megjelent „Énekeskönyv" c. költeményes könyve, 1912-ben „Irka-firka", 1914-ben „Sok minden", 1916-ban „Élet és halál" c. könyve került ki a sajtó alól. Regényei közül a „Lila akác" a legnevezetesebb. A Modern Színpad Kabaré részére sok tréfát és költeményt írt, ezeket részben Nyárai Antal, részben Medgyaszay Vilma énekelte. — Eredeti színművei: — „Az egyszeri királyfi", mesejáték 9 képben, 3 felv. Bem. 1913 dec. 19. Nemzeti Színház. — „Május", játék 1 felv. Bem. 1918 febr. 19-én a Modern Színpad. — „Patika", vígj. 3 felv. Bem. 1920 febr. 13-án a Belvárosi Színház. — „Vőlegény", komédia 3 felv. Bem. 1922 máj. 3-án a Vígszínház. — „Lila akác", szerelmes história 5 képben. Bem. 1923 okt. 30-án a Renaissance Színház. — „Azra", mese 3 felv. A kísérő zenét szerz. Lavotta Rezső. Bem. 1930 febr. 7-én a Kamaraszínház. 50-edszer: máj. 15. „Aranyóra", játék 10 képben. Belvárosi Szinház, 1931 február 13. — Fordításai: „Hol a férjem?", vígjáték 3 felvonásban. Irta: Gandera Félix. Bem. 1923 febr. 16. Renaissance Színház. — „Imádom!", vígj. 4 felv. Irta: Louis Verneuil. Bem. 1924 okt. 11. Vígszinház. — „Téged is!", (Ça!), boh. 3 felv. Irta: Claude Gevel. Bem. 1925 márc. 6. Renaissance Színház. — „Uriemberek" („Loyalties"), színmű 3 felv. 7 képben, írta: John Galsworthy: Bem. 1920 szept. 25. Vígszínház. — „A színművésznő" („Comédienne"), vígj. 3 felv. Irta: Jacques Bousquet és Paul Armont. Bem. 1925 okt. 10. Vígszinház. — „Jónás, Juci, János", vígj. 3 felv. Irta: Tristan Bernard. Bem. 1929 nov. 7. Belvárosi Színház.

Szép Heléna („La belle Helene"), nagy, fényes operett 3 felv. Szöv. írta: Halvéy Ludovic és Meilhac. Zen. szerz.: Offenbach Jacques. Ford. Latabár Endre. — Első magyar előadása Kassán volt, 1866 márc. 7-én, midőn ezt a kritikát olvashattuk az akkori helyi lapban: „Az oly sokszor hirdetett jeles műt végre láthatók színpadunkon, azonban talán nem sokat veszítenőnk, ha végkép el is maradt volna, hagynók mi ezt másoknak. Tagadhatatlan, hogy a jeles zene megérdemli a hallgatást, az események telt házat csinálhatnak ugyan, de semmi jót nem szül megtekintése. A mű egy kissé bizony unalmas, különben az előadás jól ment. Prielle, Mindszenti s. a. t. kielégíték a telt házat." — („Kassa-Eperjesi Értesítő", 1866 márc. 10.) Szegeden: 1867 jan. 24. volt a bemutatója, itt Hetényi Antónia játszta a címszerepet, Szigetközy Zsigmond volt Menelaus. — Aradon: 1868 jan. 8-án került először színre. — Kolozsvárott: 1868 ápr. 19-én ezzel a szereposztással adták: Szép Heléna: Miskovics Irma, Achilles: Széphegyi, Menelaus: Szombati Mihály, Augur: Odry, Páris: Prielle Péter. — Miskolcon: Aradi Gerő igazgatása alatt bemutatták 1868 aug. 22-én. — Nagyváradon: 1869 júl. 29-én adták; főszereplők: Szép Heléna: Blaha Lujza, Menelaus: Vizváry Gy. Páris: Gerecs János, Calchas: Folténvi Vilmos. — Debre-

cenben 1869 okt. 3-án került színre; itt a címszereplő szintén Blaha Lujza volt, Menelaus: Együd István, Calchas: Foltényi és Páris: Gerecs. — A Városszínház 1870 ápr. 30-án tűzte műsorába, ahol Aradi Gerő volt az igazgató. Az operettben résztvett: Medgyaszay Ilka (Szép Heléna), Halmy Ferenc (Páris), Calchas (Szép János), Achilles (Gonda), Menelaus (Érczi Ferenc). — A Népszínházban 1882 okt. 7-én volt a premierje. Szereplők: Páris: Kápolnai János, Menelaus: Kassai Vidor, Heléna: Pálmay Ilka, Agamemnon: Andorffy Péter, Orestes: Sik Gizella, Calchas: Solymossy Elek, I. Ajax: Ujváry Károly, II. Ajax: Hatvani Ede, Filokom: Komáromi J. — Felújították: 1888 jan. 23-án, midőn ez volt a szereposztás: Páris: Hegyi Aranka, Menelaus: Kassai Vidor, Heléna: Pálmay Ilka, Agamemnon: Gyöngyi Izsó, Orestes: Ligeti Irma, Chalchas: Makó Lajos, Achilles: Hunyady József, Ajax I.: Ujváry Károly, Ajax II.: Pusztai Béla, Bachis: Béni Irma. — A következő reprize febr. 13-án volt, amikor Helénát Réthy Laura, Calchast Németh József játszotta. — A Scala Színházban: 1920 máj. 20-án újították fel, Karinthy Frigyes fordítása alapján. Szereposztása: Szép Heléna: Péchy Erzsi, Menelaus: Gyárfás Dezső, Orestes: Balogh Böske, Calchas: Horti Sándor, Agamemnon: Gyöngyi Izsó, Páris: Székelyhidy Ferenc. 50-ik előadását itt 1920 júl. 7-én érte meg. Felújítása 1921 máj. 20-án volt. — A darabot bemutatták a Blaha Lujza Színházban is, Péchy Erzsivel a címszerepben, 1922 nov. 8-án. A többi szereplők ezek: Oresztesz: Vaály Ilona, Páris: László Andor, Calchasz: Szirmai Imre, Menelaus: Tamás Benő. — A Városi Színház előadta: 1928 okt. 20-án. Szereposztása: Páris, Priámusz király fia — Szücs László; Menelausz, Spárta királya — Ferenczy Károly; Heléna, a felesége — Péchy Erzsi; Agamemnon, a királyok királya — Pataki Ferenc; Klitemnesztra, a felesége — Hamvas Józsa; Oresztesz, a fia — Kósza Irma; Kálkász, főpap — Horti Sándor; Achillesz — Varga Imre: Első Ajax — Érczkövi László; Második Ajax — Békássy István. (A darab „Uhraufführung"-ja 1864 dec. 20-án volt, a párizsi Theatre des Varietés-ben. (Lásd: „Sürgöny", 1864 dec. 24.) A címszereplő Hortense Schneider volt. Szül. 1838., megh. 1920. A színház igazgatósága nem túlságosan bízott a darab sikerében, mert a párizsi viszonyokhoz képest elég egyszerűen állították ki. Régi díszleteket és jelmezeket igazítottak helyre. Az énekkart 15 női és 12 férfi kórista képezte, mindössze a zenekart erősítették 24-ről 32 zenészre. A szerzőknek sok bosszúságuk volt emiatt és több szép zenés énekrészt kellett a hiányos karok miatt kihagyni. Annál fényesebb volt a magánszerepek kiosztása: Páris: José Dupuis, Heléna: Hortense Schneider, Orestes: Gilly, Bachis: Céline Rénault, Menelaus: Kopp, Agamemnon: Couder, Calchas: Grenier. A Sz. H. egy évnél tovább maradt műsoron egyfolytában.)

Szép (Schön) Ignác, úttörő színész. 1791—92-ben Budán játszott, Kelemen László első magyar színtársulatánál. (További adatok ismeretlenek.)

Szép János (cs. n.: Márti), színész, szül. 1836-ban, Budapesten, megh. 1901 febr. 12-én, Nagysurányban. Színpadra lépett: 1856-ban, Hubay Gusztávnál. Működött 1857—59-ben Latabár Endre miskolci társulatánál, ugyanitt volt még 1868-ban is, majd 1871 husvétján Szabadkáról elszerződött Szuper Károlyhoz, nyáron Károlyi Lajosnál találjuk, Balatonfüreden. 1877-ben újra Miskolcra ment. A többi igazgatói ezek voltak: 1880—81-ben Lászy Vilmos, utána: Károlyi Lajos, 1883-ban Csóka Sándor, 1884-ben Jáni János, 1885-ben Tóth Béla, 1886-ban újra Tóth Bélánál működött. Azután 1889—90-ben Nagy Paula volt az igazgatója, 1891—94-ben Bokody Antalnál volt szerződtetve. 1894 jan. 4-én elbúcsúzott a színpadtól.

Szép József, énekes színész, szül. 1834-ben, Losoncon, megh. 1887 máj. 7-én, Salgótarjánban, Pesti Ihász Lajos társulatánál. 1848-ban honvéd volt. Színpadra lépett: 1852-ben, Latabár Endrénél. 1859-ben Aradon működött,

onnan elment Miskolcra. Huzamosabb időn át működött Kolozsvárott, majd 1863-ban a budai Népszínháznak volt egyik elismert tagja, Molnár György igazgatása alatt. 1871 husvét után a feloszlott szatmári társulatnál Barna Bálinthoz szerződött, aug. havában Klein Sámuel tagja volt, 1872—74 telén Győrött találjuk. 1877 febr. 27-én Vácott megülte 25 éves, majd 1884 szept. havában pedig 30 éves jubileumát, Vágújhelyen, Kárpáthy György társulatánál.

Szép Olga, színésznő, szül. 1872 márc. 22-én, Szabadkán, megh. 1906 jun. 19-én, Budapesten. Színpadra lépett: 1877 ápr. 10-én, Tóth Béla színigazgatónál. A Vígszínház megnyitó évében annak tagja volt. Korai halála egy szépen fejlődő művészi élet karrierjét megakasztotta. — Férje: Pintér Imre, (L. o.) jeles énekes színész.

Szepesi Miksa dr., szinműfordítása: „Külváros", dr. 3 felv. Irta: Frantisek Langer. Bem. 1925 szept. 17.-én Kassán, Faragó Ödön társulatánál.

Szepesi Paula, színésznő, sz. 1868-ban, Budapesten. Szinpadra lépett 1884 okt. 1.-én, Nagy Vince szinigazgatónál. 1909 dec 27.-én nyugdíjba vonult.

Szepesi Szidi (özv. Polgár Béláné.), színésznő, sz. 1871-ben, Kassán. Szinpadra lépett: 1890-ben Makó Lajosnál nyugdíjba ment 1915 márc. 3.-án.

Szepesi zsinat, 1400-ban parancsot adott a papoknak, hogy a szegények számára gyűjtött alamizsnából színészeknek, bohócoknak s lantosoknak semmit se adjanak. (Lásd: „Honművész", 1837. 28. szám. 221. old.)

Szepesmegyében először valószinüleg 1846 óta volt magyar színészet, midőn Hubay Gusztáv színigazgató járt e vidéken. (L.: „Napkelet", 1859. 5. sz. boritékoldal.) A *szepesmegyei színpártoló* egyesület 1890-ben alakult, Lőcsén. Elnök: gr. Csáky Gyula, titkár: Miskolczi Arnold, gimnáziumi tanár; pénztáros: Rajner Vilmos, magánzó.

Széppataky Johanna, színésznő, Déryné testvérhuga. (Lásd: Kilényi Dávidné.)

Széppataky Rozália, színésznő. (Lásd Déryné címszó alatt.)

Szerajevói magyar színészet. Szerajevóban (Bosznia fővárosa) az első magyar szinielőadás 1905 okt. 20-án volt, a midőn Szalkai Lajos szinigazgató a Vereins—Haus-ban épült szinház-teremben kezdte meg nagyjelentőségű szereplését; első este a „János vitéz" c. operett került szinre, — utána több más magyar operettel is megnyerte az idegenajkuak rokonszenvét. Ezen erkölcsi eredményen felbuzdulva, 1908 okt. 1-én Micsey F. György is bevonult Szerajevóba, ahol ő is diadalt aratott. A derék magyar társulat a szerajevói német sajtó rokonszenvét is kivívta, így a „Bosnische Post" naponként dicsérettel emlékezett meg az előadásairól. — Ezután dr Farkas Ferenc szabadkai szinigazgató is lement a bosnyák fővárosba, 1909 máj. 2-án, és ő is dicsőséget szerzett a magyar múzsának, aminek beszédes bizonyítéka, hogy e kiválóan összetoborzott társulat máj. 27-ig tartózkodott Szerajevóban, 21 előadásban gyönyörködtetve az idegen nemzetbelieket. A társulat jobb tagjai voltak: Szalontai Ferike, Kerényi Adél, Hadrik Anna, Gere Zsigmond, B. Szabó József, Nagy Imre, Nagy Gyula, Könyves Jenő, Faragó Rezső, stb.

Szerb Antal, színésztörténész, iró, és tanár, sz. 1901-ben, Budapesten. Szinii-skolai tanulmányai után, 1924-ben, tagja volt a Belvárosi Sz.-nak, ahol mint tanulmányi rendező működött. Majd állami ösztöndíjjal több évig külföldi tanulmányuton volt. Színészettel és szinpadtörténettel foglakozó munkái a budapesti és londoni irodalmi lapokban jelentek meg. Első könyvét: „A magyar *ujromantikus drámá*"-t, 1927-ben adták ki, Budapesten. Az angol szinjátszás történetét Németh Antal: Szinészeti lexikonjában irta meg. E lexikon munkatársa. „Gavallérok" c. a. lefordította G.

Farquhar 3 felvonásos vj.-át. Bem. 1931 ápr. 18. Kamara Szinház.

Szerb színészet Magyarországon. A szerb színészet első nyomai Karlócára vezetnek, ahol az 1733-ik évben tanuló diákok előadták „Ötödik Uros, szerb cár" c. szomorújátékot, amelyet Kozacsinszki Manojlo főgimnáziumi tanár irt. A következő adat Nagybecskerekről származik, itt 1787-ben Peics Árkádia rendezett szerbnyelvü szinielőadást. Társaságának Jeliseics Marko volt az igazgatója. Nagy hatást ért el a „Belizar" és „Sándor és Nathália" c. darabokkal. Az alapvető munka érdeme Vuics Joakimé, aki mint iró is érdemeket szerzett. Baján született, 1772 szept. 9-én. Ujvidéken és Kalocsán tanult, 1792-ben Pozsonyban, azután Szegeden, később Pesten folytatta tanulmányait. 1797-ben Futakon gimnáziumi tanár volt, azután szinigazgatáshoz fogott: 1813-ban kezdi meg ebbeli tényked ését, aug. 17-én, Budán tartotta az első szerbnyelvű előadást. Műsorán a következő darabokat találjuk: „Denevér", „Fernando és Jarika", „Perozes", „Tüzi medve" stb., melyek egy részét ő maga írta, más részét pedig fordította. 1815-ben Baján, 1823-ban Zimonyban játszik. Majd Budán ujra játszanak szerb nyelven, az ottani működvelők ugyanis 1820 aug. 22-én és 26-án mutatkoztak be első izben. (Lásd: „Hirnök", (Pozsony,) 1837. 46. sz. Csaplovits János: „Adatok a magyarországi játékszinekről"). Vuics ezután szünetet tart, majd 1824-ben Temesvárt, utána (csak 1832-ben) Aradon tart előadást. Vuics halála után Brezsovszki Mihály lesz a szerbek szinigazgatója, aki 1838-ban Ujvidéken állandó vándortársulatot szervez, azzal járta be a hazai szerblakta vidékeket. (Megh. lelkészi minőségben, 1886-ban) Társulata 1840-ben kettéoszlott, egy része Belgrádban, másik része Zimonyban működött. A hazai színészet vezetője Popcvics Sterio volt, aki kormánysegélyt is élvezett. Ez időtől kezdve megindul a vándorlási folyamat. Zombor, Szabadka, Irreg, Csanád, Tiszaszentmiklós, Nagybecskerek, Nagykikinda városát keresik fel a szerb színészek. Ez utóbbi helyen 1860 okt. havában megfordul Knezsevics János szinigazgató. Társulatának legkimagaslóbb tagja volt: Ruzics és Ruzicsné. 1861 jul. 23-án megépült az ujvidéki állandó szinház, melyhez a hazai szerbség (magyar támogatás beleértésével) 30.000 frtot gyüjtött össze. Az alaphoz egyedül Nagykikinda városa 400 pengő forinttal járult. Ez időben kiválóbb tagok voltak: Cvetkovics Mária hősnő, Kirkovics Johanna vigjátéki színésznő, Dankulov Draga énekesnő és naiva, Telecski Lyubica, szerelmi-szerepekben, Rasicsné anya-színésznő, Markovicsné, Nedeljkovicsné, Nedeljkovics Miklós szerelmesszinész, Telecski Lázár első komikus és rendező, Zórics Miklós rendező stb. — 1862-ben a szerb szinészek megfordulnak többek közt: Nagybecskereken, Szabadkán, Pancsován, Zimonyban, 1863-ban Versecen, Temesvárott, (jul. 6.), Csákován, Nagykikindán, Zentán és Zomborban. 1864-ben Ujvidéken működtek. 1865 aug. havában Gyorgyevics János társulata Aradon 12 előadást rendezet. Főbb tagjai: Zorics, Kolarics, Grbov Emilia, Nedelkovicsné. — 1867-ben nagy erkölcsi siker mellett vendégszerepelt a hazai szerb társulat Belgrádban, ahol Mihály fejedelem az elért sikeren felbuzdulva, elhatározta, hogy Belgrádon állandó kőszinházat fog építtetni. És a szó tetté vált: 1869 okt. 30-án országos ünnepség keretében megnyilt Szerbia első kőszinháza Gyorgyevics igazgatása mellett. A szinháznak magyar származasú művezetője volt, Várhidy Sándor (L. o.), a Budai Molnár György-féle Népszinház híres „Bem apó"-ja, aki itt Bacsvánszki néven működött. 1872-ben megjelenik Ujvidéken az első szerbnyelvü szinházi ujság „Pozoriste" (L. o.) c. alatt, valamint a „Zbornik pozorisnih dela" c. füzetes szinmütár. 1872 ápr. 21. az újvidéki szerb szinházban Szigligeti „Mamá"-ját adták, Hadzsics Antal igazgató fordításában. Aug. havában Ujvidéken Kosztics Lázártól „Maksim Crnojevic" c. tragédia jelent meg. 1874 máj. 20-án Szabadkán szerb szinészek Tóth Kálmán „Nők az alkotmányban" c. vigjátékát adták elő, Szimics Milán fordításában, előadták még a „Szökött katonát", „Vén bakancsos"-t, „Ma-

mát" és más magyarból fordított darabokat is. Igazg.: Hadzsics Antal. Jun havában Belgrádban Szigligeti „Cigány"-át, Várhidy fordításában sikerrel adták elő. 1875-ben az ujvidéki szerb szinházban 23 szinművel volt a magyar szinműirodalom képviselve. Köztük a „Szökött katona" és a „Vén bakancsos" már 70—70-szer került szinre, többnyire Hadzsics Antal fordításában. 1882 február 7-én szinre került Ujvidéken „Szegedinacz Péter", dr., Kosztics Lázár 5 felvonásos tragédiája, először. — 1881. Fotipc Ilice sziniengedélyt kapott. Aug. havában Toponarsky Uros kikindai jegyző, Jókai műveinek fordítója, Csiky Gergely „A proletárok", „Cifra nyomoruság" és „Kaviár" c. darabjai fordításához fogott. 1894 dec. 2-án Belgrádban a Nemzeti Szinház fennállásának 25 éves jubileumát ülték meg, Obernyik Károly — tehát magyar szerző — szinművével, az oly sokszor műsoron volt „Brankovics György"-gyel. Érdekes történelmi momentumként feljegyezzük, hogy amikor a magyarok mint a szerbek szövetségesei jelennek meg a színpadon, szünni nem akaró „zsivió szrbi i magyari!" („Éljenek a szerbek és a magyarok!") kiáltások hangzottak, Sándor király atyjával együtt elégedetten nézte e tüntetést, mert ők őszintén dolgoztak a szerb-magyar barátság megszilárdításán. E szimpátia ujabb jeleként a szerb művészek ellátogattak Budapestre, hol a Népszinházban volt részük lelkes ünneplésekben. Dec. 20-án bevezetőül a Rákóczi-indulót s utána a szerb nemzeti dalt játszotta a zenekar. A belgrádi daloskar (köztük 17 hölgy festői szerb öltözetben) énekelte Kölcsey himnuszát, Mokranyecz karmester vezetésével, következtek szerb népdalok. Pavlovics szerb népszinműénekes gyönyörű hangon dalokat énekelt. Majd a „Szózat"-ot adták elő és énekszámok közt Szubotic János „Milos Obilics" c. tragédiája egy jelenetét a belgrádi Nemzeti Szinház tagjai. Nigrinova Velika, Gavrilovics, továbbá: Petrovics, Stojkovics, Lazari és Radulovics voltak a főszereplők. A „Pesti Hirlap" ekkor többek között ezeket irta: „Tele nézőtér és igen szép közönség előtt a barátságos, őszinte testvéries jóindulat tüntetésévé nőtte ki magát az előadás." — A szerbek egyben a főváros vendégei voltak, részükre ünnepi lakoma volt a Vigadóban, ahol Kamermayer Károly és Márkus József polgármester üdvözölte őket a főváros nevében. Érdekes megemlítenünk, hogy a szerbek szinműirodalma leginkább magyar darabokból rekrutálódott. Az átültetés terén sokat fáradozott Hadzsits Antal (L. II. kötet, 174 old.). Ime nehány magyar tárgyu szindarab, melyek mind a mai napig is műsoron vannak: Betyár kendője, A légyott, Cserny György, Jótékonycélra, A közügyek, Nézd meg az anyját, Egy szellemdus hölgy, A végrendelet, Kalmár és tengerész, Cifra nyomoruság, A proletárok, A kaviár, A Stomfai-család, Buborékok, A sötét pont, Jó Fülöp. A vadrózsa, Vasember, A csók, Báró és bankár, Aranyember, Csalódások, Pártütők, Csak kitartás, Férj-elv, Női csel, Ember tragédiája, A vereshaju, Örökség, Brankovics György, A szerelem iskolája, Vén bakancsos, A falusiak, A kisértet, A becsületszó, Szökött katona, Cigány, Két pisztoly, Házassági 3 parancs, A molnár leánya, Nőuralom. A mama, Liliomfi, Fenn az ernyő, nincsen kas, Az uj világ, A nők az alkotmányban, Az ördög párnája, Az eredendő bűn, A phrenolog, stb. Ujabb időkben is a hazai szerb színészet háborítlanul működött és fejlődött, sőt mindennemü támogatásban is részesült a hatóságok részéről. Igy — többek között — az ujvidéki szinházat (1911) ingyen engedték át a szerbek részére, ingyen fütést és világitást is kaptak. Ez évben a város közgyülése egyhangulag elhatározta, hogy a szerb szintársulatot évi 1500 koronával szubvencionálja. 1913 jul. 1-én Hadzsics Antal és Szávics Zsarkó ujvidéki lakósok új szinigazgatói engedélyt nyertek, egész Bácskára, Bánátra és Temes megyére is.

(Erődi Jenő.)

Szerbényi János, úttörő, mint kezdő színész 1839 márc 21-én Kolozsvárott vendégszerepelt. 1842-ben Bács Károly igazgatónál működött. 1843-ban a „Regélő" azt írja róla, hogy: „Ugy látszik, legtöbb iskolája van, látott magánál

jobb színészeket, elismerte, hogy jobbak s ügyekezett tőlök tanulni. Víg és komoly szerepekre egyaránt alkalmas, a szinpadon magát honn találja, beszéde érthető és értelmes, mi nem épen olly minden napi dolog, hogy dicséretére ne válnék". (21. szám, 666. old.) Ez évben megfordul Egerben is. Abday Sándor tagja volt, vele 1847-8 telén Győrött működött. 1854-ben Keszy József tagja volt, majd 1857-ben Kétszery József társulatánál találjuk. A „Hölgyfutár" ez év ápr. 2-iki számában ekkor ezt írja róla: „Arcában is megvan az, mi egy jó színész főkelléke, hogy t. i. alkalmas az indulatok változó rohamainak kifejezésére. Szerbényi a társaságban legtöbb szinpadi otthonossággal bir." 1858 nov. havában Pázmán Mihály szabadkai szinházának egyik elismert tagja. A „Napkelet" (750. old.) ekkor szintén dicsérettel halmozza el: „Értelmes színész", — mondja a kritikusa, de hozzáteszi leplezetlenül, hogy „ugyanazért megvárnók, hogy szerepeit megtanulva álljon fel a szinpadra". — 1859-ben Kecskeméten működött.

Szerdahelyi József, színész, sz. 1804 márc. 9. Hódmezővásárhelyen. Otthon tanulgatott, később tanulmányai folytatása végett Nagyváradra vitték. Itt ismerkedett meg a színészettel s ennek az ismeretségnek tulajdonítandó, hogy iskolái elvégzése után nem a biztos kenyeret adó hivatalnoki pályára lépett, amint azt szülei szerették volna, hanem beállott színésznek, ami pedig akkor a lenézéssel, megvetéssel és sokszor a koplalással volt egyjelentésü. Igen sokoldalu ember volt, s így belőle minden kitelt: mint drámai színész, énekes, zeneszerző, műfordító, szinrealkalmazó, rendező, egyaránt fényesen megállotta helyét. Zenei tehetsége már tanulókorában feltünt, a gitáron és fuvolán — kora divatos hangszerein — már ekkor kitünően játszott. Korán kitünt utánzóképessége is, főleg komikus alakok mimelésével. Mikor a színészekhez csatlakozott, eleinte csak a zenekarban jutott szerephez, később a szinpadon is kezdték foglalkoztatni, majd a tagok ének- és zenetanítója s végül a Nemzeti Szinházhoz kerülve az opera-eladások lelke lett. Mint zeneszerző kevés eredeti művel dicsekedhetik, de átírásaival mégis nagy befolyást gyakorolt a nemzeti zenére. 1839-ben szerkesztette s részben maga irta a „Ludas Matyi" zenéjét. 1842-ben a „Nagyidai cigányok"-hoz és az „Ördög naplójá"-hoz írt kisérő zenét. 1843-ban az első magyar népszinműnek, „A szökött katoná"-nak zenéjét állította össze. 1844-ben „Az ezred leánya" c. operából szinművet csinált s eredeti zenét írt ahhoz. 1847-ben a „Csikós"-hoz, 1849-ben a „Liliomfi"-hoz, 1850-ben a „Bányarém" és „Házassági három parancs" c. darabokhoz írt zenét. Vidéki működése alatt alig volt darab, melyhez egy-két dalocskát ne írt volna. Utolsó műve négy kardal a „Vid" c. drámához. 1840-ben nagy sikerrel adták elő „Tündérlak" c. 2 felvonásos operáját, mely a Nemzeti Szinház megnyitása óta a második eredeti opera volt, s amelynek értékes szerepe volt a megszületendő magyar opera útjának előkészítésében. Ezenkívül több népdal, mint a „Cserebogár", „Mariskám", „Hortobágyi pusztán", „Rákosi dal" az ő zongoraátiratában jelent meg. Egressy Béni dalait is rendszerint ő írta át zongorára. — Mint színész főleg groteszk, komikus, buffó-szerepkörökben volt kiváló, anélkül, hogy valaha is „aljas lett volna, vagy szinfalszaggatásra vetemedett volna" (Szász K.). A „Szevillai borbély" Figarója, a „Bájital" Dulcamará-ja, vagy a „Fekete dominó"-beli szerepében nemcsak mint énekes, de mint színész is kiváló volt. Mint ember kedélyes, nemesszívű, szeretetreméltó s elmés volt. 1851 február 18-án halt meg. Korai elhunyta nagy veszteséget jelentett a magyar szinművészetre.

(Diósszilágyi Sámuel dr.)

Szerdahelyi Kálmán, színész, Sz. József fia, sz. 1829 febr. 16-án, Miskolcon, megh. 1872 nov. 14-én, Nagybányán. Atyja szigoruan nevelte és nem akarta, hogy fia színész legyen, még azt sem engedte meg, hogy szinházba járjon. Kolozsvárt, Kassán, Pesten járatta iskolába, de bizony a „tiltott gyümölcs" nem hagyta nyugodni. Egy iskolai ünnépségkor, mint „Szapáry Péter" szerepelt, olyan sikerrel, hogy tanárai min-

Az Országos Színészegyesület elnöksége, mely alatt a propagandaosztály megalakult 1922-ben

Sebestyén Géza, Szilágyi Vilmos, Rózsahegyi Kálmán, Hidvéghi Ernő, Stella Gyula

A magyar színészet hősi halottainak emlékére kiadott emléklap
(l. Színészegyesület propagandaosztály)

den csinyjeit és mulasztásait megbocsátották. Erre felbátorodott és 1842-ben Kolozsvárról írt atyjának, hogy színész lesz. A felelet nem volt kedvező, de azért mégis elérte vágya teljesülését: 1844-ben csapott fel színésznek, s azután az atyja, Feleky, Havi és Szabó társulatainál szerepelt, s nagyon korán megnősült feleségül véve Prielle Kornéliát. 1848-ban beállt katonának, végigküzdötte a szabadságharcot, azután visszatért a szinpadhoz, de 1852-ben sorozás alá fogták, s bizonyosan elviszik, ha a temesvári közönség, mely bálványozta, ki nem eszközli a szabadon bocsátását. 1854 áprilisában Aradról a Nemzeti Szinházhoz jött vendégszerepelni. Első fellépte, mint Kereszti Lőrinc, Czakó „Végrendelet"-ében nem nagyon sikerült, de már másnap a „Szép molnárné"-ban az együgyü Jean-jával meghódította a közönséget. Gr. Festetich Leó szerződtette, oly kis fizetéssel, hogy kották másolásával kellett a hiányt pótolni, s kritikákat írni a „Hölgyfutár"-ba. Népszerüsége, tehetsége fejlődésével, szerepről-szerepre fokozódott. Különösen szalon bonvivantokban volt kitünő. Máskülönben is müvelődött. Megtanult franciául és angolul s nagyon sok darabot fordított le. Élénk tollal írt tudósításokat külföldi útjairól, szellemes társalgó, víg cimbora és derék ember volt. A „Szinházi Látcső" c. szaklapot szerkesztette, 1863-ban. Följegyzésre méltó, hogy az 1850-es évek végén ő vette fel elsőnek a magyar ruhát. Még a sikerek delelőpontját érte el, olyan korán ragadta el a halál. Utolsó fellépte 1872 szept. 30-án volt, Moreto „Közönyt közönnyel" c. vígjátéka Moly szerepében. Aznap vizsgálták meg dr. Nobl és Balogh Tihamér orvosok, tudtára adva, hogy a szinpadtól vissza kell vonulnia. Képzelhető, milyen lelkiállapotban volt s mégis olyan kitünő kedéllyel játszott, mint talán még soha. Mondta is neki Paulay Ede, mire ő bánatos mosollyal felelte: „Tudod, ez a — hattyúdalom." Ugy is volt. — Holttestét Nagybányáról Szatmárra szállították. A szinház Vasvári Kovács Józsefet, a buzgó „funeratort" küldte ki intézkedések végett, s vasuton hozták Pestre. Özvegye, Prielle Kornélia, aki utolsó napjaiban nem mozdult mellőle, kisérte földi maradványait. Temetése nem csupán impozáns, hanem megható is volt, az általános részvét minden meleg jeleivel. Már nagybányai sógora, Schmit Sándor ügyvéd házától is nagy részvéttel kisérték utolsó útjára. Szatmáron ötven fáklya lobogása mellett vitték koporsóját a vasuthoz. A debreceni indóházban Kiss Sándor intendáns és az egész személyzet várta, s imádkozva, koszorút helyezett koporsójára. A Nemzeti Szinház gyászdíszbe öltözött előcsarnokában ravatalozták föl. Rengeteg koszorú tanuskodott a nagy szeretetről. A temetés előtt tömegesen zarándokoltak a gyászolók. Az ucca és az ablakok tömve voltak emberekkel. Nov. 17-én d. u. 3 órakor volt a temetés. Török Pál ev. ref. szuperintendens mondott imát és halotti beszédet. Utána a szinház énekesei Szerdahelyi atyjának gyásznégyesét énekelték. Ezután megindult a menet, nehezen törve utat a hullámzó népsokaság között. A szinház előtt még egyszer megálltak, s Feleky beszélt. A sírnál Feleky József segédlelkész (Miklós fia) imádkozott és Paulay Ede mondott szívből jövő búcsúztatót. Ezután átadták a drága halottat az örök pihenésnek. Eltemették a kerepesi-úti temetőbe, a XXVI. tábla, délnyugati sarkán, az I. sorban. Sirkőfelirata: „A szerelem túléli az örömöket". — „Akik játszani tudják a fájdalmat, azok érezni is tudják". — Budapesten a VIII. kerületben ucca-nevet kapott. — Biztos fellépésű, hódító megjelenésű, rokonszenves egyéniségű színész volt, aki mind e jó tulajdonságait nagy müveltsége és tanulmánya alá rendelve, elragadó művészi eredményeket tudott elérni. Különösen a francia vígjátékok szalonhőseit testesítette meg könnyed szellemben, természetes mozdulatokkal, megnyerő, elegáns föllépéssel. Feuillet és Sardou műveinek ő volt az első közvetítője a Nemzeti Szinházban, aminthogy ő volt a francia szellemnek leghivatottabb tolmácsolója is. Izig, vérig művész, aki mérhetetlen ambiciójával sohasem a népszerűséget, a nagy vagy nagyobb fizetést, az előkelő összeköttetéseket ostromolta, hanem az igazi művészet egyetlen terrénumát: a szinpadot. Ő dolgozta ki nagy buzgósággal az Orsz. Színész-

egyesület nyugdíjintézetének első alapszabályait. Mellszobrát Engel József mintázta, 1877-ben, és Aradi Zsigmond is elkészítette és Aradon helyezték el. — 1929 dec. 16-án Miskolcon megülték születése százados évfordulóját. Az emlékünnepély a Nemzeti Szinház előcsarnokában elhelyezett márványtábla leleplezésével kezdődött, amelyen megjelent Mikszáth Kálmán dr. főispán, Hodobay Sándor dr. polgármester, Bónis Aladár alispán és nagyszámu előkelő közönség. A Himnusz eléneklése után Bulyovszky Gusztáv nyugalmazatt főügyész, a szinügyi bizottság tagja méltatta Szerdahelyi Kálmán nagy művészetét. A város nevében Halmay Béla dr. helyettes polgármester vette át az emléktáblát, majd Plank Miklós városi tanácsnok a Lévay József Közművelődési Egyesület nevében koszoruzta azt meg. A leleplezést követő díszelőadás előtt Hevesi Sándor dr., a budapesti Nemzeti Szinház igazgatója mondott emlékbeszédet Szerdahelyi Kálmánról. Ezután a miskolci szintársulat nagy sikerrel adta elő Szigligeti Ede „Liliomfi" c. darabját, amely Szerdahelyi Kálmánnak kedves darabja volt. Első neje: Benke Jozefa, (L. o.) színésznő, kivel 1857 jul. 12-én kelt egybe. Második neje: Prielle Cornélia, (L. o.), a hirneves művésznő. — Eredeti szinműve: „Rászedtek a komédiások". Fordításai: „Ál-jó emberek", „Álmában beszél", „Egy millió", „Éjféli vonat", „Elkényeztetett férj," „Fehér szegfű" „Fernande", „Ha nem káromkodik", „Három kalap", „Haza", „Házasság gőzerővel", „Jó barátok", „Jó falusiak", „Kardalnok", (Chorista), „Kukliprédikációk", „Már alszik", „Marquisné arcképe", „Nagyatya", „Nagybácsi végrendelete", „Nyolcadik pont", „Társaságból", „Utolsó levél", „Váróteremben", „Villemers marquis", „Férj az ajtó előtt", operett szöveg; „Varázshegedű", operett szöveg.

(Erődi Jenő.)

Szerdahelyi Kálmánné, színésznő. (L. Prielle Cornélia.)

Szerdahelyi László, mecenás, 1794 jul. havában „a magyar Jádzószinnek megörökítésére szolgáló tőkepénzek kipótolására 1000 Rhfrtot" ajánlott fel.

Szerdahelyi Nelli, énekesnő, Sz. József leánya és Sz. Kálmán nővére, (férjezett: Schmit Sándorné) sz. 1827-ben, megh. 1865 jun. 2-án, Pesten, a Vas-ucca 12. sz. a. házban. — Mint működvelő Kolozsvárott lépett először szinpadra, 1839 aug. 20-án, a „Királyunkért és hazánkért" c. vj. Mimi szerepében. — 1842 márc. 31-én mint Serenka teszi első kisérletét a Nemzeti Szinházban, az „Aggszinész és leánya" c. 5 felvonásos fr. vjban. Nem nagy terjedelmű, de kellemes hangja, kitünő zenei műveltsége, jó felfogása és értelme volt, s a mellett olyan megnyerő külseje, hogy e jeles tulajdonságok nélkül is hódított volna. Halála előtt néhány évvel, a hatvanas évek elején, hangját vesztve, a fővárosba jött s a budai Népszinházhoz szerződött, a hol szintén dicséretesen töltötte be a helyét. A „Dunanan apó" egyik előadásán megfázott, megbetegedett és több mint két évi szenvedés után, 38 éves korában meghalt. Zenei tudományáról szinészi körökben fel van jegyezve, hogy Kolozsvárt a karnagy egy ízben hirtelen megbetegedvén, egy operai előadást próba nélkül dirigált végig.

Szeredi szinészet. 1826 jun. havában Balogh István kis társulata Szereden, (Pozsony m.) is megfordult, ahol négy előadást tartott mindössze; volt 30—40 frtos bevétele is.

Szerelemhegyi András, az első magyar szinésztársaság tagja, sz. 1792-ben. Családi neve: Liebenberger volt. Eleinte Bécsben szinészkedett, Bécs egyik uccáját, melynek egyik helyiségében sok víg estét töltött el, szinésztársaival, az ő tiszteletére „Liebenbergergasse"-nak neveztek el. — 1793-ban az énekes játékok súgója volt és egyuttal kótatanító. Pest vármegye theatrális aktái között megvan ajánlkozó levele a pesti magyar szintársulathoz, amely szóról-szóra így hangzik: „Minthogy minden Nemzetek előtt igen kedves az ének 's mivel nyilván való Dolog az, hogy a' Magyar Nyelven az Énekes Játékok sokkal kellemesebbek 's értelmesebbek: annak okáért, nem különben pedig a'

Nemzeti Játék Szinnek nagyobb előmenetelére, tökéletességére, legfőképpen pedig az Anya Nyelvnek Gyarapítására, 's pallérozására nézve az alább megnevezett mostanában nem tudván más módon kedves Hazájának buzgó Hazafiságát ki-mutatni, e' következendő Pontomoknak bé-tellyesitésére magát ajánlja, ugymint 1-ször a Nemzeti Társaságnak Tagjait, akiknek arra való hangjuk 's kedvek vagyon, a' Kótákból való éneklésre fogja tanítani. 2-szor mindennemű Játékdarabokban leendő Énekes Versekre igaz Nemzeti Melódiákat fog szerezni. 3-szor azon nevezetesebb Énekes Játékokból, vagy is Operákból, mellyeket a' Nemzeti Játék Szinre alkalmasnak lenni itél, minden esztendőben Négyet fog készíteni; stb. — Kedves Nemes Hazájának egyik hív szolgája: Szerelemhegyi András." Szinpadi munkája: „A lantosok", opera 3 felv., irta: Schikaneder. Zen. szerz. Paesiello. Bem. 1793 szept. 27. Budán.

Szerelem iskolája (A.), verses vj 5 felv. Irta: Rákosi Jenő. Bem. 1874 nov. 13-án, a Nemzeti Szinházban. Szereplők: Kordiál—Nagy Imre, Stella—Felekyné, Arnuez — Molnár György, Igazán Vendel — Szigeti József, Mártha — Helvey Laura, Didó — Jászai Mari, Lótusz — Kőrösmezey Gusztáv, Boromeo — Pintér Sándor, Orlando — Bercsényi Béla, Lőrinc — Előry P. Gusztáv, Éva — Niczkyné, Mária — Szigligeti Ferike, Lidia — Molnárné Kocsisovszky Borcsa. Felujították: 1891 dec. 10. — 1892-ben is megismételték, amidőn Szacsvay Imre játszotta Arnuez-t, Császár Imre volt Kordial, Dezső József kapta Lótusz szerepét, míg Márkus Emilia és Rákosi Szidi Stella illetve: Didó szerepeiben arattak sikert. Tizenöt előadást ért már meg „A szerelem iskolája", amikor 1905-ben ismét új betanulásban került szinre. Akkor Gál Gyula (Arnuez), Ódry Árpád (Kordiál), Dezső József (Lótusz), Beregi Oszkár (Orlando), Molnár László (Igazán Vendel), Mihályfi Károly (Lőrinc), Márkus Emilia (Stella), K. Gerő Lina (Éva), Ligeti Juliska (Mária), Váradi Aranka (Lydia), Paulay Erzsi (Márta), Rákosi Szidi (Didó) és Vizváry Gyuláné (Stenuzia) voltak az előadás főszereplői. Ebben a szereposztásban ujabb tizenhárom előadást ért meg „A szerelem iskolája", amelyet a Nemzeti Szinházban 1908 október 29-én, a Várszinházban 1909 január 9-én játszottak ismételten. Ekkor a szereposztás ez volt: Arnuez, Sylvania királya — Gál Gyula, Kordiál, az elüzött király fia — Pálfy György, Stella kérői: Lótusz — Náday Béla, Boromeo — Garamszeghy Sándor, Orlando, királyi testőr — Bakó László, Igazán Vendel, szénégető — Molnár László, Lőrinc, szénégető legény — Mihályfi Károly, Stella, Arnuez leánya — P. Márkus Emilia, Igazán Vendel leányai: Éva — K. Gerő Lina, Mária — Váradi Aranka, Lydia — Várnai a. n. Menci, Stella udvarhölgye — — Paulay Erzsi, Stella nevelői: Didó — S. Fáy Szeréna, Vesta — Boér Hermin, Pella — Szacsvayné, Stenuzia — Paulayné. A darabot 1913 szept. 19-én a Magyar Szinház is műsorába illesztette. Főszereplők voltak: Sebestyén Géza, Tarnai Ernő, Gombaszögi Frida, Csortos Gyula, Kertész Mihály, Vágó Béla, Papp Mihály. A Magyar Szinház társulata e darabot Bécsben is bemutatta: 1912 jun. 4-én, a Josephstädter Theaterben. Rákosi Jenő születésének 80-ik évfordulója alkalmából 1922 nov. 12-én tűzték újra műsorra, a Nemzeti Szinházban, majd a nagy író 60 éves drámairói jubileuma alkalmából ismételten előadták, 1927 febr. 17-én, díszelőadás keretében, ezzel a szereposztással: Arnuez — Gál Gyula, Kordiál — Abonyi Géza, Lótusz — Forgács Antal, Boromeo — Fehér Gyula, Orlando — Lehotay Árpád, Igazán Vendel — Horváth Jenő, Lőrinc — Mihályfi Béla, Stella — Tőkés Anna, Éva — D. Ligeti Juliska, Mária — Környey Paula, Lydia — Radó Mária, Menci — Szabó M. a. n. Didó — T. Halmy Margit, Vesta — Cs. Rosos Giza, Pella — Kelemen Mária, Stenuzia — K. Somló Emma.

Szerelmes színész, annak a szerepkörnek a megjelölése, melynek betöltője azokat a szerepeket alakítja, amelyekben dominál a szerelem vagy hasonló érzési elem. Általános feltételei az illuzi-

ót keltő külső megjelenésen kívül az érzések kifejezésére alkalmas simulékony organum, plasztikus taglejtések. Megkülönböztetünk lyrai szerelmest és hősszerelmest. (L. o.)

Szerelmi bájital, opera, irta: Scribe. Zen. szerz. Donizetti. Bem. 1838 nov. 7-én, a Nemzeti Szinházban, nagy sikerrel, amit mi sem jellemez jobban, mint hogy az akkoriban egyszerüen „Bájital" címmel játszott vígopera nem kevesebb, mint 79 előadást ért meg. Az 1884-ben megnyilt Operaházba már nem került át a Nemzeti Szinház játékrendjéről a „Bájital", noha nem egy Donizetti-opera szerepelt később az Operaház játékrendjében is. Ujabban a német operaszinpadon támadt fel friss erővel Donizetti vígoperája, amikor zenei részét Felix Mottl, a nagy német dirigens dolgozta át. Ebben az átdolgozott zenei formában adták a Városi Szinházban is a „Szerelmi bájital"-t, 1930 máj. 23-án, amelynek szövegét Kristóf Károly fordította le újból és dolgozta át igen ügyesen. Az előadást Komor Vilmos tanította be és vezényelte, a rendezés pedig Keleti Márton munkája volt.

Szerémy Gizella (középgéczi előnévvel, Liptay Károly iró neje). A legkiválóbb drámai szinésznők egyike, Szerémy Zoltánnak, a Vígszinház művészének huga, sz. 1868 máj. 1-én, Balassagyarmaton, régi nemesi családból, amelynek csaknem minden tagja jelentékeny szerepet vitt Nógrádmegye történetében. A sziniiskolát 1888 tavaszán végezte és 1890-től kezdve tagja volt a Krecsányi Ignác temesvár-pozsony-budai társulatának, ahol drámai-szende és fiatal-hősnő-szerepeket játszott. Majd a kolozsvári Nemzeti Szinház tagja lett, ahol 1895 február 23-án mutatkozott be a „Vasgyáros" Claire szerepében. Legkiválóbb drámai alakításait a Sardou-drámákban és a Shakespeare tragédiákban mutatta be. Fedóra, Lujza, („Ármány és szerelem"), Ophélia („Hamlet"), Desdemona („Otello"), Melinda („Bánk Bán"), Rózsi („Cigány"), Mathilde („Folt, amely tisztít), Tosca, Széchy Mária, Lecouvreur Adrienne, Drouget Mária („Utolsó szerelem") stb. A vidékről 1899-ben jött a fővárosba, Makó Lajos szegedi társulatától és a Vígszinházhoz szerződött. Itt Ibsen „Kis Eyolf"-jának Ritá-jában aratott nagy sikert, amelyet csak fokozott az „Éjjeli menedékhely" kétségbesett munkásasszonyában, (erről a hires kritikus, Keszler József külön tárcát irt az „Az Ujság"-ban), majd a „Nőstényfarkas"-beli realisztikus alakításával, Jászai Mari mellett is tökéletes elismerést tudott aratni. A színpadtól 1900 juniusában vonult vissza, amikor is férjhezment Liptay Károlyhoz.

Szerémy Zoltán, (középgéczi) szinész, sz. 1861-ben, Nógrádmegyer községben, régi nemes családból, amelynek első, oldalági ősét, Szerémy Györgyöt, a história is említi, mint a mohácsi-vész történetirójá t. Apja: Szerémy Gábor, központi főszolgabíró volt Nógrádmegyében. Anyja: daruvári Kacskovics Gizella, Kacskovics Lajosnak, az OMGE és az Orsz. Kisdedóvó Egylet egyik megalapítójának és akadémikusnak, Pest főjegyzőjének volt a leánya. Szerémy Zoltánnak öt testvére volt. Egyik nővére, Gizella, szintén szinésznő volt és, mint a magaidejének egyik legkiválóbb drámai hősnője vált ki ugy a vidéken, mint a Vígszinház szinpadán. Szerémy Zoltán, aki előbb jogot végzett a pesti Pázmány-egyetemen, később annyira kivált, mint balassagyarmati műkedvelő, hogy teljesen a szinészetre adta magát. Elvégezte 1890-ben a Szinitanodát, Csiky Gergely, Szigeti József, Bercsényi Béla és Ujházi Ede akadémiai tanárok vezetésével és első szerződése keretében Kassán, Tiszay Dezső szinigazgató társulatánál kezdte meg működését. Kassáról, ahol csak egy évig volt, a kolozsvári Nemzeti Szinház kötelékébe szerződött. Kiváló emberábrázoló képessége ott oly előnyös mértékben fejlődött ki, hogy amikor Ditrói Mór, tagokat toborzott a millenium évben megnyiló budapesti Vigszinház számára, az elsők között kötötte le Szerémyt, aki 33 éven keresztül, anélkül, hogy más szinházakhoz átszerződött volna (hivta pedig a Nemzeti Szinház is Viz-

váry megüresedett szerepkörére) egyfolytában szolgálta a Vigszinház szinpadát. Legkiválóbb szerepei: A palóc, az „Ocskay brigadéros"-ban, Nagy István a Bródy: „Tanítónője"-ben, a Kutyamosó a „Takarodó"-ban, a Nagypapa, Szomory Dezső „Györgyiké"-jében, a Vén paraszt a „Dadá"-ban és mindenekfölött Molnár Ferenc „Liliom"-ában Ficsur. Egyaránt kiválót alkotott a francia darabokban is és ezekben rokonszenves abbékat, öreg arisztokratákat utolérhetetlen charmmal tudott mindenha szinpadra állítani. Mint rendező és mint a fiatalok oktatója is kivált. Az Orsz. Liszt Ferenc Zenefőiskolához Mihalovits Ödön igazgató előterjesztésére gróf Apponyi Albert közoktatási miniszter 1907-ben nevezte ki tanárnak. Szerémy ebben a tevékenységében is sok érdemet szerzett. Növendékei közül igen sok kiváló jelese volt és van a magyar szinpadoknak. Foglalkozik szakirodalommal is és a Szinészujságban ő irta meg a Vígszinház 30 éves történetét, a szinház igazgatóságának és a Magyar Rádió Részvénytársaság fölkérésére. Életrajzát negyvenéves szinészkedésének jubileuma alkalmából megírta és folytatásokban közölte az „Ujság" hasábjain. Ez az irás, amely könyvalakban, bő illusztrációkkal is megjelent, bizonyára sűrűn forgatott forrásmunkája lesz mindazoknak, akik a magyar szinészet multjában buvárkodnak. A mű címe: „Emlékeim a régi jó időkből". Szerémy Zoltán érdemeit Magyarország kormányzója kétszer méltatta a Signum Laudis adományozására. A második Signum, amely a művész negyvenéves jubileumával függ össze, egyike a legritkább esetekben adományozott polgári kitüntetéseknek. Szerémy Zoltán 1929 január 1-én nyugalomba vonult és, mint szinész csupán a rádión át, a Studió termében vesz részt egynémely előadásban. Pályatársai, akik mindig nagyrabecsülték Szerémyt a Vígszinházat is megelőzve, impozáns jubileumot rendeztek a tiszteletére a Rádióban 1929 jun. 12-én, amidőn a művész a „Falu rosszá"-ban eljátszotta Gonosz Pista szerepét. Ez év szept. havában Nógrádmegyer nagyközség díszpolgárává választotta.

Szerencse fia (A), komédia 4 felv. Irta: Drégely Gábor. Bem. 1908 szept. 18. Magyar Szinházban. Személyek: Varga, szabómester — Körmendy János; Irén, leánya — Báthory Gizella; Szontágh Márton, tanár — Garas Márton; Kormos Antal — Csortos Gyula; Epreskerti Reiner Marcel, udv. tanácsos — Vágó Béla; Stefánia, a felesége — Forrai Róza; Emma, leányuk — Mészáros Giza; Gálkuty Dénes, a helyiérdekü vasutak igazgatója — Réthey Lajos; Szücs Adolf, könyvkiadó — Doby Ferenc; A miniszter — László Gyula; Dávid, tőzsdeügynök — Rátkai Márton; Lili, leánya — P. Makay Gabriella; Álmodai, akadémikus — Fenyvesy; Álmodainé — Bera Paula; Sebes György, a „Lassan hajts, tovább érsz" auto-klub elnöke — Papp Mihály; Zárai Zinkó Dani — Z. Molnár László; Farnó, ujságíró — Csiszér Arthur; Havelka, szabólegény — Tarnai Ernő; Krausz, szabólegény — Thuróczy Gyula. Bécsben és Berlinben: 1912 jun. havában mutatták be, — ugyanazon időben Münchenben, Brémában, Stuttgartban, Frankfurtban, Nürnbergben, Königsbergben is előkészültek vele a szinházak. — 1912 dec. havában „Som man är Klädd" c. alatt bemutatták svéd nyelven. — 1913 febr. 10-én Bernben is színre került, márc. havában „Choroseno schiti frack" c. alatt Pétervárott is játszották. — 1914 dec. havában (karácsony előtt) Szófiában nagy sikerrel adták, úgyszintén később horvát és szerb nyelvre is lefordították e kitünő vígjátékot.

Szerep. Az előadandó szindarab azon kivonata, amely valamely szinészre van kiosztva. Mielőtt azonban a szerep-kiirása megtörténik, a szindarabot magát a rendező áttanulmányozza, jegyzetekkel ellátja, odaadja a már kész, ugynevezett súgó-példányt a szerepezőnek, aki minden egyes szerepet külön-külön kiir. Legyen a szerep csak egyszavas, ki kell szerepezni, épp úgy, mint a leghosszabb szerepet. A szerepező rendszerint a szinház valamelyik tagja szokott lenni s minden egyes darab kiszerepezéséért külön díjazást kap. A szerepek ivekből vannak összetéve és az oldalak számozottak.

Más színész szerepéből csak a végszó (L. o.) van leírva, mely aláhúzva várja a feleletet. Ha valaki kezébe vesz egy szerepet és folytatólagosan olvassa, összefüggéstelen és értelmetlen dolgokat fog abból kihámozni. A színész, aki a szerepet tanulja, ehez már hozzászokott s a szerep valódi értelme előtt csak a rendelkező próbán (az első próba) fog kibontakozni. Az olvasó-próba után jön a tulajdonképeni szereptanulás, mely akkor már sokkal könnyebben megy, mint az első próbát megelőzően. Legtöbb színész el szokta olvasni az egész darabot, sokan azonban a fentebb előadott utját választják a szerep megértése és megtanulásának. Nagy társulatoknál szokásos a kettős szereposztás, (L. o.) melynek célja részint az, hogy a kedvenc szerepeket felváltva játszhatják a hasonló szerepkörű színészek, részint az, hogy megbetegedés esetén a másik előrántható legyen. A szerepeket a színészek nagyon könnyen tanulják. A szereptanulás (L. o.) nem is okoz nekik nagy gondot. Másként áll ez a kötött formájú szerepeknél, (pl. versben irt daraboknál) hol több fáradság és igyekezet fordítandó a szereptanulásra. Rutinos színészeknek támasza a súgó. A szerep feladása eminens érdeke, sokszor az előadás sikerének. A mondat első szavának vétele után már magától recitálva folyik a dikció. A szerep-átvételt a szereposztó-könyvben (L. o.) szokás elismerni. Előadás alatt mindenik színész kezében tartja szerepét és olvassa egész a jelenetig, azután ha jön a jelenet kint hagyja a színfalak mögött. Ha a darab a szezonban többet nem megy, a szereplők szerepeiket átadják a könyvtárosnak, aki a szinház könyvtárában elteszi a darabokat, — talán örökre. — A „szerep" szót már Barczafalvi is ismeri, 1787-ben. — Egy 1793 évi szinházi törvény III. szakasza a „szerep"-szót még nem ismeri, hanem a „személy"-szóval helyettesíti. A nevezett rendelkezésben a következőket olvassuk: „Köteles minden Tag azon naptól fogva, melyben a Személyt meg kapta, 9 nap alatt egy Fő, 6 nap alatt egy más nyomós Személlyel mint egy 3 árkusból állót és négy nap alatt egy mellesleg való Személyt megtanulni. De ha valaki meg-találna betegedni, vagy más valami történne rajta, hamarabb is. Aki ez ellen vét és az által a Darab játszását hátra veti, a maga Holnapi-füzetésének negyed részében büntetődik meg." Dugonics 1803-ban azt írja: „Ez a szó: szerep, igen régi magyar szó. Épen azt teszi, amit a németeknél ez: eine Rolle. A német Roll-nál is jobb a „szerep". — (Szily Kálmán: A magyar nyelvújítás szótára. — Budapest, 1902. 305. old.) A „Közhasznú Esmeretek Tárá"-ból (Pest, 1834. XI. kötet, 375. old.) a következőket érdemes feljegyezni a szerepre vonatkozólag: „Szerep" (Rolle) A' játékszini mívészségben az a' rész, mely a 'színpadon előadandó történetből vagy cselekedetből szinjátszónak leiratva átadatik, hogy könyvnélkül megtanulja. Ebből természetesen következik, hogy a szinjátszó soha se tekintse majd egésznek, hanem mindég az egész résznek, mellyel megegyeznie kell, mire nem elég, hogy betüi szerint megtanulja szerepét, hanem a' darabot előre elolvasnia s esmeretet szereznie kell, mert csak így láthatja egészhézi viszonyát". Egykoru lapjaink közül a „szerep"-szó már megvan a „Jelenkor" 1832. 4. számában. Megkülönböztetünk különféle tipusu szerepet. Ilyenek a szakmakör szerintiek: apa, anya, bonvivant, jellem, komikus, énekes, drámai, vigjátéki stb, - továbbá van: bravour, döntő, exponált, epizód, férfi, fiu, fő, gyermek, hálás, hálátlan, jelentős, jó, kicsiny, könnyű, limonádés, mellék, nadrág, nehéz, néma, női, parádés, súlyos, stb. szerep. — (V. ö. Glancrolle. — Rolle. — Szakmány.)

Szerepcsere. A szerepcsere akkor történik, ha a szerepet nem az játssza, aki eredetileg próbálta, sőt esetleg már játszotta is. A szerepcsere többnyire olyankor fordul elő, mikor egy szereplő váratlanul megbetegszik, ilyenkor másnak adják szerepét. Nagy szinházaknál kettős szereposztás (L. o.) szokott lenni, ugyanazt a szerepet ketten is próbálják, úgyhogy a szerepcsere nem jár veszteséggel. Az ilyen második kiosztásban játszó színészt vagy színésznőt dublőz-nek nevezik. Az is megesik olykor, hogy egy szereplő hirtelen, előadás közben rosszul

lesz, és szerepét nem játszhatja tovább, ilyenkor valaki elvállalja a szerepet s vagy tovább játssza, vagy szerepből olvasva mondja el. (L. Beugrás)

Szerepes. A színész, helyesebben: a szereplő neve a régi kritikákban. Szerepesné — a színésznő neve. („Honművész", 1839. 4. szám. 27. old. — „Regélő Pesti Divatlap", 1844. 46. szám. 734. old., ahol a következő kitétel olvasható: „Az első rangú szerepesek között van említve Schódelné asszonyság is.")

Szerepet vinni. A játszásra értendő régi szinházi kifejezés. A szót ismeri a „Regélő", 1843. 32. szám. 1018. oldal, „Vidéki szintárca"-rovata.

Szerepezés. A szerepkiírás szinházi elnevezése. Ugyanis mielőtt a szinigazgató előadatna valamely darabot, abból a színészek részére kiírják a megfelelő szövegrészt, ez alkotja a későbbi szerepet. A kiírás processzusa a „szerepezés". Úttörő színészeink idején a férfitagok kötelezve voltak a saját és társnőik szerepét kiírni, illetve kiírattatni, amiről — többek között — egy 1803 aug. 3-iki kolozsvári szinházi törvény ekkép intézkedik: „Az ujabb actorok tartoznak magok és fejér személyek rolléjokat a director által kezekbe adott játékdarabokból oly móddal kiírni, hogy a kinevezett nap előtt egy héttel készen legyen." A szerepezést a kezdő színész ingyen végezte el, majd később 1—2 frttal díjazták. A 60-as években. midőn a hazafias felbuzdulás a szinpadról nyerte legnagyobb tápanyagát, rajongó lelkű diákok szintén vállalkoztak — sokszor ingyen — szerepezésre, csakhogy közelebbi nexusba jussanak a szinházzal és színészekkel. A szerepek szövegeit lehetőleg szélesen szokás leírni, (a Nemzeti Szinházban az a szokás, hogy csak 16 sort írnak egy oldalra) és pedig azért, hogy ha netán változtatni kellene a szövegen, vagy betoldani új részleteket, legyen annyi hely, hogy azt a színész pótlólag bejegyezhesse. A szerepezés munkáját a legtöbb esetben sürgősen, úgyszólván máról-holnapra szokták elvégezni, mert a szinházak sokszor lázas munkát végeznek és igy ez a foglalkozás eléggé idegölő, ennek ellenére is a szerepezés azelőtt a szegényeb színészek és színésziskolai növendékek állandó mellékkeresete volt. Nagy versengés folyt érte, hogy ki kap munkát és kereshet vele egypár forintot s aki hozzájutott, irígység tárgya volt a többiek szemében. Ujabban egyik-másik szinház szerepmásoló-irodákban végezteti el a szerepkiírást.

Szerepfaló, tulajdonképen csúf név, az oly színészre értik, a ki minden fajta szerep eljátszására vállalkozik, tekintet nélkül arra, hogy az illető szerep való-e neki, vagy sem. A Sz. tulajdonképen éhes ember. Jól akar lakni, de ez a törekvése a színésztársaságban inkább megvetésre talál, semmint népszerüségre: a Sz. tulajdonsága még az is, hogy mindenkit háttérbe szorít, színésztársai ilyenkor azt szokták neki mondani: „ide nekem az oroszlánt". (Idézet Shakespeare: Szentivánéji álom-jából. A kézművesek szinielőadásra készülnek s Zuboly minden szerepre vállalkozik, még az oroszlánt is ő akarja játszani.)

Szerepfelfogás, leglényegesebb sajátsága a szinjátszásnak. Van olyan színész, kinek agyában már első olvasásra kialakul a szerep jelleme, másoknál viszont csak a próbák folyamán, vagy a rendező utasítására. A szerepfelfogás egyéni dolog, ezért történik meg, hogy egyik művész homlok-egyenesen ellenkező felfogásban játssza ugyanazt a szerepet, mint a másik s mégis mindkettő tökéletesen művészi.

Szerepfogó, egy kisládának a neve. Ide szokták a már lejátszott szerepeket és hangjegyeket bedobni. A szerepfogóból a szerepeket és kottákat a szinházi könyvtáros veszi át és ő zárja el a szinház könyvtárába.

Szerepkörök. A színészek a működésük köre alapján a szerepek eljátszását illetőleg ezeket az osztályozásokat állapították meg: anya, apa, basszista, bariton, bonvivant, buffó, burleszk, cselszövő (intrikus), drámai, epizód, genre, hős, hősnő, hősszerelmes, jellem (karak-

ter), kedélyes, koloratura, komika, komikus (pedáns és száraz), lyrai, naiva, naturburs (siheder), népszinmű, operaénekes, operettbuffo, operetténekes, primadonna, soubrette, szalon-, szende, táncos, társalgási, tenorbuffo, tenorénekes, tragika. A modern rendezés nem ismer szerepköröket, csak egyéniségeket. Elvégre minden rendezőnek teljes egészében kellene tudnia azt, hogy a rendezendő anyag kivitele tekintetében mire számíthat és mily erőkkel rendelkezik? Amikor a rendező az új darabot elolvasta, lelki szemei előtt az ujdonságnak nemcsak teljes képét látja, hanem azt is, hogy a szinpadi sikert a neki rendelkezésre álló eszközökkel mily módon érheti el. Természetesen számolni kell a körülményekkel, színészei egyéniségével, hogy a helyes kiosztás által már is eleve biztosítsa a darab sikerét. Régente kikötött szerepkörök szerint osztályozták a színészek egymást, a színésznek szerződése szerint bizonyos szerepkörhöz törvényes joga volt. Az ilyen kikötött szerepkörök mindig záró csavarát képezték a színész fejlődésének, mert ezek szerint X színész csak hősöket, Y színésznő csak szendéket stb. tartozott játszani és mást nem. Nem is bátorkodott volna az igazgató mást játszatni vele. A modern rendezés ez ósdi, avult intézményeket elsöpri, mert garanciát lát a rendező művészi felfogásában, hogy helyesen meg tudja bírálni, kinek melyik szerep való és egyéniségének melyik a megfelelő. (V. ö. Szereposztály.)

(Ferenczi Frigyes.)

Szereplő, pontos meghatározása a színésznek, működés közben, szóval ha próbán vagy előadáson aktív részt vesz.

Szerepnemtudás. Ha a színésznek kevés idő áll rendelkezésre, hogy a szerepével alaposan elkészüljön, akkor a szerepnemtudás veszedelme fenyegeti. Ez a vidéki színészetben gyakran előforduló jelenség volt, elsősorban oly társulatnál, ahol sietős munkával kellett változatossá tenni a műsort és így a tanulás lehetősége a minimális nivóra süllyedt. Érdekes feljegyeznünk az 1833 szept. 27-én kelt budai szinházi törvény 14. pontjának ide vonatkozó rendelkezését: „Aki szerepét nem tudja és a Játékban akár a maga szerepében akadozik, akár a végszavak el nem mondása vagy megváltoztatása által másnak elkésésére vagy beszédjének zavarodására okot ad, büntettetik a hibájához képest 20 váltó krtól 5 váltó frtig." — A Nemzeti Szinházban 1847 ápr. 17-én Jósika Miklós báró „Kordokubász" c. történeti drámája premierjén a színészek — tekintve, hogy a darab 8 próbára ment — nem tudták a szerepeiket. — Manapság is előfordul — elég gyakran, — hogy a szinházak kitűznek egy darabot, azt gyorsan betanítják, de a végén észreveszik a — szerepnemtudás rémét. Miután a szinház mégsem teheti kockára hirnevét, az utolsó pillanatban kénytelen elhalasztani a bemutató napját és a kommüniké ilyenkor természetesen nem a szerepnemtudással védekezeik, hanem — „technikai akadályok"-kal takaródzik.

Szereposztály. Régi stilusu kifejezése a színész munkakörének megjelölésére. Jelenti a szerepkört. Ez utóbbi ma ismertebb kifejezés. A „Szereposztály" a régi ujságokban gyakori kifejezés volt. (V. ö. Szakmakör. Szerepkörök.)

Szereposztás. Színésznyelven jelenti valamely szindarab szerepeinek kiosztási processzusát. A helyes szereposztás az igazi komoly szinházi tudomány, ami nélkül a többi mind hiábavalóság. Jól kell játszani: ez a lényeg; jól pedig a színész csak a neki való szerepet játszhatja és a szerepet csak az játszhatja jól, akinek az egyénisége megfelelő rá. A jó szereposztás a siker biztosítója, tehát a hírnév öregbítője és a gâgeemelkedés előmozdítója; viszont a helytelen szereposztás mindennek az ellenkezője. A szereposztás joga mindig az igazgatóé, de döntő szava van hozzá a szerzőnek, karmesternek, művezetőnek, rendezőnek is. A legjobb módszer az, hogy az igazgató is csinál egy szereposztási tervet, a szerző is, meg a rendező is, aztán összeülnek és megegyeznek annak az alapján. Mikor az igazgató a szerzővel és a rendezővel való megbeszélés után véglegesen eldöntötte a szereposztást,

azt a rendező bevezeti egy nagy könyvbe, az u. n. „szereposztó-könyv"-be, mely annak a nyilvántartására szolgál, hogy melyik darabban melyik szerep kinél van és ki játszotta már. Ebbe beleírják az eredeti szereposztást és belevezetnek minden szerepváltozást. A szerepekre aztán mindre ráírja az igazgató az illető színésznek a nevét s rábízza az egész paksamétát a szerepkiosztóra, aki kézbesítő könyv mellett köteles azt a színészeknek átadni. Operett-szinházaknál aránylag könnyebb a szereposztás, mint másutt. Itt ugyanis minden szerepkörnek már eleve megvan a maga embere és az operettek már nemzetközi használatra is rendesen úgy készülnek, hogy ne okozzanak szereposztási komplikációkat. Az operett rendes tipusában van egy énekesnő, komolyabb természetü szereppel, van egy szubrett, kisebb énekfeladatokkal, de több tánccal, van egy énekes bonviván, aki az énekesnő partnere, van egy bonviván-komikus, aki a szubrett partnere s egy segédszinésznő, ezzel öt embere már a priori megvan minden operett-szinháznak. (V. ö. Kettős szereposztás. — Parádés szereposztás.)

Szerepre szerződők. A fővárosi színházak ujabb időben számos színészt szerződtettek le egy-egy szerepre törzstársulatuk kiegészítéséül. Ezeknek a színészeknek szerződtetésénél a Színészszövetség a következő szövetségközi megállapodási pontot vette figyelembe: „Az egy szerepre szerződtetett színésznél, kinek felléptidíja a 10 pengőt nem haladja meg, 10 felléptidíj biztosíttatik az esetre is, ha az illető darab tízszer nem kerülne színre".

Szerepre szerződők próbadíja. Az egyes darabra, szerepre, műsorra szerződő színésznek próbadíjára nézve a budapesti színészszövetségközi megállapodás V. pontjának utolsó szakasza kimondja, hogy az ilyen tagoknak próbadíj jár, „melynek összege az egyéni szerződésben határozandó meg".

Szereptudás, a leglényegesebb alapfeltétele a jó színjátszónak. A szereptudásnak több fajtáját különböztetjük meg. Legideálisabb szereptudás az, mikor a színész nemcsak a maga szerepét tudja, hanem az egész darabot is, mert ilyenek is vannak. Az ilyen szereptudók sohasem jönnek zavarba, akár nem kapnak végszót, akár ha egy szereplő későn lép be, vagy megy ki előbb, mert az ilyen szereptudó mindig talál valami odaillő mondást, beszédet, míg a darab rendes mederbe jut. Aki csak szajkó-módra tanulja meg a szerepét, hamar zavarba jut. Ideális szereptudó volt színészetünk büszkesége, Blaha Lujza, ki már az első olvasó-próbán tökéletes szereptudással jelent meg. Nincs szabály kivétel nélkül: Szigeti József, Ujházi Ede nem voltak ideális szereptudók, de viszont művészetük oly magas fokon állt, annyira ösztönös művészek voltak, hogy mindig ragyogó alakítást nyujtottak. Érdekes, hogy Rakodczay Pálnak, a kiváló rendezőnek az volt a felfogása, hogy komikusszinésznél előny, ha nem tudja kiválóan szerepét, mert ilyenkor születnek az illetőnek legjobb ötletei.

(Pesti Kálmán)

*

A szereptudás már az első magyar szintársulatnál is kötelező volt. Egy 1793-ban kelt szinházi törvény IV. szakasza a szereptudásról ekkép rendelkezik: „Tartozik ki-ki a próbán a maga személlyét könyv nélkül felmondani. Aki a magáét rosszul tudja, hogy az Igazgatás azon darab helett mást adni kintelenitetik, a holnapi füzetésének felében büntetődik meg, ha pedig a Darabot még is ugyan tsak játszák és az játék közben a készületlenség ki tettszik, a maga holnapi füzetésének negyed részét veszti el a hibázó." Egy 1833 nov. 29-én szerkesztett budai szinházi törvény is szigoruan megköveteli a szereptudást, melyből a következő kitételt idézzük: „Ha a rendes időben megtartandó próbákon azt tapasztalta volna a rendezőség, hogy egyik vagy másik tag szerepét nem tudja s nagyrészint a súgóra támaszkodik, kinek csak eszébe juttatónak, nem előmondónak kell lenni", kötelességében állott „illendően ugyan, de komolyan meginteni az illetőt, hogy mind maga, mind a társaság becsületét szeme előtt tartván, szerepét az előadásra tanulja

meg. Mert ez az, amivel különösen meg szokták rovatni magyar színésztársaságaink, hogy tagjaik szerepeiket nem szokták tudni s egy-két kötelességet elfelejtett tag gyakran egész darab hatását megrontja."

Szerepváltozás. Színészi kifejezés, melyet akkor használnak, midőn valamely szereplő betegsége vagy más közbejött akadály miatt a kiosztott szerepet másra ruházzák. A szerepváltozást a szinház előcsarnokában fekete táblára kiírva szokás publikálni.

Szertárnok. A szinházi kellékes régi elnevezése. (Lásd: Kellékes.)

Szervezkedés az, ha a szinigazgató a szinházi idény vége felé az új szezonra új társulatot szerződtet. A régebbi időkben ez virágvasárnapkor történt; a nagyhéten ugyanis nem tartottak előadást s ezt az időt használták fel a színészek és igazgatók, hogy új szerződést kössenek. A mult század vége felé a Pannóniakávéházban (a régi Nemzeti Szinház épülete mellett), később a Múzsa-kávéházban (az Országos Színészegyesület Baross-téri palotájában), még később a New-York-kávéházban, mostanában már a szinházi ügynökségeknél szervezkednek az igazgatók.

Szerző. (Latin: auctor). Szinházi értelemben így hívják a szindarab megíróját, alkotóját. A szerző a szindarabját legtöbb esetben 10% nyereséggel bocsátja a szinház rendelkezésére; e rendelkezést szerződés alapján kötik meg. A szerző a darab próbáin meg szokott jelenni és a legtöbb esetben ő is ad instrukciót a szereplőknek. A szerzők manapság valósággal elárasztják a fővárosi szinházakat darabjaikkal, mert sokan vannak és mindegyik érvényesülni akar. Nem így volt ez régen, amidőn felhívást kellett közreadni a lapokban, hogy a szerzők támogassák a szinházakat. Egy erre vonatkozó érdekes dokumentum itt következik: „A' Magyar Játszó Társaság Nemes Bihar Vármegyében Nagy Váradon és Debretzenben folytatván a' Magyar Játékok előadását, jelenti alázatossan, hogy a kiknek Magyar Komédiájok vagyon készen és ezután is, akár ujonnan szerzett eredeti Darabok által ezen Nemzeti Institutumot boldogítani tettzik: méltóztassanak azt vagy Váradra: a' Nemzeti Játszó Társaság Directiójához, vagy Debretzenbe Senátor F. Domokos Imre Urhoz utasítani. Ezen Nyelv 'és Erkölts pallérozásának előmozdítását, különös háladatossággal fogja venni a' Teátrális Direktzió, és a' jobb Darabokat igyekezik ki nyomtattatni. A' ki pedig Énekes Játékokkal méltóztatik a' Teátromot fel-segiteni, fáradsága megjutalmaztatására ajánlja a' Direktzió a Játék harmadik előadásából bé-kerülő Jövedelmet. Hogy egy Darabnak többek által való lefordítását el lehesse'n eltávoztatni: szükség vólna, ha a' fenn nevezett Helyekre méltóztatnának a' Fordító Urak megirni: mitsoda Játék-Darabot szándékoznak Magyarra forditani." („Magyar Hirmondó", 1799 márc. 12. 337. old.) A szerzőt a premier napján a függöny elé szokás hívni. Az első szerző—kihívás Párizsban volt, 1743 febr. 23-án. A szerző Voltaire volt, akit a „Mérope" c. színműve előadásán hívták a lámpák elé. (Lásd: „Budapesti Hirlap", 1907 febr. 17. 40. old. III. hasáb.) (Ezzel ellentétben Arthur Pougin: Dictionaire Du Théâtre c. munkájában [Paris, 1885. 5.—6. old.] azt írja, hogy a kihívás 1778 márc. 30-án volt, Voltaire „Iréne" c. darabjának hatodik előadásán. V. ö. II. kötet, 424. old. I. hasáb alatt.) Régebbi magyar szerzők (fordítók): Aszalai Szabó János, Árvay Gergely, Balogh István, Benke József, Bessenyei György, Csató Pál, Czakó Zsigmond, Dugonics András, Ernyi Mihály, Fáncsy Lajos, Gaal József, Gombos Imre, Horváth Dániel (P.), Ihász Imre, Jakab István, Katona József, Kisfaludy Károly, Lángh Ádám János, Murányi Zsigmond, Nagy Ignác, Obernyik Károly, Pály Elek, Ráth Pál, Simai Kristóf, Soós Márton, Szigligeti Ede, Teleki László, Ungvári János, Vachott Imre, stb. Ujabb idők szerzői: Abonyi Lajos, Berczik Árpád, Csiky Gergely, Biró Lajos, Csepreghy Ferenc, Dóczy Lajos, Bródy Sándor, Herczeg Ferenc, Csathó Kálmán, Harsányi Kálmán, Harsányi Zsolt,

Géczy István, Gárdonyi Géza, Hajó Sándor, Molnár Ferenc, Móricz Zsigmond, Zágon István, Szenes Béla, Heltai Jenő, Tóth Ede és Kálmán, Szomory Dezső, Paulay Ede, Zilahy Lajos, Lengyel Menyhért, Lakatos László, Jókai Mór, Rákosi Jenő és Viktor, Guthi Soma, Váradi Antal, Liptai Imre, Szép Ernő, Bánffy Miklós stb. — Vannak helyi szerzők, háziszerzők és társszerzők. — A fővárosi szerzők egy 1884 febr. havában kelt főkapitányi rendelet alapján akadály nélkül mehetnek fel a szinpadra. (Lásd: „Pesti Hirlap" 1884 febr. 7.)

Szerződés. A szinigazgató és színész kölcsönös írásbeli megállapodása a művészi alkalmaztatás feltételeire nézve. Régi szinházi nyelven úgy mondták: egyezés, kötés, később: kontraktus. Az első szinházi szerződést 1545-ben kötötték. E szerződésben Marie Fairet francia színésznő kötelezi magát, hogy L' Esperonniére igazgatóval egy évig mindenüvé követni fogja. A szerződést jegyző előtt kötötték meg. — (Lásd: „Pesti Napló", 1906 jul. 31. 19. old. — Innenonnan-rovat.) A magyar színészéletből itt közlünk egy 1792-ben kötött színészszerződés mintáját, amely alapul szolgált a mai színészi (kollektív) szerződésnek is: „Igér az emlitett Directio N. N. Urnak Hónaponként N. N. Rhénus forintokat, sőt azt is ajánlya, hogy ha hathatóságának tökélletesitéséről Játékja által nyilvánvaló Tanuságot teend, ezen igért fizetését tulajdonságaihoz képest meg-is fogja szaporítani. Ellenben Én alább is meg-irtt N. N. kötelezem magamat, hogy én ezen igértt 's Hónaponként N. N. rh. forintokkal veendő Hópénzért a Társaságnak egyben szövetkezésekor szerzett Rend-szabásokhoz képest mindeneket, a'mellyek nékem a Directio által elémbe adattatni, vagy tőlem kivántatni fognak, egész készséggel és legkisebb ellenzés nélkül megteendek; akármelly személyek játszása reám fog bizattatni, abban magamat kitelhetőképpen gyakorolni fogom; egy szóval: minden izetlenségre szolgáltató okokat részemről meg-előzni igyekezem: Ha-hogy pedig ezeket nem tenném; Szabadságában állyon a' Directiónak engemet alkalmatos módok által kötelességemre szoríttatni; azon esetre pedig, ha vagy én a' Társaságtól végképpen elakarnék válni, vagy pedig a' Directió elválásomat el-kerülhetetlen okokból szükségesnek itélné, tehát akkoron mind a két Részről azon el-válást 3 Hónapok elfolyása előtt szükség légyen meg-jelenteni. Mellynek nagyobb bizonságául ezen egyező Levél mind a' két részről aláirattatván, egy Példamányban az említett Directiónál maradott; másban pedig alább irtt N. N. Urnak kezeibe adattatott. Költ Pesten, Karátson Havának 22-ik napján, 1792-dik Esztendőben." Megkülönböztetünk 1) szezon-szerződést, mely a szezon végéig szól és 2) továbbfutó-szerződést, amelyet csak sztárokkal kötnek és amely nem tartozik a kollektív szerződés rendelkezései alá és több évre szól. Az Országos Színészegyesület 1925-ben határozatilag kimondta, hogy minden igazgató köteles május 1-ig zárt levélben felszólítani azokat a tagjait, akikre jövőre reflektál a szerződés megkötésére. A tag viszont köteles erre a felhívásra május 15-ig nyilatkozni, hogy így ez időpontig az igazgató és társulata tagjai közötti szerződési viszony tisztázva legyen. A szerződések megkötése a fővárosban a Budapesti Színészszövetség és Budapesti Szinigazgatók Szövetsége által közösen megállapított kollektív szerződés alapján történik, melynek leglényegesebb pontja a létminimumokra, szerződési év (9 v. 10 hónap), betegség esetére szóló meghatározások, a vidéki színészetnél pedig az egyesületi szerződési blankettán kötik a szerződést, amely mindig egy teljes évre szól. Az Országos Színészegyesület a sziniévad elején az összes megkötött szerződéseket felülvizsgálja és a rendes formulától eltérő pontokat megsemmisíti, esetleg fegyelmi elbírálás alá vonja.

Szerződésbe menni. Olyankor, mikor a színész szerződése lejártával új állomáshelyére megy, úgy mondja, hogy „uj szerződésbe megy."

Szerződésbontás alatt, mint a szó értelme is jelenti, a megkötött szerződés alól közös vagy jogos indok alapján való szabadulást értik, mivel az esetleges

feltételek — később — nem bizonyultak megfelelőknek. Szerződésbontás jogossága akkor áll fenn, ha azt mindkét fél egyöntetüen intézi el, ha arra a szerződés pontjai vagy a fennálló törvények, rendelkezések és jogcímek alapot szolgáltatnak. Az egyodalú szerződésbontás már szerződésszegést (L. o.) képez.

Szerződés-csinálás: az a mód, ahogyan a színész valamely szinigazgatóval az eredményes tárgyalások és alkudozások után elkészíti szerződését. (V. ö. Leszerződni. Szerződés kötés.) Megelőzi a közvetlen vagy ügynökségek utján való tárgyalás és legtöbb esetben a színésznek az igazgató által a szinpadon valamely szerepben való megtekintése. A míg ez ma, a rendes üzleti formák között megfelelő levelezés után intéződik el, addig a régebbi időben ennek ideje a nagyhét (virágvasárnap) volt, a mikor a szerződések nagy részét a személyesen megjelent igazgatók és színészek a Színészházban (Baross-tér 9.) levő — azóta megszünt — Múzsa-kávéházban, a jelentősebbeket ugyanakkor a Pannonia-kávéházban is perfektuálták.

Szerződés-kötés. Ha a színész valamely szinigazgatóval megállapodik szerződtetése ügyében: e processzus a színésznyelvén annyi, mint: szerződés-kötés, vagy szerződés-csinálás. (Lásd ezt és v. ö. Leszerződni.) A szerződés-kötés a fenti kétoldalú megállapodást jelenti és ez mindenkor irásba foglalandó, mert általános elv szerint a szóbeli megállapodások érvénytelenek. A feltételek leginkább csak a fizetésre és a szerződés tartamára vonatkoznak, mert a szerződés többi pontjait az Országos Szinészegyesület megállapított szerződési formulája (blankettája) és a Budapesti Szinész-Szövetség kollektiv szerződése tartalmazza, amelytől különösebb indok nélkül és az illető szinésztestületek hozzájárulása nélkül eltérni nem szabad.

Szerződés nélkül maradni. A vidéki színész legsajgóbb fájdalma, mert a színész, ha hivatása magaslatán áll, semmi egyébhez a világon nem ért. Nagyon szomorú helyzetük van pld. a kisebb német városok színészeinek, mert azok többnyire csak 6 hónapos, u.n. téli szerződést kapnak, nyáron azután többnyire pincérnek mennek. Nálunk a szerződésnélküli színészek itt-ott próbálkoznak egyik-másik színháznál alkalmi szereplésre, esetleg statisztálásra. 1914-ben, mikor a háború kitört, a mi vidéki igazgatóink többnyire konzorcionális alapon működtek, a színészek jó része csoportosan járt kávéházról-kávéházra, ahol karénekeket adtak elő. A szerződésnélküli színészek száma sajnos, évről-évre emelkedik, miután a gazdasági helyzet itt is erősen érezteti befolyását.

Szerződésszegés, a kétoldaluan megállapított szerződés pontjainak az egyik szerződő fél részéről be nem tartását jelenti és úgy a köztörvényekbe, mint a színészeti testületek megállapításaiba ütköző cselekményt képez. Védelmet ellene úgy a színésztestületek erre delegált szervei: az Országos Színészegyesület tanácsa és fegyelmi bizottsága, a Budapesti Színészszövetség választott bírósága, valamint a polgári bíróságok is nyujtanak. A védelemkeresés irányulhat arra, hogy a szerződést sértő felet kötelezettségének betartására szorítsa, vagy a kikötött kötbér esedékességét megállapítsa, vagy ezen túlmenőleg is kártérítést állapítson meg. Az Országos Színészegyesület gondosan őrködik a szerződések pontos betartása felett és a vétkes felet még súlyos fegyelmi bírsággal, legtöbbször a Színészegyesületből való kizárással is bünteti.

Szerzői jog. Szerzői jog alatt valamely irói, zenei, képzőművészeti, fényképészeti, kinematografiai mű szerzőjének azon jogosultságát értjük, mely szerint csak ő van jogosítva kizárólagosan művének első megjelenése és a törvény által körülírt egyéb kiaknázási lehetőségei fölött dönteni. A szerzői jogról szóló magyar törvény (1921. évi 54. tc.) a szerző művének nem minden hasznosítási lehetőségét védi. Csak azon hasznosítási lehetőségek állanak szerzői jogi védelem alatt, melyeket a törvény kifejezetten felsorol. Az irói műnél és zeneműnél a gépi többszörözés, közzété-

tel és forgalombahelyezés áll tilalom alatt. A törvény az írói mű nyilvános előadását nem tiltja. Regény, novella és költemény ezért szabadon, a szerző beleegyezése nélkül nyilvánosan előadható. Színművek, zenés színművek és zeneművek azonban nyilvános előadás szempontjából is törvényes tilalom alatt állanak, ha a kizárólagosan jogosított szerző arra engedélyt nem ad. A képzőművészeti, rajz, festés, építészet, szobrászat, metszet, kőnyomás stb. — alkotásainak egészben, vagy részbeni többszörösítésére, közzétételére, forgalomba helyezésére és mechanikai, vagy optikai készülékek segélyével való üzletszerű bemutatására szintén a mű szerzőjének van kizárólagos joga. Többszörösítésnek kell tekinteni ezen művekre vonatkozóan az utánképzést, építészeti műveknél pedig utánépítést is. Szövegképekre (illusztrációkra, térképekre, továbbá földrajzi, helyrajzi, topográfiai) építészeti, mérnöki és más művészeti, valamint tudományos vonatkozású tervekre, rajzokra, ábrákra, vázlatokra és plasztikai művekre szintén állanak a szerzői jogvédelmi szabályok. Fényképezéssel előállított műnek, (fényképészeti műnek) többszörösítésére, közzétételére, forgalombahelyezésére és mechanikai, vagy optikai készülékek segélyével való üzletszerü bemutatására az eredeti felvétel szerzőjének van kizárólagos joga. Mozgófényképmutatvány alakjában megjelent termék (mozgófényképészeti mű), tartalma szerint, az írói művekkel, a képzőművészeti alkotásokkal, vagy a fényképészeti művekkel egyenlő védelemben részesül, ha a szerzője a cselekmény kitalálásában, vagy a színrealkalmazás és elrendezés módjában, vagy a bemutatott események és egyéb ábrázolások csoportosításában, vagy egyéb módon a műnek egyéni és eredeti jelleget adott. A törvény által megszabott és a szerzőnek biztosított kizárólagos jog szabadon átruházható és öröklés tárgya is lehet. A jogosultság azonban időben korlátozva van: a szerző életére és halála után még 50 évre. A fényképészeti műveknél 15 évre terjed a védelem azon naptári év lefolyásától számítva, amelyben a fényképészeti mű először megjelent. A szerzői jogosítványok megsértése a szerzőjogi birtoklás vétségét képezi, büntetést von maga után és kártérítési kötelezettséget szül. Az általános szerzői jogosítvány megsértésén kívül különösen birtoklást képez még, a még meg nem jelent, vagy közzé nem tett műnek a szerző beleegyezése nélkül történt többszörösítése, közzététele, vagy forgalombahelyezése, — közzététel alatt értve itt a mű lényeges tartalmának nyilvános közlését is mindaddig, amíg a lényeges tartalom a szerző beleegyezésével közzétéve nincsen. — A többszörösítésre, közzétételre, vagy forgalomba helyezésre, a kéziratnak, vagy másolatnak birtokosa is csak a szerző beleegyezésével jogosult. Bitorlás: az oktatás, vagy szórakozás céljából tartott előadásoknak vagy felolvasásoknak a szerző beleegyezése nélkül való többszörösítése, vagy közzététele, vagy forgalomba helyezése. Olyan kiadás, melyet a szerző, vagy kiadó, a köztük fennálló szerződés, vagy a törvény ellenére jelentet meg, szintén bitorlás. Ha tehát a szerző átruházta művének szerzői jogát, a fölött többé nem rendelkezik. De tartozik tűrni erkölcsi jogosítványainak sérelmét: nevének elhallgatását, művének megcsonkítását, vagy idegen munkatárs által a szerző művébe való belenyúlást. Bitorlás: a mű címének változatlan átvétele *más mű címéül; bitorlás* továbbá a szerző beleegyezése nélkül a műnek mechanikai előadás céljára szolgáló készülékekre, állandó, vagy cserélhető alkatrészeire (lemezekre, hengerekre, tekercsekre stb.) való átvétele. Bitorlás: a szerző belegyezése nélkül a műnek lefordítása, adaptálása, egyéb feldolgozása, vagy mozgófényképészeti mű céljaira való felhasználása. A bitorlás útján létrejött példányok készletei, valamint a szerzői jog bitorlásának elkövetésére szánt különös eszközök és készülékek, amilyenek a minták, lapok, lemezek, dúcok, kövek, tömöntvények, hengerek, tekercsek, filmek: elkoboztatnak, s mihelyt az elkobzást elrendelő bírói határozat jogerőre emelkedett, megsemmisíttetnek, vagy károsító alakjuktól megfosztva a tulajdonosnak visszaadatnak. A szerzői jog bitorlásának kísérlete is

kártérítést von maga után. Az elkészült részek, továbbá a bitorlás előkészítésére, valamint a bitorló cselekmény előzetes hirdetésére szolgáló különös eszközök és készülékek ebben az esetben is elkoboztatnak. A bírói eljárás a polgári bíróságokhoz és pedig mindig a kir. törvényszékekhez tartozik. A per megindításával egyidejűleg, vagy azelőtt, vagy a per folyamán a sértett kérelmére, ha a bitorlás tényálladékát és igényei érvényesítésének veszélyeztetését valószínűsíti, a bíróság biztosítási intézkedéseket tesz, nevezetesen a példányokat és készülékeket zárlat alá veszi és a bitorlót a bitorlás ismétlésétől, vagy folytatásától eltiltja. Szerzőjogi bitorlás miatti eljárás csak a sértett fél kérelmére indulhat meg. A külföldiek művei, ha azok először Magyarországon jelentek meg, úgy védetnek, mint a magyar művek. Egyebekben a nemzetközi szerződések az irányadók. Legnevezetesebb szerződés e tekintetben az 1922:13-ik tc.-ben foglalt berni egyezmény, mely az irodalmi és művészeti müvek védelmére alakult és a nemzetközi berni-unióban tömörült országok megegyezését tartalmazza. Ezen egyezmény lényege, hogy az egyezményhez tartozó országok saját területükön más egyezményes országok alattvalóinak ugyanannyi és ugyanolyan védelmet biztosítanak, mint saját alattvalóiknak, de legalább annyit, amennyi a berni egyezményi okmányban elő van írva. A berni egyezményhez Európának majdnem minden országa csatlakozott. Észak-Amerikával külön egyezményünk van. Vannak még nemzetközi egyezmények a szerzőjog védelmére, különösen az amerikai államok között, ezekhez azonban mi a mai napig nem csatlakoztunk.

(Dr. Palágyi Róbert.)

Szezonnyitás, a szinházi évad kezdete. Megjelennek az első előadást bejelentő színlapok a hirdetőoszlopokon, összegyűlik az új tagokkal kiegészített társulat a legtöbbször újonnan tatarozott és szépen kitakarított szinházban, a sajtó barátságosan beharangozza az új terveket és az új program alapján pihent erővel kezdődik az új színiévad, telve bízalommal, ambicióval. Vidéken az előleges színházi jelentések és bérletcsináló titkár megjelenése előhírnökei a színi szezón megnyitásának. Megjelennek a podgyásszal megrakott szekerek, a lakástkereső színészek és kíváncsi, kémlelő szemek igyekeznek kikutatni a csomagokkal felpakkolt társaságból a fürgelábú táncos primadonnát, a hódító bonvivánt, a mosolyra fakasztó komikust. Gyors elhelyezkedés az öltözőben, lassú összemelegedés a közönséggel és egykettőre benne vagyunk a színi szezón izgalmainak kellős közepében. (V. ö. Kapunyitás és Szezonzárás.)

Szezonnyitó szindarab, rendszerint csak előcsatája a szezónnak, kóstoló, amely kitapogatja a közönség hangulatát és a színházi konjuktúra mértékét. A hosszabb sikerre szánt darab csak ennek a próbagaloppnak a lezajlása után következik.

Szezonvég. A szinházi évad a melegebb idők beálltával a befejezés előtt szokott tartani. Ilyenkor már csak legritkábban adnak új darabot, hanem e helyett vagy vendégszerepléssel élénkítik a műsort, vagy az elmult év legsikerültebb színdarabját veszik újra elő.

Szezonzárás, a szini évad befejezése. Az utolsó előadás után legördül a függöny, a fővárosban a hagyományos záporpróba, búcsúzkodás a nyaralás vagy más színházhoz való elszerződés előtt, bezárulnak a színház kapui, a nézőtérre egy időre por és csend borul, vagy tatarozó munkások zaja veri fel a csendet. Az igazgatói irodákban elkészítik az elmúlt szezón művészi és anyagi mérlegét, a megtakarított pénz a bankba kerül, vagy megindul a hajsza az új pénzes csendestárs után. Leltár, a ruhatár szellőztetése, molykár elleni megóvás a kísérői az ily szezónzárásnak. Vidéken az ily szezónzárás nem jelent pihenést, csak gyors csomagolást és utazást az új állomásra: ideges, megállásnélkül körforgásban. A búcsúfellépésekkel járó kedves ovációk, fájdalmas válások, tört szívek, megszakadt remények teszik poétikussá az ily szezónzárást, melynél majdnem mindig a viszontlátás utáni

vágyakozás csendül ki a búcsúzásokból és érzésekből. (V. ö. Szezónnyitás és Kapuzárás.)

Szigethy család. — Szigethy Jenő, népszínműénekes és szinigazgató, sz. 1850-ben, megh. 1914-ben. Színész lett 1873-ban, Völgyi szinigazgatónál, Pécsett és azután megfordult a nagyobb szinpadokon, ahol nagy sikerrel játszotta az akkor műsoron levő népszinmű és énekes szerepeket, többek között: Göndör Sándor (Falu rossza), Laci (Magdolna), Bandi (Csikós), Gasparone, Henri márki (Cornevillei harangok), Pippó (Üdvöske), stb. Tevékenyen közreműködött a Színészegyesület házának felépítése körül. Felesége: szül. Farkas Teréz, drámai színésznő és népszinmű énekesnő, sz. 1864-ben, Kolozsvárott. Szinpadra lépett 1883-ban, Hegyi Gyula szintársulatánál, Nagyenyeden, azután többek között Bokody, Bogyó, Pesti Ihász szinigazgatóknál működött szerepkörében nagy sikerrel. Nevezetesebb szerepei: Elektra, Magdolna, Claire (Vasgyáros), Finum Rózsi (Falu rossza), Rózsi (Cigány), stb. Gyermekeik: Sz. Irén, színésznő, sz. 1886 aug. 1.-én, Ó-Kéren. A Színészegyesület iskoláját végezte és Berky Ferenc szinigazgatónál lépett először szinpadra. 1906-ban a fővárosi Vígopera tagja volt, majd a vidéken működött Miklóssy Gábor, Balla Kálmán, dr. Patek Béla, stb. igazgatók társulatánál és rövidesen Szabadka, Győr, Sopron, Kaposvár, stb. városokban mint a vidéki szinpadok egyik legünnepeltebb primadonnája szerepelt. 1917-ben a Fővárosi Operett Szinházhoz szerződött. Kiemelkedőbb szerepei: Csárdáskirálynő, Sibyll, János vitéz, Boccaccio operettek címszerepei. Évek óta Iván Sándor kassai szinházánál működik, nagy sikerrel. — Sz. Ibolya, színésznő, sz. 1888 aug. 10-én, Nyirbátorban. 1903-ban lépett a szinpadra, Berky Ferenc szinigazgatónál, Noémi (Aranyember) szerepében. 1919-ben a Várszinház elsőrendű tagja volt. Kiválóbb szerepei: Tanítónő, Szókimondó asszonyság, Magdolna, Névtelen asszony, stb. címszerepei. Férje: Tarján Aladár. (L. o.) — Sz. István, festőművész és grafikus, sz. 1890-ben, Segesváron. Berlinben él. Nagy sikerrel szerepel kiállításokon, a Színészegyesület tanácsterme részére is festett képet. A berlini Ullstein-lapok munkatársa. Felesége: dr. Balassa Margit, szintén Berlinben élő orvosnő. — Sz. Tercsi, színésznő, sz. 1892 okt. 25.-én, Gyomán. Férjétől, Szalay Lajos gazdásztól elválva, 1914-ben lépett szinpadra, Mariházy Miklós kecskeméti szintársulatánál. Ezután dr. Patek Béla, Almássy Endre, Somogyi Kálmán szinigazgatóknál működött Kecskeméten, Szegeden és évekig Győrött. 1920-ban a Royal Orfeum, majd a Bonbonnière, később a Fővárosi Operett Szinház tagja lett. Legnagyobb sikereit a következő szerepekben aratta: Iluska (János vitéz), Leila (Gül Baba), Mici (Gyurkovics lányok), Csöppség. — Sz. Ilona, színésznő, sz. 1894 jul. 14-én, Bélyén. Iglón, Kövessy Albert szintársulatánál lépett szinpadra, 1916-ban. Azután Bárdossy Pál, Bodonyi Béla, dr. Patek Béla szinigazgatóknál játszott nagy sikerrel, Győrött, Szombathelyen és Sopronban. Kiemelkedőbb szerepei: Sára (Cigányprímás), Birike (Próbaházasság), Tót leány címszerepe, stb. Felesége Gáspár Béla színésznek. — Sz. Annus, színésznő, sz. 1896 aug. 16-án, Budapesten. Iglón, Kövessy Albert szintársulatánál lépett a szinpadra. Faragó Ödön, Balla Kálmán, Mariházy Miklós, dr. Patek Béla igazgatóknál működött nagy sikerrel mint szubrett primadonna. Kiemelkedőbb szerepei: Bob herceg, Gábor (Gül Baba), Örzse (Mézeskalács) stb. Első férje: Wenes István, tüzérszázados, a kitől elvált és Solthy György (l. o.) felesége lett. Ezidőszerint az erdélyi magyar szintársulatoknál működik férjével. A Szigethy-leányok országszerte népszerüek voltak.

Szigethy Gyula (Lásd Debreceni szinjátszó társaságok.)

Szigeti Andor, színész, sz. 1877 máj. 9-én, Szabadkán. Jeles vidéki színész, aki előbb a siheder, utóbb a komikus szerepkörben szerepelt sikerrel a nagyobb vidéki színtársulatoknál. Hosszabb ideig volt Szabadkán. A világháborúban mint tiszt küzdött a különböző harctereken. Legutóbb a debreceni társulat tagja volt.

Szigeti Imre, színész, a Nemzeti Színház művésze, Sz. József színművész öcscse, sz. 1831 nov. 25-én, Veszprémben, megh. 1902 jún. 6-án, Budapesten. 1855-ben lépett a színipályára, Pécsett, mint Moor Károly a „Haramiák"-ban. 1857-ben Kolozsvárra szerződött, Lángh Boldizsár színigazgatóhoz. 1859 aug. 23-án mint vendég fellépett a Nemzeti Színházban, a „Falusiak" című vígjátékban, majd télire Győrbe szerződött, Hidassy Elekhez. 1860-ban színigazgató lett Győrött és 8 éven át a vidéki városokban működött jól szervezett társulatával. Járt többek közt: Székesfehérvárott, Esztergomban, Pécsett, (1863—64), Szombathelyen, Debrecenben, Pozsonyban, Pápán stb. 1867 nov. 1-én újból vendégszerepelt a Nemzeti Színházban, az „Egy pohár víz"-ben (Bolingbroke), 8-án pedig a „Báró és bankár"-ban játszott. (Bankár). 1868 ápr. elsején az intézethez szerződtették, ahol a szerelmes szerepkörből a kedélyes apák szerepkörébe lépett át. Az intézettől 1873 ápr. 1-én megvált és Miklóssy Gyula Istvántéri színházához szerződött; de itt csak aug. haváig működött, azután vidéken vendégszerepelt. Ez év szept. 29-én, mint a Nemzeti Színház újonnan szerződtetett tagja, a „Brankovics György" című drámában mutatkozott be. Mint a szinház nyugdíjintézetének több évig volt alelnöke maradandó emléket szerzett. Legbüszkébb mégis arra volt, hogy ő nyerte meg Blahánét és Tamássyt a magyar színészetnek. 1901 okt. 30-án nyugalomba vonult. Utolsó fellépte 1901 nov. 21-én volt, az „Essex gróf"-ban. Szülőházát Veszprémben 1902 okt. 1-én emléktáblával jelölték meg, melynek ez a szövege: „E házban született 1831-ik évben Szigeti Imre, a nemzeti színművészet úttörő gárdájának oszlopos tagja, a Nemzeti Színház nyugdíjintézetének alelnöke." Koporsója felett Somló Sándor és Váradi Antal mondott búcsúztatót. Eltemették a kerepesi úti temetőbe, a főváros díszsírhelyén, 1/29. tábla 15. sírhelyén. Sírkőfelirata: „Ez az enyém. A nagy világ helyett e tér lesz otthonom". (Idézet az „Ember tragédiája" III. színéből.) Első neje sz. Hirtling Mari (L. o.) (1838-71) naiva és társalgási színésznő volt. Tíz évi özvegység után Sz. második neje lett Human Erzsi (L. o.), (1855-1920), operaénekesnő, drámai szoprán; Párizs, London, Madrid, Bécs voltak sikereinek színhelyei. Először 1878-ban, majd 1882 szept 9-én vendégül lépett fel a Nemzeti Színházban (Valentine; „Hugenották", majd Leonora „Troubadour") s ez szerződésre vezetett. Ő kreálta nálunk a „Nürnbergi mesterdalnokok" Éváját. A M. kir. Operaháztól 1888 nov. havában vonult vissza. **(Erődi Jenő.)**

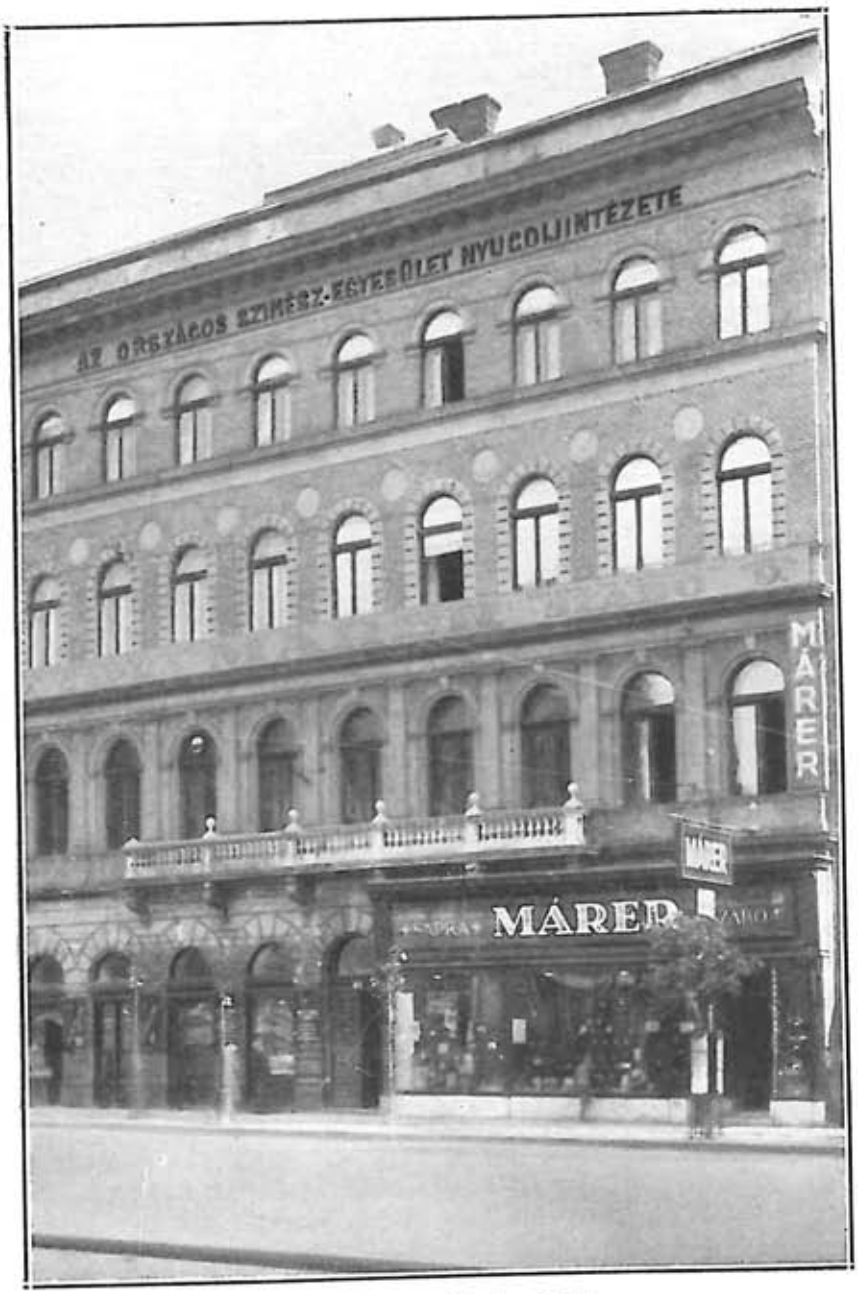
Szigeti Jenő, színész, sz. 1890 dec. 18-án, Debrecenben. Iskolai végzettsége 6 gimnázium, utána az Orsz. Színészegyesület iskolájának volt a növendéke (1910-ben szerződtették vidékre.) A háborúban katona volt, a Vörös kereszt: Silberne Ehrenmedalie mit der Kriegsdekoration kitüntetést nyerte. 1921 februárjában a Fővárosi Orfeum tagja. 1929-ben a Magyar Színház, 1931-ben a Belvárosi Színház tagja. Irodalmi munkássága: 1921. évben a debreceni Melius városi nyomda kiadásában: „Egy komikus emlékei" című könyve, mely a Chicagói Tribuna című magyar lapban tárca alakban jelent meg. Külföldön 1925-ben vendégszerepelt, Faragó Ödön színtársulatával (Prágában). Jelentős szerepei: I. sírásó — „Hamlet"; Róth bácsi — „Hivatalnok urak"; Bolond — Lear király" és „Árva László király"; Calabasas — „Nap és Hold"; Scobelev — „Hotel Imperiál"; Zápolya — „Kis gróf"; Százszorszép — „Obsitos"; Corbaccio „Volpone" stb.

Szigeti József, színész, sz. 1822 máj. 11, megh. 1902 febr. 26. A legnagyobb magyar színjátszók egyike, annak az erőteljes nemzedéknek volt tagja, mely a XIX. század első évtizedeiben támadt, s mely oly sok, feltűnően sok nagy embert adott a magyar nemzetnek. A 40-es évek hatalmas nemzeti mozgalma rakta le alapját többek közt nemzeti művészetünknek is, s a fiatal Szigeti (családi nevén Tripammer) még együtt játszott az első nagy színészgárda legtöbb tagjával, mint szerelmes és hős-színész. 1841 okt. 3-án lépett először színpadra, Jászbe-

A magyar színészet hősi halottainak emléktáblája az egyesület székházában

(l. Színészegyesület propagandaosztály)

A Színészegyesület székháza

(l. Színészegyesület)

rényben, négy szerepet is adva a „Peleskei nótárius"-ban, de már 1844-ben, sikeres vendégjátéka nyomán, a Nemzeti Színházhoz szerződtették. Igazi szerepkörét azonban csak több évi kísérletezés után találta meg, mikor a hamisítatlan, igazi mély humornak vált egyik legkiválóbb képviselőjévé a színpadon. „Polonius"-ban az udvari emberek rövidlátását és szószátyárkodását, „Kent"-ben az egyenes lélek jószívűségét és szókimondó hűségét, „Menenius Agrippá"-ban az öregkor derűs bölcsességét, „Falstaff"-ban és „Böffen Tóbiás"-ban a szájhős, vén korhelyek léhaságát az élethűség- és művészi igazságnak megkapó erejével tolmácsolta, a humor fényében ragyogó alakítása során. Moliére-színésznek is kitünő volt. A „Kénytelen házasság"-ban mint Sganarelle, a „Tudós nők"-ben, mint Chrisale, az „Urhatnám polgár"-ban mint Jourdain, de különösen „Tartuffe"-ban, mint póruljárt Arnolphe és a „Fösvény"-ben mint Harpagon a színészettörténet legragyogóbb lapjaira illő alakításokat mutatott be. Elragadóan mulatságos tudott lenni a francia modern darabok kedélyes apáinak, pipogya férjeinek és meggazdagodott nyárspolgárainak szerepeiben, mint Fourchambeault papa, Benoiton papa, Poirier úr, Perrichon úr, Duplau apó (az „Egy millió"-ban), Dupraillon (a „Három kalap"-ban), Caussade (a „Jó barátok"-ban), Montgiscar (a „Nagyon szép asszony"-ban) stb. Egyéniségének alapvető eleme, lelkének gyökérzete mélyen nyúlván és erősen fogózván a magyar élet őstalajába, a dunántúli magyarságnak méltán híres tehetségébe — ezért tette a humorig emelkedő jóízűség felejthetetlenné az általánosan csak Szigeti bácsinak nevezett, veszprémi születésű nagy művész magyar alakjait: Perföldy fiskálisát (a „Családások"-ban), Sass Istvánját (a „Csizmadia mint kisértet"-ben), Lelkes Eduárját („Az égben" c. vígjátékban), Csipkey Kelemenjét (az „Uj emberek"-ben), Téssy Tamását („Nézd meg az anyját" c. vígjátékban), Mukányiját, de legkiváltképen Bannai Gerőjét, saját legjobb darabjában, a „Rang és mód"-ban. Mert Szigeti József mint drámaíró is jeleskedett, s ha e minőségben nem emelkedett is a tökéletesség olyan magas régiójába, mint amilyenre jutott színészi fényes pályáján, mégis neve belejutott irodalmunk történetébe, mint Beöthy mondja „Kis tükré"-ben: „valószínű elevenségének és gyökeres humorának" termékeny nyomán gazdag virágzás fakadt írásaiban is. Első híressé vált népszínműve a „Vén bakancsos és fia a huszár" (1855), de szerette a közönség a „Falú jegyzője" után már előbb készült „Violá"-ját (1851) és a „Kísértet"-et is (1856). s vígjátékai közül a „Becsületszó"-t (1856) és a „Falusiak"-at (1858). De valamennyi munkáját messze felülmúlja értékben a „Rang és mód" (1882), ez a jól szerkesztett, zamatos magyarsággal írt, s kitünő jellemrajzokat nyujtó színmű, a magyar drámairodalom egyik ragyogó gyöngyszeme. Tagja volt Szigeti a Kisfaludy Társaságnak és a M. Tud. Akadémiának is. A magyaros eredetiség és tősgyökeresség ott ragyogott Szigeti beszédében és gesztusaiban akkor is, mikor a Színművészeti Akadémia — a régi Színi Tanoda — tanszékén prelegált, s fennmaradt emléke annak, hogy mily utolérhetetlen jóizűséggel szavalta el érte méltán rajongó tanítványainak a Családi kört, humoros mimikával kísérve szavait. Kétségtelen, hogy Szigeti József a legeredetibb színjátszó tehetségek közé tartozott, s nemcsak minden alakítása, hanem minden egyes fellépése is külön figyelmet érdemelt, mert zseniális művészi játékát a pillanatnyi ötletek érdekesen jellemezték és minden alkalommal változatossá tették. (sz. k.)

Szigetközy (Horváth) **Zsigmond**, színész, jeles pedáns-komikus. Színipályára lépett 1856-ban, győri tartózkodása alatt, ahol kispap volt. 1857 nyarán Komáromban működött, Kétszery Józsefnél. Jónevű vidéki színész volt, később áttért a drámai szerepkörre. 1866-ban Szegeden volt. Egykorú társai (így Kőmíves Imre elbeszélése szerint), mint kitünő maszkírozót említik, ami nála könnyű volt, mert a festészethez is értett. Utoljára Bokody Antal tagja volt, Székesfehérvárott. Megh. 1873 febr. 15-én, Pesten, a Rókusban. Neje: Hetényi

Antónia, elismert színésznő, (L. II. kötet, 246. old. I. hasáb) ki 1866 szept. 9-én mint vendég fellépett a Nemzeti Színházban, a „Huszárcsiny"-ben.

Szigetvári színészet. Szigetváron (Somogy m.) 1845 szept. havában Chiabay Pál társulata járt. 1858 dec. havában Futó János a színigazgató. Tagjai: Tamássy, Balogh, Futóné, Demjénné, Kovácsné, Baky Emilia stb. 1871 márc. havában Budai Józsefné, szept. havában Szuper Károly kap játszási engedélyt. 1876 máj. havában újra eljönnek a színészek, ekkor Miklóssy Gyula az igazgató, míg dec. 19-től Kömíves Imre váltja őt fel. 1886 nyarán Gerőffy Andor társulata vonult be Szigetvárra. Ujabban itt járt: 1911 márc. havában Könyves Jenő, kinek társulatánál a következő neveket találjuk: Fehér Ö. László rendező, Könyves Jenőné, Szepesi Sándor, Sáry Margit, Bónyi József, Kovács Margit, László Tivadar, Guthi Sarolta, Kovács Imre, Vámos Gizi, Alapi Nándor, Ligeti Angela, stb. 1916 jan. havában Rácz Dezső társulatának kellett volna az előadásokat megkezdeni, de mivel a legtöbb férfitagja hadba vonult, a társulat feloszlott.

Szigetvári vértanúk, szomoruj. 4 felv. Irta: Jókai Mór. Bem. 1860 márc. 29. Nemzeti Színház. Szereposztása: Zrinyi — Feleky; Juranics — Rónai; Mária — Prielle Cornélia; Anna — Jókainé; Csáky — Szilágyi; Serénk — Benkő; Szolejman - Tóth József; Szokoli - Komáromi; Szelim — ifj. Lendvay; Nahnumanzade — Udvarhelyi Miklós; Orvos — Gózon; Zuelma — Bognár Vilma. Ebben a szereposztásban tízszer került színre, okt. 12-ig, mikor Szigligeti Anna (Anna) és Szigligeti Jolán (Mária), mint vendégek léptek fel. Anna szerepét azután Jókainé, Máriáét pedig Felekyné vette át. 1861 aug. 21-én Szelim Komáromyhoz került, 1862 márc. 30-án Császár Miklós első színipróbája volt Zrinyi szerepében. November 23-án pedig ugyancsak első színipróbája alkalmából Gesztesi Etelka játssza el Annát. 1866 szeptember 7-én díszelőadásul került színre a darab, Zrinyi Miklós halálának 300. évfordulója előestéjén. 1871 dec. 17-én Jókainé már mint vendég lépett fel Anna szerepében. 1873 ápr. 7-én Zrinyit Bercsényi Béla játszotta először, mint szerződött tag és ugyanakkor Jászai Mari Anna szerepében ért el nagy sikert. 1875 jan. 1-én Szelimet Nagy Imre adta. Uj betanulással és új szereposztással 1885 szept. 10-én vették elő a tragédiát. Ekkor Zrinyi — Balassa; Juranics — Horváth Z.; Mária — Alszeghy I.; Anna — Fáy Sz. volt. 1889-ben Szelimet Pálffy játszotta. Jókai 50 éves írói pályája jubileumán, 1894 jan. 5-én, Zrinyit Bercsényi; Annát Jászai; Szecsődit Dezső J.; Pataticsot Mihályfi; Zajongót Ivánfi; Istvánfit pedig Somló S. játszotta. Az ezredéves országos ünnep alkalmából; 1896 máj. 2-án és 3-án díszelőadásul „A szigetvári vértanúk" volt műsoron, valamint a millenáris ünnepség bezárásakor is, nov. 3-án, ez került színre. Ettől az évtől kezdve sűrün adták, különösen ifjúsági előadásul. Utoljára a Muzaffer Eddin perzsa sah tiszteletére az Operaházban rendezett díszelőadáson került színre. 1919 márc. 7-én új betanulással adták, mikor a darab főszereplői ezek voltak: Zrinyi — Bakó L.; Juranics — Abonyi G.; Mária — F. Mátrai E.; Anna — Hettyey A.; Csáky — Fehér Gy.; Szokoli — Nagy Adorján; Szelim — Beregi O.; Nachim — Bartos Gy.; Orvos — Gabányi L.

Szigligeti Anna, színésznő, (Kétly Károlyné), Sz. Ede leánya, sz. 1841-ben, Pesten, megh. 1909 aug. 19-én, u. o., a Szentkirályi u. 13. sz. házban. 1860 szept. 26-án lépett a színipályára, a Nemzeti Színházban, a „Romeo és Julia" Julia szerepében, a midőn a Pesti Napló ezeket irta róla: „A kisasszony kellemes hanggal bir, mely főleg az enyelgésre s a fájdalom kifejezésére elég hajlékony, alkalmas, de a hangból hiányzik az erő, a szenvedély kitöréseire." A Vasárnapi Ujság kritikája igy szólt: „Szigligeti k. a. mind színpadi alakja, mind csengő hagja, tiszta kiejtése, mind hosszabb tanulmányokat és művészi szenvedélyt tanusító értelmes, érzelemdús és mégis mérsékelt játéka által oly reményeket gerjesztett, melyek

színművészetünk jövőjére a legkecsegtetőbbek." 1861. és 1866. év között Kolozsvárott volt szerződésben. 1867—68-ban Győrött működött, majd 1871 aug. 12-én Budapesten férjhez ment dr Kétly Károly margitszigeti fürdőorvoshoz és a pályáról lelépett. „Meghívom az őrnagyot" c. alatt lefordított egy Moser-féle vigjátékot.

Szigligeti Aranka, Szigligeti Ede leánya, férjezett: Törs Kálmánné, sz. 1867-ben, Pesten, megh. 1927 nov 21-én, u. o. A Kerepesi-úti temetőbe temették. (Nem volt színésznő.)

Szigligeti Ede, szinműíró, a Nemzeti Szinház igazgatója, a Magy Tud. Akadémia levelező tagja, a Kisfaludy- és Petőfi Társaság rendes tagja, a Szinészakadémia tanára, sz. 1814 márc. 8-án, Nagyvárad-olasziban, — megh. 1878 jan. 19-én, Budapesten, Wesselényi-u. 15. sz. a. házban. Családi neve: Szathmáry József volt. Hasonnevű atyja földbirtokos és ügyvéd, anyja Szerepi Kelemen Katalin volt. Iskoláit a negyedik latin osztályig Nagyváradon járta, a többit és az akadémiai tanfolyamot Temesvárt. Az akadémia ifjusága közt irodalmi társulatot alakított és már itt kitünt ügyes tollforgatásával. Ez időben működvelői előadásokat is rendezett iskolatársaival, papiros-diszítményekkel, melyeket a házuk padlásán készített el és erről önéletrajzában ezeket irja: „Soha oly magasztos gyönyört nem élveztem, mint ezen előadás előkészületei között." 1832-ben orvos akart lenni, de a szülei ellenezték, papnak szánták és végül a mérnökség mellett állapodtak meg; Vargha János mellett 1832-től gyakorolta is magát a Körös szabályozásánál, de e téren nem volt maradása. Feljött Pestre és az „Aurorá"-ba kezdett dolgozgatni: kezdetben sikertelenül. Látva, hogy előrehaladását részben nyelvismerethiány gátolja: egész buzgalommal hozzáfogott a német nyelv tanulásához. Ekkor történt, hogy a magyar szinészet legjelesebbjei: Kántorné, Megyeri, Bartha Budán kisérleteztek, ami az ifju lelkét tettekre késztette — színésszé lenni. Lukács Márton orvosnövendék, — házigazdájának fia — akkor tanította Fáy András fiát, Gusztávot, zongorázni. Vele szövetkezett, s általa megnyerte az audienciát Fáy Andrásnál, majd Döbrenteinél, s egy hónapi gondolkozási időt nyervén, egy további „próba hónapra" szerződtették. Döbrentei és Sz. között ekkor ez a párbeszéd folyt le: „Tud-e kegyed táncolni?" „Igen is, tudok; diákkoromban jó táncos voltam, s nem igen kaptam kosarat." (Sz. egy bálból sem maradt el s három éjet is keresztül táncolt.) Döbrentei úgy látszott, nagyon elégedett volt a válasszal. Mindjárt is leült, s egy pár sort irt egy darabka papirra s kezébe ily szókkal adta: „Menjen ezzel Kaczér úrhoz, ő majd megpróbálja." (Kaczér Ferenc volt a budai szintársulat táncoktatója s mivel Sz. jól tudott táncolni, jó információt adott a szinház igazgatóságának.) 1834 aug. 15-én lépett fel először Budán, ahol a „Szent István" c. drámában Wentzel lovag szerepét osztották neki. Mind a három felvonásban meg kellett jelennie, de csak a II.-ban volt egy egysoros mondókája. Már hetekkel az előadás előtt kínokat és álmatlan éjszakákat állott ki és mikor megkezdődött az előadás, iszonyúan rettegett, hogy bele sül, pedig — kihuzták a mondókáját. Mind a három felvonásban szerepelt, de szólnia nem volt alkalma. Csak utólag tudta meg, hogy így akarták a szinpadhoz szoktatni. Az igazi „első" fellépése „Montfanconi Johanná"-ban volt. Egy vazallust kellett játszania, a kit megkötözve és reszketve vezettek egy zsarnok fejedelem elé. Mintha neki irták volna ezt a szerepet. Senki olyan művészettel nem - reszketett. Tudvalevő, hogy eredeti neve Szathmáry József volt, de atyja parancsára meg kellett változtatnia. Erről így ir: „Meghagyta, hogy tüstént menjek vissza mérnöknek, vagy legyek akármi, csak szinész ne: különben feljön Pestre s csak főbe lő; addig pedig ne merjem nevét használni, mert kitagad, s rólam mit sem akar tudni. — Tudtam, hogy szíve nem érzi, a mit keze irt: azt is, hogy puskaportermészetű ugyan, de még egy nyulat sem lőtt, s haragja, a mily hirtelen fellobban, épp oly hirtelen ellobog; de én is éreztem, hogy velem igazságtalanság

történt, s föltettem magamban, hogy engedni nem fogok. — Anyám levele jobban hatott rám; ő is el volt keseredve; de nem fenyegetett — hiába, ő anya volt. Fájt a kitagadás, s némi szorongást éreztem, ha elgondoltam, hogy el vagyok hagyatva, nincs senki és semmim — még nevem sincs; de önérzetet adott az a gondolat, hogy most már ura vagyok sorsomnak, s nem függök senkitől. Döbrenteihez mentem, s megkértem, hogy legyen szabad nevemet megváltoztatnom. Ő is nagyon természetesnek találta, hogy a ki színész lesz, a család-nevét — hogy mondta, már nem tudom, ugy hiszem — nem használja." Döbrentei kereste ki egy kézikönyvből: „Szigliget! Szigligetben fogunk élni . . . ez jó . . . legyen „Szigligeti!" 1835 febr. havában Budára szerződött 40 frt fizetésre; ezért kötelezve volt évenkint egy darabot írni vagy két darabot fordítani, részt kellett venni a balletben és a kórusban is. 1837-1840-ben a Nemzeti Szinház könyvtárosa, 1859 márc. havában pedig a Nemzeti Szinház művezetője lett. (Lásd: „Budapesti Hirlap", 1859 márc. 20.) 1873-1878-ig az intézet igazgatója volt.

„Szigligeti nem annyira egyes műveinek örökérvényű jelenségével tette nevét elévülhetetlenné, mint inkább egész munkásságával s annak általános hatásával. Művei közt vannak kitünők, a népszinmű terén úttörő volt, mégis nagyságának nem ezekben van igazi mértéke, hanem abban, hogy a Nemzeti Szinház első, legnehezebb időszakában, egy emberöltőn keresztül úgyszólván egymaga akkora fontosságú munkát végzett a magyar szinpad felvirágoztatására, mint korának összes jeles szinészei együttvéve. A szinházat nemcsak a jó művészi személyzet élteti, hanem ép oly mértékben a jó műsor, s a negyvenes évek kezdetétől haláláig Szigligeti vállán nyugodott a Nemzeti Színház s az egész magyar szinpad műsora. Magyar szinházi műsorról tulajdonkép csak Kisfaludy Károly óta lehet szó. Az ő korai halála után jó darabig nem volt, a ki örökét fejlesztette volna. Az irodalomban erős áramlat mutatkozott a dráma felé, legjelesebb költőink a szinpad érdekében használták fel erejüket, műsort teremteni azonban nem tudtak, mert darabjaik költői szépségük mellett sem birtak gyökeret verni a szinpadon. Ez pedig kétszeres baj volt ép abban az időben, mikor mind erősebb hullámokat vert s mind több sikerrel kecsegtetett a pesti állandó Nemzeti Szinház megalapításának eszméje. Szigligeti ép akkor lépett fel, mikor a legnagyobb szükség volt rá. Az a szent lelkesedés vitte a szinpadra, a mely egykor Petőfit, sőt a csendes szemlélődő Aranyt is egy időre tévedésbe ejtette hivatása felől, s mint e nagyok, ő is csakhamar lemondott a színművészi babérokról. Csakhogy ő ezzel nem vált meg a színpadtól, munkása maradt, mint színházi tisztviselő s mint drámaíró. Alig van irodalmunkban példa rá, hogy valaki oly kizárólagosan egy irodalmi ág mívelésére szentelte volna magát, mint Szigligeti a drámára. Ereje e központosításának köszönheti az irodalom drámairói munkásságának nemcsak óriási terjedelmét (több mint száz darabot írt!), hanem mély hatását is. Minden izében szinpadi ember volt, erős érzékkel a szinszerüség gyakorlati követelményei iránt, azzal a biztonsággal, a mely a cselekvény adta lehetőségek közül ki tudta választani azt, a mely leginkább elnyerheti a közönség tetszését s azzal a komolysággal, mely nem pályázik a tömeg alantasabb ösztöneire, hanem erős kézzel fölemeli a nézőt magához, a saját magasabb álláspontjára. A negyvenes évek heves, de alapjában tárgytalan irodalmi harcában, mely a szinpadi s a költői hatás túlsúlya körül folyt, ő inkább hajlott a szinpadi hatás követelményéhez, mert csak ezzel édesgethette magához a közönséget, de azért a költői hatást sem ejtette el. Jelesebb művei, mint „Fenn az ernyő, nincsen kas", „Liliomfi", „Trónkereső", stb., ha pusztán mint irodalmi műveket tekintjük is, magas színvonalon állanak, melynél magasabbat kevesen értek el drámairóink közül. A népszinműnek tudvalevőleg Szigligeti a megteremtője; ez működésének legeredetibb oldala. A magyar köznépet ő vitte a szinpadra mint komoly szereplőt, drámairói elődei csak bohózatos hatásra alkalmas elemet láttak

benne. Szigligetit ebben nem vezették külföldi előképek, hanem egyrészt saját helyes szinpadi érzéke, másrészt pedig a negyvenes évek ama demokratikus áramlata, a mely politikailag a jobbágyság eltörlésében, irodalmilag pedig a népnemzeti irány diadalra jutásában érte el tetőpontját. A maga teremtette műfajnak egyszersmind legkitünőbb példáit is megalkotta, melyekkel a közvetlen utána következőknek is alig egy-két darabja ért föl, a későbbi nemzedék művei pedig mélyen alatta maradnak. Az újabb drámairói nemzedéknek egyik legsúlyosabb mulasztása ép az, hogy Szigligeti merész és sikeres kezdését a népszinmű terén nem tudta fejleszteni s e kedvelt és gyökeresen magyar műfajt el hagyta laposodni. Az a negyven év, melyet Szigligeti a Nemzeti Szinház szolgálatában töltött, a küzdelmek, a súlyos válságok időszaka, de egyúttal a nagy sikereké s a szilárd alapvetésé is. Abban pedig, hogy a szinház s vele az egész magyar szinészet a válságokból épen tudott kimenekülni, sőt fejlődni is, ép úgy Szigligetié a fő-érdem, mint a későbbi nagy sikerekben. Mint a szinház tisztviselője, majd igazgatója s mint a magyar drámairás egyik legerősebb munkása, egész életét, minden munkáját, szive minden dobbanását a magyar szinügyre áldozta, melynek föllendülésében nálánál nagyobb érdeme nincs senkinek." („Vasárnapi Ujság", 1904. 11. sz.) Érdemei elismeréséül A M. Tud. Akadémia 1840 szept. 5-én levelező tagjának választotta. A Petőfi- és Kisfaludy Társaság is tagjai közé választotta. Az irók és művészek társaságának elnöke volt. Ferenc József király 1872-ben, midőn századik színműve, a „Struensee" adatott a Nemzeti Szinházban, a Ferenc József-renddel tüntette ki. Tanár volt a Sziniakadémián és a 70-es években a hivatalos lapba szini birálatokat irt. — 1870 febr. végén családi nevét Szigligeti-re változtatta hivatalosan. (Lásd: „Ellenőr," 1870 febr. 26.) Utolsó szavai ezek voltak: „Végem van, segítsetek!" Gyászjelentéséről a következő sorokat jegyezzük fel: „Mint drámairó és tisztviselő egyaránt erős támasza volt ő a nemzeti színháznak, fennállása óta 40 éven át. Nincs az országban művelt ember, ki nem ismerte fáradhatatlan tevékenységének sikereit, nem méltányolta önzetlen jellemének tisztaságát, nem melegedett hazafias alkotásainak tüzénél. Ő a nemzet halottja!" Koporsójánál Feleky Miklós, Rákosi Jenő, Váradi Antal és Paulay Ede mondtak búcsúbeszédet. Eltemették a Kerepesi-uti temetőbe, a IV. tábla, északnyugati rész I. sorába, a III. sírhelyre. Nagyváradi szülőházát 1878 márc. 8-án emléktáblával jelölték meg, melynek ez a felirata: „Bölcsőd itt ringott, itt gyúlt ki az isteni szikra. A művészet egén lángoló csillag utóbb, A láng most kialudt, de kihat dicsfénye örökké. S míg magyar él, neved és szent porod áldva leend." (Szikszay Dániel tvszéki bíró.) Ugyancsak Nagyváradon megalakult egy nevéről elnevezett irodalmi társaság, 1892 okt. 1-én, Rádl Ödön elnöklete alatt. — 1912 dec. 15-én leleplezték bronz mellszobrát a nagyváradi szinház előtt, mely szintén az ő nevéről van elnevezve. A szobor Margó Ede ihletett alkotása. Nagyvárad-Olasziban egy kis ucca a nagy iróról van elnevezve. — Születése 100 éves évfordulóját 1914 márc. 7-én nagy fénnyel ülte meg a Nemzeti Szinház, midőn bemutatták Herczeg Ferenc „Ünnepi játék" c. prológusát, — ezt követte a „Fenn az ernyő, nincsen kas" c. vj. Sz. kéziratai a Nemzeti Muzeumban vannak. E kéziratok között van: 77 számozott kötet (Szigligeti szinművei cimmel), 7 számozott kötet (Szigligeti műfordításai), 2 szinmű és a Perényi Péter című költői elbeszélés és 5 kötet vegyes prózai dolgozat. A Szigligeti-kéziratokkal együtt őrzik a muzeumban 4 kötetben Szigligeti hirlapi cikkeit és nekrológjait, 11 darabjának cenzurai példányát, 1 eredeti és 4 fordított színművének súgópéldányát, végül levelezésének egy töredékét: 34 levelét és 6 hozzá intézett levelet. Ez a tekintélyes gyüjtemény nem foglalja magában Szigligeti összes műveit, — alig felénél többet. Szigligeti kéziratainak nagy a jelentősége azért is, mert Szigligetinek aránylag kevés műve került nyomtatás alá. Ennek az akkori speciális nyomdai viszonyokon kívül maga a költő elhatározása is oka volt; az ő korában ugyanis semmi sem védte a köl-

tői terméket s így ha az nyomtatásban megjelent, azt bárki szabadon felhasználhatta. Mégis legjobb és legnépszerübb művei megjelentek nyomtatásban a „Nemzeti Szinház Könyvtára" című vállalat kiadásában. A muzeumban őrzött kéziratai közül a következők nem jelentek meg seholsem nyomtatásban: „Nagyidai cigányok", népszinmű három felvonásban, „Egy szinésznő", szomorújáték egy felvonásban. „A megtagadott", dráma négy felvonásban, „Renegát", dráma négy felvonásban, „Fidibusz", népszinmű három felvonásban, „Vid", történeti dráma négy felvonásban, „Az egri nő", szomorújáték öt felvonásban, „Az aggteleki barlang", népszinmű két képben. „A nagyapó", vigjáték három felvonásban, „Andronik", történeti szomorújáték öt képben, „IV. István", történeti dráma öt képben, „III. Béla" történeti dráma négy felvonásban, „Az arckép", dráma négy felvonásban, „Árgyil és Tündér Ilona", néprege három felvonásban, „Csokonai", színmű három felvonásban, „Pünkösdi királyné", vigjáték két képben és végül „Pál fordulása", szinmű két jelenetben. A nagy színműíró halálának 50. évfordulója alkalmából a Nemzeti Színházban a „Liliomfi" c. vj-a került színre, 1928 jan. 18-án, — Neje: Sperling Franciska, sz. 1817-ben, megh. 1893 jul. 14-én, Budapesten. Első szinikisérlete a Nemzeti Szinházban 1841 nov. 27-én volt, a „Belizar"-ban, Antonia szerepében. — Gyermekei: Anna, Aranka, Ferike, Jolán és József. (L. címszavuk alatt.) Szigligeti Ede összes eredeti és fordított szinművei: „Aba" szinj. 5 felv. 1838 dec. 20. „Adósok börtöne", dr 3 felv. 1860 máj. 1. „Aggteleki barlang", népsz. 4 felv. 1851 máj. 31. „Al-Endre", dr 4 szak. 1841 febr. 15. „Álmos", dr 3 felv. 1859 nov. 4. „Amerikai" népsz. 100 arannyal jutalmazva. Zen. szerz. Allaga Géza. 1872 nov. 8-án került szinre. „Andronik" szomoruj. 5 felv. 1851 dec. 29. „Április elseje", vj 1 felv. 1836. „Arckép", szmű. 1852 szept. 7. „Árgyil és Tündér Ilona", néprege 3 felv. 1853 ápr. 16. „Árviz", 1846. „Babérfa és koldusbot", Irta: Holtey, „Bajusz", vj 1868 okt. 4. (Pályadíjat nyert) „Balekfogók", „III. Béla", dr 5 felv. 1852 máj 10. „IV. Béla", trag. 5 felv. 1877 jan. 26. (Pályadíjat nyert.) „Béldi Pál", szomoruj 5 felv. 1857 ápr. 24. (Pályadíjat nyert) „Boldogság első napja", opera-szöveg fordítása. „Bujdosó kocsija", Irta: Mellesville. „Bujdosó kuruc", dr 3 felv. 1863 okt. 2. „Castor és Pollux" vj 3 felv. 1854 okt. 16. „Cigány", népsz. 1853 dec. 17. (L. o.) „Csikós", népsz. 3 felv. 1847 jan. 23. (L. o.) „Csokonai szerelme", vj 3 felv. 1855 márc. 22. „Czillei Fridrik vagy Frangepán Erzsébet", dr 3 felv. 1835 okt. 3. „Dalos Pista", népsz. 3 felv. 1856 febr. 22. „Dávid", „Debreceni bíró", opera-szöveg, 1863. „Debreceni rüpők", népsz. 1845. „Didier", Irta. Hugo Victor. „Dienes vagy: Királyi ebéd", szmű. 1836 dec. 27. és újra: 1837 jan. 27. „Diocletian", szomoruj. 5 felv. 1855 szept. 19. „Dózsa György", opera-szöveg. „Egmont", szomoruj. Irta: Goethe. 1870 dec. 14. Feluj. 1882 jan. 9. 1908 jan. 27. (Salgó Ernő fordítása szerint.) „Egri nő", dr 5 felv. 1851 ápr. 26. „Egy árvaleány története", (Somló Sándor felfedezte 1914.) „Egy nagyratermett férfiu", Teleki-díjat nyert vj. 1864 máj. 11. „Egy szekrény rejtelme", szmű 3 felv. 1846 febr. 28. „Egy szinésznő", dr 5 felv. 1847 szept. 4. „Eladó leányok", vj 3 felv. 1863 jun. 16. „Előjáték Lángh Ádám félszázados ünnepére", 1842 máj. 5. „Elveszem nőmet", Irta: Ellmenreich. „Essex gróf", Irta: Laube Henrik. 1856 szept. 1. Ujra: 1882 okt. 9. „Fenn az ernyő, nincsen kas", vj. 1858 ápr. 26. (Pályadíjat nyert.) A Vigszinház társulata az Urániában előadta: 1916 szept. 30. „Fény árnyai", 1865. (Pályadíjat nyert.) „Fidibusz", népsz. 3 felv. 1850 ápr. 20. „Fogadott leány", opera-szöveg. „Frangepán Erzsébet", (Lásd: „Czillei Fridrik") „Gerő", szomoruj. 4 felv. előjátékkal, 1844 jan. 4. „Gritti", 1845 ápr. 19. „Gyászvitézek", dr 4 felv. 1838 jun. 8. „Halottak emléke", dr. 1867 márc. 31. „Háromszéki leányok", népsz. 3 felv. 1874 okt. 30. „Házassági három parancs", vj 1850 dec. 20. „Házasult és eltemettetett". Irta: Kenney. „III. Henrik és udvara", Irta: Schiff. 1837 dec. 7. „Hontalan magyarok". „Honvéd", (Irta: 1867 aug. Lásd: „Főv. Lapok", 1867 aug. 25.) „Howard

Katalin", irta: Gottschall Rr. „Huszezer forint és szerelmes lakatosok", „Istenhegyi székely leány", „IV. István", dr. 5 felv. 1852 ápr. 3. „Kedv és hivatás", vj 3 felv. 1869 nov. 19. „Kemény Simon", „Kényes Bertók", vig. szmű 3 felv. Zen. szerz. Erkel Gyula. A Népszinházban játszották, 1877 jan. 4. „Két pisztoly", népsz. 3 szak. 1844 márc. 9. (1852 márc. havában Bécsben Megerle asszony fordítása szerint szintén szinre került.) (L. címszava alatt is.) „Kinizsi Pál", vj. 3 felv. 1843 jan. 6. „Kitagadott", 1861. „Korona és kard", szomoruj. 5 felv. 1841 szept. 27. „Kortesnők", (Somló Sándor fedezte fel, 1914). „Lackfi", (Lásd: Nadányi) „Lári-fári", vj. 3 felv. 1853 okt. 15. „Lelenc", népsz. 80 aranyat nyert a Nemzeti Szinház népszinmű pályázatán (1863) és mivel a második díjra (40 arany) egy se találtatott méltónak, azt az elsőhöz csatolva szintén Szigligeti kapta egyhangulag. Bizottság: Jókai Mór elnök; Tóth Kálmán jegyző; Bérczy Károly, Egressy Gábor, Gyulai Pál, Bem. 1863 nov. 20. (L. o.) „Lidércek", szinmű, 1836 Budán. „Liliomfi", vj 1849 dec. 21. (L. o.) „Lovagszó", vj Irta: Raupach. „Lowoodi árva", Irta: Kotzebue, „Mama", vj 3 felv. 1857 (L. o.) Pályadíjat nyert. „Mátyás fia", dr 5 felv. 1847 máj. 15. „Mátyás király lesz", szmű 5 felv. 1858 okt. 5. „Megjátszott cselek", (eredetileg: „Kijátszott tervek"). Első darabja volt, mely 1835 márc. 24-én került szinre, Budán. „Micbán családja", dr. 3 felv. előjátékkal. 1840 máj. 30. „Miért?", Irta: Locroy. „Molnár leánya", népsz. 3 felv. 1861 okt. 30. „Műszeretők", vj 3 felv. 1859 jun. 10. „Nadányi", dr. Eredetileg „Lackfi" cím alatt 100 aranyat nyert. Ebben az alakban a cenzura nem engedte előadatni, meg kellett változtatni, Lackfiból Nadányi, Zsigmond királyból Báthory fejedelem lett és a szinhelyet szerző Erdélybe tette, át Magyarországból. — 1864. okt. 31. a Nemzeti Szinházban adták. „Nagyapó", népsz. 1851 okt. 18. Zen. szerz. Doppler Károly. „Nagyidai cigányok", népies boh. 1842 okt. 16. „Ne fujd, ami nem éget", vj 3 felv. 1870 szept. 23. „Nevelő kerestetik", vj. 1 felv. 1856 aug. 28. „Norris, vagy a partrajáró leányok", (Németből fordította, 1839-ben. Eredeti címe „Stranders Tochter") „Nőuralom", vj 3 felv. 1862 ápr. 28. Pályadíjat nyert. „Obsitos huszár", népsz. 3 felv. 1857 dec. 9. „Öregségre", írta: Feuillet. „Pákász", (Somló Sándor fedezte fel. 1914) „Pál fordulása", népsz. 2 felv. 1856 ápr. 27. „Párbaj, mint istenitélet", szmű 3 felv. 1848 márc. 4. „Pasquil", vj 3 felv. 1846 dec. 21. „Perényiné", 1878 ápr. 21. „Petronella", vj 1 felv. 1857 aug. 19. (Pályadíjat nyert.) „Pillangó a hálóban" 3 nap alatt irta, műkedvelők céljaira, melyben ő is részt vett. Nyomtatásban nem jelent meg. „Pókaiak", szomoruj. 4 felv. 1838 szept. 19. „Próbakő", vj. 1866 nov. 4. „Pünkösdi királynő", vj 3 felv. Doppler Károly zenéjével, bem. 1855 okt. 13-án, majd a Népszinházban, 1877 márc. 1. „Rab", szmű 3 felv. 1845 jun. 2. „II. Rákóczi Ferenc fogsága", dr 5 felv. 1848 nov. 4. (L. o.) „Ravennai viador", „Renegát", dr. 4 felv. 1848 febr. 19. „III. Richard" Irta: Shakespeare. (L. o.) „Richard király Szentföldön". Irta: Scott Walter. Tört. szmű 4 felv. 1838 nov. 19. „Richard király vándorélete", „Romilda", szomoruj. 3 f. 1839 jun. 24. „Rontó Pál", 1839. „Rózsa", vj. 3 felv. 1840 nov. 30. Akadémiai jutalmat nyert. A Belvárosi Szinház bemutatta: 1919 dec. 1. (Lásd: címszava alatt is.) „Strike", 3 szakaszban. 1871 okt. 29. Pályadíjat nyert. Felujították: 1902 nov. 10. „Struensee" (100-ik darabja.) 1872 dec. 27. „Szaracén". Irta. Dumas. 1836 jul. 2. Budán. „Szent korona", ünnepi daljáték 1 felv. 1867 okt. 25. „Szerencse kereke", szmű 1864 dec. 16. „Szerencsés Imre", szomoruj. 1867 febr. 10. „Szökött katona", népsz. 1843 nov. 25. (L. o.) (Szerb nyelvre is lefordították: „Vojnicski begunác" c. alatt.) „Tévedések vígjátéka", Irta: Shakespeare. „Tinódi", (vagy Murányvár ostroma), énekes szmű 1861 febr. 8. „Titkos iratok", 100 arannyal jutalmazott 5 felvonásos drámája. 1860 máj. „Tizezer forint", népszinmű 3 felv. 1856 okt. 25. „Török János", szmű 1856 ápr. 21. „Trónkereső", szomoruj. a Karácsonyi-díj nyertese. 1868 nov. 13. „Trónvesztett", szomoruj. 1860-1-iki Teleki-pályázaton 5 pályázó munka között díjat nyert. 1861 jun. 14.

„Troubadour", dr. 5 felv. 1841 dec. 20. „Tücsök meg a prücsök". (Somló Sándor fedezte fel.) 1914. „Udvari bolond", 100 arany pályadíjat nyert a Teleki-alapítványból. 1871 április 21. „Uj világ", vj. 3 felv. 1874 márc. 6. „Üldözött honvéd", dr. 1867 okt. 25. „Valéria", tr. 5 felv. 100 arany jutalmat nyert a gr. Teleki-alapítványból. Zen. szerz. Nikolics Sándor. 1873 dec. 17. „Vándorszínészek", vj 1845 aug. 6. 100 arany pályadíjat nyert. (Felújítása: 1920 márc. 26.) „Vazul", dr. 4 felv. 1838 jan. 30. „Veszedelmes jóbarát", vj 1856 aug. 13. „Veszedelmes nagynéne". Irta: Albini, „Vid", dr 4 f. 1850 nov. 18. „Világ ura", szj. 1856 okt. 2. Uj betanulással. 1879 márc. 7. „Zách unokái", szomoruj. 5 felv. 1846 nov. 23. (Pályadíjat nyert) „Zsidó", népsz. 4 felv. 1844 jul. 27. „Zsigmond király fogsága", dr 3 felv. 1859 febr. 18. Szigligeti Ede 1838-tól 1868-ig 82 darabot írt a Nemzeti Színház számára (a budai játékszinben már előbb, három darabját játszották), melyek ezen idö alatt 900 estét töltöttek be. Akadémiai-, szinházi-, Teleki- és Karácsonyi első díjat tizenhétszer nyert, másodikat kétszer. Szakmunkái: „A dráma és válfajai". „Magyar színészek életrajzai." (Megjelent az Olcsó Könyvtárban.) (Erődi Jenő.)

Szigligeti Ferike, színésznő (Sz. Ede leánya), 1873-ban végezte a színészeti tanodát, majd ez év aug. 18-án a „Szentivánéji-álom" Oberon szerepében tette első szinpadi kisérletét a Nemzeti Szinházban. 1874 márc. havában az intézethez szerződtették és itt első ízben márc. 13-án játszott „Romeo és Juliá"-ban mint Julia. Ez évben Aradon is szerepelt. 1875 nov. végén megvált a Nemzeti Szinháztól, Bécsbe ment, ahol Strakosch tanítványa lett. 1876 ápr. havában Grácban sikerrel játszotta Anna szerepét Mosenthal: „Sonnenwendhof"-jában. Ez év okt. havában a bern-i szinházhoz szerződött és „Faust" Gretchen-jében debütált. 1877 jan. havában a hannoveri szinházba szerződött, majd ez év okt. 19-én mint nemzeti szinházi szerződött tag nagy tetszés mellett mutatkozott be az „Ármány és szerelem" Luizá-jában. 1877 december 10-én férjhez ment Mudrony Soma orsz. képviselőhöz, majd 1883 jul. 22-én dr. Faltay László rendőrfőorvos neje lett, Bécsben. Megh. 1901 aug. 30-án, Budapesten. (A kerepesi-temetőben nyugszik.)

Szigligeti Jolán, szinésznő, Sz. Ede leánya, sz. 1844-ben, Pesten, megh. 1916 máj. 22-én, Debrecenben. Első szinpadi kisérletét 1866 szept. 30-án tette a Nemzeti Szinházban, a „Tücsök"-ben. 1867-68 telén Győrött vendégszerepelt, 1869-ben pedig Aradon. Ezután a Nemzeti Szinháznál működik, 1874 jun. 4-éig, amidőn a „Tücsök"-ben elbúcsúzott és férjhez ment Hutiray Lukácsy Ferenc gazdatiszthez. (Férje megh. mint a gr. Károlyi-család uradalmi intézője, 1905-ben.) Sz. két szindarabot fordított. Egyiknek „Házi gyógyszer" a címe, francia vj. 1 felv. Bem. 1873 máj. 28. Nemzeti Szinház. — A másiknak Benedix a szerzője, címe „A bokréta".

Szigligeti József, színész, Sz. Ede fia, sz. 1851-ben, Pesten, megh. 1889 márc. 14-én, u. o. A fővárosban a kegyesrendiek gimnáziumát járta. Szülei a katonai pályára szánták, de korai érintkezése a szinházi körökkel öt is a szinipályára vonzotta, melyre, különösen a komikus-szakma iránt, nem is hiányzott benne a tehetség. De miután atyja, aki akkor a Nemzeti Szinház igazgatója volt, nem tartotta helyénvalónak, hogy már mint kezdőt szerződtesse, a vidékre ment. 1865 jul. 1-én Debrecenben játszik, azután Kolozsvárott volt, majd 1867—68-ban Győrött találjuk. Eléggé használható tagnak bizonyult, különösen emlékezőtehetségénél fogva, mely lehetővé tette neki, hogy évek után is nemcsak a saját szerepét tudja, hanem az egész szindarabot. — Mint rendező is többször bebizonytíotta ügyességét. Mint színész — gyenge volt. — 1869 julius havában Kőmives Imre pesti társulatának volt tagja. 1871 aug. havában Klein Sámuel szatmári társulatánál, 1874-ben ismét a kolozsvári szinháznál működött. 1877 jan. 10-én házasságra lépett Pálmay Ilkával Kassán. Ez a házassága azonban válással végző-

Szokolay Olly

Szomaházy István

Szombathelyi Béla

Szomory Dezső

Szomory Miklós

Szoyer Ilonka

Szőke Lajos

Szőke Sándor

Szőke Szakáll (Gerő Jenő)

Szőllősi Rózsi

Szirmai Imre

NEMZETI SZINKÖR.

POSONY.

A Vár-Kapitányságí hídligetben újonnan épült Szinkörben

Vasárnap Julius 23-kán 1843,

Fekete Gábor Színész Társasága által adatik

elöször:

LUDAS MATYI.

Eredeti énekes bohózat 3 felvonásban, irta Balogh István. Zenéjét Szerdahelyi József a' pesti nemzeti színház tagja.

SZEMÉLYZET

Tündér Király	–	Gyulay.	
Gorombatos, hatalmas tündér	–	Pazonán.	
Szelidatos, szánalmas de nem gorombs tündér		Latzkovi.	
* * *			
Cseh, szerelem tündérke	–	Sz. Károly	
Pletyka, rágalom szellemekben	–		
Rézerőtörség	–	Prikr.	
Perlá, sóhaj	–	Bolasy	
Tejáradmnó	–	Kicika.	
Könnyárnnó	–	Pazonand.	
Dübrögi Zacheus, Dübrög városának örökös ura	–	Kronsrany	

Szabó Illés, lapátya	–	Szakfy.	
Pujka Sára, dvergy	–	Krehán	
Ludas Matyi, fia	–	Kreskés.	
Ilus, árva leány	–	Barthink.	
Kajoda Mihály, dregbiró	–	Molnár.	
Iván Jancsi, Lábiró	–	Kovacs	
Szakács,	–	K. Laiza.	
Inas, Dübrögi szolgái	–	Németby.	
Hajós,	–	Fiala.	

Parágik. Vasási nép. Hajdúk. Szellemek.

Tárcsák ebben az előadásban.

Helyek ára: Paholy 2 f. Zártszék 30 kr. Földszint 20 kr. Második 10 kr. Harmadik 6 kr. p. p.

Kezdete hatodfél órakor.

Egykori színlap (Pozsony)

Szlávik (Hevesi) Mihály

Szohner Olga

dött (1879). 1880-ban Aradon, 1883-84-ben Miskolcon működött. Ez időtájban az elmeháborodás jelei mutatkoztak rajta, egy alkalommal a Lánchidról a Dunába vetette magát, de kimentették; majd 1886 jun. 10-én beszállították a Rókus-kórházba, szept. havában gondnokság alá kellett helyezni.

Szika János, magyar származású bécsi színész, sz. 1844 febr. 7-én, Pesten, megh. 1916 okt. 20-án, Bécsben. Eredetileg az orvosi pályára készült, de csakhamar pályát változtatott és legelőször a régi, pesti német szinházban lépett fel jelentékeny sikerrel. „Der Goldbauer" c. darabban (1862 febr. 4.). 1866-ban Bécsbe szerződtették, a Theater an der Wien-hez, ahol a „Bőregér" első előadásában, mint Eisenstein, egy csapással a bécsiek kedvencei sorába küzdötte fel magát. Magyarságát azonban sohasem tagadta meg és amikor a hetvenes években Bécsben a „Falu rossza" német fordításban bemutatóra került, Szika játszotta benne Göndör Sándor szerepét, óriási sikerel. Legjelesebb alakitásai közé tartozott még a címszerep „Egy magyar huszárkáplár Bécsben" című életképben, amelyben a híres Gallmayer Pepi partnere volt. 1874 húsvét utáni időszakban a bécsi új, Komische Oper igazgatója lett, az elbocsájtott Swoboda Albin után. Egy év mulva visszatért az An der Wien-hez, ahol 10.000 frt fizetése volt. Még ez évben a bécsi Strampfer Theatert is kibérelte. 1881-ben Csengery Gusztáv „A falu rózsája" c. operettjének szövegét fordította németre.

Szikla Adolf, operai karmester, sz. 1868 jul. 1-én, Bécsben. Édesatyjánál, majd Brucknernél és Dachsnál végezte tanulmányait. Amikor Zichy Géza intendáns lett, 1891 szept. 1-én, Sziklát a m. kir. operaházhoz szerződtette korrepetitornak. Már 1892 okt. 4-én dirigált is a „Hazánk" előadásán és akkor karmesterré léptették elő. Ebben a minőségben szinte nélkülözhetetlenné vált, mert valahányszor más karmester megbetegedett, mindig Szikla „ugrott be" helyette és dirigált, próba nélkül, vagy harminc operát (köztük még a „Tristánt" is, próba nélkül). Azonfelül érdeme, hogy bár osztrák származásu (családi neve Steinberger), nemcsak hogy magyar állampolgár lett, hanem tehetségét és munkaerejét mindenkor a magyar zene kultiválásának szentelte. 1902 óta a Nemzeti Zenedében a zeneszerzéstannak rendes tanára, 1914 óta az elméleti osztályának főnöke. 1909 szept. 1. óta pedig az ujpesti konzervatóriumnak is igazgatója. Mint zeneszerző is aratott sikereket. Balettjei: „A törpe gránátos", koreografiáját irta: Guerra Miklós. Bem. a M. Kir. Operaház, 1903 dec. 22-én. „Álom", fantasztikus balett 5 képben, szintén Guerra Miklóstól. Bem. a M. Kir. Operaház, 1905 febr. 9-én. „A bor nemtői" balett, még kézirat. „Magyar táncegyveleg" balett, a M. Kir. Operaházban 1907 dec. 16-án volt a bemutatója.

Sziklai Béla, színész, sz. 1894-ben, Budapesten. Színész lett 1914-ben. Atyja: Sz. Kornél (L. o.), ismert komikus volt, kinek halála után anyjával vezette a Kis Szinkört. Neje: Bodorkós Erzsébet, kivel 1919 jun. havában lépett frigyre.

Sziklai Emília, énekes színésznő, sz. Pesten. 1873 jun. 13-iki sziniakadémiai vizsgáján ezt a kritikát kapta: „A „Váróteremben" szereplő fiatal özvegyet oly sikerrel játszotta, hogy nem is jöhet a növendékekkel egy mérték alá. A kisasszony mozgásában, hanglejtésében, kézmozdulataiban oly biztosság látszott, mintha nem is először lépett volna fel és nem is operai növendék volna". (Reform). De nyilvánosan csak 1875 máj. 16-án énekelt először, Balatonfüred szinkörében rendezett hangversenyen. Fejedelmi szépsége is feltünt; a Népszinház azonnal szerződtette. Itt az ő ajkán csendült meg az első dal a megnyitó előadáson, 1875 okt. 15.-én, a „Leánykérő" Kata szerepében. Szerepei még: Germaine (Cornevillei harangok), Fiametta és Beatrice (Boccaccio), Margit (Háromcsőrü kacsa.) stb. Népszinművekben: Finum Rózsi (Falu rossza), Angyal Liszka (Tolonc), Borcsa (Kósza Jutka), Borcsa és Szilaj Kata (Vereshaju), ez utóbbiban búcsúzott el a Népszinháztól,

(1881 ápr. 28-án) hol az 1965 addigi előadás közül 680-ban szerepelt. Már május 10.-én a „Kis herceg" címszerepében Kolozsvárt hódította meg, hol 1883 márc. 28.-án búcsúzott el mint René a „Donna Juanitá"-ban. (Ez év máj. 4.-én nőül ment Fabinyi Ferenc marosvásárhelyi kir. táblabíróhoz, ki mint nyug. igazságügyminiszteri tanácsos halt meg, Budapesten, 1914 dec. 13.)

Sziklai Jenő, színész, sz. 1888 jun. 13-án, Füleken, Nógrád m. — 1904-ben kezdte a pályát, Micsey F. Györgynél, onnan Krémer Sándor szerződtette, utána pedig Balla Kálmán meghívta Pozsonyba, majd ismét visszatért Krémerhez, Szabadkára, kinél két évig működött mint bonvivant, azután áttért a táncos-naturburs szerepkörre és mint ilyen Kecskeméten aratja sikereit, Mariházy Miklósnál, azután Palágyi Lajos és Kiss Árpád lesznek az igazgatói. 1914-ben Győrött működik, Patek Bélánál, majd Szegedre kerül rövid időre, onnan a budapesti Apolló kabaré szerződtette. Kassán, Faragó Ödönnél főrendező volt, onnan Faludi Sándor a Városi Szinházhoz hívta meg, egy évig Pécsett igazgató-helyettes, főrendező volt, majd 1926-ban ujra Szegedre megy, ahol megülte 25 éves jubileumát.

Sziklai József, színész, sz. 1889 jan. 11-én, Magyarkanizsán. Szegeden érettségizett, majd az Orsz. Színészegyesület iskoláját végezte. Előbb Kassán működött. Itt az első fellépte a „Heidelbergi diákélet"-ben volt. Ekkor Károly Henrik szerepét játszotta biztató siker mellett. Három évet töltött Kassán. 1914 szeptember 12-én a Népoperában mutatkozott be, a „Vörös ördögök"-ben. Ekkor Beőthy László a Király Szinházhoz hívta meg. Itt a konzorcium alatt (december 11-én) volt a bemutatkozása a „Cserebogár" c. operettben, majd a „Lengyelvér"-ben (december 22.) kisebb szerepet kellett volna eljátszania, erre azonban nem vállalkozott, mire elszerződött a Vígszinházhoz, de itt sem maradt sokáig, visszament a Népoperához. (Városi Szinház). Főbb szerepei: Hejehuja báró címszerepe, A reichstadti herceg címszerepe, Lőrentey (Tatárjárás), Eisenstein (Denevér), Ficsor (Cigánykirály), Béla (Csókonszerzett vőlegény), Bobby (Aranyhattyu), Király Félix (Mesék az irógépről), Géza (Gyurkovics fiúk), Mujkó (Gül Baba), Bobby (Diákszerelem), Pribolszky (Eltörött a hegedűm), továbbá kiváló szerepe van a: Diadalmas asszony, Hamburgi menyasszony, Ezüstsirály, Zsuzsi kisasszony, Régi nyár c. operettekben is. — Neje: Hevesi Gusztika, színésznő (L. o.), kivel 1913 febr. elején lépett házasságra, Kassán. (Nyugdíjba ment: 1930 ápr. 1. Megh. 1931 júl. Nagyvárad.)

Sziklai Kornél, színművész, szinházigazgató, sz. 1869 dec. 7-én, Budapesten, megh. 1919 aug. 6.-án, u. o. Reáliskolai végzettsége után, 1887 márc. 28-án színésszé lett vidéken, először Hegyi Gyulánál, Szentendrén lépett szinpadra. 1891-ben Halmay Imrénél volt Miskolcon, majd Győrött, Komjáthy Jánosnál. 1896-ban a megnyiló Vigszinház szerződtette, 1897-ben a Magyar Szinház tagja lett, ahonnan 1905 ápr. 25-én megvált és ez év nov. 15.-én a Király Szinház meghívását fogadta el, 1904 márc. 18-án megalapította a Városligetben a Kis Szinházat, amely később „Kolosszeum" nevet viselt. 1916 szept. 7.-én megnyitotta az Érdekes Kabarét. Kiváló kómikus volt, groteszkségében is mindig eredeti. Neve ismert volt egész Budapesten, de ha vidékre meghívták, ott is egyformán ünnepelték, akárcsak a fővárosban. A humor ősadományán kívül valami hallatlan testi ügyességet hozott magával a szinpadra, a cirkuszi clown csodálatos gummiszerűségét, melyet izlésével, ötletességével, friss fiatalságával, zenei tudásával tett nemesebbé. És még valamit hozott a szinpadra: az emberi szív melegségét. Hangja, gesztusa, nézése, minden mozdulata a természetesség impresszióját költötte föl azokban is, akik testi alakjában legelőször látták. Mint szinműírónak is ismert neve van irodalmunkban. Szinművei: „Rendez-vous", énekes boh. 3 felv. Bem. 1893. Városligeti Szinkör. „Mike Dénes leánya", népsz. 3 felv. Bem. 1897. Sopronban. „Betörők", bohózat 3 felv. Bem. 1897. Vá-

rosligeti Szinkör. „Bölcsődal", falusi történet, 1 felv. Bem. 1897. Magyar Szinház. A „Koldus és királyfi" c. operettjét 1900 szept. 29.-én játszotta a Magyar Szinház. 1903 márc. 24.-én ugyancsak a Magyar Szinház előadta „Napoleon" c. énekes játékát. Kiválóbb szerepei voltak: Wuncsi (Gésák), Krausz bácsi (Aranylakodalom), Pfefferkorn (Drótostót), Korláth Hector (Huszárvér), Bronson (New York szépe), Larivaudier (Angot asszony leánya), Boisfleury (Utazás egy apa körül), Nepomuk (Dupla feleség), Javanson (Durand és Durand) stb., stb. Midőn a Kis Szinkört lebontották, családja a szinkör tégláiból gyönyörü síremléket készített, amely a rákosi temetőben hirdeti örök emlékét. Neje: Szilassy Rózsa, szinésznő, sz. 1862-ben, szinésznő lett: 1880-ban. A magyar szinpadok egyik legfinomabb kómikája. Pályáját Budán, Csóka Sándornál kezdte. Utólérhetetlen volt a „Gyurkovics lányok"-ban mint mama, mely szerepet sok ambicióval kreálta a Magyar Szinházban. 1913 okt. 1.-én nyugalomba ment. Testvére:

Sziklai Szeréna, énekesnő, sz. 1879 jan. 2.-án, Budapesten, 1899 ápr. havában kezdte a pályát, Makó Lajosnál. 1902 febr. 15-én mint a Magyar Szinház tagja fellépett a „Lotty ezredesei" c. operettben. Később visszavonult, miután férjhez ment Föld Aurél hirlapíróhoz.

Sziklay János, bölcseleti doktor, kormányfőtanácsos, hirlapiró, az Otthonkör aleln. sz. 1857 ápr. 2-án, Veszprémben. Iskoláit u. o., Székesfehérvárott és Pozsonyban végezte, ahol 1884-ben bölcseletdoktori oklevelet nyert. 1925 dec. havában megünnepelte működése 50 éves jubileumát. Ekkor Veszprémben nevéről ucca-nevet kapott. Szakmunkája „A magyar népszinmű története". Budapest, 1884. — Szinművei: „A balatoni halászlegény", népsz. 3 felv. Pozsony. „A pipa-csősz király", operettszöveg. Zenéjét írta Kőszeghy Géza. Bem. a Budai Színkör, 1887-ben. Fordítása: „Király és pór", verses szomoruj. írta Lope de Vega.

Szikszói szinészet. Szikszón (Abaujtorna m.) 1835 okt. 24-én Balogh István elsőül hirdette itt a kultúrát. Érdekes, hogy már a 3. előadásban szinre került „Romeo és Julia" és kétszer is előadták. A szezon két hétig tartott. Ujabb időkben a Reinitz-féle vendéglőben, vagy az Edison-mozgófénykép-üzem helyiségében játszanak a szinészek.

Szilágycsehi szinészet. Szilágycsehi szilágymegyei községben 1882 nov. havában Homokay László társulata játszott. — Ujabb időkben (1901) Benedek Nándor, 1911 márc. 9-én Krasznai Ernő volt itt a szinigazgató.

Szilágyi Aladár (szilágysomlyói), szinész, sz. 1868 március 24.-én Kaposváron, megkeresztelték Szegeden. Szinészgyermek, atyja Szilágyi Béla, szinigazgató, anyja Vígh Róza operaénekesnő, Dédanyja: Kelemen Magda, nővére volt Kelemen Lászlónak, az első magyar igazgatónak. Mint gyermek sűrűn szerepelt a szinpadon, ahová ellenállhatatlan vágy vonzotta. Szerződésbe 1888-ban ment először, a budapesti Népszinházhoz. 1891-ben Csóka Sándor igazgatása alatt Jászai Marival és Ivánfi Jenővel „Elektra", „Stuart Mária" és „Medea" c. tragédiákkal az ország összes nagyobb városait bejárták. Állomásai: 1892-93 Deréki Antalnál Erdélyben, 1893-95 Bokody Antalnál Dél- és Felsőmagyarországon, 1895-96 Veszprémi Jenőnél Székesfehérváron, 1896-98 Halmay Imrénél Szabadkán, Ujvidéken, 1898-99 ismét Bokodynál Erdélyben és Ős-Budavárban, 1899-ben vendégszerepelt Temesváron, Makó Lajosnál, mint Gáspár apó (Cornevillei harangok), melynek sikerét három éves szerződés követi. 1901-től Makó Lajos tagja, játszik: Budán és Temesváron, 1902-5 Debrecenben, 1905-6 Szegeden, 1907-9 Kövessy Albertnél Pécsett. 1909-13 Szilágyi Dezsőnél Erdélyben, 1913-14 Könyves Jenő staggione társulatánál, 1914-1920 Almássy Endrénél Szegeden, 1920-23 u. o. Palágyi Lajosnál, 1923-24 Csáki Antalnál Kecskeméten, 1924-25 Kiss Árpádnál Békéscsabán, 1926 Faragó Ödönnél Szegeden. Szinészkedésének 30. évfordulóját 1918. ápr. 9-én ülte meg, Szegeden mint Bannai Gerő

(Rang és mód). Szerepei: Márton (Csikós), Zsiga (Cigány), Törpe Csura (Gyimesi vadvirág), Mrawcsák (Tolonc), Gonosz Pista (Falu rossza), Tiborc (Bánk bán), Todoresku (Elnémult harangok) stb. összes felmenő ágbeli rokonai mind színészek, akik közül kiemelkedő nagyok: Sz. Pál és Bulyovszky Gyuláné Sz. Lilla, az Európaszerte híres tragika. Családjából ő az utolsó színész. 1929 máj. 29-én megülte 40 éves jubileumát, Szegeden. — Neje: Tajthy Etel, színésznő, sz. 1867 dec. 18-án, Dorozsmán, megh. 1925 aug. 26-án, Makón. Házasságuk: 1895 febr. 5-én volt, Miskolcon. Nyugdíjba ment: 1924 szept. 1-én.

Szilágyi Arabella, operaénekesnő, sz. 1861-ben, Sárváron, Vas m., megh. 1918 ápr. 27-én, Budapesten. Már 7 éves korában Marcaliban (Somogy m.) fellépett mint csodagyerek egy jótékonycélu előadáson, Ney Dáviddal. Az elért siker azután döntő sullyal bírt pályaválasztására. A színészakadémiát elvégezve, 1880 nov. 6-án, mint „Traviata" fellépett a Nemzeti Szinházban (Még Spiegel néven); nevét 1881 szept 1.-én magyarosította. Közben Bécsben Csillag Rózánál tovább tanult, az udv. operában fel is lépett. 1886 máj. 20. (Éj királynője a Varázsfuvolában) óta a M. Kir. Operaház tagja volt; Vivianét kreálta (Goldmark: Merlinjében). A legkiválóbb drámai énekesnők közül való volt, akinek melegfényü, zengő, terjedelmes hangja ép oly biztosan és megragadóan szárnyalt a La Grange-ária sujtásos, büszke ütemeiben, mint a Brünhilda széles ivelésü sulyos szólamaiban. Alig, hogy befejezte tanulmányait, Bécsbe szerződött, ahonnan csak nehezen tudták megnyerni a Nemzeti Szinház számára. Az Erkel Sándor-éra idején kénytelen volt megválni a szinháztól és Boroszlóban működött, de Mahler Gusztáv később visszahódította a magyar királyi operaház számára. Elsőrangu szerepeket bíztak rá, az akkori játékrendnek igen lényeges tényezője volt és a közönség gyorsan a szeretetébe fogadta. Sok nevezetes est emléke füződik hozzá, köztük a Nibelung-tetralógia első budapesti előadása is. Donna Annájáért Brahms lelkesült, ő vitte diadalra a Sábát, a Parasztbecsületet, Szilágyi Erzsébetjét Prágában is megcsodálták. A szinpadtól 1898 novemberében vonult vissza. Utóljára a Walkürben lépett föl és azóta csak ritkán szerepelt egy-egy hangversenyen, de kitünő tudását, nagy tapasztaltságát továbbra is érvényesítette mint énekmesternő.

Szilágyi Béla idősb (szilágysomlyói), úttörő színész, sz. 1836 febr. 15.-én, megh. 1899 aug. 3.-án, Budapesten. — Atyja: Sz. Pál, híres úttörő színész (L. o.), anyja: Kelemen Magdolna, színésznő, Kelemen László első magyar szinigazgató nővére. 13 éves korában részt vett Budavár ostromában, azután több csatában harcolt. 1852-ben az egyesült arad-nagyvárad-kolozsvári szintársulat énekese volt, négy éven át. 1857-ben a Nemzeti Szinháznál kezdte meg működését, ahol ez év aug. 3-án mutatkozott be a „Parlagi Jancsi"-ban, nejével, midőn ezt a kritikát kapta: „Kellemes külsejű, beszédre szép hangú színész. Ezenkívül nem kis mértékben bír azon természeti adománnyal, hogy a legnagyobb folyékonysággal, könnyüséggel beszél." („Pesti Napló", 1857 aug. 5.) Aug. 9-én a „Dalos Pista" c. népszinműben, aug. 11-én a „Női harc" c. vj.-ban vendégszerepelt. 1861-ben a Budai Népszinház elismert művésze volt. Itt különösen a buffó-szerepekben remekelt. Szép hangjával, zenei képzettségével és természetes kedélyével s az operettek rendezésében szakavatottságával elsőrendű volt. 1862—63. években vidéken járt, majd 1864-ben ujra tagja lett a Nemzeti Szinház együttesének, de az itttartózkodása nem volt állandó, nemsokára megint vándorútra kel. Nyolc év után: 1872 dec. 20-án fellépett vendégként a Nemzeti Szinházban, a „Tündérujjak" c. 5 felvonásos szinmű Kerbrian Richard szerepében. 1875 tavaszán 3 éven át Székesfehérvárott, Károlyi Lajos társaságában szinigazgató volt. 1880 ápr. 27-én Kolozsvárott megüli 30 éves jubileumát. „A tévedt nő" c. operában, mint Germond György. — 1881 okt. havában itt korcsmát nyitott. (Lásd: „Magyar Polgár", 1881 okt. 16.) Koporsója

felett Hidvéghy Ernő mondott búcsúbeszédet. Első neje: Harmath Ida, kiváló énekesnő, sz. 1837-ben, Ungváron, megh. 1863 aug. 18-án, Pesten. — Szülei vándorszínészek voltak. Atyja Harmath Sándor (L. o.), anyja: Pénteki Rózsi, primadonna. (Huga: Bényei Istvánné Harmath Emma [L. o.]) Tehetsége hamar fejlődött. Első fellépése Pécsett volt, 1856-57-ben; naivaszerepeket játszott előbb. Közben férjhez ment. 1857 aug. 5-én fellépett a Nemzeti Szinházban, majd ujra 1859 okt. 2-án, a „Nagyapó" c. népsz. Bojthy Zsuzsi szerepében. Hegedűsné halála után az intézethez szerződtették, ahol mindenkor szép sikerei voltak. Koporsója felett Feleky Miklós elszavalta E. Kovács Gyula gyászköltemenyét. — 1864 aug. 15-én volt a sírkőleleplezése, melynek ez a felirata:

E sír felett
A művészet kesereg,
Mint a virág,
Lehajtott fővel
Üdítő cseppjét
Ha ég szívá fel.
Kelyhében gyöngy volt,
S hogy Ida megholt,
Az égből jött
Harmat — visszaköltözött.

Második neje: Vigh (Lustig) Róza, koloratura-énekesnő, sz. 1844-ben, megh. 1876 márc. 23-án, Székesfehérvárott. Előbb a pesti német szinház tagja volt. 1864 jan. 5.-én mint a Budai Népszinház tagja bemutatkozott az „Ördög pilulái"-ban. Ez év jun. havában volt a házasságuk egy Pest melletti faluban. Ezután vidéken aratta sikereit, így többek között 1871-ben Aradon is működött, ahol az „Alföld" c. lap (jan. 11. és 13.) meleg kritikában részesíti csengő hangját. Ezután Székesfehérvárra megy, ahol nagyon kedvelték. 1873-ban Fehérvári Antal budai társulatának egyik előkelő nevű művésznője volt. — Temetése impozáns méretű volt. Koporsója felett Barátosi Jenő és Kovács Elemér mondott búcsúbeszédet. (A magyar szinészet nagy veszteségéről élénk tollal emlékezik meg a „Székesfejérvár", 1876 márc. 25. és 29. száma.) (V. Róza fivére: V. Károly, szinházi karmester. L. o.) — Harmadik neje: Horváth Aranka (H. György [L. o.] szinész leánya), aki azonban nem volt szinésznő. Megh. 1901 nov. 21-én, Budapesten. Gyermekei: Sz. Dezső, volt szinigazgató, (L. o.), Sz. Aladár, nyug. szinész (L. o.). (Négy másik gyermeke nincs a szinészpályán: Sz. Erzsi [Melléki Gézáné, budai postaigazgató neje], Sz. Ilonka, — Sz. Rózsi, tanítónő Hatvanban, Sz. Juliska postamesternő.)

Szilágyi Béla (szilágysomlyói), ifj. szinész, sz. 1856-ban, Szabadkán, megh. 1888 jun. 4-én, Budán. 1874 aug. havában lépett a szinipályára, Némethy György szintársulatánál. Azonban már mint szinészgyermek régebben játszott a szinpadon, ahol azután rendkívüli otthonosságra tett szert. Különösen a szeles, szerelmes, komikus és operett-buffo szerepek tartoznak a szerepkörébe. Nagy sikere volt Kolozsvárott, ahonnan 1884-ben a Népszinház hódította el. Bemutatkozása: 1884 márc. 4.-én volt a „Nap és hold" c. operett Calabazas szerepében és mindjárt meghódította a közönséget. Itt a „Mikádó" c. operett címszerepében, a „Cigánybáró"-ban (Carnero), a „Parasztkisasszony"-ban (Rezeda) és sok más darabban vívta ki a közönség és a sajtó elismerését. 1887 őszén Budapestről Aradi Gerő szegedi szintársulatához szerződtette. Igazi színészvér volt, egészséges komikumával derűt árasztott maga körül. Sírjánál V. Kovács József mondott búcsúbeszédet. Irt egy szindarabot: „Fehér liliom" c. alatt, bem. 1883 jun. 9. Kolozsvárott. — Neje Dömsődy Berta, szinésznő, kiváló drámai hősnő, sz. 1868 jun. 9.-én, Nagyenyeden. 1881-ben kezdte a szinészetet, a kolozsvári Nemzeti Szinháznál, ahol megismerkedett Szilágyi Béla szinésszel és rövid idő alatt hitvese lett. Ezután a Népszinház kötelékébe lépett, férjével, ennek halála után pedig Hatvani Károly szerződtette, majd Somogyi Károly lett az igazgatója, kinél négy éven át elsőrendű hősnő volt. Működött Győrött, Sopronban, Pécsett, Kaposvárott, Balatonfüreden és mindenütt élvezte a közönség kegyét. Következő igazgatója Leszkay András volt, Debrecenben. Itt brilliáns szerepeket

osztott rá igazgatója: „Bagdadi hercegnő", „Fedóra", „Magdolna", „Sarah grófnő" címszerepeit, — Sandá-t a „Valeni nász"-ban, Athaliá-t az „Aranyember"-ben, Gertrudis-t, stb, melyek mind-mind meghozták számára az elismerést. Híre ekkor egyre jobban elterjedt, s vetélkedve hívták meg az igazgatók. Ezután elfogadja ujra Somogyi Károly szegedi igazgató expressz-ajánlatát. Első fellépte az „Otthon" Magdá-jában volt — teljes győzelemmel. 1886-ban a Népszinházban is fellépett a „Magdolná"-ban. 1898 tavaszán Kolozsvárra ment, itt működött nyugdíjaztatásáig, 1914 jan. 1-ig. — (Gyermeke: legifjabb Sz. Béla, sz. 1883 okt. 23-án, Kolozsvárott, — megh. 1927 máj. 24-én, Kaliforniában. Mint hadnagy hunyt el. — Nem volt színész.)

Szilágyi Dezső (szilágysomlyói), szinigazgató, sz. 1865 nov. 12.-én, Miskolcon. Atyja id. Sz. Béla, szinigazgató, anyja Vígh Róza, énekesnő, nagyatyja: Sz. Pál, az úttörő színészek egyike, (L. o.) 1883-ban lett színész, Marosvásárhelyen, atyja társulatánál. Harminc évi örökös vándorlásal megjárta Magyarország összes kis és nagy városait. Közben igazgató is volt. 1912-ben visszavonult 10 évi igazgatásától, mert az első erdélyi szinikerület felbomlott. Ezután Marosvásárhelyen talált városi tisztviselői alkalmazást, hol 10 évi szolgálat után az új imperium nyugdíjba küldte. Irt humoros színész-históriákat, hazafias verseket, melyek még kiadásra várnak. Neje: Fojtényi Róza, színésznő, sz. 1872 febr. 27.-én, Debrecenben. Színésznő lett 1889-ben. 1912 okt. 1.-én nyugalomba vonult.

Szilágyi Erzsébet, hangversenyénekesnő, sz. 1898 jul. 2-án, Marosvásárhelyen, előkelő nemesi családból. Zenei kiképzését a marosvásárhelyi konzervatóriumban és a római zeneakadémián nyerte. Ugy az olasz fővárosban, mint az erdélyi nagyobb városokban ismételten szép sikert aratott képzett hangkultúrájával.

Szilágyi István, gombkötő-mester, Sz. Pál színész fivére, Pest városának kültanács tagja, — megh. 1863 aug. 1-én, Pesten. — 1835 okt. 26-án 100 frtot, majd 1836 dec. 11-én ujra 100 frtot ajánlt fel a Nemzeti Szinház céljaira. („Honművész", 1835. 88. szám. — 1836 100. szám.) 1837 máj. 28-án ujabb 100 frtos adománnyal gyarapította a Nemzeti Szinház vagyonát. 1838 aug. 26-án jelenti a szinház igazgatóságának, hogy „a Magyar Szinház ruhatárát egy Pár Tiszti eggyen Öltönnyel és ahhoz tartozandókkal mint azt a jegyzék mutatja, szaporitani kivánván, azt szivesen fogadni méltóztassék. Ugy-mint egy fekete Csákó rózsával, Vitézkötéssel, egy zöld forgóval, mint kettőnek tokjával. Egy világos kék Posztó Mente Dolmány és nadrág, fém leonis ezüstre, Mentekötővel, egy sárga öv hozzá és egy Pantallér fekete fényes bőrből, sárga cimeres kaptsokkal. Egy Atzél kard, 3 szinü kardmarkolat-kötővel, veres bőr kardszíj arannyal himezve, tarsoly szíjakkal együtt, egy Tarsoly veres bőr borítékkal." (Pest vm. levéltárából.) Végrendeletében 500 frtot hagyott a Nemzeti Szinház nyugdíjintézetének.

Szilágyi László iró, sz. 1898 október 2-án, Budapesten. Régi kálvinista papi családból származik. Középiskoláinak elvégzése után a budapesti tudományegyetem jogi fakultására iratkozik be, majd félbenhagyva tanulmányait, 1918-ban ujságiró lesz. Már ekkor az összes pesti folyóiratok hozzák verseit, novelláit; a kabarék kisebb tréfáit, egyfelvonásosait. („A kokott jó útra tér", „Siófok", „Fogadjunk", „Csábitsa el a feleségem", stb.) Első egész estét betöltő operettje a „Levendula" című énekesjáték, melyet a Városszinház mutatott be 1923 febr. 16-án. Beöthy László az Unió szinházak akkori vezérigazgatója, a „Levendulá"-t áthozza a Blaha Lujza Szinházba. 1923-tól kezdve minden évben több darabja kerül szinre a pesti operettszinházakban. 1925-ben megírja a „Régi jó Budapest"-et, ezzel az operettel megmenti a csődbejutott Uniót. 1928-tól kezdve a Király Szinház háziszerzője. Operettjeinek verseit is maga írja. Operettjeinek híre a külföldre is eljutott. A „Csókos asszony" Prágában, az „Aranyhattyú" New Yorkban került szinre, „Miss Amerika" c.

revüje Németországban vár előadásra, az „Eltörött a hegedűm"-et Hollywoodban veszik fel beszélő filmre. Egész estét betöltő darabjai a következők: „Levendula" (énekjáték 3 felvonásban; zenéjét összeállították Friedl Frigyes és Somló Sándor, első előadása a Városinházban, 1923. febr. 16-án. (75. előadása a Blaha Lujza Szinházban: 1923. máj. 1.) „A kék póstakocsi", (dalj. 3 felvonásban, zenéje Budai Dénestől, bemutató: Városinház, 1923 december 27-én, 50 előadása: 1924 április 4-én) „Amerika lánya", (operett 3 felvonásban, zenéjét szerezte Kiszely Gyula, bemutatta 1924 május 17-én a Városi Szinház) „Régi jó Budapest", (operett 3 felvonásban, zenéjét szerezte Radó József, Király Szinház; első előadás 1925 május 20. 50-edszer julius 6, 100-adszor: szeptember 25-én, 125-ödször: 1926 március 21.) „Csókos asszony", (operett 3 felv. zenéje Zerkovitz Bélától, Városi Szinház bemutatta: 1926 febr. 27-én, 75-ik előadás Budai Szinkör, 1926 junius 7.) „Muzsikus Ferkó" (operett 3 felv. zenéje Zerkovitz Bélától, Budai Színkör, bemutató 1926 junius 18. 50-edszer: 1926 aug. 6.) „Aranyhattyu", (operett 3 felvonásban, zenéjét szerezte Vincze Zsigmond, Király Szinház, bemutató: 1927 január 15. 50-ik előadás: 1927 március 2-án. „A legkisebbik Horváth-lány", (operett 3 felv zenéje Zerkovitz Bélától, Király Szinház, először: 1927 május 21. 50-edszer: 1927 szeptember 13-án .„Eltörött a hegedűm", (operett 3 felv. zenéje Zerkovitz Bélától, Király Szinház. Először: 1928 nov. 3. 50-edszer: 1928 december 26-án.) „Miss Amerika" ,(revü operett 12 képben, zenéje Eisemann Mihálytól; Fővárosi Operett Szinház, először: 1929 jan. 12. 50-edszer: 1929 márc. 1. 75-ödször: 1929 máj. 12-én. „Diákszerelem", (képek az amerikai diákéletből, 8 képben, a „Good News" című angol musical comedy ötletéből írva, Ray Henderson muzsikájával; Király Szinház, először: 1929 márc. 30-án, 25-ödször: április 23-án, 50-edszer: május 17-én. 75-ödször: junius 12-én 100-adszor: szeptember 3-án. „Pesti család", (operett 3 felvonásban, Stella Adorján társaságában, zenéjét szerezte Radó József, Király Szinház, első előadás: 1929 szept. 5-én.) „Tommy és Társa", (operett 5 képben; Anday Ernő társaságában, Tamássy Pál muzsikájával, Király Szinház, először: 1929 október 11. 25-ödször: nov. 5. 50-edszer: december 1. „Alvinczy huszárok", (operett, 3 felv. zenéjét szerezte Eisemann Mihály. Bem. 1930 ápr. 9.Király Szinház. „Magyar rapszódia", (Székely János világfilmjéből írt énekesjáték).

Szilágyi Lilla, szinésznő. (Lásd: Bulyovszky Gyuláné Sz. L.)

Szilágyi Mihály, karmester és dalköltő, sz. 1869 szeptember 8-án, Marosujváron. Bécsben tanult és ott képezte ki magát a magasabb zenei és hangszerelési szakon. Tanulmányai befejezése után hazament Marosujvárra, ahonnan nem is bocsátották el egyhamar, mert a 48 tagból álló szimfonikus bányazenekarnak helyettes karmesterévé tették meg. Hire csakhamar elterjedt és neve közismertté vált az országban, annyira, hogy midőn az állam Petrozsényben zenekart óhajtott felállítani, a megszervezendő zenekar élére Szilágyit hívták meg karnagynak. A meghivást elfogadta, 1910-ben megszervezte a petrozsényi zenekart, melynek dirigense maradt egészen haláláig, 1917 ápr. 10-ig. Közben zenetanára volt a petrozsényi állami főgimnáziumnak is. Széleskörű elfoglaltsága mellett is ráért arra, hogy mindenkor meleg szeretettel pártolja az állomás helyére érkezett magyar színészeket. A szinigazgatók annyira számítottak erre a szeretetre, hogy nem is vittek magokkal zenekart és karmestert, tudván azt, hogy Szilágyi egész zenekarával rendelkezésökre áll. Bokody, Szalkai, Halmay Kunhegyi stb. igazgatóknak nemcsak összes előadásait dirigálta teljesen díjtalanul, hanem szebbnél-szebb dalokat is írt a társulatok énekesei és énekesnői részére, akik ezeket magokkal vivén, az egész országban nagy tetszést arattak velök. Különösen nagy hatást keltett a „Száll a daru" című műdala, melyet Bay László baritonista részére írt. Sok zeneszerzeménye volt, közülük kurucnótái és irredenta dalai nagy népszerüségre tettek szert.

Szilágyi Nina, színésznő, sz. 1842-ben, megh. 1859 aug. 5-én, Arácson, Balatonfüred mellett. Karacs Teréz miskolci növeldéjében tanult és korán lépett a szinipályára, Kaposvárott, majd Veszprémben müködött. Sirkőfelirata:

„Szilágyi Nina a reményvirág,
A szellemdús színésznő s honleány,
Rövid szerep után tavaszkorán,
Elhunyva hervad a föld sirporán.
Hű anyja s a testvéri szeretet
És Thália sóhajt e sír felett.
Élt 17 évet."

Szilágyi Ödön, (somlyói és óvári) hirlapiró, sz. 1902 ápr. 3-án, Veszprémben. Budapesten végezte gimnáziumi tanulmányait, azután hirlapiró lett. 1919-ben a „Szinházi Világ", 1921-1927-ig a „Szinházi Élet" munkatársa. 1928 óta a „Délibáb" helyettes szerkesztője.

Szilágyi Pál, (szilágysomlói és horogszeghi) úttörő színész, sz. 1793 szept. 9-én, Pesten, megh. 1874 jun. 19-én, u. o. Atyja gazdatiszt volt. Még tanulógyermek volt, mikor anyai nagybátyja: Kelemen László, első magyar szinigazgató náluk volt látogatóban, aki a fogékonylelkü gyermek előtt annyit beszélt az állandó színészetről, hogy a fiu megfogadta: mihamarabb színésszé lenni. Fogadását meg is tartotta és 1806-ban színésszé lett, Pesten, ahol két esztendeig ingyen játszott. Utána 20 frtos fizetésbe lépett, a mit azonban a sanyarú viszonyok miatt nem kapott meg. „Maga várhat — mondogatta neki a pénztáros — magának van mit enni, mert itt vannak a szülei, de a többieknek senkije sincs és éhen halnak, ha nem adok nekik néhány krajcárt". Később huszártiszt volt, (1812) harcolt Napoleon ellen s az egyesültek seregében részt vett a párizsi bevonulásban is. 1818-ban ismét folytatta pályáját. Székesfehérvárott, majd 1823-ban Kilényi Dávidnál játszott, akitől megválva, Erdélybe ment. 1835-ben Budán volt, 1837-ben a Nemzeti Szinház tagja lett, a hol a drámában, vigjátékban, operában egyaránt jelentékeny tényező volt. Alakítása mindig jellegzetességéről volt ismeretes. A tollforgatásban is remekelt. 1863 jun. 23-án jubilált a „Lecouvreur Adrienne"-ben, Michonet szerepében; a jubiláris darabban leánya, Bulyovszkyné is fellépett. Élményeit megírta a „Nefelejts" 1859 és 60-iki évfolyamaiban: „Egy nagyapa regéi unokáinak" c. alatt. Naplóját leánya adta sajtó alá. Megjelent 1854 ápr. havában (Ismerteti a „Hölgyfutár", 1854 ápr. 24.) Hires füttyös volt, és e művészetét felette nagyra becsülte, ugyannyira, hogy a sok Szilágyi közül megkülönböztetésül a „füttyös" melléknevet irta neve alá. Ő volt a Nemzeti Szinház első nyugdíjas tagja. A „Sevillai borbély"-ban Basiliót kiválóan játszotta. Pedáns kómikus volt, hosszu vékony alakkal, kifejező arccal. Testvére volt a közcélokra tett, nagyszerű hagyományairól ismert Szilágyi István, (L. o.) gazdag gombkötőnek. Sokat látott, tapasztalt s valóságos adomatár volt. Katonakorában leesett a lóról, betörte a mellét, emiatt folyton köhögött, de azért énekelt és 84 évet élt. Jókedvüen, elégedetten. Aggkoráig szeretett választékosan öltözködni. Kassai művezetőkorában franciából fordított operaszövegeket. Veje (Bulyovszky Gyula) lapjában elmés adomákat közölt. Leánya szeretettel gondoskodott róla, a házában adott neki lakást s vendégszerepléseit hetekre félbeszakította, hogy agg atyja mellett lehessen. Egy fiut — Szilágyi Béla (L. o.) színészt és özvegyet is hagyott hátra. A kerepesi temetőbe temették el. Főbb szerepei: „Havasi rémkirály", Rumpelkopf „Embergyűlölö", Bartoló „Sevillai borbély", Ecetesi „Garabonciás diák", Orbassa „Táncrend", Ács „Kézművesek lakozása", Sugó „Kean", Bolzmann „Veszedelmes nagyné", Póstamester „Két pisztoly", Schwarcz „Liliomfi", Presser „Falura kell menni", stb. Szinműfordításai: „A búvár", daljáték 2 felv. Németből ford. Zenéjét Kreutzer Konredintól, Kassán 1830-ban adták elő. „Marie, vagy az elrejtett szerelem", érzelmes vj. 3 felv. Castelli után ford. Zen. szerz. Herold. Budán, 1835 szept. 29-én került szinre. „Messinai hölgy", szomj. 4 felv. Schiller után Budán, 1836 jan. 23-án volt a bemutatója. „A portici-i néma", opera 5 felv. Irta: Scribe, zenéje Auber-tól

Sztupa Andor

Szömörkényi Franciska

Sztupa Andorné Kolonics Alfonza

Szuper Károly

Szücs János dr.

Szücs (Szabó) Julia

Szügyi Kálmán

Tábori Sári

Tábori Emilné

Tábori Emil

Tábori Terka

Tábori Lili

(ford.) (L. o.) Egyéb szinműfordításai még: „Erdei lakosok", „Szerencsés családások", „Felborult uti kocsi", és „Menyasszony", operaszövege. Élményeit „Beszélyek és firkák" (Pest, 1854) és „Egy agg színész életéből" (Pest, 1878.) c. alatt adta ki. Neje Bereczky Julia, meghalt 1881 jan. 20-án, Budapesten. (Nem volt színésznő.)

Szilágyi Rózsi (horogszeghi), színésznő, sz. 1895 máj. 10-én, Zomborban. Édesatyja Sz. Gyula, pénzügyigazgató volt Nagybecskereken. Nagybecskereken járt iskolába, 1914-ben végezte Rákosi Szidi sziniiskoláját. Szabó Ferenc volt az első igazgatója. Működött Nyitrán, Nagyszombaton, ahol drámai szende-szerepekben aratta első sikereit. Onnan a Magyar Szinház szerződtette. Közben a Belvárosi Szinházban is jelentős szerepei voltak. „Teriké"-ben, „A buta ember"-ben, „A négyszög"-ben, „Tillá'-ban stb. Fellépett a Budai Szinkörben is, mint vendég, Bródy Sándor „Tanitónő'-jében, majd 1921-ben férjhez ment Mauthner István bankárhoz és visszavonult.

Szilágyi Sándor (ákosfalvi), színész, sz. 1817-ben, Monó szilágymegyei községben, megh. 1886 márc. 9-én, Ujpesten. A szinipályára 1836-ban, 19 éves korában lépett. Tizenkét évig volt a vidéki jobb társulatok tagja, s Győrött, Kolozsvárt, Aradon, Nagyváradon oly jó nevet szerzett magának, hogy 1847-ben már a Nemzeti Szinházban vendégszerepelt, jó sikerrel. 1848 ápr. lett a Nemzeti Szinház tagja s az ötvenes években, Szentpétery halála után, jelentékeny tért kapott nagybácsik, apák, örökhű vitézek ábrázolására. Szomorú- és vígjátékokban buzgólkodott. Közben megvált a Nemzeti Szinháztól és Kolozsvárra szerződött, majd 1855 jun. 13-án ismét visszatért a Nemzeti Szinház kötelékébe, amidőn az „Aggszinész és leánya" c. szinműben (Aggszinész) lépett fel leányával, Sz. Ernesztinával, aki ekkor tette első kisérletét. Szerepköréhez tartoztak: „Cigány", „Nagyapó", „Peleskei nótárius", „Tiborc", a nagybácsi „Parlagi Jancsi"-ban, St. Martin az „Élet szinfalai"-ban, az ezredes a „Szökött katoná"-ban, Requet a „Szeleburdi"-ban, stb. Az utóbbi szerepekben búcsúzott el a Nemzeti Szinház közönségétől, 1876 márc. 20-án, április elsején való nyugalombavonulása előtt. Utolsó felléptekor a közönség zajos tapssal fogadta, s a személyzet nyilt szinpadon búcsúzott. Feleky Miklós szép beszéd kiséretében a pályatársak ajándékát: ezüst billikomot és babérkoszorút nyujtott át. 1880 febr. 7-én a Népszinházban a „Nagyapó" címszerepében, nagy ünnepségek közt, még egyszer szinpadra lépett. Szinműve: „Egy magyar komédiás", vj 2 felv. Bem. 1850 ápr. 28-án a Nemzeti Szinház. (E darab főszereplője Jancsó Pál, ki négyféle alakban jelenik meg). Az ujpesti ref. egyháznak főgondnoka volt.

Szilágyi Vilmos, színész, rendező, az Országos Színészegyesület volt elnöke, sz. 1861-ben, Brezán, Árvamegyében. Iskoláit Alsókubinban, majd Pesten végezte és középiskoláinak elvégzése után az egyetem filozófiai előadásait hallgatta. 1881-ben beiratkozott a Szinművészeti Akadémiára, ahol tanárainak kedvence volt. 1885-ben „Egy úr és egy asszonyság" c. darabban Dubreuil szerepében vizsgázott és ugyanez évben kiváló talentumáért 10 darab arany ösztön. díjat nyert. 1886 szept. 1-én Jakab Lajos szinigazgatónál kezdte színészi működését, onnan 1887-ben a Thália színészszövetkezethez, 1889-ben Krecsányihoz, 1890-ben Kömley Gyulához, 1891-ben Somogyi Károlyhoz szerződött. Kassa, Debrecen, Győr, Arad, Temesvár, Sopron, Komárom, Pápa, Makó, Kecskemét ünnepelték alakításait. Jellemszinész volt, de drága, derűs humora komikus szerepekben is felejthetetlenné tette. Mefisztó, Lucifer, Biberach, Derblay, Cigány, Shylock, Vén bakancsos, Foucher, Könyves Kálmán, Schwartze ezredes, Két Rantzau mellett Goldstein Számiban és az Ördög piluláiban is óriási sikert aratott. 1895-ben megválasztották a Színészegyesület tanácsosává, melynek ügyeit úgyszólván utolsó lehelletéig fanatikus lelkesedéssel szolgálta. Neve és működése ez időtől fogva összeforrott az Országos Színészegyesülettel,

sok üdvös eszmét valósított meg és elévülhetetlenek érdemei, melyeket a pótfillérek megvalósítása és általában a nyugdíjintézet ügyeinek intézése körül szerzett. 1897-ben Debrecenben működött, innen hívta meg a Magyar Szinház 1899-ben művészeti igazgatónak, de egyben mint drámai hős, komikus, énekes színész és rendező is működött Rajna Ferenc, majd Leszkay András igazgatása alatt. 1903 szeptemberében a Vígszinházhoz szerződött rendezőnek, melynek utóbb főrendezője lett. Mély tanulmányok, gazdag tapasztalatok, hozzáértés, erély és emellett mégis konciliáns modor jellemezték itteni működését. A Vígszinház fénykora fűződik az ő rendezői működéséhez. A magyar és külföldi szinpadi irodalom legnagyobb sikerei jelzik vigszinházi működésének egyes etappjait: Ördög, Liliom, Tanítónő, Medikus, Timár Liza, Dorrit kisasszony, Heidelbergi diákélet, Takarodó, A király, Obsitos, Legszebb kaland és sok más előadás hirdeti az ő főrendezői kiválóságát és emel neki maradandó emléket a Vígszinház történetében. Hosszú időn át az Egyesület számvizsgálója, 1907 okt. 8. óta az Egyesület alelnöke volt. 1909-ben az ő szorgalmazására kezdődött meg a pótfillérek szedése. 1916 juniusában visszavonult a Vígszinházban folytatott aktív működésétől és egész működését az Egyesületnek szentelte. 1917 év októberében az Egyesület elnöke lett. A háború, diktatura, az összeomlás nehéz évei az ő elnöklése alá estek. Csüggedés nélkül állt mindig a helyén s míg egyrészről minden befolyás részére megközelíthetetlen maradt, másrészt éjjelt nappallá téve igyekezett mindenhol segíteni. A kommün ideje alatt is őrizte az Egyesület anyagi és erkölcsi értékeit és annak bukása után azonnal hozzálátott az ujjáépítéshez. Leírhatatlan a küzdelem, melyet a gazdasági összeomlás után folytatni kellett, hogy a végleges megsemmisüléstől meg lehessen menteni az Egyesületet és nyugdíjintézetet, de Szilágyi Vilmos, oldalán hű segítőtársával: Stella Gyula elnökhelyettessel, még a lehetetlent is lehetségessé tették és nagy eréllyel és kitartással szálltak harcba a nyugdíjintézet megmentéséért való nagy küzdelemben, amely harc még most is folyik és csak lassu lépésenként nyujt lehetőséget ujabb térfoglalásra. 1926 febr. 27-én meghalt Budapesten és ugyanez év márc 31-én leplezték le arcképét az Országos Színészegyesület tanácstermében. A rákoskereszturi zsidó temetőben levő sírja felett 1927 május 1-én leplezték le a síremlékét. Az Országos Színészegyesület iskolájának alapítása és fenntartása körül is érdemeket szerzett és az iskolának egy ideig tanára, azontúl hűséges pártfogója volt. Szilágyi Vilmost a Színészegyesület illusztris elnökei sorában is kiváltságos hely illeti meg, mert 30 éven át haláláig mindig a színészeti közügyek érdekében munkálkodott és sok olyan üdvös eszmét valósított meg, melyek emlékét megörökítik. Neje: Koch Etelka, megértő, hű élettársa és munkás életének eredményekre sarkaló osztályosa volt.

(Dr. Farkas Ferenc.)

Szilágysomlyói színészet. Szilágysomlyón (Szilágy m.) 1871 máj. havában Szegedi Mihály volt a szinigazgató. 1884 jun. elején Polgár Károly, 1885 jul. havában Dancz Nina és Lajos játszott itt. Ujabban itt járt: Benedek Nándor (1901-9.), 1910 jul. 1-én Heves Béla társulata kezdte meg az előadásait, majd okt. második felében Hidvéghy Ernő staggione társulata kapott játszási engedélyt. 1913 jul. havában Neményi László volt az igazgató.

Szilasbalhási színészet. 1871 jun. havában Könyves Ignác társulata működött a veszprémmegyei Szilasbalhás községben. Ujabban csak daltársulatok találnak otthont e községben.

Szilasi Etel, énekesnő, sz. 1884 okt. 27-én, Szentesen. Horváth Zoltán színészképző iskolájának elvégzése után, 1903-ban, Miskolcon Németh József szintársulatánál lépett először szinpadra. Miskolcról Kecskemétre, majd Győrbe szerződött. Innen a budapesti Magyar Szinházba jött fel, ahol mint szerződött tag a „Hajduk hadnagyá"-ban a kadét, a "Drótostót"-ban Zsuska és Mici, a „Koldusgróf"-ban Jessy szerepét játszotta. A Magyar Szinházból Sopronba, majd

Debrecenbe szerződött mint szubrettprimadonna és népszinműénekesnő. Jobb szerepei: János vitéz (címszerep), Elvált asszony, (címszerep), a Víg özvegy (címszerep), Finum Rózsi (Falu rossza) Török biróné (Piros bugyelláris) stb. stb. 1919-ben férjhez ment Gyenis Edéhez (L. o.) és visszavonult a szinpadtól.

Szilveszter estéjét a régi magyar szinjátszók is megünnepelték. Hazafias darabot adtak elő és pazarul bánva a görögtűzzel, allegóriákban mutatták be az év nevezetesebb eseményeit. Egy ilyen alkalommal Termetzky Fanny szoknyája kigyult. (Vay Sándor: „Régi magyar társasélet". Bp. 1900. II. kötet. 507.-ik oldal.) Ujabb időkben Sz. napján kettős előadásokat szoktak tartani. Ugy a fővárosban, mint a vidék nagyobb városaiban Sz.-kor többfelé tartanak kabaréelőadásokat, melyen a szintársulat tagjai közül többen (különösen énekesek, énekesnők s főleg komikusok) szoktak részt venni. Ha egy este több helyen lép fel egymásután a szinész, akkor „pendlizik" (V. ö. Pendlizés)

Szili-Kováts László, tanár, iró és zeneszerző, szül. 1886 febr. 28-án, a sopronmegyei Kapuváron. Győrött iskolázott, az egyetemet Pesten végezte; a világháborút mint vadászfőhadnagy harcolta végig. Kitüntetései: signum laudis és vitézségi érem. Van „Ma" c. verseskötete; az Érdekes Ujságban megjelent számos elbeszélése, majd megírta „Szép Kovácsné" c. 3 f. daljátékát, zenéjét is; Szendrey Mihály 1920 máj.-ban mutatta ba Aradon és műsoron tartotta. Ezután a Kincses Lászlóval alapított Meseszinházban „Hamupipőke", „Babszem Jankó", „Rátarti királyleány", „Az a huncut Róka koma", „Tányértalpú Mackó" operettek, valamint „Csipkerózsa", „Hófehérke", „Piroska és a farkas", „Jávorfácska", daljátékok, a melyek Budapest után Debrecen, Miskolc, Győr, Szeged, Nyiregyháza, Kaposvár, Sátoraljaujhely stb. szinházaiban is, sőt Erdély és a Felvidék szinpadain is szinre kerültek.

Szín jelentése: látszat. Petőfi ifjukori költeménye: „Szin és való", világosan ellentétbe helyezi a látszatot a rideg valósággal; hősnője: a szinpadon angyali tisztának látszik, az előadás után pedig a megtestesült bűn és förtelem. „Szinleg": annyi, mint „látszólag". A színház: a látszat háza; theatron (görögül a szinház neve a „theaomai" = látok szóból): a látás, a látszat helye; aki Bánk bánt játssza: az a szinész csak látszik a király helytartójának, gyilkossága is csak látszat. Romeo és Julia mai magyar szereplői csak látszanak sok száz évvel ezelőtti olasz szerelmeseknek; a valóságban talán ki sem állhatják egymást. A szinpad: az a pódium, a hol a szinjáték, vagyis az a játék folyik, a melynek lényege: a látszat. Szinész: a ki a látszatot teremti — mint zenész az, a ki a hangokat létrehozza. Tehát hibás gondolat volna a színház nevét onnan származtatni, hogy valamikor kocsiszínben játszottak. (Kocsiszinház nem is létezik, az ilyen szín csak egy kis része a háznak. A középkori misztériumokat néha a „hiú"-n, azaz padláson játszották, de „hiuház" vagy padlásház" kifejezés: képtelenség.) Nagyon helyesen járt el, a ki a latin „aktor" (azaz: cselekvő, ágáló, gesztikuláló) szót nem szolgailag lefordította, hanem a magyar nyelv szelleme szerint alkotott „szinész" szóval ültette át nyelvünkbe. A „szín"-szót („szinpad" helyett) 1790-ben még nem ismerték, e helyett azt mondták:„ szinre lépni". (V. ö.: Szily Kálmán: A magyar nyelvujítás szótára. Budapest, 1908. 575. old. és „Magyar Nyelv", 1910. 8. szám. 358 old.) 2) A szó egyben kifejezi a játék szinterét. Szerzői utasításban szerepel, ha t. i. a játék szintere változik, akár felvonásonkint, akár változások képeinél, ahol a. m. szín. pld. trónterem, vagy erdőség, szalón, vagy falusi ház udvara stb.

Szimfónia: még 1840-ben Verdi is ezt az elnevezést használta az „ouverture" (nyitány, megnyitó) helyett. De már több, mint száz év óta — noha ez a görög szó csak együtthangzást jelent, tehát több hangszer együttes játékát — nagyszabású zenekari művet jelent: Haydn, Mozart 3—4 részből (tételből) álló szimfoniákat irtak, modern zeneszerzők már öt tételűt is: az első és az

utolsó gyors (Allegro), régebben elül rövid, lassú bevezetéssel; aztán egy na gyon lassú (Adagio, Andante) részlet, ezután egy frissecske Menuet (ez régi tánc neve) vagy Scherzo (olasz szó, jelentése: tréfás), erre egy lassúbb Intermezzo („Közvebetett") s végül a Finale, a már említett befejező gyors zenedarab jön. **(Kereszty István)**

Szindarab. A szinműíró kész műve: a szindarab. Ha a munkájával elkészült egy példányt átad a színház igazgatóságának, ahol azt elbirálás után vagy elfogadják előadásra, vagy visszautasítják. (A „Szindarab" szót ismeri már a „Jelenkor" 1839. 9. száma. Addig „Játékdarab" „Játékmese", „Komédia" volt a neve, de használták a „Theátrumi darab" kifejezést is. („Magyar Kurir", 1818. I. kötet. 59 lap. Kunszentmiklósi működedvelőkről szóló tudósítás. — V. ö. Egyfelvonásos darabok. — Két részre osztott szindarab. — Szezonnyitó szindarab.)

Szindarabba megy a magyar ember helyes kifejezéssel és nem: szindarabhoz! Tehát: nem mondjuk, hogy a „Bánk bán"-hoz, hanem a „Bánk bán"-ba, — nem az „Aidá"-hoz, hanem az „Aidá"-ba megyünk.

Szindarab előadatása. 1927 márc. 2.-án a Magy. Kir. Kuria kimondotta, hogy ha egy színház valamely darab előadására kötelezi magát, akkor az elvállalt kötelezettség teljesítésére bírói úton is kényszeríthető. (A Fővárosi Operett Színháznak a „Sally" c. operett előadása ügyében hozott itélet alkalmával.)

Színész. Azon egyén, aki kitűzött hivatásánál fogva szinművek eljátszásában közreműködik. A színészi ábrázolás tényezői a színész egyénisége, szerepének helyes felfogása (conceptio), a szavalat, játék (mimika) és a maszk. — Szokás a színészeket szereplésük szerint osztályozni, igy ismerünk: hős, komikus, szerelmes, énekes, bonvivant, siheder, apa-színészt, stb. Ez a felosztás tulajdonképen helytelen, mert az igazi színész, mindenfajta szerepet el tud játszani, feltéve, ha egyénisége is erre alkalmassá teszi. A „színész" szót a régi világban még nem ismerték, helyette igy mondták: actor, (actrix, actrina), alakos, diatrista, játékos, játszó, komédiás, néző-játékos (1792. Kolozsvár), szerepes, theátrista, theátromi játszó („A magyar theátromi játszók ide jöttek egy darab időre Szegedről, s már tegnap játszottak is, a' Közönségnek különös megelégedésére". — Kecskeméti tudósítás, megjelent a „Magyar Hirmondó" 1800 jun. 15. old.) Kazinczy Ferenc (Hamlet: 1790.) szerint: „színjátszó". — Kunos Endre (Gyalulat, Pest, 1835-55. old.) szerint: szinjátszó, szinész, vigjátékos. Régente úgy toborozták szinészeket, hogy az igazgató a színlapon felhívást intézett a diáksághoz, hogy akinek kedve van a szinipályához, jelentkezzék nála. Az első ilynemű felhivást egy kolozsvári szinlapról ismerjük, 1810 julius 24-iki kelettel. A noviciustól megkivánták az irni-olvasást, a jómegjelenést és a „helyes magyar beszédet". A „Pesti Napló" 1852 dec. 5-ikén jelenti, hogy egy „Erdélyben talált okmány szerint ez országban már 1690-ik évben voltak szinészek." (V. ö. Gyalog-szinész. — Pálcásszinész. — Thália papja. — Üttörő szinész. — Vándorszinész.)

Szinészavatás. A szininövendékeknek diploma-kiosztásakor használt kifejezése. —

Szinészbabonák. (Lásd: Babonák. — I. kötet, 85. oldal.)

Színészbejáró, a szinház épületének a szinházi öltözőkhöz és szinpadra vezető ajtaja. Ez a kisajtó a szinpad rajongóinak sóvárgott és elérhetetlennek látszó tárgya. Ezen túl kezdődik a szinpad titokzatos és festett világa, ez vezet a szinészek és primadonna öltözőjéhez, a szinházi irodákba, ennek átlépése enged betekintést a szinház és szinészek intim világába, jelenti az útat a titkos drámairónak a szigorú drámabirálóhoz, a kezdő szinésznek a szerződéshez, a világot jelentő deszkákhoz, az érvényesüléshez, a sikerhez. Ide koncentrálódik a kis diák, a szürke varrólányka, a szerző tündérálma. De a bejáratot mindenhol megvesztegethetetlen cerberusként egy-

egy szigorú férfiú őrzi, a ki a hatósági és igazgatói rendelkezésekhez híven egyetlen illetéktelen egyénnek sem engedi meg a varázslatos küszöb átlépését, sőt az illetékeseknek is csak szigorú vizsgálódás után. E kis ajtónál várja a lelkes közönség előadás után körülrajongott kedvencét, elhalmozva őt zajos ovációval, innen indult el hajdan a menet, mikor a lelkes ifjúság még kifogta a primadonna kocsijából a lovakat, boldoggá téve mindenkit, a ki a dédelgetett kedvenc járművét csak legkisebb részben is segítette a primadona szállásáig való haladásában.

Színészbravur: merész, meglepő és rendkívül hatásos teljesítménye a színészeknek. A színészbravur az, amiről a színészek körében még évek mulva is beszélnek. Ilyen ismert bravur pld. ha Schiller „Haramiák" c. drámájában Moor Ferencet és Károlyt ugyanaz a színész alakítja. A két szerep jelleme, külső megjelenése egymástól teljesen elütő és minthogy együtt az egész darab folyamán egyszer sem szerepelnek, kiváló alakító művész véghez viheti ezt a játékot.

Színészcsemete. A színész-szülők gyermeke, aki szintén folytatja szülei foglalkozását és mint színész részt vesz az előadásokban. (V. ö. Színészgyermek.)

Színészegyesület és Nyugdíjintézete (Országos). Az 1830-as évek derekán, mikor a magyar színészet már mind biztosabb talajra tett szert hazánkban, mikor nagyobb városaink már templomokat építettek Thália tiszteletére, olvashattunk itt-ott oly mozgalom megindításáról, mely a színészi jövő megerősítését célozta. Az első ilynemű óhaj Szákfy Józsefé, a régi küzdő, sokat nélkülöző bajnoké, aki már 1835-ben gondoskodni szeretett volna egy színészi nyugdíjról. Valószínüleg ő volt az első, aki eszmejét cikk keretében is kifejtette, amely később a „Hortobágy" c. debreceni lap 1866 április 8., 16. és 19-iki számában is megjelent. Oly mozgalom azonban, mely a színészet egyetemét együttes cselekvésre buzdította volna — ez időtájt nem volt még észlelhető, pedig a 40-es évek erre alkalmasak lettek volna, mert akkor már szép multra tekinthetett vissza a magyar színészet, — már megvolt az állandó pesti Nemzeti Szinház, több vidéki szinház is épült, voltak jelesebb művészeink és a szinműirodalom terén is tapasztalhattunk már önállóságot. Sajnos, voltak azonban kilengések is. Megkell állapítanunk, hogy az ugynevezett ripacs élet nagyon sokat ártott a komoly törekvésü és nemes hivatású, biztató jövőt igérő magyar szinjátszásnak. A 40-es évek egykori lapjai bőven emlékeznek meg a ripacskodó színészek visszaéléseiről. Ezek a semmirekellők minden hivatás és képzettség nélkül gomba-módra lepték el az országot, a közönséget elriasztották a szinpártolástól és rossz „renomét" hagytak mindenütt maguk után. Petőfi, aki tudvalevőleg Rónai néven állt be színésznek, Sepsy Károly társulatánál 1841-ben, Ozorán, Tolna megyében, igen jellemzően irja meg a ripacsok életét egyik versében, mikor többek között így szól:

„Nem hiszem, hogy a színészetet
Becsülni fogják, míg az befogad
Minden bitangot, gaz sehonnait,
Kik e világnak söpredékei,
S itten keresnek biztos menhelyet."

A jobb érzésü színészek már régen szerették volna a ripacsoktól megtisztitani a színészetet, de ezekkel elbánni nehéz volt. De nemcsak a színészet rendezése, hanem a nyugdíj kérdése is egyre gyakrabban szóbeszéd tárgya volt a színészet körében és az ujságok hasábjain, különösen akkor, ha egy-egy érdemesebb színész elhunyt. Midőn Jancsó Pál meghalt, nekrológjában az „Erdélyi Hiradó" (1845 dec. 5.) ezeket irja: „Az ősz bajnok halála több gondolatot költ fel bennünk: hogy a magyar színész sorsa még mily szomorító . . . hogy mily szükség volna egy színész nyugdíjpénztárra". — Érthető, hogy ez időtől kezdve mind gyakrabban olvashattunk cikkeket a színészek rokkantságára vonatkozólag, hiszen akkor már körülbelül 200 színész működött az országban, akik közül már többen munkaképtelenek lettek.

A „Pesti Divatlap" is megemlékezik 1847-ben a nyugdíjkérdésről. A cikket

Sepsy Károly (Petőfi volt igazgatója) irta a 37-ik szám, 1161-ik oldalán. Ő úgy gondolja, hogy a kormány által kinevezett szinigazgatók minden évben egy-egy előadás jövedelmét tartozzanak az intézetnek adni. 1856-ban a „Magyar Sajtó"-ban Havi Mihály ír cikket egy segélyintézet létesítéséről, ugyanott Futó János is cikkezik, (98., 225., 236. szám). 1857 december 1-én Fejér Károly ungvári szinigazgató az első, aki 40 forintot adományoz a vidéki színészet nyugdíjalapjára. (Lásd „Napkelet", 1858. 4. sz. 63. oldal) Ugyanezen lapban Futó János (25. szám) ismét cikkezik „A vidéki színészek nyugdíjaztatása" cím alatt. A jó szándék azonban csak jó szándék maradt, semmi komoly jellegű mozgalom nem indult meg, még ez időben, de a láng, melyet itt-ott élesztgettek, nem aludt el. 1863-ban Molnár György röpiratot adott ki, melyben kéri a vidéki színészeket, adjanak engedélyt részére egy szini nyugdíj- és segélyintézet megalapítására, de — talán fölösleges is mondanunk — ez a vállalkozás is meddő maradt; azonban a lelkes Molnár nem hagyta tervét elaludni; egy pár év mulva ujra kiadott egy ujabb röpiratot, melynek címe volt: „III. Napoleon és a szinházi szabadság", melyben ismét a nyugdíjkérdést feszegette, külföldi tapasztalataival füszerezve. A színészet egyeteme azonban még mindig nem reagált az üdvös javaslatokra. Csak a debreceniek jutottak célhoz, mert ők már 1867. okt. 1-én megalakították a saját kezelésű nyugdíjintézetüket, melynek 1875-ben már 21004 forint 78 krajcár tőkéje volt.

E körülmény, valamint az is, hogy egy-egy jelentősebb városban szinügyi egyletek alakultak, végre élénkebb megmozdulásra bírta a magyar színészeket. Kitünő alkalom volt erre Rajkay (Friebeisz) István szerkesztésében „A Színpad" című szaklap megindítása, 1869. november 29-én. Rajkay állandóan ébren tartotta az eszmét s a lelkes cikkek természetesen nem maradtak hatás nélkül, mind több és több érdemes szakember szól hozzá a kérdéshez és az elvetett mag kezd csirázni. A Szinpad következő számaiban mind sürübben cikkeznek: Szathmáry Károly, Kovács István, Zádor Balla Zoltán, Jakab Zoltán, Győrffy Antal, Molnár György, Ódry Lehel, Lukácsy Sándor, Pataky Ferenc, Császár Miklós, Szerdahelyi Kálmán, Tóth Ede, Deésy Zsigmond, Egressy Ákos, s mind a színészet központi szervezetének és nyugdíjintézetének mielőbbi felállítását és ezzel kapcsolatban a magyar színészet rendezését sürgették.

Folytatódik az agitáció az 1871-ik esztendőben is, már egyre szaporodnak. A „Szinpad" útján érkezett adományok a létesitendő nyugdíjalap javára. Győry Vilmos a „Közönyt közönnyel" fordítási jogdíját, 10 forintot ajánlott fel. Budalyovszkyné Szilágyi Lilla 5 forinttal, Tóth Béla szinigazgató 10 forint 20 krajcár gyüjtéssel, Fektér Ferenc tenorista 3 forint adománnyal, Follinusz János, Szabó Sándor, Bulyovszky Gyula, Károlyi Lajos, Fehérvári Antal, Fanda és Frohner nyomdászok 5-5 forinttal, Kocsiszovszky Jusztin társulata 9 forinttal, maga az igazgató 100 forinttal, a Nemzeti Szinház a Várszinházban tartott „Gauthier Margit" előadásának jövedelmével, 300 forinttal szaporították a nyugdíjtőkét. Közben egyre sürgették az érdekeltek és illetékesek egy alakuló kongresszus összehívását, míg végre 1871 április 5-én az ország minden részéből összejöttek Pesten a színészek és előzetes ismerkedési estély után másnap, április 6-án reggel 10 órától a Nemzeti szálloda nagytermében megtartották az első gyülést. Latabár Endre megállapította a közgyüliés sorrendjét. Kétszery Józsefet (62 éves) választották meg korelnöknek. Utána egy öt tagú igazoló bizottság alakult, melynek tagjai voltak: Miklóssy Gyula, Várnai Fábián, Dernői Károly, Vizváry Gyula és Aranyossy Gyula. Jegyzők: Bercsényi Béla és Eöry Gusztáv. Összesen 47 képviselőt igazoltak. A kongresszus elnökévé Feleky Miklóst, alelnökké Miklóssy Gyulát választották meg. Többek hozzászólása után két bizottságot jelölt ki a kongresszus, melyeknek feladata lesz egyrészt a vidéki színészet rendezésének kérdését egybefoglalni és feldolgozni, másrészt pedig a nyugdíj alapszabályait ismertetni és kommentálni. E kettős bi-

zottság azonnal megalakult. A színészet rendezésére delegált bizottság tagjai lettek: Fehérvári Antal, Follinusz János, Miklóssy Gyula, Bercsényi Béla, Bulyovszky Gyula, Rajkay F. István, Szigeti Imre, Vezéry Ödön és Gárdonyi Antal. A nyugdíj-alapszabály kidolgozására választott bizottság tagjai lettek: Benedek József, ifj. Lendvay Márton, Szerdahelyi Kálmán, Ujházi Ede, Zádor Zoltán, Előry Gusztáv, Kömives Imre, Vizváry Gyula, Szigetközy Zsigmond. Április 7-én az előbbi bizottság Pest vármegye tanácstermében, az utóbbi Lendvay Márton lakásán tartotta ülését. Április 8-án mindkét bizottság munkáját tárgyalta és fogadta el a kongresszus és megválasztották a központi kormány-tanácsot, amelynek tagjai lettek: Szigligeti Ede, Feleky Miklós, Bulyovszky Gyula, Lendvay Márton, Szigeti Imre, Szerdahelyi Kálmán, Molnár György, báró Orczy Bódog, Várady Gábor, Benedek József, Tóth Kálmán, Ribáry József, Paulay Ede, Jókai Mór, Kendeffy Árpád, Latabár Endre, Follinusz János, Miklóssy Gyula, Fehérvári Antal, Kocsisovszky Jusztin, Bercsényi Béla, Gárdonyi Antal, Zádor Balla Zoltán, E. Kovács Gyula, Takács Ádám, Breznay Geiza, Vizváry Gyula, Szigetközy Zsigmond, Beödy Gábor és Zöldy Miklós.

Ezzel lezajlott a színészek első kongresszusa és megalakult a Magyar Színészkebelzet, melynek későbbi cime: Magyar Színészek Egyesülete, majd Magyar Országos Színészegyesület, végül pedig Országos Színészegyesület lett. 1871-ben már 45 szintársulat tartozott a kebelzet fennhatósága alá.

Az alakulás célja volt a magyar színészet rendezése, fölvirágoztatása, anyagi, erkölcsi és művészi jólétének előmozdítása, tagjainak betegség vagy szerencsétlenség esetén segélyezése, vagy a szinipályán eltöltött meghatározott évek után nyugdíjat, özvegynek és árvának pedig özvegyi segélyt, illetve árvanevelési járulékot folyósítani.

A megalakulást az alanti belügyminiszteri leirat erősítette meg:

„Tekintetes Feleky Miklós urnak, mint a magyar színész-kongresszus elnökének, Pesten. Tekintetes Ur! Midőn tekintetes uraságodat folyó hó 18-án beadott kérelmére arról értesíteném, hogy a magyar színészkebelzet és kölcsönös segélyegylet, illetőleg nyugdíjintézet alapszabályait a szokásos láttamozási záradékkal ellátva Pest város közönségéhez, mint az egylet székhelyének hatóságához leküldöttem, egyszersmind azon reményemnek adok kifejezést, hogy a központi kormánytanácstól becses adatokat és javaslatokat nyerendek arra nézve, hogy ezen művészeti, erkölcsi s nemzetiségi tekintetben oly fontos ügy a törvényhozás utján mielőbb megoldást nyerhessen: addig is fenntartom magamnak a felmerülő egyes esetekben a központi kormánytanács szakszerű véleményezését igénybe vehetni. Budán, 1871 évi junius hó 2-án. Tóth Vilmos s. k."

1871 október 2-án „A Szinpad" már mint a „Magyar Színészkebelzet" hivatalos közlönye jelent meg. 1881 óta az egyesület saját kiadásában megjelenő „Színészek Lapja" az intézet hivatalos közlönye. 1880 január 1-től már rendszeres nyugdíjat folyósít. Az intézet 1871-től 1907-ig a belügyminiszterium, 1907-től pedig a kultuszminisztérium közvetlen fennhatósága alatt áll.

(Erődi Jenő.)

*

Időközben az egyesület autonómiája annyira kiépült és szélesbedett, hogy közvetlen közigazgatási fóruma lett a vidéki színészetnek. Csak az lehet vidéki színész vagy szinigazgató, aki az Országos Színészegyesület tagja, aki a jogosítványt a működésre innen megkapja. Az Országos Színészegyesület tehát a munkaadók (szinigazgatók) és a munkavállalók (színészek) közös autonóm-szervezete. Tagjai 4 csoportra oszlanak: rendes, gyakorlatos, működési engedélyes és nyugdíjas tagokra. Működési engedélyes tagok azok, akik előzetes szakképzettség nélkül, de kellő készséggel rendelkezve, kórusban való működésre kapnak engedélyt. Engedélyük lejárta után nyilvános vizsga alapján nyerhetnek gyakorlati engedélyt, majd ennek lejárta után ujabb vizsga alapján lesznek rendes tagok. Valamely kormányha-

tóságilag engedélyezett színészképző iskolát végzett és oklevelet nyert növendék diplomája alapján lesz gyakorlatos, illetve rendes tag. A rendes tag, ha férfi: 23, ha nő: 20 éves korától a nyugdíjintézetnek is kötelezett tagja.

1890-ben építette fel az Országos Színészegyesület részben közadakozásból, részben állami és fővárosi támogatással, de főleg saját erejéből nyugdíjintézeti bérházát, VIII. Baross-tér 9. alatt, ahol azóta működik az intézet. 1894-ben Nagysuránybán menházat létesített elaggott tagjai részére. 1903-ban alapította színészképző iskoláját, melynek hivatása a magyar színészet kellő utánpótlásáról gondoskodni. (Országos Színészegyesület Színészképző Iskolája, Budapest, V. Lipót-körut 1.) Még régebben állította fel saját kebelében a szerződtetési ügynökséget, melynek célja, hogy tagjainak elhelyezkedését (szerződtetések közvetítését) megkönnyítse. Az irodalmi ügynökséget, hogy szinigazgatóit minél gyorsabban és minél olcsóbban szindarabokkal láthassa el.

A kommunizmus alatt a féktelen terror arra kényszerítette az Országos Színészegyesületet, hogy 1919. április 16-án kimondotta feloszlását és a Budapesti Színészek Szövetségével együtt megalakult a Színészszakszervezet. A nyugdíjintézet azonban tovább is önállóan működött. 1919 augusztus 23-án a Színészegyesület ismét folytatta rövid időre megszakadt működését. Igazoló eljárás alá vonta összes tagjait és kiselejtezve magából a bűnösöket, teljes erővel hozzáfogott az ujjáépítéshez.

1922-ben felállította a Propaganda osztályát (B. Kovács Andor vezetésével), melynek célja alapító és pártoló tagok gyűjtése, a színészet, valamint az Országos Színészegyesület és Nyugdíjintézete tekintélyének, népszerűségének és anyagil alapjainak növelése és erősítése hangversenyek rendezésével, propaganda kiadványok terjesztésével stb.-vel. Igy például hamarosan népszerű lett az évenként megjelenő Színésztörténelmi naptár, amelynek szövegét az Erődi Jenő által felkutatott színészettörténeti adatok teszik. Rendkívül nagy sikert ért el az 1928-ban „Mit vesztett a magyar színészet Trianon által" címen kiadott térkép (szerk. Erődi Jenő), mely szemléltetően ábrázolta azt a nagy igaztalan veszteséget, mely az ország megcsonkítása által hazánkat és a magyar színészetet érte. Ezen öt nyelvű szöveggel megjelent nagy falitérképet a világ minden tájára küldte szét az Országos Színészegeysület, mindenütt élénk visszhangot keltve. E térkép kiadásával és terjesztésével az Országos Szinszegyesület élénk részt vett a reviziós gondolat terjesztésében, mit számtalan külföldi és hazai testület és közéleti tényező elismerő sorai bizonyítanak. Ugyancsak a propaganda osztály utján adta ki az Országos Színészegyesület a négykötetes nagy Szinművészeti Lexikont, mely, hatalmas, úttörő irodalmi munkával eléggé el nem ismerhető szolgálatot tett a magyar szakirodalomnak és magának a magyar színészetnek.

Sajnos, a háború és annak szomorú következményei az Országos Színészegyesületet és Nyugdíjintézetét is erősen megrendítették. Míg békebeli vagyona megközelítette a 3 millió koronát, most vagyona mindössze 482.710.24 pengő. S míg az ország megcsonkításával elvesztette működési és jövedelmi területének kétharmadát, terheiben ma is a volt egész országra terjednek ki kötelezettségei, mert a nyugdíjakat az elszakított területekre is folyósítja, anélkül, hogy onnan bármi jövedelme lenne, s míg 1914-ben, a háború kitörésekor 112 nyugdíjas, özvegy és árva ellátásáról kellett gondoskodnia, ma ezek száma 820-ra emelkedett és míg békében 35-38 szintársulata volt, ma mindössze 18 szintársulata működik vidéken. Az intézet elnökei és alelnökei időrendi sorban: Elnökök: Ribáry József 1871-1890-ig, innen örökös tiszteletbeli elnök. Feleky Miklós, 1891-92- innen örökös tiszteletbeli elnök-helyettes. Stesser József, 1892, Kaffka László 1893-96, Pázmándy Dénes 1897-98, Molnár László 1899-1900, Ditrói Mór 1901-1917. Szilágyi Vilmos 1917-26, Stella Gyula 1926-31. (megh.), (Halála után Sebestyén Géza.) — Alelnökök: Feleky Miklós 1871-1891, Ódry Lehel 1881-83, dr. Váradi Antal

1884-89, Lukácsy Sándor 1888, 1890-91, Kaffka László 1890-91, Horváth Zoltán 1892, Pázmándy Dénes 1892, 1894-96, Szalay Imre 1893, Vidor Pál, 1893-95. Ditrói Mór 1896-98, 1900. Molnár László 1897, 1904-1912, 1917-1921, Rátkay László, 1898, Rónaszéki Gusztáv 1899, 1901-1907, dr. Komor Gyula 1899, Herczeg Ferenc 1900-1903, Szilágyi Vilmos 1907-1913, Komjáthy János 1912-13, Szendrey Mihály 1910-18, Vidor Dezső 1910-17, Sebestyén Géza 1913-924, 1930-Hidvéghy Ernő 1921-24, Rózsahegyi Kálmán 1924-1930, Stella Gyula elnökhelyettes 1920-26, Kardoss Géza 1927, Remete Géza 1927-30, Herczeg Vilmos 1931.

1931. ápr. hóban ünnepelte meg az Országos Színészegyesület fennállásának 60-ik évfordulóját. E 60 év minden munkássága a magyar kultúra szolgálatában telt el. A magyar színészet megszervezésében, rendezésében, már a világviszonylatban is elismert névre való fejlesztésében, az idegen nyelvű színészet megszüntetésében, a szinigazgatók, szintársulatok és az egyes színészek művészi, anyagi és erkölcsi jólétének előmozdításában, öreg napjaik biztosításában, sőt a magyar drámairodalom világnivóra történt fejlődésében elsőrendüen fontos tényező volt és az ma is, az Országos Színészegyesület. Tagjai a kultúra fegyverével harcolnak a magyar dicsőségért, de ha kell: karddal cserélték fel a lantot és vérük hullásával pecsételték meg hazaszeretetüket. A világháborúban 500 tagunk teljesített katonai szolgálatot és 36 hősi halott emlékét hirdeti az egyesület székháza falában elhelyezett emléktábla, a melyet B. Kovács Andor, a propagandaosztály vezetője kezdeményezett és fejezett be.

A dicső, érdemekben gazdag mult ad erőt a további küzdéshez egy szebb és jobb jövőért. (Stella Gyula.)

Színészegyesület Színészképző iskolája (Országos). A pesti Magyar Szinház megnyitása utáni ötven évben, a magyar színészet annyira fejlődött, hogy az ujabb színésznemzedék nevelésére az Országos Magyar Szinművészeti Akadémia, (l. o.) és az ebből kivált Országos Zeneakadémia kevésnek bizonyultak. Az 1890-es években e két intézeten kívül ugyan sok apró, nyilvánossági jog nélküli sziniiskola, és három nyilvános joggal engedélyezett színészképző, a Rákosi Szidi, (L. o.) Solymossy Elek , (később Pálffy Nina vezetése alatt) és a Vígszinház kezelésében levő iskolák is működtek, de komoly szaktudást az Akadémián kívül alig nyujtottak növendékeinek. Ebben a mozgalmas környezetben az Országos Színészegyesület elérkezettnek látta az időt arra, hogy saját kebelén belül állítson fel színészképzőt, a fiatal színésznemzedék nevelésére. Az 1897-99-es igazgatótanács elhatározta az iskola létesítését és azt az engedményt is, hogy az ebből az iskolából kikerült növendékek is felvehetők, minden további vizsga nélkül az Egyesületbe, rendes tagnak. (Eddig ez a jog csak az Akadémiát illette meg.) 1903 tavaszán tehát Ditrói Mór és Molnár László felkérték Faludi Gábort, a Vigszinház akkori igazgatóját, hogy adja fel iskoláját és engedje át a teret az Országos Színészegyesület megalakítandó iskolájának. Kérésük a legnagyobb megértésre talált. Igy 1903 augusztus 28-án megnyithatták az uj iskolát a Lipót-körút 1. szám alatt. A kétéves tanfolyamra 106 pályázó közül csak 83-at vettek föl, akik közül az első évben, még 39-et küldtek el. Az iskola vezetője Ditrói Mór lett, a tanári kar pedig: Rónaszéki Gusztáv, Balassa Jenő, Incze Henrik dr., Molnár László, Vidor Dezső, Donáth Lajos és még három kisebb tanerőből állott. Az iskola komoly szinvonala az elmult 25 éven át, mindig biztosította hivatásának teljesítését, sokszor szűkös anyagi viszonyok között is. 1903-1930-ig az előbb említetteken kívül, tanítottak még: Róka Pál, Stephanides Károly, Szerémy Zoltán, Galamb Sándor dr, Pataki József, Gál Béla, Fehér Gyula, Sik Rezső, Stella Gyula, Ferenczi Frigyes, Almássy Endre és Bárdi Ödön. Az iskola igazgatói: Balassa Jenő, Molnár László és Vidor Dezső voltak. A elmult huszonöt-év alatt összesen 1800 növendék iratkozott be, akikből 750 kapott bizonyítványt (42 %). Tehát évenként átlag 30 uj színész került ki. A volt növendékek közül jónevű színészek lettek: Füzes An-

na, Uray Tivadar, Gaál Franciska, Gárdonyi Lajos, Stella Gyula, Titkos Ilona, D'Arrigo Kornél, Kertész Gábor, Petrás Sári, Sziklai József, Gál Béla, Fejes Teri, Lázár Mária, Fekete Pál, Heltai Andor, Ihász Lajos, Kőváry Gyula, Radó Sándor, Vidor Ferike, Kökény Ilona, Toronyi L. Imre, Albert Erzsi, Biller Irén, Sólyom Janka, Fenyő Emil, Huszár Károly, Mátray Ernő és még sokan. *(Tiszay Andor)*

Színészek csarnoka. Budapesten, 1887 április 27-én értekezlet volt színészek és írók társaságában egy oly intézmény létesítése ügyében, melynek célja lett volna a szerződés nélküli színészek segélyezése. Előbb az az indítvány hangzott el, hogy építsenek szállást részükre, majd a színész-menház megvalósulása került szőnyegre, a mely később fel is épült Nagysurányban. (Lásd: „Színészmenház" címszót.) A színészek csarnoka eszméjének proponálója György Aladár volt. A jó ügy azonban csak 1930-ban vált valóra, a Színészüdülőház (L. o.) megnyitásával.

Színészek Korona-szinháza. Az Orsz. Színészegyesület vezetősége minden időben kivánt segíteni a színészet egyetemes érdekein és sok érdekes terve közé tartozott egy színész-szinház létesítése is, melynek Korona-szinház lett volna a neve. Ezt a szinházat 1894-ben kivánták felépíteni. Ez időben az Egyesület a fővároshoz intézett beadványában említi, hogy az új szinház célja lenne a legolcsóbb árak mellett szinielőadásokat tartani történeti- és népszinművekből, az István-téren. A szinház háromezer nézőre épülne és a legmagasabb ára 2 korona lenne. A szinház építési kérdése azonban sok vajudás után dugába dőlt és így a színészet egy esetleges jól jövedelmező forrás lehetőségétől meg lett fosztva. Kértek a fővárostól telket és anyagi támogatást is, örök tulajdonul, vagy 90 évi használatra 11 ezer □-öl nagyságu telket.

Színészek Nemzetközi Uniója. 1926 jun. végén Berlinben megalakult a Sz. N. U., melyen a magyar színészek érdekeit dr. Molnár Dezső, a Budapesti Színészszövetség elnöke képviselte. Ez a világszervezet nemcsak a színésztársadalom egyetemes gazdasági és szociális kérdéseit tartja napirenden, de figyeli minden kultúrország színművészeti viszonyait és istápolni fogja a különböző művészi törvényeket s lehetővé teszi a vendégjátékokat olyan területen is, ahová eddig politikai vagy egyéb okokból nem juthattak el más országok színészei.

Színészek Országos Szakszervezete. 1919 márciusában alakult meg. A szakszervezet által kiadott „Működési Szabályzat" szerint, célja a színészek anyagi és erkölcsi érdekeinek megvédése. A szakszervezet ügyeit a) „bizalmiférfi", b) a „helyi bizottság", c) a „bizalmiférfi-értekezlet", d) a „taggyűlés", e) az „országos bizottság", f) az „országos kongresszus" intézte. Sz. a kommunizmus bukása után, 1919 augusztus havában szünt meg.

Színészeti felügyelő, teljes címén a vidéki szinészet országos felügyelője, a vidéki magyar szinészet erkölcsi és anyagi jólétenek előmozdítása, valamint művészi szinvonalának emelése céljából 1900-ban létesített állás. Hatásköre a főváros színészetére nem terjed ki és az Orsz. Színészegyesületnek, mellyel karöltve működik, autonomiáját nem érinti. A miniszterium szakközege vidéki szinészeti és 1922 óta szinészoktatási kérdésekben. Az állást eddig betöltötték: Festetics Andor gróf 1900-1913, ifj. dr. Wlassics Gyula báró 1913-1918, nagysarlai Sallay Géza dr. 1922 óta. 1930 szept. havától utóda: Fülei-Szántó Endre dr. (L. o.)

Színészeti kiállítás. Az orsz. színészeti kiállítást a fővárosban a Műcsarnokban Hatvani Károly rendezésében 1890 aug. 15-én nyitották meg, Mária Valéria főhercegnő védnökségével. A jobboldali teremben drámai alakok voltak láthatók (Bánk bán, Melinda, Zrinyi Miklós), a baloldaliban népszinműtájképeket mutattak, falusi házakkal. Az alakok is a népszinműből valók: Márton csikós, Pe-

leskei nótárius, Baczur Gazsi, Misu és Hanka a „Tót leány"-ból stb. Volt még: Blaha Lujza-terem, Feleky Miklós- és Munkácsy-terem, az illetők díszes emléktárgyaival; utána következett Prielle Cornélia terme. A kiállitott tárgyak a következőkből álltak: Egger-féle ékszerek, Gerster Miklós szinpadi festékgyüjteménye, Galló György szinpadi díszletkiállítása, Esterházy Miklós gr. díszletei, a Nemzeti Szinház fegyverei, Attila, Árpád, Szent István, Mária Terézia, Nagy Lajos, Mátyás király, II. Rákóczi Ferenc, Zrinyi Ilona kasirozott alakja, melyeknek plasztikai részét Hatvani Ede színész festette ki s melyek azokban a jelmezekben voltak kiállítva, amint a szinpadon látni szoktuk. Az I. számú teremben voltak: szinlapok, (1795-ből) V. Kovács József, a nagy „funerátor" gyüjteménye. A többi termekben: koszorúk, koszoruszalagok, emlék-szinlapok, kéziratok, arany- és ezüst ékszerek, jelmezes és polgári fényképek, szobrok, serlegek, rajzok, emléktárgyak modelljei, szinházak fényképei, egyes szindarabok modelljei és fényképei, szinházi kritikák, magyar szerzők szinlapjai, gyászjelentések, autogrammok, levelek, szinházi törvénykönyvek, alapszabályok, szerepek, szerződések, stb. Gazdag gyüjteménye volt Jókainak, Jókainénak, Szigligeti Edének, Szathmárynénak, ifj. Lendvay Mártonnénak, Blaha Lujzának, Felekyéknek, Prielle Cornéliának, Hollósy Kornéliának. A kiállítás támogatására a főváros 500 frtot szavazott meg. Összejövedelme: 2261 frt. 46 kr-ra rúgott. (A szinészeti kiállitás előkészítőbizottságának tagjai voltak: Feleky Miklós elnök, Kaffka László, Krecsányi Ignác alelnökök, Beödy Gábor, Latabár Kálmán, Németh József, Rónaszéki Gusztáv, dr. Sziklay János, Vedres Gyula titkár és Vida Jenő.)

Szinészeti könyvek bibliografiája. A Magyarországon megjelent, magyarnyelvü szinészeti könyvekről egyetemes bibliográfia, ellentétben a külföldi hasonló tárgyu bibliografiákkal, eddig még hazánkban nem jelent meg. A multban csupán egy-két töredékes részlet-gyüjtemény látott napvilágot, ilyenek: dr. Incze Henrik: Magyar Művészeti Almanachjában megjelent: A debreceni szinészet bibliographiája, (IX. évfolyam, 1909.) szerkesztette: Szatay Ferenc, továbbá a Szegedi szinészet bibliografiája, (XI. évf. 1911.) szerkesztette: dr. Lugosi Döme, (mindkettő alig 35—40 könyvet sorol föl), végül Incze Sándor 1922-es Művészeti Almanachjában megjelent Erődi Jenő: Magyar szinészeti szakkönyvek jegyzéke, amely közel 100 darab könyvcímet tartalmaz. Sok könyvcímet tartalmaznak még: Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái című 14 kötetes műve, (Budapest, 1891—1914.) továbbá Pintér Imre: A Magyar irodalom története, I.—II, Czeke Marianne: Shakespeare-könyvtár, Petrik: Magyar könyvészeti könyvei és a Magyar Könyvkereskedők Egyesületének évkönyvei (1876—1924.), amelyek azonban valamennyien szétszórtan és rendszertelenül közlik adataikat. Az első komoly és valóban nagy anyagot átölelő bibliografikus gyüjtemény Németh Antal: Szinészeti Lexikonjában jelent meg, 1930-ban, Tiszay Andor szerkesztésében, a Magyar szinészet története, Irodalom címszó alatt (513-ik old.), amely gyüjtemény több mint 400 címszót sorol föl, de csak az olyan művekét, amelyek kizárólag a magyar szinészet történetével foglalkoznak. Sajtó alatt van azonban Tiszay Andor: Magyar szinészeti szakkönyvek bibliografája címmel hazánk legteljesebb ilyen gyüjteménye, amely közel 1400 könyvet sorol föl. De szinészeti szakkönyveket gyüjtenek a felsoroltakon kívül még: dr. Barna János, Kádár Jolán, Rexa Dezső és Pünkösti Andor is.

Szinészeti muzeum. Egy magyar szinészeti muzeum létesítésének eszméjével már dr. Váli Béla foglalkozott, a „Magyar Salon" 1886.-iki évfolyamában (33. old.), de sajnos, azóta csak cikkek kardoskodtak a terv megvalósításán, ám a végleges eredmény — még mindig késik. Kolozsvárott már 1906-ban Gáspár Ármin állami iskolai tanító javaslatot nyujtott be a kolozsvári szinügyi bizottsághoz, amelyben a régi szinházi épületnek szinművészeti muzeummá való

felhasználását proponálta. Annakidején tárgyalták is a javaslatot, de a rossz pénzügyi viszonyok miatt lekerült a napirendről. 1907 szept. 6.-án a „Pesti Hirlap"-ban Porzsolt Kálmán „Zöld szinház" c. alatti Esti levelé-ben ujra megpendíti a szinészmuzeum szükségességét. 1909 jan. havában Molnár Viktor kultuszminiszteri államtitkár állt az akció élére és e hó 10-ére hirdetett ankétet ez ügyben. A dologból ekkor se lett semmi. 1913 május 15.-én a Magy. Tud. Akadémián volt értekezlet ez ügyben, Pekár Gyula elnökletével, amikor Rexa Dezső, Pestvármegye főlevéltárnoka ismertette lelkes hangon a muzeum létesítésének szükséges voltát. Jankovich Béla kultuszminiszter is melegen pártolta az ügyet, és előbb egy színészeti kiállítás rendezésére 5000 korona költség megszavazását helyezte kilátásba az 1914 május havában tartandó kiállításra. (A nagy világháboru vihara azonban e törekvést is elsöpörte...) 1913 aug. havában Kolozsvárott ismételten ankéteztek egy színészeti muzeum megszervezése ügyében. Ekkor dr. Janovics Jenő szinigazgató állt az ügy élén. 1914 márc. havában az Orsz. Színészegyesület közgyűléséhez javaslat alakjában nyujtották be a muzeum létesítésének kérdését. 1924 február 5-én az Orsz. Irodalmi és Közművelődési Szövetség Szundy Károly dr. kir. tanácsos elnöklésével a Városházán tartott nagyszabásu gyülést az ügyben. Csak ankét meg ujra ankét volt a nóta vége, de a megvalósulás még mindig késik. És míg egyrészt a társadalom óhajtotta az eszmét megvalósítani, látjuk azt is, hogy a kultuszminisztériumban is megvolt a hajlandóság a muzeum tervét nyélbe ütni. Ugyanis 1924 máj. havában a kultusztminisztérium arról értesítette az állami színházak igazgatóságait, hogy a létesítendő színészeti muzeum számára filmfelvételeket kíván készíttetni összes elsőrendű színészeinkről és ezenkívül gramofónlemezeken akarja megörökíteni mindegyikük hangját egy-egy szerepük megfelelő monológjában, az operaénekesekét pedig egy-egy áriában. A kultuszkormány ugyanis vállalta, hogy ezeket a felvételeket a saját költségén készítteti el és az alkalommal azt a kérdést intézte az állami színházak igazgatóihoz, hogy kik azok a prózai és énekes művészek, akiknek ilyen módon való megörökítését érdemesnek tartja? A kultuszminiszternek azonban ez a törekvése is csak jó szándéknak bizonyult. **(Erődi Jenő.)**

Színészeti Tanoda. A színészakadémia (L. o.) elnevezése. Mondták így is: Képezde, Konzervatórium, Országos színésziskola, Színészképezde, Sziniképezde, Szinitanoda, Tanoda.

Színészeti ügyeket a belügyminisztériumból a kultuszminisztériumba hivatalosan 1907 jul. 6.-án adták át.

Színészetnél született. Színészszülők gyermekére alkalmazott kifejezés, ha t. i. az illető már mint gyermek is szerepelt. (V. ö. Színészcsemete.)

Színészetünk centennáriuma. A magyar színészet 100 éves jubileumát a fővárosban 1890 okt. 25.-én déli 12 órakor kezdték megünnepelni, Bényei István színészegyesületi irodaigazgató buzgólkodásával, a Színészegyesület nyugdíjházának alapkőletételével, ahol a színésztársadalom és a nagyközönség vett részt. 1. A Hymnuszt az Opera és Népszinház énekkara adta elő; 2. Váradi Antal alkalmi költeményét elszavalta Horváth Zoltán; 3. Bényei István lelkes szavakkal ünnepelte az úttörők emlékét; 4. A Színészpalota alapkőletétele következett; 5. A menet elindult a kerepesi temetőbe, hol Szigligeti Ede sírjánál Rákosi Jenő tartott tartalmas emlékbeszédet. Előző estén díszelőadás volt a Nemzeti Szinházban. Az ünnepi nyitányt Sárosi Ferenc karnagy írta és vezényelte. Utána Váradi Antal „Úttörők" c. prológusa következett, melynek kiosztása ez volt: Kelemen László — Nagy Imre; Szomor Máté — Pintér Sándor; Rózsa Márton — Latabár Kálmán; Nemes András — Horváth Zoltán; Baranyai Balázs — Pálffy György; Fülöp István — Mihályfi Károly; Ráth Pál — Gabányi Árpád; Unghváry János — Zilahy Gyula; Popovics András — Kőrösmezey Gusztáv; Horváth János — He-

ténvi Béla; Moór Anna — Márkus Emilia; Nagy Mária — Rákosi Szidi; Nagy Erzsébet — Szacsvayné Boér Emma; Termetzky Franciska — Alszeghy Irma; Múzsa — Jászai Mari; Balsors — Fáy Szeréna; Hazaszeretet — Maróthy Margit; Dráma — Nagy Ibolya. Ezt követte a „Béla futása" c. operából közzene. Irta: Ruzicska. Utána Jókai egy alkalmi darabja következett: „A földönjáró csillagok" címmel, melyben részt vett: Ujházi Ede, Vízváry Gyula, Náday Ferenc, Szacsvay Imre, Márkus Emilia, Helvey Laura, Nagy Imre, Rákosi Szidi, Gabányi Árpád, Heténvi Béla, Alszeghy Irma, Horváth Zoltán és Pintér Sándor. A következő szám volt Simai Kristóf „Igazházi"-ja, (melyet Lavotta: „Vágy és indulás Pannóniába" c hallgatója előzött meg), végül egy megható apotheózis zárta be a fényes emlékünnepet.

Színészfelvétel. (L. Felvételi vizsga.)

Színészhonvédek 1848—49-ben. A magyar nemzet hősi küzdelmében, 1848-49-ben, közel 200 színész (sőt két színésznő is) vett részt. — Mint érdekességet említjük meg, hogy az első hősi halott is színész volt: Szathmáry Dániel. Feljegyezzük azoknak a színészeknek neveit, akik a szabadságharcban részt vettek: Abday Sándor, a honvs. élelm. biztosa, Albisi László, Erdélyben harcolt, Balázsi József, honv.-főhadnagy, Balogh Alajos, honvéd, Balogh Károly, honvéd, Bányai József, honvéd, Benedek József, tüzérfőhadnagy, Benkő Kálmán, főhadnagy, Bethlen Bolnai Miklós, százados, Bogyó Alajos, honvéd, Boháry Endre, főhadnagy, Buday József, honvéd, Csabay Kubay Pál, kapitány, Cseley Imre, honvéd, Csengei Dávid, honvéd, Csiky Gergely, honvéd, Czakó Endre, honvéd, Deésy Zsigmond, főhadnagy, Demjén Károly, honvéd, Dobozy Bertalan, nemzetőr, majd vadászzászlóaljt szervezett, melynek ő lett a parancsnoka, Dobsa Lajos, kormánybiztos, Egervári Potemkin Ödön, honvéd, Egressy Ákos, tiszt, Egressy Béni főhadnagy, Kápolnánál megsebesült, Egressy Gábor, hadbiztos, Farkas József, Fejér Károly, főhadnagy, Bem seregében harcolt, Fekete Ferenc és Pál, honv. Feleky Miklós, százados, Fitos Sándor, honvéd, Follinusz János, százados, Foltényi Vilmos, Földváry csapatában harcolt, Szenttamásnál kitüntették. Tüzér volt. Friebeisz (Rajkay) István, őrnagy, Futó János, tüzér, Gárdonyi Antal, őrmester, Gerő Jakab, honvéd, Gózon Imre, honvéd, Uzdinnél megsebesült, Göde István, számvevő tiszt, Bem alatt harcolt, a vízaknai csatában elfogták, Josephstadtban 1½ évig fogoly volt, Győrffy Antal, honvéd, Haray Viktor, (gr. Teleky Sándor hadsegéde,) honvéd, Havi Mihály, honvéd, Hegyesi Ferenc, honvéd, Hidassy Elek, honvéd, Hilley Emma, színésznő, honvédfőhadnagyként harcolt, Hódy Gusztáv, hadnagy, Izsó Kálmán, honvéd, Jánosi Emil, honvéd, Kaczér Ferenc, honvéd, Kádár (Gálfi) József, (tenorista), honvéd, Kecskés Károly, honvéd, Keresztessy Ambrus, honvéd, Klestinszky László, nemzetőr, Kocsisovszky Jusztin, százados, Komáromy Alajos, Lajos és Sámuel, honvédek, Kovács József, (vasvári) honvéd, Kölesi Antal, honvéd, Könyves (Pichler) Ignác, honvéd, Kőrössy Kálmán, honvéd, Kőszeghy Endre, honvéd, Kövesi József, honvéd, a piski-i hidon négy golyó fúrta át. („Történelmi Lapok", 1875. 7. szám. 944. old. II. hasáb. Göde István cikke.) Krasznay Mihály, honvéd, Lángh Boldizsár, nemzetőr, futártiszt, Lángh Mór, honvéd, Branyiszkónál megsebesült, ifj. Lendvay Márton, honvéd, a bicskei, nagysarlói, isaszegi csatában kitüntetést nyert; 1849 V. 21. Budavár visszavételénél első volt, aki a vár fokára hágott a III. várfokon, id. Lendvay Márton, nemzetőr-őrnagy, Makay Zsigmond, honvéd, Mártonffy Frigyes és Károly, honvédek, Matousek Ferenc (karnagy), honvéd, Mezei Vilmos, honvéd, Miklósi Ferenc, honvéd, Miklósi N. honvéd, ártatlan tréfájáért Görgei főbe lövette; Molnár György, tiszt, Molnár Lajos, honvéd, Morvai Alajos, honvéd, Nagy István, honvéd, Nagy Mihály, honvéd-százados, Némethy György, honvéd, Nyáry György, honvéd, Nyári Mari, színésznő, mint honvéd több ütközetben vett részt; tiszti rangot nyert. Nyiri Kerék György, Ozoray Árpád, honvéd, Petőfi Sándor,

őrnagy, Philippovits István, őrmester, Poltay N. kapitány, Pósa Mihály, honvéd, Pozsonyi Alajos, honvéd főhadnagy, Rajz János, honvéd, Réthy Mihály, honvédtiszt, Simonyi Károly, honvéd, Szabó József, honvéd, Szathmáry Dániel, honvéd (az első hősi halott), Szathmáry Károly, honvéd, Szentkúthy Mihály, honvédfőhadnagy, Szép József, honvéd, Szerdahelyi Kálmán, honvéd, Szilágyi Béla, honvéd, Sztupa Andor, honvéd, Szuper Károly, honvéd, Takáts Ádám, honvéd, Temesváry Antal, honvéd, Tóth Antal, honvéd, Udvarhelyi Sándor, honvéd, 18 ütközetben vett részt, Ujfalussy Sándor, kapitány, Ujlaky Miklós, honvéd, Várady N. honvéd, Várai Reindl Sándor, tiszt, Vass Andor, honvéd, Vasady N. honvéd, Virágháty Lajos, honvéd, Völgyi György, huszár, Zádor Balla Zoltán, honvéd, Zeyk Elemér, Zólomy Ferenc és Zöldy Miklós, honvéd.

(Erődi Jenő.)

Színészi alak. Az alak a külső illuziót szolgálja, első látásra meghatározható s akárhányszor megtörténik, hogy a színész alakjáról mindjárt a lelkére következtetnek, a külső adományokról a tehetségre, jóllehet az ilyen következtetéseknek, mint alább látni fogjuk, semmi alapjuk nincsen. Az antik szinpadon a színész alakja és arca nagyon mellékes lehetett, mert hiszen az alakot kitömték és meghosszabbították, az arc hátrányosságait pedig eltakarta a lárva. Az ujkori szinpadon azonban a színész szemben találja magát a külső illuzió követelményével, amely tipikus alakot és tipikus arcot kívánt tőle. A tömeg ugyanis bizonyos tulajdonságokat és képességeket bizonyos külsőségekhez kapcsol, ami fantáziájának naivitásából következik. A hősöket és királyokat például kissé kezdetlegesen és gyermekesen képzeli el, a nagy hadvezérekben nem a strategát, a nagy elméket látja, hanem az athletikai fizikumot. Vannak természetesen olyan történelmi alakok, akik mint bizonyos fizikumok élnek a köztudatban és ehhez képest Kinizsi Pált vagy Toldi Miklóst csakugyan lehetetlen volna a szinpadon egy középtermetü vagy kicsi embernek ábrázolnia. Viszont a kövér Falstaffot kikészített, kitömött alakkal bátran eljátszhatja egy sovány színész is, ha azután játékával el tudja velünk hitetni, hogy valóban hájas és kövér, mert bizonyos, hogy a színészi alak a mozgás és viselkedés, szóval a játék által nagyon modulálható. A köztudat, mint említettem, tipizál, egyszerüsít s a fizikumban mindig a belsőnek kifejezését látja, holott a valóság sohasem ilyen egyszerü és tipikus, hanem olyan bonyolult és egyéni példákat szolgál, amelyek meghazudtolnak minden általánosítást. A köztudat a nagy termetet az erő és energia képzetével kapcsolja össze s akárhány nagy termetet látunk az életben, amely lomha, erőtlen és energiátlan, míg ellenben némely kis termetü ember csupa acél és energia. Még a cirkusz porondján is azt tapasztalhatjuk, hogy a kisebb, gyöngébbnek látszó birkozóban több erő és kitartás lakik, mint sokkal hatalmasabb ellenfelében. A színésszel is akárhányszor megesik, hogy lelke és tehetsége, tehát belső diszpoziciója egészen másnemü szerepekre utalja, mint például az alakja, amiből már nagyon végzetes tévedések származtak s akárhány színészt félreneveltek csupán azért, mert alakjából következtettek a tehetségére. A színészi alakra nézve legelőnyösebb, ha sem nem nagy, sem nem kicsi, hanem mindenekfölött arányos. A nagytermetü színésznek megvan az az előnye, hogy igen sok esetben könnyen kelti az első illuziót, mihelyt azonban sokat kell mozognia, a nagy termetre nézve olyan nehézségek állanak elő, amelyekkel a kistermetü színésznek sohasem kell megküzdenie. Viszont a gyakorlat arra is nyujt példát, hogy nagytermetü emberek formásan mozognak a szinpadon s némely színészek kis termetükkel is szögletesek és félszegek.

(Dr. Hevesi Sándor.)

Színésziskola. Azon tanintézet, mely a szinipályára igyekvőket a szinpadi működésre elméletileg és gyakorlatilag előkészíti. Célját kiváló tanerők alkalmazásával, gyakorlati előadások rendezésével, a szinpadhoz szoktató statisztálással éri el. Színésziskolákról kizárólag a XIX. század második felében szólhatunk,

mert a régebbi színészgárda ily iskolai előkészítés nélkül, kis szerepekkel, kis társulatoknál eltöltött inas-évekkel indult a pályára, míg a régebbi iskolák úgyszólván kizárólag a gyakorlati kiképzésre fektették a fősúlyt, addig az ujabbak tantervei mind több elméleti tárgyat ölelnek fel, sőt a kultuszminisztérium, amely felállításukat állami engedélyhez kötötte, részletesen szabályozta tantervüket és tanulmányi rendjüket és felügyeletükre megszervezte a nem állami színészképzőiskolák országos felügyelőjének állását, aki felügyeleti jogát a minisztérium által melléje rendelt szakférfiakkal együttesen gyakorolja. Sokszor előfordult, hogy létjogosultságukat kétségbe vonták, mert eredményeiket nem találták kielégítőnek. Ilyen álláspontra csak az helyezkedhetik, aki hivatásukat félreismeri és az iskolától kész színészeket, sőt művészeket vár. Ilyenre az iskola nem vállalkozik, az iskola csak azokat az alapokat adhatja, amelyeken valakiből képzett, értelmes színész vagy művész válhatik, de kész művészeket nem adhat. Ez nem is hivatása. Nevesebb színésziskolák a multban és a jelenben: Színészakadémia, Gyakorló-színésziskola, Rákosi Szidi, Horváth Zoltán, Solymossy Elek, Hegyi Aranka színésziskolája, Vígszinház színésziskolája, mely beolvadt az Orsz. Színészegyesület színésziskolájába, Rózsahegyi Kálmán iskolája, Weninger János temesvári színiképezdéje, stb. Állami engedéllyel jelenleg a m. kir. Országos Szinművészeti Akadémián kívül, melynek rendezői tanfolyama is van, csak az Unió szinházüzemi r. t. színészképző iskolája (Rákosi-iskola) és az Országos Színészegyesület színészképző iskolája (Vígszinházi iskola) működik. A színésziskolákon kívül színészeink közül is többen foglalkoztak magánúton való színészképzéssel, pl. Góth Sándor, Pálmay Ilka, Gazdy Aranka, Baróti József, Doktor János, Sik Rezső, Bárdi Ödön stb.

(Dr. Farkas Ferenc.)

Színészkebelzet. A színészegyesület hivatalos elnevezése a 70-es években. (V. ö. Színészegyesület.)

Színészkongresszus. 1871 ápr. 5.-én kezdődött a fővárosban az első magyar színészkongresszus, ismerkedési estélyel, utána: ápr. 6.-án megalakult a kongresszus. Korelnök: Kétszery József, az 5 tagu igazoló-bizottság tagjai: Miklóssy Gyula, Várnay Fábián, Dernői Károly, Vizváry Gyula és Aranyossy Gyula. Jegyzők: Bercsényi Béla és Előry Gusztáv. Összesen megjelent 45 képviselő. Kongresszusi elnök lett: Feleky Miklós, alelnök: Miklóssy Gyula. A 3 napig tartó tanácskozás két tárgya: 1. A vidéki színészet rendezése és 2. a vidék nyugdíj alapszabályainak kidolgozása volt. Végül megválasztották a Központi Kormánytanácsot, melynek tagjai lettek: Szigligeti Ede, Feleky Miklós, Bulyovszky Gyula, ifj. Lendvay Márton, Szigeti Imre, Szerdahelyi Kálmán, Molnár György, b. Orczy Bódog, Várady Gábor, Benedek József, Tóth Kálmán, Ribáry József, Paulay Ede, Jókai Mór, Kendeffy Árpád, Latabár Endre, Follinusz János, Miklóssy Gyula, Fehérvári Antal, Kocsisovszky Jusztin, Bercsényi Béla, Gárdonyi Antal, Zádor Zoltán, E. Kovács Gyula, Takács Ádám, Breznay Géza, Vízváry Gyula, Szigetközy Zsigmond, Beődy Gábor és Zöldy Miklós. Azóta minden évben van Sz., melyen az egyetemes magyar színészet ügyes-bajos dolgait szokták elintézni, előzetes javaslatok alapján. (V. ö. Színészegyesület.)

Színész-menház. Az orsz. színészegyesület menháza 1894 junius hó 2-án, nyílt meg Nagysurányban, Bényei István irodaigazgató fáradhatatlan buzgólkodásával. A menház célja volt: a színészegyesület szerény nyugdíjat élvező tagjainak biztos otthont nyujtani, havi 25 forint díj mellett. A menház vételára 27 ezer forint volt. Előbbi tulajdonosa: őrgróf Pallavicini Alfons. A menház első lakói: Győrffy Antalné Perassino Erzsébet, Heténvi Antónia, Vincze Jánosné, Vasvári Kovács József, Nyiry Kerék György, Takács Ádám, Kőmives Imréné, Soós Mihály, Nyéki János, Polgár Károly, Szalay Teréz. A menház első halottja: V. Kovács József volt. 1898 okt. havában dr. Engel Ignác és Weisz Márkus

nagysurányi lakosoknak eladták a menház épületét.

Színésznő. Azon nő, aki a szinpadon szerepel színésztársaival. (V. ö. Színész.) Az első magyar szintársulatnál mindössze öt színésznő működött kezdetben: Moor Anna, Liptai Mária, Termetzky Franciska, Nagy Erzsébet és Nagy Mária, kikhez később csatlakozott: Török Magdolna és Kelemen Erzsébet.

Színésznövendék. Azon ifjak és leányok, akik színésziskolát látogatnak. (V. ö. Szininövendék.)

Színésznyugdíjintézet. (L.: Színészegyesület.)

Színészség, a. m. színészet. (L. o.)

Színész-szokások. A színész minden ember életétől eltérő életmódot folytat, ami nem is olyan különös, ha tekintetbe vesszük, hogy a szinpadon ideg- és agymunkát kell végeznie. Sokszorosan áll ez a tétel a vidéki színészre, aki nem a legrózsásabb anyagi viszonyok között élve, terjeszti a kulturát. Innen van, hogy sok olyan furcsa színészszokásról hallunk, ami csak ezen a pályán van meg. Ilyen például, hogy utazások alkalmával el nem mulasztaná, hogy kézi böröndjében kenyeret és sót vigyen magával, ha ezt tenni elfelejtené, nagy szegénység fenyegetné. Van olyan színész, aki állandóan magával viszi a szerepét — különben belesülne az előadáson; soknak szokása az uccán tanulni. Ismert színészszokás még a vidéken a felesben való kosztolás, t. i., hogy egy adagot ketten esznek a vendéglőben, azután meg hogy társsal mennek lakni.

Színészszövetség. (Lásd: Budapesti Színészek Szövetsége. I. kötet, 246. old.)

Színésztársaság, a régi színészek ajkán a. m. szintársulat. (L. o.)

Színésztrupp. A francia „troupe" szóból származik és társaságot, különösen: színésztársaságot jelent. Innen a német „Schauspielertruppe" kifejezés is. De minden nyelvben s így a magyarban is bizonyos humoros, ripacs mellékzöngéje van ennek az elnevezésnek, mert komoly szinház gárdáját legalább is „színtársulatnak" mondják.

Színész-utca-nevek. A kegyeletes gondolkodás egyik szép ténye, hogy a hálás utókor az utca-elnevezéseknél az érdemes színészekről sem szokott megfeledkezni. Jólesőleg jegyezzük fel, hogy a főváros több színész után nevezett el utcákat. Van Egressy-tér (VII.), Egressy-út (VII.), Lendvay-utca (VI.), Megyeri-utca (X.), Kántorné-utca (X.), Szerdahelyi-utca (VII.), Szentpétery-utca (I. Kelenföld), Szigligeti-utca (X.), Prielle Cornélia-utca (I. Kelenföld), Paulay Ede utca (VI. azelőtt: Szerecsen-utca), Blaha Lujza-tér, Laborfalvi-út (VI. Alsórákosi rétek), van még Halmi-utca (I. Kelenföld), Bartha-utca (I. Orbánhegy) és Füredi-utca (X. Alsórákosi rétek) is. De kérdés, hogy ez utóbbi 3 utca a neves művészek után vannak-e elnevezve? (Színházak után: Aréna-út, Dalszinház, Népszinház, Szinház (Vár), Vígszinház-utcák.)

Színészüdülő. A Budapesti Színészszövetség és az Országos Színészegyesület akciója mellett a Hűvösvölgyben létesített telep neve, mely 1930 szept. havában nyilt meg.

Színészvásár. Vidéki szintársulatoknál az évad régebben husvétkor kezdődött. Virágvasárnapkor tehát lejárt a szerződés időtartama s a színész búcsúzott, hogy husvétra uj szerződési helyén legyen. Az a színész, aki tehát elhagyta szerződése lejártával a társulatot, Pestre utazott, hogy itt a nagyhét alatt lezajló színészvásáron uj gazdát találjon. A régi Nemzeti Szinház mellett levő Pannonia kávéházban és a Baross-téri Múzsa-kávéházban is nyüzsgött ilyenkor a színészhad s keresett alkalmat, hogy a társulatot szervező igazgatóval tárgyalhasson. Igaz ugyan, hogy jobb nevű színészek már az évad folyamán intézkedtek s jó hírük révén egyszerű levelezéssel döntöttek sorsuk fölött, de virágvasárnapra azért még elég színész maradt szerződés nélkül. Később fővárosi mintára szeptember elején kezdődött a

Takács Klementina

Takács Ádám

Tamássy Miklós

Takács Rózsi

Takáts Mihály

Tamássy József
(Kassai Vidor festménye után. Eredetije az Országos Színész-egyesület múzeumában.)

szezon vidéken is s így augusztus vége felé került Pestre az a színész, ki addig szerződéshez nem jutott. Ekkor már az Erzsébet-körúton levő „New York"-kávéház lépett elő színésztőzsdévé. A színészvásár egyébként letünt, mivel azóta hivatásos ügynökök közvetítik előírt díjazás mellett a tárgyalásokat, igazgató és színész között. (D. J.)

Színész-vitézek. Azok, között, akiket a vitézi rend tagjai közé felvettek s akiket Horthy Miklós kormányzó vitézzé avatott, nyolc színész nevét találjuk. Ezek: Garamszeghy Sándor, Jakabffy Dezső, Bánki Róbert, Bévárdi József, Imrey Mihály, Végh Kálmán, Rónaszéky Lajos és valki Zitás Bertalan.

Színészzsargon. Azon színészi szakkifejezések, amelyekkel a színészek a legrégibb idők óta élnek. Ilyenek többek között a „mozdulás", „pályázni", „szerződésbe menni", „skót-közönség",„sprájc", „eljátszani", „gázsi", „majdling", „proporció" és sok egyéb más szó és kifejezés, amelyekkel munkánkban is részletesen foglalkozunk.

Szinfal, a kis társulatoknál a szinpad oldalain elhelyezett falszerű táblázatok vagy függönyök, ki- és bejárásra szolgáló hézagokkal, ajtókkal. Nagy szinházak ma már zárt díszletekkel dolgoznak. (V. ö. Álfal. Díszlet. Kulissza. Tolófal. A „Sz." szót a „Honművész" 1833. 137. már ismeri.) .

Szinfal-szaggató, gúnyneve azon szinészeknek, akik túlozva hatást vadásznak a szinpadon. (Hatásvadász.)

Szinház — szót az első magyar szintársulat még nem ismerte. A hivatalos érintkezésnél ugy mondták: „Theátrum", illetve: „theatrale institutum". Mondták még így is: jádzószín, játékház, (1806), játékszín, (1801) komédiaház, (1800), szinjáték. — A „szinház" — szó megvan a „Magyar Kurir" 1821 dec. 25. 409. oldalán.

Szinház. Az eddigelé ismert legősibb szinházalakot a görögök hagyták reánk: beforduló hegyoldalba félkörösen rakva az emelkedő kőpadokat, (amphitheatron). A középen megmaradó tér, orchestra, háromnegyedkör alaku volt a táncok és a kar részére, középen a Dyonisos-oltárral. Később a dráma kialakulásával ehez még hozzácsatlakozott a szinpad, a scéne. A római vagy latin teatrum már az orchestra peremén három-négy sor padot helyez el a senatus tagjai, a követek és az előkelőségek részére. A padok fölé sátorponyvát húznak. Ezzel megalkotják a mai nézőtér „földszintjét". De fejlődött a görög scéné is: elébe került a fából való dobogó, a pulpitum vagy proscenium, amelyet a mai nézőtéren is meglelünk. A középkorban a szinészet is kizáróan a vallás szolgálatában állott. A papok által előadott misteriumok, passiojátékok és rokon műfajok rögtönzött faállványokon, iskolákban és sokszor magában a templomban játszódtak le, ami a szinházépitést természetesen nem fejlesztette. A renaissance korában ismét visszatértek az antik szinházhoz. Kőből építették fel a szinpadot és a XVI. század vége felé Olasz-, Francia- és Angolországban megépültek az első kőszinházak, a szinpadon függönyökkel, falazott díszletekkel, sőt kulisszákkal is. Shakespeare korában a nézőtér két-három emeletes udvarrá fejlődött, oldalaiban csupa páholyfülkével. Az előkelőknek a szinpadba belenyúló függönyös páholyai (proscenium-páholyok), mint a portálkulisszák, megteremtik a szinpadnyilást. A modern Sz.-ak' az antik amphiteatronból és a renaissance páholyszinházból tevődtek össze. A mi századunkban azután a franciák érdekes kisérleteikkel még az ősi görög Sz.-alaknak is elébe vágtak a „palinair" Sz.-aikkal. Kies hegyvidéken és erdőben, régi épületek s romok közt leirhatatlan hatást értek el. Utóbb a többhelyt játszódó, éjjelbenyúló jeleneteket a felkerekedett közönség is követte, szinte belekapcsolódva a cselekvénybe. A mai Sz. helyes volta már a megfelelő elhelyezéssel kezdődik. A nagy tömegek mozgása és lebonyolítása nemcsak a tüzbiztosság, hanem a városforgalom szempontjából is a legfontosabb tényezővé vált. A most épülő szinházaknál már az automo-

bil elterjedésével és így a várakozó kocsik tömegével is számot kell vetni. A mai Sz. „szétnyíló tetejével" a „plainair" elvéből is törekszik valamit megmenteni. Az antik amphitheatron félköréből csak annyit vesz át, amennyiről még nem lehet a portálkulissza mögé látni. A renaissance sokemeletes „Logentheater" és „Rangtheater" nézőterét viszont csak addig a magasságig hagyja meg, ahonnan a szinpad távlati képe még nem válik „békatávlattá". Ma csak azt a nézőteret tartjuk ebből a tekintetből jónak, amelynek legmagasabb helyeiről lefelé 30 fok szöggel nézve a rivaldát jól látjuk. A mai Sz. elrendezése hármas tagoltságú. Elől vanak a közönség felvételére szolgáló tágas, tűzbiztos előcsarnokok, kényelmes lépcsők, folyosók és a szabad tornácok csoportja. Középen van a leegyszerüsített, nyugodt nézőtér, mely lemond arról, hogy hatásában a szinen látottakkal — utólag is — versenyezzen. Ellenkezően: minden létjoga csak a jó látás, a jó hallás és veszély esetén a könnyü menekülés. Végül hátul, a harmadik elszigetelt rész: a tágas színpad, a raktárak, öltözők, irodák és műhelyek, világos összeköttetésben. Az alsó szinpad és a süllyesztő már a multé. Hazánkban a hivatásos szinészet nyugatról jöve, az első Sz. Pozsonyban épül, fából, 1733-ban, míg az első kőszinház Nagyszombaton nyílt meg, 1692-ben, majd a városi szárazmalom átépítése révén Sopronban is nyilt egy szinház, 1769-ben. Azóta az egész országban többnyire német minták után, vagy avatatlan helybeli mesterek kontárkodásával épültek fel a mi kőszinházaink. Ebből a vigasztalan tömegből mégis kivált Fellner és Hellmer bécsi építészcégnek osztrák-barokk szinháztipusa, mely számos példányban Magyarországot is elárasztotta. A magyar lélekhez idegenek maradtak ugyan, de a mult századvégi felfogás szerint célszerüek voltak. A magyarországi szinházépítésben a legszebb eredményt Ybl Miklósnak franciás olasz-renaissance izlésű m. kir. Operaháza érte el (1884), amely korának külföldi legjobb alkotásai mellett is megállja a helyét. A mi századunk elejének izlésében főképen Komor és Jakab (Népopera), valamint Márkus és Spiegel (Király Szinház) terveztek szinházakat. Azonban a magyarországi, különösen a vidéki városok viszonyai nem birják el a külföld gazdag iparvárosainak lemásolt költséges Sz.-ait. A legujabb szerkezetek és találmányok a szinházépítést is felszabadították az eddigi megkötöttségéből. Másfelől építészeink izlésében is jelentkeznek a modern magyaros törekvések. Ebben az irányban jelentős sikere volt a veszprémi és soproni vasbetonszerkezetü magyaros izlésü szinházaknak, míg a nagykanizsai a kisebb magyar vidéki városok hangulatos és igen takarékos szinház-tipusának tekinthető. Az utóbbi három szinház Medgyaszay István műve.

„Szinház". Szinházi vállakozás fiatal irókkal. Első előadásuk 1922 dec. 18-án volt a Helikon-mozgóban, Deák Gyula „Berzsenyi estéje" c. drámájával.

Szinházak jövő heti műsora, cím alatt a fővárosi lapok vasárnapi számai előre közlik a szinházak heti műsorát. E közlések azonban sok esetben nem végleges érvényüek, mert darabváltozás (l. o.) gyakran előforduló jelenség a szinházak tájékán.

Szinházak szocializálása 1919 III. 22-én ezzel a bejelentéssel vette kezdetét: „A népbiztosok kormánytanácsosa a mai napon kiadott rendelettel az összes budapesti szinházi vállalatokat állami tulajdonnak nyilvánította. E rendelkezés célja az, hogy az állam a szinházvállalatokat a proletariátus kulturájának szolgálatába állítsa." A szocializálás azonban nem tartott sok ideig, 1919 augusztus havában, a proletárdiktatura megszünése után, a szinházak visszanyerték önrendelkezési jogukat.

Szinházak tűzbiztonsága. A fővárosi szinházakban az óvintézkedések és védelmi berendezések egész bonyolult sorozata biztosítja a szinház épületét, nézőterét és szinpadját a tűzvész ellen. Ha esetleg tűz támadna valamelyik szin-

ház-épületben, a közönség percek alatt az uccán lehet, a tüzet pedig még keletkezése pillanatában el lehet fojtani. A tűzoltóság szinte tulszigoru gondossággal ellenőrzi a tűzbiztonsági szerkezetek épségét és a biztonsági rendszabályok betartását. Mindenekelőtt a szinház összes helyiségeiben tilos a dohányzás. Szigoruan megbüntetik, aki ezeknek a szabályoknak nem engedelmeskedik. Csak egyes, erre a célra berendezett és teljesen elkülönített helyiségekben engedik meg a dohányzást. Ezeknek a helyiségeknek az ajtajában mindig ott áll egy jegyszedő, vagy rendőr, aki figyelmezteti azokat, akik netalán tévedésből égő cigarettával akarnák elhagyni a dohányzót. Tüzet gyujtani sehol sem szabad, nemcsak a nézőtéren és a nézőtérrel összefüggő helyiségekben, hanem a szinpadon és az öltözőkben sem. Az öltözőkben természetesen ennek az ellenőrzése nehezebb, de ha a tűzoltóság észreveszi, hogy megszegték ezt a rendelkezést, igen szigoruan büntetik az illető szinészt. Egyébként az öltözőkre vonatkozó része a leglényegtelenebb az egész rendeletnek, mert az esetleg keletkező tűz csak egy kis szobára terjedne, ami hamar elfojtható. Ezenkívül az öltözőkben mindig többen tartózkodnak és így valószinütlen, hogy egy égő cigaretta bajt okozhat. Sokkal szigorubban ellenőrzik a tilalomnak a szinpadra és a szinpad közelére vonatkozó felét. A szinpadon és a raktárakban könnyen gyulékony anyagok állanak felhalmozva. Megtörténik, hogy egy szerep néha megköveteli, hogy a szinész cigarettára, szivarra gyujtson. Ilyenkor egy tűzoltó helyezkedik el az oldalkulisszák mögött és állandó figyelemmel kíséri a cigaretta vagy szivar sorsát. Megtörtént már az is, hogy a tűzoltó a nyilt szinpadra is belépett, ha a tüzet nem kezelték szabályszerűen. — A szinpadok felett csövek húzódnak, az ugynevezett záporkészülék amely öt másodperc alatt vízzel tudja elborítani az egész szinpadot. Öt másodpercre van szükség ahoz is, hogy a vasfüggöny leereszkedjék a szinpad elé és elzárja a tüzet a nézőtérről. A tűz eddig minden esetben a szinpadon keletkezett és komoly baleset csakis oly szinházakban keletkezett, ahol nem volt vasfüggöny. Ez természetesen nem vonatkozik az olyan kis szinházakra, ahol felesleges vasfüggönyt felszerelni. Budapesten is vannak ilyenek, de ezeknek a befogadóképessége olyan kicsiny, hogy a közönség minden tolongás nélkül elhagyhatná adott esetben. Ezenkívül a tűzcsap néhány pillanat alatt megfékezheti a tüzet. Más a helyzet a nagy szinházakban, ahol egyszerü locsolással nem lehetne kellő eredményt elérni. Itt, mint már említettük, a záporkészülék nyujt tökéletes biztonságot. A nézőtéren is készenlétben állanak a tűzcsapok. Éjjelnappal tüzoltói inspekció van a szinházakban. Nincs az a kis szinház, amelyben állandó tüzoltói készenlét ne volna. A nagyobb szinházakban külön tüzoltó-szoba van, amelyhez vészjelző csengők vezetnek. — A záporkészülékeket minden évben kétszer kipróbálják. Ilyenkor elszállítják a szinpadról azokat az anyagokat, amelyeknek árt a víz és megeresztik a záport. Valóságos felhőszakadás keletkezik ilyenkor. Van olyan szinház, amelyben a záporkészülék önmüködő és emberi beavatkozás nélkül indul meg a vízeső. — A rendőrség külön megvizsgálja a vészkijáratokat. A budapesti szinházaknak csak ugy adnak működési engedélyt, ha alkalmas arra, hogy a közönség néhány perc alatt az uccán lehessen. Csak megszabott távolságra szabad egymás mellé helyezni a széksorokat és a kijáratokat állandó biztonsági világítással kell ellátni. Ezek a lámpák akkor is égnek, ha a fővilágítás valami okból kialszik, és mutatják a menekülés utját. — Szilágyi Lajos mérnök, min. tanácsos a M. Kir. Operaház műszaki tanácsosa, az 1890-es években (francia nyelven is megjelent) tanulmányt irt a szinházak tűzbiztonságáról és megfelelő óvóintézkedésekről.

Szinházégések Magyarországon. Hazánkban több ízben fordult elő szinházégés. Az ismertebb esetek ezek voltak: 1735 aug. 27-én leégett a csiksomlyói iskolai szinház; 1826 aug. 6-án a nagyszebeni szinház égett le; Nagyváradon 1836 jun. 19-én volt szinházi tűzeset; Miskolcon 1843 jul. 19-én; 1847 febr.

2-án leégett a pesti nagy német szinház, majd két év mulva: 1849 máj. 13-án az ideiglenes pesti német szinház is a tűz martaléka lett. 1870 jan. 1-én leégett a szegedi uj szinkör. Szegeden a tűzeset megismétlődött még 1885 ápr. 22-én és 1886 okt. 2-án. 1874-ben Versecen volt szinházégés, 1877 okt. 10-én leégett a pápai szinház. 1880 május 1-én és 1920 nov. havában leégett a temesvári szinház. (Említsük fel a bécsi Ring-Theater tömérdek áldozatot követelt égését is: 1881 dec. 8.) 1883 febr. 18-án leégett az aradiak gyönyörü szinháza, ahol ujra 1924 márc. 5-én volt tüzeset. 1889 dec. 20-án leégett a budapesti gyapju-uccai német szinház. Ujabb tüzesetek: 1903 szept. 27-én az ungvári szinkör porig leégett. 1908 nov. 8-án leégett a besztercebányai szinház; 1911-ben két esetben is volt szinkör-égés: jun. 21-én Brassóban, jul. 30-án pedig Szombathelyen, ezt követte nemsokára a szabadkai szinház leégése. 1912 ápr. 17. leégett a kaposvári szinkör. 1928 jan. 23-án leégett az ujvidéki Dungyerszki Szinház.

Szinház és művészet. Ez a címe manapság a napilapok szinház-rovatának. Régente e rovatnak „Játékszini krónika" és „Nemzeti játékszin" volt az elnevezése.

Szinházi afférek. Amióta a féltékeny természetü vándorkomédiás, a híres Tabarin, a nézők szemeláttára nyilt szinen leszúrta a feleségét, a szinház körül egymást érik a túlfütött szinházi afférek. Van ezek között sok komikus is, de vannak véresen komoly, emlékezetes élettragédiák is, amelyekről évtizedek után is megindultan, vagy fölháborodva vitatkozik Thália népe. — A külföldi szinházi afférekről itt nem szólva, a magyar szinházakban és szinházak körül lejátszódott szinházi afférek közül, egyik legrégibb, a M. Kir. Operaház valamelyik intendánsának ballerina-ukáza volt. Ebben az ukázban az intendáns úr kiadta a rendeletet, hogy a névszerint fölsorolt balett-táncosnők menjenek el egyik legelőkelőbb budapesti kaszinónk vacsorájára, amelyet — talán mondani is fölösleges — nem a kivezényelt táncművésznők tiszteletére rendeztek a híres, nevezetes „liba-teremben". Amikor pedig a balettkar egyik önérzetes szólótáncosnője kérte a grófi intendánst, hogy vele szemben, aki tisztességes fiatalasszony, tekintsen el a „meghívástól", az intendáns, ez a chevalier sans peur et sans reproche, egy könnyed legyintéssel ezt mondta: „Ah ... Il faut passer par la!" (Ezen át kell esni!) — Persze, ennek az ügynek a hullámai kicsaptak a Dalszinház előkelő falai közül és a sajtó, a fölháborodott közvéleményre támaszkodva, követelte a grófi intendáns távozását a királyi müintézet éléről. Negyvennyolc óra után már porba is hullott a meggondolatlan intendáns feje és távoznia kellett arról a díszes polcról, ahová különben sem a tudása és művészi képzettsége emelte. Hogy élete végéig a társadalom szinpadáról is letünt és a legcsöndesebb visszavonultságban kellett vezekelnie meggondolatlanságáért, az úgy ebben, mint minden hasonló afférben csak természetesnek mondható. — Egyik fölülmúlhatatlan drámai művésznőnk nagy temperamentuma, nemcsak a kulisszák mögött, de a rivalda előtt is több szinházi affért kapcsolt össze ünnepelt egyéniségével. Egyszer valami haragos heroina-szerepben megvert egy szinésznövendéket, aki magasabb miniszteri tisztviselőcsaládból származott. Az eset hullámai itt is túlcsaptak a Nemzeti Szinház falain és napokig cikkeztek róla a lapok, mígnem valami kompromissummal végetért ez a szinházi affér. — Ugyanezen művésznő, valamely parádés szerepének furiózus alakítása közben meglátott egy urat a nézőtér első sorában, aki hátat fordítva a szinpadnak, nem figyelt a művésznő alakítására. Nosza, alig hullott le a szinpadi kárpit, az érzékeny tragika leküldötte a jegy árát az ő művészetét negligáló úrnak és névjegyére hevenyészett sorokban arra kérte, hogy távozzék a nézőtérről, mert viselkedése zavarja művészi munkájában ... Ezt el is lehetett hinni a temperamentumos, művészetimádó heroinának, aki egyszer, átmenetileg, azért vált meg a Nemzeti Szinháztól, mert az intendáns gróf (össze nem cserélendő az operaházi affér hősével) szivarozott a Művészasszony jelenlétében ... A túltengő mű-

vészi önérzetnek ezt a megbocsájtható vadhajtásait, utóbb más kisebb szinpadi egyéniségek is leutánozták és ezekből a túlfütött szinházi afférekből többé-kevésbbé mindig olyan bajok származtak, amelyek kihatoltak a társadalomra is és lovagias ügyeket is támasztottak.— Kálmán József, a valamikori neves nagyváradi szerkesztő egy szinházi affér-ügyben írott cikke miatt esett el egyik dzsentri-ellenfelének golyójától, persze párbajban. — Vidor Pál a Népszinház v. igazgatója, Blaháné kedvelt művészpartnere egyik volt szinésznőjével támadt súlyos szinházi afférje következtében, önkezével vetett véget értékes életének. A tragikus szinházi affér véres fejleményére még ma sem tudta ráteríteni a feledés fátyolát az igazságos közhangulat.—A legnevezetesebb szinházi affér azonban Herczeg Ferenc Ocskay brigadéros című darabjának 1901-ben történt bemutatójával és azzal a dícsérő kritikával függött össze, amelyet a Magyarország című lapban Liptay Károly, az ismert szinházi kritikus, írt a darabról és arról, hogy Herczeg diadalmas szinpadi alkotását (előzőleg a kitünő darabnak „A labanc" volt a címe) a Nemzeti Szinház akkori fiatal igazgatója visszautasította. — Bonyolult sajtóper lett ebből, amely iránt az egész magyar társadalom a legteljesebb érdeklődést tanusította. Liptay Károly a művészeti és irodalmi hátterű sajtóperben felülmaradt és ennek következtében a Nemzeti Szinház igazgatójának be kellett adnia lemondását és át kellett adnia igazgatói székét Somló Sándornak, a többszörösen akadémiailag megkoszorúzott szinészírónak. Bővebb részleteket erről a messzi kiható és minden tekintetben nagy horderejü szinházi afférről az aktuális napisajtóban találhat az érdeklődő.

Szinházi akusztika. A jelen század elején az épitészek az „alkalmazott akusztiká"-ban alig jutottak túl a tudományos kisérletek elvont adatain. Általános volt Garnier-nek, a párizsi Grand Opera tervezőjének az az elve, hogy a jó arányú nézőtér valószínüleg jó akusztikájú is lesz. Csak a legutóbbi években történt meg a nagy fordulat. Többek között a német Michel a nézőtér kis modelljét vízbe állítva megfigyelte a hullámgyürüzést és visszaverődést. Ma már az alkalmazott Sz. szabályai révén annak hatásait jó megközelítéssel előre állapithatjuk meg bármely szinház vagy terem tervéből. A vizsgálat három irányú: először a hullámtalálkozásokat kell felkutatnunk, illetve megszerkesztenünk. Kisebb méreteknél a kiejtett szótag hanghulláma visszatérhet, ami igen zavaró. Ha tehát ilyen jelenségek előre megállapithatók, megváltoztatjuk a nézőtér alakját. A második hangjelenség a visszaverődés és utórezgés, melyet az amerikai W. Sabine képletéből már szabatosan kiszámíthatunk. Ebben a képletben a nézőtér térfogata és a falak anyaga (hangnyelő képessége) a főtényezők. Ha az utórezgés a megengedettnél tovább tart vagy erősebb, a közvetlen hang megértését lerontja. A harmadik hangjelenség a rezonáncia, amely főképen a nézőteret és a szinpadot határoló anyagoktól függ. Erre nézve Medgyaszay István végzett kisérleteket az Opera átalakítása alkalmával. (M. Mérnök és Ép. E. Közl. 1912.) Kisérletei szerint a rezonálás a zenekart, a szinpadot és a nézőteret határoló anyagoknak nemcsak a strukturájától függ, hanem azok vastagságától és megerősítésétől is, a hurokhoz hasonlóan. Eszerint tehát a szerkezetek helyes méretezésével módunkban van a rezonálás hangterjedelmét szabályozni. Az élesebb, kedvezőtlen hatásu rezgések rezonálásnak kirekesztésével tehát az eredeti hangot teltebbé és melegebbé tehetjük. Ujabban a rossz akusztikájú nézőtéren és teremben mikrofon és hangszóró révén biztosítják a hanghullámok terjedését egy vagy több helyre.

Szinházi bál-t nálunk az 1840-es években tartották meg. Az akkori báli referens áradozólag emlékezik meg a megjelent művésznőkről: Lendvaynéről, Schódelnéről, Felber Máriáról, Éder Lujzáról, Szilágyi Lilláról. (Később Bulyovszkyné).

Szinházi balesetek. Elég sürün fordultak elő szinpadi működés közben balesetek, melyek részint vigyázatlanságból,

részben sajnálatos véletlenek folytán keletkeztek. Volt rá eset, hogy a szinpadon szereplő színész a kellékbe kapott revolverrel magát, vagy szereplő társát megsebezte. Gyakori eset a rozsdás szegbe lépés, mely olykor halálos bajt okozott. Speciálisan szinpadi balesetek a sülyesztővel kapcsolatban is fordultak elő stb. Minden nagyobb szinháznál mentő-szekrény van az ügyelő asztala mellett felszerelve, az első segítség-nyujtására.

Szinházi biztosság volt a neve Kolozsvárott 1848 előtt a szinházi bizottságnak, majd 1852-ben szinházi választmány lett a hivatalos címe.

Szinházi cenzura. Már 1792-ben történt intézkedés az iránt, hogy az előadandó szindarab csak előzetes átvizsgálás után hozható szinre; ez az intézkedés a cenzura, mely különben német mintára honosult meg. 1850 nov. 14-én kiadott rendelet szerint a szindarabok előadását a helytartótanács engedélyezte. 1851 okt. 7-én a szinpadi rendszabályokat 12 pontban állapították meg. A cenzorok a kulisszák mögött ültek, onnan vizsgálták, vajjon a kitörölt részt elmondják-e a szinészek vagy sem. — Molnár György emlékirataiban azt irja, hogy azon a helyeken, ahol a szinészek célzásokat akartak tenni és tüntetést előidézni, ugy segítettek a dolgon, hogy előzőleg a szinésznőket a cenzorok nyakára küldték, hogy incselkedjenek velük, ezzel elterelték a figyelmüket és igy egy-egy kirobbanó kiszólás, hazafias mondás háborítatlanul célt ért. — (V. ö. Directiva regula. I. köt. 351. old. Első szinházi cenzura. I. köt. 413. old.)

Szinházi énekkar. (Lásd: Kardalnok, Kardalos, Karénekes.)

Szinházi év: a vidéki szintársulatoknál szept.-től szeptemberig terjed oly formában, hogy az uj tagnak már aug. 27-én meg kell jelennie az új állomáshelyén. Ez a rend 1906 óta van érvényben. Azelőtt a szinházi év husvétvasárnaptól virágvasárnapig terjedt. Ez a rend igen hátrányos volt a szinészekre, mert a legtöbb igazgató — tekintettel a gyengébb nyári látogatottságra — a nyári hónapokra kevesebb tagot szerződtetett és társulatát csak szept. vagy okt. hónapoktól kezdve egészítette ki a teljes létszámra. Ennek következtében a szinészek egy tekintélyes része körülbelül fél évig szerződés nélkül maradt. Az uj szinházi évvel egyidejüleg a Szinészegyesület kimondotta a 12 hóra szóló szerződések kötelező voltát, a mi jelentős szociális vivmányt jelentett a szinészek szempontjából.

Szinházi helyárak, a szinházi előadás megtekintésére lefizetett összeg. Az első magyar szintársulatnál aránylag igen alacsony volt a helyár. Az ötvenes években még divatozott az a szokás, hogy a jegyeket meg lehetett váltani természetbeni fizetéssel: tojás, hus, kolbász, liszt, vagy kenyér ellenében. Molnár György feljegyzéseiben olvassuk, hogy 1854-ben Balatonfüreden ez volt a szinházi belépti-dij: 1 pár husos csirkéért 2 álló karzati jegyet adtak, fiatal pipe (liba) 2 karzati zártszékkel volt egyenértékű, zsenge rucáért 1 karzati zártszék és 1 karzati állóhely járt, fiatal pulykáért 1 földszinti zártszéket utaltak ki; 1 kis kosár tojásért 3 előadásra 1-1 álló karzati jegy volt érvényes, 1 szopós bárányért 1 hétig lehetett karzati zártszékre menni. 1 szopós malacért két földszinti zártszéket adtak, stb. A helyárakat rendszerint a szintársulat igazgatója, vagy a szinház vezetője állapítja meg. Ezek a helyárak a rendes köznapi előadásra érvényesek. Ezeket csak 50%-os, vagy ujabban vigalmi-adós utalványokkal mérséklik egyes emberek részére. Nagyobb vendégszerepléseknél a helyárakat azután felemelik, amikor is az előadásokat „felemelt-helyárakkal" hirdetik. A vasárnap, ünnepnapi és némelykor hétköznap délutáni előadásokra „mérsékelt helyárak"-at szabnak meg, míg a gyermek, ifjusági vagy katona (levente) előadásokra, „rendkívül mérsékelt helyárak"-at szoktak hirdetni. Ismeretes még a „mérsékelten felemelt helyárak" elnevezés is, amelyet kisebb igényű vendégjátékoknál, jótékonycélú vagy éjjeli előadásoknál szoktak hirdetni az igazgatók. A szinházi helyárakkal kapcsolatban az u. n. bérleti-rendszer

is ismeretes, ami nem más, mint több előadásra, vagy előadássorozatra előre megváltott, rendszerint 25-30%-kal mérsékelt jegyfüzet, vagy belépésre szóló igazolvány.

Szinházi, irodalmi és művészeti kulturszövetkezet. Megalakult 1926-ban, Budapesten, azzal a céllal, hogy a magyar középosztály kulturális igényeinek kielégítését megkönnyítse.

Szinházi jegypótdíjak („nyugdíjfillérek") szedését a színészek nyugdíjalapja javára vidéken első izben Szabados László igazgató kezdte, 1910 márc. havában, Liptószentmiklóson. Az ekként megnövekedett jövedelem alapján 1911 jun. havában a nyugdíjszázalékot 80-ról 85 percentre emelték.

Szinházi jelentés. (L.: Előzetes szinházi jelentés).

Szinházi karmester. Nálunk úgyszólván minden társulat a zenés, illetőleg énekes-darabokat kultiválja, sőt ezeknek köszönheti a siker javarészét; ennek a szaknak a karmester a lelke, a diktátora és — a legsúlyosabban megterhelt közege. A nagy operaházakat kivéve (mint a hol u. n. korrepetitorok is dolgoznak) ő tanítja be az énekesnek is, a zenekarnak is, a szerepét; ezzel nemcsak technikai, hanem esztétikai munkát is végez; stilt, felfogást magyaráz a művészeknek. Számtalanszor neki kell hangszerelni (zenekari hangszerekre írni) zongorakótából vagy egyetlen énekszólamból olyan „számokat", a melyekkel a darab áll vagy bukik; a Népszinház a hires Sullivan-féle „Mikádó" partituráját (s még egyik-másik operettét) annak idején nem tudta megkapni: a zongorakivonatból kellett a szinházi karmesternek az egész darabot hangszerelni, szinte ujra megkomponálni. Megtörtént nem egyszer, hogy nagy tehetségű (s később hirneves), de zenekari gyakorlat nélküli zeneszerzők partituráit a próbán vagy lejátszhatatlannak, vagy nagyon rosszul hangzónak találták; ilyenkor a karmester feladata volt gyökeresen átdolgozni a művet. Tökéletes ének-mester és minden hangszer alapos ismerője legyen a sz. k. — s természetesen fölényes zongorajátszó is, mert hiszen ezen a hangszeren kiséri az egyes énekszólamok próbáit, s itt nemcsak a kótáról való lejátszásban legyen mester, hanem tudnia kell transzponálni, t. i. ha valamelyik énekes nem bírja eléggé a magasabb (vagy akár a mélyebb) hangokat: a zongoristának más, alkalmas alaphangra kell áttérnie, s az előadáshoz a zenekari szólamot is mind át kell írni a kellő magasságba (ez a transzponálás) — különben az egész előadásnak és a műnek sikere veszélyben van. Sajnos, a karmesterképzést csak az utóbbi években vette kezébe Zeneművészeti Főiskolánk; ezért eddig nem minden vidéki karmesterünk áll a feladata színvonalán, legföljebb belegyakorolta magát „rutinié"-nek.

Szinházi kiadási tételek. A fővárosban a szinházak általános kiadási rovatában a következő tételek szerepelnek: színészfizetések, — felléptí-díjak-, rendezési díjak, dramaturgiai díjak. Műszaki személyzet fizetése, adminisztrációs személyzet fizetése, asztalos és díszletműhely fenntartása, lakatosműhely fenntartása, statiszták fizetése, kisegítők, zenészek, szabók, öltöztetők fizetése, tűzoltódíj és illeték, házitűzoltóság pótdíja, rendőri díj, kellékek, ujsághirdetések, plakátok és szinlapok nyomdaköltsége, hirdetési vállalatok ragasztási díja, zongora- és bútorkölcsön díja, villanyfogyasztás, telefondíj, vizdíj, kereseti adó, gépelés és szerepezés díja, díszletek és ruhák új darabhoz, munkásbiztosító, különféle kisebb kiadások, vigalmi adó, forgalmi adó (3 százalék), szerzői tantiém, nyugdíj-fillér. Hozzájárul még ezekhez a következő: a szinházbérlet összege, amely természetesen szinházanként változó, aszerint, hogy az épület a vállalkozó tulajdona-e, vagy pedig csak bérli azt valakitől. Ugyancsak ehhez a kiadási komplexumhoz tartozik még az a tantiém, amelyet a szinház igazgatója a megállapított fix fizetésen kívül kap az előadás bruttó-bevételéből.

Szinházi könyvtárak. Minden szinháznak van saját könyvtára, ami az évtizedek alatt összegyült és részben előadott

darabok gyűjteményéből áll. Ezen könyvtárak nem csak azért értékesek, mert számos olyan mű található meg bennük, amelyek nyomtatásban nem jelentek meg, s így ritkaság-számba mennek, hanem azért is, mert a meglevő, úgynevezett sugópéldányokban, a sugók szokása szerint rendesen bele van jegyezve az akkori szereposztás is, illetve az ujabb betanulások szinlapja. Továbbá ezekben a könyvekben benne vannak a nyomtatásból kihagyott, vagy csak utóbb vált általános használattá azon szövegbetétek, (notabene), amelyek sokszor annyira felhalmozódtak évtizedek alatt az egyes darabokban, hogy az egész darabot megváltoztatták. (Molnár és gyermeke, Falu rossza, Lumpácius Vagabundus stb.) De a budapesti szinházak könyvtáraiban mindezeken felül számos eredeti nyomtatvány, szinlap és kézirat is fekszik. Igy azután a szinházi könyvtárak a nagyobb szinházakban két részre oszlottak, u. m.: muzeális könyvtárra és műsor könyvtárra. Az előbbibe sorolták a már műsoron nem levő darabokat, a különböző nyomtatványokat és szinlapokat, míg az utóbbiba kizárólag a műsoron szereplő, használatban levő szindarabok példányait. Az első muzeális és szinésztörténeti célokat szolgál, míg a másodiknak csak gyakorlati jelentősége van. A régebbi szinigazgatók közül értékes és nagy könyvtára volt Kilényi Dávidnak, Komlóssy Ferencnek, ujabban: Krecsányi Ignácnak, Makó Lajosnak, Rakodczay Pálnak, Janovics Jenőnek, Leszkay Andrásnak stb. De nagyszerű anyag halmozódott fel a szegedi, nagyváradi, debreceni és székesfejérvári szinházak könyvtáraiban is. A fővárosi szinházak könyvtárai közül messze kiemelkedik a Nemzeti Szinház és az Operaház könyvtára. (L. o.)

Szinházi könyvtáros. Rendszerint egy segédszinészt bíznak meg a szinházi könyvtár kezelésével. Minél nagyobb a társulat, annál nagyobb a könyvtár is. Erről pontos jegyzéket szoktak vezetni, amelyből könnyen meg lehet állapítani a könyvtár állományát. (Sugókönyveket, partitúrákat, hangjegyeket, szerepeket, rendezőpéldányokat stb.)

Szinházi közönség, a szinházlátogatók, a szinházi előadás meghallgatására megjelentek összessége. Természetrajza megállapíthatatlan, országszerte társadalmi osztályok, vidékek szerint, sőt időnkint is változó. Zsarnoka a szinháznak és szinésznek, mely kegyetlen és kiméletlen, de a végletekig elnéző is tud lenni. Kiszámíthatatlan a beszámíthatatlanságig. Szeszélyes, szeret mulatni, nevetni, nem szereti, ha észreveszi, hogy nevelni akarják, de rabja a divatnak és divatos stilusoknak is. Kedvelt stilusának kialakításában a többi művészettől elkülönített utakon halad. Érzékeny, izlése hullámzó. Szeret — részint kényelemszeretetből, részint, mert ez elegáns és megjelenését észre tudja vétetni a többi megjelentekkel, bármennyire zavarja is ezeket — későn járni. A fővárosban rendőri intézkedésre volt szükség, hogy jobb szokásokra tanítsák. Olykor a legkisebb humort is zajos nevetéssel kiséri: a nevető közönség, minden sikerült játékot tapssal jutalmaz: a jó közönség; máskor pedig szegény szinész beleizzadhat, nem sikerül a közönséget felmelegíteni, vagy csak a legkisebb mosolyt is ajkára csalni. Ez a: hűvös közönség, az u. n. skótok (L. o.). Nagyon kellemetlen a: köhögős közönség, amely különösen a nedves őszi, vagy hűvös tavaszi napokon az élvezhetetlenségig zavarja az előadást és a szinielőadás összes finomságai az arc elé tartott zsebkendőkbe vesznek. Mindenesetre a legnehezebb megvívható vára szinháznak, szinésznek egyaránt, mellyel a szinház, a kegyeiért versengve, állandóan hadilábon áll. Rettegett ezerszemű Cézár (L. o.), amely csak behódolást ismer és ha a szinpad valamely kiválósága mégis térdre kényszeríti, mégis óvja a látszatot, mintha ő lenne a kegyes jóakaró és a szinpadi csillag a kegyelt. Mindent elnéz annak, akit a kegyeibe fogadott, de jaj annak, aki a kegyeiből kiesik. Általában nevezik publikumnak is (L. o.). Régebben: „néző"-nek (L. o.) hívták. Igen nagy a különbség a fővárosi és vidéki közönség között. A fővárosi közönség erősen impresszionista, nagyon fontos előtte az első megjelenés, a rokonszenves külső, még a cselszövő szerepé-

Tapolczai Dezső

Tapolczai Gyula
(l. Tapolczai Dezső címszó alatt)

Tanay Frigyes

Tárai Ferenc

Tarján Irma

Tarján Vilmos

Tarnai Ernő

Tarnay Ivor (komjáthi)

Tary Mihály

Tary Gizella

Tassy Mária

Teleky Ilona

Tatay (Buver) Eugénia

Tatay Zoltán dr.

Ternyei Lajos

Térey Antónia

Tessely Károly

Than Gyula

Than (Győrfi) Mariska

Thurner Mihály dr.

ben is csak szimpatikus ábrázolást szeret látni. Ezzel szemben a vidéki közönség, amely sokkal sűrűbb időközökben ismétlődve látja ugyanazt a színészt, könnyeben eltekint ezektől a külsőségektől és hamarább meglátja a kölsőségek mögött rejlő igazi művészi értéket, vagy értéktelenséget, de jobban is tud rajongani kedvenceiért. Sajnos, a szinházi közönség az utóbbi időben kezd hütelen lenni régi kegyeltjeihez és a hangos filmben, rádióban új bálványokat keres. Napjainkban folyik a szinházak nagy harca a régi közönség visszahódításáért. (Dr. Farkas Ferenc.)

Szinházi kritikus. Bemutató előadásokról (premiérekről) s egyéb nevezetes szinházi eseményekről szakszerű bírálatot ír. Kiváló belletristák és költők neveit találjuk köztük: Bajza József, Vörösmarty Mihály, Garay János, Erdélyi János, Arany János, Gyulai Pál, Salamon Ferenc stb. — Az ujabb kor kritikusai közt — Silberstein Ötvös Adolf, Alexander Bernát, Keszler József, Timár Szaniszló, Rothauser Miksa, (Ruttkay György pseudonymmal), Ignotus, Bródy Sándor mind-mind egyéni súllyal, nagyszerű esztétikai érzékkel, sokat lendítettek a magyar szinpadi művészeten. Ma is minden napilap arra igyekszik, hogy kellően művelt és tehetséges kritikussal irassa a szinházi eseményekről szóló beszámolókat. (D. I.)

Szinházi műhelyek. A nagyobb szinházaknak önálló műhelyei vannak, amelyekben a különböző, szükséges szinpadi anyagokat dolgozzák fel házi kezelésben, a szcenikai, illetve műszaki felügyelő utasításai szerint. Ilyen műhelyek az asztalos, lakatos, kasirozó, villanyszerelő, szabó, kárpitos, cipész, diszletfestő, kellék, hangszerkészitő és javító, végül a könyvtári kotta- és szerepmásoló- szobák. Az asztalos-műhelyben készitik és állítják össze a különböző díszletek és dobogók favázait és szegezik rájuk a diszletvásznakat. A lakatos-műhelyben készitik a szinpadi vasalkatrészeket, díszletsarkokat és javítják a fütőtesteket. A kasirozóban készitik a különböző plasztikus díszleteket és kellékeket úgy, hogy enyves papírlemezeket ragasztanak össze és formálnak meg az előírt alakra. A villanyszerelőben a szinház összes villanykészülékeit javítják és ellenőrzik egyuttal a szinpadi világítótesteket (rivalda, szuffita, állólámpák, reflektorok, stb.). A szabóműhelyek rendszerint három részre oszlanak: férfi ruhatárra, női ruhatárra és a jelmezkészítő varrodára, amelyekben a szinház jelmezeit készitik és javítják a jelmeztervező figurinjei alapján. A kárpitos-műhelyben a szinpadi vásznakat, (háttér-díszlet, szuffita stb.) varrják össze és az egyéb kárpitos munkákat végzik. A cipészműhelyben a jelmezekhez szükséges cipőket javítják és készitik, a diszletfestőben a diszleteket rajzolják, festik, majd vágják ki az előírás szerint, a kelléktárban a darabokhoz szükséges kellékeket, (rekvizitumokat) osztályozzák és szerzik be, — a hangszerjavítóban a hangszereket gondozzák, végül a könyvtárban a darabok szerepeit és a szükséges kottákat készitik elő és másolják le. Minden műhelynek van vezetője, ki irányítja az üzemet és felel érte. (Tiszay Andor.)

Szinházi orvos. Minden szinháznak van orvosa, aki legtöbbnyire honorárium nélkül, csak tiszteletjegyért működik, ingyen kezeli a szinház tagjait, sőt gyakran orvossággal is segiti azokat, minden előadáson jelen van, ha netán hirtelen orvosi beavatkozásra lenne szükség. A legönzetlenebb emberbarátok, kik lelkiismeretes készséggel látják el a szinház pacientúráját. (A fővárosi Sz. ügyeletét a próbatáblán szokás publikálni.)

Szinházi protekció. Olyan támogató pártfogás, amely valamely szerző, színész, szinigazgató, vagy szinésznő érdekében érvényesül. Ez a legutóbbi a legveszedelmesebb: rettenhetetlen, lerázhatatlan, oroszlánszívű és rókafurfangosságú; földalatti tűz táplálja...

Szinházi ruhatár. Minden nagyobb szinháznak van saját ruhatára, amelybe a lejátszott darabok jelmezeit helyezi el. Évek alatt azután ezen ruháknak a száma annyira felnövekedik, hogy az új darabokhoz a jelmezek egy része már a

régi jelmezek átalakításából kerül ki. A szinházi ruhatár vezetője a főruhatáros, míg a ruhatárosok esténként egyuttal öltöztető szabók is. A nagyobb fővárosi szinházakban 5-6 ezer darabból áll egy-egy ruhatár-anyag. A vidéki szintársulatok közül ujabban nagy ruhatárral rendelkezett: Nagy Vincze, Leszkay András, Krecsányi Ignác, Makó Lajos, Aradi Gerő, Somogyi Károly, Janovics Jenő stb.

Szinházi szabályzat. Budapest sz.-főváros 1880-ban szinibizottságot küldött ki, mely az év végére kidolgozta javaslatát a szinügy rendezése érdekében. A tervezet életbe is lépett; főbb pontjai: a főváros területén rendes szinielőadások kizárólag e célra épített és a törvényhatóság által szinházul engedélyezett helyiségekben tarthatók. Szinház építésére, illetőleg nyitására csak magyar állampolgár, vagy hazánkban székelő oly jogi személy nyerhet engedélyt, amelynek tagjai magyar honpolgárok. A szinháznyitási engedély: dologhoz kötött jog, nem gyakorolható az ingatlannak tulajdonától elválasztva. A jogtulajdonos személyében történő minden változás (az engedélykivonatban kiteendő időtartam alatt) a tvhatóságnál bejelentendő, s az új tulajdonos magyar állampolgársága okiratilag igazolandó. Ha a szinház elemi csapás útján elpusztul s a tulajdonos legfeljebb 3 év alatt föl nem épiti: az engedély megszünik. Az engedély díjhoz van kötve: a tulajdonos még köteles évente bizonyos számú jótékonycélú előadásokat is tartani. Az előadások tartására a főv. tanács külön engedélye szükséges, csak oly magyar honpolgár kaphatja, ki a belügyminisztertől szinházigazgatói jogosítványt kapott s akinek egyénisége erkölcsi és anyagi biztositékot nyujt az iránt, hogy vállalkozásának megfelelni képes lesz. A szinielőadások megkezdése, valamint beszüntetésük, a rendőrségnek bejelentendő. A társaskörök vagy mükedvelők által rendezett előadások nem esnek ez intézkedések alá; szinházon kívüli szavalati, dal- és hangverseny a rendőrségnek bejelentendő.

Szinházi szabó. (L.: Öltöztető szabó.)

Szinházi szezon. (L.: Szinházi évad.).

Szinházi szünet alatt értjük a szinházak olyan kényszerű, hivatalos vagy szokásos szünetét, amikor a szinházépületet egy, vagy több napra bezárják és ott előadásokat nem tartanak. A legismertebb szünet a nyári szünet, ami hazánkban általában junius közepétől augusztus végéig szokott tartani, a nagy nyári meleg alatt, amikor a közönség egyik része nem szivesen jár szinházba, a másik része pedig már elutazott nyaralni. Ilyenkor csak a szellős nyári szinházak vannak nyitva. A másik két ismert szünet a december 24-i, karácsonyesti és a husvételőtti, nagypéntek esti szünet, amikor hazánkban sehol sincs előadás. Kényszerü szünetek alatt azon szüneteket értjük, amelyek uralkodó halálakor, nagy tűzvész esetén, háború kitörésekor, vagy járványos betegségek fellépése esetén szoktak, rendszerint hatósági intézkedésre bekövetkezni. Ilyen szünetek alatt a szinészek természetesen pihenni szoktak. A régi jó világban a tiz hónapos, megfeszített munka után, a nyári szünetet kizárólag pihenésre fordították. A világháború óta azonban — sajnos — a legtöbb esetben nem tehetik ezt. A mai gazdasági viszonyok alatt a szinész a nyári szünetet nem pihenésre, hanem ujabb munkaalkalmak keresésére fordítja. Ilyenkor alkalmi staggione társulatokba verődve vidéken turnézik, szerepel a rádión, esetleg filmen, vagy külföldi vendégszereplésre indul. Vannak szinészek, akik igy a nyári szünet alatt többet keresnek, mint télen, a főszezonban. (Tiszay Andor.)

Szinházi titkár: a szinház adminisztratív ügyeit intézi, vidéken pld. a szinházi bérleteket gyüjti, a szinházi helyiségbérlését, a szükséges engedélyek megszerzését intézi, stb. A titkár az igazgató jobbkeze — nagyon gyakran balkeze. Ő az összekötő kapocs tag és igazgató, szintársulat és közönség között, s gyakran a legnagyobb politikushoz méltó diplomata-ügyességgel intézi el a fennforgó differenciákat. A jó tit-

kárban mindenki bízik, csak ő nem bízik senkiben. A tagokat szemtől-szembe a sárga földig pocskondiázza, a közönség előtt égigmagasztalja és dicséri. Ő a mindenki barátja, mindenek titkának letéteményese, aki ezekkel a titkokkal alkalomadtán nagyon ügyesen tud élni. Ha a szinház jól megy, abból magának erkölcsi tőkét kovácsol, ha baj van, mindenki az oka, csak ő nem.

Szinházi törvényszék. Az az intézmény, mely a fegyelmi vétségeket megbünteti. Minden szinházi évad kezdetén a társulat szavazás útján választja bíráit, az elnököt pedig időről-időre az igazgató jelöli ki. Rendszerint a hó közepén ül össze a szinházi törvényszék, mely az elnökkel együtt három tagból áll. Ezek közül egy vezeti a jegyzőkönyvet is. (Itéletük ellen az öttagu bírósághoz fellebbezhet a vádlott. Vidéken az ötös bíróság döntése ellen még a központi tanácsnál kereshet jogorvoslást a színész.) A vádat a rendező, illetve ügyelő képviseli, de sokszor előfordul, hogy az igazgató is vádat emel valamelyik tagja ellen. Az összes felek meghallgatása után a bíróság zárt értekezleten dönt; itéletét az arra szolgáló törvényszéki jegyzőkönyvbe írja, melybe az érdekeltek bármikor bepillantást nyerhetnek. A fővárosban a „Budapesti Szinészek Szövetsége" karöltve a „Szinigazgatók Szövetségé"-vel állapította meg azokat a paragrafusokat, melyek szerint a bíróság kimondja a büntetést. Vidéken az Országos Szinészegyesület törvényei irányadók. A büntetés legsúlyosabb esetben a színháztól való elbocsátásra szólhat, egyébként pedig a fizetés bizonyos százalékának szinházi törvény által előírt levonását, elvesztését jelenti. Az Országos Szinészegyesület tagjai peres üggyel világi bírósághoz csak akkor fordulhatnak, ha ezt az egyesület tanácsa megengedi. Gyakrabban előforduló vétségek: a próbáról való lekésés, hanyag működés, szerep nem-tudás; ritka eset, de legsúlyosabb büntetést von maga után, ha valaki az előadásról lekésik vagy lemarad. A büntetéspénzeket a szinésznyugdíjalap javára fordítják. Az első szinházi törvényeket 1792-ben állapították meg a pest-budai magyar játszótársaság számára, melyek 24 §-ból állottak. Az Orsz. Szinészegyesület törvényei megjelentek 1884 márc. közepén. Áll 34 sűrün írott oldalból és 150-nél több §-t tartalmaz. (V. ö. Játék-Szin Regulái. Játszó személyek kötelességei. Játszó személyek törvényes cikkelye.)

Szinházi tröszt, (trust, ang.) — több szinházi vállalatnak vagy szinháznak gazdaságilag közös vezetés alá való tömörülése. Célja a szabad verseny kiküszöbölése, a szinházi műsorok koncentrált irányítása, a helyárak, írói és szinészi fizetések közös szabályozása, mérséklése. Miután takarekossági és gazdasági szempontjaival mindig a személyzet redukálására, minél teljesebb kihasználására és a kiadások és fizetések mérséklésére törekszik és nagy hatalmával erre képes is, ép ezért a szinészek szempontjából nem kívánatos alakulatok, amintahogy a szinészetnél is csak a szabad verseny teremthet egészséges állapotokat, úgy a szinészek, mint a közönség szempontjából. Hazája Amerika. Nálunk a megszünt Unió szinházüzemi és szinházépítő r. t. (L. o.) tekinthető ilyszerű alakulatnak és Ben Blumenthal amerikai ízű kisérletezése említendő.

Szinházi ügynökség. (Lásd: Irodalmi ügynökség.)

Szinházi választott-bíróság szüksége akkor forog fenn, ha a szinész igazgatójával szemben szerződés-szegést követ el. Ilyen esetben a választott-bíróság feladata megállapítani a szerződésszegés jogos v. jogtalan álláspontját. A szinházi v. b. határozatának köteles magát mindkét fél alávetni.

Szinházi városnak általában az olyan várost szokták szinészi körökben nevezni, amelynek jó szinházi közönsége van. Sok olyan város létezik, ahol a szinészet nem tudott boldogulni, míg nem akadt olyan igazgató, aki a közöny jégpáncélját megtörve, közönséget tudott teremteni előadásaival s az eddig rossz helynek ismert városból „szinházi várost" nem teremtett. Ilyen pl. Kispest, hol többször próbálkoztak közönséget te-

remteni, de ez csak a legujabb időkben sikerült Miklóssy szinigazgatónak.

Szinházi vigalmi adó. A háború utolsó éveiben keletkezett hazánkban mint közvetlen pénzforrása a fővárosnak, az akkori rendkivüli kiadásokra. Első ízben 15% volt a vigalmi adó, majd 1924-ben 10%, 1928-ban 7.5%, végül 1929—30-ig 1.5%. A különböző mulatóhelyeknél, ahol asztalok is voltak a nézőtéren, először 30, majd az utóbbi években már csak 15% volt a vigalmi adó. Ugyancsak más elbírálás alá tartoztak az alkalmi hangversenyek (25—10%) és a táncelőadások, (25—15%) adói. A vigalmi adó feltalálásával együtt járt a forgalmi adó kivetése is, amelynél nem nézték azt, hogy művészi vagy csak üzleti produkcióról volt szó, hanem szigoruan kivetették minden esetben 2% adóját a bruttó bevételnek. A vigalmi adónál is a % minden esetben a bruttó bevételből számíttatott. (Tiszay Andor.)

Szinházi vonat. Már ismert volt 1864-ben, midőn jan. 9-én a Budai Szinkör a székesfehérvári közönség részére hozzáférhetővé tette az „Ördög pilulái" előadását. („Sürgöny", — 1864 jan. 1.)

Szinházi zsüri (jury) a régi szinházi szerződések egyik legodiózusabb intézménye. Jogot adott a szerződtető igazgatónak, hogy a szerződéses idő első heteiben azon esetben, ha valamely tag a hozzáfűzött várakozásoknak meg nem felelt, e tagtól megszabadulhasson. A vitás ügyben az igazgató és kifogásolt tag 2—2 megbizottja egy elnök vezetése alatt, kinek pártatlannak kellett volna lennie, itélkezett. Elgondolásában nem is tehető kifogás ellene, mert hiszen valóban méltánytalan, hogy egy tag, akinek képességei nem felelnek meg, minden felmondás lehetősége nélkül terhelje egy évig az igazgató kiadásait, főleg, amikor a helyét egy másik megfelelő taggal pótolni is kell. Sajnos, azonban az intézménnyel üzött visszaélések, melyeket a multban sohasem lehetett megakadályozni és alkalmasint a jövőben sem lehetne, arra indította a szinészek közgyülését, hogy a zsüritől megszüntesse. A zsüri tagjai — nagyobbrészt az igazgatótól függő helyzetben lévén — majdnem mindig — sokszor jobb meggyőződésük ellenére — az igazgató javára döntöttek, akit a döntés provokálásánál nem mindig a művészi szempontok vezettek. Nagyon sokszor előfordult, hogy oly tagot, akit a zsüri meg nem felelőnek találván, szerződéséből elmozdított, az igazgató a zsüri döntése után kisebb fizetéssel ujból szerződtetett, úgy, hogy nyilvánvaló volt, hogy az igazgató nem találta meg nem felelőnek a kifogásolt tagot, csak kényszerhelyzetével és szégyenkezésével visszaélve, fizetését akarta ily jogtalan úton lejebb szorítani. Szinte fel sem sorolható az a számos mód, mellyel az igazgatók a zsüri kikötésével visszaéltek. Körülbelül 25 év előtt törölték el a zsürit. Mint javaslat most is mindig ujra vissza-visszatér a szinészek közgyülésén, de ép a sok ismert gyászos eset és súlyos visszaélés miatt alig hihető, hogy ez a jövőben valaha még törvényerőre emelkedjék. — Ujabban Budapesten szokás lett a zsürit választott bírósággal helyettesíteni: az igazgató is, az illető szinházi tag is választ egypár egyént, a kik összeülnek a vitás ügy elintézésére.

Szinházjegy: a szinielőadás megtekintésére jogosító igazolvány. Ez az igazolvány lehet szelvény- vagy kártyaalakú. Gyakori eset, hogy szinlap vagy műsor helyettesiti a Sz.-t. Az utóbbit különösen műkedvelő és zártkörű előadások megtekintésénél használják. (V. ö. Billet.)

Szinházjegyelővétel. (Lásd: Elővétel.)

Szinházjegyiroda. Azon üzletek, ahol a szinházak jegyeit árusítják. Ilyen cégek Budapesten: Bárd Ferenc és Testvére, Harmonia, Rózsavölgyi és Társa, Központi Szinházjegyiroda, Szinházi Élet üzlete, Harmos László és Társa, Rohonczy Ilka, Breuer nővérek, Az Est kiadóhivatalai, Hungária fürdő, Csomay Kálmánné, Andrássy szinházjegyiroda, Aurora, Budapesti Hirlap és Koncert-jegyiroda stb. (Az első Sz.-t Faludi Gábor alapította, Budapesten.)

Szinházjegy-pénztár. A szinház előcsarnokában levő (egy vagy több) helyiség, ahol a szinielőadásokra szóló jegyeket árusítják, legtöbbnyire d. e. 10-től 1-ig és d. u. 3-tól az előadás kezdetéig.

Szinházjegyüzérek. A háború vége felé, a szinházkonjuktura tetején, bukkant fel a szinházi életben a jegyüzér típusa. Ezek nagyban vásároltak össze szinházjegyeket s később magas ázsióval adtak túl rajta. Volt rá eset, hogy az egyik premier zsölyéért tizenöt-huszezer koronát is elkértek. A rendőrségnek razziák alkalmával sikerült a Sz.-et lefülelni. A Sz.-t francia szóval azsiotőröknek is nevezik, mert ázsióval, azaz ráadással („felárral"), nyereséggel dolgoznak.

Szinháznyitási engedély. (Lásd: Szinházi szabályzat.)

Szinház-utca. A fővárosban a Várban van. (Szent György-tér 2. számtól Dísztér 15. számig terjedő vonalban.)

Szinházüzem Részvénytársaság. Ez a neve annak a társaságnak, amely ujabban a Vígszinházat kezeli. (Lásd: Vígszinház címszót.) Társvállalata a Fővárosi Szinház Részvénytársaság.

Szinházvizsgáló Bizottság, a fővárosban a III. ügyosztályba tartozik; feladata, hogy a meglevő és megnyitandó szinházak tűzbiztonságára felügyeljen. Elnöke a fővárosi tanács iparrendészeti ügyosztályának vezetője. Tagjai: a középitményi bizottmányból a tanács által kinevezett 3 szakértő tag, a tűzoltófőparancsnok, az illető kerületi elöljáró, s az épitési felügyelő mérnök. Ülésein és eljárásaiban a főkapitányság egy tisztviselője is résztvesz. Feladata minden hónapban egyszer a szinházakat megvizsgálni.

Szinielőadás. Valamely szinpadi műnek szinpadon vagy szinpaddá alakított helyen megfelelő előkészítés (próbák, stb.) után játszó személyek (szinészek, vagy műkedvelők) által való bemutatása. A szereplők a szöveget jól megtanulják, a rendező gondosan betanítja és összehangolja a szinjátszókat, az ügyelő felvigyáz az előadás pontos és fennakadás nélkül való legördülésére, a sugó pedig segíti a szereplőket a szöveg hű és folyékony elmondásában. Csak ott lehet szó a szinielőadások művészi értékeléséről, ahol fenti előfeltételek együtt megvannak. Az előadás kezdetére az ügyelő adja meg a jelt csengő- vagy gongjelzéssel. Szinielőadás alatt a szinpadon csak az előadásban résztvevők és hivatalos személyek tartózkodhatnak. Hivatalból van jelen a tűzoltó, a nézőtéren a rendőrség kiküldött képviselője ügyel fel. Az előadás idejét tekintve: van délelőtti előadás (matiné), délutáni előadás (legtöbbször mérsékelt helyárak mellett), esti és éjjeli előadás. Az alkalmat tekintve van: gyermek-, ifjúsági-, katonai-, klasszikus-, dísz-, jótékonycélu-, munkás-, ingyen- és van rendkívüli előadás is. Ha valamely darab megszakítás nélkül sokszor kerül szinre sorozatos v. ensuite előadás. A szinielőadások meghirdetésére a napilapok kommünikéi és hirdetései, szinházi ujságok és szinlapok szolgálnak. Régebbi nevei: játék, theátromi játék, stb. 1921. febr. 15-ike óta a fővárosban az előadás megkezdése után nem szabad a nézőtérre bemenni, hogy a későn jövők a pontos szinházlátogatók zavartalan élvezetét ne háborgassák. A nyilvános és előadási főpróbák a rendes előadások szerint folynak le. Különös alkalmak és szempontok alapján előfordulnak néha szabad ég alatti előadások is. (L. o.) Az előadás menetére hatással van a közönség hangulata is, melynek befolyása alól az előadó nehezen tudja magát kivonni. Fővárosi előadásaink a világviszonylatban is elismerten művészi értékűek és vidéki szinészetünk is mindig legjobb tudása szerint igyekezett, hogy szerényebb eszközei mellett is minél tökéletesebb szinielőadásokat produkáljon.

Sziniemlény. Régi magyar kifejezés a mai „almanach" szó helyett. (V. ö. Almanachok.)

Sziniévad v. szinházi szezon. A szezonnyitástól a szezonzárásig terjedő idő. A fővárosban rendesen szept. hónaptól

május hó végéig tart, a vidéki állomásokon igazodik a szintársulat működéséhez, érkezéséhez. Az állomáshely nagysága szerint hol rövidebb, hol hosszabb. A kőszinházakkal rendelkező városokban rendesen téli szezon van, a szinkörökkel bíró városokban v. azokban, melyeket nyaralók látogatnak inkább, nyári a szezon. A szinigazgatónak mindenesetre ajánlatos kiismerni, melyik az egyes állomásokon a legmegfelelőbb idő a szinházi szezonban, mert ez sok helyen a helybeli gazdasági viszonyokkal is erősen összefügg. Igy egyes mezőgazdasági helyeken az aratás utáni idő, pl. Nagykőrösön az uborka-szedés utáni, Pomázon a cseresznyeérés utáni idő a jó szinházi szezon. (A Sz. kifejezés elődje a „Játékidő", némely régebbi ujság alapján.)

Szinigazgató. (a latin: „scenarium director"-ból. Az az egyén, aki szintársulat vezetésére az Orsz. Szinészegyesület igazgató-tanácsa ajánlata alapján a kultuszminisztertől engedélyt nyert. Az engedély elnyeréséhez szükséges, hogy az illető folyamodó az Egyesület tanácsa által megkivánt kauciót az Egyesület pénztárába befizesse; megfelelő tőke és szinházi felszerelés felett is kell rendelkeznie és az Egyesület tagja kell, hogy legyen. A szinigazgatók kötelességeit az Egyesület és Nyugdíjintézet szabályai határozzák meg. Az első magy. szinigazgató: Kelemen László (Budán), Kolozsvárott a Fejér testvérek voltak; utóbb Pesten és Kolozsvárott intendáns került a vezetés élére, alatta egy színész lett igazgató. 1795-ben Kócsi Patkó János a kolozsvári szinház vezetője, 1805-ben: Ernyi Mihály, 1809-ben pedig Wántza Mihály stb. Vidéken igazgató volt 1810-ben: Benke József; 1814-ben: Lángh Ádám János; 1815-ben Balogh István; 1816-ban: Murányi Zsigmond; 1818-ban: Kilényi Dávid; 1820-ban: Pergő Celesztin; 1821-ben: Horváth József; 1824-ben: Komlóssy Ferenc; 1825-ben Megyeri Károly; 1828-ban: Balla Károly stb. 1842-ben szinigazgató volt: Kőrössy Ferenc, Ujfalussy Sándor, Baky Gábor, Kilényi Dávid, Pályi Elek, Balla Károly, Fekete Gábor, Komlóssy József, Hetényi József, Bács Károly; tíz év mulva, 1852-ben: Havi Mihály és Szabó József, Kaczvinszky János, Latabár Endre, Hidassy Elek, Pósa Mihály, Feleky Miklós, Chiabay Pál, Laczkóczy Ferdinand, Kőszeghy Endre, Szabó Károly, Szuper Károly, Pázmán Mihály, Tóth István, 8 év mulva, 1860-ban: Albisi László, Buday József, Futó János, Hubay Gusztáv, Keszy József, Győrffy Antal, Kocsisovszky Jusztin, Molnár György, Nyiry Kerék György, Pozsonyi Alajos, Reszler István. 1870-ben ismertebb igazgatók nevei: Follinusz János, Völgyi György, Gerő Jakab, Fehérvári Antal, Csaby Imre, Aradi Gerő, Bokody Antal, Károlyi Lajos, Szegedi Mihály, Latabár Endre, Mannsberger Jakab, Miklóssy Gyula, Kétszery József, Sztupa Andor, Vezéry Ödön stb. — 1880-ban: Bényei István, Beődy Gábor, Bogyó Alajos, Csóka Sándor, Gerőffy Andor, Krecsányi Ignác, Lászy Vilmos, Mándoky Béla, Temesváry Lajos az ismertebb igazgatók. 1890-ben Ditrói Mór, Halmay Imre, Makó Lajos, Pesti Ihász Lajos, Polgár Károly, Somogyi Károly, Tiszay Dezső a híresebb új igazgatók. 1900-ban: Deák Péter, Komjáthy János, Kövessy Albert, Krémer Sándor, Leszkay András, Relle Iván, Szalkai Lajos, Szendrey Mihály az ujabb direktorok. — 1910-ben: Balla Kálmán, Erdélyi Mihály, dr. Farkas Ferenc, Heves Béla, Kiss Árpád, dr. Janovics Jenő, Mariházy Miklós, Miklóssy Gyula, Molnár Gyula, Nádassy József, Palágyi Lajos, Szabados László, Zilahy Gyula neveivel találkozunk. Női szinigazgatók voltak: Déryné (2 hétig), Györgyné Nagy Lujza, Keresztély Jánosné, Nagy Paula, Lenkeiné, Erdélyi Marietta, Bokodyné Máthé Róza, Bácskay Julcsa, özv. Tiszay Dezsőné, özv. Makó Lajosné stb. — A vidéki szinigazgatónak mindig kárt jelentett a keresztelő, lakodalom, haláleset, temetés, disznótor, bőjt, eső, szárazság, árvíz, fagy, Szilveszter-estéje, kánikula, nagy hideg, járvány, követválasztás, háború, tűzeset, zsidó ünnep, név- és születésnap, farsang, szüret, aratás, kukoricatörés, panoráma, cirkusz, komédiás-előadás, nagyon kellemes idő, nagy sár, közönségnek pártokra szakadása stb. (V. ö. Társigazgató.) **(Erődi Jenő.)**

Szinigazgatók szinházi felszereléseit és jelmeztárát egy 1886 ápr. 18-iki királyi táblai itélet szerint nem lehet adósság miatt végrehajtás alá vonni.

Szinigazgatók Szövetsége. (Vidéki) Megalakult 1904 február 9-én, Budapesten. Elnökké megválasztották Krecsányi Ignácot, ügyvivő alelnök lett Komjáthy János, jegyző Nádassy József. Választmányi tagok: Somogyi Károly, Makó Lajos, Mezei Béla, Balla Kálmán. Póttagok: Szendrey Mihály és Krémer Sándor. (Megszünt.)

Szini Gyula, író hirlapíró, sz. 1876 okt. 9.-én, Budapesten. Ugyanitt végezte középiskoláit is. 1901-ben a „Pesti Napló" szinikritikusává hívták meg. Eredeti szinművei: „Fekete pásztor", idill 1 felv. Bem. 1917 okt. 13. Modern Szinpad. — „Ikercsillag", szinmű 3 felv. Bem. 1923 jan. 6. A „Szinház" c. irodalmi szinpadon, a Helikon-ban. — „Láva", dr. 3 felv. Társsz.: dr. Forró Pál. Bem. 1924 dec. 14. Forgács Rózsi Kamaraszinházában. — *Szinműfordításai:* „A diáktündér", diákszinmű 4 felv. Irta: Wittenbauer Ferdinand. Bem. 1906 szept. 14. Városligeti Nyári Szinkör. — „Salome", szinmű 1 felv. irta: Oscar Wilde. Bem. 1907 márc. 20. Előadta a Vígszinház. — „Ingovány", szinmű 3 felv. irta: Pierre Wolff. Előadta a Vígszinház, 1907 okt. 25. — „Passe-partout", szinmű 3 felv. Irta: Georges Thurner. Bem. Nemzeti Szinház, 1909 ápr. 16. — „A mosolygó asszony", tragikomédia 2 felv. Irta: Denys Amiel és André Obey. Bem. 1922 szept. 22. Belvárosi Szinház. — „A fogadósné", vj. 3 képben. Irta: Carlo Goldoni. Bem. 1924 márc. 14. Vígszinház. — „Szeretni!" vj. 3 felv. Irta: Paul Géraldy. Bem. 1924 dec. 5. Renaissance Szinház. — „Szonkin és a főnyeremény", tragikomédia 3 felv. Irta: Szemjon Juskevics. Bem. 1925 okt. 1. U. o. — „X. Y. és neje", mindennapi történet 3 felv. Irta: Denys Amiel. Bem. 1926 jan. 9. Belvárosi Szinház. — „Az ismeretlen katona", dr. 3 felv. Irta: Paul Raynal. Bem. 1926 okt. 30. u. o.

Szini hirdetmény. A szinlap elnevezése a „Regélő" 1842 jul. 7-iki száma szerint. (V. ö. Szinlap.)

Sziniirodalom (szinészi értelemben), mindazon irások, könyvek, cikkek stb. összessége, amelyek a szinészettel, szinpaddal és szinpadtörténettel, theátrális szokásokkal, dramaturgiával, szinikritikával és egyebekkel foglalkoznak. Szinészettel és szinésztörténettel foglalkozó munkákat, cikkeket és könyveket, jeles esztetikusainkon kívül, a következő szinészek és rendezők irtak: Bárdi Ödön, Bárdos Artur, Bártfai Paczona Antal, Császár Imre, Deréki Antal Egressy Gábor, Erődi Jenő, Faragó Ödön, Ferenczi Frigyes, Gál Gyula, Gellért Lajos, Hegedüs Gyula, Hevesi Sándor, Ivánfi Jenő, Jászai Mari, Janovics Jenő, Krecsányi Ignác, Kürthy György, Molnár György, Molnár László, Nagy Adorján, Németh Antal, Pataki József, Paulay Ede, Rakodczay Pál, Somlár Zsigmond, Szigeti József, Tiszay Andor, Vidor Dezső és Vezéry Ödön. De ujaban számos cikket irtak a következő szinészek és rendezők is: Andai Ernő, Somló István, Doktor János, Vaszary János, Baló Elemér, Erődi Jenő (lexikonunk anyagának 25 év óta gyüjtője), Fedák Sári, Zilahy Gyula, Balassa János, Rónai Géza, Szerémy Zoltán, Kovács Andor, Sándor József, Baróti József, Ódry Árpád, Stella Gyula, Sólyom Lajos, Hont Ferenc, Ditrói Mór, Hegedüs Tibor, stb. Önéletrajzokat, naplókat és visszaemlékezéseket a következő szinészek irtak még a fentieken kívül: Alapi Nándor, Arányi Dezső, Balogh István, Báthory Románcsik Mihály, Blaha Lujza, Bogyó Alajos, Déryné, Egressy Ákos, Faludi Antal, Gabányi Árpád, Gere Zsigmond, Gyöngyi Izsó, Hollósy Mihály, Kassai Vidor, Kendy Gusztáv, E. Kovács Gyula, Pálmay Ilka, Szentgyörgyi István, Szuper Károly, Ujházi Ede, Zöldi Márton, Gyárfás Dezső, Mándoky Béla, Veress Sándor stb. Számos szinházi vonatkozásu cikket és könyvet irtak neves esztétikusaink közül: Ambrus Zoltán, Alexander Bernát, Bajza, József, Benedek Marcell, Bálint Lajos, Badics Ferenc, dr. Barna János, Bárdos Arthur, Béldi Izor, Bayer József, Brankovics György, Benyovszky Károly, Beöthy Zsolt, Cserhalmi Hecht Irén, Czeke Marianne, Császár Elemér,

Csathó Kálmán, Ferenczy Zoltán, Gyulai Pál, Galamb Sándor, Harsányi Kálmán, Haraszti Gyula, Hevesi Iván, Heinrich Gusztáv, Honti Rezső, Incze Henrik, Jókai Mór, Kárpáthy Aurél, Kádár Jolán, Keszler József, Kertbeny Benkert Károly, Névy László, Márkus László, Lugosi Döme, Porzsolt Kálmán, Pünkösti Andor, Rédey Tivadar, Rákosi Jenő, Radó Antal, Relle Pál, Rexa Dezső, Schöpflin Aladár, Sebestyén Károly, Szász Károly és Zoltán, Szigligeti Ede, Szerb Antal, Szini Gyula, Szinnyei József, Silberstein Ötvös Adolf, Szüry Dénes, Váli Béla, Váradi Antal, Verő György, Vértesy Jenő stb.

(Tiszay Andor.)

Szinijegy. — belépőjegy. (L. o.) A „Hölgyfutár" e szóról ezeket írja: „Szebenben a Follinusz-féle dalszinész-társulat óriási hatással adja a „Prófétá"-t. A fölemelt árak és folytonos ismételtetések dacára is a szinijegyekért valóságos verseny foly". (1854. 196. szám.)

Sziniképezde, a mai Magy. Kir. Szinművészeti Akadémia (L. o.) neve a köznyelvben, 1880 táján.

Szinikerületi rendszer. Célja az ország szinikerületeit úgy beosztani, hogy a szintársulatok egymással és egymástól megférve működjenek, kellő anyagi támogatás mellett, hazai kultúránk előnyére és színészetünk javára. A Sz. eszméje elsőízben az 1877-iki színészkongresszus alkalmával vetődött fel, mikor elvileg elfogadták a megvalósítását. Az 1878-iki kongresszus azt egyhangulag elfogadta és 1879 okt. 1.-én a rendszer életbe is lépett. A háború előtti években (1905 ápr. havától) a kisebb igazgatók u. n. területi-rendszer alapján működtek, annak nyomán, hogy az egyes kerületi igazgatók a nekik beosztott városokat nem látogathatták meg, mivel bőségesen el voltak látva városokkal. 1929—30-ban a kerület-beosztás a következő: 1. Alapi Nándor: Drámai staggione. Érvényes az ország egész területére. 2. Szentiványi Béla: Drámai staggione. Érvényes az ország egész területére. 3. Szeged városa: Szeged, Makó. 4. Deák Ferenc: Pápa, Székesfehérvár, Szombathely, Kecskemét. 5. Fodor Oszkár: Baja, Nagykanizsa, Pécs, Győr. 6. Gulyás Menyhért: Nyiregyháza, Sátoraljaujhely, Kaposvár, Cegléd, Mátészalka, Halas. 7. Kardoss Géza: Debrecen, Eger, Szolnok, Ózd, Berettyóujfalu. 8. Kiss Árpád: Békéscsaba, Orosháza, Szarvas, Szentes, Sopron, Mezőhegyes. 9. Sebestyén Mihály: Miskolc, Gyula, Hódmezővásárhely. 10. Miklóssy Imre: Esztergom, Kispest, Ujpest, Veszprém, Tatabánya, Pesterzsébet. 11. Radó Béla: Szekszárd, Zalaegerszeg, Kőszeg, Tatatóváros, Moson, Magyaróvár, Tapolca, Kalocsa, Félegyháza, Csongrád, Rákospalota, Hatvan, Abony. 12. Szabó Ferenc: Dombovár, Bonyhád, Siklós, Szigetvár, Barcs, Csurgó, Nagyatád, Marcali, Csorna, Siófok, Kapuvár, Balatonfüred, Tolna, Sümeg, Keszthely, Mohács. 13. Halmi Jenő: Nagykőrös, Salgótarján, Kisvárda, Kisujszállás, Vác, Karcag, Jászberény, Hajdúböszörmény, Hajdunánás. 14. Tarr Béla: Hajduszoboszló, Vásárosnamény, Püspökladány, Nyirbátor, Fehérgyarmat, Ujfehértó, Hajdudorog, Nagykálló, Csenger, Mándok, Nagyléta, Balmazujváros, Hajduhadháza, Derecske, Biharkeresztes, Szerencs, Sárospatak, Vésztő, Gyoma, Elek, Dévaványa, Biharnagybajom, Battonya, Endrőd. 15. Deák Lőrinc: Mezőberény, Mezőtúr, Békés, Sarkad, Szeghalom, Tótkomlós, Turkeve, Gyöngyös, Pestszentlőrinc, Füzesgyarmat, Rákosszentmihály, Kőrösladány, Szentendre, Budafok, Csepel, Törökszentmiklós. 16. Zilahi Lajos: Tokaj, Szikszó, Putnok, Mezőkövesd, Sajószentpéter, Edelény, Heves, Aszód, Abaujszántó, Mezőcsát, Tiszafüred, Pásztó, Gödöllő, Jászapáti, Jászárokszállás, Diósgyőr, Kunmadaras, Kunhegyes, Jászkisér, Tiszapolgár, Büdszentmihály, Tiszalök, Abádszalók, Balassagyarmat, Szécsény, Komádi, Dorozsma, Kistelek, Ujkécske. 17. Solti Ernő: Dunaharaszti, Soroksár, Kiskunmajsa, Mindszent, Sashalom, Jánosháza, Csepreg, Ujkomárom, Budakeszi, Kisbér, Mór, Lengyeltóti, Vasvár, Devecser, Kiskőrös, Szentgotthard, Szabadszállás, Fülöpszállás, Kunszentmiklós, Lajosmizse, Cinkota, Dunakeszi, Medgyesegy-

Tihanyi Miklós id.

Tihanyi Béla

Tihanyi Vilma

Tihanyi Miklós ifj.

Tihanyi Ilona Virág Jenőné
a M. Kir. Operaház tagja.

Timár Ila

Titkos Ilona

háza, Magyarbánhegyes, Mezőkovácsháza, Celldömölk, Körmend, Rákoscsaba. 18. Pethes Dezső: Sárbogárd, Sásd, Pécsvárad, Tamási, Tab, Enying, Zirc, Győrszentmárton, Zalaszentgrót, Báttaszék, Dunaföldvár, Bácsalmás, Kiszombor, Jánoshalma, Nagykáta, Vecsés, Pomáz, Tiszaföldvár, Nagytétény, Kunszentmárton, Bicske, Pestujhely, Adony, Monor, Sárvár, Kiskunlacháza, Ráckeve, Paks, Felsőgalla, Bánhida, Pilisvörösvár.

Szini kritika, a mübirálatnak egyik fajtája, melynek rendeltetése: egy szinpadi műalkotás elemzése és tárgyilagosságra törekvő értékelése. A szinpadi előadásnak két tényezője van: a költő alkotása s a színész játéka. E szerint a szinikritikának is van irodalmi (a drámát elemző) s művészeti (a szinpadi ábrázolást méltató) oldala. A szini kritikus bírálja a szinpadon előadott drámát is, a színészek játékát is. Ez lényegében két különböző feladat s csak az foglalja őket egységbe, hogy mindakettő esztétikai értékek megállapítására irányul. A szini kritikusok nagy többsége nem mutat mindakét feladatra egyforma hivatottságot és készültséget, irodalmi műveltségük és elemző képességük erősebb, mint a színész játékára vonatkozó szakismeretük és mesterségbeli tudásuk. A szini kritikus legtöbb esetben feladatának csak irodalmi oldalára vonatkozólag mondható szakembernek, a színészi alkotásra nézve a legtöbbször csak többékevésbbé művelt dilettáns. Az, hogy a szini kritika túlnyomó részben irodalmi kritikusok kezében van, azzal a hátránynyal jár, hogy egyre kevesebb figyelemben részesitik a szinészek munkáját. Régibb szini kritikusaink igyekeztek elmélyedni a színészek ábrázolásába, gyakorlati ismereteik hiányát igyekeztek pótolni és gyakran külön tanulmányokat irtak egy-egy nagyhirű színészi ábrázolásról. A mult század második felének nagy magyar szinészeiről eléggé megbizható képet nyerünk az akkori szini bírálatokból. A mi korunk szinészi kiválóságairól hasztalan próbál a jövő ilyen képet nyerni korunk szini kritikáiból. Pedig a szini kritikának egyik legszebb rendeltetése épen az volna, hogy amit csak átmenthet az irott szó segitségével az utókor számára, örökitse azt meg a legtünékenyebb művészet alkotásaiból, melyek a pillanattal együtt elenyésznek. Egyébként magában a szini bírálatban is van valami a színész alkotásának kérészéletüségéből. Csak kivételesen nagy szini kritikusok bírálatai jelennek meg könyvekbe összeválogatva (ezeket is kevesen olvassák), a nagy tömeg napilapok és folyóiratok hasábjain a nappal együtt enyészik el s rögtön elveszti érdekességét. A szini kritika ma már csak igen csekély mértékben szolgálja hivatását: hogy helyes irányba vezesse s művészi megértésre nevelje a közönséget, eszméltesse hibáikra az irókat és szinészeket, fejlessze ízlésüket és fokozza becsvágyukat. Elvesztette tekintete elől azt a nemes rendeltetését, hogy segitségére legyen a közönségnek és a színésznek egyaránt. A napisajtó fellendülésével jellegzetes ujság-kritikává formálódott, amely sebtiben, egyszeri látásra és hallásra készül. Régebben gyakran nem is az első előadás után jelent meg a bírálat, hanem több előadást is megnézhetett a bíráló s alaposan szólhatott hozzá a darabhoz is, a színészek játékához is. Amennyit ma frisseségben és közvetlenségben nyer a szini kritika, annyit elveszít alaposságban. Régebben egész színészi pályákról, egy-egy szinház munkásságának hosszabb-rövidebb szakáról, egyes ciklusokról is készültek szini kritikák; ezek ma már egyre ritkábbak. A szini kritika legkezdetlegesebb formájában a görög dráma virágkoráig vezethető vissza. A görög dráma, eltérően az ujabb koritól, agonális jellegü volt, azaz szerzőik versenyeztek vele. A versenyre benyujtott darabokat elsőfokon egy hivatalnok, másodfokon öt versenybiró (dramaturgos) bírálta meg. Igazán azonban csak az ujságirás föllendülése virágoztatta fel s juttatta nagyobb jelentőségre a szini bírálatot. Nálunk csak a XVIII. század végén indult meg a szinjátszás; szini kritikánk még ennél is rövidebb multra tekinthet vissza. Eleinte nem is gondolhatott igazi hivatásának betöltésére. A színészet nálunk nemzeti közügy

volt s ezt jóakarattal és lelkesedéssel csak támogatni óhajtotta, nem pedig bírálni, amihez egyébként is hiányzott első színi referenseinkből az elméleti készültség és a szinpadi ismeret. Az első magyar színjátszó társulat előadásairól már jelentek meg szűkszavú tudósítások a bécsi Magyar Hirmondó-ban, de ezek csak kritikai szempont nélkül írt jelentések. Ugyanilyen szűkszavú beszámolók szóltak a második pesti szinjátszótársaság előadásairól is. A magyar színi kritika első kisérletei a budai Várszinházban 1833-ban megtelepült kassai társulat működéséhez fűződnek. A harmincas évek elején megindult egypár szépirodalmi és divatlap, s ezek már terjedelmesebb leveleket is közöltek vidéki társulatok előadásairól. Ezek mellett a lelkes áradozások mellett figyelemre méltatták a budai társulat előadásait is, melyekről a Honművészben Garay János, a Rajzolatok-ban Hazucha Ferenc (Kelmenfy László) írt. Az előbbi lelkes magasztalással, az utóbbi felületes és dölyfös leckéztetgetéssel szólt a kiváló erőket egyesítő társulat működéséről. Ezek a bírálatok indították meg „a magyar színi kritika Lessingjé"-nek, Bajza Józsefnek ez irányú munkásságát, melyet a színi birálat rendeltetéséről és helyes irányáról szóló eszmeébresztő vitákkal kezdett meg. Nem volt eredeti gondolkodó, elvei Lessingre mentek vissza; de elődeinél több dramaturgiai ismerete volt, s szigorúan megállott elvei mellett. Bírálásaiban, mint elődeinél is, az előadás ismertetésének, a színész játékának jut a nagyobb rész, a darabról csak röviden szól. A Nemzeti Szinház megnyitása indítja meg a rendszeres színi kritikát, melyben a színész játékának ismertetése mellett egyre több tér jut a darab elemzésének s drámaelméleti kérdések fejtegetésének is. A kor legnagyobb hatású folyóirata, az Athenaeum, külön, állandó rovatot nyit a szinház számára „Magyar játékszini krónika" címmel. Rendszeresen beszámolót írt az előadásokról s nemcsak a színészek játékát méltatta figyelemre, hanem a darabokat is. Mivel Bajza ez időben a Nemzeti Szinház igazgatója, eleinte szerkesztőtársai, Vörösmarty és Toldy Ferenc írták a bírálatokat, az előbbi mint drámai, az utóbbi főként mint operai referens. Az igazgatóságtól való visszavonulása után főként Bajza kezébe kerül a rovat vezetése, ki hét év alatt 300-nál több színi bírálatot írt. Bajza és Vörösmarty nevéhez fűződik irodalmunkban a hivatása magaslatán álló színi kritika megteremtése. Igazságérzetük és elvhűségük, alapos műveltségük és biztos ítéletük tette őket erre hivatottakká. Szigorú, de igazságos bírálataik jótékony hatással voltak színjátszásunk szinvonalának emelésére, az ízlés nemesítésére, elméleti kérdések tisztázására s fejlődő eredeti drámairodalmunk megerősödésére is. Bajza inkább tudományos készültségével s szinpadi ismereteivel vált ki; sokat foglalkozott pld. a rendezés, a műsor, a szereposztás kérdéseivel s általán nagyobb súlyt vetett az előadásra, mint a darabra. Vörösmarty inkább a darabra fordítja figyelmét s ennek szépségeit művészi fogékonysággal érzi és emeli ki. Ő irányítja először a figyelmet a dráma legfontosabb elméleti kérdéseire s legnagyobb mesterére, Shakespeare-re („Shakespeare jó fordítása a leggazdagabb szépliteratúrának is fölér legalább felével."). Uj irányba fordítja drámairodalmunkat, amennyiben kivonja az addigi egyoldalú német hatás alól s a francia romantikus drámát tűzi eléje mintaképül. De az operaének szövegének érthető előadását, sőt az énekszólam és a szöveg egybe illését (hangsúly, szótag hosszúság dolgában) követelte. A szinész játékában főként a jellemábrázolás érdekli s általánosságban természetesebb játékmódra ösztönzi szinészetünket. Az Athenaeum példáját követte a többi szépirodalmi folyóirat is. Szinházi rovatukban rendszeresen beszámoltak a szinház eseményeiről s behatóan igyekeztek tájékoztatni közönségüket az előadásokról. A negyvenes években mennyiség tekintetében nagyon meggazdagodik színi kritikánk, de szinvonal dolgában nem mutat emelkedést Bajza és Vörösmarty után. Az idősebbek közül Szontagh Gusztáv, a fiatalok sorából Henszlmann Imre és Erdélyi János válik ki. Szontagh mintaképe volt a ragyogóbb írói adományokat

nem mutató, de alapos, becsületes és megbízható kritikusnak. Filozófiai műveltségénél fogva biztos felfogása volt az elméleti kérdésekre vonatkozólag s nyugodt tárgyilagossága bizonyságát adta annak, hogy nemcsak műbíráló, hanem műélvező is volt egyszemélyben. Henszlmann legmélyebbre ható s legegyénibb felfogású kritikusa volt korának. Shakespeare-ről szólnak legelmélyedőbb dolgozatai s ridegen, dogmatikus felfogással, heves harcokat vívott a kor kedvelt romantikus drámái ellen. Az erős kritikai érzékű s nagy műveltségű Erdélyi János munkásságának ép ez a legszegényesebb köre, mindössze egypár rövidebb bírálatot írt. A szabadságharc után meginduló ujságok hasábjain drámairodalmunk is új fejlődést vesz. E kor szini kritikusai közül a legállandóbb, leggazdagabb s legnagyobb hatású munkásságot Gyulai Pál fejtette ki. Nemcsak mint szini bíráló, hanem mint a legkitünőbb magyar dramaturgiai dolgozat („Katona és Bánk bánja")irója s a Nemzeti Szinház drámabírálója is erős hatással volt korára. Minden téren hajthatatlan elvhűség és megalkuvást nem ismerő művészi és erkölcsi felfogás irányította. Bár nála már általánosságban háttérbe szorul a dráma elemzése mellett a színész ábrázolásának méltatása, a szinészi játék bírálatában is ő a legkiválóbb szini kritikusaink közt. Különösen kiemelkednek Bulyovszkyné Kaméliás hölgyéről s Egressy Gábor Brankovicsáról írt méltatásai. Főszempontja a lélektani hűség vizsgálata; első kérdése a darabbal szemben: Van-e igazság alakjainak festésében?, — a szinésszel szemben: Van-e igazság ábrázolásában? Drámabírálóink közül ő hatol először a tragikum fogalmának mélyére s ő eszmélteti először kritikusainkat e fogalom jelentőségére. A költői és szinpadi hatásnak sokat vitatott kérdésében ő e két véglet helyett a drámai hatás keresésére utalja a drámaköltőt. Majdnem félszázadon át kisérte bírálattal az ország első szinpadának műsordarabjait s nem kedvetlenítette el a mélyreható elemzéstől, elvi kérdések fejtegetésétől s a harcos támadástól az sem, ha pedantériát vagy kötekedést vetettek is a szemére. Kortársai közül legtöbb megegyező vonást mutatott Gyulaival Salamon Ferenc, kit azonban a történettudomány már 1865-ben elvon a drámabírálattól. Alapos esztétikai képzettséggel, Shakespeare-en művelődött izléssel s szigorú erkölcsi érzéssel, az emberi jellemnek és szenvedélyeknek mélyen járó ismeretével s erős itélőképességgel írta szini kritikáit, melyek annyira alaposak, hogy inkább az íróknak és szinészeknek szólnak, mint a nagy közönségnek. Ő is a lélektani igazságot kereste elsősorban, az indokolás meggyőző voltát, bűn és bűnhődés szükségszerű kapcsolatát. Szivesen mélyedt el a színész játékának elemzésébe is. A színész munkáját az alak megformálásában a költőével egyenrangú teremtő munkának tekintette. S különös méltánylással szólott mindig az átérzett, hibátlan, szép beszédről. Mellettük Greguss Ágost és Csengery Antal a kor kiválóbb drámabírálói. Greguss Ágost szini kritikáiban a szinházat templom gyanánt érezteti, nagyon erősen kiemeli az erkölcsi szempontot. Elválaszthatatlan kapcsolatban látja a darabot a szinpaddal, a színészre vonatkozólag főelvül ennek személytelenségét hangoztatja s azt követeli tőle, hogy ne emelje ki a maga egyéniségét, hanem olvadjon bele teljesen az előadásába. Forma tekintetében nála erősen megrövidül a szini birálat, az alkalomszerűség jellegét magánviselő ujságkritikává válik, mely a költő alkotását a színész ábrázolásán keresztül bírálja s költő és színész együttes munkájának eredményéről, az előadásról akar képet nyujtani. Ez azonban a tömör rövidség miatt csak ritkán sikerül. Csengery Antalt közéleti munkája hamar elvonta a szini kritikától. Kevés bírálatot írt, de ezekben fejlett ízlésű, erős itéletű kritikusnak mutatkozik. Figyelme elsősorban a darabra irányul s ennek elemzésében vezető elve a valószerűség. A színészi ábrázolást kevesebb figyelemre méltatja. A kiegyezés után elszaporodnak a napilapok s az időszaki sajtó termékei, új szinházak létesülnek, új szinpadi törekvések merülnek fel s drámairodalmunk föllendül. Mindez a szini kritika terén megnövelte a szükségletet, de a mennyiségi

növekedés nem jelentette egyszersmind az értékbeli gyarapodást is, sőt nem jelentette a magyar színi bírálat nemes hagyományainak megőrzését és továbbfejlesztését sem. Magasan kiemelkedik a színi kritikusok megnövekedett táborából a nagy műveltségű s fínom izlésű Beöthy Zsolt. Kritikái a társadalmi dráma s Paulay nagy társalgási színészegyüttesének virágkorához fűződnek. Feladatát a műfaj nemes hagyományai szellemében a közönség ízlésének művelésében, biztosabb szempontokhoz juttatásában, ismereteinek gyarapításában látja.

Nem egyes darabokról és szerepekről ír, hanem „szinműírókról és színészekről!" Vezető szempontja a lélektani elemzés. Inkább a drámák méltatásában kiváló; a színészi ábrázolásokra nézve, bár élénk szinpadi érzéke volt, nem eléggé elképzeltetők leírásai. Bírálatainak hatását Mikszáth Kálmán azzal jellemzi, hogy „meghonosította nálunk azt a divatot, hogy a szindarabokról szóló kritikákat a közönség elolvassa." Mellette legkiválóbb színi kritikusa a kornak Péterfy Jenő, ki azonban szintén hamarosan búcsút mondott a színi bírálatnak. Az ő kritikái is, melyeket nagy irodalmi műveltség, mélyen járó gondolkodás, ideges beleérzés s az előadásnak szellemes élénksége jellemez, legnagyobbrészt a társadalmi dráma termékeihez fűződnek, melyekre ő is idegenkedéssel tekintett. Szivesebben mélyedt el egypár klasszikus dráma elemzésébe, de színi kritikusi működését maga is csak epizódnak tekintette munkásságában. Kortársaik közül csaknem két nemzedékre kiterjedő színikritikusi munkásságot fejtett ki Alexander Bernát s Ambrus Zoltán. Alexander Bernát elsősorban megbízható képet igyekezett nyujtani a bírált darabról s előadásáról. Könnyed, szellemes formában írt bírálatai, melyek Alfa álnév alatt jelentek meg, jó szolgálatot tettek a közönség ízlésének fejlesztésére. Alexander nemcsak képzett és mélyreható dramaturg volt, ki egy szép könyvben fejtegette Shakespeare Hamletjét, hanem élesszemű megfigyelője volt a színészi ábrázolásnak is, ki tudományosan is foglalkozott a színészlélektani kérdésekkel. Ambrus Zoltán maga abban jelöli meg immár csaknem félszázadra terjedő színi kritikusi működésének célját, hogy „az igazi művészet és a jóizlés" kultuszát igyekezett vele szolgálni. Méltó utóda Gyulai Pálnak abban, hogy gyakran szembehelyezkedik a közvéleménnyel s leálcázza a hamis nagyságokat. Különösen külföldi szindarabok kritikai elemzésében kiváló; legértékesebbek a XIX. századi francia drámákról szóló bírálatai. Széleskörű műveltség, finom izlés, biztos itélet s a forma művészete tünteti ki bírálatait. Kár, hogy kötetekbe gyüjtött bírálataiból elhagyta a színészek játékára vonatkozó részeket. Alexander és Ambrus mellett kortársaik sorából finom izlés, nagy műveltség és szabatos elemzés tünteti ki Szüry Dénes színi kritikáit, melyek a Nemzeti Szinház darabjait ismertették. Kiváló szini kritikus volt, az 1890-es években, Mihályi József, nagytudású és szigorú megitélője úgy a darabok becsének, mint az előadók ábrázolóképességének. Korunk színi kritikusai közül kiemelkedett a csak nemrég elhalt Harsányi Kálmán, ki a régiekhez hasonlóan a fősúlyt nem a dráma elemzésére, hanem a színész játékának méltatására vette. A költő és színész munkájának viszonyát azzal a képpel szerette éreztetni, hogy a dráma aranyának ötvöző féme a színész alakítása s a kettő adja az ötvözetet: a színi előadást. Az erkölcsi eszménynek s a magyar léleknek nagy megbecsülése hatja át bírálatait. Messzire vezetne, ma is élő és működő kritikusainknak is egyénenként való méltatása. Ehhez hiányzik a kellő időbeli távolság is. Legyen elég közülük az érdemesebb munkásságra visszatekintőknek egyszerű felsorolása: Szász Károly, Voinovich Géza, Sebestyén Károly, Schöpflin Aladár, Salgó Ernő, Porzsolt Kálmán , Gergely István, Rajna Ferenc, Miklós Jenő, Gáspár Jenő, Kállay Miklós, Galamb Sándor, Rédey Tivadar, Kárpáti Aurél, Pünkösti Andor, Vajthó László s mások. Figyelmet érdemelnek a Magy. Tudományos Akadémia drámai pályázatairól szóló jelentések s a Vojnits-jutalomról írt beszámolók. Ez utóbbiak évről-évre kritikai

szemlét tartanak egy-egy év magyar drámai termése felett.

(Kéky Lajos dr.)

Szini kritikus. (Lásd: Szinházi kritikus.)

Szini móka. Dramaturgiai válfaj. Ilyen pld.: Jókai „Melyik a kilenc közül?" c. 1 felvonásos darabja. Bem. 1898 márc. 15. Vígszinházban.

Szininövendék, aki valamelyik színészképző iskolában nyer oktatást, s annak elvégzése után szereplő színésznek óhajt szerződni. Az iskola csak meglevő tehetséget csiszolhat, vezethet, terelhet helyes útra, más rendeltetése nem lehet. Rátermettség nélkül tehát hiába járja a színésziskolát akárki. Az Országos Színészegyesület minden évben felvételi vizsgát tart, melyen olyanok is jelentkezhetnek, akik színésziskolát nem végeztek. Mégis inkább ajánlható valamelyik komoly oktatótanfolyam elvégzése, mert a nyers tehetséget arra hivatott szakemberek élesebb szemmel bírálják, mintha ellenőrzés nélkül indul neki az illető az életnek. E téren az Országos Szinművészeti Akadémia, valamint az Országos Színészegyesület Színészképző iskolájának érdemei hervadhatatlanok. A szininövendékek az iskolaév tartama alatt rendszerint valamelyik szinháznál némaszerepekben és kisebb beszélőfeladatokban szerzik meg azt a gyakorlatot, melyre a kezdet nehézségeinek leküzdésére okvetlenül szükségük van. E szereplések díjazással járnak s így a megélhetéssel küzdő fiatalok némi anyagi segítséghez is jutnak.

Szininövendékek szakszervezete. 1919 április havában alakult meg, a proletárdiktatura nyomása alatt. Tagjai az akkori színésziskolák növendékei voltak és a többi szakszervezetek mintájára bizalmiférfiakból állott a vezetősége. Minden színésziskola 1—2 tagot küldött ki kebeléből a vezetőségbe és főcélja a „Szinművészeti Főiskola" előkészítése és a növendékek szinitanulmányainak elősegítése volt. A tanácsköztársaság a szakszervezet tagjait havi segélyben részesítette. A kommunizmus bukása után, 1919 augusztus 6.-án, a Sz. megszünt.

Szinipálya. Legalább 4 középiskola elvégzése szükséges a szinipályához. A tanfolyam nem mindenütt egyforma. Az Akadémián 3 évig tanitanak, a magániskolák 2—3 évig tartják a kurzust, néhol pedig 8 hónap alatt is el lehet végezni az iskolát. A végbizonyítvány azonban még nem jogosít fel a végleges működésre. Ha ugyanis a növendék Pestre kíván szerződni, akkor nincs szüksége további vizsgára, a vidékre szerződő egyénnek azonban a Színészegyesületben vizsgáznia kell a felvételi bizottság előtt. Itt előbb gyakorlatra bocsátják a jelentkezőt, a gyakorlati év letelte után újra kell vizsgázni és azután véglegesen távozik. Ez időtől számítják be a nyugdíjat is. Akik az Országos Szinművészeti akadémián nyertek oklevelet, vagy az Országos Színészegyesület sziniiskolája végbizonyítványával rendelkeznek, már ez alapon ujabb vizsga nélkül az Országos Színészegyesület rendes tagjai lehetnek, ha ezt kérelmezik.

Szinitanoda. A Magy. Kir. Szinművészeti Akadémia (L. o.) egykori elnevezése.

Szini tudomány igazgatója, a dramaturg neve az első szintársulatnál, 1792-ben. Ez Schédius Lajos egyetemi tanár volt. (V. ö. Dramaturg.)

Szinjáték. A drámának magyaros kifejezése — szinjáték. A szót közli a „Magyar Hirmondó", 1792 I. kötet, 699. oldalán, ahol a „Klementina" c. szinlap van megörökítve.

Szinjátszó. A „színész" szó elődje. Széchenyi „Hitel" c. munkája (Pest, 1830. III. kiadás.) 46. oldalán már használja a szót.

Szinjátszó társaságok. (Debrecen) A régi magyar civis város, mely minden ízében olyannyira magyar tudott maradni, mindig őstelevény talaj volt a magyar irodalom és kultura részére, régi kollégiuma termelte a kulturegyéneket és egyik jellegzetessége, hogy míg régi

szinházával legrégibb és legkeresettebb állomása volt a magyar színészetnek, szinpadán megfordult a színészet majd minden nagysága, emellett kulturéhségével a magánosok is sűrűn alakítottak működvelő szinjátszó társaságokat, egyrészt, hogy a hivatásos szintársulatok távollétében se nélkülözzék a szinházat, másrészt, hogy maguk is hódoljanak a szinjátszás művészetének, sőt egy időben még sziniiskolát is tartottak fenn. Működésükben azon voltak, hogy a hivatásos színészetnek ne konkurráljanak, ne ártsanak, sőt inkább még nagyobb közönséget neveljenek a szinháznak. Jelentőségük abban állott, hogy a hivatásos szinpad részére is fedeztek fel egy-egy tehetséget és az írók nagy tömegét szólaltatták meg szinpadjaikon, akik különben a pesti műsorok után igazodó vidéki szinpadokon aligha tudtak volna szóhoz jutni. A hivatásos szinigazgatók sem láttak bennük riválist és minden módon segítségükre is voltak a társaságoknak. E társaságok közül megemlítésre méltók a következők: 1. A Máv műhelyi „Egyetértés" szinjátszó társaság. A Máv műhelytelep keretén belül 1899-ben alakult kulturegyletből fejlődött ki. A kulturegylet ének- és zenekara, szinjátszótársasága hatalmas tényezője lett a debreceni kulturéletnek. 1912-ben Sidó Géza főművezető vezetésével végleg megalakul a Szinjátszó társaság és Kassay Károly szinész vezetése alatt sziniiskolát állítanak fel,amely csak egy évig működött. Tamássy Gyöngyössy Viktor tervei szerint modern szinpadot építenek. Műsorukon vegyesen szerepel operett, dráma, népszinmű, szóval minden műfaj, hatalmas és népszerű műkedvelő gárdával rendelkeznek. Sűrűn tartják előadásaikat a közönség és sajtó legteljesebb elismerése mellett és a Máv igazgatósága kulturmunkájukat méltányolva, Balás Károly üzletigazgató és Máthé József főfelügyelő-műhelyfőnök közbenjárására, 1928-ban a régi termeket dr. Génesi Sándor főmérnök tervei szerint átalakította és azóta egy modern szinpaddal, öltözőkkel, szinházi könyvtárral és ruhatárral felszerelt 600 férőhellyel bíró szinházteremben tartják előadásaikat. Vezető egyéneik közül felemlítjük a következőket: elnökük: Kabay György, nyug. Máv főfelügyelő, sz. 1872-ben, Kisujszálláson. Elnöksége alatt emelkedett az „Egyetértés" szinjátszótársaság magasra. Nagy művészbarát. 1919-20-ban ő segített ujra életszteni a hazafias kulturéletet a debreceni Waggon-gyárban, értékes munkálkodásáért miniszteri elismerést is kapott, valamint a koronás arany érdemkeresztet és a vöröskereszt ezüst díszérmét. 1926-ban a Máv igazgatóságához áthelyezve, megvált az elnökségtől. Utóda az elnökségben: Máthé József főfelügyelő-műhelyfőnök, aki az uj szinházterem megalkotásával is nagy érdemeket szerzett. Ügyvezető alelnök: dr. Génesi Sándor osztályvezető-főmérnök, akinek tervei alapján készült az új szinházterem. Művezető igazgatók: Sidó Géza, Máv főműhely főművezető, író, sz. 1875 aug. 10-én, Radnóthon. Az „Egyetértés"dal- s zenegylet titkára, a debreceni Székely társaság jegyzője. Szinpadi műve: „Orvos barátja", vj 3 f. e. e. 1930-ban, Debrecenben. Sok verset irt. 15 éven át volt az „Egyetértés" szinjátszók művezető igazgatója. Utóda: Ferkó Gyula, Máv. csoportvezető, sz. 1880 jul. 25-én, Sátoraljaujhelyen. 1899 óta működvelősködik, 1930-ban tartotta 30 éves működvelői jubileumát. Szerzők: Sidó Géza (l. fentebb) Vikiszály Amália (özv. Kárpáthy Józsefné), írónő, sz. 1884 jul. 7-én, Selmecbányán; már kora ifjuságában kezdett foglalkozni az irodalommal. Szinpadi művei: „Fehér Rózsa", mesejáték 2 felv. e. e. 1922. Debrecenben. „Bözsike nagy lány lett", vígj. 3 felv. e. e. 1930 nov. 15. Debrecenben. Versei és tárcái a lapokban jelennek meg. Karnagy: Szigethy Gyula, zeneszerző és karnagy, sz. 1904-ben, Gebén. Zenei képességei már gyermekkorában jelentkeztek és diákkorában kezd komponálni és vezeti a zene- és énekkart. Előbb theológiai tanulmányokat folytat, majd a Zeneművészeti Főiskolán szerez oklevelet. 20 éves korában a ref. gimnáziumhoz ének- és zenetanárnak választják meg és ugyanekkor hívják meg karnagyul az „Egyetértés" dalegylethez. A Lelkészképző intézetben éneket és harmoniumot tanít. Sok énekkarra rendezett művet írt és egy roman-

tikus tárgyú 3 felvonásos dalműve („Bölcsek köve", szöv. Papp Lajostól) most van elhelyezés alatt. 2. A debreceni Máv. tiszti Horthy dal- és zeneegylet szinjátszótársasága. 10 év óta működik. Rendezője: Petrán Ede, sz. 1900-ban, Técsön. A társaság előadásaival már eddig is szép eredményeket ért el.

2. (Székesfehérvár.) Kevés város van az országban, ahol a műkedvelés annyira felvirágzott volna és oly szép eredményeket tudna felmutatni, mint Székesfehérvár. A nemes szinházi tradiciókkal bíró város a szinidény befejezése után sem akarja nélkülözni kedvenc szórakozását: a szinpadot, ahol a társadalom is annyi jeles szinpadi tehetséget tud felmutatni, kiknek egy része a műkedvelés keretében, másik része a hivatásos szinészetnél fejlődött naggyá, hogy egy oly jeles műkedvelői gárda keletkezett, melynek jó híre messze tulszárnyalta a helyi kereteket. Kulminált a jeles műkedvelő társaság tevékenysége abban a „Cigánybáró" előadásban, melyet e gárda 1931 május 8.-án mutatott be a székesfehérvári szinházban, melyet a rádió is közvetített az egész országnak és amely a gárdának igazi nagy, országos sikert jelentett. A vezetők és szereplők között a következőket kell kiemelnünk: Szebenyi Sándor, a gárda rendezője, városi tisztviselő, volt hivatásos tiszt, aki gondos tanulmányok alapján felépülő szorgos munkával emelte magasra a műkedvelő gárdát. Bardon Ferenc, városi tisztviselő sz. 1893 dec. 24-én, Székesfehérvárott. Eleinte szinpadra készült és Noszeda Károlytól és Berg Ottótól tanult. 1922-ben fellépett a Blaha Lujza Szinházban, a „Fifi" c. operettben. 1923-ban Debrecenben, 1925-ben Szegeden működött, mint tenorista, egy év mulva visszavonult a szinészettől és Székesfehérváron városi tisztviselő lett. Ő a műkedvelő gárda agilis vezetője, ő énekelte Barinkay-t a Cigánybáró előadásán. — Dr. Fogarassy Józsefné, operaés hangversenyénekesnőnek készült, sz. 1899 nov. 17-én. A Zeneművészeti Főiskolán és Berts Miminél tanult énekelni és Pécsett több operai szerepben lépett fel: Pillangókisasszony, Saffi (Cigánybáró), Médi (Három a kislány), Rosalinda (Denevér), Jana (Elvált aszszony), stb. 1925-ben férjhez ment dr. Fogarassy József százados-hadbíróhoz. A gárda nevezetes előadásán ő énekelte Saffi-t. Rodt Jenőné, sz. abaujvári Csurka Lenke, sz. Debrecenben. 1923-ban a Szinművészeti Akadémia növendéke lett, ahonan a debreceni szinházhoz szerződött népszinműénekesnőnek. Utóbb férjhez ment Rodt Jenő székesfehérvári mérnökhöz és 1928-ban végleg visszavonult a szinpadtól és azóta a jótékonycélu és műkedvelő előadások kedvelt szereplője. Főbb szerepei: Finum Rózsi (Falu rossza), Zsófi (Piros bugyelláris), Magdolna (Gyimesi vadvirág), Lancelot (Baba), Sarolta (Régi jó Budapest), Miklós (Hoffmann meséi). Ő énekelte Ciprát a Cigánybáró nagysikerü rádióelőadásán. — Weichhart Waldemár, p. ü. tanácsos, sz. 1881 jun. 2.-án, Kassán. Mint régi műkedvelő ő is egyik népszerű szereplője a gárdának.

Szinköltészet: jelenti egyrészt a színpad számára irást, költést, másrészt pedig a megírott szinpadi müvek összességét, a szini irodalmat.

Szinkör. Köralakú nézőtér, amilyen a római szinháztípus volt; latin neve az aréna (homok) szóból származik, s e sorok írója élénken emlékszik még a pesti városligeti födetlen aréna (a mai Budapesti Szinház kőépületének előde), a budai aréna (egyidőben Fővárosi Nyári Szinház volt a neve) és a balatonfüredi födetlen szinház homokos, földes talajára, 1880 körül. A színkörök általában köralaku, fából készült épületek, de belsejük olyan, mint a kőszinházaké. (V. ö. Aréna.) (Kereszty István.)

Szinlap. A szinházi előadásokat már az ókorban hirdették falfestmények vagy falakra irott hirdetések alakjában, de olyan szinlap, mint amilyen ma is használatos, csak a tizennyolcadik század végén kezdett forgalomba jönni. 1789-ben történt meg először, hogy a Comédie Française a kormány utasítására napról-napra közölte a közönséggel az előadásra kerülő darabok szereplőinek ne-

veit. A párizsi szinházigazgatóknak nem tetszett ez a kormányrendelet, mert ezzel üzleti érdekeiket látták veszélyeztetve. Megesett ugyanis akkoriban igen gyakran, hogy a közönség, abban a hitben, hogy valamelyik kedvelt színészét fogja látni, zsufolásig megtöltötte a szinházat és csak az utolsó pillanatban derült ki, hogy a népszerű kedvenc helyett egy *másod- vagy harmadrangu* színész lépett föl a főszerepben. A közönség ellenben tapsolt a kormány bölcs intézkedésének, amely azzal, hogy előre kellett hirdetni a szereplők neveit, fokozta az előadások szinvonalát és kellemetlen csalódásoktól mentette meg a nézőket. Ettől az időtől kezdve lett általános az olyan szinlap, amely a szereplők neveit fölsorolja. A Comédie Française legelső színlapja Voltairenek „I. Mahomet" című tragédiájához készült, amelyet szerzője XIV. Benedek pápának ajánlott. A szinlap közölte az előadás kezdetének időpontját is, valamint a szinházi helyárakat és megjegyezte, hogy az előadáson „csak uraságok" jelenhetnek meg. Szolgaszemélyzetnek tilos volt a belépés. Ezen az antidemokratikus kikötésen kívül lényegében alig változott azóta a szinlap. Mint nálunk ma is, a tizennyolcadik század végén Párizs minden szinházának megvolt a maga speciális szinlapja. A Hotel de Bourgogneé piros volt, a Hotel Mazariné zöld, az Operáé pedig sárga.

*

Hamburgban 1748-ban irták először a színlapra a felvonások számát. Ott jött szokásba, hogy a szinlapot verssel zárták be, körülbelül ilyenformán:

„Tizenhat, nyolc s négy shilling a hely [ára,
Megkezdjük pontban öt órára,
Ezt adhatjuk mi biztosan tudtára."

Goethe elhagyta a „legmagasabb engedéllyel" kitételt, az „ur" és „asszonyság" kifejezést, melyet azonban a franciák felvettek. — A Sz-ra nálunk az első időkben ugy mondták: Cédula (Tzédula), játékot jelentő cédula, theatrumi cédula, szinicédula, játékcédula, szinihirdetmény, játékszincédula. 1842 jul. 7-én a „Regélő" már „szinlap"-nak kereszteli el. A legrégibb szinlapok ezzel a feliratal kezdődtek: „A felsőbbek engedelmekből", illetve „A felsőségnek engedelmével." — Ez időben szokás volt a szindaraboknak alcímet is adni, pld.: „Tartuffe, vagy a képmutató", „A bácsi vagy A szerelmes család", „Benyovszky vagy A kamcsatkai számüzöttek." „A „vagy"-gyal való értelmezést izléstelennek és helytelennek, hibának tartom", — jelenti Obernyik Károly a „Pesti Divatlap" 1848. 20. számában. — Kolozsvárott az Erdélyi Muzeum birtokában megvannak Jancsó Pál szinlapjai 1798—1829-ig, némelyiken Jancsó eredeti kézirásos megjegyzése. A Nemzeti Muzeum Fáncsy Lajos szinlapjait őrzi több kötetben, ezekből a városokból: Buda, Debrecen, Kassa, Miskolc, Nyiregyháza, Pest, Rozsnyó, Sárospatak, Sátoraljaujhely, Nagyvárad stb. (U. o. a Szinnyei József-féle szinlaphagyaték még rendezetlen.) Rakodczay Pál színlapgyüjteménye e sorok irójának birtokában van. Ujabban a muzeumba került Krecsányi Ignác gyüjteménye is. A régi szinlapok egy bizonyos csalogató szereppel is el voltak látva: némaképletet, görögtüzet, eleven állatokat és repülő embereket hirdettek, csakhogy közönséget tudjon a társulat vonzani. A nemzetiségi vidékeken többnyelvü szinlapot is nyomattak. Oly vidéken, ahol nyomda nem volt, a régi vándorszinészek maguk irták azokat. (Petőfi is „körmölgeté" — 5 frtnyi bérért!) 1893 jan. 1.-én a Nemzeti Szinház és Operaház szinlapján hirdetés jelent meg. 1896-ban a Vígszinházban ingyen osztogatták a szinlapokat, majd 1897-ben 20 fillér volt az ára. 1904 márc. 11.-én a Magyar Szinház fényképes szinlapot adott ki, a „Hajduk hadnagya" főszereplőivel. 1905 okt. havában Zilahy Gyula debreceni igazgató a pikáns darabokat vörös szinlapon hirdette. Mint érdekes tényt megemlítjük, hogy a kir. Tábla 1901 nov. havában egy itéletében kihirdette, miszerint „a szinlap nem szerzői munka, védelemre igényt nem tarthat." (Lásd: „Debrecen", 1901 XII. 3. — A szinlapok történetét lásd: „Pesti Hirlap", 1879 okt. 23. — 4. old. I. hasáb.)

(Erődi Jenő.)

Szinlapkihordó. Azon vidéki szintársulati alkalmazott, aki a szinlapokat kihordja egyes házakhoz, üzlethelyiségekbe, irodákba. Más neve: szinlaposztó. (V. ö. Búcsúszó.)

Szinmű: tágabb értelemben véve a dráma általában, szűkebb meghatározással pedig amolyan középfajta a tragédia és vígjáték között, mely anélkül, hogy a tragédia magaslatáig emelkednék, mégis annyiban különbözik a vígjátéktól, hogy cselekménye komoly tárgyú, de végül kedvező, vidám megoldást nyer.

Szinműíró. A szindarab megalkotója a szerző, azaz: szinműíró, aki t. i. valamely költött, illetve megtörtént esetet szindarabba dolgozza fel. (V. ö. Szerző.)

Szinműtár. Az 1830-ban keletkezett M. Tud. Akadémia legelső teendői közé tartozott a szépirodalom, s így a szini-irodalom emelése és gyámolítása is, amit részben pályadíjak alapítása, részint az 1831-ben megindított akadémiai „Szinműtár" által akart elérni. Nem a legszerencsésebben fogott hozzá, mert inkább az akkor divatozó — és nem mindig értékes — francia és német drámák, mint a nagy klasszikusok műveinek fordítására és kiadására fektetett sulyt. Igy pld. Shakespeare is csak „Romeo és Juliá"-val van e gyüjteményben képviselve. Kecskeméten, 1852-ben Horváth Döme adott ki egy „Szinműtár"-t.

Szinművészeti Akadémia, az a magasabbrendű szinésziskola, melynek hivatása a szinházak részére művelt, képzett szinészeket nevelni. A Sz. A. 66 esztendős multra tekint vissza. Megalapításának első eszméjét már 1844-ben pendíti meg Egressy Gábor a „Pesti Divatlap"-ban (34. szám, 116. oldal): „Szinészetünknek oskola is kell..." címen. Már ebben az időben alakult az ő kezdeményezésére az a kis lelkes csapat, amelyhez később a Nemzeti Szinház alapítói is csatlakoztak és amely a Nemzeti Szinház vezetésére az akkori kormány által kinevezett komité útján előterjesztést tett Albrecht főherceg főkormányzónak egy szinészeti iskola felállítása ügyében. A főkormányzó maga szervezte meg a szinésziskola „bizottmányát", amelynek elnöke gróf Károlyi György, választmányi tagjai pedig: báró Eötvös József, gróf Károlyi Lajos, gróf Karácsonyi Guidó, Radnótfáy Sámuel, báró Révay Simon és Vezerle János lettek. Ez a bizottmány azután Albrecht főherceg útján a király támogatását kérte s meg is nyerte. A király 1863-ban 10.000 forint, később pedig évi 11.000 forint segélyt engedélyezett. Igy megalakult a Szinészeti Tanoda címen a mai Sz. A. A Szini Tanodát 1865 jan. 2.-án nyitották meg, az Ujvilág utcában (a mai Semmelweiss-utca). Az első jelesebb növendékek között volt: Egressy Ákos és Árpád, Bogdanovich Krisztina, Hubenay Ida, Rákosi Szidi, Helvey Laura, Nádayné, Hajós Zsigmond. Főigazgató: gróf Festetich Leó. Első tanárok: Egressy Gábor, Szigeti József, Boccolini Ercole, Böhm Gusztáv és Paulay Ede, titkár. 1869-ben a Nemzeti Szinház felügyelete alá helyezték, felemelve az állami szubvenciót tizenkét 200 forintos ösztöndíjjal. Az intézet új helyisége a Nemzeti Szinház régi bérházában van már ekkor, (Rákóczi út és Muzeum körut sarkán) és gyakorló szinpaddal bővül. Gyökeres átalakuláson ment át az intézet, mikor Mihalovich Ödön kerül mint igazgató élére. Ekkor kapta az intézet új nevét: Orsz. Szinművészeti és Zenészeti Akadémia. 1872-ben növendékek: Gábos Irma, Szerdahelyi Lujza, Faludi Antal, Németh József, Szigligeti Ferike, Rákosi Fanni, Szigeti Jolán (később Vízváryné), Láng Irén, Nagy Imre stb. Az operai szakon: Schwartz Emma, Birle Katalin, Bettelheim Janka, Vidmár Katalin, stb. 1873-ban: Komáromi Irma, Gaal Irma, Ditrói Mór, Demidor Imre, Kölesi Mari, Püspöki, stb. 1876 dec. 9-én megtartott matinén a „Cremonai hegedűs" szinlapján Márkus Emilia (Giannina), Gyenes László (Filippo) és Tolnai gr. Festetich Andor (Sandro) nevével találkozunk. 1878-ban Csillag Teréz, Fáy Szeréna, majd Alszeghy Irma, Császár Imre, az operai szakon Mannheit Jakab, Wein Margit (a későbbi Ábrányiné) nevét jegyezhetjük fel az ismertebb növendékek közül. 1880-

ig végzett s ismert névre szert tett növendékek: Egressy Ákos, Helvey Laura, Szigeti Jolán, Márkus Emilia, Csillag Teréz, Rákosi Szidi, Ditróiné — Eibenschütz Mari, Komáromi Mariska, Szacsvay Imre. Fennállásának 25 éves jubileumát 1890 március hó 27.-én ünnepelte a Sz. A. — Tanárok: Paulay Ede, Váradi Antal, Csiky Gergely, Ujházi Ede, Nagy Imre, Bercsényi Béla, Náday Ferenc. Utóbb Váradi Antal, majd Tóth Imre a Sz. A. igazgatója. Ujabb időkben külön rendezői szaktanfolyamot létesítettek. 1930 április hó 3.-án Ódry Árpádot nevezik ki igazgatóvá, kinek programmjában az intézet átszervezése és rádió szaktanfolyammal való bővítése szerepel. A Szinművészeti Akadémia mindig legteljesebben töltötte be hivatását és szinészetünk ragyogó névsorában a legtöbb nevet ott találunk a Sz. A. annaleseiben is. A Szinművészeti Akadémiába való felvételre négy középiskolát végzett, 15 évet betöltött nők és 17 évet betöltött férfiak jelentkezhetnek, akiknek csinos, szinpadias termetük van, egészséges, kifejező hanggal bírnak, hibátlan kiejtéssel beszélnek és iskolai, erkölcsi bizonyítvány és gyámi vagy szülői belegyező iratot mutatnak fel. A minden év szeptember első napjaiban történő felvételi vizsga tárgya két-három magyar klasszikus versnek elszavalása. A felvételi vizsga sikeres letétele után be lehet iratkozni az előkészítő osztályra. Az előkészítő osztályban, szinészek gyermekeit kivéve, senki sem kaphat tandíjmentességet. Az előkészítő elvégzése után még kétéves akadémiai tanfolyamot is el kell végezni, ami után bizonyítványt kap, amelynek alapján felveszik az Országos Szinészegyesületbe és a Nyugdíjegyesületbe.

Szinművészeti Főiskola a kommün alatt 1919 máj. havában alakult és nemsokára meg is szünt. (A szinészakadémia tulajdonképeni uj elnevezése volt.)

Szinművészeti Tanács (Lásd: Magyar Országos Szinművészeti Tanács.)

Szinnyei József, — később „idősb. Sz. J."-nek írta magát, hogy fiától, az egyetemi nyelvész-tanártól megkülönböztethessék, — legérdemesebb íróink egyike; a magyar szellemi élet minden ágának s így a mi szakmánknak is valóságos áldása az, hogy hosszú életet élt. (Szül. 1830 márc. 18.-án, Rév-Komáromban, megh. 1913 aug. 9-én, Budapesten.) Korán kezdett érdeklődni irodalom és szinház iránt: már 13 éves korában kezdte följegyezni a megjelenő könyvek címét, szerzőit. Egy évig joghallgató volt, mikor az 1848-as szabadságharc kitört: honvéd lett; majd ügyvédi irodában dolgozott, utóbb magánhivatalnok volt, de végre 40 éves korában legfőbb vágya teljesült: a budapesti egyetemi könyvtár tisztviselője lett. Itt töltötte be igazi hivatását: cikkeket, memorandumot ír az ország összes hirlapjainak — a legrégibb időktől fogva — egybegyüjtése iránt (s végre Trefort Ágoston vall. és közoktatásügyi miniszter 1884 nyarán a M. Nemzeti Muzeum Országos Széchényi-Könyvtárában fel is állította az országos hirlaptárt!), majd a Magy. Tudományos Akadémia által kiadatta Történelmi Repertóriumát (sajnos: 8 kézirat-kötetéből csak 2 jelent meg, 1880-ig terjednek), itt szak- és névmutató alapján föllelhető minden művelődéstörténeti eseményről vagy szereplő egyénről írt hirlapi vagy folyóiratbeli cikk, tehát a szinészet köréből valók is; a Kir. M. Természettudományi Társulat viszont kiadta természettudományi repertóriumát; egész életén át bámulatos szorgalommal — amiért őt Tóth Béla (T. Kálmánnak, a szinműköltőnek nagytudású író-fia) „gőzhangyá"-nak nevezte — mintegy 30.000 magyar írónak életrajzi adatait gyüjtötte össze, tehát a szinészírókét is, s ezt a nagy lexikonát a Magy. Tud. Akadémia támogatásával „Magyar írók élete és munkái" c. 14 kötetben kiadta. (A „Zichy" névnél tartott, mikor a halál kivette kezéből a tollat.) Művei a jelen Szinművészeti Lexikonnak is szolgáltak forrásul. De szakmánkhoz egyéb köze is volt: gyüjtött szinlapokat és szinházi zsebkönyveket, ezeket a Nemzeti Muzeumnak hagyományozta, ahová a hirlaptár megszületésekor mint ennek igazgató őrét áthelyezték; okos és lelkes cikket írt Rajkai (Friebeisz)

István szaklapjába: „A Szinpad"-ba, a magyar színészeti emlékek összegyüjtése iránt; számos önálló dolgozata közt — amely nagyérdemü munkásságáért királyi tanácsos és a Magy. Tud. Akadémia levelező tagja lett — megírta a komáromi magyar színészetnek 1811-től 1835-ig terjedő történetét (részletekben jelent meg 1881—84).

(Kereszty István.)

Szinyérváraljai színészet. Szinyérváralján (Szatmár m.) 1858 szept. havában Lenkeiné társulata járt. A „Napkelet" 1858. 41.-iki száma szerint jobb tagok: Nagy Pista, Lenkeiné, Miksai Ida.

Szinpad. Az a hely, terület, stb., melyen a színészek az előadásra szánt darabot lejátsszák. Az amphitheatrum korában köralaku, porondszerű térségen pergett le a cselekmény. Későbbi idők hozták a rivaldával, függönnyel ellátott, zárt helyet. Az uj technika szakítani óhajt a háromdimenziós játékszinnel, számos kisérletezés folyik már évek óta, szinte szinpadforradalmi átalakulás korát éljük — eredményt azonban eddig még nem tudtak felmutatni ezek a tapogatódzások. (D. J.)

*

A szót 1790-ben még nem ismerték az első színészek; akkor úgy mondták: „játékszin" és „játszóhely". A Sz. szót már Verseghy Ferenc ismeri 1824 („Egyházi Értekezés." III. 81.). „A gyönyörű fénnyel s ragyogó példákkal igéző Szinpadok, öltözetek." (V. ö. Hátsó szinpad. — Háttér.) (E. J.)

Szinpad-bontás, inkább kisebb, sokat utazó társulatoknál fordul elő, akik többnyire termekben kénytelenek játszani, maguk építette szinpadon. Mozduláskor (L. o.), utolsó este előadás után bontják szét az alkalmi szinpadot, nagyon gyors tempóban, hisz leggyakrabban már reggel tovább utaznak. A szinpad-bontást a szinházi díszmester és segédei, a diszitők végzik. (Kis társulatoknál a színészek is segédkeznek ebben, szerény honorárium fejében.)

Szinpadépítés. Nem minden városnak (községnek) van alkalmas szinházterme, ilyen helyeken a szinpadot az igazgató építteti fel, melynek legpraktikusabb megoldása a söröshordók vagy kecskelábak felhasználása alapzatul, amire aztán legtöbbnyire valamely vállalkozó szellemű színész felépíti a szinpadot, lehetőleg gyorsan és mindig ügyesen. Ha azután a szinpadot lebontják, a deszkákat a fakereskedőnek visszaszállítják. (V. ö. Szinpad bontás.)

Szinpad. (Rendezés). Nem tagadom, ellenséges érzéssel vagyok a mai szinpad iránt. Nem szeretem arányait, méretét. Utálom túlvilágítását csakúgy, mint kongó hodályszerűségét, mely a cirkuszok arénáira emlékeztet. Nevetségesnek találom túlzott diszítéseit kivül-belül és azt a követelő brutalitást, mely mindig tömeghatásokra apellál. Nagy jövedelmekre és busás haszonra számító tőkevállalat a mai szinház. Barbarizmus, és alig van köze a mai művészethez. Túltengése elmult teatralizmusoknak.

A nagy szinházakkal, óriási arányaikkal és befogadó képességükkel és mit tudom én, még miféle tömegyüjtő vonzásaikkal már végképpen le kellene számolni. Látványosságokra valók. Népgyülésekre. Politikai célokra. Legfeljebb olyan szindarabra, mely kizárólag a tömeghatásokra készült, ezért iródott és ilyenformán még csak köze sincs az igazi drámához és szinjátszáshoz.

Hiszen nem mondom, ilyen is kell, de akkor használják csak arra, amire való. Ne játsszanak benne drámákat és kivált ne modern, egyéni darabokat, mert ez kész gyilkosság.

A mai szinpadnak, mely a drámának kell, nem szabad nagyméretünek lenni. Legfeljebb bizonyos fokig nagyíthatónak, arra a szükségletre számítva, ami esetleg elkövetkezhetik a modern szinműben is: a levegőégi és távlati lehetőségek, illuziókeltő megmutatására. Erdő, rét, folyó, vagy tengermente, hegyvidék vagy völgyszoros, szakadék és igy tovább. Arra az esetre, ha a darab története ilyen szinteret kiván. Ezekre jó és szükséges a szinpad tágítható, kivált háttéri, mélyitési célzattal való, nagyíthatósága. De ennek is csak a távlati ha-

tások illuziókeltő célzatáért és semmiesetre sem úgy, hogy a beszédet, a hangot akár felfogja, megkösse, vagy talán tulharsogóvá és öblössé tegye. Szóval a szinpadnak legyen meg a szükséges háttere. De az előtér ne legyen nagy, csupán a valószerüség mértékéig.

És az előtér ne legyen olyan, mint a skatulya és ami benne van, mint ha valami játékdobozból szedték és rakták volna ki, arra az alkalomra. Ujdonatuj. Azok a rettenetes díszletek! Az a sok négyszegletüség! Az a pedantéria, szimétria, trigonométria és mindenféle mesterkéltséget mutató számítás, épités, furás-faragás.

Mint a fénykép. Mint a panoptikum merev, élettelen szépsége. Rideg, de példásan hü és szimétrikus. Vonalzórendszerü. Pontosan egyenes keretekbe zárt képek. Ez a mostani szinpad és szemben vele, egy szintoly vonalzórendszerü hodály, a nézőtér. Monstruózusan nagy mindkettő. Monstrumokat kivánnak. Ez lesz a modern dráma sorsa, az ilyen szinpadon. Meddő küzködés a lehetetlenség szörnyü nyomásával. Igy nem tud érvényesülni sem a közvetlenség, sem az igaz cselekmény rajza. Ide csak képszerüségek valók és egy fotografus, aki lerögzitse ezeket.

Hogy is lehet elképzelni, hogy ami látványosságokra, felvonulásokra, tömegmozgásokra és ilyen rendellenes jelenségekre alkalmas, ugyanaz jó a meleg, egyszerü cicomátlan megértésekre, a hangulatokra, a némaságra, mely beszédesebb a szónál és mindarra az idegrezzenésre, aminek megmutatása és észrevevése sokkal épületesebb és értékesebb minden látványosságnál?

A modern drámának adjanak megfelelő szinpadot. Ne skatulyákat rakjanak a közönség elé, de a természetes valóságot. Törjön meg az a vonal, ha a történés ugy kivánja, hogy valamely helyiségnek: szobának, teremnek, konyhának, irodának és a többi, csak egy része használtassék. Minek a többit is kirakni? Hogy megmutassák: van ám? Hiszen a közönség képzelete azt pazarabbul és hivebben elvégzi, mint a szinpad. Nem kell mindent a közönség szájába rágni. Hagyjanak valamit, kiegészitésül, a képzelőerő számára is. Ez fontosabb a legszebben megépített iskátulyánál is.

A háttéri és oldalfalak megépitése (szinte betonozva) nem okvetlenül szükséges. Csak valószerüséget mutasson. Sem a helyzet maga, ami a szinpadon játszódik le, sem a közönség elképzelése, nem időznek sokáig a falakon. Ha csak vászonból való is, ha eléggé valószerü, elégséges. Manapság pedig épülettömbök kerülnek a színpadra, amivel, a cselekmény megindulásakor, már nem törődik senki sem.

Csak ami a darabhoz tartozik, ami a szinpadon van, ami, hogy ugy mondjam, vele játszik a drámával, az legyen élethü és természetes. A messze háttéri fa törzse és levelei festve is lehetnek, de ha elől, valamelyik szereplő hozzádől a fához, vagy a levélzörgés és mozgás beleavatkozik a történésbe, akkor kell a fának, a valóságot hiven visszaadó törzs és zizzenő falevelek. A háttérben lévő pad, öntöző csöbör, vagy ilyesmi, lehet papirból is, de ha az előtérben ráül valaki, vagy a kezébe veszi a csöbröt, lássék, hogy az valódi.

A szoba legyen olyan, mint egy szoba, melyet használnak és nem muzeum. Az ember szinte várja az invalidust, aki vigyáz, nehogy leüljön valaki. Minek az a példás rend mindig és mért kell látnunk az egész rideg szobaterületet, mikor a felvonás, vagy darab a kandalló körül, az ablak mellett, vagy a könyvtárszoba egy sarkában játszódik le? Meg kell törni a vonalakat. Annyit mutatni, de azt életteljesen és bizonyosan létezőnek, amennyire a darabnak szüksége van, a többi maradjon meg az elképzelés anyagának. A fantázia jobban elkészíti, mint bármelyik muzeális dekoratör. Természetesen, ha az egész helyiségre szükség van, az egészet kell adni, ahogy van.

Ez szól minden olyan helyiségre, melyben a dráma lejátszódik. A kertre, vagy rétre, vagyis a szabadég alatt történő helyzetképekre csakugy, mint a zárt helyekre. Természetesen, ahogy feljebb mondtam, a távlati illuzió épségben hagyásával.

Minek mindenütt a szigoru képmutogató tanitóskodás? Szinte látja az ember a pálcát, mellyel a rendező rábök-

dös mindenfélére és megmagyarázza. Aki nem figyel rá, az még körmöst is kap talán. Ez a pedantéria nevetséges és felesleges. Ez esetleg, habár csak pillanatokra is, elvonhatja a közönség figyelmét, vagy elterelheti más irányba. Talán még jobb volna előbb megmutogatni és magyarázni mindent. Aztán a függönyt lebocsátani és megint felhuzni: No, most kezdhetjük a drámát.

Nagyon is visszaéltek már a szinpadtechnikával és mindig feleslegesen éltek vele, ha éltek. Ott, ahol kell. Mikor nincs utban. Nem gátol, akadályoz, vagy lassít. De amikor és a hogyan kell, akkor aztán igazán, hiven a valósághoz. Ennek kellett volna lennie mindig a vezérlő elvnek.

A tulzó és nagyképű diszletezésnek nyomában járt, vagy még inkább együtt garázdálkodott azzal, a világítás. Valósággal galád merénylet az igazság ellen, az igazság jelszavával. Azok a gyilkosan éles fények, sőt fényhatások. Mint ha csak maguknak követelték volna elsősorban a szinpadot és csak másodsorban kellett a dráma. Harmadiknak maradt az előadás. A drámát szinte azért irták, hogy világíthassanak és díszletezhessenek benne. Már-már perverzió számba ment, amit a „hűség" és „igazság" ellen elkövettek. Agyontámogatták az igazságot, a természetességgel.

A szinpadi nappalok, plein airek és a holdfények dühbe hozták a legbékésebb feltevésü embert is. Nem is beszélve arról, hogy még csak nem is hasonlítottak az igaz valósághoz, de valósággal mámoros tobzódással terrorizálták a helyzeteket a szinpadon. Minden ilyen eset egy-egy világítási látványosság volt. És a darab rovására minden.

Azt meg sem említem, hogy egészségügyi kifogás alá is esett ez a barbarizmus, mert ártott a szemnek, szinjátszóénak, közönségének egyaránt. Ilyen nappali fények elől az árnyékba menekül mindenki a valóságban, csak a szinpadon ágálnak hévtől dagadva, amikor pedig elolvadva kellene, saját tócsájukban, fetrengeni. És az a kómikus ezüstös holdfény, mely bután és egyformán terpeszkedik szét mindenre. Se felhő nem kerül utjába, sem árnyék nem vetődik az alakok nyomába. Oh! Valósággal olyan mint az Élet! Ezek a merev panoptikus csodák.

És mit mondjak a rivalda fényéről? Erről a rettenetes alsó, megmerevítő világításról, mely hullaszerüvé teszi a nyakat, az áll-részeket és szürke árnyékolást erőszakol az arccsontokra. A száj, mint egy gödör, az ajak — bármily karmazsinpirosra festettek — csak fekete vonásoknak látszanak.

Az egész szobában, vagy helyiségben, vagy bármely helyen, egyenletesen el van osztva e világítás, valami különös gondviselés kegyelméből. Mindig egyforma, amíg nincs elrendelve a darab szerint, hogy sötétedik, vagy az éjszaka közeledik. Ekkor érkezik meg az árnyék. De ez is egyenletesen. Mindenütt egyformán, szépen. Rettenetesen szépen!

Hát ez a valóságban igy van? Álmélkodva kérdezzük és nem merjük bevallani, hogy dehogy is van igy. Sőt hálásak is vagyunk a világitási látványosságért. Ámulunk-bámulunk a technika haladásán. Mint ha csak azért mentünk volna szinházba, hogy ezt megláthassuk.

Azt az ostoba rivalda világítást, mely hullaszerüvé teszi az oly értékes és kifejező arcvonásokat, mint az áll és az ajak, ezenkívül még valósággal felpeckeli az alakot és a fejet, végrevalahára ki kellene már irtani. Elég sokáig bitorolta a helyet. Meggyilkolja az arcjátékot és szélesre lapítja a szinjátszó orrát. Mi a haszon belőle, ha térdig jól világít? Nem ezt célozták vele, azt hiszem. És ha ez a rendeltetése, használja az operett.

A világítás mindig onnan jöjjön, természetszerüleg, ahonnan jönnie kell. Az ablakon, ajtón. Ha mesterséges világítás idézi elő, mint a lámpafényét, hát áradjon a lámpából. Kint, a szabad természetben is meglássék a napszak, időmulása, a világosabb égi táj. Az árnyékvetés, mely igy létre jön, szintén természetes és igaz lesz és ennek esetleges túlhatásait meg lehet gátolni a világítás némi csekély emelésével, fokozásával.

De az árny megjelenése semmiesetre sem oly bántó, mint a túlzott fényárasztás, mert hiszen az árnyadás természetes jelenség, amin az életben senki se ütközik meg. Tehát nem fog rosszul hatni

a szinpadon sem. És ha teljes sötétet kiván a darab, annak feketeségét és áthatolhatatlanságát mindig lehet enyhíteni a természetesség némi csekély lefokozásával. A sötét és árny valamivel higabban jelenhet meg a szinpadon, mint a valóságban, de mindig szem előtt tartva a valószerüséget és a drámát.

Ezek már mind az uj szinpadtechnika feladatai volnának. Mindenesetre érdekesebb és művészibb feladatok, mint a természetellenes tulzások megmutatása. Ide kell a szinpad-művészet, melynek szintén a darab és annak célzata érdekében kell munkálkodnia, mint az előadáshoz tartozó technikának. De művészibben és szerényebben kell hivatását teljesítenie, mint eddig tette. Hiszen eddig szinte a szinpadtechnika volt a vezetőelem a dráma előadásában. Kiváló mint technikai készség, de tolakodó és követelőző, mint művészi segítőtárs.

Az egész világítási, diszletezési és eddig használt mesterkélt hatásokat összes vivmányaikkal együtt, engedjük át az operának, operettnek és az orfeumnak. Ott megfelelnek a célnak. Ezek amugy is tulzásoknak és mesterkéltségnek hódolnak és ebből alkotnak és régen átlépték a hihetőség és valószerüség ösvényét. E műfajok csak nagyon távoleső, olyan szegről-végről, atyafiságban vannak a szinjátszással.

Azoknál még a valószinüség sem valami fontos, de viszont szükségük van a nagy, fejlett szinpadtechnikára a hatás elérésére. Itt már aztán amugy is kimutatható a vérrokonság, hiszen technika ez és amazok se sokkal több ennél.

E műfajokat emeli és megsegíti, ami a drámára és szinjátszásra kétségtelenül káros hatású. Mindenfajta tulzás.

A szinpad és nézőtér közti térbeli elhelyeződés — ezzel le kell számolni —, a szinjátszásba és a modern szinpad készségeibe is belesző némi felfokozást. Ez már magában elég. De nem lehet rajta segíteni.

A közönséget és a szinpadot ugyanis, nem lehet olyan közeli összeköttetésbe juttatni, ami kivánatos volna. Az egész meghitt közelséget értem. Ez legfeljebb ötven-száz helyet jelentene a nézőtéren. Pedig, mindenféle okokból, ez kivihetetlen. De amennyire csak lehetséges, csökkenteni kellene a nézők számát. Öt, hatszáznál több ne lenne. Ez, néhány ilyen elrendezésü szinházat tenne szükségessé a fővárosban.

A nézőtérnek csak igen kicsivel volna szabad mélyebbnek lennie a szinpadnál. Ugy a szinjátszó térde irányáig. Egykét méternyi szabad terület, rézsutos lemetszéssel határolná el a szinpadtól, de ez ne lenne üres tér, üregszerü, de valami közömbösitő szinü kárpittal bevont bádog, vagy deszkaváz. A szinpad nagyságához arányosított térfogaton, esetleg egy emeletig, páholysorral, de inkább félkörszerüleg mélyitetten, mint széltében, kellene a közönséget elhelyezni. A hangvezetésre alkalmatos tetőformálással kellene befedni, ugy hogy a leghátulsó széksorba csakoly jól és épen érkezzék el a hang és szó, mint a legelsőbe. A szinpad képe is egységesebb lesz igy és közvetlenebb.

A nézőtér diszitésének, minden feltünéstől mentes, megnyugtató, sőt talán közömbösitő ornamentikával és szinezéssel kell megmutatkoznia. Semmi, ami a figyelmet kihivja és izgatja. A felvonások, vagy a rövidebb darabok közti szünetekben az idegeket elpihentető, simogató látvány táruljon a közönség elé. Erre a célra pompás a zöld szín, enyhe, közömbösitő árnyalásaival. Sima, redős, nem feltünő rajzolással szövődhetne bele valami szelid ornamentika. Ehez kellene alkalmazkodnia, a szünetek alatt, a nézőtér világításának is. Semmi reflektor, semmi fénycsóva, vagy lármás túlvilágítás. De tiszta, üditő fény sugároljon szét, világosan, mint a szép, tavaszi reggel.

Az előadás alatt sötétüljön el a nézőtér és semmiféle jövés-menés ne zavarhassa a figyelmet. Nem koromsötétség kell, mert ez is brutalizál, kivált, ha ittott, a tűzbiztonság okából, még gyertyák, vagy fénycsillagok vannak elhelyezve. Meg kell találni az átmenetet a félhomály és sötét között. Elvégre, az az uj lehetőség, ami ilyenformán a világítás számára kinálkozik, érdemes arra, hogy a szinpad-világítás végre a dráma és az előadás szolgálatába szegődjék. Legalább is úgy képzelem, hogy a jelzett utak

és módokon, most már csakugyan nagyértéküvé lehetne emelni a szinpadtechnikát. Egy fontos és értékes kiegészitőjévé válnék a szinháznak.

Arról nem is beszélve, hogy ez az uj szinpad revelálólag hatna a drámairásra. Más, igazabb, emberibb darabok teremnének. Az iró-tehetség, ezzel, a neki oly alkalmas lehetőség kézreadásával, az uj szinpaddal, kiszedné magából és ki merné rakni azokat a meglátásokat, amiket idáig rejtegetett. Kénytelen volt eldugni, mert nem tömeghatásokra születtek, de sőt a tömeg látása — még gondolatban is —, visszadöbbentette keletkezésüket. Az egyéni dráma megszületését nálunk, jelentené az uj szinpad. Ez a gyermek megéri, hogy neki való szülőházat építsünk.

A szinpadról pedig eltünne az a sok barbarizmus, ami elékteleníti manapság. Elpusztulna az ordítozás és örökös ágálás. Az üres szavalás. A teatrális páthosz. Az a behemót ünnepélyesség, mely szinte füstölögve árad a szinjátszóból, ha valami jelentősebb, fontosabb mozzanat következik. Kimulna a csinált természetesség, mely a szinjátszó állítólagos egyéniségét jellemzi, ami pedig voltaképpen kendőzöttség, odafestett póz. A kulturálatlanságnak kulturált szenvelgése.

Az a veszettség, mely a szenvedély pillanataiban kitörni szokott és üvöltő derviseket csinál a szinjátszóból, olyan képtelen működvelősködés, mely sehogy sincs még csak értelmes összefüggésben sem azzal az üres nagyképüséggel, mely megmutatkozik, ha nincs szó szenvedélyről vagy indulatról. Micsoda lelketlenségek tünnek fel ilyenkor! A legtöbbször azt sem tudja a szinjátszó, miről van szó, hogy él-e, mit és hogyan kell beszélnie. De mihelyt indulat következik, csattog, kaffog és süvit és tutul. Ennek „lezajlása" után pedig összeesik, mint az üres fuvópapiros, ha már nem trombitálnak bele.

Az uj szinpad az igazi tehetséget és a vele járó kulturát követelné meg. A tudatos átéléseket és a világtudatos megértéseket hozná magával. Csak az odavaló kerülhetne a szinpadra, drámából is, szinjátszóból is és bebizonyosodna, hogy a szinjátszás igen is nagy művészet és ikertestvére a drámának.

Nagyon sok embernek nem állana ez érdekében. A többségnek. Talán azért kell oly sokáig lesni megvalósulását. Vajjon mit is csinálna az a sok-sok ember, aki most a szinház révén él és pedig jól? Az irók, rendezők, szinjátszók, igazgatók és így tovább? Ha szavazás döntené el az uj szinpad sorsát és ezek mind szavazati jogot kapnának, sorsa meg lenne pecsételve.

Az a sok foltozgatás, javítás, reformocskák, amik itt-ott jelentkeznek, hogy a régi szinpadot átalakítsák, nem vezethetnek célra. Amíg a régiből csak egy izecske is megmarad, a betegség ujra kiujul és szétterjed az egész szervezetre. Meg kell hagyni a régi szinházat látványosságokra, gyülésekre, politikai célokra, szóval tömeggyüjtő medencének. De a drámának és szinjátszásnak építsünk hozzájuk méltó hajlékot. Addig pedig várjunk türelemmel, míg ez bekövetkezik.

Ez a mai szinpad, arányaival és méreteivel, mesterkéltségével és túlzott hatásvadászásaival, melegágya a teatrálizmusnak, és ez bizony nem irtható ki teljesen. A szinjátszásnak, bizonyos fokig, mentsége ez, mert kénytelen maga is természetellenes eszközökhöz folyamodni, hogy érvényesedhessék. Fel kell fokoznia mindent, ha egy sorban akar maradni a szinpadtechnikával és diszletezéssel, deklamálni és üvölteni is, ha be akarja tölteni, át akarja hidalni azt az ürt, mely az óriási szinpad és a monstruózus nézőtér között tátong. Ebből a mentségből, persze, később takaró lesz és a teatrálizmus alá dug el a szinjátszás mindent, hogy az védje meg. Sőt igazolása is van. A hatás. A külső siker. Értéktelen eszközökkel, de elég nagy fáradság árán jut hozzá.

Ez a mentség kiterjed az arcfestésre, a maszkra, az öltözködésre és mindenfajta külsőségre. Ezeket is túlozni kell. Természetes, hogy a kulturálatlan szinjátszás túllő a tulzáson, mert annyira még sem szabad mennie, mint amiket most cselekszik.

A hiuság első vezérlője a külsőségeknek. Az arcok már nem is kifestve, de

valósággal be vannak mázolva. Az ajkon ujnyi vastag a pirosító. A testszint és az arcpirját olyan ellentétesen rakják fel, hogy lázfoltoknak látszanak az élettelen fehérségü ábrázaton. Nőknél, férfiaknál egyaránt.

A félelem, hogy a barbár tulvilágításban nem fognak előnyösnek látszani, még csak valahogy, de csupán féligmeddig, fedi a tulzást. A többit hozzáadja a hiuság. A szem csupa Basedowkóros ember tekintete. Üres, réveteg. A kimerültség — állítólag — hatástkeltő bizonyításával, az ugynevezett karikás szemüreggel. Az orr, mereven és fehéren mered ki és teljesen élettelenül e lárvából.

Még ha a távolság és méretek megengednék is, az ilyen arc hogy' fejezzen ki egyebet a tetszelgésnél, a hiuságnál? Az annyira kifejező ajak-mozgások, a szem, a tekintet játéka, hová lesznek az ilyen arcból? Egyszerüen — nincs. Csak csinos, esetleg szép formák maradnak mindig, mereven, élettelenül, szinte lesvevárva a fényképészt.

Az egyéni dráma számára épitendő uj szinpad megszüntetné e szinházi képtelenségeket. Vissza a természethez! Elég annyi stilizálás, amennyit dráma és előadás, a művészetért, a formáért, megkövetel. Ennél többet adni bűn.

És mennyi emberi közvetlen szépség maradna meg az élvezet számára. A halk, csendes rebbenés, az arc csodálatos játékai, a szem ezerfajta kifejezésü tekintete. A báj és a lélek. Az egyszerü könnyezés zajtalan szippantásai, a sóhajok. A vidám, sugárzó mosolygás, ez az igazi lelkitükör, ismét napvilágra kerülne. És mennyire megkönnyítené az átmeneteket az indulatokig, a szenvedély kitöréséig.A nyak erei nem dagadnának ki és a hang nem volna csak merő dinamógép, de erölködés nélkül pattantaná elő a düh hörgéseit, vagy a szitkozódás süstörgését.

A mai szinjátszás kulturált művészének nehéz a helyzete. Bizony, igen gyakran alig képes hidat épiteni, a melyen megmenthesse a dráma számára művészetét. Akárhányszor megtépve hullanak le a szinpadról, dráma és előadás. Vagy rettenetes engedményeket tesznek a helyzetnek. Persze, a művészet rovására mindaketten.

A Behemót, a rettenetes teatrálizmus, gyülöli a tehetséget, a tehetetlenségnek kedvez és üldözi a kulturát. Ezekkel nem tud zsarnokoskodni. Ezek lázonganak, követelőznek, fejlődést akarnak és alig tudnak boldogulni, míg a féltehetség, a látszólagos és a tehetségtelen vigan uszkál és éli világát. Nekik mesterkéltség kell, sok dísz és pazaron tulzott fény és nagy méretek és töméntelen szinpadtechnika. Ezek emelik értéktelenségüket. Kavicsok, tuldiszes foglalatban.

A szinpadtechnika törtető versengése a darab ellen nem uj keletü és a lelkiismeretét már terheli egy súlyos bűn. A commedia dell'arte, jórészt ennek köszönheti, hogy java fejlődésében, még szép jövővel kecsegtető pályafutását befejezte. De azért elég hosszu, 200 éves életet élt,míg végre Goldonitól megkapta a kegyelemdöfést, aki a XVIII. század szájaizére egészen átformálta.

Az igaz, hogy nem tünt el nyomtalanul. A francia irodalom a XVII. században ennek az olasz szinjátszásnak köszönhette megszületését és későbbi felvirágozását. A moliérei stilus, mely ágyat vetett az utána következő szinpadi irodalomnak a franciáknál, a commédia dell' arteból hajtott gyökeret. Különben, erről beszéljen a drámatörténet.

Ez a műfaj nem volt állandó műsorbetöltő és önálló jelentőségü. A darabok rövid lélekzetüek voltak. A szintársulat énekeseket, táncosokat is szerepeltetett és ezeket foglakoztatni kellett. Az alig tipegni tudó melodrámát pedig — az opera ősanyját —, járni kellett megtanítani.

Nem is sokára hajadonná serdült és rögtön szük lett neki — Macedonia. Kikiszorította helyéről patrónusát. Terpeszkedni kezdett. A silány szövegkönyv, vizenyős, ostoba meséjével nem támogathatta eléggé ezt a történtést. Alig volt elégséges fonál a zene számára, melynek — ugy látszik — nem is kell erőteljesebb impulzus. A zene és az ének fejlődött, de csakhamar soványnak bizonyult az ösztövér történés, a szövegkönyv.

Tiszay Andor

Titta Ruffo

Timár János

Tollagi Adolf

Tolnay Andor

Tolnay Pál

Tombor Aladár

Tombor Olga

Tomborné Emilia

Tompa Kálmán

Toronyi (Laky) Imre

Ekkor jött a melodráma segítségére a szinpadtechnika, mely tulajdonképpen sokkal régebbi termék a drámánál, de mindig csupán a látványosságokban talált jó termőtalajt. Belevitték a melodrámába is, melyet szemmelláthatóan megerősített. Megkezdődött a kiállításos, diszletes és mindenféle ördöngösségekkel felszerelt szinpad korszaka és olyan sikerrel járt, hogy a zene után átvette a második főszerepet a melodrámában, a vérszegény szövegkönyv pedig napról napra satnyult.

Az olaszoknak köszönhetjük az operát és a szinpadtechnikát, mely azonban már kora ifjuságában elárulta azt a mohóságot, és a szinpadról mindent le akart szorítani, hogy mint autokrata uralkodhassék.

A szinpadtechnikát és szcenáriumot, mely szintén olasz találmány, átvették a franciák, az angolok és velük a többi művészetkedvelő nép. Eleinte csak a melodrámában kisérelte meg a darabot minél jelentéktelenebbé tenni. De nem sokáig szerénykedett. Az operát egészen leigázta. Valljuk, meg, csak javított a siralmas operaszövegeken.

De most már, kivált az utolsó évtizedekben, a drámára vetette magát a szinpadtechnika. Uzurpátor lett. Fennen hirdeti, hogy a teatrálizmus felhízlalásában jelentékeny része van. E bűnért pedig nincsen kegyelem.

Nem a szinpadtechnikát akarom én kisebbíteni, de megjelölöm rossz irányát és tulfajulásait. Az igazi művészi feladatok ott kinálkoznak számára, amely módokat vázoltam. Oda kell a tehetség, mely művészileg tud adagolni és nem brutalizál.

Általában pedig a szinpadon minden a dráma. Ezért történik, ami történik. Ennek igazáért küzd a szinjátszás, a szinpad, a díszlet és minden, amire csak szükség van, hogy a dráma és intenciója diadalra jusson. Nincsenek és nem is lehetnek külön célok és saját külön érvényesedések.

Igaz az is, hogy azért, ami a szinpadon történik, egységesen a dráma felelős. Ezt a felelősséget, a művészet szolgálatában, segít megosztani a többi mind. Zászló csak egy lehet: a drámáé.

Aki nem tudja felfogni, hogy a szinjátszás, a technika, a szinpad és minden ezért a zászlóért indul a küzdelembe és nem tudja megérteni, hogy a felelősség megosztása éppen oly művészi értéket jelent, mint maga a dráma és pedig tisztára a közös célért, annak hiába a legszebb ékesszólás. E sorok sem azoknak vannak címezve. Ha kicsi is a megértők száma, ma még, de nőni fog, mert nőni kell. A felszabadulásnak pedig mindig el kell következnie, minden rabság után. A kultura az igazi felszabadító.

Az egységes cél és egységes felelősség egy energiába tömöríti az akarásokat: a legtökéletesebbet nyujtani, ami lehető, a művészetért. De elforgácsolódni, széthúzni nem szabad az akarásoknak.

A szinjátszás maga szervesen kapcsolódik a drámához. A dráma termő talaja az előadásnak. Nem lehetnek meg egymás nélkül. Az előadás mindenkor segítőtársa a darabnak, de viszont ebből meríti az erőt művéhez. Mint a vérkeringés a szervezetben feldolgozza az anyagot és mint az idegélet a szervezet működésének, jó, vagy rossz voltának életjelenségekben adja bizonyságát, ugy a szinpad is azt bonyolítja le a drámából, ami életteljes, ha rossz, ha jó.

Az előadás születik, él vagy meghal a drámával és annak halhatatlanságát nem tudván a maga számára biztosítani, megteremtett magának, vigaszul efemer voltáért, egy olyan lehetőséget, mely előnyt biztosít neki a dráma fölött. A dráma lehet rossz, vagy gyenge, de ugyanakkor az előadás kiváló. A darab megbukhatik, az előadás diadalt arat.

Ez ugyan fordítva is megeshetik, mondhatja valaki. Lehet. Csakhogy az arányszám soha sem érheti el az elsőt. Azért mert az előadás eleven valóság, a darab pedig csak a lehetőségek valósága. A szinjátszás él, a dráma holt betű. Az Élet pedig mindig közvetlenebb hatású a csak papíron lévő gondolatnál, habár az elsőre bizonyos enyészet vár, míg a második örökre megmarad.

(**Császár Imre** kiadatlan művéből.)

Szinpadi alak. Arra a színészre mondják, akinek jó megjelenése van, tehát sem nem túl sovány, sem nem túl kövér,

nem feltünő magas, vagy alacsony termetű, nincs túlmély vagy kirivó magas hangja, stb.

Szinpadi ékszerek feltalálója Maier János bécsi ékszerész. Szabadalmazási kérvényéről ír a „Honderü", 1843: 8. szám. 278. old.

Szinpadi járás. (Lásd: Járás.)

Szinpadi játékpénz. A szinház kelléktárából származó azon eszköz, mely a szinpadi játéknál szükséges pénzt helyettesíti. (Kellékpénz.) A papirpénzt régeben fehér papírcédulával helyettesítették, melyre szines (kék és piros) ceruzával a valódi pénzhez hasonló díszeket és felírásokat rajzoltak. Egy időben az elhasznált régi osztálysorsjegyeket használták fel e célra. Utóbb a szinházak házinyomdáiknál, ahol jegyeiket és hirdetéseiket nyomatják, készíttetnek ily szinházi pénzeket, melyek a szinpadról a valóságos bankópénz illuzióját tudják kelteni, sokszor az eredeti felirások helyén szinpadi aktuális vagy humoros szövegekkel, pld. „Szinházi pénz", „ezért a pénzért nem kapni semmit", stb. Természetesen gondosan kell ügyelni, hogy e szinpadi pénz a valóságos pénztől nagyon eltérő és könnyen felismerhető legyen és még a legtapasztalatlanabb ember megtévesztésére se legyen alkalmas, különben könnyen úgy jár a szinház, mint a régi Népszinház, melyet az 1890. év körül egy ily esetből kifolyólag megbüntettek, mert a használt szinházi pénz lehetővé tette a kisebb müveltségü embereknek, kiknek kezén ritkán fordult meg nagyobb értékü papírpénz, megtévesztését. Az aprópénz helyett bádogból kivert kis kerek pénzformáju darabokat használnak, de rendelkeznek a kelléktárak rendesen régi elértéktelenedett és a forgalomból kivont apró rézpénzzel is, pld. régi 2 filléresek és krajcárok, vas 10 és 20 filléresek stb.

Szinpadi müfajok. Sz. m.-nak nevezzük ama szindarabok összességét, amelyek prózában, versben, zenére irt szöveggel, vagy zenei betétszámokkal vannak megirva. A szindarabokat drámának, tragédiának, vígjátéknak, bohózatnak, burleszknek, énekes bohózatnak, operettnek, operának, népszinműnek, szinjátéknak, szinműnek, énekes vígjátéknak, verses tragédiának, társadalmi drámának, egyfelvonásosnak, kabarétréfának, parasztkomédiának, blüettnek, némajátéknak, commédia dell-'artenak, sketsnek, vígoperának, tündérjátéknak, látványosságnak, drámai költeménynek, daljátéknak, zenedrámának, életképnek, mesejátéknak, revünek, dalmünek, táncosoperettnek, romantikus szinjátéknak, ötletnek, komédiának, zenés képnek nevezik. De ujabban számos más elnevezést is találtak ki a Sz. m.-ra. Ilyenek az: Idill, zenés pillanatkép, pasztell, borzalom egy felvonásban, pesti életkép, fantázia, vidámság, vidéki történet, tragikus bohózat, tragikomédia, bolondság, valószinütlen történet, stb. De divatosak a hosszu müfajmeghatározások is, úgy mint: Egy úri penzió története 3 felvonásban, Te csak pipálj, Ladányi. Jelenetek az élet mélységeiből. (Éjjeli menedékhely.) stb. Valóban azonban csak három osztályba sorolhatók: tragédia, komédia, szinmű; azonkívül aztán zenés darabokra. (V. ö. Irodalmi ügynökség.)

(Tiszay Andor.)

Szinpadi Szerzők Egyesülete. (Lásd: Magyar Szinpadi Szerzők Egyesülete.)

Szinpadi Szerzők Világkongresszusa. Budapesten, 1930 máj. 28.-án tartotta ülését a Tud. Akadémián. A kongresszus elnöke Ludwig Fulda volt. Többek közt megjelent: Denys Amiel, a párizsi világszövetség főtitkára, Wilhelm Kienzl zeneszerző, Charles Méré, Luigi Chiarelli, J. Nonna Otesco, Jan Mirulescu szinmüírók, stb.

Szinpadmester. A latin „Theatri Magister" és a német: „Theater-Meister" szóból képezve. Az első szintársulatnál kötelessége volt megvizsgálni a szinfalakat, azokat rendben kellett tartania, ő gondoskodott a függönykezelésről, a szinpad tisztaságáról és általában a szinház körüli teendők pontos elvégzéséről (V. ö. Díszmester.)

Szinpadművészeti Kiállítás, a régi Műcsarnokban megnyilt 1925 máj. 30.-án, rendezte az Orsz. Iparművészeti Társulat. Bemutatta az utolsó 25 év keretében a szinpadi fejlődés fázisait és a legkülönbözőbb irányu törekvéseket, Kéméndy Jenő naturalisztikus szinpadjától egész Medgyes László finom expresszionizmussal elkészített díszlettervéig.

Szinpadművészeti Studió. 1928 tavaszán alakult meg. Célja: állami támogatással állandó kisérleti szinház megalapozása, a szinpadművészet fejlesztése és a modern, újszerű rendezés beállítása, úgy a legujabb irányú, mint a régi stílusu darabok szinrehozatalánál. Tulajdonképen a legujabb szinpadi kisérletek bemutató szinháza volt ez az alakulat. Első előadása 1928 ápr. 27.-én zajlott le a Zeneakadémia kamaratermében. Vezetői Rékai András és Tiszay Andor voltak, míg kívülük ifj. Gaál Mózes, Losonczy Dezső, Oláh Gusztáv, Pünkösti Andor, Németh Antal, Tolnay Pál és Lengyel Dezső munkálkodtak a Sz-ban. Az első előadáson ujszerű rendezéssel mutattak be Shakspere-jeleneteket (Vízkereszt, Hamlet, Julius Caesar, Szentivánéji álom). Rékai és Tiszay abból a szempontból indult ki, hogy a nézőnek nem szükséges látni a teljes szinpadot, csak azt a részt, amelyikre a darab tendenciája révén éppen szükség van. (Díszletbevágások.) E szinpadtechnikai újítás a bemutató előadáson aztán úgy a kritika, mint a közönség részéről a legteljesebb megértésre és a legőszintébb sikerre talált. Az előadáson fővárosunk ismertnevű fiatal szinészei működtek közre: Somody Pál, Szakáts Zoltán, Balassa János, Peti Sándor, Kolos Ernő, Zólyomi Jenő, Martinek István, Hegyi Rózsi, Monostory Margit és Berlányi Jenő. Ugyancsak ez év tavaszán zártkörű előadásban szinrekerült jórészt a fenti közreműködőkkel Brückner: „Leonce és Lena", Tristan: „Tzára" című darabja, Géraldy szinműveinek egyes jelenetei. Az előadásokkal párhuzamosan „Szinpadművészeti kérdések" címmel ciklust rendezett, amelynek első előadása 1928. október 11.-én ugyancsak a Zeneakadémián zajlott le. A ciklus keretében Rabinovszky Marius „Tánc, szinészet, szinpad", Németh Antal pedig a „Korszerű rendezés" címmel tartott értékes felolvasást, továbbá bemutatták Olcsvay Géza és Kürthy György díszletterveit is.

(Zólyomi Jenő.)

Szintay Nándor, szinész, sz. 1893-ban, Tardoskedden. 1912-ben lépett a szinipályára. Zomborban, Nagybecskereken, Sopronban, Kecskeméten, Pécsett működött sikerrel, mint énekes bonvivant. A háboru után visszavonult a szinészettől és csehszlovák területen működik mint hangversenyrendező és ujságíró. Felesége: Kényes Manci, a Szinészegyesület iskoláját végezte. Szabadkán, Pécsett és Kecskeméten működött, mint ügyes énekes naiva és szubrett. Nevezetes szerepei: Mogyorósi (Tatárjárás), Sári (Cigányprimás), Denise (Nebántsvirág), stb. Fiatalon alig 26 éves korában halt meg, tragikus körülmények között.

Szintársulat amaz egyének összessége, akik a szini-előadás megteremtésében közreműködnek, tehát nemcsak az igazgató, a játszó személyzet, a szinészek, hanem karmester, ügyelő, súgó, díszmester, diszítők, zenekar tagjai is. Békében, Nagy-Magyarországon átlag 30—35 kisebb-nagyobb társulat működött, sőt 1870-ben 40 volt az országban működő szintársulatok száma. Napjainkban mindössze 18 szintársulatunk van, ezek közül nagyobbak a szegedi, debreceni, pécsi, nyiregyházai, miskolci. A többi társulat — beleértve a kecskeméti és székesfehérvárit is — évenkint többször változtatja állomáshelyét. Staggione társulat jelenleg 2 működik: Alapi Nándoré és Szentiványi Béláé. (V. ö. első, másod-, harmadrendű társulat). A szintársulat szó elnevezése régente „Játszó társaság", még régebben „Szinjátszó társaság" volt; (1790.) használták még a latinos: „Theatrális társaság" kifejezést is.

Szinterem. Szinielőadások céljára szolgáló nagyob helyiség, amely kisebb méretben fel van szerelve szinpaddal, kulisszákkal, öltözőkkel stb. Kisebb vidéki városok leginkább a vendégfogadó nagy-

termét adják át szinielőadások tartására. A faluzó színészek pedig az erre alkalmas korcsma ivójában ütik fel a „forró deszkákat".

Szinterem-bér. A kis társulatok réme, mert gyakran nem tudja az igazgató azt a bevételből fedezni, emiatt sok igazgatónak maradt ott valamely vendéglősnél terem-bér tartozása fejében díszlete, ruhatára, vagy egyéb felszerelése.

Szintétikus Kórus. 1930-ban alakult meg Tamás Aladár, Palasovszky Ödön és Tiszay Andor vezetésével. Célja a Németországban és Amerikában annyira elterjedt tömegkórusok terjesztése. A Szintétikus, (összetett) Kórusban 120 tagu szavaló-kórus, 60 tagu mozgás-kórus és 24 tagu ének-kórus müködött, amikkel egyszerre adtak elő jeleneteket és verseket. Eredménye az emberi hang orgonája. Uj távlatokat teremtett az előadóművészetben. Bemutatkozása 1930 május 17-én volt, a Zeneművészeti Főiskolában.

Szinügy. Rövid összefoglalása a színészet művészi és adminisztratív ügyei kifejezésének.

Szinügyi bizottság, a városok vagy más hatóságok által alkotott testület, mely a szinügyi szabályrendeletek vagy egyéb megbízás alapján az illető közületek szinügyét intézi. Hatáskörébe tartozik a szinházi épületek kezelése, a szinigazgató megválasztása és a vele való szerződés megkötése vagy az erre vonatkozó javaslattétel, a szinielőadások nivójának, általában a működési területén levő színészetnek ellenőrzése és a felette való felügyelet. A Sz. b. a legtöbbet vitatott intézménye a magyar vidéki szinházi életnek. Nem tehető kifogás ellene, ahol szorosan és tárgyilagosan megmarad kiszabott határai között, de ép a szinpad világa az, amely csábít az illetéktelen beavatkozásra és igy sok helyen melegágya lesz a túlkapásoknak, visszaéléseknek, melyek mindenre inkább alkalmasak, mint a színészet felvirágoztatására. Igyekeztek hatáskörüket mindinkább szélesbíteni, beleszólani a személyi kérdésekbe, az igazgatás aprócseprő gazdasági ügyeibe, a művészi vezetésbe, szóval az igazgatói hatáskörbe, minden felelősség nélkül, mert intézkedéseik minden konzekvenciáit a vállalkozó igazgató volt kénytelen viselni, akinek ezzel szemben a keze minden irányban meg volt kötve. A városi önkormányzatban legkeresettebb volt a szinügyi bizottsági tagság és volt oly város, ahol az évente 4-szer ülésező kórházi és iskolai bizottságot nem sikerült határozatképes számban összehívni, de a szinügyi bizottság hetenként az összes tagok jelenlétében ülésezett. Volt oly bizottság, ahol kiküldött bizottsági tagok a társulat minden előadását 1—5-ig való számmal osztályozni voltak kötelesek. A beleszólásokban nemcsak a szinügyi bizottsági tagok, de sokszor azokon keresztül családjuk és magántársaságuk tagjai is érvényesíteni óhajtották kivánságaikat, hol egyik-másik kedvencük érdekében, hol a műsorösszeállításra vonatkozólag. Egyik bizottsági tag klasszikus drámát, másik régi operettet, a harmadik modern vígjátékot követelt és mindezen jámbor óhajtásokat az igazgató parancsnak kellett, hogy tekintse, hacsak nem akart „feletteseivel" rossz viszonyba jutni. A szinügyi bizottsági tagsággal sok helyütt a szinfalak közé vezető „vasajtó kulcsa" is járt. A szinügyi bizottsági tagnak szimpatikus művésznő nem vette tulságosan szigoruan a szinpadi fegyelmet, mert mindenható protektora az apró bajokon szivesen átsegítette őt. Pedig ép az igazi művészet az, amely nem bír el semmilyen protekciót és ha volt eset, amikor a háboru előtti években a színészet dekadenciájáról lehetett beszélni, ott a legtöbb esetben láthattunk a háttérben egy-egy ily túltengő szinügyi bizottságot. A színészet krónikásának külön, sok helyen szomorú fejezetet kell szentelnie a szinügyi bizottságok történetének. És ha sok helyen a hivatás magaslatán állott is a szinügyi bizottság, mégis helyesebb az, hogy annak hatáskörét a városi magisztrátus gyakorolja. Ez könnyebben megérzi, hogy mi a rossz és helytelen tanácsok következménye, hogy nagyobb összeggel kell támogatni a szintársulatot, a szük-

séges felügyeletet ez is tudja gyakorolni, anélkül, hogy beleszólana a szinház minden iránt túlérzékeny vezetésébe és a legteljesebb birálatot az igazgató felett akkor mondja ki, mikor őt a beléje helyezett bizalom alapján igazgatónak megválasztja, szerződését meghosszabbítja, vagy annak lejártával utilapút köt a talpa alá. A szinház támogatását pedig sokkal eredményesebben látják el a szinpártoló bizottságok, vagy egyesületek, melyek előzetesen elintézik a bérletek gyüjtését, gondoskodnak a szinészek részére megfelelő és olcsó helyiségről és általában a szintársulat támogatásáról. Az egyes városok szinészetének történetében majdnem mindenhol találunk feljegyzéseket a sz. b.-ról, igy Kolozsvárott 1848 előtt szinházi biztosságnak nevezték, később szinházi bizottság volt neve, 1852-től pedig: szinházi választmány. A fővárosban működő szinügyi (Népszinházi) bizottság sohasem avatkozott a szinházak belső ügyeibe és főgondját a szinházak és öreg szinészek támogatása képezi.

(Dr. Farkas Ferenc.)

Szirmai Albert dr., zeneszerző, sz. 1883-ban, Budapesten. Az orsz. Zeneakadémiát és jogi tanulmányait egyszerre végezte. 1915 aug. havában a Modern Szinpad karnagya és házi vezetője lett, de csakhamar egészen a nagyobb feladatoknak élt, jórészt Amerikában. Eddigi szinpadi művei: „A sárga dominó", operett 3 felv. Szövege Mérei Adolftól. Bem. a Népszinház — Vígopera, 1907 okt. 4.-én. „Naftalin", Heltai Jenő 3 felv. énekes bohózatának zenéje. Bem. a Vígszinház, 1908 jun. 6.-án. „Táncos huszárok", operett 3 felv. Szövegét irta: Rajna Ferenc. Bem. a Király Szinház, 1909 jan. 7.-én. „A mexikói lány", operett 3 felv. Szövegét irta Rajna Ferenc. Verseit Gábor Andor. Bem. a Király Szinház, 1912 dec. 11. „A mozikirály", operett 3 felv. Szöv. irta Harsányi Zsolt. Bem. Király Szinház, 1913 szept. 20. „Az ezüst pille", énekes játék. Irta: Arnold és Bach ford. Gábor Andor. Bem. a Vígszinház, 1914 máj. 9.-én. „Mágnás Miska", operett 3 felv. Szöv. irta: Bakonyi Károly. Bem. 1916 febr. 2.-án, Király Szinház. (Berlinben „Der Pusztakavalier" c. alatt századszor ment a Komische Operben, 1917 febr. 26.-án) „Gróf Rinaldó", daljáték 3 felv. Szöv. irta: Bakonyi Károly, verseit Gábor Andor. Bem. a Király Szinház, 1923 dec. 15.-én. „Bimbula", angol szövegre. Bem. Londonban: His Majestiy's Theatre 1924. „Alexandra", Operett 3 felv. Szöv. irta: Martos Ferenc. Bem. Király Szinház, 1925 nov. 25.-én. (Londonban 100. előadása 1928 dec. 15.-én Daly-szinház.)

Szirmai Imre, szinész, sz. 1860 jun. 26.-án, Szegeden. Iparosszülők gyermeke, akit szintén iparos pályára szántak, de ő elvégezte a szegedi hat osztályú reáliskola négy osztályát, 1879-ben, a nagy árvíz után Szegedről feljött Budapestre. Titelen keresztül, egy ingyen-hajóval amelyen menekülők voltak. Ekkor (őszre) beiratkozik a szinitanodába. 1881 dec. 25.-én tette első kisérletét, Szegeden, ahol a „Szegedi Hiradó" igy irt róla: „Egyes momentumokban jól eltalálta a hangot s a játéka is meglehetősen megfelelt a szituációnak s itt hatott is párszor s zajos tapsokat idézett elő. S egy növendéktől ez is elég, mert tehetségre vall. A hangorgánuma csengő és hajlékony s ha még az alakja kissé megerősödik, jól a szinpadra termett lesz és hisszük, szép jövője is lesz azon. A fiatal vendég buzdításul szép csokrot, sőt koszorut is kapott." Mint harmadéves növendék 1882 jun. 20.-án vizsgázott a „Kalmár és tengerész" c. drámában és az „Egy nő, kinek elvei vannak" c vígjátékban, amikor a „Fővárosi Lapok" ezt a kritikát irta róla: „A tengerész szerepének romantikáját ifjui elevenséggel emelte ki; érvényesítve érces, friss hangját". „A vígjátékban Félix borbély burleszk figurájában egészen más oldalról, a furcsaság szinezésében tanusított képességet." A szinészakadémiát 1883-ban fejezte be, innen Szegedre szerződött, Nagy Vince társulatához, ahol okt. havában lépett fel Dóczy Lajos: „Utolsó szerelem" c. tört. vígjátéka Nagy Lajos — és a „Piros bugyelláris" c. népszinmű Török bíró szerepében. Szegedről Feleky Miklós szerződtette első szerelmesnek a budai Városin-

házhoz, ahol Blaha Lujza és Hunyady Margit voltak első partnerei. Első fellépése itt a megnyitáskor (1884 okt. 4.) Váradi Antal: „Histriók Budán" c. prológusában Mátyás király szerepében volt. 1885 aug. közepén aláírta a Népszinházhoz szóló szerződését, ahova Blaha Lujza hozta és ez év szept. 1-től már az intézet rendes tagja volt; itt ez év szept. 26.-án mutatkozott be a „Gerolsteini nagyhercegnő" c. operett Grog báró szerepében. 1886 ápr. 12.-én a „Felhő Klári" premierjén Bálint szerepét játszotta. Ez időben egy kisebb énekes szerepet („Cigánybáró": Ottokár) osztottak rá, ezt azonban nem akarta eljátszani, mire megvált az intézettől és elszerződött Mosonyi Károlyhoz, Temesvárra, drámai hősnek és rendezőnek. Ezzel a társulattal elkerült Pozsonyba is, ahol megbuktak, mire 1887 tavaszán visszatért a Népszinház kötelékébe, nyáron át a Budai Szinkörben működött. — Tamássy József betegsége idején ujra tagja lett a Népszinháznak. Itt 1887 őszén játssza a híres Champlatreux szerepét a „Nebántsvirág"-ban. 1888-ban az Orsz. Színészegyesület tanácsosa lett. 1889 jul. 18.-án házasságra lép Ujhelyi Jolán kolozsvári színésznővel. Nyáron át a Városligeti Szinkörben is játszott. 1893-ban a „Próbaházasság"-ban volt nagy sikere; a következő év is nagy sikert hozott számára, ez a „Lili" c. operett Plinchard-ja, majd 1894 nov. 9.-én Napoleon parádés szerepe (a „Szókimondó asszonyság"-ban) betetőzte eddigi fényes karrierjét. A Népszinháznál működött 1907-ig, amikor a Király Színház hívta meg. Itt a „Göre Gábor"-ban lépett fel. (máj. 25.) 1913 jun. havában a Népopera szerződtette. 1914 márc. 17.-én az Orsz. Színészegyesület — mint régi, érdemes tanácsosát is — dísztagjává választotta. 1920 dec. 10.-től a Revü Szinház igazgatója volt; e kinevezése alkalmával 20.000 aranykoronát juttatott jótékonycélra és pedig az Orsz. Színészegyesületnek, a Budapesti Színészszövetségnek, a Népszinház és Magyar Szinház nyugdíjintézetének egyenként 5—5 ezer K-t. 1924 jun. 10-én lemondott a Revü Szinház igazgatásáról (Utóda: Emőd Tamás.) 1928 ápr. 1-én nyugalomba ment. 1930 máj havában a kultuszminiszter kinevezte a nem-állami színésziskolák szakfelügyelőjévé. Verő György a kiváló művészt ekképp jellemzi: „Szirmai inkább bonvivantszerelmes, mint drámai hős. Megnyerő külsővel eleganciát párosít: az első a szinháznál, akiről nem rí le a frakk. Mozgásban könnyed és formás, beszédben élénk és biztos. Egy szót el nem ejt s egy szót nem túloz. És mindenekfölött: erölködés és csináltság nélkül vidám. Szinte árad belőle a jókedv s ragadja magával a többieket is. És ha százszor játszik egy szerepet: századszor épp úgy mulattat s mulat ő is, mint először. Igen, igen, mulat a bohó helyzeteken, tréfás mondásokon, komikus ötleteken, akár a közönség. Amit drámai színésznek el nem hiszek, hogy átéli a szerepét, még ha könnyben úszik is: Szirmait látom vidám jeleneteiben, mint küzd, hogy legyőzze a nevetés ingerét s el ne veszítse játéka fonalát, annyira beleolvad egyéni kedve az alak derüjébe." („A Népszinház Budapest. szini életében." Budapest, 1926. 262. oldal.) A művész főbb szerepei (az emlitetteken kívül): Imre (Gyimesi vadvirág), Eduard (Kis szökevény), Peti (Cigány), Örkényi báró (Nagymama), Konrád (Molnár és gyermeke), Andrássy István (Lőcsei fehér asszony), Weiner Vilmos (Ingyenélők), Színész (Éjjeli menedékhely), Lajos (Falu rossza), Bandi (Betyár kendője), Lormier vicomte (Leányka), Bálint (Vöröshajú), Andor (Ördög mátkája), Mirasol (Kék asszony), Sátán és Petruccio (Casanova), Kontra Fridolin (Tolonc), Rezeda Marcel (Parasztkisasszony), Törvényszéki elnök (Elvált asszony) stb. — Színművei: „A fenegyerekek", életkép 4 felv. (Magyarosította.) Bem. 1890 jun. 7. Városligeti Nyári Szinkör. „Körut 27. szám". énekes boh. 4 felv. Bem. 1891 máj. 15. U. o. „A szinfalak varázsa", énekes boh. 5 képben. (Átdolgozás). Bem. 1899 aug. 27. U. o.

Szirmai Vilmos, színész, sz. 1890 szept. 24.-én, Csobajon, Szabolcs megye. Révai varieté iskoláját végezte; évekig santánokban játszott. A Wertheimer,

Wekerle stb. mulatók „brettlijein" szerepelt, végül a Royal Orfeumhoz került. Ott látta 1920-ban Doktor János, kinek bátorítására az újpesti Blaha Lujza Szinházhoz szerződött, ahol nemcsak komikus-szerepekben aratott sikert, (ami talán még érthető annál, aki a kuplék és bohózatok világában nőtt fel) de egész elsőrendő alakításokat nyujtott klasszikus darabok és a dráma terén is. Bármilyen szerepet bíznak rá, nagyerejű karakterizáló képességén túl művészileg kifinomodott izléssel imponál közönségének, kritikának egyaránt. Sikert sikerre halmoz. Ujpestről a buda-miskolci társulathoz kerül, innen egyre növekvő hirneve a pesti Renaissance Szinházhoz juttatja, később a Városi Szinházhoz szerződik, majd Debrecen és Miskolc váltakozva versengenek érte. Műsora igen nagy. Kiváló szerepei: Mravcsák (Tolonc), Cigány (címszerep), Gonosz Pista (Falu rossza), Ocskay-ban Szörényi, Szultán-ban Rettenetes basa, Nagymamá-ban Örkényi báró, Hamlet-ben Polonius, Arany kakas-ban Daxelmayer, „Vadkacsá"-ban az öreg Ekdal, stb.

Szirmay Ádám és Pál, főurak, 1794. jul. havában „a Magyar Jádzó szinnek megörökítésére szolgáló tőkepénzek kipótolására" 100 Rh frtot ajánlottak fel.

Szivárvány vetítését a szinpadon két erős prizma segítségével érjük el, amelyhez a formát egy kifli-alakú pléh-minta szolgáltatja.

Szivillető játék volt a drámának egyik elnevezése, dramaturgiai meghatározása az első magyar szinjátszó társaság szerint. Későbbi időkben „Érzékeny játék"-nak (L. o.) nevezték, míg napjainkban szinmű, dráma, életkép stb.-nek hivják. (V. ö. ezekkel.)

Szlavik (Hevesi) Mihály, szinigazgató. (Adatai II. kötet, 249. old.) 1902 ápr. 2-án szinigazgató lett és 40 tagú társulatával a horvátországi Vinkovce községbe is bevonult, ahol a „Cigánybáró" c. operettel meghódította az idegen ajku közönséget a magyar művészet számára. Műsora itt kizárólag magyar szerzők műveiből állott. („Ember tragédiája", „Bánk bán", „János vitéz" stb.) — 1917 dec. havában nyugalomba vonult. Neje: Charamza Anna, kivel 1923-ban lépett házasságra.

Szmollény Nándor, tanár, sz. 1860 jan. 22-én, Szegeden, megh. 1915 jul. 7-én, u. o. Tanulmányait Szegeden és Budapesten végezte. Tevékeny részt vett Szeged közéletében; városatya, szinügyi bizottsági tag és a Dugonics Társaság tagja volt. Jelentős irodalmi működést is fejtett ki. Szakmunkája: „A szegedi magyar szinészet 100 éves története." (1898. és 1906.) Szeged.

Szobalány-szinésznő. A vidéki szintársulatoknál legtöbbnyire valamely karénekesnő, vagy segédszinésznő tölti be ezt a szerepkört. A fővárosban szinte évről-évre egy és ugyanazon szinésznő tölti be e szerepkört a drámai szinházaknál. A fő a fiatalság, a csinosság és a szerep kicsi volta miatt — a játékban ügyesség, amellyel még sikert is lehet elérni. A Vígszinháznál Munkácsi Mariska sokáig játszott ilyen szerepeket. (V. ö. Inasszinész-, Pincér-szinész.)

Szoboszlai András, úttörő szinészről ezt a kritikát olvassuk: „Gyakran sivalkodásig kiélesített hangjai kellemetlenek: s gyöngéd szerelmi, finomabb, nyájas társalgási és szilárdabb lovagi jellemek játszásában orgánuma miatt nem kielégítő, ámbár magatartása, mimikája és szerepeinek mindenkori hiba nélkül való tudása, ajánlja őt. („Regélő", 1842-91. szám. Losonci tudósítás, Bács Károly szintársulatáról.)

Szobráncfürdőn, (Ung m.) 1864 junius havában Fehér Károly társulata működött.

Szohner Antal, honvédelmi miniszteri tanácsos, sz. 1847-ben, Baján, megh. 1911 márc. 26-án, Budapesten. Középiskolai tanulmányait Baján végezte, jogot pedig a pesti egyetemen hallgatott. A 70-es években a honvédelmi minisztérium kötelékébe lépett, ahol 1905 márc.

23-án miniszteri tanácsossá nevezték ki. 1888-ban az Orsz. Színészegyesület egyik becsült tanácsosa volt. Érdemeiért megkapta a Lipót-rend lovagkeresztjét. Színművei: „A vén bűnös", népsz., a kolozsvári Nemzeti Színházban nagy sikerrel adták. „Huszárosan", vj. Nagyváradon adták elő. „Az anyós", vj. 3 felv. Bem. 1907 aug. 27-én, a Városligeti Szinkörben.

Szohner Olga, színésznő, sz. 1876 dec. 27-én, Budapesten. A színészakadémiát sikerrel fejezte be, és mint naiva 1895-ben Szabadkán Halmay Imre társulatánál kezdte meg működését. Innen Somogyi Károly Pécsre vitte és 1900-ban mindjárt az ujonnan megnyiló nagyváradi színháznak is egyik kedvenc tagja lett. 1902 ápr. 19-én vendégszerepelt a Vígszinházban, a „Gyurkovics lányok" Mici szerepében, — majd 1903 jun. 17-én ujra fellépett itt az „Egér" c. vj. Mártha szerepében, 1904 jun. 14-én pedig Gárdonyi Géza: „Annuská"-jában. — Ez időben Krecsányi Ignác tagja volt, 1905-ben Balla Kálmán miskolci szinigazgatónál működött, azután 1910-ig ugyanott Palágyi Lajosnál aratta megérdemelt sikereit. 1910 dec. 9-én mint vendég fellépett a Vigszinházban, az „Ördög" c. vj. Jolán szerepében. 1911-ben Szegedre ment, Almássy Endréhez. 1914-ben férjhez ment és lelépett a pályáról. — Nővére: Sz. Irén, hires német színésznő.

Szókimondó asszonyság. („Madame Sans-Gène.") Szinmű 4 felv. Irta Victorien Sardou. Ford. Fái J. Béla és Makó Lajos. Bem. 1894 nov. 9. Népszinházban, ezzel a szereposztással: Hübscher Katrin, mosónő — Blaha Lujza; Lefébvre, marsall — Kiss Mihály; Neipperg gróf — Ráthonyi Ákos; Fouché — Solymossy Elek; Vinaigre — Fenyéri Mór; I. Napoleon — Szirmai Imre; Mária Lujza — Gazsi Mariska; Mária Karolina — Lukács Juliska; Erzsébet hercegnő — Csatay Zsófi; Savari herceg — Horváth Vince; Dépréaux — Tollagi Adolf. 50-ik előadása 1895 jun. 7. — 100-adszor: 1904 nov. 22.-én adták. A Magyar Szinház is előadta: 1919 jan. 31.-én. Főszereplők voltak: Hübscher Katrin — Fedák Sári; Napoleon — Törzs Jenő; Lefébvre — Virányi Sándor; Neipperg gr. — Uray Tivadar; Fouché — Z. Molnár László; Mária Karolina — B. Marton Erzsi; Erzsébet — Pécsi Blanka; Savari — Vágó Béla. 100-dik előadása itt: 1920 febr. 20.-án volt. A nagysikerű darab a Vígszinházban is színre került, 1926 aug. 25.-én, — Fedák Sárival és Törzs Jenővel a főszerepben; 1929 dec. 31-én a Nemzeti Szinház is műsorába illesztette, a Népszinházi nyugdíjintézet javára, díszelőadásban, Aczél Ilonával és Petheő Attilával a főszerepben. (A darabot 1897 nov. 23-án Réjane párizsi társulata a Vígszinházban is bemutatta. „Uraufführung"-ja a párizsi Vaudeville-ban volt, 1893 okt. 30-án. — A Réjane-szinházban 1908 karácsonyán 1000-ik előadást érte meg. — Lásd: „Pesti Napló", 1909. I. 3.)

Szokolay Olly, színésznő, sz. 1902 ápr. 16-án, Budapesten. 8 éves korában az Operában kezdte a pályát, a balettben, ahol 18 éves koráig működött. Ezután az Eskütéri Szinházban játszott; a „Férjhez ment a feleségem" c. darabban elért sikere után Bécsbe szerződött. Férjhez ment Korda Zoltán mozirendezőhöz, majd nemsokára a Fővárosi Operett Szinház ajánlatát fogadta el. 1929 febr. 4-én Harmath Imre szinműíró neje lett. — Főbb szerepei: Bobette (Zenebona), Zsuzsi (Verebély-lány), Marguita (Yes), Kitty (Aranypáva), stb.

Szolga-szerep. Néha a szinész kénytelen Sz. szerepet is játszani. Ha ezek csak pár szavas mondanivalót tartalmaznak is, mégis fontosak az együttesre nézve.

Szólista, a magánénekes (L. o.) neve. Ellentétben a kóristával, (L. o.) a ki többedmagával énekel egyszerre.

Szolnoki színészet. Szolnok városa, bár közönsége mindig élénken pártolta a színészetet és hatóságai sem mutatkoztak sohase szükkeblüeknek a színészekkel szemben, állandóan a nyári hónapokban látta vendégül falai között a szintársulatokat. Ennek oka egyrészt az volt, hogy téli színészetre alkalmas helyiség-

Tóth Antal

Tóth Böske

Tóth Aranka (aszádi)

Tóth Ede

Tóth Elek

Tóth Elekné Pogány Janka

Tóth Endre dr. ifj.

Tóth Imre

Tóth Ilonka

Tóth József dr.

Tóth László dr.

Tóth József

Tóvölgyi (Mészáros) Margit

Tőkés Anna

Török Irma

Törzs Jenő

gel nem rendelkezett, másrészt a nyári hónapokban, a mikor a nagyvárosok szintársulatai állomás nélkül voltak, mindig sokkal jobb társulathoz jutott, a mit a város kényes és mégis áldozatkész közönsége saját előnyére mindig mérlegelni tudott. A közönség lelkességére jellemző feljegyzés, hogy 1819 okt. havában, mikor Szilágyi Pál szintársulata a „Tündérlak Magyarhonban" c. darabot játszotta, az előadás annyira tetszett a közönségnek, hogy a belépődíjat ujra lefizették és az egész előadást azonnal megismételtették, sőt az egész társulatot ráadásul még meg is vendégelték. 1836 május 18-tól junius 12-ig Balogh István társulata játszott, a közönség élénk érdeklődése mellett. Utolsó előadását szabad ég alatt tartotta, a mely 80 frt-ot, akkor igen tekintélyes összeget jövedelmezett. Műsorán „Romeo és Julia",„Lumpácius Vagabundus", „Ludas Matyi", „Cserny György", daljáték stb. szerepeltek. Tagjai között az igazgatón és feleségén kívül Nagyné, Ménesi, Ménesiné, Magyar, Földi és Szőnyi neveivel találkozunk. 1853 junius hóban Kétszery József társulata játszik Sz.-on, 1858 aug.-ban Szathmáryné vendégszerepel a szolnoki szintársulatnál. 1860 augusztusában Futó János 28 tagú társulata játszott Hegedüs János Magyar uccai házában levő szinkörben. A tagok között vannak: Krasznay, Váradi, Demjén Mihály és Károly, Homokai, Ajtai, Lányi, Futóné, Balogh Róza, Miksai Ida, Szabó Krisztina, Polakovicsné. 1865 aug. havában Csaby Imre, 1866 máj. havában Lángh Boldizsár, 1870-ben, nyáron, a fürdőkertben levő arénában Balogh György társulata játszik. Utóbbinál vendégszerepelt 10 estén Egressy Ákos.

1871-ben a Ratics Mihály tulajdonát képező szinkörben május havában Novák Sándor, julius hóban Aradi Gerő szintársulata működött. 1873 aug.-ban és 1874 jun. hóban Szathmáry Károly társulata játszik. 1879 október havában Sipos Orbán alispán megalakítja a szinügyi bizottságot, illetve a szolnoki szinügy-gyámolító egyletet. 1882 ápr. 29-én Miklóssy Gyula társulata a „Fény árnyai" c. darabbal kezdi meg a szinidényt, 1883 jun. 9-én Aradi Gerő kezdi meg két hónapos szezonját. 1884 május 1-től Szegedi Mihály, aug. havában Pesti Ihász Lajos társulata játszik. 1886 május havában az Erszényes István, Hevesi József és Jáni János vezetése alatt álló konzorcium, ezután jul. 22-ig Aradi Gerő társulata játszik. 1894 április 25-én Csóka Sándor igazgató nyitja meg a Sefcsik-kertben levő vigadóban az ujszinházat. Az ünnepi megnyitó előadás műsora: 1. Prológ, irta és szavalta Janovics Jenő, 2. „Szigetvári vértanuk", 3. „Szerelmi varázsital". 1901-192 években Földesi Sándor erdélyi társulata játszik. 1909 jan. hóban Baróti Rezső, május hóban Szabó Ferenc, szept. havában a Nemzeti szálló nagytermében dr. Farkas Ferenc szintársulata játszik. 1910 ápr. hóban ujból dr. Farkas Ferenc a szolnoki igazgató. Tagjai: Aradi Aranka, Szalontai Ferike, Nagy Imre, B. Szabó József, stb. Ez év szeptemberében ismét dr. Farkas Ferenc szintársulata játszik. Ez év október 30-án a szolnoki szinpártoló egylet gróf Andrássy Imre volt főispán elnöklete mellett elhatározta az uj szinház felépítését. Az építést 1911 április havában meg is kezdték. Ez évben Mariházy Miklós kecskeméti társulata kezdi meg ápr. 15-én a „Muzsikus lány" c. operettel előadásait. Az évad vendége Ivánfi Jenő (Shylock és Derblay Fülöp). A 800 személy befogadására képes szinházat 1912 ápr. 20-án nyitotta meg Mariházy Miklós szinigazgató. Az ünnepi megnyitó előadás műsora: 1. Ünnepi nyitány, 2. Prológ. Irta és előadta Szép Ernő, 3. Hymnusz, 4. „Bánk bán" II. felv., 5. „Bolond", II. f., 6. „Tartuffe" III. felv., 7. Rákóczi-induló. A díszelőadás vendégszereplői: Ivánfi Jenő, Pethes Imre és Balassa Jenő. A társulat tagjai: Turcsányi Olga, Kerényi Adél, Antal Erzsi, Gulyás Menyhért, Justh Gyula, Szentes János, stb. Szept. 21-én kezdte őszi évadját a társulat. 1913 április havában a „Cigányprimás" előadásával nyitja meg Mariházy a tavaszi évadot. Szept. havában az őszi évad indul meg. Ez évben a szinpártoló egyesület arra az időre, mikor a szintársulat nem játszik, a szinházat dr. Jancsovics Jenőnek adta ki, 10 évre mozi-

előadások céljaira, hogy az ebből nyerendő jövedelmet a színészet támogatására fordíthassa. 1914 és 1915-ben ugyancsak Mariházy kecskeméti társulata játszik a szinházban, Mariházy után Csáki Antal társulata járt Szolnokon. 1927-ben nagy költséggel átalakították a szinházat, melyet átalakítása után ez év ápr. 28-án Sebestyén Mihály miskolci társulata nyitott meg a „Cigánybáró", c. operettel. Utána Kardoss Géza debreceni igazgató lett a szolnoki szinház igazgatója, a ki ezidőszerint is felkeresi debreceni társulatával a várost.

(dr. Farkas Ferenc.)

Szomaházy István, író, sz. 1864 febr. 28.-án, Veszprémben, megh. 1927 nov. 10.-én, Budapesten. Tanulmányait szülővárosában és Budapesten végezte. 1881 óta hirlapíró volt. Szinművei: „A leánynéző" és „A hófúvás", vj. 1 felv. 1897 Nemzeti Sz. —„A segédjuhász", népszinmű-paródia. Bem. 1902 jan. 2. Tarka Szinpad. — „Üdvözlet a bácsitól.", vj. Bem. 1904 okt. Kolozsvár. „Dr. Krausz a vérpadon", kinema-szkeccs. Bem. 1913 jan. 25. Apolló Szinház. — „Három a tánc", operett 3 felv. Társsz.: Faragó Jenő. Zen. szerz. Komjáthy Károly. Bem. 1922 máj. 20. Király Szinház. (75.-ödször szept. 11.) „A kék álarc", operett 3 felv. Társsz. Fodor Jenő. Bem. 1923 jul. 10. Budai Szinkör. „Mesék az írógépről", operett 3 felv. előjátékkal. Társsz. ifj. Békeffy István. Zen. szerz.: Lajtai Lajos. Bem. 1927 okt. 8. Városi Szinház. 50-edszer: dec. 22. — Szinműfordításai: „Niobe", vj. 3 felv. Irta: Harry és E. A. Paulton. Bem. 1896 dec. 10. Vígszinház. „A pólyásbaba", vj. 3 felv. Irta: Lawrence Werner. Ford. Marquis Gézával. Bem. 1900 máj. U. o. — Szakmunkája: „A szinház". Budapest. 1900. (Ismerteti: „Pesti Napló", 1900 nov. 9.)

Szombatfalvy (Szeőy) Albert, (szombatfalvi), színész, sz. 1848-ban, Szakolyban, Szabolcs m., megh. 1922 jan. 28-án, Kispesten. Előkelő családból származott. 18 éves korában, 1866 jan. 14-én lett színész. 1869-ben Kőmives Imre pesti társulatánál működött és különösen az epizódszerepekben tünt fel. Joviális ember volt, igazi bohém. 1872-ben rövid ideig szinigazgató volt. Ezután 1882. államrendőrségi detektiv lett, később rendőrtanácsos. 1890-ben a detektiv testület vezetője volt. (Arcképe: „Magyar Salon", 1898. XXIV. 1144. oldal.) A Ferenc József-rend lovagja volt. — Irt két szinművet: „Miksa császár" és „Páter Ubryk" c. alatt. — Neje: Kovács Róza, énekesnő, 1865 febr. 7.-én lépett szinpadra. Férjével Kőmivesnél volt szerződésben.

Szombathelyi Béla, színész (cs. n. Theindl), sz. 1851 aug. 18.-án, Szombathelyen, megh. 1881 aug. 24.-én, Kolozsvárott. — Apja zeneszerző volt és egy bécsi tébolydában végezte életét. Ő aztán árvaházba került és ott addig nevelkedett, míg a gimnáziumba beiratták. Ennek bevégezte után, 1868-ban, a szinipályára lépett, Kőszegen, Károlyi Lajos társulatánál. Ugyanez évben Vargyasi Dániel Idát vette feleségül, kivel boldog házaséletet élt. (Sz. 1853-ban, Kolozsvárott, megh. 1888 febr. 5.-én, Budapesten. 1868 jan. havában lépett a szinipályára, Kőmives Imrénél.) Sz. nevét évek óta a legjobb hangzásu művészek között találjuk s különösen Szeged, Nagyvárad, Arad közönsége nagyon szerette. Kolozsvárott 1876 okt.-ben lépett föl először a „Csapodár"-ban, ahonnan a Népszinházhoz kapott meghivást, de csakhamar ismét visszatért kedvelt közönségéhez: Kolozsvárra, mely rendkívüli szeretettel vette körül. Az ő Pusztabíró-ja a „Sárga csikó"-ban olyan tőről metszett alakítás volt, hogy annak mását hiába keressük. A könnyebb válfaju szinművek s különösen az operetteknek éltető lelke volt. A Nemzeti Szinházban két ízben is volt alkalma vendégszerepelni; a sajtó kedvezően fogadta, de a szerződtetése elmaradt. 1880-ban a Bécsben vendégszereplő népszinműtársulatnak ő volt egyik erőssége. Utolsó fellépése 1881 aug. 4.-én Kolozsvárott a „Gavaud Minard és társa" c. vígjátékban egy farizeuskodó kereskedősegéd szerepe volt. Rendkívül jókedvű volt és senkisem sejtette a másnap történendő pisztolypárbajt, melyben Temesváry Lajos volt szinigazgató golyója lábát megsebesítette és vérmérge-

zés következtében halálát okozta. Sirjánál Szacsvay Imre tartott gyászbeszédet. Sirkövének, melyet 1888 nov. 1.-én lepleztek le, ez a felirata:

„Hallgat a taps, virág nem hull,
Elnémult az édes lárma,
Áldva legyen hamvtomon túl
Hű emléktek hold sugára".
(E. Kovács Gyula.)

Fia: Sz. Mihály, színész, sz. 1880 ápr. 22.-én, Kolozsvárott. 1904-ben lépett a szinipályára és több vidéki társulatnál mint epizódista is kitűnt. Később mint szavaló a fővárosban előnyösen mutatkozott be. — Neje: Gáspár Sarolta, színésznő, sz. 1890 dec. 13.-án, Kolozsvárott. Tanítónőnek készült, majd 1907-ben a szinipályára lépett. Leányuk: Sz. Ida, színésznő, sz. 1908 febr. 21-én, Kapuvárott. Mint kiváló táncosnő és táncoktató tünt fel. (**Erődi Jenő**)

Szombathelyi színészet. Szombathelyen 1818-ban tartottak hivatásos színészek magyar szinielőadást, a Szarvas-vendéglőben. (A társulat tagjai ismeretlenek.) 1819-ben Kilényi Dávid játszott. Köztük volt: Lángh Ádám, Déryné, Pály Elek, Szentpétery, Etsedi Jozefa stb. 1820-ben Déryné ismét szerepel itt. 1821 máj. 6.-án Balogh István járt Szombathelyen. 25 előadást tartott. (1827 IV. 5. és 1832 nyarán ujra eljött.) 1825 jul. havában a „Nemzeti Szinjátszó Társaság" néven szereplő társulat vonult be Szombathelyre. 1828-ban Komlóssy Ferenc székesfehérvári társulata játszott. Ő alakította meg a „Dunántuli szintársulat"-ot és a megye 1200 frttal támogatta. 1832-ben ujra Komlóssy Ferenc jött ide, aki egy szinházzá átalakított teremben tartotta előadásait. 1834 szept. havában ujra vannak Szombathelyen színészek, ekkor is Komlóssy az igazgató. Tagjai közül a „Honművész" (1834. 78. sz.) felemlíti a következőket: Pergő, László, Szakácsy, Fekete, Király, Könyves, Döme, Ungi, Horváth, Nagy, Hubenay, Gál. Tíz év után Kétszery József az igazgató. (1844 aug. elején. Lásd: „Életképek", 1844. II. köt. 292. old. és „Honderű", 1844. 9. sz. 148. old.) 1845 jan. havában itt játszik Pázmán Mihály társulata, aki 1850 jun. havában a Rumi-utcában levő Holzheim-féle ház udvarán épült szinkörben tartotta előadásait. — 1858 jan. havában Szöllősy társulata kapott játszási engedélyt. („Napkelet", 1858. 7. sz.) 1864-ben Mezei Pauer Antal iniciativájára megindult a mozgalom egy állandó szinház felépítése iránt. 1864 jun. 26.-án Szigeti Imre, 1865 jan. havában Budai József, májusban Bényei István kezd játszani. Miután az állandó szinházhoz szükséges tőke még nem volt együtt, a szinháztelken ideiglenes szinkört építettek, mely 1865 jun. 17.-én nyilt meg, Bényei István igazgatása alatt. („Bibor és gyász", „Férj az ajtó előtt", „Villám Bandi", „Leánykérés falun" c. darabok kivonatával.) 1867 nyarán a Nemzeti Szinház ad hoc társulata 5 előadást tartott. (Igazgató: Szerdahelyi Kálmán.) 1871 elején Balogh Alajos társulata működött itt; aug. 3.-án Bokody Antal, 1872 nov. havában Szuper Károly, 1875 jun. havában Nagy Lujza az igazgató; őket követi: Vezéry Ödön 1876, Miklóssy Gyula 1878, u. e. évben: Szuper Károly és Molnár György, Gerőffy Andor 1879. — 1880. aug. 19.-én az új szinházat Beődy Gábor győri társulata Prielle Kornélia és Márkus Emilia közreműködésével és a „Proletárok" előadásával nyitotta meg. A prológust Márkus Miklós irta és Márkus Emilia szavalta. A szinház építési költsége: 62.565 frt. Elfért benne 500 néző. Az első előadás jövedelme: 565 frt. 40 kr. — A szinházat Hausmann Alajos építette, renaissance stílusban. Az ezutáni igazgatók: Beődy Gábor (1882), Bokor József (1882), Gerőffy Andor (1882), Bokody Antal (1883), Mándoky Béla (1884—5), Jakab Lajos (1886), Szabadhegyi Aladár (1887), Sághy Zsigmond (1887-88.), Pozsony-temesvári társulat (1888), Hubay Gusztáv (1888), Székesfehérvári társulat (1892—2), Monori Sándor (1893), Komjáthy János (1894—6), Veszprémi Jenő (1894), Dobó Sándor (1895), Szalkai Lajos (1897), Csóka Sándor (1897), Somogyi Károly (1898—99), Halmay Imre (1901—2), Balla Kálmán (1902—3), Kúnhegyi Miklós (1902), Micsey F. György (1903—4), Nádassy József (1905—6), Szalkai La-

jos (1907). 1908-ban a szinházat tűzbiztonsági okokból bezárták; ezért nyári szinkört építettek, mely Nádassy József igazgatásával 1909 máj. 29.-én nyilt meg. Költsége: 40.000 Korona. — Elfért benne: 1500 néző. A megnyitón a „Tatárjárás" c. operett került színre. — A szinkör azonban 1911 jul. 31.-én leégett. Az igazgató felszerelése, ruhatára, könyvtára, díszletei, sőt az irodában elhelyezett készpénze, ami a társulatnak Szombathelyről Makóra való utaztatására volt kikészítve, szintén bentégett. Odaégett az ott vendégszereplő Földes Dezső ruhatára, parókái, a zenekari tagok hangszerei és még sok minden. Aug. 5-től a kultúrház dísztermében játszott Nádassy társulata. 1912 febr. havában Thury Elemér volt itt az igazgató, majd ujból eljön 1912 jun. 28.-án, mikor az uj szinkört nyitotta meg. Épült a Hericskertben. A prológust irta: Hervay Frigyes és Bányai Irén szavalta el. Utána a „Leányvásár"c. operett került szinre. 1913 máj. 10.-én ujból Thury igazgató játszik itt. 1914 jul. 8.-án megnyilt egy ujabb szinkör. Épitette Szente Lajos és Trummer János. Első igazgató: Polgár Károly. Bemutató előadásul a „Cigányprimás" c. operettet játszották. — A társulat operákat is adott. A szinkör férőképessége: 2000 nézőre szól. 1915 máj. 30.-án ismét Polgár Károly az igazgató, 1916 márc havában pedig Szabó Ferenc, majd jun. 18.-án ujra visszajön Polgár Károly gárdája, míg a következő évben (1917 jun. 17.) szintén neki adták át a szinkört. 1919 jul. 15.-én Fodor Oszkár társulata vonult be Szombathelyre, 1920-ban pedig Bodonyi Béla, majd őt követi 1925 őszén Somogyi Kálmán, 1927-ben Faragó Sándor. (1926 ápr. havában a szinházat lebontották.) Ujabban: Deák Ferenc társulata játszik Szombathelyen. Szombathelyen elhunyt szinészek: Daróczy Zsigmond (lázári), Szilágyi Gedeon, Moori Sándor, Csige Lajos, Takács Piroska, Sz. Németh József.

(Polgár István.)

Szombathy László (rimaszombati), író, lapszerkesztő, mezőkövesdi ref. lelkész, sz. 1893 ápr. 7.-én, Felsőváloyon. Iskoláit Dobsinán és Sárospatakon végezte. Szinpadi művei: „Ha megszólal a trombita", szinmű 3 felv. e. e. 1928 márc. 13-án, Mezőkövesden, „Bandi", vígj. 3 felv. e. e. 1930 dec. 12. u. o., „Visszatérünk", dráma 3 felv. — Munkatársa több fővárosi és vidéki lapnak.

Szomolnoki szinészet. Szomolnok szepesmegyei nagyközségben már 1807-ben volt állandó szinház. (Lásd: „Pesti Hirlap", 1893. V. 23. 8. old. III. hasáb, II. hír.). 1844 aug. 10.-én itt játszik Abday Sándor társulata, az u. n. „nádori szinház"-ban. („Honderü", 1844. 8. sz. 149. old.) Ezt a szinházat állítólag József nádor is meglátogatta és az első előadás az ő jelenlétében folyt le. Az itteni működvelők magyar és német előadásokat tartottak. A társulat könyvtára és irattára a Nemzeti Muzeum tulajdonába jutott.

Szomor Máté, úttörő szinész. Tagja volt a Kelemen László igazgatása alatti első magyar szintársulatnak. Eredetileg ügyvéd volt Kecskeméten, azután hévvel és lelkesedéssel csatlakozott az első magyar szintársasághoz és siet többi társával megteremteni a magyar szinművészetet. Szinműfordításai: „Ki-ki saját háza előtt seperjen", vj. 1 felv. ford. németből, Schneider után. Bem. 1790 szept. 21.-én, Pesten. Még félszázad után is műsoron volt.

Szomorujáték. A „tragédia" magyaros kifejezése. A szót már használja Soós Márton szinész, 1792-ben, a „Megszomorított ártatlanság, avagy az ártatlan Etelka méltatlan szenvedése", c. művén, mely 5 felvonásos „szomorújáték". (Irta: Dugonics András regénye után.) Bem. 1793 szept. 11. Pesten. A Sz.-ra még így is mondták: „szomorkás játék", „keserves játék", „szomorítvány".

Szomory Dezső, szinműíró, sz. 1869 junius 2-án, Budapesten. Kora ifjuságában a hirlapírói pályára lépett. Ismertebb szinművei ezek: „Péntek este", dráma 1 felv. Bem. 1896 febr. 28.-án, a Nemzeti Szinház. Feluj.: 1906 dec. 20. „A búcsú", szinmű 3 képben. Első előadása ugyanott, 1897 okt. 29.-én. „A nagyasszony", szinmű 4 felv. Bem. 1910

febr. 4. U. o. „A rajongó Bolzay-leány", szinmű 4 felv. Bem. 1911 jan. 20. U. o. „Györgyike drága gyermek", szinmű 3 felv. Bem. 1912 febr. 3. Vígszinház. „Lenkica, nase drago dijete" c. a. Zágrábban: 1914. — „Lenchen, das gute Kind" c. a. a bécsi Deutsches Volkstheater, bem. a budapesti Fővárosi Orfeumban, 1918. V. 4. — A bécsi Renaissance Bühne szinre hozta 1923. II. 7. Ford: Glücksmann Henrik. — „Bella", szinmű 3 felv. Bem. 1913 jan. 18.-án, Vígszinház. „Mária Antónia", történeti szinmű 5 felv. Bem. 1913. nov. 21. Nemzeti Szinház. „Hermelin", szinmű 3 felv. Bem. 1916 márc. 4-én, Vígszinház. „II. József császár", történeti szinmű. Bem. 1918-ban a Nemzeti Szinház. 50-edszer: 1920 jan. 25.-én. „Matuska", szinmű 3 felv. Bem. 1918. okt. 12.-én, a Vígszinház. „Incidens az Ingeborg-hangversenyen", szinjáték 1 felv. Bem. 1918. dec. 17.-én, a Medgyaszay Szinházban. „II. Lajos király", szinmű 3 felv. Bem. 1922 jan. 28.-án, a Magyar Szinház. 50-edszer: 1922 jun. 14.-én. „Glória", szinmű 3 felv. Bem. 1923. jan. 27.-én, a Vígszinház. „Szabóky Zsigmond Rafael", szinmű 3 felv. 1924. jan. 12.-én, a Vígszinház. „A nagyasszony", szinmű 4 felv. Uj betanulással: 1927. okt. 21. Nemzeti Szinház. „Takáts Alice", szinmű 3 felv. Bem. 1930. jan. 31. Vígszinház. Testvéröccse:

Szomory Emil, hirlapíró, az „Ujság" munkatársa, sz. 1872-ben, Budapesten. Hirlapírói munkássága mellett a szinműírás terén is kitűnt. Szinművei: „Böském", operett 3 felv. (Zenéje Gajáry Istvántól.) Előadták 1914. márc. 14.-én, a Népoperában. „Katica", 1914 dec. 25.-én. U. o. „A kislány" Bem. 1920. márc. 26. Revű Szinház. 50-edszer máj. 13. — Fordításai: „Mayerék", vj. 3 felv. Irta: Friedman Friedrich. Bem. 1912 ápr. 6. Budapesti Szinház. „777:10". Turf-bohózat. Irta: Schwarcz Ottó és Mathern Karl. Ford. Föld Aurállal. Bem. 1915 jul. 17. U. o. — Szakmunkája: „Függöny előtt és függöny mögött." (Budapest, 1914.) — Az Ujság vasárnapi számaiban hosszú évek óta „Pletykálkodás" c. érdekes cikksorozatot folytat, legnagyobbrészt a szinház világából vett eseteket ír meg. Fivére:

Szomory Miklós, szinész sz. 1879 szept. 18.-án, Budapesten. Jogásznak készült, vágyai a szinészpályára sodorták. 1901-ben Szendrey Mihály szerződtette az uj kassai szinházhoz. 1902-ben már Krecsányi Ignác iskoláját járta. Első szerepe beugrás volt, Taricsot játszotta „Ocskay"-ban. Innen Balla Kálmánhoz Győrbe került. Azután Halasy Bélához, és Deák Péterhez szerződött. 1905-ben Zoltán Jenő a Magyar Szinházhoz szerződtette, ahonnan Beöthy László az uj Király Szinházhoz vitte át, 1907-ben. Ambiciója visszavitte a vidékre, Krecsányihoz, Temesvár-Budára, innen Makó Lajoshoz Szegedre, majd 1908-ban Komjáthy Jánossal ismét Kassára került, 1910-ben Polgár Károly szerződtette. 1911-ben Sziklai Kornél Grand Guignol szinházához került. 1912—13—14-ben a Fővárosi Orfeum tagja volt. 1914 julius 24-től végig küzdötte a világháborút. 1918 dec. 1-én szerelt le. 1919-ben a hadviselt katonaszinészek igazgatója lett, Ujpesten. Skálája predesztinálta a drámai szerepektől a vígjátéki énekestáncos szerepekig.

Szoprán, annyi, mint legfelső. A legmagasabb énekhang, gyermeké, vagy nőé.

Szórád Ferenc (nemes), tenórénekművész, sz. 1896 jun. 15-én, Óteleken, Torontál m. — Nagybecskereken tett érettségit, majd banktisztviselő volt. A világháborúban bevonult. (Lásd: Világháború címszót.) A szerb megszállás idején a budapesti Magy. Ált. Hitelbank tisztviselője lett. Ezidőben Rákosi Szidi növendéke volt, majd fellép a Blaha Lujza Színházban, onnan átszerződik a Király Színházhoz. Miután tovább akarta képezni szépen csengő hangját, sikerült a Nemzeti Zenede III. éves tanfolyamára felvétetnie magát. 1926-ban vizsgázott az Operaházban, amikor ösztöndíjas tagnak szerződtették az intézethez. — Innen Szegedre kapott szerződést. Főbb szerepei: Troubadour-ban: Manrico, — Tosca-ban: Cavaradossi (elő-

ször 1927 II. 18.) — Hunyadi László-ban: Címszerep, továbbá: Radames (Aida), Don José (Carmen), Herceg (Rigoletto), Pinkerton (Pillangó kisasszony), Turiddu (Paraszbecsület) stb.

Szordinóval játszik: mondják a színészek gúnyosan arra, aki nem nagyon tudja szerepét s ezért halkan beszél, hogy a súgót jól megértse.

Szoyer Ilonka, énekesnő, magas szoprán, sz. 1880 júl. 24-én, Debrecenben. A konzervatóriumot végezve, Bécsben Geiringernél tökéletesítette tudását; a lipcsei operettnél kezdte legmagasabb ívelésű pályáját (Clairette-től az Éj királynőjéig neki nem volt hosszú az út). A Magyar Színházban lépett fel először mint „Angot asszony leánya", 1900 okt. 23; innen szerződtette Mader Raoul igazgató a m. kir. Operaházhoz, melynek tíz éven át maradt dísze. Itt 1902 jan. 14-én, mint „Mari az ezred leánya" debütált; további szerepei: Mátyás és Gara Mária (Hunyadi László), Siebel és Margit (Faust), Bébé (Moharózsa), Georg apród (Berlichingen Götz), Apród (Romeo és Julia, Álarcosbál), Anna (Bűvös vadász), Marcellina (Fidelio), Zerlina (Don Juan), Cherubin (Figaro lakodalma), Erdei madár (Siegfried), Mari (Az eladott menyasszony), „Manon" (Manon Lescaut), „Pillangó kisasszony" és a „Nürnbergi baba" címszerepei, Szaffi (Cigánybáró), Olympia (Hoffmann meséi), Friquet Rózsi (A remete csengetyűje), Adél és Rosalinda (Denevér), Sellő (Rajna kincse), Nuri (Hegyek alján), Eros (Orpheus), Musette és Mimi (Bohémélet), Nedda (Bajazzók), Röschen (A szomszédasszony), Micaela (Carmen), Philine (Mignon), az Éj királynője (Varázsfuvola). Közben bejárta Német- és Oroszországot (Berlin: udv. opera, 1906 máj. 18. és 21. „Ezred leánya" és „Manon", — Komische Oper, 1908 febr. 25. óta 1 hónapig „Denevér" Adélje) s a magyar vidéki nagyobb városokat. — 1905 jún. 19-én nőül ment Márkus Dezső operaházi karnagyhoz, aki mikor a Népopera igazgatója lett, ide szerződtette; Sz. itt 1912 szept. 21-én mutatkozott be Jarno „Tengerész Kató" c. operettje címszerepében; Kálmán Imre „Kis király"-ában stb. énekelt, de 1915 tavaszán a színpadtól visszavonult. — Máris meg kell emlékeznünk leányáról, **Márkus-Szoyer Ilyről**, aki 1915 aug. 13-án Budapesten született, most komoly gimnazista, de szép szopránját és csodálatos muzikalitását már több hangversenyen ragyogtatta, a m. kir. Operaházban pedig a „Pelleas és Mélisande" gyermekszerepét már kezdettől fogva (1925 nov. 26.) énekelte. Fejlett énektudását szüleitől nyerte. Első nagy szerepe volt (Szöktetés a szerályból) a Városi Szinházban, 1930 nov. 6-án, atyjának, Márkus Dezsőnek a Városi Szh. főzeneigazgatójának 40 éves művészi jubileumán.

Szózat. Vörösmarty eme fenséges költeményét először a Nemzeti Színházban énekelték el, 1843 május 8-án. Pályadíjnyertes zen. szerz. Egressy Benjamin. (L. o.) (Nyomtatásban megjelent az „Auorá"-ban, 1836.)

Szőke Kálmán, színész, sz. 1890 okt. 1-én, Sárközújlakon, Szatmár m. Színészakadémiát végzett, majd 1924-ben lépett a színipályára. Egy ideig a Belvárosi Színház rendezője volt.

Szőke Lajos, színész, sz. 1869-ben, Pesten. Atyja Sz. Lajos, állatorvos volt (megh. 1897 márc. 13., 54 éves korában). Budapesten tett érettségit, majd 1887-ben Molnár György színésziskolájába iratkozott. 1888 ápr. havában kezdte a pályát, Miskolcon, Hatvani Károly és Rakodczay Pál egyesített társulatánál. Elismert és elsőrangú színész volt Kassán, Szabadkán, Pécsett, Győrött, Egerben, Brassóban, Sepsiszentgyörgyön, Székelyudvarhelyen, Székesfehérváron és Sopronban, sőt Budapesten is, a városligeti Színházban. S míg a vidéki színész kenyerét ette, Romeótól Goldstein Számiig játszott mindent. 1899-ben a Vígszínház tagja lett, 1900 július havában Keglevich István gróf átvitte a Nemzeti Színházba. Az állami színpadon, ha nem is nagy feladatokban, de sok értékes figurával ért el szép sikereket, amelyek sorában a legutolsó a „Süt a nap" cigá-

nya volt. 1905 ápr. havában elnyerte a Farkas—Ratkó-díjat. 1925 nov. 28-án megülte Nemzeti Színházi tagsága 25 éves jubileumát. („Süt a nap").

Szőke Sándor, színész, sz. 1880 márc. 2-án, Budapesten. A középiskola elvégzése után beiratkozott a Színiakadémiára, amelyet 1901-ben végzett el. Először Aradra szerződött. Innen Debrecenbe hívták meg, majd Kassán, Nagyváradon, Temesvárott, Szabadkán játszott bonvivant-szerepeket (Liliomfi, Alfonz úr, Figáró, Igmándi kispap, Tarján főhadnagy stb.) 1913 aug. 1-én szerződtették a Nemzeti Színházhoz. Szerepei: Leitmeritz (Fekete lovas), Sándorffy (Gyurkovics leányok), Lysander (Bizáncz), Arragoni herceg (Velencei kalmár), Rakitin (Karamazov testvérek), Vass tanító (Annuska), Szeniczey (Vége a szép nyárnak) stb. Neje: Garai Ilka, színésznő. (L. o.)

Szőke Szakáll (Gerő Jenő), színész, író és rendező, sz. 1883 febr. 2-án, Budapesten. Érettségi után lépett a színipályára, a Kis Komédiánál, majd az Apolló Színháznál működött. Ezután Berlinbe hívták meg, ahol több színház kedvelt tagja volt. (Nelson, Metropol, Lessing, Grosses Schauspielhaus, Deutsches Künstlertheater, majd a Theater am Kurfürstendammnál találjuk.) 1927 óta a Boulevard Theater igazgatója. — Színműve: „Jaj, de bevonulok", zenés boh. 3 felv. Zen. szerz. Reinitz Béla. Bem. 1917 dec. 1. Budapesti Színház. „Vonósnégyes" és „VII. Albert" c. kabaré-tréfája nagy sikert aratott a Teréz-körúti Színpadon. 1927 végén „Hallo, Caesar!" címen nagy Ufa-filmet írt; filmeken is kedvelt komikus.

„Szökött katona", Szigligeti Ede népszínműve, 3 szakaszban. Zenéjét szerzé: Szerdahelyi József és Ellenbogen Adolf. Bem. 1843 nov. 25-én, a Nemzeti Színházban; nov. 26-án másodszor; nov. 28-án harmadszor. A következő dec. hétszer. 1844 jan. 6-szor, febr. 6-szor, márc. 4-szer, ápr. 2-szer, s ezután pár évig minden hóban egyszer-kétszer; 1843—1849 jan. 8-ig 64-szer; 1850—69-ig 35-ször; 1869 aug. 29-én 100-adszor. Ezen előadások összes jövedelme: 53.230 frt 79 kr. A legnagyobb bevétel a 25 előadáskor 1476 frt. 12 kr. A legkisebb, a leégett német színház tagjai javára: 131 frt 40 kr. — A bemutató előadás szereplői: Monti — Bartha János, Kamilla — Laborfalvi Róza, Korpádiné — Kovácsné, Gergely — id. Lendvay M., Lajos — Szerdahelyi József, Julcsa — Éder Lujza, Gémesi — Szigligeti Ede, Jancsi — Török, Pista — Telepi, Saint-Geran — Udvarhelyi, Tengeri — Egressy Béni, Parti — ifj. Hubenai, Völgyi — Szentpétery; közlegények: Zsivora, Novák, Philippovics, Vadász; Miska — Füredi Mihály, (aki később Gergelyt játszotta), Roberto — László, Róza — Erkelné, komorna — Szentpéteryné, inas — Szombathelyi, költő — Czakó Zsigmond, festő — Gózon Antal, vendégek: Morvai és Magyar Lujza, biztos — Balogh, játékosok: Vida és Vadász, Jean — Petrik, cigány-muzsikus — Réthy Mihály. 100-ik előadása 1867 aug. 25-én volt; Gergelyt Tamássy József játszotta. — Itt összesen 114-szer adták. (Utóljára: 1875 okt. 15.) A Népszínházban: 1876 okt. 1-én mutatták be, ezzel a szereposztással: Monti — Eöry Gusztáv, Kamilla — Lukácsné, Korpádiné — Klárné Angyal Ilka, Gergely — Tamássy József, Lajos — Solymossy Elek, Julcsa — Horváthné, Gémesi — Karikás József, Pista — Pártényi József, Jancsi — Hatvani Ede, Kisbíró — V. Kovács József, Inas — Hatvani Károly, Völgyi ezredes — Tihanyi Miklós, Káplár — Kolozsvári. (1844 okt. 12-én a Nemzeti Színházban Gémesit Petőfi játszotta.) — Kolozsvárott: 1844 jan. 16-án, Marosvásárhelyen jún. 17-én adták először. — A Nemzeti Színház felújította: 1916 szept. 17-én; 1924 szept. 16-án; 1926 máj. 27-én; 1929 szept. 13-án. Ekkor: Monti — Gál, Kamilla — Márkus, Gergely — Cselényi, Lajos — Pethes Sándor, Julcsa — Nagy Izabella, Gémesi — Timár. — (Szerb nyelvre lefordította: Sztratimirovics Radivoj, 1894.)

„Szöktetés a szerályból", Mozart remek vígoperája, 1772-ből, Bretzner Chr. Fr. és Stephanie G. szövegére. Pesten

először németül adták 1788 elején, Budán pedig 1791 jún. 19-én. A ma is mulattató szövegű és hervadatlan zenéjű 3 felvonásos „énekes játék" csupa virtuóz előadót igényel; talán ezért lett éppen százéves, mikor először hallottuk magyarul: a Nemzeti Színházban, 1882 márc. 21-én. Szereposztása: Szelim — Tallián János; Constance — Wilt Mária; Blonde — Nádayné Widmár Katalin; Belmonte — Gassi Ferenc; Pedrillo — Pauli Richárd; Osmin — Ney. Dirigált Erkel Sándor, az utolsó (4.) szín előtt közzenéül Mozart A-dur zongoraszonátájából az „Alla turca" indulót, Pascal Prosper hangszerelésében. — A m. kir. Operaház éppen három évtizedig várt bemutatásával: 1913 márc. 15-én hozta színre, Hevesi Sándor új fordításában. Szereposztása volt: Szelim basa — Mihályi Ferenc; Constance — B. Sándor Erzsi, komornája Blonde — Hajdú Ilona; Belmonte — Székelyhidy Ferenc dr.; szolgája Pedrillo — Gábor József; a basa kertjének felügyelője Osmin — Venczell Béla; őrvezető — Ádám Győző; Klaas hajós — Sas Lajos; egy néma — Zolnai Lóránt. Dirigált Kerner István, az „Alla turcá"-t Herbeck Johann zenekari átiratában. — A Városi Színház is műsorára tűzte a Sz.-t: 1930 nov. 30-án mutatta be, Márkus Dezső főzeneigazgató 40 éves művészi jubileumára.

Szőllősi Piroska, színésznő, sz. 1903-ban, Budapesten. Színpadra lépett: 1921-ben.

Szőllősi Rózsi, színésznő, sz. 1892-ben, Királyházán. Színpadra lépett: 1910-ben; ápr. havától a Vígszinkör tagja volt. — 1911 dec. 14-én házasságra lépett Szabolcs Ernő színésszel, kitől később elvált. 1920 szept. havától az Apolló Kabaré tagja volt. 1925 máj. 12-én mint operaénekesnő mutatkozott be a Városi Színházban, a „Pillangókisasszony"-ban, amikor ezt a kritikát kapta: „Ének és játék szempontjából figyelemreméltó alakítását a közönség melegen, sok tapssal fogadta", — írta a „Nemzeti Ujság" (V. 13.). 1926 jul. a comói Politeamaszínházban mutatkozott be, a „Don Pasquale" c. opera Norina szerepében. A közönség a legnagyobb elragadtatással fogadta, s az olasz sajtó, mely hangjának és előadásának kvalitásairól a leghízelgőbb jelzőkkel emlékezett meg, a bel cantó művészetének birodalmában nagy jövőt jósolt a magyar művésznőnek.

Szőllősi Zsigmond, író és hirlapíró, sz. 1872 aug. 15-én, Tiszaszőllősön, Heves m. — Középiskoláit Budapesten végezte. A Petőfi Társaság tagja. Szinművei: „Boris király", operett 3 felv. Zen. szerz. Hegyi Béla. Bem. 1904 márc. 18. Király Színház. — „György úr", vj. 1 felv. Bem. 1904 nov. 26. Nemzeti Színház. — Fordítása: „A tenger asszonya", színmű 3 felv. Bem. 1901 szept. 20. — U. o.

Szőllőssy (Szabó) Lajos, táncművész, sz. 1802-ben, székely családból, — megh. 1882 máj. 12-én, Budapesten. — Színész lett 1821-ben. — 1827-től 1832-ig Kassán, 1833-tól Budán és 1837-től Pesten működött, a Nemzetinél, hol balett-táncos volt, de mikor a ballet-mesteri állást kreálták, vidékre szerződött. (V. ö. „Körtánc".) Két leánya: Sz. Róza (L.: Niczkyné), Sz. Piroska, táncosnő. Férje: Várhidy Sándor. (L. o.)

Szőllőssy Nina, színésznő, sz. 1843 május 29-én. Az 50-es évek végén mint népszínműénekesnő a miskolci, veszprémi, győri és soproni közönségnek volt kedvence. A költészet terén is szép haladást tett. Megh. 1861 febr. 20-án, Balatonfüreden. Eltemették Arács községben. Sírkövén ez az emlékvers van megörökítve:

A szív önnön tűzében hamvad el,
Ha szenvedélye égő lángra gyult.
Igy lángolál a színművészetért,
S kiégett benned fényes csillagunk.
Nemes tüzed a sír felé sodort,
A por lehullt, a lélek égbe szállt,
A színművészet tisztelői itt
Könnyezve mondanak áldást reád.
(Pap Gábor, a későbbi ref. püspök írta.)

Szömörkényi Franciska, színésznő, sz. 1905 okt. 20-án, Budapesten. Színipályára lépett: 1925 szept. havában, Pécsett. Onnan nemsokára meghívták Debrecenbe és ott is hamarosan kedvelt szí-

Töröné Korpássy Mária

Trozonyi Kató (dr. Dobák Ferencné)

Turi Elemér

Turcsányi Olga

Turay Ida

Ujházi Ede
(Kassai Vidor festménye. Eredetije az Országos Színészegyesület múzeumában.)

nésznő volt. Következő állomása Miskolc volt. 1928-ban az Andrássy-úti Színház együttesében látjuk, majd 1929-ben elszerződött a Fővárosi Operett Színházhoz.

Szőreghy Gyula, színész, sz. 1883 nov. 30-án, Budapesten. Színész lett: 1902 ápr.-ban. 1910 júl. havában Szabó Ferencnél, utána Mezei Kálmánnál működött, majd a filmművészetre tért át. 1913 dec. havában feleségül vette Sellő René színésznőt.

Szörényi Béla, író és ujságíró, sz. 1896-ban, Déván. Első színdarabja színrekerült Szendrey Mihály színtársulatánál, a dévai szinházban, címe: „Kerekes Mari története", szinj. 3 felv. Több irodalmi dolgozata: versek, novellák, egyfelvonásosok, könyvalakban is megjelentek.

Szörényi Bella, operaénekesnő, alt, sz. 1878 nov. 14-én, Lugoson. Az Orsz. Zeneakadémia és az operaiskola 6 évfolyamát, abszolut hallása és egyáltalán nagy tehetsége révén, 5 év alatt végezte; énektanárnője Passy-Cornet Adél volt; innen mindjárt 1896-ban külföldre szerződtették. Troppau, 3 évi Danzig, majd vendégszereplések (Braunschweig, Weimar, berlini Morwitz-Oper stb.) után 1903-ban hazatérve, nőül ment Faragó Aladárhoz (a M. Ált. Hitelbank igazg.). Mader, a m. kir. Operaház igazgatója szerződtetni akarta, de első vendégfellépтéről (Azucena „Troubadour", márc. 27.) egy kritikus olyan tendenciózus tudósítást írt, hogy a művésznő ilyesminek nem akarta magát többé kitenni s visszavonult. Mint énektanárnő működik; Hajós Mici, a legnépszerűbb amerikai operettprimadonna, szintén Sz. tanítványa volt. — Szerepei: Orpheus Ortrud (címsz.), Magdalena (Nürnbergi mesterdalnokok), Adriano (Rienzi), Mary (Bolygó hollandi), Marzelina (Figaro lakodalma), 3. hölgy (Varázsfuvola), Delila (Sámson ...), Urica (Álarcos bál), Schwertlein Márta (Faust), Magdalena (Bibliás ember), Amneris (Aida), Carmen (címsz.), Mignon (címsz.), Siebel (Faust), Reichné (Windsori víg nők), Nancy (Márta), Gretchen (A vadorzó), Irmentraut (A fegyverkovács), Grófnő (A säckingeni trombitás), Öreg halásznő (Undine), Lady (Fra Diavolo) stb. Mint hangversenyénekesnő is elsőrangú.

(Kereszty István.)

Szőts András (incseli), színész, a Nemzeti Színház tagja, sz. 1881 aug. 4-én, Kolozsvárott. A világháborút tisztként harcolta végig és századosként végezte. Foglyul esett. Végül 1919 jul. 26.-án reggel Budapesten az Országház egyik emeleti ablaka alatt holtrazúzódva találták meg. Valószínű a föltevés, hogy a szerencsétlen ifjút a kínvallató Leninfiúk halálra gyötörték s azután, hogy halála okát leplezzék, holttestét ledobták az ablakon, hogy azt a látszatot keltsék, mintha a fogoly félelmében, vagy szökni akarva, vetette volna le magát olyan magasból. Az sem lehetetlen, hogy a kegyetlen kínzásokkal belekényszerült ebbe a kevesebb kínt nyújtó öngyilkosságba, vagy hogy a kínzások csakugyan annyira megkuszálták idegrendszerét, hogy elborult elmével követte el végzetes tettét. A Nemzeti Színház tagjainak adakozásából elkészítették portréját és azt 1920 nov. 30-án, kegyeletes ünnepség keretében, helyezték el minden időkre a színház társalgójában. A portrét Révfy tanár festette; az ünnepi beszédet Pataki József, a Nemzeti Színház művésze mondotta.

Szöveg. Voltakép mindaz, amit írtak, vagy mondanak; a színdarabnak: irodalmi része (tehát nem az írott rendezői utasítások, stb.), a dalnak, éneknek szintén. Az énekszöveg rendesen vers; Alfred Bruneau (Párizsban, 1893) volt az első, aki Zola egy novellájából, végig prózában készült operaszöveget komponált meg. Az énektanulás anyagához tartozik a beszélőszervekkel bánás is (pld. más szájtartás kell az „a", mint az „é" magánhangzók éneklésekor); a teljes tanultság hiányára vall az a, sajnos, nagyon gyakori eset, hogy az ének szövegét a hallgató nem érti meg, mert az énekesnek rossz a szövegkiejtése. Ez el-

len főleg Wagner Richard küzdött, s ez volt egyik oka, hogy színpadi műveiben kerek áriák helyett, mint ő nevezi: „Sprechgesang"-ot használt, „beszélőéneket", amelynek énekszólama lehetőleg megközelíti a szöveg elmondásának, illetőleg szavalásának hanglejtését. Zenekritikánk még ma is mint ritka erényt emeli ki egy-egy énekesünk szövegkiejtését. Az énekszöveg fordítójának nemcsak poétának kell lennie, hanem jó zenésznek is, sőt lehetőleg tanult énekesnek; a nyelv ellen sem szabad vétenie, de a zenei hangsúly és metrika törvényei ellen sem. Egyik remek énekesünk, Takáts Mihály, a helyes szövegmondást annyira mindenekfelettvalónak tartotta, hogy érette a legszebb dallamokat is eltördelte, ha a szöveg és a zene nem fedték egymást (és természetesen nemcsak az idegenből fordított darabokban, hanem pld. Farkas Ödön „Tetemrehívás"-ában is). Ugyanő, és példájára más énekesek is, gyakran változtatnak szerepeik szövegén, hogy ez kongruens (egyező) legyen az énekszólam metrikájával és hangsúlyával. Főleg a hangsúllyal nem törődtek régebbi fordítóink; Nádaskay Lajosnak, Ábrányi Kornélnak, Váradi Antalnak csak szerencsés mozzanatai akadtak; még Rákosi Jenő is, aki először hirdette, hogy pattogó operettszöveg kell a zenéhez, sokszor vét a zenei hangsúly ellen, még utolsó (Walkür) fordításában is, sőt az operaénekes-poéta Várady Sándor fordításai is sokszor bántották a jó magyar fület. Még az 1890-es években a poéta és zenész Kereszty István hirdette ujságkritikáiban és zenei szaklapokba írt tanulmányaiban a szövegfordítás törvényeit (igazolta is tanait mintegy 200 kisebb énekmű szövegének s Wagner „Tanhäuser"-ének és „Parsifal"-jának fordításában); de azóta is kevés igazán jó szövegfordítónk lett: (időrendben) Makai Emil, Hevesi Sándor, Harsányi Zsolt, Lányi Viktor — mind poéták, az utóbbi zeneszerző is.

Szövegkönyv. A színdarab szövegének példánya, amelyből a súgó a darabot súgja. Mondják, még úgy is, hogy: „súgókönyv" (l. o.) és „súgópéldány".

Szövetségközi Kilences Bizottság. Megalakult Budapesten, 1929 dec. 9-én. Célja megvédeni a magyar írók és színészek erkölcsi és anyagi érdekeit. Elnök: Heltai Jenő.

Szrógh Sámuel, ügyvéd, Miskolc város színészetének egyik nobilis pártfogója és 12 évig színigazgatója volt. (Sz. 1763-ban, megh. 1829 okt. 29.-én, Miskolcon.) („Hazai és Külföldi Tudósítások", 1829. II. kötet, 42. sz. — 329. lap. — „Borsodmegyei Lapok", 1884. 4. sz.)

Sztáray Mihály, ferencrendi szerzetes. A 16. század legelején született, valószínűleg Sztárán, Zemplén m. A páduai egyetemen tanult, jelen volt a mohácsi ütközetben, mint Palóczi Antal zempléni főispán udvari papja. Ura ott veszett, ő hazamenekült Sárospatakra. Hosszabb ideig Laskón volt pap. Megh. Pápán, 80 éves korában, 1575 körül. Munkája: „Az igaz papsagnac tikere" (L. o.), színmű, 1559. Áll 5 aktusból, melyeket a Prologus előz meg. A darabnak morális becse és esztétikai értéke kiváló helyet biztosít neki az irodalomtörténetben. Egy másik darabjának címe: „Papok házassága". (1550.) (L. o.)

Sztojanovits Jenő, zeneszerző, sz. 1864 ápr. 4-én, Pesten, megh. 1919 jan. 28-án, u. o. Atyja polgári iskolai igazgató volt a belvárosi Lipót uccában, (ma IV. ker., Váci u.), u. i. tanított éneket anyjának fivére, Bellovics Imre, nagyszerű zenész, számos operaénekes mestere, akitől Sz. zeneelméleti ismereteit szerezte. Sz. az orvosi egyetemet járta, de előretörő alkotótehetsége miatt otthagyta az orvosi pályát s egészen a zenére adta magát; szellemes és jótollú ember volt, az „Egyetértés" nagy napilap zenekritikusa lett, majd (1893 máj.—dec.) a „Pesti Hirlap"-é, utóbb a „Pesti Napló"-é és a „Magyarország"-é; két ízben szerkesztett szaklapot („Zenevilág", 1890—1891. stb.) Képzettségénél fogva a főváros beválasztotta polg. iskolai énektanárnak, igazgatói címmel halt meg; az aréna uti leányiskolai tanítványai számára írta („A csodaszarvas", „A Szent Anna-tó regéje" stb.) kisebb dal-

játékait, amelyeket aztán az egész ország megszeretett. Megszervezte az Országos Zenész-Szövetséget, megteremtette a Székesfővárosi Zeneiskolákat Bárczy István polgármester támogatásával 1910-ben, igazgatta 1912-ig. Karnagya volt előbb 1896-ban az Ős-Budavára nevű nagyszabású városligeti mulató-telepnek; utóbb azonban a budavári Mátyás-templomnak, majd a lipótvárosi Szt. István-bazilikának. — Színpadi művei: „Peking rózsája", operett 3 felv., szöv. Rothauser Miksától, bem. a Népszínház 1888 nov. 7. — „Új Romeo", ballet 1 fv., dr. Steiger Lajossal, bem. a m. kir. Operaház, 1889 ápr. 16. — „Csárdás", nagy ballet (legnagyobb sikere, 100-nál több előadást ért meg); meséjét Zárai Samu írta; bem. u. o. 1890 dec. 17. — „Tous les trois", ballet 1 felv., u. o. 1892 okt. 29. — Sas Ede „Családi szentély" c. énekes bohózatát Sz. zenéjével bem. a Népszínház, 1895-ben. — „A kis molnárné", operett 3 felv. szöv. a „Giralda" c. régi francia operából írta dr. Radó Antal, u. o. 1892 jan. 29. — „Ninon", opera 2 felv. Szövegét (Thury Zoltán „Susanne" c. dramolettjából) írta Ábrányi Emil, bem. a m. kir. Operaház, 1898 márc. 27. —„A kis kofa" (Phryné), operett 3 fv. szöv. Falk Richardtól, bem. Magyar Színház, 1903 nov. 20. — „Lengyel legionárius". — „A portugál", operett 3 felv., u. o. 1905 jan. 3. — Molnár Gyula: „A papa lánya" énekes vígj., bem. a Népszinház, 1906 okt. 4. — „A csókkirály", daljáték 3 fv., szöv. Orbán Dezsőtől, bem. Budán, a Fővárosi Nyári Színház, 1908 júl. 16. — „A sziámi herceg", operett 3 fv. Szöv. Péter Pál, u. o. 1910 júl. 27. — „Karikagyűrű", operett 3 fv. Szövegét írták: Urai Dezső és Zsoldos László, bem. a Király-Színház, 1915 nov. 13. — „Othello mesél", opera 4 szakaszban, szöv. Orbán Dezsőtől; bem. a m. kir. Operaház, 1917 máj. 24. **(Kereszty István.)**

Sztupa Andor, színigazgató, sz. 1826 ápr. 9-én, Nagyváradon, megh. 1893 jan. 2-án, Budapesten. Jómódú szülei voltak. 1847-ben lett színész, Kilényi Dávid és Csabay Pál egyesített társulatánál. A szabadságharcban honvéd volt. 1868-ban igazgató lett, majd 1873-ban Hubay Gusztávval társult Szatmárt, majd önállóan működött és különösen Erdély nagyobb városait látogatta. Később felhagyott a vándorélettel és a Várszínház pénztárosa lett. — 1890-ben nyugdíjba ment. — Neje: Kolonics Alfonza, színésznő, sz. 1825 febr. 13-án, Nagybányán, megh. 1884 ápr. 2-án, Szamosujvárott. 1838 szept. 10-én kezdte a pályát, Demjén Mihálynál. Első férje: Várady nevű színész. — Mint hősnő jelentékeny sikerrel működött.

Szuper Károly, színigazgató, sz. 1821 máj. 28-án, Kiskúnhalason, megh. 1892 szept. 18-án, Budapesten. — Atyja birtokos, városi tanácsos és pénztáros volt. 1839-ben végezte filozófiai tanulmányait és ezután színész lett Fekete Gábornál. 1840-ben itt már elsőrendű tag lett. 1848-ban ő is honvéd volt; a szabadságharc után színigazgatásba fogott, ahol számos üldözött színész-honvéd talált menedéket. 1856 ápr. 13-án mint vendég fellépett a Nemzeti Színházban, a „Viola" Peti szerepében. — (Lásd: „Hölgyfutár", 1856 — 86. sz.) 1880 márc. havában a Várszínház ellenőre lett. 1881 nov. havától az Orsz. Színészegyesület pénztárosa volt. 1888 nov. 15-én megüli 50 éves jubileumát, Halason, a „Peleskei nótárius"-ban. Közben a Nemzeti Színház és az Operaház pénztárosa is volt. — Naplóját kiadta dr. Váli Béla (1889). „Tömeges népfölkelés" c. alatt írt egy alkalmi színdarabot, előadták 1848 dec. 17-én, Kecskeméten. — Ő volt az, aki Petőfit 1842 nov. 10-én a Szabó-féle székesfehérvári társulatnál felléptette és azontúl is együtt maradt Petőfivel, 1843 márc.-ig. Számos adoma kering Sz.-ről színészkörökben. („Majd estére, Szuper úr!" c. alattit lásd a címszó alatt és „Ön is, Szuper úr!" — szállóigét is.) Első neje: Mórocza Antónia, drámai színésznő. Egy kritika róla így szól: „A társaság primadonnája, megáldva sok előnyös tulajdonnal, melyek méltán a közönség kedvencévé teszik. A fiatalság, mely sokszor és sok helyen maga teremti a tapsokat, eltűnt ugyan arcáról, de a lélek megmaradt ott, hová magát felküzdötte. Szuperné, mint az

életben, úgy a színpadon is szerény asszony; mozdulataiban semmi kirívó, még ha a kacérságot kell is képviselnie, híven ábrázolja azt, minden túlzás nélkül. Az elegánciát ő képviseli e színpadon; öltözéke mindig választékos és összhangzó" („Hölgyfutár", 1858. 296. sz.) Második neje: Lukácsi Emilia, színésznő, kivel 1863 ápr. 29-én lépett házasságra. (A „Magyarság" 1926. I. 9. közöl egy halálozási hírt: özv. Szuper Károlyné Mayer Leopoldina Vecsenypusztán meghalt. Vajjon a színész—Szuper neje lehetett?) (**Erődi Jenő.**)

Szűcs Irén, színésznő, sz. 1878 aug. 9-én, Budapesten. A Vígszínházi színésziskola növendéke volt, majd 1902 szept. havában vidéken kezdte a pályát és mint kómika úgy intelligenciájával, mint vérbeli tehetségével a sajtó teljes elismerését vívta ki. Több ízben kapott meghívást budapesti színpadokhoz is, de mivel közben férjhez ment Kovács Imre színigazgatóhoz, férje társulatának egyik erőssége maradt. Ez idő szerint a Rádió művésznője is.

Szücs János dr., színházi szakíró, kritikus, sz. 1881-ben, Pusztaújvilágoson. Vidéki és fővárosi lapoknál a színészet érdekeinek élestollú védelmezője; legutóbb a Debreceni Hirlapnál működött, mint színházi kritikus.

Szücs (Szabó) **Julia** (Kerner Jenőné), színésznő, sz. 1887 febr. 28-án, Szegeden. Színpadra lépett 1908-ban. Mint a vidéki színészet egyik kiválósága, sok szép sikert aratott a társalgási szerepkörben. Korán vonult vissza a pályától.

Szücs László, színész, sz. 1870 júl. 18-án, Gyomán. Felváltva színházaknál és variété-színpadokon működött, de utóbbi helyeken is mindig magyar darabokban és magyar számokkal. Számottevő tagja annak az úttörő gárdának, mely a német nyelvet sokáig kultiváló orfeumi színpadok megmagyarosítása körül szerzett érdemeket. Jóízű, zamatos, népies alakításait szertevitte az ország kis helyeire is és azokat mindenhol siker kísérte. — Poétalelkű egyénisége akkor is kitartott ennél a zsánernél, amikor a rohanó idő múló divatja újat kívánt és így szívesen látott tipikus képviselője maradt egy letűnt műfajnak. Fia: **ifj. Szücs László,** sz. 1898 okt. 24-én. Színpadra lépett 1919-ben. Operetténekesnek készült, de szép hangjával utóbb az opera felé orientálódott. (Pozsony, Kecskemét, Arad stb.) Kolozsvárott énekes bonviván volt. 1927-ben a Városi Színházhoz került, ahol jelentős sikerrel működött. Szép eredménnyel énekelte a „Cárevics", „Szép Heléna", „Denevér", „Sybill" tenórszerepeit. Utóbb újra vidékre szerződött és 1929—30-ban Kardoss Géza debreceni társulatánál volt szerződtetve.

Szügyi Kálmán, operaénekes, a m. kir. Operaház tagja, sz. 1888-ban, Budapesten. Magánénekiskola elvégzése után, mint rokkant főhadnagy, 1916-ban leszerződik az Operához, magánénekesnek. Károly király koronázásakor már ő énekeli a Liszt-mise tenór-szólóját. Főbb szerepei: „Tenor": Krey, „Szöktetés a szerályból": Pedrilló, „Mesterdalnokok": Dávid, „Windsori víg nők": Fenton, Wagner „Nibelung gyűrűjében": Mime, „Cigánybáró": Ottokár, „Denevér": Blind, „Figaró házassága": Bazilio stb.

Szürkén játszani. E kifejezéssel szokták jellemezni a színész munkáját, ha szerepét színtelenül, súlytalanul mondja el, hiányzik a szerepéből a megkívánt érzéskifejezés, ha monotón hangon mondja, vagy elhadarja szerepét, szóval ha hiányzik előadásából éppen az, ami azt színészi munkává emeli. Helyénvaló e kifejezés azokkal szemben is, akik épp ezzel akarják affektálni a „modernséget". (V. ö. Színtelenül játszik.)

Szűry Dénes, miniszteri tanácsos, esztétikus, sz. 1849 júl. 2-án, Rétalapon, Győr m., megh. 1909 okt. 28-án, Budapesten. Számos színészeti, kritikai és dramaturgiai cikke jelent meg a fővárosi lapokban. A Nemzeti Színház nevesebb műveiről írt lélektani fejtegetéseket a „Vasárnapi Ujság"-ba, melynek 6 évig munkatársa volt. Kitünő munkája: „Drámai impressziók". Budapest, 1899. — (Ismerteti: „Pesti Napló", 1899 febr. 4.) „Shylock és a részvét". (Felolvasás a Kisfaludy-Társaság 1904 febr. 24-iki ülésén.)

T

Tabéry Géza, író, sz. 1890-ben. Elismert nevet szerzett mint regényíró. A „Nagyvárad" c. napilap publicistája. Színdarabjai: „Mimikri". E. e. Kolozsvár, 1920, „Álomhajó". E. e. Nagyvárad 1922, „Kolozsvári bál". Egyfelv. tört. színmű. Színrekerült sok vidéki nagy színpadon és 1929-ben a kolozsvári színház budapesti vendégszereplése alkalmából, Budapesten.

Táblás ház. A „Táblás ház" kifejezés azt jelenti a színházi világban, hogy az illető előadás összes jegyei elfogytak, aminek a publikálására a pénztáros egy nagy kartontáblát aggat ki a színház ajtaja elé, melynek ez a szövege: „A mai esti előadásra már minden jegy elkelt". Ennek a táblának a megjelenése jelzi, hogy arra az estére zsúfolt közönség előtt, más szóval: táblás ház előtt fog játszani a színész. Régebben is ismerték a „Táblás ház" fogalmát a színészek. Az első T. 1792 máj. 10-én volt, az első magyar színtársulatnál, amikor a „Klementina vagy a testamentom" előadására az összes jegyek (300 frtnyi értékben) elfogytak. 1794 dec. 4-én is hasonló hírt olvasunk, ekkor a „Magyar Hírmondó" a kolozsvári színészetről ekképp tudósít: „A Nemzeti Játszó Társaságnak bezzeg most jó szürettye vagyon, mert minden Darabon tolongást lehet tapasztalni; bár örökké így lenne!" (1794. 854. old.) (Régente a T.-nak úgy mondták: tömött ház; vagy: „dugva volt." — L. o.) **(Erődi Jenő.)**

Tableau (fr. = tabló). Régi színpadokon gyakran rendeztek élőképeket, melyekkel főleg a felvonásvégeket tették hatásossá, akkoriban görögtűz fénye mellett. Híres tabló-rendező volt Fáncsy Lajos, Komlóssy Ferenc, sokkal később Molnár György, majd szinte szenvedélyesen rendezett táblókat Krecsányi Ignác. (A régi színészek a T-ra úgy mondták: „példázolat". Lásd: „Magyar Kurir", 1816. I. köt. 358. old.; mondták úgyis, hogy: „ábrázolat", „némakép", „némázat".)

Tábori Emil, színész, szinműíró, elismert rendező, sz. 1874 március 5.-én, Dettán, Temes vármegye. — Rákosi Szidi növendéke volt, majd 1896-ban Egri Kálmán szerződtette Selmecbányára. 1897-ben félévig a Népszínház tagja volt, onnan Leszkay András Aradra hívta meg. 3 éven át kisebb társulatokkal a Felvidéken járt, továbbá a Dunántúl és Erdélyben. Működött még Pesti Ihász Lajos, Csóka Sándor és Rakodczay Pál társulatainál. 1904 husvét vasárnapján Krecsányi Ignác szerződtette, akinél mint rendező és komikus 1914-ig működött. E társulat a háború idején megszünt, mire Sopronban és Szombathelyen játszik stb. — 1924-ben osztrák színpadokon működik. 1929-ben a Komédia Orfeum főrendezője. — Neje: Gyulai Juliska, színésznő, sz. 1884 máj. 15-én, Baján. Színészszülők gyermeke. (Atyja: Gy. Aladár, (l. o.), anyja: Zajos Teréz.) Iskoláit a gyöngyösi zárdában végezte. 16 éves korától szüleivel vidéken működik. 1901 jan. havában Nagybecskereken volt a házasságuk. — 15 éves működés után nyugalomba ment. — Leányuk: **Tábori Terka,** színésznő, sz. 1904 szept. 16-án, Szekszárdon. Rákosi Szidi iskolájának volt a növendéke, majd vidéken hősnői szerepeket játszott. Miután Athénben férjhez ment, lelépett a pályáról. **T. Sári,** színésznő, sz. 1908 ápr. 4-én, Bpesten. Vi-

déken naiva volt. 1926-ban férjhez ment. — Mindketten ügyesen forgatják a tollat, több fővárosi és külföldi lapokban jelentek meg cikkei. — **T. Lili**, színésznő, sz. 1912 ápr. 28-án, Budapesten. Külföldön működött előbb, atyja oldala mellett, ahol igen előnyösen mutatkozott be. 1929 nov. óta a budapesti Komédia Orfeum szubrett-színésznője és atyja kedvenc partnere. — T. E. színművei: „Két szerelem", vígj. Az Esterházy irodalmi pályázaton dícséretet nyert. (1895 máj.) [Ekkor színinövendék volt.] „Az óbudai házasságközvetítő", boh. Bem. 1897 Kisfaludy Színház. „A vigadó özvegy", parodisztikus operett 3 felv. Társsz. Ujváry Károly, zen. Hetényi Heidelberg Albert. Bem. 1907 júl. 25. Budai Színkör. — „Kozáklakodalom", operett 3 felv. Társsz. Orbán Dezső és Turry Peregrin (zen.). Bem. 1913 aug. 8. U. o. — „Málcsi mozgósít", énekes, táncos pesti tréfa 3 felv. Társsz. Vágó Géza. Bem. 1915 aug. 18. Budapesti Színház. — „Négy a kislány", operett 3 felv. Társsz. Vágó Géza. Zen. szerz. Barna Izsó. Bem. 1916 aug. 11. Budai Színkör. — „Lőcsei ítélet", tört. dráma 4 felv., mellyel Szeged város 1 millió K-ás pályadíját nyerte el. (1924 V. 23.). Társsz.: Orbán Dezső, nagyváradi ujságíró. Bem. 1924 dec. 2. Szeged. „A magzat" c. egyfelvonásosával a temesvári Arany János társaság tüntette ki díjával. E darabot „Táncos Tar Veronika" c. alatt az Andrássy-úti Szinház adta 10 hétig, Rákosi Szidivel a címszerepben. Ezen kívül 50-nél több egyfelvonásost írt még, melyek külföldön is szinre kerültek. Szinműfordításai: „Hol a cica?", operett 3 felv. Zen. szerz. Ziehrer Karl. Bem. 1905 aug. 1. Fővárosi Nyári Szinház. — „Toubuisson ur házassága", boh. 3 felv. Bem. 1906 máj. 10. U. o. — „A fekete tenorista", boh. operett 4 felv. Irta: Bouvier és M. Tonnery. Zen. szerz. A. Lévy. Bem. 1906 máj. 24. U. o. „Le a férfiakkal!", boh. 3 felv. Irta: Engel Sándor és Horst. Bem. 1908 máj. 15. U. o. — „A stréberek", boh. Irta: Engel Sándor és Neidhart Ágost. Bem. 1908 máj. 9. U. o. — „A komédiások", operett 3 felv. Irta: Jacobson Bruno és Wagner Ferenc. Zen. szerz. Millöcker Karl. Bem. 1908 jun. 28. U. o. — „A kedélyes paraszt", operett 3 felv. Irta: Leon Viktor. Zen. szerz. Fall Leo. Ford. Révész Ferenc. A verseket T. E. Bem. 1909 jun. 25. U. o. — „Nők kedvence", boh. 3 felv. Irta: Engel és Horst. Bem. 1909 jul. 20. U. o. — „Az indiai nábob", operett 3 felv. Irta: Albini Felix. Bem. 1910 jul. 2. U. o. — „A kis vulkán", boh. 3 felv. Irta: Engel és Horst. Bem. 1909 jul. 14. U. o. — „Lord Piccolo", operett. 1911. — U. o. „Mintaasszonyok", operett 3 felv. Szöv. Mikszáth Kálmán egyik elbeszéléséből irták: Hubl Pál és dr. Quenfeld G. Zen. szerz. Werher Ferenc. Bem. 1912 máj. 17. U. o. — „Helda hercegnő", operett 3 felv. Irta: Tom de Godement és Michel Farlane. Zen. szerz. Fechner M. Ágost. Bem. 1912 jul. 19. U. o.

Tábori Frida, színésznő, sz. 1876 jun. 6-án, Ujpesten. 1894 április havában lépett a szinipályára. 1902-3-ban Miskolcon, 1907-ben Nagyváradon, 1910-ben Pécsett volt szerződésben. — Férje: Palásthy Sándor, színész.

Tábori Imre, ügyelő, sz. 1884-ben, Révkomáromban. Színész lett: 1903-ban, Miskolcon. 1911-ben Győrött működött, azután a Nemzeti Szinház szerződtette.

Tábori Róbert, író és hirlapíró, sz. 1855 nov. 10-én, Bácsalmáson, megh. 1906 május 25-én, Budapesten. Középiskolai tanulmányait Baján, az egyetemi cket Budapesten és Bécsben végezte. Hirlapirói működését a „Fremdenblatt"-nál kezdte, 1874-ben. A 80-as években a „Pesti Napló" szinireferense volt, azután az „Uj Idők" helyettes szerkesztője lett. Szinművei: „Ildikó", dr. 3 felv. A kolozsvári pályázaton 100 aranyat nyert. 1890. (Megjelent német kiadásban is). — „Éva búsúlásra adja magát." Budapest. 1899. „Az első felhő", Budapest 1899. „Az utolsó lovag", Budapest, 1899. (Monológok.) „A királyné kertyüi", tört. vj. 1901. Fordításai: „Patyolatkisasszony", szinmű 3 felv. Bem. 1903 szept. 25-én, Nemzeti Szinház. Neje: Tutsek Anna, irónő, Budapesten.

Taglejtés, magyar kifejezése a gesztikulációnak; a. m. gesztussal súlyt adni a beszédnek. Kiegészítő része a szinpadi járás-kelés, mozgásnak. Nagyon fontos a jellemző gesztus, napjainkban a kinematográfiában jut vezető szerephez. (V. ö. Gesztikuláció.)

Tagolt beszéd, a beszédnek szavanként, a szavaknak szótagonként különválasztott és hangsúlyozott előadási módja, hogy az előadó a mondanivalóit érthetőbbé tegye és egyes részeket az értelem szerint külön hangsúllyal lássa el. (V. ö. Artikulál).

Tájszólás (dialektus), a nyelvnek vidékek, helyek, társadalmi rétegek és fajok szerint, értelemben, kiejtésben, kifejezésekben, mondatszerkezetben a rendes nyelvtani formától való eltérései. Egyrészt az egymással állandóan érintkező zárt vidékek lakóinak nyelv-sajátosságaiként jelentkeznek, másrészt idegennyelvű népekkel (török, szláv, örmény, stb.) való érintkezés folytán keletkeznek és lépnek fel, mint a nyelvnek egymástól eltérő és részleges sajátosságai. A nyelvtudomány a magyar nyelv egész területét az egyes tájszólások szerint különböző nyelvjárási területekre osztja, melyeknek tájszólása, bár erősen különbözik egymástól, de korántsem annyira, mint egyes idegen népeknél, a hol a különböző dialektust beszélők meg sem értik egymást. (pl. német, francia, angol, stb. dialektusok). Egyébként a közlekedés és érintkezések szélesbülésével és gyakoriságával, a művelődés terjeszkedésével a tájszólások és egyéb népies tulajdonságok és szokások is lassan-lassan a néprajzi emlékek sorába kezdenek eltünedezni. A tolvaj-, jassznyelv vagy affektált alsóbbrendüség kifejezéseit: argot-nak (olv. argó), egyes osztályok, körök, fajok elrontott nyelvkeverékét jargonnak (olv. zsargon) nevezzük. Szinpadi szempontból a különféle tájszólásokban való tájékozatlanság az utóbbi időkben szinte lehetetlenné teszi a régi jó népszinműveknek élvezhető előadásban való szinre hozását. Ismételten tanui lehettünk annak, hogy a „szögediesen" beszélő Török bíró uramnak Kósza Gyurka „palócosan" felelgetett; azért a gondos rendező népies darabok rendezésénél ne sajnáljon egy kis tanulmányozást a tájszólások körül és ebből a szempontból is igyekezzék az előadást összehangolni.

(Dr. Farkas Ferenc)

Takács Ádám, úttörő színész, cs. n. bácsai Nagy Gábor, sz. 1820-ban, Kecskeméten, megh. 1897 febr. 10-én, 77 éves korában, Pécelen. Egerben lépett a szinipályára, majd 1848-ban ő is felcsapott közhonvédnek. A 60-as évek elején igazgató volt két évig. 1862 okt. 9.-én mint vendég fellépett a Budai Népszinházban, „Bánk bán"-ban. 1885-ben visszavonult. — Mint jellemszinész kiváló volt. Játszotta a nagy shakespeare-i szerepeket, továbbá: Könyves Kálmánt, XI. Lajost, Harpagont, Petur bánt, Kis Bálintot (Csikós), Tjälde-t (Csőd), Dózsa Györgyöt, Poplavec-et (A rab), stb. — Számos értékes cikke van a „Szinészek Lapja" 1884. évi évfolyamában. A Szinészegyesület alakulásában tevékeny részt vett. — Neje megh. 1859 máj. havában, Pécsett. („Hölgyfutár", 1859 V. 14.) Leánya: T. Emes, szinésznő. (Lásd: Bercsényi Béláné.)

Takács Ágoston, szinházi karmester, zeneszerző, sz. 1875 jan. 6.-án, Nagymartonban. 1900 okt. havában lett az Orsz. Szinészegyesület tagja. — Szinpadi munkája: „Hercegnő, imádom magát!", operett 3 felv. Szöv. irta: Ur György. Bem. 1925 jan. 29. Szeged. — Neje: Székely Janka, szinésznő, sz. 1878 dec. 10-én, Székesfehérvárott. 1902 okt. 1-én lépett a szinipályára. 1926-ban nyugdíjazták.

Takács Anikó, úttörő szinésznő, 1809-ben tagja volt a Vida László kormányzása alatti szintársulatnak, Pesten. 1812-ig találunk róla adatot.

Takács Klementina, operaénekesnő, sz. Jolsván. Mint Hilgermann Laura tanitványa 1925-ben tünt fel a Zeneművészeti Főiskola operai vizsgáján, Leonora szerepében, szép orgánumával. 1926 ápr. 27-én fellépett az Opera-

házban, a „Sába királynője" Szulamit szerepében, ahol nagy sikere volt. 1930 jun. 23-án elnyerte a székesfőváros egyik színészi ösztöndíját.

Takács Oszkár, szinházi karnagy, sz. 1891 jul. 31-én, Budapesten. A Vígszinház színésziskoláját végezte előbb, majd elszerződött színésznek, Sziklai Kornélhoz, utána kis társulatokhoz, azután Almássy Endre és dr. Farkas Ferenc volt az igazgatója. A világháború alatt bevonult. (Lásd: ott.) Leszerelése után **mint karnagy** működött a Colosseumban, továbbá Pápán, Nyiregyházán, stb.

Takács Rózsi, színésznő, sz. 1908 máj. 21-én. Rákosi Szidi iskoláját végezte, majd 1925-ben vidéken kezdte a pályát. (Kecskemét, Pécs, Sopron, Nyiregyháza.) A szubrett-szerepekben szép eredményt ért el.

Takaró-fal. A szinpadi díszletezésnél igen gyakori eset, hogy péld. egy szalón egyik ajtaja előszobára, a másik kertre nyílik, vagy az ablakból erdő látható stb. Ilyenkor kell a takaró-fal, vagyis az a díszlet-darab, amely kertrészt, erdőt vagy azt, amire szükség van, ábrázol.

Takáts Mihály, egyik legnagyobb énekes színészünk, bariton, sz. 1861 szept. 13-án, Nagybányán, megh. 1913 aug. 20-án, Keszthelyen. Atyja kádármester volt; a fiú a gimnáziumot végezve, kispap lett Nagyváradon, a hol szép énekhangja (több mint 2 oktáv, a tenoristák magas c-jéig) feltünt. A kalandos életű Teleki Sándor gr. (Petőfi barátja) irányitotta a 21 éves ifjúra a Nagyváradon vendégszereplő Ujházi figyelmét, a ki Podmaniczky Frigyes, b. intendánsnak melegen ajánlotta a nagytehetségü énekes theologust; Bubics Zsigmond szemináriumi rektor (a későbbi hires kassai püspök) még támogatta is T.-t, a ki a Nemzeti Szinház ösztöndíjas operai növendéke lett (tanára: Pauli Richard és Passy—Cornet Adél,) és 1883 szept. 18-án az „Afrikai nő" egy kis szerepében mutatkozott be. A M. Kir. Operaházban az 1884 szept. 27-iki megnyitó előadáson még csak statisztált, de mindjárt szerződött tag lett; két év mulva már „A säckingeni trombitás" címszerepében aratott diadalt, s ezóta operánk dísze volt úgy lirai szerepekben (Silvio: „Bajazzók"), mint drámaiakban („Rigoletto"). „A legmagyarabb operaénekes, mert a magyar dalt a legszabadabban, tehát a legmagyarosabban énekelte. A szövegnek és a dallamnak gondos, mégis természetes összepárositásával megvetette alapját a magyar zenei deklamációnak. Megmutatta, hogy a zárt és régies áriákban is mennyi kifejezést, mennyi jellegzetességet lehet kiéreztetni és hogy a rithmus csak a kontárnak békó, ellenben a talentumnak ruganyos talaj." (Dr. Fabó Bertalan). Egyéniségének és nagy művészetének varázsát tanusítja az is, hogy Mészáros Imre operaigazgató e sorok irójának elmondta: a hány magyar zeneszerző operát nyujtott be hozzá előadás végett: mindegyik kifejezte azt az óhaját, hogy Takáts énekelje darabja bariton szerepét. Mintegy 100 szerepben körülbelül 1700 esetén lépett fel; magyar művekben mint Gara nádor („Hunyadi László"), Tiborc („Bánk bán"), Gyula vitéz („Sarolta"), Brankovics György (címszerep), Salamon király („Sába királynője"), Achilles („A hadifogoly") Berlichingen Götz (címszerep), Polixenes („Téli rege"), Filippo („A cremonai hegedüs"), Lavotta („L. szerelme"), Homonnai („Balassa Bálint"), Tar Lőrinc („Toldi"), II. Rákóczi Ferenc („Nemo"), Laborcz („A nagyidai cigányok"), A bolond (címszerep). Külföldi operákbeli szerepei: Valentin („Faust"), Frederick, utóbb Nilakanta („Lakmé"), János („A bibliás ember"), Escamillo („Carmen"), Tell Vilmos (címszerep), Gérard („André Chénier"), Marcel („Bohémélet"), Lescaut („Manon Lescaut"), Scarpia („Tosca"), Sheriff („A Nyugat leánya"), Anyégin (címszerep), Főpap („Sámson és Delila"), A csavargó (címszerep), Figaro („A sevillai borbély"), Luna gr. („A troubadour"), Georges Germond („Traviata",) René („Az álarcos bál"), Amonasro („Aida"), Jago („Otello"), Almaviva („Figaro lakodalma"), Don Juan (címszerep), Biterolf, utóbb Wolfram („Tannhäuser"), Telramund Fridrik („Lohengrin"),

Hans Sachs („A nürnbergi mesterdalnokok", Alberich („A Nibelung gyürüje"), Kurwenal („Trisztán és Izolda") stb. — Életének állomásai: 1888 jun. 5-én nőül vette Kégl Cecil zeneakad. növendéket, a ki azonban nem lépett színpadra; 1908 szept. 17-én „Brankovics"-ban megülte 25 éves jubileumát, s okt. 7-én a király, érdemeinek elismerése jeléül, a Ferenc József-rend lovagkeresztjét adományozta; T. utóbb a bolgár polgári érdemkeresztet is elnyerte. 1912 febr. 3. századszor énekelte Wolframot. 1894 nyarán a világ mintaszinházában: Bayreuthban énekelte Biterolfot, olyan sikerrel, hogy a „Parsifal" Amfortasát maga Wagner Cosima tanitotta be neki; de sem erre, sem a küszöbön álló Wolfram-szerepre nem kerülhetett sor: T. egy próbán nem jelent meg, s ezért, azonnal el kellett hagynia a művészetnek ezt a fenséges templomát. De az egyetlen énekelt szerep hírére szerződési ajánlatot kapott a berlini udv. operától, s a karlsruhe-itól is; ő azonban magyar akart maradni. — A sz.-főváros díszsírhelyet adott neki, az u. n. kerepesi temetőben; a M. Kir. Operaház előcsarnokából temették, dr, Hevesi Sándor és Mihályi Ferenc főrendező búcsúztatták a felejthetetlen nagy művészt és drága jó barátot. (Kereszty István)

Takátsy Kató, színésznő. Pályáját a régi Népszinháznál kezdte. Az 1896. millenáris évben Porzsolt Kálmán népszinházi igazgató Verő Györgynek „Ezer év" c. nagysikerű látványos szinművéhez a népszinházi ének- és balettkart kibővítette, ekkor őt is ide szerződtették és csakhamar az első helyet vívta ki a balett szépségei között és mint magántáncosnőnek osztatlan sikerei voltak. Később férjhez ment Pázmándy Dénes v. orsz. képviselő és iróhoz, kivel együtt ma is lelkes barátja és támogatója a szinészet ügyének.

Talált gyermek, vj. 5 felv. Ford. Bárány Péter. Bem. 1792 máj. 5-én. Ezzel a darabbal nyitották meg a budai Reischl-féle nyári szinkört, a Kelemen László alatti szintársulat tagjai. 1842-ben, a magyar szinészet ötvenéves jubileumán, ismét szinre került. Szereplők: 1792-ben: Zöldy ur, atya, egy öreg óbester — Varsányi Ferenc, Ennek fia — Lángh Ádám, Tisztesi, az urfinak volt nevelője — Papp Gábor, Gondosi udvarbíró — Rózsa Márton, Tiszondi, iskolamester — Sehy Ferenc, Ferkó, az urfinak inasa — Bagolyi Antal, Zsoldos, falusi biró — Pesthy László, Zsófi, Zsoldos felesége — Termetzky Franciska, Mariska, az ő vélt leánya — Moór Anna, János, egy szegény paraszt — Pataki Benedek. 1842-ben a darabot a következő szereplők játszották a fenti sorrendben: Szentpétery Zsigmond, Egressy Gábor, Lángh Ádám, Bartha János, Megyeri Károly, Telepy György, Udvarhelyi Miklós, Kovácsné, Lendvayné Hivatal Anikó, Zsivora József.

Talentum, görög-latin eredetű kifejezése a „Tehetség" szónak. Talentumos színész — tehetséges, hivatással bíró színész.

Talkie. Kabaré, Budapesten, megnyilt 1929 jun. 11-én, az Omnia mozi helyiségében. Tagok: Szentiványi Kálmán, Fekete Pál, Dalmady Erzsi, Peti Sándor, Haraszti Mici stb.

Tallián Anna, *szinésznő*, 1907-ben a Népszinház tagja. 1913 okt. havában Szegedre szerződött. 1916 aug. havában letette az államszámviteli vizsgát és számtiszti állásban véglegesitették.

Tallián János, operaénekes, sz. 1841 jun. 19-én, Szegeden, hol iskoláit is végezte. Eleinte orvos akart lenni, míg 1870-ben elvégezve a sziniképezdét, elszerződött a Nemzeti Szinházhoz bassbaritonistának; férfias, szép megjelenése és erős, bár kissé érdes hangja mellett elsőrangú muzikalitása a M. Kir. Operaház leghasznosabb s leggyakrabban szereplő tagjává avatták. Több mint két évtizedig működött az Operánál: másodrangu szerepekben, de elsőrangú ambicióval s lelkiismeretességgel. 1894-ben szembaja miatt nyugdíjba ment. Egy ideig Besnyőn lakott a Kapucinusoknál, de később súlyos idegbaja miatt gyógyintézetbe került; itt halt meg, 1902 máj. 19-én. — Főbb sze-

repei: Oroveso — Norma, Ottokár — Bűvös vadász, Maurevert — Hugenották, Saint-Bris — Hugenották, Biberach — Bánk bán, stb.

Tallián László, színész, sz. 1875-ben, Pécsett. Színész lett: 1894-ben. Éveken át mint elsőrendű szerelmes színész működött Szabadkán és más nagyobb társulatnál.

Tamás Benő, színész, sz. 1888 márc. 26-án, Budapesten. Színész lett 1905-ben. Pályáját Sziklai Kornél Kis Szinházában kezdte. Onnan Steinhardthoz, majd a Royal Orfeumba szerződik. A háború kitörésével bevonul, harctéren teljesít szolgálatot, azután a Budai Szinkörben látjuk, majd a Király Szinház tagja lett. Jeles buffó-komikus. Kiválóbb szerepei: Tul a nagy Krivánon: Baratye Jano, Szép Heléna: Menelaus, Orfeusz: Jupiter, Csárdáskirálynő: Boni, stb.

Tamás Ernő, író és hirlapíró, sz. 1892 máj. 1-én, Bortfán. Tanulmányai elvégezte után, 1912-ben hirlapíró lett és a „Magyarország"-nál kezdte működését. 1924-óta a „Pesti Hirlap" belső munkatársa, a hol szinházi kritikákat ir. Szinésztörténeti cikkei alapos hozzáértésről tanuskodnak.

Tamássy József, színész, kiváló népszinműénekes, előbb a Nemzeti Szinház-, majd a Népszinház tagja, sz. 1837 márc. 13-án, Veszprémben, megh. 1892 szept. 8-án, Ujpesten. Iskoláit szülővárosában járta, de miután semmiféle tudományos pályához kedve nem volt, nemesi származású atyja iparost akart belőle nevelni. Próbálkozott is a kis Tamássy többféle iparágban, volt pék, molnár, lakatos és szűrszabó, de — mintha csak megérezte volna magasabb rendű hivatottságát — egyik műhelyben sem tudott megragadni. Végre is megszökött a szülői háztól s 1856-ban Marczali-ba ment, ahol az éppen ott működő Szöllössy Mihály és Szuper Károly társulatánál beállott a színészek közé.

Tamássyt elsősorban szép énekhangjáért szerződtették, de csakhamar kitünt, hogy szinészi tehetsége is rendkívüli. Első nagyobb szerepe Kinizsi volt a „Mátyás fia" c. szindarabban; a népszinmű-énekesi szerepkörben pedig a „Cigány" Gyuri-jában próbálkozott meg. Mindakét szerepe jól sikerült, de amikor Tatán a „Vén bakancsos"-ban Laczit játszotta, bizony belezavarodott a szerepébe. Ezen való elkeseredésében szereplése közben otthagyta a szinházat, társai rábeszélésére azonban mégis visszatért és folytatta szerepét.

Kezdő évei általában igen küzdelmesek voltak, mit részben a nehéz politikai és gazdasági viszonyok idéztek elő, részben pedig saját szilaj természete. A kemény nyakú magyar gyereknek sok baja volt a Bach-korszakbeli idegen hivatalnokokkal, de Tamássy amúgy magyar-huszárosan mindig kivágta magát a bajból. Egyszer valaki feljelentette, hogy a katonáskodás elől bujkál, de miután a sorozó bizottság néhány tagja már előzetesen hallotta őt énekelni, egy befolyásos uri ember ajánlatára felmentették a katonáskodás alól.

Tamássy 12 évig volt vidéki színész, mialatt az országnak majdnem minden nagyobb városában működött, de már 1861 október 6-án a „Csikós"-ban, majd 1863 augusztus 16-án a „Szökött katoná"-ban nagy sikerrel vendégszerepelt a Nemzeti Szinház szinpadán. 1869-ben Kömives Imre társulatával Pestre jött s a városligetben játszott. Ekkor újra fellépett a Nemzeti Szinháznál (aug. 22-én a „Csikós"-ban, aug. 29-én pedig a „Szökött katoná"-ban) s a rendkivüli nagy sikerü vendégjátékok után végre le is szerződtették.

A magyar népszinmű történetében nagyjelentőségű esemény volt Tamássy szerződtetése, mert ebben az időben ő volt az egyetlen férfi-színész, aki varázserejű magyarságával és zamatos nótáival ujra fellendítette e már-már lehanyatló műfajt. Tamássy be is töltötte hivatását, különösen amikor az 1871-ben leszerződtetett Blaha Lujzában minden tekintetben kiváló s magához méltó játszótársra talált. Ez a teljesen összeillő művészpár — csodálatos rátermettségük révén — uj korszakot teremtett a népszinmű történetében s ujra magyarrá tette a Bach-korszakban erőszakkal elnémetesített Budapestet. Töb-

bek voltak ők, mint művészek! Tipusok voltak, a tősgyökeres magyarság varázserejű tipusai, akik játékukkal, nótáikkal magyarra és nem magyarra ellenállhatatlanul hatottak. Külön-külön is nagyszerű volt mindegyik, de együtt tökéletes művészi egységet alkottak. „Egymásra féltékenyek nem lehetnek — írja róluk a Fővárosi Lapok bírálója — mert a tapsok, melyeket az egyik kap, a másikat épp úgy megilletik."

A népszinmű szerepek mellett Tamássy örömmel vett részt a klasszikus műsorban is. „Coriolanus"-ban például az egyik polgárt játszotta s ebben a kis szerepben ezzel az egy mondatával: „hadd legyen hát konzul!", tapsra ragadta a közönséget. Amikor a Népszinház — 1875 okt. 15-én — megnyilt, Tamássyt is oda akarták szerződtetni, de Tamássy szerződése végéig megmaradt a Nemzeti Szinháznál s csak azután ment át kénytelen-kelletlen a Népszinházhoz, ahol 1876 április 21-én lépett fel először. Első fellépteül a „Tündérlak Magyarhonban" volt kitűzve, de Blaháné közbejött betegsége miatt a „Csikós"-t rántották elő. Tamássy Blaháné val együtt természetesen itt is kedvence volt a közönségnek, a Népszinház műsora azonban csak részben volt inyére való, mert ez az izig-vérig magyar művész az operettet semmire sem becsülte, úgy, hogy azokban soha nem is játszott. 1881 októberében meg is vált a Népszinháztól s vidéki vendégkörútra indult. Azonban 1883-ban mégis csak visszatért s azután mindvégig a Népszinház tagja maradt. 1887 junius 16-án a „Betyár kendője" előadása előtt öltözőjében szélhüdés érte s a leggondosabb gyógykezelés ellenére jobb oldala teljesen megbénult. Az egykor daliás népszinműénekes mint élőhalott tengette életét csekély nyugdíjából s abból a 300 frtnyi évi segélyből, amit a kormány 1891-ben szavazott meg neki. Közben egyre várta a javulást, hogy ujra szinpadra léphessen, de a javulás sehogy sem akart bekövetkezni. A halál megváltás volt számára. Koporsójánál Szirmai Imre búcsúztatta. Egyszerű márvány síremlékét a kerepesi temetőben 1893 nov. 1-én leplezték le.

Tamássy a magyar szinpadnak egyik legsajátosabb, eredeti jelensége volt. Tagbaszakadt, daliás alakja, dacos szép magyar feje, tüzes szemének szilaj tekintete már külsőleg is a magyar puszta fiainak ábrázolására predesztinálta. De nemcsak testben, hanem lélekben is tüzes magyar volt ő. S ha elődjét — Füredi Mihályt — megillette „a népdalok hőse" elnevezés, Tamássyt is méltán nevezték a „puszták fiá"-nak. („Énekel, dalol úgy, mintha az igazi alföldi csikóst hallanók" irja első fellépteкor Vadnay.) Szilaj lényében sok drámai erő volt, de épp annyi daliás humor is. Tudott meghatni, félelmetes lenni, de tudott kacagást és büszke örömet is kelteni. Mert büszke volt magára a magyar, ha Tamássyt látta.

Minden szerepe élt s eredeti zamattal előadott nótáit a lehetőség szerint mindig beleillesztette a cselekvénybe. Főbb szerepei voltak: Gergely (Szökött katona), Andris bojtár (Csikós), Sobri (Két pisztoly), Baczúr Gazsi (Peleskei nótárius), Sugár Laci (Vén bakancsos), Gyuri Bandi (Betyár kendője) Göndör Sándor (Falu rossza), Miklós (Tolonc), Gyuri (Tündérlak Magyarhonban), Virág Marci (Huszárcsiny), Jenő (Strike), Csillag őrmester (Piros bugyelláris), Sajgó András (Vereshaju), Aba András (Felhő Klári), Reno János (Egy katona története) stb. stb. Ősi tehetség volt. Nem tanította senki. És mégis tudott mindent. Mert a lelkében isteni szikra égett. (Pataki József.)

Tamássy Miklós, az állami szinházak szcenikai felügyelője, sz. 1881-ben, Debrecenben. A festőművészeti Akadémia elvégzése után, 1906-ban tartja első kiállítását a Nemzeti Szalonban. Kitüntetéseket kap többek között a sanfranciskói nemzetközi kiállításon, (ezüst érem), és 1908-ban, a londoni nemzetközi kiállításon (arany érem). A M. Kir. Operához 1904-ben szerződik, mint szcenikai felügyelő. Közben a Phönix filmgyárnál működik, mint diszlettervező és szcenikai vezető, ahol az akkori összes filmek diszleteit tervezi. (99-es, Az Ördög, Árendás zsidó, Judás, Skorpió, stb.) 1907-1920-ig, több évi munka

után, Kéméndy Jenővel megkonstruálja többek között a rajnai sellők egyik technikai megoldását, élő emberek helyett bábukkal, — továbbá a villamos-szerkezetű walkür-lovakat és a Tannhäuserbeli „Európa elrablásának" mozgó bikáját. Több darab diszletét és jelmezét is tervezi az állami szinházaknál, úgy mint: Cigánybáró, Hadifogoly, Kőmüves Kelemen, Sába királynője stb. Jelenleg az állami szinházak szinpad-szcenikai főfelügyelője.

Tamássy Pál, zeneszerző, sz. 1892-ben, megh. 1929 okt. 17-én, Budapesten. — Kacsoh Pongrác tanitványa volt. A háboru előtti években tünt fel. Ilosvay Rózsi énekelte néhány sanzonját rendkívül nagy sikerrel. A két fiatal lélek felolvadt a művészetben s az alkotóból és előadóból hamarosan egy pár lett. A fiatal zeneszerző ambicióját és tehetségét erősen sarkalta a már ismert művésznővé fejlődött feleség. Megirta első operettjét, a „Csókszanatórium"-ot, amely több, mint százötvenszer került szinre. (Bem. 1912 V. 24. Király Szinház. Szöv. irta: Liptai Imre.) Utána egy ideig hallgatott, majd uj néven tünt fel ismét. Leitner Pálból Tamássy Pál lett, ugyanazzal a tehetséggel, ugyanazzal a kedvességgel, törhetetlen munkakedvvel és minden szépért, jóért való rajongással. Második operettje: „Tommy és társa". Szöv. irta: Andai Ernő, verseit: Szilágyi László. Bem. 1929 okt. 11. Király Szinház.

Tanay Frigyes, szinész, sz. 1875 aug. 18-án, Budapesten, megh. 1925. ápr. 14-én, u. o. 1897 május havában lépett a szinipályára, Debrecenben. Öt évi vidéki szinészkedés után szerződtette a Vígszinház, ahol első fellépte 1902 II. 12-én volt, a „Gyurkovics lányok" c. vj. Gida szerepében. Eleinte fiatal szerelmes-szerepeket játszott és csak később tért át a jellemkomikumu karakterszerepekre. Különösen félszeg alakokat, együgyü bohózatbeli figurákat játszott meglepő közvetlenséggel. Természetes, egyszerű eszközökkel felépített alakításai, vígjátéki figuráinak nevetséges beállítása mellett is megkapóan vonzó egyéni bája a legkedveltebb szinészeink sorába emelte. E mellett drámai alakításaiban is nagystílű tudott lenni. Az a szinész volt T., aki a szivével játszott. Minden alakítása a közvetlen érzések spontán megnyilatkozása és a lelki átélések harmónikus zenéje volt. A „Heidelbergi diákélet" Károly Henrik hercegére mindenki, aki látta, csak könnyes szemmel gondolhat vissza. A „Románc" papja maga volt a legszentebb tisztaság és áhitat. Pár szavas szerepeiben is bele tudta magát vésni az emlékezetbe. „Tajfun" esküdtje az életből ellesett figura csak két szót szól, de ez a két szó T. alakításában olyan nagyszerű produkciója volt a szinjátszásnak, az intenziv szinészi megfigyelésnek, hogy az egész felvonásban csak ő volt a játék középpontja. A „Hatytyu" főhercege egy szemrebbenéssel megnevetteti a közönséget. A „Lakájok" Jánosa, a „Takarodó" Laufen hadnagya, mind nagy értéket jelent úgy a Vígszinház, mint a magyar szinjátszás történetében. A háboruban önként jelentkezett katonának és mint főhadnagy tért vissza a hivatásához. Gégebaja miatt a háboru utáni években többször betegeskedett. Utoljára Vajda Ernő „Délibáb"-jában lépett fel (1924.). Halálával a magyar szinművészet egyik legeredetibb tehetségét veszítette el. Mint dalköltő is nagy népszerüségre tett szert dalaival; mestere volt a hegedűnek és sok nótája került a nép szájára. A temetésén Jób Dániel, Hegedüs Gyula, Géczy István és Gellért Lajos búcsúztatták. 1927 X. 1-én Incze Sándor szerkesztő az emlékére sírkövet állított. Szerepei a fentieken kívül: A lovag úr: „György", Szentbernáti barátok: „Pál", A tündérlaki lányok: „Petrencei", Timár Liza: „Kuns", A kis grizette: „Bunkó Gyuri", Mértföldkövek: „Pyne Med", Farsang: „Miklós", Kék róka: „Trill báró", A három nővér: „Kuligin", Hamlet: „Laertes", Délibáb: „A férj". stb.

(Zólyomi Jenő.)

Tánc. Visszanyulik az emberiség őstörténetébe. T. első alakjában a primitiv népek örömének mozdulatokban való megnyilvánulása volt. Az ember fejlődésének későbbi idejében ezek az öröm-

nyilvánulások rendesebb és határozottabb formát kaptak és így nemzetenkint, fajonkint elkülönültek. A T. fejlődése szorosan összefügg a zene keletkezésével. Tulajdonképeni T. akkor alakult ki, amikor az első hangszer megszületett. A nóta vagy dal ütemeihez igazodott a mozdulat is és a további fejlődése azután egyenes arányban állt a zenének tökéletesedésével. Fejlődése második fokán a T. vallási szertartások tényezője volt és mint vallási aktus nagy népszerüségnek örvendett az ókori népeknél, különösen az egyptomiak, khaldeusok és görögöknél; ott, ahol a T. a vallás szolgálatába lépett, már bizonyos kulturáltság jellemezte a népet. A harci, katona- és halotti táncokat a pelasgok, trákok és ősgermán népfajok járták. A vallásosság, a hit érzése belülről formálta, tökéletesítette az alakját. . . a mozdulatokat fenköltség és nyugodtság jellemezki. Későbbi időkben a primitiv népeknél a vallási táncot a nők, a fegyvertáncokat a férfiak kultiválták; a kulturált népeknél pedig bevonult a szinpadra is. (Görögök, rómaiak, stb.) A középkorban a T. mint vallási tényező elvesztette a jelentőségét, bár egy ideig a misztérium-játékokban megtürték (Ördögöktánca, interlude, vagy farce-ban a bohóc jelenete stb.) A kereszténység elterjedésével a világi élet terére lépett át és így fejlődött ki szinpadi, társaságbeli (szalon) s népies tánccá. A szinpadi T. a balletben csúcsosodott ki és 1600 körül már külön, önálló szinpadi produkciót képezett. A társaságbeli T. mulatságok és ünnepségek alkalmával fejlődött, főként fejedelmi udvaroknál (Franciaország, Burgundia). Az első ilyen társaságbeli táncvigalmat Amiensben rendezték, 1835-ben. Társaságbeli, még élő szalontáncok közül a legrégibb a menuett és a mazurka (Előbbi francia, utóbbi lengyel eredetű). Ezt követték a különféle német, francia és angol eredetű szalontáncok. A nemzeti táncok (népies táncok) egy-egy nemzetség vagy faj érzéseinek, sajátosságának mozdulatokban való zenei megnyilvánulása. Hazánkban a palotás, ugrós-tánc, körmagyar, kállai kettős és a verbunkos a legrégibb. Az ugrós-táncokat báró Wenckheim Béla hozta „csárdás"-névvel divatba. Székely népies táncok: csürdüngölő, borua stb. Színészetünkben a szinpadon eleinte az u. n. „katonatáncok" fordultak elő; ballet csak 1840 körül került a szinpadra. Első balletmester Campilli Frigyes (Nemzeti Szinház, 1847). Ismertebb táncosnők és táncosok a Nemzeti Szinház szinpadáról: Perrey János, Dorer Mimi 1851 ápr. 10.; a Kilányi-pár, Kurcz Antónia, Campilli Frigyes, Amon Róza, Tóth Soma, Lakatos Sándor, Grahn Lucille, Saáry Fanny, Veszter Sándor, Turi János, Róka János, stb. (V. ö. Balett.)

(Zólyomi Jenő.)

Tánc — irodalom magyar nyelven. Bálint Lajos: Táncosok és artisták. Budapest, 1921. Gerő János dr.: Az antik tánc. Besztercebánya, 1906. Káldy Gyula: A régibb és ujabb magyar táncokról, 1567-1848-ig. Budapest, 1896. Lavotta Rudolf: A tánc pszichologiája. Budapest, 1912. Molnár Géza dr.: Magyar táncok a XVI. századból. Budapest, 1907. Nirschy Emilia: A művészi tánc. Budapest, 1918. Pekár Gyula: A tánc. Budapest. 1901. (Uránia.) Réthey Prikkel Marian: A magyarság táncai. Budapest, 1924. Szentpál Olga és Rabinovszky Márius dr.: Tánc, a mozgásművészet könyve. Budapest, 1928. Tomcsányi I.: A tánc. Budapest, 1914.

Tanner István, operaénekes, színigazgató, sz. 1828-ban, megh. 1878 jan. 30-án, Budapesten. A Horváth Edmundféle iskola növendéke volt, majd Gentiluomonál tanult. Szép baritonját a Nemzeti Szinházban 1855 dec. 17-én mutatta be, mint Antonio („Linda" operában). De nem mindjárt maradt itt. Prágai és hamburgi vendégszereplése után, 1861 okt. 22.-én, a Nemzeti Szinházban vendégül lépett fel (Luna gróf „Troubadour"), 1862-3-4-ben Szabó és Philippovics aradi társulatánál működött, 1863: Kassán, 1871: Debrecenben; mint igazgató, Aradi Gerővel társult (Arad, 1875), de még u. a. évben Temesváryhoz szerződött, Debrecenbe. Közben Kolozsvárott is énekelt. 1866-ban nőül vette Szabó Róza énekesnőt. 1877-ben búskomorság lepte

meg; a hires Schwarzer Ferenc-féle elmebeteg-intézetben halt meg. Szerepei még: Uzád (A kunok), Camoens (Dom Sebastian), Alfonso (Borgia Lucrezia), Don Carlos (Ernani), René (Álarcos bál) stb. — Neje: Tannerné Szabó Róza, énekesnő, sz. 1850-ben, Békéscsabán, megh. 1922 dec. 12-én, u. o. A Sz. nevet nagyatyja: a francia hazájából a nagy forradalom idején menekült Chabaud de Frouard gróf, vette fel, a ki a kígyósi (Békés m.) Wenckheim grófok szolgálatába állott, fia grófi főkertész volt. Róza Stoll Péternél tanult (W. Krisztina grófnő tanittatta); ritka nagy terjedelmű hangját igen fiatalon, 1866 márc. 15-én szopránszerepben mutatta be, mint Mátyás („Hunyadi László" operában), kritikája ime: „Ez első kisérlet tökéletesen sikerült s a szép hang mellett szép külsővel is megáldott k. a. jövője iránt a legszebb reményekre keltet. Hangja: mezzosoprán, tiszta és szabatos intonatioval s e mellett játéka is, tekintve az első kisérletet, kielégítő". („A Hon"). De mint alt-énekesnő szerződött 1866 augusztusban Debrecenbe, a hol (mint Tanner István neje is) maradt 6 évig. 1872 febr. 10-én, mint drámai szoprán vendégszerepelt a Nemzeti Színházban (Recha: „Zsidónő"), máj. 18-án pedig már mint szerződött tag lépett fel „Faust" Margitjaként, mely (az ékszeráriában) egyszersmind koloratura-szerep is. Mikor 1882 jul. 2-án Erkel Sándor (l. ezt) nejévé lett, dicsősége tetőpontján lemondott a színpadról. — Szerepei még: Sába királynője (a címszerepet kreálta 1876 márc. 18.) Agatha („Bűvös vadász"), Adalgisa („Norma"), Eleonora („Troubadour"), Selica („Afrikai nő"), Precioscilla („A végzet hahatalma"), Amneris („Aida"), Senta („A bolygó hollandi"), Elsa („Lohengrin") stb.

„Tannhäuser". Regényes opera 3 felv. Szövegét irta Wagner Richard. Magyarra fordította: id. Ábrányi Kornél. — Hőse egy ó-német monda szerinti, a thüringiai Hörselberg barlangjában elátkozva élő lovag, a kinek alakja később egy hasonló nevű szerelmi ének-költőével egybeolvadt. — Az opera szövegét W. R. 1842-ben Teplicen kezdte irni, befejezte 30. születése napján (1843. V. 22.); partiturájáu lázasan, szinte önkivületben dolgozott 1845 áprilisáig. A következő évad elején, okt. 19-én, a drezdai udv. operaház, amelynek akkori karnagya volt W., mutatta be, távolról sem akkora sikerrel, hogy meg lehetett volna jósolni, hogy az ihletett alkotó erőt sugárzó mű még száz év mulva is a népszerű remekek közt foglal helyet. Tudjuk, hogy W. az 1848-adiki, Németországra is átterjedt forradalomban némi szerepet játszott, ezért őt túlszigoruan sujtották: egész Németország területéről száműzték, művei hosszu időre leszorultak a szinpadról, a „T." is későn terjedt el. Nemzeti Szinházunk 1871 márc. 11-én mutatta be. Személyek: Hermann őrgróf: Kőszegi Károly, Erzsébet: Pauli Richárdné Markovits Ilka, Tannhäuser: Ellinger József, Wolfram: Láng Fülöp, Walther von der Vogelweide: Hajós Zsigmond, Biterolf: Bodorfi Henrik, Henrik: Korbai Ferenc, Reinmar: Tallián János, Venus: Kocsis Irma, Pásztorfiu: Human Alexa. (Karnagy Erkel Ferenc.) Az akkori pesti közönség becsületére legyen mondva, hogy szép siker volt: az első 3 előadásának jövedelme 5.600 forint volt (akkor nagy összeg.). 13 év alatt 49 előadást ért, a mi nem kevés, tekintve, hogy a Nemzeti Szinház hetenként csak 3 opera előadást tarthatott. — Az 1884 szept. 27-én megnyilt M. Kir. Operaházban is, mint a régi hajlékban, „Lohengrin", megelőzte: a „T" csak 1885 febr. 1-én jelent meg itt először. Személyei voltak: Hermann őrgróf: Ney Dávid, Erzsébet: Turolla Emma, Tannhäuser: Gassi Ferenc, Wolfram: Bignio Lajos, Walther: Dalnoki Béni, Biterolf: Tallián János, Henrik: Kiss Dezső, Reinmar: Szendrői Lajos, Venus: Rotter Gizella, Pásztorfiu: Kordin Mariska. (Karnagy: Erkel Sándor.) — 20 év alatt 100-szor ment; jubiláris előadása 1905 ápr. 30-án folyt le. 200. előadása 1921 nov. 13-án, 250. pedig 1924 nov. 1-jén. — Nevezetes az 1907 okt. 24-én bemutatott előadás: ekkor láttuk először az u. n. párizsi átdolgozást: Metternich hg. párizsi osztrák nagykövet neje (szül. Sándor Paulina

grófnő) kieszközölte III. Napoleon császár parancsát, hogy ott a Nagy Opera adja elő T.-t; az operaigazgató, ismervén a főúri közönségének igényeit, nagy balletet kért Wagnertől, a ki az I. felvonás elejét drámaiabbá és látványosabbá tette, de a többiben is tett némi változtatást. Az uj szövegrészeket Várady Sándor fordította le; azóta felváltva adja operaházunk a mű kétféle alakját. — (A rég elavult, félszázados magyar szöveg helyett e sorok írója 1916-ban új fordítást készített, de amely csak kéziratban maradt.) — Operaházunk dicső estéinek emlékét idézzük fel, ha a lefolyt, majdnem félszázad alatt fellépett elsőrangú művészek névsorát adjuk, akik a „Tannhäuser"-ban felléptek; címszereplők: De Grach Gyula, Perotti Gyula, Ritterhaus Alfréd, Ernst Henrik, (ennek a nagy művésznek azonban már lehanyatlott a csillaga, mikor hazajött 1895 elején), Broulik Ferenc, Larizza Vincenzo, Burián Károly, Anthes György (63-szor), Slezák Leó, Van Dyck Ernő, Székelyhidy Ferenc; legújabb szereplő Závodszky Zoltán. — Erzsébet alakítói többek közt: Schroeder Hanfstängel Mária, Vasquez grófné, Diósyné Handel Berta, Rossini Paolina, Krammer Teréz, Sedlmayr Zsófia, Szamosi Elza, Medek Anna, Bihói Zóra, Bodó Erzsi. — Venus: Maleczkyné, Dévai Janka, Kaczér Margit, Vasquezné, Krammer Teréz, Ney Hermin, Medek Anna, Sebeők Sári, Záborszky Ilona, Dömötör Ilona: legujabban Walter Rózsi, — Wolfram szerepében: Takáts Mihály remekelt 114-szer. Utóda Palló Imre lett. — Őrgróf: Venczell Béla. — Pásztorfiu: Goda Gizella. — Budapesten még a Népopera is előadta T.-t: bemutatta 1913 dec. 4-én. Személyei: Herman őrgróf: Bihar Sándor, Erzsébet: Murányi Erzsébet, Tannhäuser: Jadlowker Hermann, Wolfram: Gábor Arnold, Walther: Arányi Dezső, Biterolf: Pajor Ödön, Heinrich: Huszár —. Reinmar: Mátrai Ernő, Venus: Ábrányi Emilné Várnay Rózsi, Pásztorfiu: Sebők Ilona, 4 apród: Sándor Mariska, Legard Adél, Ney M., Sebők Ilona; Karnagy: Reiner Frigyes; rendező: Mérei Adolf. — Vidéken a halhatatlan emlékü Krecsányi Ignác érdeme az első T. előadás: Temesvárott mutatta be, 1904 márc. 5-én. Személyei voltak: őrgróf: Vajda Alfréd, Erzsébet: Andai Blanka, Tannhäuser: Mihályi Ernő, Wolfram: Környei Béla (a későbbi hőstenor), Walther: Ternyei Lajos, Venus: Perényi Margit, Pásztorfiu: Kállay Lujza. — Érdekesnek tartjuk a T. néhány külföldi bemutató előadásának napját közölni: Bécs, Thalia-Theater 1858 szept. 2. — Berlin, 1856 jan. 7., 50. előad. 1907 aug. 26. 600. pedig 1916 aug. 24. — Párizs, 1861 márc. 13. Hires est: megrendelt fütyülők és zajongók tették lehetetlenné, hogy a Nagy Opera műsorán fennmaradjon. Az idő mégis megérlelte a gyümölcsöt: u. o. 1895 május 13-án a mű akkora sikert aratott, hogy 1909 aug. közepén már 200. előadásával jubilálták. — Róma valószinüleg már régen ismerte, mikor az Apollo-szinház itt 1886 áprilisban színrehozta. — Prága is Neumann Angelo híres német operájából, ha nem előbbről, ismerte már a T.-t, mikor a cseh nemzeti Divadlo 1889 elején bemutatta. — Madrid, Moszkva 1890 márciusában adta először.

(Kereszty István.)

Tanoda. A szinészakadémia egykori elnevezésének: a Szinitanodának, még 1885 táján szokásos röviditése. (Lásd: Magy. Kir. Szinművészeti Akadémia.)

Tantième (fr. — tantjém) a. m. — irói tiszteletdíj, a szerző percentes részesedése a teljes bevételből. Az irói-díj Magyarországon eredeti daraboknál az előadás bruttó bevételének a tíz százaléka. Kivétel a Nemzeti Szinház, amely arra való tekintettel, hogy siker esetén sem játszhatja a darabot annyiszor, mint a többi szinház, az első három előadás után harminchárom százalékot fizet, vagyis három előadás után egy előadás egész bruttóbevételét, a negyediktől kezdve a szokásos tíz percentet. A fordításért vagy fix összeget kap a fordító, vagy operettfordításoknál a bruttó bevétel 1 százalékát esténként. — Vidéki szinpadoknak pedig fix összegért adják el az ügynökségek a pesti szinházak műsordarabjait. (A T. eszméje Holbein Franz (L. o.) bécsi burgszinházi

igazgató érdeme. Az első író, aki T-et kapott: Halm Friedrich (L. o.) volt, aki a „Sampiero" c. darabjáért vette fel. Ezt bemutatták 1844 jan. havában. (5-ször került szinre.) Lásd: „Fővárosi Lapok", 1894 febr. 21. — A „Pesti Hirlap" 1886 okt. 1. azt írja, hogy a T.-rendszert von Hülsen Botho báró berlini szinházi intendáns honosította meg. (Szül. 1815 XII. 10. Berlin, — megh. 1886 IX. 30. u. o.) A T. szóra Döbrentei Gábor a „Tiszteletdíj"-at faragta, 1833-ban. Előbb „tisztelő jutalom"-nak nevezte. (Lásd: „Magyar Nyelv", 1905. 279. old.)

Tapolczai Dezső, színész, majd szinigazgató, sz. 1866 nov. 1-én, Tapolcafőn. Gimnáziumi és kereskedelmi iskolai tanulmányai után hivatalnok lett, majd 1884-ben a szinipályára lépett, mint kardalos. Első igazgatója Csóka Sándor, aki tehetségét felismerve, kivette a kórusból. 1886-88-ig Kövessy Albert miskolci társulatánál volt, 1891-ben Aradi Gerő, 1894-ben Tiszay Dezső az igazgatója. Többek között Aradon, Temesvárott, Debrecenben is működött. Ez utóbbi helyről szerződtette a Vígszinház, a melynek 1896-tól, megnyitásától kezdve 21 esztendeig vezető tagja volt. A szinház megnyitó előadásán Jókai Mór „Barangók" c. darabjában ő kapta az első nyiltszini tapsot. Neve egybeforrt a Vígszinház diadalmas fénykorával, úgyszólván minden darabban szerepet játszott, szerepeinek sora oly hosszú, hogy még a nagy sikereket sem sorolhatjuk fel s csak pár szerepet emelhetünk ki. Ilyenek: Ocskay Sándor (Ocskay brigadéros), Durand Albert (Durand és Durand), Armand (Baccarat), Cardillac (Államtitkár), Richter (Szentbernáti barátok), Müller Ottó (Aranykakas), Gerő (Tatárjárás), Bruck Bernát (Tajfun), Szolgabíró (Tanítónő), Moulard (Őrnagy úr), Valentin (Kis mama), Vendel (Heidelbergi diákélet), Barát Ödön (Napoleon öcsém), Brunó (Farkas), Kapor Kálmán (Mozgó fényképek), Robert (Nincs elvámolni valója), Klasszikusokban: Tranió (Makrancos hölgy), Arragóniai herceg (Velencei kalmár) stb. 1898 május 26-án feleségül vette Vizváry Mariskát, kitől azonban utóbb elvált. 1917-től 1921-ig a Városi Szinház helyettes igazgatója volt, ahol különösen az operaí előadások népszerűsítésével szerzett jelentős érdemeket. 1915 nov. 18-án a leégett szabadkai szinház pótlására készült uj szinházterem megnyitására mondott az Országos Szinészegyesület megbizásából emlékezetes felavató beszédet. 1921 nov. 20-án a Fővárosi Operett Szinház helyettes igazgatója, 1922 dec. 23-án pedig igazgatója. Ebben a poziciójában érte a Budapesten 1925 április 26-án hirtelen bekövetkezett halála. Temetésén Roboz Imre, Halmay Tibor, Góth Sándor, Beőthy László, Harsányi Zsolt, Magyar Károly, Géczy István és Nagy Jenő búcsúztatták. Sírja felett Incze Sándor emelt díszes síremléket, melynek 1928 nov. 1-én történt felavatásánál Góth Sándor, Stella Gyula, Herczeg Jenő és Győző Lajos mondtak emlékbeszédet. 1921-ben egy ideig Almássy Endrével együtt jelmezkölcsönző intézete is volt. 20 évig tagja volt az Országos Szinészegyesület tanácsának és főleg a nyugdíjintézet kiépítése körül szerzett hervadhatatlan érdemeket, melyeket az Országos Szinészegyesület tanácsa azzal is elismert, hogy arcképét a tanácsterem részére megfestette. Gyermekei: **Tapolczai Gyula**, színész, sz. 1903. jun. 7-én, Budapesten. Gimnáziumi tanulmányainak elvégeztével, 1919-ben, bevonult a nemzeti hadseregbe, 1920 szept. 3-án mint huszárhadapród leszerelt és Nádassy József pécsi szinigazgató tagja lett. Itt működött 1923. szept. 1-ig, a mikor Beőthy László az Unióhoz szerződtette, a mikor a Magyar Szinházban szerepelt sikeresen. 1925-ben Bárdos Artur a Belvárosi Szinházhoz szerződtette. Szerepei: Hubert (Kék szakáll nyolcadik felesége), Imre (Égi és földi szerelem), Guido della Róbia (Válópörös hölgy), Róbert (Navarrai Margit) stb. 1926 április 14-én Lancelot Gobbo (Velencei kalmár) szerepében sikerrel vendégszerepelt a Nemzeti Szinházban, amely szerződést eredményezett és T. Gy. ettől kezdve az intézet tagja. — **Tapolczai Jolán**, szinésznő, sz. 1899. junius 17.-én, Budapesten. A Szinművészeti Akadémiát végezte; már növendék korá-

Udvarhelyi Miklós

Ujvári Károly (sz. 1856.)

Turry Peregrin tanár,
a M. Kir. Operaház tagja,
áll. eng. magánzeneiskola
tulajdonos

Ujvárossy Albert

Ujvári Károly (sz. 1877.)

Unger Győző

Uray Gizi

Ütő Endre

ban, 1917 okt. 5-én, szerepelt a Nemzeti Szinházban, a „Dada" c. darab bemutatóján. 1918-ban elvégezte a Szini-akadémiát és ez év március 20-án a „Figaro házasságá"-ban és máj. 8-án az „Egér" Márta szerepében keltett feltünést tehetségével. 1918 jul. havában Faragó Ödön kassai szinigazgató társulatával a „Nagymama" Márta szerepében mutatkozott be, nagy sikerrel, mint a kassai Nemzeti Szinház szerződtetett tagja. 1920 márc. 20-án Ruth szerepében (a „Szerelem vásárá"-ban) mutatkozott be, mint a Vígszinház szerződtetett tagja. 1920 jun. 26-án férjhez ment Kerpely Jenő gordonka-művészhez és ezután visszavonult a színészettől. (dr. F. F.)

Taps. A tetszésnek hangos kifejezési módja. A T.-ot már ősidőktől fogva ismerték. „A régi rómaiak a közép ujjat a hüvelykre csattintották, ez a tetszésnek legcsekélyebb s legkevésbbé hizelkedő jele volt. Ha a jobb kéz minden ujjával a bal tenyér lapjába csapkodtak, már nagyobb kijelelés volt. Ez mintegy oly forma hangot adott, mint midőn az ember valamely cserépedényt csap össze s innét származott ezen tapsolási módnak mellékneve: „testas". Ha mind a két kezet összecsapták, az kétfélekép esett meg: vagy t. i. csak a lapos tenyereket, vagy a befelé homorított markot csapták össze. Amaz „imbrices" nevet kapott s olyforma hangot ada, mint a zuzmara cserépfedeleken, emezt „bombus"-nak nevezték s a dongó bugásához hasonlított. E mellett a rómaiak még tógájukat is használták a tetszés kijelentésére, melyeknek alsó végével mint valamely kendővel lobogtatták a tetszés jelét a szinjátszó felé. Aurelián császár a nép között vászondarabokat osztatott ki, melyet — minthogy ezek tógát nem viseltek — lobogtatniok kellett." („Honművész", 1835. 38. szám, Garay János cikke.) 1833 jul. 20-án Megyeri Károlyt Budán a„ Rieti vár" c., „románo vitézi játék" jutalomestéjén kitapsolták a játék végén, mire ő — akkori szokáshoz híven — néhány köszönő szót intézett a közönséghez. Kántorné a T-ra nem jött ki soha. 1877 febr. 8-án a Nemzeti Szinház igazgatósága körrendeletben megtiltotta, hogy a tagok egymásnak tapsoljanak. (V. ö. Claque. — Fóra! — Kihivás. — Vastaps.)

Tar Csatár. (Zsadányi Alajos), színész, sz. 1836-ban, megh. 1883 március 15-én, Kaposvárott. A 60-as években mint népszinműénekes működött a vidéken s több évet töltött Debrecenben. Később több szindarabot irt és fordított, melyeket vidéken elő is adtak. Majd lemondott a színészetről, Kaposvárott telepedett le, ahol szintén kedvelték. Ovodája is volt itt. Ugyanott a műkedvelői társaság igazgatójává nevezték ki. „Egy nő vétke" c. Dumas-féle szinművet Marczell Gézával fordította. Bem. 1866 jan. 8. Kassán.

Tárai Ferenc, színész, sz. 1884 dec. 24-én, Tápiószelén, Pest m. Spanyol származásu, atyja neve: Bun-Dialek, vasuti felügyelő volt. Érettségi után szinészakadémiát látogatott, majd 1909-ben elszerződött Győrbe, hol két évig működött. Itt Mezei Béla volt az igazgatója. 1911-ben Kolozsvárra hívták meg, Janovics Jenőhöz, 1912-1913-ban a Magyar Szinház kötelékében volt. 1914-ben kiment Berlinbe, a hol mint filmszinész keresett érvényesülési lehetőséget. Közben kitört a háború, mire neki is be kellett vonulnia és az egész háború alatt szolgálta hazáját. 1919-ben ujra Kolozsvárra ment, — 1924 január 1-től a Renaissance Szinház tagja volt, ahol január 20-án mutatkozott be a „Buzakalász"-ban. Ugyanakkor a Belvárosi Szinházhoz is szólott a szerződése. — 1928 szeptember 8-án ujra fellépett a Magyar Szinházban, Egyed Zoltán „Az égő szoknya" c. szinmű dr. Wellenburg orvostanár szerepében. 1931-ben a szegedi szinház tagja. Főbb szerepei: Hamlet, Othello, Petruccio, (Makrancos hölgy), Bánk bán, Ádám, Konstantin (Bizánc), A katona (Az ismeretlen katona), Claud Vallée (A Szerelem és Halál játéka), Sámson Béla (Terike), Lavalette (Asszonyáldozat), Aimássy (Hotel Imperial) stb.

Tarantella: szédítő gyors 3+3 : 8 ütemü olasz tánc. Nevét vagy tarentumi

eredetétől, vagy a Nápoly körül élő tarentula póktól kapta; ennek állítólag mérges csípése görcsös vonaglásokra kényszerít, s ezeknek idealizálása a T.-tánc, mások szerint a csipés mérgét hatástalanná teszi a vér heves keringése, a mit az extatikus, szédületes tánc forgásai idéznek elő. Természetes, hogy a táncnak, a gesztusnak szépnek kell lennie. — A pesti Vigadó nagy termében a szimbolikus szobor-alakok közt ott van a tarantelláé is.

Tárgyilagos színész. A tárgyilagosság azon színészi készség, mely alatt a művésznek eszményéhez, azaz műtárgyához való szoros alkalmazkodását értjük. A tárgyilagosság bizonyos önkényt előretörő és ismétlődő hajlamok megtagadásában, a kínálkozó ötletek megfontolásában, szóval a csapongó, pillanatnyi képzelem kritikájában érhető el. Tárgyilagos színészeink a multban: Megyeri, Szentpétery, Egressy, Lendvay, Fáncsy, Tóth József, Komáromi Samu, Kántorné, stb. (V. ö. Alanyias színész.).

Tarisznyások — így hívta Szigeti József az első éves színészakadémiai növendékeket, vonatkozással arra, hogy az illetők mit hoztak magukkal tarisznyájukban, erre a pályára.

Tarján (Starek) Aladár, színész és szinigazgató, sz. 1878 márc. 10-én, Budapesten. A Rákosi-iskolát 1898-ban végezte és 1905-ben a Thália társaság tagja volt. 1910-ben a Színészegyesület a rendezői ösztöndíjra terjesztette fel a kultuszminisztériumhoz. 1919-ben a Várszinházban játszott. 1920-27-ig szinigazgató volt. Főbb alakításai: Testőr, Ördög, Bíboros címszerepei, Baracs Imre, stb. 1930-ban „Esti szürkületben" címen megírta visszaemlékezéseit. Neje: Szigethy Ibolya (l. o.) — Leánya: Tarján Elza, színésznő, sz. 1906 szept. 22. Körmöcbányán. Szinpadra lépett 1921-ben, atyja társulatánál, mint énekes naiva. Főbb szerepei: Királykisasszony (Mézeskalács), Käthe (Királyné rózsája), Marika (címszerep), Dr. Szabó Juci stb.

Tarján Irma, színésznő. 1900-ban végezte a Vígszinház színésziskoláját; első szerződése Pesti Ihász Lajos szabadkai szinházához kötötte, ahol 3 évig mint drámai hősnő működött. Később Balla Kálmán miskolci társulatánál és Heves Béla erdélyi szinházainál szerepelt. Főbb szerepei: Vasgyáros (Claire), Otthon (Magda), Cigány (Rózsi), Bánk bán (Melinda), Folt amely tisztít (Matilde), 1906-ban visszavonult a szinpadtól, férjhez ment Déván dr. Mótz Miklós kórházigazgató főorvoshoz.

Tarján Vilmos, ma a budapesti fényes New-York művészkávéháznak s itt rendezett humoros előadásoknak („Tsudabár" stb.) igazgatója, sz. 1881 márc. 21-én, Budapesten. Kereskedelmi iskolai érettségi után gyakornok, majd hirlapiró lett. 1907-ben az akkor divatba jött kabarészinpadokon kezdte szinpadi működését mint conférencier és színész. Hogy az új műfajt a vidéken is megismertesse, egy kis kabaré társulatot szervezett, a mellyel bejárta a délvidék nagyobb városait (Szabadka, Baja, Óbecse, Zenta, stb.). A kis társulat tagjai között voltak: Kökény Ilona, Vörös Ily, Virág Jenő és Somogyi Nusi, a ki itt kezdte szinpadi működését. 1908-ban a Bálint Dezső igazgatása alatt álló Bonbonnière Cabaret tagja volt. Ezután Az Est-lapok munkatársa lett. Itten irt szenzációs riportjai iskolát csináltak. A háború előtt a serajevói gyilkosságról irt tudósításai a világsajtónak szolgáltak hírforrásul. A háború után a New-York kávéház társtulajdonosa lett. A kávéház azóta is jellegzetes színész-otthon lett, mely úgy a beérkezettek iránti állandó figyelmesség, mint a kisemberekkel szemben tanusított méltányosság által kedveltette meg magát. A színészettel való vonatkozásait állandóan fenntartotta, így tagja maradt a Budapesti Színészek Szövetségének. 1923-ban a Gellért szállóban ő rendezte az első nagyszabású színészbált. 1924-ben a Royal Orfeum igazgatója volt, amikor visszaállította annak régi, világvárosi nívóját. Rövid ideig a Fővárosi Operet Szinházat is igazgatta. Nála talált otthont a nyugdíjasok érdekében működő Kövessy-vár,

a melynek T. V. nemcsak buzgó és áldozatkész mecénása, de mindig alkalmat talált, hogy a színészjótékonyság érdekében szélesebb társadalmi rétegeit is megmozgassa. 1929 márc. 27-én az Országos Színészegyesület, érdemeinek elismeréséül, tiszteletbeli tagnak választotta; ő volt az elnöke az egyesület 1930. évi közgyűlésének is, a mi azért nevezetes, mert évtizedek óta ez volt az első eset, hogy a színészek a közgyülés elnökét nem az aktiv színészek sorából választották.

Tarka Szinpad, megnyilt Budapesten, a Fővárosi Orfeumban, 1901 nov. 16-án, Zoltán Jenő hirlapiró, később a Magyar Szinház igazgatója, vezetése alatt. Tagjai voltak: Szentmiklóssy Béla, Gyárfás Dezső, Baumann Károly, Iványi Antal, Faragó Ödön, Domokos Róbert, Kornai Berta, Csatai Janka, Véghelyi Angéla, Vásárhelyi Vilma. Az akkor divatba jött külföldi kabarék mintájára (br. Wolzogen) függönyök között, zongora kisérettel intim hatású és művészi értékü, hol romantikus, hol groteszk, parodisztikus számok és apró tréfák előadására szánt szinpad, mely az Orfeum varietéelőadásába beleékelve uj stilusával előfutárja lett az egy időben divatos és nagyon is elburjánzott kabaréknak. Mindenesetre egy magyar szinfolt volt az akkor még erősen külföldi orfeumi müsorban. Az első müsor hiressé vált számai voltak Szomaházy „Segédjuhász" c. kis parodisztikus tréfája és Tarnay Alajos „Vén kocsis" dala. A T. sz. pár hónapos működés után megszünt.

Tarnai Ernő, rendező, született 1886 dec. 3-án, Budapesten Rákosi Szidi szinésziskoláját látogatta, melynek végeztével a Magyar Szinházhoz szerződtették. Itt Vajda László távoztával ő vette át a rendezést. 1927 április 12-én kinevezték a szegedi szinház igazgatójává. Az ő rezsimje alatt a szegedi szinészet uj vérkeringéshez jutott, igy többek között megszaporította az operai előadások sorozatát, nívós előadásokat rendezett és legfőbb érdeme, hogy a szinház vezetését városi házi kezelésbe tudta bevonni, miáltal az igazgatás ideálisabb és egyben céltudatosabb keretek közé jutott és helyes irányt tudott szabni a modern törekvéseknek. Főbb szerepei: Marquis (Forradalmi nász), Metternich és Prokesch (Sasfiók), Garamvölgyi Aladár (Uj földesur), Armand (Kaméliás hölgy), Dehory (Hotel Imperial), Clown (A cirkusz), Aljocska (Éjjeli szállás), Raymond (A névtelen asszony), stb. — 1931 szept. a Belvárosi Szinház főrendezője. — Neje: Oláh Böske, szinésznő.

Tarnai Leóna, szinésznő, sz. 1873 febr. 22-én, Budapesten. Szinipályára lépett 1894-ben. Vidéken elismert primadonna volt. (Debrecen, Nyitra, Kispest stb.) A fővárosban is gyakran vendégszerepelt. 1914 óta a Városi Szinház elismert tagja volt. Gyermekei: Tarnay Géza, a Városi Szinház jeles táncos szinésze és Tarnay Luci (Ilnicky László zeneszerző és szövegiró felesége), a tehetséges kabaré énekesnő.

Tarnai Sarolta, énekesnő, az Orsz. Szinészakadémiát még Tronner Sári néven végezte. Német szinpadon próbálgatta szárnyait, a Budai Szinkörtől szerződtette a Népszinház, itt első szerepe Pulcinella volt („Methuzalem herceg") 1884 szept. havában. Szép sikerei csak előjátékul szolgáltak fényesebb páiyájához. 1886 febr. havában a berlini kir. opera tagja lett.

Tarnay Ivor (komjáthi), Csanád-Arad-Torontál vármegye alispánja, 1874-ben Makón született. Jogi tanulmányainak befejezése után, 1895-ben, mint közigazgatási gyakornok Csanád vármegye szolgálatába lépett. 1908-ban vármegyei főjegyzőnek, 1922-ben pedig alispánnak választották meg. A Csanád vármegyei szinpártoló egyesületnek alapításától tagja. Évek hosszu során az egyesületnek titkára, 1925-től kezdve pedig alelnöke. A szinészetnek igaz barátja, aki a makói szinházban rendezte Jókai Mór és Hollósy Kornélia centenáriuma alkalmával megtartott emlékünnepségeket. Kezdeményezésére adta ki a vármegye a Hollósy Kornélia-emlékalbumot, szintén az ő odaadó buzgólko-

dása tette lehetővé, hogy a Kelemen Lászlóról és a makói Hollósy Kornélia szinház történetéről irott monográfiák napvilágot láthattak. 1929-ben a makói Hollósy Kornélia-szinház negyedszázados fennállására rendezett ünnepséget, amelyen az ünnepi beszédet ő mondotta. Kelemen László elhanyagolt sírját rendbehozatta és kötelezte Csanádpalota község elöljáróságát, hogy az ottani római katolikus temetőben lévő sír állandó gondozását vállalja s erre a célra a község alapot volt köteles létesíteni. Ujabban alapot teremtett arra célra, hogy Kelemen Lászlónak Csanádvármegye szobrot állítson. Dramaturgiai dolgozatai a makói ujságok hasábjain jelentek meg. E lexikonnak munkatársa. *Dr. B. J.*

Tarnóczy Malvina (O'Donell grófné), írónő, alsó-lelóczi és jezerniczei T. Kázmér bácsmegyei főispán leánya, sz. 1883-ban. 1870 febr. havában férjhez ment O'Donnel Henrik főhadnagy, kamarás és orsz. képviselőhöz. Szinművei: „A párizsi soubrette", — operett 3 felv. — „Egy éj a cár palotájában", operett 3 felv. — „Férjgyülölők", operett 3 felv. Bem. 1886 ápr. 7. Székesfehérvárott, Jakab Lajos szintársulatánál. — „Falu csodája", — népsz. 3 felv. Bem. 1900 szept. 8. Fővi. Nyári Szinház.

Tarr Béla, szinigazgató, sz. 1883 máj. 1-én, Nagyváradon. Szinész lett: 1911. junius havában.

Társadalmi szinmű, az a darab, mely témáját a társadalom kérdéseiből, problémáiból meríti. Legtöbbször nem is a cselekvése, mint inkább az elvek összeütközései a bonyodalom előrevivői. Miliőjét a mai társadalmi berendezkedések között keresi és pedig leginkább a polgári osztály köréből.

Társalgási darab, azon szinpadi mű, melynél a fősúly a dialogusokon van. A cselekvényt a szellemes, fordulatos párbeszédek mozgatják; ezeken az ötletes, majd ravaszkodó, meggyőzni akaró, de mindig könnyed társalgásokban bonyolódik le a drámai mag. Megjátszása külön stílust igényel. Mesterei a franciák, kiktől a többi nemzet irodalmába is átplántálódott.

Társalgási szeles, ez volt a neve az 50-es években a bonvivant-szinésznek. (Lásd: Bonvivant.)

Társalgási szinész, kellemes megjelelenésű, könnyed mozgású, nagy beszédkészséggel rendelkező szinész. (V. ö. Társalgási szeles.)

Társalgási szinésznő, egy szerepkör megjelölése, melynek kelléke a szines, eleven, könnyed beszédmodor. Nem kíván a szereplőtől nagy drámai accentusokat, nagy indulatok, érzések kifejezésére alkalmas organumot, csak a külsőségben alkalmasságot a kellemes társaságbeli megjelenésre, könnyű mozgást és kellemes, folyékony beszédkészséget.

Társigazgató. Ha a szinigazgatást ketten vagy többen vezetik: az illetők mint társak szerepelnek. (V. ö. Szinigazgató.) 1931-ben a vidéken nem működött T.

Társszerző, aki valamely szindarabot másod, vagy többedmagával ir. E társszerzők a szinlapon is együtt szerepelnek. Énekes daraboknál a prózai részek és zenei szövegek irói szerepelnek mint társszerzők. A külföldi szinműirodalomban ily állandó társszerzők voltak: Meilhac és Halévy. Nálunk régebben ritkán szerepelt, az ujabban ezek az ismertebb társszerzők: Guthi-Rákosi, Malonyai-Rákosi, Beöthy-Rákosi, Békeffy István-Vadnai László stb. Harmath Imre mint az énekszövegek verselője szerepel sűrün e minőségben. Olykor a divatos szinésznők, kik a darabot vagy szerepüket saját egyéniségükhöz formálják át, szintén mint társszerzők kivánnak szerepelni és igényt tartanak az ily társszerzőségből keletkező anyagi és erkölcsi előnyökre is. Sok esetben mint társszerző szerepelt, ujabban ezek az ismertebb szindarabot a jelenetek átcsoportosításával, hatásosabbá tételével és más segítségével a szinpadi előadásra alkalmassá teszi.

Társulat. A szintársulat (L. o.) rövidített elnevezése.

Társulati gyülés, a szintársulat tagjainak gyülése, a társulat egy erre megválasztott tagjának elnöklete alatt, melyen alkalom nyílik a tagoknak, hogy testületileg megnyilatkozva véleményt mondjanak vagy határozatot hozzanak az őket érdeklő ügyekben. E gyülésezési joguk a színészi szervezetek által megállapított szabályokon alapul. A gyülésről mindenkor jegyzőkönyv vezetendő. Ily társulati gyüléseken választják a szinházi törvényszékek bíráit, a közgyülési képviselőket, a fővárosban a szövetségi kiküldötteket stb.

Tartuffe (tartüf). Moliére egyik remekművének címe, a mely utóbb az álszent prototipusának jelölésére közkelétüvé vált. „A képmutató" címmel Fekete Soma fordításában a Nemzeti Szinházban bem. 1847 szept. 13-án, Lendvayné jutalomjátékára, ezzel a szereposztással: Pernellené - Miskolczi Julia, Elmira — Komlóssy Ida, Orgon — Szentpétery Zsigmond, Damis — László József, Mariana — Fejér L., Clèant — Bartha János, Valère — Szigeti József, Tartuffe — Fáncsy Lajos, Dorina — Lendvayné Hivatal Anikó, Loyal — Szilágyi, Rendőrtiszt — Szákfi József. Ujra műsorra illesztették: 1857 jul. 4-én, Kazinczy Gábor fordítása szerint. Címszereplő: Tóth József, második felujítása: 1886 nov. 28-án volt. (Elmira — Prielle Cornélia, Tartuffe — Benedek József.) 1904. dec. 10-én Ivánfi Jenő fordításában adták. T. — Ivánfi, Elmira — Cs. Alszeghy Irma. A következő felujítás Moliére születése 300 éves fordulója alkalmából, 1922 jan. 15-én volt, majd 1925 ápr. 14-én ujra műsorra illesztették. — Mikor Moliére e szinművén dolgozott, valamely ügyben a pápai nunciushoz ment s ennek szobájában két szenteskedő ábrázatú papot talált, akik valami folyamodással jöttek s akiknek külseje tökéletesen megfelelt annak a tipusnak, amelyet a nagy iró megörökíteni kivánt. Ugyanakkor egy szolga azt jelentette, hogy odakünt szarvasgombát kinálnak megvételre s a nuncius, aki nagy gourmend lehetett, behozatta az árút, az aromás gomba láttára az egyik papnak felragyogott az arca s az alázatos kérvényező nem állhatta meg, hogy fel ne kiáltson: „Tartufoli, signor nuncio, tartufoli!" Ábrázatának hirtelen elváltozása, a sóvár vágy kifejezése, mely arcán megjelent, s az inyencség ez önkéntelen kifakadása nagyon megtetszettek Moliérenek, s a pap szavai megadták vígjátékának címét. („Pesti Hirlap", 1901 aug. 29. IV. old. III. hasáb.)

Tary Gizella, színésznő, írónő, sz. Szolnokon. Rákosi Szidi sziniiskoláját végezte és Micsey F. Györgynél kezdte a pályát. „Mátkaság" c. népszinművét sok sikerrel játszották Pécsett, 1924 jan. havában. Ezenkívül még 11 egyfelvonásosát játszották a fővárosi kabarékban. 1909-ben Pozsonyban elnyerte az első ízben kiírt nemzetközi női tőrversenyt. Ugyancsak dicsőséget ért el 1924-ben Párizsban az olympiai versenyeken. 1925—26—29-ben a slovenskói tőrvívás bajnoka, 1930-ban pedig a tátrai bajnokság nyertese lett. Több díszoklevél, jelvény, szalag dicsőséges sport-szereplését hirdeti.

Tary Mihály, színész, sz. 1891 aug. 29-én, Tápén (Csongrád m.). Színész lett 1909-ben. 1930-ban a Magyar Színház tagja.

Tasnády Ilona, (tasnádi Nagy Ilona), színésznő, sz. 1894 szept. 26-án, Budapesten. A Színművészeti Akadémia elvégzése után, 1914-ben, szerződött a Nemzeti Színházhoz, amelynek azóta megszakítás nélkül elsőrendű, jeles tagja. Sikerrel játszott szerepei: Katalin (Makrancos hölgy), Beatrice (Sok hűhó semmiért), Desdemona (Othello), Éva (Ember tragédiája), Melinda (Bánk bán), Candida, Hildegund (Ellák), stb. A Nemzeti Színház műsorának kiváló repertoár-színésznője, akit a közönség meleg szeretetébe fogadott és akitől még sok kitünő alakítást remél. Felesége újhelyi Náday Bélának, a Nemzeti Színház örökös tagjának.

Tassy Mária, színésznő, sz. 1899-ben, Budapesten. A Színészakadémián Csillag Teréz legjobb növendéke volt, onnan a Renaissance Színház szerződtette, ahol 1922 dec. 7-én mutatkozott be „Aki

a pofonokat kapja" c. darabban. 1924-ben a Magyar Színház kötelékébe lépett, ahol igen sok sikert aratott, így mint Elssler Fanny a „Sasfiók"-ban, — Fazekas Imre „Altona" c. drámájában stb. 1925-ben Faludi Jenő újra leszerződtette a Magyar Színházhoz. 1928-ban az Új Színház vendége volt, 1931-ben a Belvárosi Szinházban.

Tatai színészet. Az Esterházy grófok rezidenciájával kapcsolatos Tata és Tóváros ép a grófi család művészi hajlandóságainál fogva értékes szinházi tradiciókkal rendelkezik. Nagy szinházi élet folyt itt régebben. A budapesti és bécsi művészek és zenei kiválóságok nagy számát, egész művészi együtteseket látott vendégül egy időben a grófi család nemes áldozatkészsége, nem egy országos nagyság karrierjének bölcsőjét ringatták az itteni művészi események és eseménydús zenei és szinházi kultura. 1766-ból van adatunk a piaristák által rendezett latin nyelvű ifjusági előadásokról. A legrégibb nyomok szerint 1817-ben Balogh István kis társulata szerepelt itt sikerrel. 1833 okt. 1-én Heténvi József kolozsvári társulata játszik. 1840-ben Déryné is fellép Tatán, 1841-2-3-ban Fekete Gábor társulata szerepel, 1845-ben újból Heténvi József az igazgató, 1855-56-ban Lángh Boldizsár játszik, majd ugyanez évben megint visszatér Heténvi József társulata. 1859 tavaszán Kőszeghy Endre az igazgató, 1862. Dráguss Károly, 1870 januárban Keleti (Erdélyi) László, 1877 juliusban Polgár szinigazgató, 1882 augusztusban Tóth Béla, 1884 augusztusban és 1885 juliusban Jakab Lajos, 1886 augusztusban Somogyi Károly társulata játszik Tatán. 1886-tól 1889-ig egy gabonaraktárból átalakított grófi szinházban játszottak német szinészek 1 felvonásos operákat, operetteket és színműveket. Ez időben működött itt Balta Szirovatka Károly opera-énekes és Csendes Emília. Ez idő tájt Esterházy Miklós gróf Fellner és Hellmer építőművészekkel díszes szinházat építtetett a tatai kastélyban. A szinház hazai festő és szobrász-művészek alkotásaival volt ékesítve, a díszleteket hires külföldi szinházi festők készítették. A szinház épületében nagy hangversenyterem is volt. Ez időtől kezdve élénk szinházi és zenei élet fejlődött Tatán. A művészeti ügyeket egy intendáns intézte. A bőkezű és művészetkedvelő gróf állandó zenekart is tartott fenn. Kiváló magyar és német művészek és társulatok vendégszerepeltek ekkor Tatán. A szinházban már 1888 máj. 7-én játszottak, a mikor Seress Imre prológja, majd főuri műkedvelők előadásában a „Rablógyilkos" c vj került szinre. Schiff Etelka énekművésznő a „Troubadour"-ból adott elő egy jelenetet és áriát. Hivatalos megnyitó előadása 1889 március 16-án volt, a mikor sopronyi Éder Pálnak „Jegyes 1 órára" c. 1 felv. vj.-t adták elő. Ez év október havában német szinészek is tartottak itt előadást. A gróf bőkezüségéből magyar bemutatók is voltak: „Szinán basa", Raimann Rezső 1 felvonásos operája, „A falu csúfja", operett szöv. Lenkei Henrik, zenéje Hegyi Bélától sat. A magyar szinigazgatók közül ezidőben a következők játszottak Tatán: 1890-ben Dobó Sándor és Pesti Ihász Lajos, 1899-ben Deák Péter, 1901-1902-ben Bárody Károly és Szabadhegyi Aladár, 1910-ben Kiss Árpád, 1913-ban Hidvéghy Ernő staggioneja volt itt. Ez év végén csákány alá került a hajdan fényüzéssel épült, messzeföldön híres tatai várszinház. A berendezést a gróf özvegye szétosztotta az iskolák és muzeumok között. A magyar szinészet egy díszes, nagy multtal bíró hajlékkal lett szegényebb. Esterházy Miklós gróf egyébként azzal is emlékezetessé tette nevét a magyar szinészetnek, hogy megfestette Zichy Mihály tervei szerint az „Ember tragédiája" díszleteit. A nagyobb vidéki városok igazgatói, akik ily nagy berakatározást nem bírtak volna el, sokáig e kölcsönbe adott díszletekkel játszották hazai szinműirodalmunk e remek művét. Az utóbbi években Radó Béla, Halmi Jenő és Szabó Ferenc igazgatók keresték fel társulataikkal Tatatóvárost. (Dr. Farkas Ferenc.)

„Tatárjárás". Csak operett, de a magyar zseni világsikere. A negyedszázad óta ki nem fogyott szellemi forrás neve:

Kálmán Imre. 25 éves fiatalember volt, mikor ezt a tűzről pattant művét írta; a Herczeg Ferenc és Pekár Gyula elbeszéléseiben annyira gyönyörködtető magyar huszártiszti és nemesi kúriai légkörben játszó szöveg nem is találhatott méltóbb zeneköltőre. Az eleven, kedves szövegnek akár magyaros zeneszámait, akár híres keringőjét halljuk: hangulatuk megkap, úrrá lesz rajtunk — „ez szívünk szerint való zene!" S ezt aláírta egész Európa, aláírta Amerika is. — A T.-t a Vígszínház mutatta be, 1908 febr. 22-én; főszereplők: Lohonyay, altábornagy — Vendrey Ferenc; Treszka, a leánya — Komlóssy Ilonka; Riza báróné — Keleti Juliska; Imrédy, huszárkapitány — Fenyvesi Emil; Lőrentey, főhadnagy - Hegedűs Gyula; Wallenstein, tart. bakahadnagy — Sarkadi Aladár; Mogyoróssy, huszárönkéntes — Kornai Berta; Virág, strázsamester — Balassa Jenő; Turi, szakaszvezető — Tihanyi Miklós; Suták, közhuszár — Nagy; Kempelen, baka — Győző Lajos; Gerő, intéző — Tapolczai Dezső; Idike — Dallos I.; Bence, béresgazda — Szerémy Zoltán; Szegfű Bandi — Bárdi Ödön. — 100. előadását a Vígszinházban 1909 okt. 1-én érte meg. — Újabban a Fővárosi Operett Színház juttatta ismét diadalra a T.-t, fölelevenítette 1923 febr. 3-án. A nagy sikert Karczag Vilmos, a Theater an der Wien igazgatója, sietett átplántálni Bécsbe. Itt 300-adszor ment a T. 1910 nov. 8-án; de tudjuk, hogy azóta is több mint 200 előadást ért meg, „Ein Herbstmanöver" c. a. — 1909-ben bemutatta: ápr. 30-án Moszkva, júl. 20. Génua és 29. Newyork, ahonnan egész Amerikában elterjedt, szept. 6. Stockholm; 1910-ben: febr. 17. Kopenhága, márc 1. Triest, máj. 8. Chicago, szept. 25. Róma, Apolló-színháza; 1912 máj. 25. London, Adelphi-színháza, 1914-ben: márc. 24. Lyon (így volt a T. az első magyar operett, mely Franciaországban színre került); innen átvitték Párizsba és Brüsszelbe.

Tatay (Buver) Eugénia, énekesnő, sz. 1860-ban, Tatán, megh. 1925 ápr. 18-án, Szegeden. Budán nevelkedett, ahol zenedébe iratkozott, széles skálájú mezzoszopránját itt szorgalmasan képeztette. Beődy Gábornál kezdte a pályát és mint operett-, népszinmű- és operaénekesnő diadalt aratott Pápán, Pécsett, Győrben, Kassán, Nagyváradon, Aradon, Temesvárott, Szabadkán stb. és mindenütt nagyrabecsülték gyönyörű hangjáért, művészi játékáért. Híre eljutott Bécsbe is, a Carltheater fényes szerződéssel kínálta meg. De az ajánlatot nem fogadta el: a magyar múzsát kívánta továbbra is szolgálni és pedig vidéken, azért a Népszínház szerződését sem fogadta el. Aradon Vásárhelyi Reginald megyei főtisztviselő menyasszonya lett és hogy a vőlegénye kedvében járjon menyasszonyának, Kézdi Rezső néven (l. o.) színpadra lép. Zomborban Tatay arcát hűdés éri, ezért visszavonult a pályától és férjhez ment. — Főbb szerepei voltak: Fiammetta és Boccaccio (Boccaccio), Vladimir hadnagy (Fatinitza), Germaine (Cornevillei harangok), Marie (Tiszturak a zárdában), Bronislava (Koldusdiák), Adalgisa (Norma), Azucena (Troubadour) stb.

Tatay Zoltán dr. (kölcsei) zeneszerző, sz. 1887 július 15-én, Debrecenben. Debrecen városi árvaszéki ülnöke és tb. tanácsnoka, számos zeneművet írt zongorára, karra. Műdalai és magyar nótái közül több megjelent és népszerű lett. Színpadi munkái: „Fekete pillangó", operett 3 felv., „A tűzimádó", opera 1 felv., mindkettőnek szövegkönyvét Oláh Gábor írta és a debreceni Csokonai Színházban kerültek bemutatóra.

Taussig Károly lovag, 1911 febr. havában az Orsz. Színészegyesület nyugdíjalapjára 300 K-t adományozott.

Távirat kézbesítését a színészek részére előadás folyamán (régi úzus alapján) mindaddig mellőzik, amíg nincs vége a felvonásnak, nehogy annak tartalma kihatással legyen az illetőre.

Tekintélyes szerep az olyan, melynek előadója már megjelenésével kell, hogy hasson. Ilyenek: király, püspök, miniszter, attasé-szerepek, stb.

Tekintetes úr. Gidófalvi Jancsó Pál megtisztelő címe. „Az öreg, ámbár nagy demokrata volt, még sem feledte soha, hogy ő gidófalvi Jancsó Pál, s harmadrangú színésztársaitól a „tekintetes" címet megvárta." (Tóth Béla: „Magyar Anekdótakincs." Budapest. 1899. II. köt. 191. old.)

Telekes Béla, költő, színműfordító, sz. 1873-ban, Felsőtelekesen, Borsod m. — Irt egy operettet „Cserkészlány" c. a., Jókai „Domokosok" c. regénye után. Zen. szerz. Metz Albert. Bem. 1907 márc. 7. Népszínház. — „Szerelemből" c. verses tréfát 1902-ben írta. — Színműfordításai: „Hannele", álomkép két részben, írta: Hauptmann Gerhard. Bem. 1897 nov. 13. Magyar Színház. — „Romeo és Julia" (Shakespeare) 1902. „A regényesek", vj. 3 felv. Bem. 1903 ápr. 3. (Irta: Rostand) Nemzeti Színház. — „A samariai asszony", evangéliumi játék 3 képben. Irta: Rostand Edmond. Zen. összeállította: Szántó Mihály. Bem. 1921 jan. 21. Várszínház. — „Narcisse", dr. 5 felv. Irta: Brachvogel Emil. Bem. 1929 ápr. 26. Nemzeti Színház.

Teleki József gr. főrend, történettudós, sz. 1790 okt. 24-én, Pesten, megh. 1855 febr. 15-én u. o. —Tőle származik az a száz aranyas drámai jutalom, amelyet minden esztendőben kiad az Akadémia az alapítvány szabályai értelmében a beérkező relatív legjobb munkára.

Teleki Sándor, színész, sz. 1891 aug. 2-án, Szegeden. Színész lett 1915 aug. havában.

Teleky Emma, hírneves koloratúrénekesnő, sz. 1864 dec. 20-án. Atyja Bileczky, katonatiszt volt. Színpadra Erdélyi Emma néven 1881 okt. havában lépett, Károlyi Lajos társulatánál, 1883—1884-ben Nagy Vincénél működött. Szép hangjának teljes kiképezése végett Bécsbe ment és Rokitanskynál az udv. opera híres basszistájánál olyan fényes előmenetelt tett, hogy az első operaháznak primadonnája lett. -- 1887-ben Hamburgban volt, itt a szász-kóburg-gothai herceg érdemkereszttel tüntette ki; 1891—2: a londoni Covent-Gardenben, 1894: Drezdában, 1896: Bécsben; 1897-ben Neumann Angelo primadonnája Prágában, 1898-ban a stuttgarti udv. operában ragyog. — 1900-ban lelép a színpadról: nőül veszi Schönburg-Waldenburg Ottó Zsigmond dr. herceg. — Szerepei: Valois Margit (Hugenották), Éj királynője (Varázsfuvola), Suzanne (Figaro lakodalma), Violetta (Traviata), Ophelia (Hamlet), Romeo Juliája, Manon (címszerepek) stb.

Teleky Ilona, énekesnő, sz. 1895-ben, Székesfehérvárott. Már gyermek korában megnyilatkozott benne a művészet iránti hajlam. A Vígszínház színésziskolájának növendéke volt, de egyidejüleg Manheit Jakab és Anthes György operaénekeseknél tanul énekelni. 1913-ban Füredi Béla pécsi színtársulatánál kezdi meg sokat igérő pályáját, onnan Debrecenbe kerül, ahol már nemcsak operetteket énekel, hanem operákban is magával ragadja a közönséget. Művészetének zenitjét Miskolcon éri el, ahol a „Leányvásár" Lucy-jében, a „Csárdáskirálynő" és „Stambul rózsája" címszerepeiben ragyogtatja nagyszerű énekművészetét, amelyet csak növel „Carmen", „Rigoletto", „Parasztbecsület", „Hoffmann meséi" operák főnőiszerepeinek művészies eléneklésével. Az egyre magasabbra ívelő pálya azonban hirtelen megtörik s Thália felkent papnője a színpadot felcseréli a boldog családi otthonnal s a szilaj Carmenből példás anya lesz. — De férjes asszony létére sem fordít teljesen hátat az énekművészetnek, mert, mint hangversenyénekesnő is, nagyszerű sikerekre tekinthet vissza.

—n —ó.

Teleky László (széki) gr., a Magy. Tud. Akadémia tagja, sz. 1811 febr. 11-én, Pesten, megh. 1861 máj. 8-án, u. o. (öngyilkosság folytán). Kiváló színdarabja a „Kegyenc". (L. o.)

Teleky Sándorné grófné (Szikra), írónő, a Petőfi Társaság tagja, (leánynéven: kölcsei Kende Juliska), sz. 1864 márc. 7-én, Pesten. — Színművei: „Tépett láncok", színmű 1 felv. és „Káprá-

Uzonyi Barna dr.

Uray Tivadar

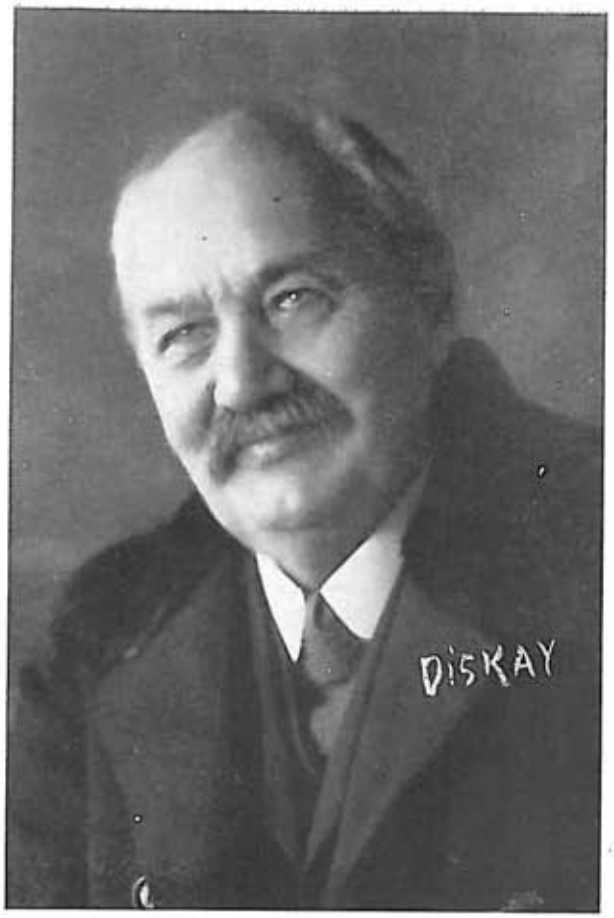
Vadnai Andor

Vágó Béla

Vaály Ilona

Váradi Antal dr.

Vákár P. Arthur

Vágó Géza

Váradi Aranka

Vajda Ernő

Várady Ferenc

Valentin Lajos

Váradi Lajos

Várkonyi Mihály

Sz. Váradi Margit

Várnai Jenő

zat", játék 2 felv. Mindkettőt bem. 1903 dec. 11.-én, a Nemzeti Színházban.

Telepi György, úttörő színész, a pesti Nemzeti Színház tagja, sz. 1797-ben, a szabolcsmegyei Kislétán, hol atyja ref. lelkész volt, megh. 1885 aug. 12-én, a borsodmegyei Tard-on. Nagykárolyban és Szatmárt tanult a gimnáziumban. 1818-tól Szatmármegye főjegyzője mellett irnokoskodott. Később az ott működő Megyeri társulatához szegődött. Betegeskedése miatt nemsokára meg kellett válni a társulattól, melyhez 1820-ban, mint festő került vissza. 1821-től a székesfehérvári, nagyváradi, debreceni, kolozsvári, majd a miskolci társulatoknál működött. Az 1825-iki országgyűléskor Pozsonyban is föllépett és Balla Károllyal Debrecenben, s Nagyváradon színigazgató is volt. 1826-tól a kassai társulatnál volt, melynek állandó tagja maradt 1838-ig. Innét, mint egyike a négy vezértagnak, Budára került és 1857-ig ott játszott. A Nemzeti Színház megnyiltával, 1837 aug. 22-én, annak szerződött tagja lett és maradt, 1855-ben történt nyugdíjaztatásáig. Valóságos gyöngye volt a vándortársulatoknak, mint festő, diszítő, gépész, építész, kellékes, tűz-, fény- és árnyjátékos. A budai korszakban ő csinálta azokat a pompás látványosságokat, úgyszólván semmiből, melyekhez tódult a közönség. Az ő agyából került ki az ideiglenes pesti színház első és második terve, melyek közül az utóbbi szolgált a Nemzeti Színház tervének alapjául. Mint szinész az alsóbbrendű kómikus szerepekben jeleskedett. Hátrányára volt, hogy idővel elhízott. Sokoldalú használhatóságát nagyban emelte, hogy mint egyike a jobb fordítóknak és színműíróknak, a műsort is gazdagította. Rekedt hangja miatt nyugdíjaztatván, vidékre vonult s Diósgyőrön, majd Tibolddarócon községi bíró lett. 1874 márc. 26-án 50 éves színészjubileumára mégegyszer fellépett a Nemzeti Színházban, mint Hugli (Két pisztoly), mely alkalommal Szigligeti beszédben üdvözölte és Felekyné a személyzet nevében ezüst serleget, s babérkoszorút nyújtott neki át. Fia: Telepi Károly, a jeles tájképfestő. — Színművei, egynek kivételével, kéziratban maradtak. Az eredetiek a következők: „A tankóci pusztavár, vagy a földalatti kísértetek", vígj. 3 felv. (Először Budán, 1833 aug. 23); „Hivatlan képíró", vígj. 5 felv. (Először Budán, 1833 nov. 17.); „Borsszem Jankó", tüneményes rege 2 felv. énekkel és tánccal, zenéje Pály Elektől. Színre alkalmazott gyermekmese, úgylátszik: németből átmagyarítva (Budán, 1835 febr. 6.); „A vadon titka", színj. 3 felv. (Budán, 1835 máj. 30.) — Fordításainak száma: 21. — Első neje: Bohus Jozefa, színésznő; második neje: Vermes Eszter, színésznő, ki 1828-ban tagja volt az Erdélyi Dal- és Színjátszó Társaságnak. (Erődi Jenő.)

Téli állomás. A kisebb színtársulatoknak is van a téli idényben olyan városuk, ahol hosszabb ideig (2—3 hónap) tudnak tartózkodni. Ez az ú. n. téli állomás, melyre nagy felkészültséggel, még több reménységgel szokott bevonulni a színtársulat.

„Téli rege". Színjáték 5 felv. Irta: Shakespeare, ford. Szász Károly. Zen. szerz. Erkel Gyula. Bem. 1865 jan. 1. Nemzeti Színházban. Személyek: Leontes — Tóth József; Camillo — Komáromy Alajos; Antigonus — Szilágyi Pál; Cleomenes — Udvarhelyi Miklós; Dion — Náday Ferenc; Roger — E. Kovács Gyula; Polixenes — Feleky Miklós; Horizel — Paulay Ede; Öreg juhász — Sántha Antal; Hermione — Jókainé; Perdita — Lendvayné; Paulina — Paulayné; Emilia — Szigligeti Anna. — 1874 ápr. 17-én új betanulással és Molnár György rendezésében adták. 1903 febr. 14-én és 1907, valamint 1911 dec. 20-án újra elővették. (Ebben követte el Shakespeare azt a földrajzi hibát, hogy Csehországot a tengerpartra helyezte. A színházak szükségesnek vették úgy korrigálni, hogy Bohemiá-ból Bithyniát csináltak.) — Nagy hazánkfiát: **Goldmark** Károlyt a gyönyörű shakespearei mű operára ihlette. Ezt is, mint („Berlichingen Götz" kivételével) G. minden színpadi művét, a bécsi udv. opera mutatta be (1908 jan. 2-án); nehány hónap mulva már a m. kir. Opera is előadta,

ápr. 30-án. Shakespeare szövegét Willner A. M. összevonta 3 felvonásba, az eredetinek első három felvonását egy felvonássá és az első felvonás mintegy előjátéka csupán a második felvonásnak, amely vígopera gyanánt jelentkezik. — Leontes (Slezák), Hermione (Mildenburg Anna), Politenes (Demuth), Perdita (Kurz Zelma), Florizel (Schrödter), Valentin, pásztor (Mayr) stb. Karnagy Walter Bruno volt. — Magyarra Dóczy Lajos fordította a szöveget; énekelték: Leontes — Anthes György; Hermione — Vasquezné Italia; Mamilius — Palásti I.; Perdita — Sándor Erzsi; Polixenes — Takáts Mihály; Florizel — Arányi Dezső; Camillo — Szemere Árpád; Antigonus — Erdős Richárd; Pauline — Berts Mimi; Cleomenes — Mihályi Ferenc; Dion — Pichler Elemér; Valentin — Hegedűs Ferenc; Házaló — Ney Bernát; Leontes — Válent Vilma; Öreg pásztor — Venczell Béla; Egy nemes — Kertész Ödön; Egy nemes — Várady Sándor; Egy férfi — Kárpát Rezső; Egy ifjú — Déri Jenő; Az idő — Payer Margit. (A nagyszabású darabról értékes tanulmányt írt: Rakodczay Pál, a „Színészek Lapja" 1898 máj. 31. (15.) számába.)

„Tell Vilmos", Schiller remek drámája, a Nemzeti Színházban 1848 nov. 25-én került bemutatásra. — A nagyhatású, minden ízében szép mű operára ihlette a száz évvel ezelőtt leghíresebb zeneszerzőt és legkedveltebb operakomponistát, Rossini Joachimot; szakított addigi irányával: zenéje sokkal drámaibb, mint előbbi nagyszámú műveié; érezte is, hogy különben már nem írhat, s többé nem akart alkotni az operaszínpad számára. Műve a legnagyobb diadalt aratta minden nagy színpadon s gyorsan elterjedt: Jouy és Bis francia szövegére komponálta; a párizsi nagy opera (akkor Academie royale de musique volt a neve) 1829 aug. 3-án mutatta be; a bécsi opera már 1830 aug. 2-án színre hozta. A párizsi nagy opera 1884 okt. 11-én 700-adszor adta elő. — 1929-ben nagy fénnyel ülte meg a bemutató centennáriumát. Hozzánk elég későn került: a Nemzeti Színház Nádaskay Lajos szövegfordításában, 1856 máj. 9-én adta először; szereposztása ez volt: Gessler — Vangel; Mathild — Kaiser Ernstné; Tell V. — Füredi Mihály; Hedvig — Ellingerné; Gemmy — Táborszky Gabriella; Valter — Benza Károly; Melchthal — Udvarhelyi Miklós; Arnold — Ellinger József; Rudolf — Bratka József; Leuthold — Stoll Péter; halász — Bognár Ignác. — A m. kir. Operaház már alig két héttel a megnyítása után iktatta műsorába T.-t: 1884 okt. 2-án. Szereposztása ez volt: Geszler — Tallián János; húga Mathild — Maleczkyné Ellinger Jozefa; Tell — Bignio Lajos; neje Hedvig — Saxlehner Emma; fiúk Gemmy — Kordin Mariska; Walter — Kőszeghy Károly; Melchthal — Maleczky Vilmos; fia Arnold — Hajós Zsigmond; Rudolf, zsoldos — Dalnoki Béni; Leuthold, őr — Fektér Ferenc; halász — Pauli Richárd. — Utoljára 1907 ápr. 22-én adták.

Tellerné Ludvig Borbála, német színésznő volt, Szentpétery hódította őt a magyarokhoz. 1812-ben már tagja volt a pesti magyar színésztársaságnak. Leginkább idős szerepeket játszott. Kevés feljegyezni valót hagyott ránk ő róla az egykori referáda. 1819-ben Komáromban szerepelt, majd 1822-ben Pesten Kilényinél működik, Dell-né név alatt. 1830-ban Miskolcon találjuk. Utolsó föllépése ugyanez év aug. 5-én volt, Sátoraljaújhelyen.

Telmányi Emil, világhírű hegedűművészünk karnaggyá is kiképezte magát. 1927-ben a m. kir. Operaházban betanította a rég pihentetett „Don Juan"t, de ennek előadása a címszerepre kijelölt Szemere Árpád megbetegedése miatt elmaradt, helyette T. „Troubadour"-t dirigálta, márc. 31-én.

Tély Róza, operaénekesnő, szoprán, a pesti énekiskola növendéke volt; 1846 nyarán a budai Horváth-színkörben működött. A Nemzeti Színházban 1847 márc. 1-én mint Adina (Bájital) kísérletezett; a „Honderű" kritikája: (1847. 202. old.) „Igen kedves színpadi alak; hangja a középfokon különös kedves-

ségű, az alsóhangokat majd színpad és gyakorlat erősbítendik. Játéka már az első felléptekor igen fesztelen volt, finomabb kerekdedségre ezt is majd gyakorlás fejtendi ki, mert kezdőtől nem kívánhatjuk, hogy egyszerre mint mesternő lépjen föl művészetében." 1848—1849-ben Kassán működött, de már febr. 22-én a Nemzeti Színházban mint „Az ezred leánya" aratott nagy tetszést. 1851-ben Temesvárról jött aug. 2-ára vendégül a Nemzeti Színházhoz, de télire Aradra szerződött. 1853 jan. 20-án ismét a Nemzeti Színházban lépett fel, mint Harriet (Mártha); 1854 márc. havában a bécsi operaházhoz szerződtették. Még csak egy adatunk van róla: 1860 januárjában Prágába hívták vendégszerepelni, de ott a hatóság megtiltotta a fellépését.

Temesvári színészet. Temesvárott 1757-ben foglakozik a városi tanács állandó színház kérdésével, majd tíz év után ujból. 1761-ben a mostani főreáliskola helyén a „szerb városházán" volt a színház, ahol németül játszottak. 1795-ben ezen épületet teljesen átalakították színházzá. 1784-ben Schmalögger József az igazgató, utódai: Kunz Kristóf nagyszombati, Rünner Xavér († 1802. Temesvár) és Czibulka Alajos igazgató. 1812 jan. havában a „Magyar Kurir" (8. szám, 115 old.) arról értesül, hogy „egy válogatott személlyekből álló nemes Társaság a' házi szegényeknek számokra az odavaló teátrumon olly szerentsével jádzotta a' „Hamis szemérem" név alatt esméretes teátromi darabot, hogy a' bévett jövedelem 3000 forintnál többre ment." 1814-ben megalakult az első szinibizottság. Ezután ujra itt jár Kunz igazgató és Herzog Ferenc temesvári polgár, aki 10 évig működött mint szinigazgató. 1828 nevezetes dátum a magyarság részéről: ekkor vonul be a nemzeti nyelv a temesvári szinházba. Az erdélyi színészeké az elsőség dicsősége. Énekes darabokat és operákat adtak, hogy a németek is eljárjanak. *1828 szept. 15-ikén hangzott el első ízben a magyar szó a temesvári szinpadról! A „Béla futása" c. első magyar operával kezdték az úttörő színészek a sziniévadot* és különösen Bartha János aratott élénk tetszést antinousi megjelenésével és férfias, érces hangjával. 1831-ben Müller Tivadar német truppja járt itt, majd magyarok kapnak engedélyt; ezuttal is az erdélyiek voltak itt, akik Kassáról érkeztek. Tagok voltak: Kántorné, Déryné, Kovácsné, Pályné, Szentpéteryné, Telepyné, Egressy, Szentpétery, Szerdahelyi, Megyeri, Pály, Szilágyi Pál, Udvarhelyi Miklós, Bartha és neje stb., a legnagyobb művészek nevei azon időben! 1835 aug. 23-án jönnek csak ujra magyar színészek. Ekkor Pály Elek az igazgató, itt voltak szept. 3-ig. Jelesebb tagok: Pályné, Déryné, Szaplonczay, Nagy, Földváry, Szerdahelyi, Szilágyi Pál, Döme. („Honművész", 1835. 77. sz.) A legközelebbi magyar társulat a Kilényi Dávidé, aki 1845-ben vonult be. 1848 márc. havában Feleky Miklós bont zászlót, majd őt felváltja 1852-ben Szabó József kitünően szervezett társasága. Övele találkozunk 1858-ban is. Ez után ismét németek vetélkednek a magyarokkal, majd 1867 máj. 1-én Follinusz János társulata kezdte meg előadásait, 1869 husvét után pedig Aradi Gerő. 1871 okt. 31-én volt az állandó szinház alapkőletételi ünnepe. (Lásd: „Reform", 1871. XI. 3.) Ferenc József király 1872 máj. 7-én magyarországi körutján Temesvárott a szinház diszelőadásán megjelent („Rózsakirálynő", „Csikós", „Matrózok a fedélzeten", 1-1 felv.) és megengedte, hogy az épülő temesvári uj szinház az ő nevéről neveztessék el.

1872-74 husvétján Aradi Gerő kapott játszási engedélyt, közben 1873 telén Stelzer német társulata, majd 1875 husvét után Sztupa Andor játszott itt (a régi szinházban.). 1875 szept. 22-én nyilt meg az új „Ferenc József-szinház", — a Nemzeti Szinház tagjainak közreműködésével, Szigligeti Ede „Nőuralom" c. vígjátékával. Feleky Miklós szavalta el Csiky Gergely prológusát (Csiky akkor temesvári pap-tanár volt). A prológus végső strófája ez:

Elnémulok . . . De elhangzott-e
hangom?
Elvész a légben, mint üres beszéd?
Oh, nem! A visszhang ott van szemben, ajkon,

S a választ lelkesülten hordja szét:
Magyar szó hangzott első e helyen,
A végső is magyar lesz. Ugy legyen!

E szinházban azonban sokáig játszottak még a németek, a magyar szó csak lassan tudott gyökeret verni. A szinház olasz renaissance-stilben épült, Hellmer és Fellner bécsi építészek tervei szerint. Költsége a hozzáépített Koronahercegszállóval és vigadóval együtt 900.000 K. volt. Elfért benne 1200 néző. — Az előfüggöny felirata: „Nyelvében él a nemzet!" — A díszleteket Lehmann Mór (L. o.) festette. — Szept. 25-én Lőcs Gusztáv kezdte a szezont, németekkel. 1876 ápr. havában ujra magyarok jönnek Temesvárra: Sztupa Andorék; jul. havában a bécsi Földhitel-intézet megvette a szinházat, 350.000 frtért. 1877 ápr. végén Aradi Gerő társulata fejezte be előadásait. 1880 máj. 1-én a szinház leégett! A „Nőuralom" volt műsoron, (Aradi igazgató alatt) miként a megnyitáskor és ugyancsak Felekynével. A szinház 250.000 frt erejéig biztosítva volt. 1881 nov. 19-én megalakult a szinügygyámolító egylet. 1882 dec. 10-én megnyilt az uj szinház. A szinházat ismét a Hellmer és Fellner bécsi építész cég épitette. A főidényben még a német társulat játszott. A megnyitás estéjén a katonai zenekar nyitánya után Hunyady Margit elszavalta Kiss József prológját, melynek ez volt a bevezetője:

Légy üdvöz szirt, liget és erdő,
Csalékony távol, közel messzeség,
Ál-nap — és holdfény, mely kékellő
Festett egek felhőit bontja szét.
Légy üdvöz szinfalak világa,
Vászonra festett bübájos világ,
A melynek édes hazugsága
Örök igazság!

A prológust ünnepi allegória követte, utána „A király házasodik" c. vj. következett, művészi nívón. Kiemelendők: Sz. Németh József, Kissné, Bács, Somogyi, Lénárdné, Kükemezey Vilma, Balázsi, Szathmáry, Mezey. A darab után Rónaszékyné magyar népdalokat énekelt.

1883 husvétnapján az aradi társulat kezdte meg előadásait a „Vörös sapká"-val, befejezték: máj. 8-án. Ez évben ujra megalakult a szinügyi egylet. — 1884-ben a szinügyi egylet vezetője Ormós Zsigmond, Török János, Molnár Viktor, Telbisz Károly. (1892-ben az egyletnek 110 tagja volt.) Ez év ápr. 13-án Mannsberger társulata volt itt. Dec. 18.-án a városi bizottság elhatározta a magyar színészet állandósítását. 1885 okt. 3-án volt az első magyar téli szezon, Gerőffy Andor kitünő gárdájával. A következő év igazgatója ujra Mannsberger, 1888-ban pedig a nagyhírű Krecsányi Ignác, kinek hervadhatatlan érdemeit e lexikon III. kötetében méltatjuk. 1899 okt. 6.-án megnyilt a temesvári első teljes magyar szinidény, Makó Lajos vezetése alatt. („Szombatosok".) Ekkor kiszorították a magyar szinészek a németeket és ettől kezdve a szinpadon kizárólag a hazai nyelv diadalmaskodott. 1902 ápr. 27.-én a temesvári magyar szinügylet feloszlott és 40 ezer K vagyonát szinházi célokra a városnak ajándékozza. 1914 aug. havában Krecsányi Ignác nyugalomba vonulásával Sebestyén Géza lett a temesvári szinház igazgatója. 1920 nov. havában a szinház leégett. Az impérium-változás alatt igazgatók voltak: Fekete Mihály, Franyó Zoltán, Szendrey Mihály stb.

(Erődi Jenő.)

Temesváry Lajos, színigazgató, sz. 1841-ben, Érpelén, Szilágy m., megh. 1909 jun. 9-én, Debrecenben, mint Máv. tisztviselő. Színész lett 1860-ban, Molnár Györgynél. 1882 nov. a Szombathelyi Bélával vívott párbajból (1881 aug. 5.) kifolyólag a kolozsvári törvényszék másfélévi államfogházra ítélte. Neje: Farkas Irma, színésznő, sz. 1850-ben, Debrecenben. 1877-ben lépett a pályára, férjénél. —

„Temetni jöttem Caesart, nem dícsérni!..." Szállóige Shakespeare „Julius Caesar" c. tragédiájából.

Tempo, olasz szó, az időt jelenti s átvitt értelemben az időmértéket, bizonyos gyorsaságot; az előadás menetére vonatkozik. Vígjátékoknak rendszerint gyors tempóju az előadása. Szédületesen gyors tempót diktál az előadásnak Molnár Ferenc „Egy-kettő-három" című műve.

Tengerhullámzás-t úgy imitálnak a színpadon, hogy egy világoskékre festett széles és megfelelő hosszúságú vásznat a szín hátterében két oldalt kifeszítenek, azt két diszítő-munkás lassú tempóban mozgatja, hullámzásszerűen, vízcsobogás kíséretében. Ha ezüstszálakat is appilkálnak a vászonra, akkor az távolról nézve a napfény tükrözésének felel meg.

Tenór, magas fekvésű férfihang. Két faja van: a lágyabbhangú (lírai) és a hatalmas, erőteljes hőstenór. — Tenorista — a tenórhangú énekes. Valamilyen tenórban beszélni: átvitt értelemben a. m. enyhébb érzéssel, jóindulatúan, vagy pedig a harag színezetével beszélni.

„Téns úr". Igy címezték Pergő Celesztint az ifjabb színészek. („Szinházi Látcső", 1863. 132. sz., III. hasáb.)

Terényi István (cs. n. Tyrnauer), író, sz. 1899-ben, Kassán. Érettségi után ujságíró lett. „Piros rózsa" és „Farkaskirály" c. darabjaival nagy sikert ért el. Egyéb színműve még: „A rejtélyes táncosnő", operett 3 felv. Társsz.: Z. Kún Andor. Bem. 1922 dec. 29. Városi Színház. — „Az idegen úr", színmű, bem. 1928 szept. 17. Győr.

Térey Antónia, koloratúr-énekesnő, sz. 1844 jún. 13-án, Pesten, megh. 1921 május 10-én, Ujpesten. Atyja T. (előbb Knapp) János 48-ban tiszt, anyja Csepreghy Borbála. A pesti konzervatóriumot végezve, már 1861-ben Reszler István társulatához Pécsre szerződött. 1863-ban Aradon Szabó és Philippovicsnál működik, de csakhamar Bécsbe megy, Dessoff udv. karnagynál teljesen kiműveli szép szopránját és Berlin udv. operájának tagja lesz. 1865 júl. havában Bécsben vendégszerepel. 1866 szept. havában Hamburgból jön Pestre, 27-én a Nemzeti Színházban Leonórát énekli (Troubadour). Októberben már a debreceni színház —, de 1867 szept. óta több éven át a pesti újtéri (azóta Erzsébet tér lett) német színház primadonnája. 1868 júl. havában nőül ment Tóvölgyi Titusz ismert íróhoz; elválva, zebegnyői Dienes József országgy. képviselő és földbirtokos neje lett; ismét elvált s Bécsben b. Schirdinger Frigyesné lett. 3 év mulva özvegyen visszavonult a színpadtól, éneket tanított Ujpesten. Szerepei: Ilka (címszerep), Matild (Tell Vilmos), Rosina (Sevillai borbély), Linda (címsz.), Lucia (címsz.), Elvira (Ernani), Gilda (Rigoletto), lady Harryet és a címszerep (Mártha), Izabella (Ördög Róbert), Dinorah (címsz.) stb. Leánya: T. Ilona, színésznő, sz. 1885 ápr. 12-én, Miskolcon. 1901-ben kezdte a pályát. 1928-ban nyugdíjba ment.

Teréz-körúti Színpad. A fővárosban az Intim Kabaré (l. o.) helyiségében Salamon Béla igazgatása alatt megnyilt 1923 dec. 1-én, Teréz-körút 46. sz. a.

Termetzky Franciska, úttörő színésznő, az első magyar színtársulat tagja volt, 1790-ben. Az énekes-játékokban is kellően megállotta helyét és azon korbeli tudósítások szerint, ha énekhangját müveli, valóságos „virtuóza" lehetett volna. A komikai szerepkörben kitünő volt. (V. ö. „Magyar Hírmondó" kritikájával, 1793 máj. 24. 739. old.) 1793-ban Ernyi Mihály (l. o.) neje lett. Megh. 1840 júl. 26-án, Debrecenben. — (Nekrológját lásd: „Hazai és Külföldi Tudósítások", 1810. Szentmihályhava 22. száma, 170. oldalán.) Színműfordítása: „Uj emberi nem", színmű. Irta: Schröder Fr. L. Bem. 1795 szept. 16. Pesten.

(Erődi Jenő.)

Természetesség: a minden modorosságtól, csináltságtól ment színpadi előadási mód (beszéd és taglejtés). Ha ez mesterkéletlenségével az egész előadás minden részére (játék, díszletezés, rendezés, stb.) rányomja bélyegét, akkor mint színpadi stílus jelentkezik.

Ternyei Lajos, színész, sz. 1875 okt. 6-án, Kisterenne nógrádmegyei községben, megh. 1918 febr. 11-én, Budapesten. — Solymossy Elek iskoláját végezte és 1899 szept. havában lépett a színipályára, a Népszínházban, ahol 6½ évig működött; innen vidékre ment. Krecsányi Ignácnál, Szendrey Mihálynál, Zilahy Gyulánál kiváló művészi teljesítményeivel tette nevét emlékeze-

tessé. — A Színészegyesület érdemes tanácsosa volt.

Tersánszky J. Jenő, író, sz. 1888 szept. 13-án, Nagybányán (Szatmár megye), ahol atyja, Tersánszky Jakab, magánbányaigazgató. Érettségit Nagybányán tett, 1906-ban. 1910-ben jelent meg első novellája a „Nyugat"-ban. 1923 ápr. 28-án adták a „Szidiké"-t, Beöthy László alatt, a Magyar Színházban. Egyéb színműve még: „Kakuk Marci", vj. 3 felv. Bem. 1926 aug. 24. Kispest, — „Ásít az igazság", tudákos — kísértetjáték. Bem. 1928 febr. 16. Paulini Béla Játékszinén. — „Cigányok", vj. 3 felv. Bem. 1930 febr. 26. Kamara Szinház.

Területi rendszer. Azon beosztás, mely szerint a vidéki színigazgatók bizonyos megyékben voltak kötelezve játszani. E rendszer újabban megszűnt. (V. ö. Színikerületi rendszer.)

Tessely Károly, író, pénzügyminiszteri tisztviselő, sz. 1898 nov. 25-én, Budapesten. — Színművei: „A fejdísz", vj. 3 felv. Bem. Kisfaludy Színház, 1927. „Daloshuszár", vj. 1 felv. U. o.

Testszín. A maszkírozásnál használt világos és sötétszínű festék neve.

Tetszésnyilvánítás, a közönségnek a színpadi játékra reagáló azon megnyilvánulása, amelyben örömét, lelkesedését, a színdarabbal vagy a szereplők személyével és játékával szemben érzett szimpátiáját tapsban, „ujrázás"-ban, vagy egyéb módon fejezi ki. A tetszésnyilvánítás rendszerint a siker jele. (V. ö. Taps.)

„A tett halála az okoskodás!" Lucifer mondja az „Ember tragédiája" II. színében, Évához.

„Tévedt nő", opera. (Lásd „Traviata".) A hibás és érthetetlen magyar címet útóbb fölcserélték az olasz eredetivel, amely „az (igaz, jó) útról letért, letévedt" nőt jelenti. Egyetlen szóban a német „Entgleiste" felel meg, magyarra két szóban „sülyedt —" vagy „bukott nő"-nek volna fordítható. A német színpadok azonban a falragaszokon rikító, sikamlós címet jónak látták meilőzni: az operát hősnőjéről nevezték el: „Violetta" c. a. adják.

Thalia (ez a latin név az ó-római irodalomból van véve; a görög eredetiben: Thaleia), egyike a 9 múzsának. Midőn a mitosz-tudomány minden egyes múzsának határozott szerepkört jelölt ki, Thaliának a komédia jutott. Modern értelemben Th. az egész színművészet védőasszonya és ilyen értelemben „Th. papjai" annyi, mint, a színészek. Jelvényei: a komikus álarc, a pásztorbot és a repkénykoszorú. — „Th. Theater" néven 1860 augusztus hó 6-án nyílt meg egy pesti német színház, a városligeti fasorban. Lebontották 1864 április havában. — „Th. Szövetkezet" megalakult Breznay Géza, Ditrói Mór és Sztupa Andor konzorcionális igazgatással, mely Veszprémben kezdte meg működését. — Egy „Th. Színház" nevű vállalkozás vidéki vendégszereplésssel kezdte meg működését, 1925 okt. havában, azonban nemsokára megszűnt. Tagok: Fodor Oszkár, Torday Ottó, D'arrigó Kornél, Czakó Pál, Fülöp Sándor, stb.

Thalia társaság. Elmult századunk vége felé a művészet fejlődésében bizonyos megállás volt észlelhető. Drámairodalmunk berkeit régi, bevált irányok zárták körül s a tikkadt légben új szellőre áhítozott az ifjú nemzedék. Színművészetünk ugyanígy beérte hagyományos, kipróbált hatásokkal — talán a festészet ébredt leghamarabb a nyugati impresszionisták hangjára. Bánóczi László, Benedek Marcell és Lukács György egyesületet alapítottak, melynek címe „Thalia társaság" volt. Bánóczi László éleslátással kiváló tehetségű fiatal írókat s az Országos Színművészeti Akadémia nehány végzett növendékét az egyesület zászlaja alá gyüjtött. Céljuk az volt, hogy klasszikus és modern színműirodalmat mutassanak be, mindent a maga művészi igazságában, stílusában. Olyan írókat hirdettek színpadjukról, akik megujhódást hoztak, — előadásukon ott uralkodott a való átélés,

közvetlen, természetes, művészi színre egyszerűsített játék. Harcot hirdettek minden elavult, lemaradt, kényelmességében megfeneklett irodalomnak, színészetnek. Benedek Marcell „Vulkán" c. örökbecsű regényében szerepelteti a Thalia társaságot s el is nevezte ott „Harcos színpad"-nak. Az egyesület 1904-ben alakult és ez év november 25-én tartotta első előadását a „Lövölde" dísztermében. Színre került: Goethe „A testvérek" című egyfelvonásos színműve, Courteline „A rendőrfőnök jó fiú" című bohózata, Brandes E. drámája, a „Látogatás" és Mongré Paul szatírája: „Becsületének orvosa". Sok, szinte legyőzhetetlen akadállyal kellett megküzdenie a lelkes, hivatása tudatában dolgozó gárdának. A helyiség kérdése mindig bizonytalan volt, de emberfölötti harcot vívtak irányuk győzelmeért is. Bizalmatlanságot, hozzá nem értést kellett legyürniök azoknál, akik idegenkedve, sokszor gúnyos mosollyal nézték az egyre jobban előretörő művészcsapatot. Következő előadásukat a Várszínházban tartották; színrekerült Strindberg „Az apa" című drámája, Moly Tomás közvetlen fordításában. Ez volt az első Strindberg-bemutató az országban. Ezen előadás után már pártokra oszlott sajtó és közönség. Márkus László az „Alkotmány" és „A Hét" hasábjain bátor, nagy tudással megírt kritikáiban hatalmas segítséget nyújtott Bánóczi Lászlóéknak. De másrészről támadások is érték a Thaliát. Gáncsot nem tekintettek, egyre jobban megerősödtek s elkészültek harmadik bemutatójukkal: Hebbel Frigyes polgári drámájával: „Mária Magdolná"-val. A klasszikus irodalom ezen remekét olyan újszerű, félreismerhetetlen igazsággal, bensőséggel interpretálták, hogy most már egész Budapest, sőt az ország is felfigyelt. A következő esztendő Szemere György eredeti, ősmagyar tehetségtől duzzadó jelenetét hozta, az azóta is irodalmi kincsnek értékelt „Siralomház"-at. Ezzel egy estén Wedekind (első bemutatója Magyarországon) „Hőstenor" című három jelenetnek titulált komédiáját mutatta be, mellyel egy csapásra meghódították a közönséget és kritikát egyaránt. A két darab osztatlan nagy sikerével elérte a Thalia társaság, hogy a következő esztendőben már csak műsort kellett összeállítani, a publikum hitt a gárda erejében és zsufolásig töltötte meg a színházat. A „Thalia" előadásain a szellemi és pénzarisztokrácia legelőkelőbb reprezentánsai jelentek meg; főpróbáit minden színház tagja nagy előszeretettel látogatta. A harmadik esztendő már könnyen pergett. Igaz ugyan, hogy a színészek egy része kénytelen volt megélhetésük érdekében állandó színházhoz szerződni, de jöttek új tehetségek, akik elődeik által kiharcolt s győzedelmesen inaugurált stílusban, immár járt utakon haladhattak. — Schnitzler, Ibsen, Giacosa, D'Annunzio, Gorkij eleddig ismeretlen művei vonzották a Thalia publikumát. Bánóczi nagyszerű szeme felfedezte Lengyel Menyhértet, kinek „A nagy fejedelem" című darabjával egyengették útját későbbi hírneve eléréséhez. A kis társaság munkája nagyhorderejű volt. Új levegőt, új irányt hoztak. Örök érdemük van az ország irodalmának és színészetének fejlődésében. Bánóczi László a Nemzeti Színházban addig tétlenségre kárhoztatott Hevesi Sándor dr.-t nyerte meg rendezőnek. Az ő munkája hozta a megújhódást. Moly Tamás is invencióval rendezett; Bánóczi László pedig maga is hivatott, nagyszerű rendezőnek bizonyult. A művészgárda élén Forgács Rózsi állott. Ez a speciális egyéniségű, nagy talentum minden fellépésével meglepetést hozott. A férfiak közül Kürti József őstehetsége emelte a Thalia nívóját. A „Siralomház"-ban döntő sikert aratott, s egyszerre megalapozta hírnevét. A „Mária Magdolná"-ban Doby Ferenc, ez a korán, hadifogságban elhúnyt színészzseni emelkedett ki az ismeretlenségből, míg Wedekind „Hőstenor"-jában Doktor János egy öreg zenetanárt alakított és mélyen járó tehetségét, nagy karakterizáló erejét a közönség hatalmas tapssal ismerte el. A „Hőstenor"-ban mutatkozott be Kürthy György is, röviddel ezután a Nemzeti Színházhoz került. A többi tag is díszére vált az együttesnek: Judik Etel, Báthory Gizella, Verő Margit, Moly

Margit, Batizfalvy Elza, Kürthi Sári, Kelemen Mária s a szerepkörén színte revelációs újszerűséggel előretörő Forrai Róza, — míg a férfiak közül eredetiségével, ragyogó humorával Sándor József tűnt fel, de Bálint Lajos, Forró Pál, Vámos Hugó, Kiss Jenő mind hivatott apostolai voltak a Thalia eszméinek. A harmadik évben Törzs Jenő és Gellért Lajos neve tündökölt; hozzájuk csatlakoztak Bánóczi Dezső, Garas Márton, Kárpáti Jenő, a kiváló Somlay Artúr és Somlár Zsigmond, kik a bevált stílust jóllehet, még nagyobb diadalra vitték. A helyiség kérdése azonban végzetessé vált. A társaság vezetői tisztán művészi eszmékért szálltak síkra; élelmesebb üzletemberek kihúzták alóluk a gyékényt s egyszerre csak színpad, otthon nélkül maradt a Thalia kíváló gárdája. 1908-ban megszűnt. A színészeik nagyobbrészt más színháznál helyezkedtek el s a magyar művészet büszkeségei lettek.

Than Gyula, író, sz. 1867-ben, Debrecenben. Iskolái elvégeztével mint hírlapíró működött és több jelentős debreceni lapnak volt szerkesztője és a modern ujságírás képviselője. Debrecen társadalmi életében állandóan vezetőszerepe volt és az általa rendezett vidám estélyek jövedelmét állandóan szegényeknek juttatta. Több kitünő regényen és számos novellán kivül színdarabokat is írt. Darabjai: „Debrecen a holdban", (1897) revű, mely 40-nél több előadást ért meg. „A mi felünk", „Bogáti aranyasszony", „Katica királynő lett", „Parasztthűség", népszinművek, melyek sokszor kerültek színre. „Verpeléti kisasszony", vj. „Csak azért is", vj. „Szőke Ördög" színmű. „Zászlónk", színmű, stb. Meghalt 1930 szept. 6-án. A debreceni Csokonai Színház előcsarnokából temették el, Hajdú vármegye közönségének nagy részvéte mellett.

Than (Győrfi) Mariska, színésznő, sz. 1876 jan. 16-án, Debrecenben. Temesvárott végezte a színiiskolát. Első szerződése Makó Lajos igazgatóhoz kötötte, ahol 3 évig működött, majd Zilahy Gyula, Palágyi Lajos s Szabados László igazgatók társulatának jeles tagja. Vidéken jóhírű komika volt. Szerepei: Csibrákné (Kis gróf), Harrysonné (Leányvásár), „Nagymama", a „Három testőr" és „Testőr" anyaszerepei, Gonoszné (Falu rossza), stb. Huga volt Than Gyula írónak.

Tharasszovits Margit, énekes színésznő, sz. 1852-ben, Pesten, megh. 1926. szept. 21-én, u. o. Színpadra lépett 1869-ben; Szathmáry-Laczkóczyné tanítványa volt. 1870 nyarán Máramarosszigeten játszott. 1873 őszén egy magyar daltársulattal Oroszországba ment. Volt a Nemzeti és a Népszínház tagja; 1877—1878 telén Győrött volt primadonna, Mannsberger társulatánál, ezután többnyire Miskolcon játszott, de 1880-ban Aradon, majd felváltva Temesvárott, Nagyváradon, Szegeden, Szombathelyen; utóbb kómika volt. 1906 újévkor lett nyugdíjas. Igazgatói: 1880-ban Csóka Sándor, 1883—1884-ben Nagy Vince, 1886-ban Polgár Gyula, 1887-ben Krecsányi Ignác, 1889-ben Aradi Gerő, 1890-ben Feld Zsigmond, stb.

Tharasszovits Matild, színésznő, sz. 1857 szept. havában. Szinipályára lépett 1872 márc. 30-án, Bokody Antalnál. 1894-ben nyugdíjas lett. Mint Vihary Elemér (l. ezt) neje halt meg, 1915-ben, Cinkotán.

Théâtre paré, franciául „diszített színház". A fényes kivilágítást értik alatta. (Díszelőadás.)

Theatron = görög szó, a m. = látvány. Ebből készült a theatrum = színház. Theatrista = a színész neve; néha úgy mondták: deátrista. Theatrumi darab = színdarab. („Magyar Kurir", 1818. I. köt. 59. old.) Theátromi játszó = a színész neve a „Magyar Hírmondó" 1800 jún. 3-iki száma szerint.

Thern Károly, zeneszerző, sz. 1817 aug. 13-án, Iglón, megh. 1886 ápr. 13-án, Bécsben. Nagyatyja Salzburgban orgonaépítő volt, de a protestánsüldözés miatt Magyarországba menekült; Th. K. atyja városi hivatalnok volt Iglón; a fiú 13 éves korában Miskolcon tanult meg magyarul; a bölcsészetet Eperjesen hall-

Varsányi Irén

Vas Gereben (családi néven: Radánkovits József)

Várnai László

Vaszary Piroska

Vass József dr.

Vécsey Elvira

gatta. 20 éves korában Balassagyarmaton leánynevelőintézeti zongoramester volt. Pestre jövé, 1838-ban megírta Gaal József „Peleskei nótárius"-ának, majd 1842 okt. 14-én Vörösmarty „Fóthi dalá"-nak híressé vált zenéjét. 1841 január 24-én már mint a Nemzeti Színház másodkarmestere dirigálta a „Peleskei nótárius"-t. Egy év múlva azonban Németországba ment, tanulmányait, tapasztalatait gyarapítani. Visszatérve, 1853—1864-ben a Nemzeti Zenede tanára volt, a Budapesti Zenekedvelők Egyesületének igazgatója is lett. Zongoradarabokon és férfikarokon kívül operákat írt: „Gizul" (Lengyel Dániel szöv.), bem. a Nemzeti Színház, 1841 dec. „Tihany ostroma", komoly lantos opera 3 szakaszban (Császár Ferenc szöv.), u. o. 1845 ápr. 12; „A képzelt beteg" (Molière után), u. o. 1855 okt. 11. —Fiai Bécsbe származott zongoraművészek, Budán születtek: Willy, 1847 máj. 22., Louis, 1848 dec. 18.

Thespis kordéja. Thespis görög tragédiaíró és színész volt, sz. 610 körül, Kr. e., Ikariá-ban. Horatius szerint kocsin szállítható színpadon adta volna elő műveit, innen „T. k." a m. = vándorszínészet. („T. k." címen [„Földön járó csillagok" alcímmel] írt Jókai egy prológust a magyar színészet 100 éves jubileumára. Bem. 1890 okt. 24. Nemzeti Színház.)

Thurner Mihály dr., Sopron szab. kir. thjf. város polgármestere, sz. a sopronmegyei Márcfalva községben, 1878 dec. 12-én. 1918-ban egyhangú választással a soproni polgármesteri székbe emelték. Tevékeny működést fejt ki mindenkor a legjelentősebb soproni társadalmi egyesületek irányítása körül. 10 esztendeje áll élén a Dunántúl egyik legtekintélyesebb és levirágzóbb irodalmi és művészeti egyesületének, a Soproni Frankenburg Irodalmi Körnek. A nehéz háborús viszonyok között kifejtett működésének elismeréseül még 1918-ban megkapta a II-od osztályú polgári hadi érdemkeresztet, 1928 december 14-én pedig Bethlen István gróf miniszterelnök személyesen hozta el Sopronba Thurner polgármesternek a II. osztályú magyar érdemkeresztet. Lelkes híve a színészetnek, Sopron város magyar színészetének megmentője, aki tűzzel-vassal is — ha kellett — kiverekedte a magyar színészet számára a létalapot.

Thury Elemér, színész. (Lásd: Túri.)

Thury Mária, színésznő, sz. 1899 márc. 3-án, Aradon. Császár Imre és T. Halmy Margit növendéke volt. Somlay Arthur társulatával lépett fel először Bécsben (1925 júl. hó), majd a Renaissance Színház és 1926-ban a Magyar Színház tagja lett. Pályanyertes propaganda-filmjeit ő maga rendezte és azok főszerepeit is meglepő színészi kvalitásokkal játszotta. Irodalmi téren főleg a gyermekmeséivel arat őszinte sikert. Újabban a rádióban és alkalmilag rendezett irodalmi estéken szerepel (szavalás, felolvasás). A „Színészújság"-ba ír kulturális és szociális cikkeket. Tehetséges Ady-interpretátor.

Thury Zoltán (újfalusi Köpe) író, hírlapíró, sz. 1870 márc. 7-én, Kolozsvárott, megh. 1906 aug. 27-én, Budapesten. Gimnaziális tanulmányai után rövid ideig vidéki színész volt, majd uságírói pályán működött. (Szeged, Pécs.) Színművei: „Suzanne", verses dramolett 1 felv. Sztojanovics Jenő megzenésítette és „Ninon" cím alatt bem. a m. kir. Operaházban. Bem. 1892 jan. 14. Szeged. — „Katinka", népies zenedr. Zen. szer. Orbán Árpád. Bem. 1898 aug. 12. Fővárosi Nyári Színház. — „Katonák", színmű 3 felv. Bem. 1898 nov. 19. Vígszínház. — „A tengerszem tündére", tündéries színjáték 3 felvonásban. Bem. 1906 november 7-én, Magyar Szinház. Társsz.: Heltai Jenő. Zen. szerz. Jakóbi Viktor. — „Asszonyok", színmű 3 felv. Bem. 1900 márc. 23. Nemzeti Színház. — „Ilona", társad. szmű. Bem. 1909 ápr. 28. Kolozsvár. — Szinműfordítása: „A szentbernáti barátok", szmű 5 f. Irta: Ohorn Antal. Bem. 1905 márc. 16. Vigszínház.

Thurzó Gerő, balett-táncos, tánctanár, sz. 1888-ban, Mágocson (Baranya m.). Középiskolái elvégzése után a Dalcroze-

tanfolyamot végezte. Szt. Gallen, Zürich városi szinházaknál működött, mint tánctanár és táncművész. 1911 óta városi tisztviselő.

Tiborc, a legszebb magyar szomorújátéknak — annál is több — nemzeti költeményünknek, Bánk bánnak, csodálatos megérzéssel rajzolt, zseniálisan eredeti alakja. Ha Katona József örökéletű művét világirodalmi mértékkel bíráljuk, úgy elsősorban Tiborc alakja szerzi meg írójának a pálmát. Túl minden nemzeti szent eszmén, bármely ország fia felismerheti benne a nép jajkiáltásának megtestesítését. Elkeseredett, mégsem lázadó jobbágy:

„Ő cifra és márványos házakat
Építtet; és mi csaknem megfagyunk
Kunyhónk sövényfalai közt — — —
Ki irja fel keserves könnyeinket,
Hogy jó királyunk megláthassa azt!"

Mikor Bánk bán erszényt nyom a szegény Tiborc kezébe, a költő jövőbe látó ihlángesze ezeket a szavakat adja Tiborc ajkaira:

„Szép pénz; de adhatsz-é hát mindenik
Szükölködőnek?..."

Katona József itt váteszi nagysággal érkezik későbbi korok s főleg a mai idők problémáihoz. Ösztönösen megérzi, hogy az egyforma boldogulás elve utópia. Teljes erejével törekedett minden jellemalakító színész arra, hogy Tiborc szerepét műsorába illessze. Kiváló Tiborc volt: Szilágyi Pál, Bartha János, Ujházi Ede, Hegedűs Gyula, Pethes Imre stb, — az operában Ódry, Takáts. (D. I.)

Tigris és hiéna, Petőfi Sándor 4 felv. történeti drámája, a játékszini választmány 1846 jan. elfogadta előadásra. A dráma Predzlava és Borics-ról szól, vak Béla idejében játszik. 1883 nov. 3-án előadták Kolozsvárott.

Tihanyi apátság. 1831-ben az épülő balatonfüredi szinház céljaira 20.000 téglát adományozott. (V. ö. Balatonfüredi szinészet.)

Tihanyi Béla, szinész, sz. 1883-ban, Miháldon. (Somogy m.) Szinipályára lépett 1902-ben, Nádassy igazgatónál. A vidék nagy társulatainál működött, végül Pestre szerződtették, a Blaha Lujza Szinházhoz. Érces bassbaritonja énekes szerepkört nyitott meg számára s csakhamar a klasszikus operettek nélkülözhetetlen oszlopa lett. Átgondolt játéka, férfias egyénisége nemes veretet adott alakításainak. Azok közé a tömörhangú énekesek közé tartozott, akik igen jó szinészek. Tudott könnyed is lenni s egyidőben keresett énekes bonvivant volt. „A víg özvegy" Danilójától „Carmen" Escamillójáig győzte tehetséggel, erővel; Rip van Winkléje kifogástalan, emlékezetes teljesítmény úgy szívhez szóló, mint átérzett, átgondolt játék tekintetében. Nagyvonású alakításai közül a „Golem" áll első helyen. Tiszta magyar beszéde prózai darabokban kitünően érvényesült. „Hotel Imperiál"-beli Tábornok alakítása kiegyensúlyozott művészi produkció. — Ma „Ocskay brigadéros" markáns Szörényije volt, holnap a „Leányvásár" Tomja. Hoffmann csodadoktora nem maradt el Arcübasev „Féltékenység"-beli vad, kaukázusi hercege mögött. Ugynevezett „ütilité" volt és mégis minden hangja, lépése messze esett a sablonos, átlag színészettől.

E lexikon színészettörténeti hiányt pótol. Lehetetlen itt elhallgatnom: szomorú viszonyaink okozzák az 1931 esztendőben, hogy ilyen erők, mint Tihanyi Béla, ma tétlenségre vannak kárhoztatva. (D. J.)

Tihanyi Miklós id., szinész, sz. 1850 okt. 2-án, Nagybajomban, Bihar m., megh. 1885 márc. 31-én, Budapesten. Atyja kiskereskedő volt és fiát is kereskedőnek szánta, de T. nagyobb hajlandóságot érzett a szinipályára s 1865-ben felcsapott szinésznek, Kocsisovszky szintársulatánál, Debrecenben, utána Kassán és Győrött működik, aztán Latabár Endréhez a Dunántulra szerződik, hol híre nőttön-nőtt, ugyannyira, hogy az 1875. évben megnyíló Népszinházhoz Rákosi Jenő T.-t is sietett leszerződtetni. A jeles művész már a megnyitó előadáson megnyerte a fővárosi közönség általános tetszését, mely azóta egyre fokozódott. 1879 jun. 13-án a Nemzeti Szinházban vendégszerepelt (Tündérlak — gróf Vámházy), a mikor

a „Fővárosi Lapok" így írt róla: „Gróf Vámházy tábornok szerepét játszotta természetes egyszerüséggel, jóizü kedéllyel, s nagy tetszés mellett. Mint halljuk, ő már pályája kezdetétől fogva kizárólagosan az apai szerepkörre képezte magát, melyre határozottan tehetsége s hivatása van. Alakja magas, szép szinpadi alak, hangja rokonszenves s különösen alkalmas az öreg urak bonhomiájának szinezésére; modora mesterkéletlen, természetes, s játékában semmi olyan nincs, a mire rá lehetne fogni, hogy a provinciáról hozta magával", 1879 febr. 24-én feleségül vette a görög egyesült egyház szertartása szerint Pecze Terézt, a Nemzeti Szinház táncosnőjét. Gyermekei: T. Miklós és Mariska. — Temetése a Kerepesi út 50. sz. házból volt. A Népszinház előtt Lukácsy Sándor búcsúztatta, a sirnál pedig Vidor Pál. Sirkőleleplezése 1888 jun. 1-én volt. Főbb szerepei: Plinchard (Lili), Pusztabiró (Sárga csikó), Keszeg Mihály (Vereshaju), Peták káplár (Piros bugyelláris), Peterschop (Kisasszony feleségem), Bíró (Cornevillei), Pék mester (Milimári), Atya (Igmándi kispap), Gonosz Pista (Falu rossza), Zajthay (Peleskei nótárius) stb.

Tihanyi Miklós ifj., szinész, sz. 1880 jan. 10-én, megh. Budapesten, 1913 május 11-én. Vidéki szinészkedés után felkerült a Vígszinház gárdájához, ahova Nagyváradról 1906 május havában szerződött. Első nagy, döntő sikerét Bródy Sándor „Tanítónő"-jében aratta, a tanító szerepében. Humora száraz, mindig izléses, művészi, — organuma, beszédtechnikája egyformán pompás volt. Faludi Gábor búcsúztatta. A kerepesi-temetőbe temették, díszsírhelyre. 1915 máj. 9-én volt a sírkő-leleplezése; sirkövén Kiss Józsefnek a következő négysoros verse van bevésve:

Fakasztál mosolyt, könnyeket,
Művész, ahogy tetszett neked,
A játéknak im végeszakadt,
A taps elfogyott, a könny maradt.

Tihanyi Vilma, operaénekesnő, drámai szoprán, sz. 1900 szept. 20-án, Gyöngyösön. A Zeneművészeti Főiskola operai osztályának végeztével, 1921-ben a M. Kir. Operaház szerződtette. Elsőrangú szerepei: („Carmen") Micaela, („Holt szemek") Arzinoe, („Bohémélet") Mimi, („Pillangó kisasszony") Csocsoszán, („Turandot"), „Gioconda" és „Aida" címszerepei, („Othello") Desdemona, („Álarcosbál") Amália, („Végzet hatalma") Leonora, („Sába királynője") Sulamit, („Faust") Margit, („Farsangi lakodalom") Zsuzsika, („Cigánybáró") Saffi, („Parasztbecsület") Santuzza, („Tannhäuser") Erzsébet, („Bolygó hollandi") Senta, („Mesterdalnokok") Éva, („Lohengrin") Elza, („Don Juan") Donna Anna. — 1923 óta Záborszky Endre dr. min. titkár neje.

Tihanyi Vilmos, rendező, sz. 1882 ápr. 26-án, Budapesten. Szinpadra lépett 1901-ben, Balla Kálmán szinigazgató társulatánál, innen Krecsányi Ignác, majd Krémer Sándor igazgatóhoz szerződött, a hol már mint elsőrendü szinész müködött. 1908-ban Mezei Béla győri társulatához került, a hol az igazgató megbízta egy darab (Elvált asszony) rendezésével. Innen számítható rendezői tevékenysége. 1909-ben Komjáthy János kassai társulatához szerződött. Itt már egymásután bízták rá az operettek rendezését, úgy hogy rövidesen ő lett a kassai szinház főrendezője. Komjáthy társulatától Sebestyén Gézához került és az ő társulatánál volt első pesti rendezése a „Túl a nagy Krivánon" (Budán). Mint szinész kedvenc szerepei voltak a: „Bolond", „Cigányprímás" és „Danilo". A temesvári társulattal 1920-ban a Budai Szinkörben az „Orfeusz az alvilágban" c. darab rendezésével oly átütő sikere volt, hogy Wertheimer Elemér a budapesti Revue Szinházhoz szerződtette főrendezőnek, melyből rövidesen Blaha Lujza Szinház lett. 1922-ben átment az Unióhoz és azóta a mai napig a Király Szinház főrendezője. Ujszerű, merész elgondolású rendezéseivel úgyszólván iskolát teremtett Pesten, a tömegek mozgatásával, a szinpadi ötletek ujszerüségével biztosította az általa rendezett darabok sikerét. Nevezetesebb rendezései a felujitások közül a

„Sulamit", „Orfeusz", „Rip van Winkle", az ujdonságok közül pedig: „Fifi", „Régi jó Budapest", Mersz-e Märy", „Diákszerelem", „Királynő rózsája", valamint a Király Szinház utóbbi éveinek úgyszólván valamennyi darab beállítása.

Ti ittátok be lelkem lángját
Régi szinházunk kedves kövei:
Ti fogadjátok már ismerős életekbe
Kilobbant poromat.
(Jászai Mari sírfelirata. A kerepesi temetőből.)

Timár Ila, énekesnő és színésznő, sz. 1902 szeptember 25-én, Debrecenben. Kereskedelmi érettségit tett és az Orsz. Színészegyesület iskoláját abszolválta (1922). Mint diáklány nagy sikerrel lépett fel Mariházy társulatánál, a „Csárdáskirálynő" „Stázi" szerepében. Már mint növendék tagja volt a Városi Szinháznak és itt a „Bucsukeringő" egyik előadásán tünt fel; kellemes, lágyan csengő hangja, megjelenése, az ismert primadonnák közé emelte. Többször volt Sebestyén Gézánál (Miskolc), Palágyi Lajosnál (Szeged), de a leghuzamosabb időt Kardoss Géza társulatánál töltötte, Debrecenben. 1929 szeptemberben a Belvárosi Szinházban hosszabb ideig vendégszerepelt a „Nászéjszaka" c. operettben, sikerrel. Szerepei: „Lili", „Bob herceg", „Hollandi menyecske", „Marica grófnő", „Utolsó Verebély-lány", „Csikágói hercegnő", Leonora (Troubadour), „Traviata", „Pillangókisasszony", Gara Mária (Hunyadi László), Gilda (Rigolettó), „Tosca", Olympia és Antonia (Hoffmann meséi) stb.

Timár János, színész, sz. 1836-ban, Várpalotán, Veszprém m., megh. 1876 jun. 4-én, Nyiregyházán. 1851 dec. 1-én lépett a szinipályára, minden készültség nélkül, de vasszorgalma és fáradhatatlan igyekezete által csakhamar felküzdötte magát azon jelesek sorába, kiknek neve a magyar szinművészet történetében sokáig élni fog. Előbb szabólegény volt Pesten és kellemes népdalaival, elmés ötleteivel mulattatta társait. Szerette a szinházat és gyakran ellátogatott a karzatra és a látott dolgokat örömest utánozta a műhelyben. Egy ízben azt mondták a társai: „Jancsi, belőled még valaha komédiás lesz!" Mire T. nem is nyugodott mindaddig, amíg szinésszé nem lett. A Nemzeti Szinházban Fodrák Miska („Csizmadia mint kisértet") szerepében mutatkozott be, később szerződtette az intézet. Visszatérve a vidékre: operett-buffókat játszik leginkább, sőt jellemszerepeket is. Volt egy időben rendező és igazgató is és példás buzgalmat fejtett ki a nemzeti szinészet felvirágoztatása érdekében. Siremléklelepezése 1883 aug. havában volt. — Első neje: Nagy Róza, énekesnő, — kitől elvált, majd Rott Erzsi táncosnőt vette feleségül, megh. 1917 febr. 4-én, Rákosszentmihályon.

Timbre, francia szó, (ejtsd: tembr; a m. érchang, bélyeg) szinészi értelemben a hang szinét, csengését jelenti. Főleg magasabb énekművészet terén (opera) használt kifejezés. Pl. „Telramund (Lohengrin) hangban sötétebb timbret követel, Wolfram (Tannhäuser) lágyabb csengést".

Tingl-tangl (daloskávézó). Tangl berlini népénekesről van elnevezve, ki néhány évtizede legnagyobb sikerét „Zum Tingelingeling" c. zengő (triangulum) — kisérettel énekelt — dalával aratta. (Toldy Géza: Varázsrontó. Budapest, 1909. — 270. old.)

Tipka Lujza, magyar operaénekesnő, sz. Kőszegen. Itt Szlávik János volt énekmestere; majd bécsi konzervatóriumon tanult; 1851-ben Sopronban énekelt, 1852-3-ban Königsbergben; május 9-én a pesti Nemzeti Szinházban („Mártha") lépett fel s 10 hónapra szerződtették. „Hangja eléggé erős és terjedelmes, de magasb művelete még hiányozni látszik", írta róla a „Budapesti Hirlap". 1855-ben Grác, 1857 május óta Prága, 1862 passaui udv. szinház, majd Stuttgart és Berlin az állomásai. Férje: Weinlich Ferenc karnagy lett, a kivel együtt Grácban énekiskolát nyitott.

Tipus. Valamely faj, valamilyen nemzeti sajátosság jelentkezése a szinész ábrázolásában. T. kiterjed magára a szin-

játszásra is, igy beszélhetünk tipikus olasz, tipikus angol, tipikus zsidó stb. szinjátszóról. Hazánkban különféle külföldi vendégszereplések alkalmával találkozhattunk szinjátszási T.-kal. (Salvini, Rossi, Novelli, Zacconi, stb. tipikus szinjátszása, Sada Yakko japán társulata, Stanislavskyék bemutatkozása, stb.) T. alatt magyar vonatkozásban azt a szinjátszói alakítóképességet értjük, amely magyar, vagy történeti daraboknál a magyar fajt, a magyar testi és lelki tulajdonságait a legharmónikusabban tükrözteti vissza. **(Zólyomi Jenő.)**

Tiráda (tirade, francia szó) a. m. szóáradat, gondolatelnyujtás. Egyes jelenetek felépítésénél nagy súlyt helyezett az iró a frázisokra, szóhalmazra, ez ma már túlhaladott, elavult forma; a modern drámairodalom művészi igazságokat keres, emberibb embereket formál. Schiller Frigyes ifjukori romantikus műve: „A haramiák" számos tirádából áll; a nagy költő későbbi műveiben talán artisztikusabb megirásban kultiválta a tirádát, de végleg sohasem mondott le róla.

Tisza László, mecénás, 1794 jul. havában „a magyar Jádzó Színnek megörökítésére szolgáló tőkepénzek kipótolására" 1000 Rhfrtot adományozott. —

Tisza Karola, táncosnőből lett énekesnő, sz. 1888 máj. 3-án, Pécsett, a hol atyja karnagy volt. A M. Kir. Operaházba még gyermekkorában került a balletiskolába; felserdülve, Lindh Marcellánál tanult énekelni s Mader igazgató a Népszinház-Vígoperához szerződtette énekesnőül. Csakhamar vidéki primadonna lett; majd más nagyobb városok ünneplik: 1911-ben Pozsony, 1913-ban Miskolc; 1914 nov. 13. a Király Szinházban a „Vilmos huszárok" operett női főszerepében látjuk. 1920 szept. 18. a Városi Szinház „Hermelines nő" c. operettjében Sophie Lavale-t kreálja.

Tiszay Andor, szinész, rendező és iró, sz. 1900 jul. 5-én, Győrben. Egyetemi tanulmányai után, 1921-ben lép a szinipályára. Eleinte külvárosi szinházakban titkárkodik (Kisfaludy Szinház, Budapesti Szinház, Tarka Szinpad, stb.), majd 1923-ban megszervezi Forgács Rózsi Kamaraszinházát és annak ügyvezető titkára lesz. Közben átveszi egy időre a főváros által szubvencionált Népszinházat is. 1924-25-ben a Magyar Szinházban játszik, azután külföldre utazik filmezni. 1926-ban különböző kisérleti előadások rendezését vállalja. Közben előadja a Rádió egyik darabját, amit 1929 és 1930 tavaszán, Ódry Árpád rendezésében, a Nemzeti Szinház együttesével ujból előadat. 1926-27-ben visszaszerződik Forgács Rózsi Kamaraszinházához titkárnak. 1928 tavaszán megszervezi Rékai Andrással együtt az állami Szinpadművészeti Studiót. 1928 őszén megindítja a Rendkivüli Szinpadot, amit három bemutató előadás után beszüntet, mivel közben szerződteti a M. Kir. Operaház s. rendezőnek. Szinészettudománnyal foglakozó cikkei és fordításai a különböző magyar és külföldi heti, napilapok és tudományos folyóiratok hasábjain jelennek meg. E lexikonnak munkatársa.

Tiszay Dezső, szinigazgató, sz. 1854 ápr. 28-án, Szegeden, megh. 1900 jul. 3-án, Luzernben. 1875-ben lett szinész, a Népszinháznál s mint operettbuffó és szalonkomikus a vidéki szinészet egyik legkedveltebb és legrokonszenvesebb tagja lett. 1887-ben igazgatáshoz fogott, előbb Kassán, majd Debrecenben, később Miskolcon és Pécsett működött. Agilis, áldozatkész igazgató volt, előadásai mindenkor művészi szinvonalon állottak. — Alelnöke volt az Orsz. Szinészegyesületnek és tevékeny részt vett a vidéki szinészet mozgalmaiban.— Első neje: Turner Ilka, (Matisevics Izabella), szinésznő, sz. 1857-ben, Eperjesen; szinpadra lépett: 1876-ban, megh. 1903 febr. 20-án, Ungvárt. Második neje: Ellinger Ilona, énekesnő, sz. 1862-ben, Tatán; szinipályára lépett: 1877-ben, a Népszinházban. 1906 jan. havában nyugalomba ment. Megh. 1920-ban.

Titkos Ilona, (ördögkúti), szinésznő, sz. 1903 máj. 21-én, Kolozsvárott. Elszegényedett gentry-familia gyermeke.

Szülővárosában kereskedelmi iskolát végez, hogy az élettel való küzdelemre felkészüljön. Édesatyja a kolozsvári Karolina-kórház főgépésze, — Bródy Sándor-i figura, mulatós, tradicióból könnyelmű, a régi uriasságot felejteni s abbahagyni nem tudó magyar úr, — a háború is elmélyiti a kis család válságát, amelynek sorsát egy kritikus pillanatban az egyetlen gyermek dönti el: Kolozsváron mindent likvidáltat s anyjával feljön Budapestre, ahol beiratkozik a Színészegyesület iskolájába. Óriási nélkülözések között végzi tanulmányait; hogy édes anyját eltarthassa: a Weiss Manfréd-féle hadikeztyü-gyárban vállal akkordmunkát. Auguszta főhercegnő egy ízben a gyárat inspiciálja s 200 munkáslány között rámutat Titkos Ilonára s az őt kalauzoló főmérnöktől megkérdezi:

— Ki az a lány?

— Ez, kérem, egy hivatalnoklány, — felelte a főmérnök, — aki nem kap állást . . . — Érdekes, — jegyezte meg a főhercegnő, — hogy kiválik a többi közül . . .

. . . Aminthogy különvált azóta pályáján is a többi közül. A Vígszinház szinpadán vizsgázik, Sudermann „Otthon"-ában. Első szerződése Bárdos Artur Belvárosi Szinházához köti, amelynek szinpadán Szép Ernő: „Patika" c. vj.-ában a „Tündérkirálynő" — néhány szavas szerepében látják őt először komoly esti szinpadon, de a karrierje Egyed Zoltán: „Rouge et Noir"-jában indul el: a fiatal szinésznő hatalmas feltünést kelt s Beöthy László felsiet a színpadra s igy mutatkozik be az akkor még névtelen Titkos Ilonának: „Beöthy László vagyok, engedje meg, hogy kezet csókoljak magának, mert maga a magyar szinpad egyik legcsillogóbb igérete. Nagyon, nagyon tehetséges!" . . . Másnap este Hajó Sándor s az akkor induló Szenes Béla már ott ülnek a szinház nézőterén s figyelik az uj szinésznőt. Még előadás után megkapja „A buta ember" női főszerepét, amelynek premierjén már lelkesen ünneplik. 150-szer játssza ezt a szerepet. Ezután Strindberg: „Mámor" c. színműve következik, majd felejthetetlen alakítása a „Kékszakáll nyolcadik feleségé"-ben, a melyről egy szinte önfeledten áradozó sajtóvélemény hirdeti, hogy a magyar szinpadnak új csillaga született. 1925 szeptember 25-én színpadot változtat: a Magyar Színházban eljátssza a „Masa pénzt keres" főszerepét s a robusztus drámai tehetségről kiderül, hogy könnyedébb s graciózusabb, mint a legpárizsibb francia szinésznő. A direktorok vérszemet kapnak, még néhány francia darab s egy kritikus elnevezi magyar Spinelly-nek. Jön Maugham „Eső"-je. Az ausztráliai part whyski-szóda-gőzű letargiájában úgy vísít fel a hangja, mint a vércsé, a „Peripherie"-ben s a „Két lány az uccán"-ban egy, az élet mélységeit ismerő nő szólaltatja meg a szív felcsukló hangjain a gázlámpás éjszaka bánatát. Közben a „Dr. Szabó Juci" százas szériája szinesíti az érdekes repertoárt. Főbb szerepei még: „Játék a kastélyban", „Volga-bár", „Árnyhalász", „Névtelenek", „Mihályiné két lánya", „Yes", „Pas sur la bouche". Az elmult szezon végén ujból fellángoló sikert arat, a kánikula kellős közepén bezárt szinházak némaságában, estéről-estére táblás ház előtt egy fiatal iró első darabjában, a „Meddig fogsz szeretni?"-ben. Müvészete: a primitivségig való leegyszerüsítése a szinpadi dialektikának, körülbelül a Moissi-módján és eszközeivel. Sikere: az a szonórus, érzékien forró, bársonyos hang, amely az ékkövek annyi szineiben csillog s az a bizonyos Ellinor Glyn-i varázs, amelyet egy új terminus technikussal sex appeal-nek neveznek. Holott minden csak elnevezés. Igazi titka a sikereinek az az ősi egészség, egyszerüség és őszinteség, amely szivéből, lelkéből s testéből úgy árad, mint a napfény.

Titoknok. A szinházi titkár hivatalos neve a legrégibb időkben. Szigligeti Ede is „titoknok"-i minőségben szerepelt a hivatalos iratok aláirásánál, a szinlapok szerkesztésénél, azonban az 1846 aug. 22-én kelt hivatalos hirdetményen már mint „titkár" szerepel és ezt a szót használták már azontúl a magyar szinházi titkárok. (V. ö. „Életképek", 1846. II. köt. 154 old.)

Titta Ruffo, világhírű olasz operaénekes, bariton, sz. 1877 jul. 9-én, Pisában. Rézműves atyja mellett dolgozott 20 éves koráig; mindössze 6 hónapig tanult énekelni Milanoban, Cecillánál, aztán a római Costanzi-szinház „Lohengrin"-jében mint hirnök debütált. Első igazi nagy sikerét Lissabonban, a San Carlo szinházban aratta; azóta Párizson át Sz. Pétervárig minden nagy operaházban ünnepelték, Észak és Középamerikában 9, Délamerikában 10 évad hőse volt. Budapesten vendégszerepelt: a M. Kir. Operaházban, 1912 márc. 26-án, mint Sevillai borbély, 28-án mint Rigoletto, ápr. 1-én mint Hamlet; majd a Népoperában 1913 ápr. 11. mint Luna („Troubadour") és 15-én mint Hamlet. Ezután 12 évig Európában nem énekelt (3 és fél évig a világháboruban harcolt) s ezután első útja hozzánk vezetett: a M. Kir. Operaházban 1925 ápr. 4-én ismét Figarót énekelte, 8-án pedig Hamletet. Utóljára a Népoperából lett Városi Szinházba jött. 1928 ápr. 27-én mint Scarpiát („Tosca") és 30-án mint „Figaró"-t ünnepelhettük. Egyébiránt 67 szerepe van, különösen szereti Rubinstein Antal „Démon"-át és Leoncavallo „Oedipus"-át, melyeket azonban — ép úgy, mint testvérbátyjának, Titta Ettorénak magyar tárgyú operáját, nálunk nem adnak.

Tittel Bernát, karnagy, zeneszerző, sz. 1873 jan. 6-án, Bécsben. Az idősb Hellmesberger hegedütanitványa volt, a bécsi udv. opera és a Hofkapelle (udv. templom) zenekarának tagja: még fiatalon Karlsruhéba Mottl Félix mellé került másodkarnagynak; Halle, majd a bécsi Volksoper karmestere lett és zenekari hangversenyeket rendezett. 1915-ben az udv. opera dirigense lett, innen szerződtette a M. Kir. Operaház 1923 májusban karnagynak, s adta 1925 jún. a főigazgatói címet. „Aida" és a Nibelung-triologia dirigálása voltak első tettei. Emlékezetes az 1925 dec. 19-iki estéje: ekkor századszor dirigálta „A nürnbergi mesterdalnokok"-at. — Még szerződtetése előtt több ízben állt filharmónikusaink élén, olyan nagyszabású feladatokkal, minő Berlioz „Faust elkárhozása"-nak vezénylése. A M. Kir. Operaházat 1926-ban hagyta el. Hogy jelentékeny karnagy: az is bizonyítja, hogy 1927-ben Párizsban ő mutatta be Strauss Richárd nagy „Alpensymphonie"-ját. „Borgia Cézár vége" c. operája több német színpadon sikert aratott; nálunk nem adták.

Tóga, a rómaiak főruházata a tunica felett. A T. egyik felső végét a bal vállnál előre vetették s úgy vették fel a hátra; a másik felső végét a jobb kar alá húzták s azután a bal vállra vetették vissza. A mellen így keletkezett nagy redőt zseb gyanánt használták. A T. díszesebb kiállítású is volt, ezt ünnepélyes alkalmakkor vették fel. (A T. használatának ismerete a magyar szinészek érdekkörébe is vág.)

Tokody János (szentandrási) sz. 1776-ban, tartományi biztos, ifju korában zászlós, később Bihar vm. szolgabirája, megh. 1839 aug. 13. Debrecen. Szinműve: „A pártosság tüze", szinmü Ziegler után; a kolozsvári szinház 1815-ben történt megnyitására 18 szinmű-pályázó közül ő nyerte el a babért. Ekkor Katona József „Bánk-bán"-ja későn jött, vagy elveszett. (V. ö. Bánk bán.)

Tolcsvai szinészet. A zemplénmegyei Tolcsván az első szinielőadás (műkedvelőkkel) 1815 márc. 9.-én volt „Emberszerető társaság" elnevezés alatti nemes ifjakból alakult társaság kezdeményezésére. („Magyar Kurir", 1815. 29. sz.) 1868 okt. havában Nyiry Kerék György, majd 1871 jun. havában Sebők Lajos volt itt a szinigazgató.

„Toldi", utóbb **„Toldi szerelme",** mai napig leghatalmasabb magyar zenei alkotás. Zenés dráma: a szöveg eredetileg Csiky Gergely alkotása; a zene Mihalovich Ödöné, az Orsz. M. Kir. Zeneakadémia igazgatójáé, aki Wagner Richardnak egyetlen tanítványa volt s mind a három nagy művét (Hagbarth és Signe; Toldi; Eliana) „A Nibelung gyürüje" stílusában írta, persze az Arany János Toldi-trilogiájából vett művet magyaros zenei motívumokból építve. „Toldit" a

M. Kir. Operaházban először 1893 márc. 18.-án adták, a következő szereposztással: Lajos király — Ney Dávid; Toldi — Perotti Gyula; Rozgonyi — Szendrői Lajos; Piroska — Szilágyi Bella m. v.; Erzse — Szilágyiné-Bárdossy Ilona; Tar Lőrinc — Takáts Mihály; Bence — Tallián János; Bajmester — Veres Sándor. Ekkor még Toldi volt a mű címe és 1893 április 3.-áig 7-szer adták; azután a szerző átdolgozta művének harmadik felvonását s ennek új szövegét Ábrányi Emil írta; ő keresztelte a dalmű címét "T. szerelmének"; ez új alakjában 1895 febr. 28.-án adták először; a királyt ekkor már Várady énekelte, Erzsét Kaczér Margit és Tar Lőrincet Beck Vilmos, ezzel az új szereposztással 1895. április 5-éig ismét háromszor adták. Végül ismét uj betanulással és Márkus Dezső dirigálásával 1904. április 12.-én elevenítették fel. Toldit Bohnicsek Gyula énekelte, Piroskát Vasquez Itália gr., Erzsét Berts Mimi, Bencét Szemere Árpád, Tart ismét Beck. — Fényes szereposztása volt a műnek 1909 nov. 14.-én; színlapja ime: Lajos király — Szemere Árpád; Toldi Miklós — Környei Béla; Rozgonyi Pál — Venczell Béla; Piroska — Vasquezné Itália gr.; Erzse — Sándor Erzsi és utóbb felváltva Ambrus Zoltánné; Tar Lőrinc — Takáts Mihály; Lorántfi — Pichler Elemér; Bajmester — Ney Bernát. Vezényli Kerner István karnagy, rendezi Alszeghy Kálmán főrendező.

(Kereszty István.)

Toldy Ferenc, egyetemi tanár, a magyar irodalomtörténet megalapítója, sz. 1805 aug. 10.-én, Budán, megh. 1875 dec. 10-én, Pesten. Iskoláit Pesten és Kassán járta. Irodalmi működését 1818-tól kezdte. Szinművei: „A haramják". (L. o.) dr. 5 felv. Irta: Friedrich Schiller. Ford. 1823. Pest. Előadták 1839 jun. 16.-án. „Február hatodika". Előjáték. Előadták: a budai Népszinház Kisfaludy-ünnepén, 1862 febr. 4.-én. Fia:

Toldy István, író sz. 1844 jun. 4.-én, Pesten, megh. 1879 dec. 6.-án, u. o. Iskoláit Pesten és Pozsonyban járta, a jogot a pesti egyetemen hallgatta. 1867-ben fogalmazó lett a belügyminisztériumban. 1875-től minden erejét az irodalomnak szentelte. Ismertebb szinművei ezek: „Universal-genie, vagy a 27 női szépség", életkép 1 felv. Budai Népszinházban, 1861 márc 12-én került szinre. „Házasság láttatlanban", vj. 1 felv. 1861 máj. 1.-én. U. o. „Jól megnézd, kit szeretsz", vj. 1 felv. 1861 dec. 21. Győr. — „Jő a francia", népsz. Társsz. Berczik Árpád. Bem. 1863 márc. 16. Budai Népszinház. „A jó hazafiak", vj. 4 felv. 1872 márc. 25. Nemzeti Szinház. „Az uj emberek", vj. 1 felv. 1872 okt. 18. u. o. adták elő. „Az apostol", népsz. 3 felv. Zen. szerz. Káldy Gyula. Bem. 1874 máj. 27. Budai Szinkör. „Livia" szinmű (1874), „Kornélia", szinmű 3 felv. 1874 dec. 4. Nemzeti Szinház. Szinműfordítása: „Két testvér", dráma. Irta: D'Ennery és Cormon. Bem. 1877 szept. 23.

Toldy László dr. (ifj.), zeneszerző, sz. 1882 márc. 7-én, Budapesten, megh. 1929 márc. 20-án, u. o. A nagy Toldy Ferencnek egyetlen unokája. Fiatalon végezte el zenei tanulmányait az Orsz. Zeneakadémián (Koessler tanítványa), s jogtudor lett. A Nemzeti Zenedében, majd 1920-ban Ujpest városi zeneiskolájában zeneelméletet tanított; még nem volt 32 éves, mikor 1914 elején a zene összes ágainak egyetemi magántanára lett; utóbb rendkívüli tanár is. Az Erzsébet-Népakadémián több éven át tartott zenetörténeti előadásokat. Zenekari műveit a Bp. Filharmóniai Társaság adta elő; operái közül csak a 20 éves korában írt „Sigrid" (1 felv. szövegét is maga írta) került a M. Kir. Operaház szinpadára, 1905 márc. 19.-én. Többi operái: „Az élet álma" (szöv. maga írta), „Cesarini", 3 felv. (Lux Lajos szövegére), „A zöld kakadu" (szövegét Schnitzler Artur német drámájából maga írta) kéziratban maradtak. — A nagytehetségű, komoly zenész egyszer operettre is rászánta magát („A betyárkirálynő"), s a Vígszinház egy gyermekdarabjához is sikerült, művészi zenét írt.

Toldy (Nándori) Ferenc, színész, sz. 1845-ben, a nógrádmegyei Nándor községben, megh. 1886 szept. 5-én, Buda-

pesten. — 1864 szept. 18-án lett színész. 1871-ben Balogh György, 1875 jul. havában Krecsányi Ignác tagja volt. 1876-77-ben Mannsberghez szerződött, Győrbe; volt még Miklóssy Gyula és Kőmives Imre tagja is. 1881 okt. havában a Népszinház szerződtette. 1883-ban Farkas Gusztáv, 1884-ben Gaál Sándor, 1885-ben Mészáros Kálmán, majd végül 1886-ban Krecsányi Katalin tagja volt. Ez év jun. havában elméje elborult. Szép alakkal és tehetséggel volt megáldva, de a helyett, hogy az utóbbit fejlesztette s igazi művészi szinvonalra emelte volna, könnyedén vette pályáját s oly életmódnak adta magát, mely már annyi jelesünket tönkre tett. Ő is az italnak lett az áldozata. Több színművet fordított: „Három pár cipő", „A lengyel zsidó", „Százszorszép", „Adél vagy szinpad a szinpadon", „Varázstündérfátyol", „A saint-fleuri rózsa", „Február 6-ika", „Rablók" stb. Neje: Bujka Janka, színésznő, színpadra lépett 1859 jul. 10-én, megh. 1874 szept. 18-án, Hódmezővásárhelyen.

Tollagi Adolf, színész, sz. 1862 ápr. 27.-én, Debrecenben, megh. 1925 szept. 22.-én, Budapesten. Szülővárosában járt iskolába, majd 1880-ban színésszé lett a debreceni színháznál, Mándoky Bélánál. 1885-ben Aradi Gerő, 1887-ben Csóka Sándor 1889—90-ben Krecsányi Ignác társulatának egyik előkelő nevű művésze. 1887-ben meghívták a Népszinházhoz vendégszereplésre. Jun. 2.-án fellépett legkedvesebb szerepében, a „Veres haju" Veréb Jankó-jában, de csak 3 év után (1890) szerződtették az intézethez. Izig-vérig kómikus volt, abból a zsánerből, akik szint, derűt és jókedvet vittek az operettnek abba a műfajába, amelyet legázolt és a mult ereklyéi közé dobott a ma divatossá lett angol táncoperett. A régi Népszinház közönségének egyik kedvence volt Tollagi Adolf, aki a szinháznak csaknem minden darabjában játszott. 1902 okt. 15.-én innen megvált, elment Kolozsvára, ahol szintén kedvelték. 1903 jan. közepén a Magyar Szinház szerződtette. Mint új tag febr. 6.-án mutatkozott be, Verő György „A bajusz" c. operettjében, mint János. Itt 1904 okt. 1.-én megülte 25 éves jubileumát, a „Hajdúk hadnagya" strázsamester szerepében. 1905 okt. 1.-én ismét meghívták a Népszinház kötelékébe. 1910 máj. 1.-én nyugalomba vonult. — Sírjánál búcsúztatót mondott Szirmai Imre, Géczy István, dr. Novák Ernő az állami felügyeleti hatóságok nevében és Fáy Szeréna.

Tolnai Andor, színész, szinigazgató. (L.: Festetics Andor gr.)

Tolnay Andor, színész, sz. 1895 dec. 29.-én, Torontálszécsányban. Édesatyja vidéki szinigazgató volt. Középiskolai érettségi után színésziskolát végzett s utána szinpadra lépett Radó Bélánál, Karcagon. Főbb állomásai: Andor Zsigmondnál Székesfehérvárt, Parlagi Lajosnál Nagyváradon, Janovics Jenőnél Kolozsvárott, 1924-25-ig a Fővárosi Operett Szinháznál. 1927-től a Szegedi Városi Szinház tagja. 1928-ban a Király Szinház állandó vendégszereplésre szerződtette. Főbb szerepei: Nótáskapitány, Teresina, Miami, Királynő rózsája, Eltörött a hegedűm, Csikágói hercegnő, stb. operettek bonvivant szerepei.

Tolnay Pál, az állami szinházak műszaki főfelügyelője, okl. gépészmérnök és közgazdasági mérnök, sz. 1891-ben, Gyulafehérváron. 1913-ban már tanársegéd a budapesti Műegyetemen. Innen a világháboru szólítja el, amit mint tüzérfőhadnagy küzd végig. 1926 tavaszán veszi át az állami szinházak műszaki ügyeinek vezetését, ahol 1927-ben nevezik ki műszaki-főfelügyelőnek. A három állami szinházban nemcsak műszaki ügyekkel, hanem díszlettechnikai és világítási hatások megoldásával is foglalkozik. A „Háry János" óraszerkezete, az „Ember tragédiájá"-nak vashídja, a „Petruska" óriás-kereke, a „Francesca da Rimini" csatajelenetének pirotechnikai hatása és még számos egyéb szinpadtechnikai megoldás fűződik nevéhez. Ő alkalmazott először magyar szinpadon vasszerkezeteket a díszleteknél, ezáltal nagyban növelve a szinpadi-díszlet biztonságát. 1928-ban megtervezi a Rádió Studiójának akusztikai hatásait, majd

1929-ben a Nemzeti Szinház új forgó szinpadát. (Bővebbet erről lásd „Forgószinpad" alatt.) A „Magyar Szinművészeti Lexikon" munkatársa.

Tolófal. Régente a. m. — dekoráció, díszlet, szinfal.

Tolstoj Leó gr., híres orosz író, sz. 1828 aug. 28.-án, Jaszna-Poljaná-n, megh. 1910 nov. 20.-án, Astapovo vasuti állomásán. 1851-ben írta meg első művét. 1859-ben írta meg „Háboru és béke" c. nagy regényét, mely a napoleoni háboruval foglalkozik. Azután sok regénye jelenik meg. Az igények egyszerűségére építi világfelfogását. Magyarul is nagyon sok munkája jelent meg. Nálunk is bemutatott drámái: „A sötétség hatalma", dr. 5 felv. Ford. Szabó Endre. Bem. 1901 szept. 7. Fővárosi Nyári Szinház. — „Az élő halott", szinmű 4 felv. Bem. 1911 nov. 4. Magyar Szinház. Vajda László ford. 1924. febr. 29-én a Nemzeti Szinház is bemutatta. Ujra: 1929 jan. 11.

Tombor Aladár, szinházi karnagy, sz. 1864 okt. Debrecenben; ugyanitt végezte a ref. kollégiumot és itt kezdte szinházi működését. Innen Pozsonyba szerződött Relle Iványhoz és a magyar-német társulatnak volt 3 éven át a karnagya. További szerződései: 2 évig Miskolc (Szalkai Lajos) Székesfehérvár 14 évig (Kunhegyi, Micsey, Szalkai, majd Kövessy), Igló-lőcsei kerület (dr. Márffy); délmagyarországi kerület (Balla), Erdélyi kerület (Mezei Kálmán). Meghalt 1916-ban, Kolozsvárott. Zeneszerzéssel is foglalkozott és egy koncertszáma „Zrinyi" címmel különös nagy sikerrel került előadásra, Berlinben. — Felesége: sz. Konkoly Thege Emilia, sz. 1865 jan. Szencen. Végezte a Színművészeti Akadémiát. Mint drámai hősnő működött először Debrecenben, majd Pozsonyban, Miskolcon, Székesfehérvárott. Különösen kiemelendő alakításai: Gertrudis (Bánk bán), Magdolna címszerepe, Matilde (Folt, amely tisztít), stb. Leánya:

Tombor Olga, operett primadonna, sz. 1894 jun. Nagykárolyban. Felsőbb iskoláit Székesfehérvárott végezte, ugyanitt lépett a szinipályára, Szalkai Lajosnál. Igazgatói: dr. Márffy Károly (Északmagyarorsz. szinikerület), Kiss Árpád (Szatmár), Balla Kálmán (Sopron). 3 évig tagja volt az ujpesti Blaha Lujza Szinháznak, 5 évig a budapesti Jókai Szinkörnek, 2 évig a Műszinkörnek, ahol mint primadonna és drámai hősnő aratta sorozatos sikereit. Kedvenc szerepei: János vitéz, Antónia, Névtelen asszony, stb. 1918-ban férjhez ment dr. Bertalan István ügyvédhez, de továbbra is működött a szinpadon.

Tomcsányi Rusi, szinésznő, sz. 1879 okt. 15.-én, Budapesten, megh. 1904 ápr. 27.-én, u. o. — 1896 aug. 31.-én kezdte a pályát Kunhegyi Miklósnál, Szolnokon. Működött még a Városligeti Szinkörben, majd Aradra kapott szerződést, onnan a Magyar Szinház kötelékébe lépett, ahol különösen a „Bajusz" c. operettben tette nevét ismertté. Vigyázatlanságból eredő égés halálát okozta. Sirjánál búcsúbeszédet tartott: Zoltán Jenő igazgató, Ráthonyi Ákos és dr. Fodor Oszkár.

Tomory Anasztáz, okleveles mérnök, tanár, sz. 1824 máj. 1.-én, Dunaföldvárott, ahol atyja kereskedő volt, megh. 1894 okt. 8.-án, Budapesten. Az irodalomnak és művészeteknek bőkezű pártfogója volt. Jutalmakat tüzött ki történelmi drámákra, támogatott irodalmi vállalatokat. Bőkezűségének köszönhető, hogy a Kisfaludy Társaság kiadhatta Shakespeare összes műveit magyarul.

Tompa Béla, szinész, sz. 1887 aug. 30-án, Budapesten. 1910 okt. havában lépett a szinipályára. 1918 aug. 21.-én bemutatkozott a Belvárosi Szinházban, Harsányi Zsolt: „Ugyanaz balra" c. szinművében. Itt igen kedvelt szinész volt. Ezután megvált a szinháztól és vidékre szerződött. (Atyja T. Kálmán, szinész.)

Tompa Kálmán, szinész, sz. 1861 máj. 1-én, Sajókövecsesen (Gömör m.) Családi neve eredetileg Droppa volt. Sziniakadémiát végzett és itt 1889 febr. havában 100 frt. ösztöndíjat nyert a vallás- és közoktatásügyi minisztériumtól; majd 1889 okt. havában lépett a szini-

pályára, Székesfehérvárott. A vidéken sok elismeréssel működött és egyben mint kitünő poéta is ismertté tette nevét. 1906 nyarán a Városligeti Szinkör tagja. 1911 szept. 2.-án mint szinigazgató Nagyenyeden kezdte meg a működését. Később lemondott a szinigazgatásról. 1915 jul. havában kinevezték a III. számú kórház-vonat parancsnokává. 1920 jan. 1.-én nyugalomba ment. Irt több szinművet. Ezek: „A másik", dramolett 1 felv. Bem. 1904 okt. Kolozsvárott. — „A boldogságért", szinmű 3 felv. Bem. 1909 márc. 1. Sopron. — „A tárkányi legények", népsz. 3 felv. Zen. szerz. Garay Károly. Bem. 1914 nov. Nagyvárad. — „Az oroszok Máramarosszigeten." Alkalmi játék 5 felv. Bem. 1914 nov. 4. Nagyváradon. — Fia: T. Béla, színész (L. o.). Leánya: T. Irma, színésznő, sz. 1889 febr. 16-án. 1910 okt. havában kezdte a pályát és mint drámai szende kiváló nevet vívott ki a vidéken.

Tompos Ella, színésznő, sz. 1898 szept. 19.-én, Kolozsvárott. 1922-ben lépett fel Aradon a „Trilby"-ben. Mint drámai hősnő működött Aradon, Nagyváradon, Marosvásárhelyen, Nagyszebenben, Szatmárott, Temesvárott és 1929-ben az uj pesti Blaha Lujza Szinházban. Kiemelkedőbb sikerei voltak a Boszorkány, Becstelenek, Szerelem vására, Hattyu, stb. drámák főszerepeiben.

Tompos Péter, (csikszentgyörgyi), színész, sz. 1885 jan. 18.-án, Csikménaságon (Csík m.). Atyja ugyanott igazgatótanító volt. Középiskoláit a csiksomlyói róm. kath. főgimnáziumban végezte. Jegyzői gyakornok volt Csik-Karcfalván. 1906-ban lépett a szinipályára, Mezei Kálmán szintársulatánál kezdette. A világháboruban a 82-ik gyalogezred önkéntes tizedese volt. Jellemszinész. 1920 óta szinigazgató volt, 1928-ig. — Neje: Demény Jolán, színésznő, sz. 1885 dec. 17-én, Fogarason. Szinipályára lépett 1920 ápr. 10.-én.

Toperczer Ilka, operai énekesnő, sz. 1847-ben, megh. 1876 szept. 24.-én, Pesten. Atyja Toperczer János fővárosi ügyvéd, anyja Pawlowsky Emilia énekesnő. 1867 szept. 7. debütált a Nemzeti Szinházban, mint „Faust" Margitja. 1868—70-ben a lipcsei szinháznál működött, 1869 nov. 11.-én ismét „Faust"-ban és 1870 május 5.-én fellépett a Nemzeti Szinházban a „Lohengrin"-ben mint Elsa és ekkor leszerződött az intézethez. 1873 elején megvált a szinháztól és ezidőtől fogva leginkább hangversenyeken lépett fel; pár hónapig Debrecenben működött, Temesváry Lajos társulatánál, majd később visszavonult. Erős hangját, képzettségét, zeneértését az egykoru lapok mindig dicsérték. Szerepei: Valentine (Hugonották), Fidelió, Afrikai nő (címszerep: Selica), Erzsébet (Hunyadi László), Donna Anna (Don Juan), Zsidónő (címszerep: Recha), stb. — 1871 októberben Kühnel Gyula fővár. tanácsjegyző neje lett.

Tordai színészet. Tordán (Torda-Aranyos m.) az első magyar szinielőadást valószínüleg az itt született Felvinczy György (L. o.) tartotta, 1696-ban. Az első megbízható hírt, jóval később kapjuk: eszerint a „Hazai és Külföldi Tudósítások" értesítése alapján megtudjuk, hogy 1829 okt. havában itt működött egy társulat, melynek tagjai közt volt a híres Pergő Celesztin is. 1838 máj. havában Fejér Károly társulata kapott meghívást Tordára. E hó 25.-én az „Ördög Róbert" c. operát adták a pesti árvízkárosultak javára, 70 forint jövedelemmel. (Lásd: „Erdélyi Hiradó", 1838 máj. 29.) 1842 máj. havában Göde István az igazgató. Jelesebb tagja: Pozsonyi Alajosné. 1861 jan. havában Nagy Mihály társulata játszik itt, majd 1865 szept. havában Hubay Gusztáv. A társulatok a régi kaszinóban állították fel a szinpadot. 1866 szept. havában Albisi László kapott játszási engedélyt. 1871-ben pedig a kolozsváriak vendégszerepeltek itt. 1876-ban Nyéki János, 1877 ápr. havában Csóka Sándor, 1882 husvéthétfőn Sztupa Andor stb. az igazgató. Az uj szinház 1905 márc. 16.-án nyilt meg, 150.000 K. költséggel. Igazgató: Földessi Sándor. A prológust Lovassy Andor irta és Niczkyné szavalta. Utána a „Bánk bán" következett. A szinházban

van 19 páholy, 200 ülő és 100 állóhely. 1911 okt. havában Tompa Kálmán, 1914-ben Krasznai Ernő, Neményi László, majd Mezei Kálmán volt az igazgató. —

Torday Ottó dr., szinigazgató, sz. 1893 jan. 15-én, Budapesten; iskoláit az evangélikus gimnáziumban végezte; az érettségit az egyetemen tette le. Szerémy Zoltánnál tanult, mint magánnövendék. Első szerződését Komjáthy János kassai szinigazgatóval kötötte, akinél első fellépte 1914 február 20.-án volt Herczeg Ferenc „Dolovai nábob leánya" című vígjátékában, Tarján Gida szerepében, másodszor pedig Biró Lajos „Rablólovag"-jában, a címszerepben mutatkozott be. A mozgósításkor mint önkéntes vonult be, harcolt az orosz és francia fronton. 1920-ban a Belvárosi, 1921 óta a Renaissance Szinház tagja. 1926-ban igazgató volt a vidéken, 1928 okt. havában az Uj Szinház, majd 1929-ben a Magyar Szinház igazgatója volt. 1931-től ujra az Uj Szinház igazgatója.

Torkos László, leányiskolai igazgató, iró, sz. 1839 okt. 2-án, Kőszegen. Tanult Kőszegen, Sopronban, Szombathelyen. 1875-ben a Kisfaludy Társaságnak, 1876-ban a Petőfi Társaságnak tagja lett. Szinművei: „Az ifjú küzdelmei", dramatizált allegória 6 képben. 1863. — „Kigyóbőr", regényes szinmű, 1884. — „Hármasszövetség", vj. 1 felv. Bem. 1884 ápr. 24. Nemzeti Szinház. „A lejtőn", szinmű 4 felv. 1884 jun. 20. U. o. „Akit a nők pártfogolnak", vj. 3 felv. 1887. Kolozsvár. Szakmunkája: „Csongor és Tünde". Színjáték 5 f. Irta: Vörösmarty Mihály. Magyarázta T. L. 1904 Bpest. Fia: T. Árpád, színész, sz. 1880 aug. 17.-én, Rákospalotán. 1899 tavaszán lett színésszé. 1927-ben nyugdíjazták.

Torma Zsigmond, színész, sz. 1873 ápr. 19-én, a zalamegyei Türje községben, megh. 1923 jun. 25.-én, Debrecenben. Mint jónevű tenorista 1917 febr. havában kezdte a pályát.

Torontálmegye 1837-ben a megnyiló Nemzeti Szinház részére 2237 frt. 41 krt ajánlott föl. („Honművész".) 1903 IX. 4.-én a magyar színészet segítésére a következő 3 évre 3000 K-t szavazott meg.

Toronyi Gyula: apa és fiu neve. 1. Az apa: gazdatiszt-fia, sz. 1872 szept. havában, Budapesten; az Orsz. Színészakadémiát végezte, szép tenorhangját Pauli Richárd nevelte. Első fellépte Óbudán Kövessy Albertnél 1896-ban Champlatreux (Nebántsvirág); majd Kecskemét, Pécs, Szatmár, a Népszinház (1906), Nagyvárad (Nádassy, Erdélyi Miklós, Somogyi Károly, Polgár Károly igazgatók) után 1910-ben Beöthy László a Király Szinházhoz szerződtette; 1912 szept. óta a M. Kir. Operaház tagja, már első szerepével (Buttykay „Hamupipőke"-jében) feltünést keltett. Szerepei voltak: Barinkay (Cigánybáró címszerepe), Hoffmann (címsz.), ujabban a Filiszteusok hirnöke (Sámson és Delila), Mime (Rajna kincse), Yamadori hg. (Pillangó kisasszony), Altoum császár (Turandot), Ebelaszting (Háry János), Moser (Nürnbergi mesterdalnokok), Kilián (Bűvös vadász), Benoit (Bohémélet), Spallanzani (Hoffmann meséi), Hadzsi (Lakmé), Fridrik (Mignon), Frosch (Denevér), Don Curzio (Figaro lakodalma), „Az eladott menyasszony" Vencelét ennek hazájában is énekelte: mikor Faragó Ödön pozsonyi társulatával (1925 jul.) Prágában vendégszerepelt. Szinpadi műve: „Karnevál", zenés grand-guignol 1 felv. Zen. szerz. Lavotta Rezső, bem. a Városi Szinház 1927 febr. 23. — Neje: Lányi Edith (l. ezt.) Fiuk 1927-ben az Uj Szinház tagja, 1928 szept. óta Prágában a német színház tenoristája.

Toronyi (Laky) Imre, színész, Szekszárdon született, 1888 okt. 17-én. Atyja Toronyi Laky Sándor, nyug. m. kir. legfőbb számszéki tanácsos, az Első magyar általános tisztviselőbank igazgatója. Iskoláit a fővárosban járta, ugyanitt tett érettségit, majd 1907-ben a színészakadémia növendéke lett. Közben mint önkéntes a hadsereg kötelékébe lépett, ahonnan 1918-ban főhadnagyi ranggal távozott. Ugyanakkor dr. Bárdos Artur a Belvárosi Szinházhoz szerződtette; itt

1918 május havában volt az első fellépte, báró Hatvany Lili „Nóé bárkája" című vígjátékában. Itt két évig működött, míg rövid ideig a Városligeti Színházban működő Uj Színház társulatának tagja, 1921 január havában Sebestyén Gézánál játszik, onnan Beöthy László a Magyar Szinházhoz szerződtette. 1928 szeptember óta ismét a Belvárosi Szinháznál működött.

Toronyóra ütés-t a szinpad világában lelógó acélrúdon érzékeltetnek, melyet valami alkalmas tárgygyal, pl. fakalapáccsal ütöget az ügyelő a hangulatnak megfelelően, aszerint, amint hajnali harangszót, vagy temetési, esti, stb. harangszót kell reprodukálnia. Néha nem acélrudat, hanem üvegbúrát használnak, melyhez posztósvégű fadarabot ütögetnek.

„Tosca". Történeti dráma 5 felv. Irta: Sardou Victorien; ford. Makó Lajos, akinek igazgatása alatt a temesvári szintársulat a „Fővárosi nyári szinház" nevet viselt Budai Szinkörben bemutatta 1900 szept. 7.-én. (Vidéken bizonyára már előbb. A Nemzeti Szinház azonban máig sem adta.) Főbb szereplők: Scarpia báró, rendőrminiszter: Klenovics György; Mario Cavaradossi, festő: Pethes Imre, Cesare Angelotti: Szabó; Floria Tosca: T. Hadrik Anna. — Op. feldolgozásban Puccini zenéjével az egész világot meghódította, de sehol sem olyan népszerű, mint nálunk. (Szövegét 3 felv. irta Luigi Illica és Giuseppe Giacosa, ford. Várady Sándor.) A M. Kir. Operaház bemutatta 1903 dec. 1. A címszerepet, Tosca Floriát kreálta W. Krammer Teréz, Cavaradossi Mario: Anthes Gy. báró Scarpia: Takáts Mihály, Angelotti Cesare: Kornai Richárd, Sekrestyés: Hegedüs Ferenc, Spoletta: Gábor József, Sciarrone rendőr: Kárpát Rezső, börtönőr: Szemere Árpád, pásztorfiú: Váradi Margit volt. Rendezte Alszeghy Kálmán, karnagy volt Mader Rezső. Azóta mind a három főszerepben a külföld nagy művészei számtalanszor vendégszerepeltek, úgy itt, mint a Városi Szinház szinpadán.

Toscanini Arturo, a ma élő karnagyok legnagyobbja, sz. 1867-ben, Parmában. Mint zenekari hegedűs Rio de Janeiróban „beugrott" Aidát vezényelni, döntő sikerrel. Milanoban városi zenekart szervezett s megteremtette a szimfónikus hangversenyeket; majd meghívták a világhírű Scala operaház fő-zeneigazgatójául, 1898—1907 és 1921—1929. itt működött, a közbeeső években pedig a newyorki Metropolitan Opera olasz előadásait vezette. Mint a new-yorki filharmónia igazgató karnagya, világhírű zenekarával 1930-ban európai hangversenykörútra indult; Budapesten máj. 25-én és 26-án játszottak. (Egy év mulva méltatlanul belekeverték politikai botrányba). 1930 és 31. nyarán Bayreuthban a „Parsifal"-t és a „Tannhäuser"-t dirigálta. A washingtoni Georgetoron-egyetem tiszteletbeli doktorrá avatta.

Tóth Antal, jeles apaszinész, sz. 1838-ban, Pesten. Fiatalkorában mint péksegéd dolgozott, de a hivatásérzete a szinpadra szólította és szinpadi működését 1858 máj. 6.-án kezdte meg Pázmán Mihály szintársulatánál. Mint igazi őstehetség hamarosan az elsők sorába jutott és a drámai jellem és apaszerepekben. Kiváló alakításokat nyujtott. Megfordult a vidék nagyobb szinpadjain, 1862-ben Aradon, 1868-ban Miskolcon működött, 1869 május 17.-én a Nemzeti Szinházban vendégszerepelt, nagy sikerrel, a „Brankovics György" címszerepében, de kóborló természete jobb szerette a vidéki színészet változatosságát és ugyanez évben megint Miskolcon szerepel. 1871-ben Kassán van, Latabár Endrénél, 1873—74-ben megint Miskolcon játszik. 1876-ban Sztupánál működik, Aradon. 1884 máj. 27-én mint vendég a Népszinházban lépett fel, Feledi Gáspár szerepében és ugyanez év szept. 10.-én már mint szerződött tag lép fel itt a „Huszárcsíny" Mogor szerepében. Most pár esztendőt tölt a Népszinháznál, de ujra vidékre vágyik és a 1889—90-es esztendőket már a miskolci társulatnál tölti. 1895 okt. 10.-én ünnepelte a Városligeti szinkörben 40 éves szinészi jubileumát a „Cigány" címszerepében. Ekkor Szabadkára szerződött és itt is maradt előbb Pesti Ihász Lajos, majd dr. Farkas Ferenc társulatánál, 1907 jan.

13.-án bekövetkezett haláláig. A szabadkai szinház előcsarnokából temették és dr. Farkas Ferenc mondott felette búcsúztatót. Rajongásig szerette a szinpadot, melytől nem tudott megválni, bár már évtizedekkel halála előtt nyugdíjképes lett volna. A szó legteljesebb értelmében a szinpad hivatásos papja volt utolsó leheletéig. Mindig mosolygó, csupaszív, alacsony, zömök, karikalábú egyénisége a szinpadon pillanatok alatt óriássá nőtt. Csodás orgánuma a harang, orgona és menydörgés minden skáláját befutotta, majd megríkatott, megremegtette, majd pedig homéri kacajra fakasztotta a nézőt. Kiválóbb alakításai: Brankovics György (címszerep), Quasimodo (címszerep), Aranykakas (Daxlmayer), Egy görbe nap (Kraxelhuber), Aranyparaszt (címszerep), Cigány (címszerep), Lear (címszerep), Coriolan (címszerep), Bánk bán (Petur és Tiborc), stb. A szabadkai, u. n. bajai temetőben dr. Farkas Ferenc szinigazgató és társulatának kegyeletes áldozatkészsége emelt sírja fölé díszes emléket, 1909 április havában.

Tóth Aranka (aszódi), balett-táncosnő, sz. 1882 ápr. 8.-án, Budapesten. 9 éves kora óta az Operában tanult és 15 éves korában már szerződött tagja volt. Szerepelt a legtöbb műsoron levő balettben. 1925-ben nyugdíjba ment. 1922 óta Gleviczky Aurél felesége.

Tóth Árpád, költő, sz. 1886-ban, Aradon, megh. 1928 nov. 7.-én, Budapesten. Ifjuságát Debrecenben töltötte, édesapja, a hányatott életü, eredeti tehetségü magyar szobrászművész mellett. Tanárnak készült, majd Debrecenben, később Budapesten mint ujságíró kereste kenyerét. De szive utolsó dobbanásáig költő volt. Végtelen műgonddal készült verseiben egyszerűség és élet volt. Ujszerű, egészen különös rávilágításokat adó képeket tudott találni. Uj frisseséget, új életerőt adott a magyar rímnek. Verseiben egy finoman kultivált és nemes magyar lélek nyilatkozott meg. Szinműfordításai: „Az utahi lány", operett 3 f. Irta: Sidney Jones és Rubens Paul. Ford. Karinthy Frigyessel. Bem. 1920 szept. 18. Király Szinház. — „Ivanov", szinmü 3 felv. Irta: Csehov. Bem. 1923 szept. 29. Vígszinház. — „Cseresznyéskert", szinmű 4 felv. Irta: Csehov. Bem. 1924 szept. 13. U. o. — „Nyu", dr. 3 felv. 10 szakaszban. Irta: Dymov Oszip. Bem. 1925 febr. 14. U. o.

Tóth Béla, szinész, sz. 1855 dec. 6-án, Abaujszántón, megh. 1895 jul. 23.-án, Miskolcon. Szinipályára lépett 1871 ápr. 6.-án, Kétszery Józsefnél. Pályáján sok nélkülözés és munka árán igazgatóságra küzdötte föl magát s mint ilyen, évekig működött változó szerencsével. Nagyobb téli állomásai: Székesfehérvár és Miskolc voltak. Az igazgatásról lemondva, az Orsz. Szinészegyesületnél ellenőri minőségben nyert alkalmazást.

Tóth Boriska, énekesnő, sz. 1899 jan. 11-én, Budapesten. 1923 május havában lett szinésznő, miután kitünő eredménynyel fejezte be tanulmányait Rákosi Szidi szinésziskolájában.

Tóth Böske, szinésznő, született 1900 november 23.-án, Szolnokon, Rákosi Szidi sziniiskolájáit végezte, majd 1918-ban Bródy Istvánnál (a Margitszigeti Szinházban) kezdte a pályát. 1919-ben Beöthy László szerződtette a Király Szinházhoz, itt a „János vitéz"-ben és az „Utahi lány"-ban volt szép sikere. Játszott a Magyar Szinházban, majd a Renaissance Szinházban is. De a kabarékban is szivesen látott vendég volt. Egy ideig a Belvárosi Szinházban működött; itt is feltünt előnyös megjelenésével, decens játékával.

Tóth Ede, szinész, szinműíró, sz. 1844 okt. 14.-én, Putnokon, Gömör m., megh. 1876 febr. 26.-án, Budapesten. Elemi iskoláit szülővárosában járta, a gimnáziumot Iglón végezte; itt gyenge bizonyítványt kapott, erre atyja Posner Károly pesti papírüzletébe adta. Két év mulva Sárospatakon tovább tanult. 1864 febr. 8-án szinész lett „Lantos" név alatt, Kisvárdán, Fehér Károlynál. Itt szinlaposztó is volt, játszott kisebb szerepeket. Tűrte az éhséget, melyet hamar megszokott; dec. havában eljutott Rozs-

nyóra, Kétszery Józsefhez. Ekkor atyja, mint országos csavargót be akarta soroztatni katonának, de nem vált be. Ezután jár Putnokon, Kápolnán, Egerben, Jászkiséren. 1867-ben Nógrádban működött, mint vándorszinész, 1871-ben mint apaszinész Novák Györgynél és Aradi Gerőnél (jun.) működött, de már aug. havában Klein Sámuel szatmári társulatának tagja. Ez évben egybekelt Benedek Veron színésznővel. (megh. 1893 okt. 23-án, Budapesten, 46 éves korában.) 1872—3-ban Győrött volt, Lászy Vilmosnál. 1873-ban Putnokon megkezdte irodalmi működését. Itt irta meg a „Falu rosszá"-t. (L. o.) Ennek a sikere eldöntötte további sorsát. Feljött Pestre, itt a Nemzeti Szinház jelmeztári felügyelője lett. A Kisfaludy Társaság tagul választotta. Kitünő népszinműve még a „Tolonc", (1876 jun. 26. Népszinház) „Kintornás család" (L. o.). Egyéb szinműve: „Oltár előtt", 1879 febr. Debrecen. (Budai Színkörben: 1881 szept. 15.) Putnoki szülőházát 1880 jul. 11.-én emléktáblával jelölték meg.

Tóth Elek, színész, sz. 1873 szept. 27-én, Cegléden. Középiskoláit a kecskeméti református kollégiumban végezte, 1892-ben egyetemi hallgató és a sziniakadémia növendéke, 1895-ben a sziniakadémia elvégzése után, Leszkay András aradi társulatánál kezdi pályáját. 96—7-ben a szabadkai, 97—9-ben a kecskeméti, 99—900-ban a debreceni, 901—2-ben a kecskemét—erdélyi társulatnál játszik, 902-től a nagyváradi szinház drámai szinésze és rendezője; 1927-ben a kolozsvári, majd kolozsvár-nagyváradi, jelenleg a kolozsvári szinház szinésze és rendezője.

Tóth Elekné, szinésznő, (Pokorny Pogány Janka,) sz. 1873 március 20-án, Budapesten. Tizenötéves korában már a Népszinház növendéke. Az igazgatóság felismerve szép hangját, Erkel Elek által képezteti; 1891-ben Makó Lajos társulatához szerződik Szegedre, 94-ben Miskolcon, 96-ban Szabadkán játszik, 97-től pedig a kecskeméti szinház tagja; itt megy férjhez Tóth Eekhez. 99—902-ig a kecskeméti, illetve erdélyi szinházaknál működik, 902-ben Nagyváradra szerződik s azóta állandóan a nagyváradi szinház tagja. 1922-ben Nagyvárad közönsége férjével, Tóth Elekkel 20 éves nagyváradi működésükért páratlan ünneplésben részesítik.

Tóth Endre dr. ifj. szinikritikus és ügyvéd, sz. 1902 aug. 10-én, Tekén. 1924 óta foglalkozik irodalommal, 1929 óta pedig szinibirálattal. „A magyar kultura válsága" című és más irodalmi munkáit elismeréssel fogadta a sajtó és közönség.

Tóth Ilonka, drámai szinésznő. sz. 1878 jun. 12.-én, Budapesten. Elvégezte a Szinművészeti Akadémiát 1896-ban és Kassára szerződött. Mint ünnepelt drámai hősnő az ország legnagyobb szinházaiban játszott (Miskolc, Győr, Temesvár, Szabadka, Pécs, Debrecen, Pozsony), legnagyobb sikerét elérte, mikor 1900-ban Makó Lajos buda-temesvári társulatánál eljátszotta Roxane-t a „Cyrano" első magyar előadásán, Budán. Később állandó vendége lett a budapesti Városligeti Színkörnek. Főbb szerepei: Julia (Romeo), Claire (Vasgyáros), Rózsi (Cigány), Desdemona (Othello), stb. Klenovics György (L. o.) felesége volt, akitől utóbb elvált. 1921-ben nyugdíjaztatott.

Tóth Imre, a Nemzeti Szinház és a Szinművészeti Akadémia igazgatója, sz. 1857 november 29.-én, meghalt, 1928-ban, Budapesten. Fia volt Tóth Józsefnek, a nagynevű magyar szinésznek. Maga is a szinészi pályára indult s 1873-ban a Szinművészeti Akadémia növendéke lett. Tanuló éveinek végeztével, 1876-ban a Nemzeti Szinházhoz szerződtették. Előbb mint ügyelő dolgozott 1884-ig, ekkor alrendező, 1893 rendező, majd két évvel később főrendező lett. Ebben a minőségében főszerepe volt a Nemzeti Szinház klasszikus és modern műsorának szinpadra hozásában. Somló Sándor lemondása után, 1908-ban a Nemzeti Szinház igazgatója lett. Az ő igazgatása nagy jelentőségre jutott a szinház történeté-

ben. Paulay Ede halála óta a szinház hanyatlásba jutott, jóakaratú, de gyengekezű igazgatók alatt meglazult a fegyelem, a műsor is alászállott szinvonalában, az előadások egyre vesztettek művészi érték dolgában. Tóth Imre mindenekelőtt rendet csinált, fegyelmet teremtett, felfrissítette a társulatot és a műsort s a szinház alaposan kezdte visszanyerni régi népszerűségét. Nagy gondot fordított a klasszikus műsorra, Shakespeare darabjait sorra felujította s az első Shakespeare-ciklust is ő rendezte. Emellett értékes modern műsort is teremtett. A könnyű fajsúlyú külföldi darabokat átengedte a nagy fejlődésre jutott és egyre szaporodó magánszinházaknak s a modern drámairodalom magvasabb termékeit adatta elő. A magyar drámaírók legjavát is odavonzotta a Nemzeti Szinházhoz, Móricz Zsigmond, Molnár Ferenc, Szomory Dezső, Lengyel Menyhért s más kiváló magyar írók darabjai szerepeltek a klasszikusok mellett legtöbbet a műsoron. Nyolc évi igazgatása alatt összesen 1226 estén adatott elő magyar darabokat s 645 estén külföldi klasszikusokat. A közönség is visszaédesedett ezalatt a szinházhoz, minden szezonban akadt legalább egy-két nagy siker. Az előadások színvonala is emelkedett, a rendezés gondosabbá és művészibbé vált. Az ő igazgatása alatt vált csak valóvá a színészi előadás modern, realisztikus módja: a páthoszos szavalás helyett a természetes, közvetlen beszéd s a színészi eszközök egyszerűsödése. Ezt az előadásmódot, mely ma már mindenütt visszaszorította a régi szavaló modort, Tóth Imre segítette kifejlődésében. A legujabb kor legkiválóbb színészeinek egész sora jutott alatta vezető szerephez: Gál Gyula, Pethes Imre, Ódry Árpád, Rózsahegyi Kálmán, Horváth Jenő, a nők közül Ligeti Juliska, Váradi Aranka, Aczél Ilona, Kiss Irén s mások az ő támogatásával fejlesztették ki tehetségük teljességét. Bajor Gizit is ő szerződtette egyenesen a szini-akadémiáról, Hevesi Sándornak pedig először adott alkalmat rendezői hivatottságának bizonyítására. 1916-ban lemondott igazgatói állásáról és a Szinművészeti Akadémia igazgatója lett. Ugyanabban az évben ünnepelték meg nagy dísszel szinművészeti pályájának 40 éves jubileumát, 1917-ben pedig udvari tanácsossá nevezte ki a király. A szinészoktatás terén is nagy érdemeket szerzett. Pályája a modern magyar szinművészet egyik legjelentősebb fejezete.

(Schöpflin Aladár.)

Tóth István, úttörő színész, sz. 1792-ben, megh. 1867 máj. 2.-án, Pesten. 1833-ban a budai szinház tagja. Szigligeti írja róla, hogy csinos, gavallér ember volt, de öregségére elnyomorodott, a Nemzeti Szinház tagjai tartották. A szegények házában halt meg. Jámbor, szelid ember volt, kit késő vénségében is Pistá-nak szólítottak. Amellett jó színész, — a budaiak Egressyje — bensőséggel játszott, csak az volt a hibája, hogy mindig többet beszélt, mint szerepe szerint kellett volna, különösen mikor ki kellett mennie a szinpadról. Neje: Gabrieli Borbála.

Tóth Jenő, színész (cs. n. Szabados), sz. 1835-ben, Nagybányán, megh. 1900 máj. 21.-én, Marosvásárhelyen. Szinésszé lett Latabár Endrénél, 1853 máj. 1.-én. Működött Molnár Györgynél, Budán, Szabadkán. Mint korának egyik kiváló jellemszinésze, különösen hősi szerepekben vívott ki elismerést. 1880-ban Kőszeghy Endre, 1881-ben Gáspár Jenő és Bánfalvy Béla tagja, 1884-ben Szilágyi Bélánál, 1887-ben Pesti Ihász Lajosnál találjuk, akivel társigazgató volt. A népszinművekben is jeleskedett. E nemben főbb szerepei voltak: Göndör Sándor, Csikós, Parlagi Jancsi, Csillag őrmester, stb. — Nővére: T. Gizella, szinésznő. (Lásd: Eőry P. Gusztávné.) Neje: Kurdilla Berta, szinésznő, sz. 1857-ben, Marosvásárhelyen, megh. 1899 nyarán, u. o. Szinipályára lépett: 1882 jan. 1.-én. (Első neje: Ámon Irén, nem volt szinésznő.)

Tóth József, színész, a Nemzeti Szinház művésze, sz. Szentesen, 1823 julius 5-én, megh. Pesten, 1870 márc. 1-én. Iskoláit szülővárosában, majd Hódmezővásárhelyen, Kecskeméten és Pesten végezte. A szinipálya iránti vágyat egy

Vékony Ilonka

Véli Miksa

Vendrey Ferenc

Verner Lajos

Veress Irén

Veszprémy Jenő

Verzár Zoltán

Vezéry Ödön

Veszprémy Jenőné Ágh Ilona

iskolai jutalmul kapott könyv — Voltaire „Tancréd"-je — ébresztette fel benne. Ettől kezdve lelkes látogatója lett a színháznak s iskolái végeztével — 1841-ben színész lett. A szinipályán néhány év alatt olyan előhaladást tanusított, hogy már 1847 július 11—15 és 26.-án vendégszerepelt a Nemzeti Szinházban, még pedig Don Jose, Moór Ferenc és Shylock szerepében s e nehéz feladatokat — szép sikerrel oldotta meg. E sikeres vendégjátékok eredményeképen 1851-ben a Nemzeti Szinházhoz szerződtették, ahol mint szerződött tag 1851 április 6.-án lépett fel először a „Rab" című népszinmű Poplavetz szerepében. Eleinte kisebb szerepekben játszatták s már ezekben is megmutatta rendkívüli tehetségét. Fáncsy halála után azonban — 1854-ben, ő vette át annak szerepeit. Szerepkörét illetőleg felölelte az intrikum, a pedáns komikum egész területét s feljutott a tragikus jellemszerepek csúcspontjára. Az intrikumban azonban egyéniségénél fogva nem a Fáncsy-féle síma és finom iskolához tartozott. Fáncsy Lajos — a „született diplomata" — maga volt a megtestesült finomság és elegáncia, ami Tóth József kemény és szikár egyéniségéből teljesen hiányzott. Benne inkább erő volt, mint finomság. Ő a durva, nyers intrikumra termett, amit előtte Fáncsyval szemben a nagy Megyeri képviselt. Különböző egyéniségeiknél fogva — bár egyazon szerepkörben működtek — játék-stilusuk is merőben különbözött egymástól. Fáncsy, ha intrikust játszott, maszkban és játékban inkább rejtegetni igyekezett az alak gazemberes vonásait s inkább csak sejdíteni engedte azokat; ezzel szemben Tóth József gazemberei külső és belső megnyilvánulásban nyiltan magukon viselték a lelki bélyeget. A finom és előkelő Fáncsy ezért ragyogtatta leginkább rendkívüli tehetségét a sima Biberachban s a képmutató Tartuffe-ban, míg a darabos Tóth, bár az említett két szerepet is játszotta, a Jágo-féle intrikus szerepekben tünt ki leginkább. Humora és jellemző ereje révén sok genre-alakot is játszott s ezekben még általánosabb tetszést aratott. Egyik-másik intrikus szerepében találtak néha kifogásolni valót (különösen némi vontatottságot beszédében), de mint genre-színész, szorosabban: mint pedáns komikus ellenállhatatlan hatású volt. Ilyenfajta szerepeiben kritikusai sem találtak kivetni valót. Ami Szigeti József volt a joviális humor terén, ugyanazt a szinvonalat jelentette Tóth József a pedáns komikumban. Szegfű Tivadar (a „Mama"), Kardos (Régi pénzek), John inas (Angolosan), a versfaragó (Aesopus) stb. stb. voltak e téren kiváló szerepei. Tóth József volt az első magyar színész, aki Angliába ment tanulmányútra, hogy Shakespeare-t eredetiben láthassa. E tanulmányútról, mely az 1856-ik esztendő végére s a következő év elejére esett, a „Magyar Sajtó" c. lap hasábjain számolt be hosszú cikksorozatban. Valószinüleg e tanulmányúton kapott kedvet a magyar szinpadon akkor gazdátlanul álló „III-ik Rikhárd" címszerepéhez, melyet 1859 okt. 24.-én játszott először a Nemzeti Szinházban. Ez a szerep jelentette magasra ívelő pályáján a zenithet. Ez és a többi nagy klasszikus szerep, Macbeth, XIV-ik Lajos, Wolsey bíboros, Cassius, Harpagon stb. stb., melyeket szintén kiváló ábrázoló erővel és rendkívüli hatással játszott. E nagyszabású jellem-alakok ábrázolásához minden művészi eszköze megvolt. Mestere volt a szinpadi beszédnek s a mimikának egyaránt. Arcjátékával némán is ki tudta fejezni mindazt, amit szerepe szerint szóval is el kellett mondania. Bírta a gúny, a páthosz s a humor hangjait; tudott félelmet, borzadályt kelteni, de tudott nevettetni is. Egy szóval nagy skálájú színész volt és nevét méltán emlegetik legnagyobbjaink között. Csak művészetének és családjának élt. 1846-ban nőül vette Kovácsy Máriát, akitől három fia s egy leánya született. Fiai közül az egyik községi jegyző, a másik református lelkész, a harmadik (Tóth Imre) színész, majd rendező s végül a Nemzeti Szinház igazgatója lett. De nemcsak a családi életben, hanem a szini-iskolában is igyekezett, mint drámai tanár utódokat nevelni. Megpróbálkozott továbbá a drámaírással is, de nem sok szerencsével. Eredeti művei: „Az orgazda", népszinmű, (Első előadása: 1852 aug. 14. Nemzeti

Szinház) „A jámbor vincellér", népszinmű. (Előad. 1856 szept. 18. Nemzeti Szinház.) Azonkívül nagy szorgalommal tanulta az idegen nyelveket, különösen az angolt s ebbeli tudását mint fordító érvényesítette. Fordításai: „A veronai két nemes" Shakespeare-től (1855 aug. 31. Nemzeti Szinház); „A velenczei kalmár" (1855); „Fehér és piros rózsa" Shakespeare VI. Henrik-jéből (1855 dec. 1. Nemzeti Szinház); „Judith és Holofernes", Hebbel-től (1856 szept. 15. Nemzeti Szinház); „Pénzkirály", szinmű Taylor Tom, (1860 szept. 6. Nemzeti Szinház); „Ha te úgy, én is úgy", vígj. Barrier-től; „Köszörületlen gyémánt" John I. Bukston-tól (1861 aug. 23); „Richelieu", Bulwer-től (1863 május 20.). A 60-as évtized vége felé gégesorvadásba esett, de ameddig csak tudott, betegen is játszott és tanított. Az utcán szitaszerű szájkosarat hordott, hogy a portól megóvja beteg légzőszervét. De hiábavaló volt az. Nem segített rajta az olaszországi levegő-kúra sem. Állapota egyre aggasztóbb lett s a különben magabíró ember 47 éves korában meghalt. Nem a szív, nem az érzelem művésze volt, hanem a magasrendű értelemé. A magyar szinpadon Egressy Gábor után ő volt a legnagyobb gondolkozó s bár írói készsége nem volt oly gazdag, mint amazé, szinészi gondolatait, ötleteit gondosan feljegyezgette. Jegyzetei között megtalálták sírfeliratát is, amit betegsége alatt előre elkészített magának. „Nézzétek! Az álmot játszom" — mond a felirat, amiből mindenki kiolvashatja e nagy szinész hitvallását az örökéletről s a lélek halhatatlanságáról. Szülőházát Szentes városa 1885-ben emléktáblával jelölte meg s 1909 április 12.-én a „Petőfi szállodá"-ba épített szentesi szinházat Tóth József-szinháznak nevezték el. **(Pataki József.)**

Tóth József dr, polgármester, a kiskunfélegyházai szinpártoló egyesület elnöke (alakult 1931-ben). A magyar szinészet lelkes híve és az ő nemes munkálkodásának köszönhető, hogy a szinészet Kiskunfélegyházán a közeljövőben új, modern, állandó jellegű szinházhelyiséget kap.

Tóth Kálmán, költő, szerkesztő, sz. 1831 márc. 30.-án, Baján, megh. 1881 febr. 3-án, Budapesten. Baján járt gimnáziumba, a bölcseletet Pécsett hallgatta. 1851-ben Pesten telepedett le és itt kizárólag az irodalomnak élt. Szinművei: „Puszták rózsája", szinmű 3 szakaszban. 1850. „Az utolsó Zách", dr. 4. felv. 1858 márc. 27. Nemzeti Szinház. „A harmadik magyar király", dr. 5 felv. Bem. 1860 jun. 18. U. o. „Egy királyné", dr. 4 felv. A M. Tud. Akadémia által 100 arannyal jutalmazott pályamű. Bem. 1860 dec. 17. U. o. „Dobó Katica", tört. népsz. 3 felv. 1862. U. o. „A király házasodik", vj. 3 felv. (L. o.) „Nők az alkotmányban", vj. 3 felv. 1871 febr. 24. U. o. „Az ördög párnája", népsz. 3 felv. Zen. Allaga Gézától. Bem. 1875 okt. 22. Népszinház. Neje: Majthényi Flóra, írónő (L. o.). Fia: T. Béla, híres író.

Tóth László, író és hirlapíró, sz. 1889 dec. 22.-én, Budapesten. Egyetemi tanulmányait Budapesten, Jénában és Párizsban végezte. A budapesti Pázmány Tudomány Egyetemen 1922-ben jogi doktorrá avatták. Az ifjusági közéletben tevékeny részt vett, elnöke volt az Egyetemi Körnek, a pécsi diákkongresszusnak, vezető tagja a Joghallgatók Tudományos Egyesületének és a Szent Imre-Körnek. Előbb ügyvédjelölti gyakorlatot folytatott, majd teljesen az ujságírói pályára lépett. Az ujságírást mint a Budapesti Hirlap párizsi levelezője kezdte meg, 1913-ban, később az Esti Ujságnál, a 8 Órai Ujságnál és a Pesti Hirlapnál dolgozott, majd a Budapesti Hirlap politikai rovatvezetője lett. Változatos politikai szereplés után a „8 Órai Ujság" felelős szerkesztője lett. Az ujságírói társadalmi életben tevékeny részt vett, a Magyar Ujságírók Egyesületének főtitkára volt, majd a Fegyelmi Tanács elnöke lett; alelnöke az Ujságírók Kórház és Szanatórium Egyesületének, 1929-től pedig az Országos Pázmány Egyesület főtitkára. Szépirodalmi dolgozatai 1907 óta jelentek meg különböző lapokban. Önállóan megjelent könyvei: „Versek", (1922. Pallas-kiadás), „Májusfa", verses szinjáték (1922. Pallas-kiadás), amelyet a Nemzeti

Szinház mutatott be, 1923 márc. 9-én. Publicisztikai irásai ezidőszerint a Nemzeti Ujságban jelennek meg. Szignuma: — thl —.

Tóth Lőrinc, kuriai tanácselnök, a Főrendiház tagja, költő, sz. 1814 dec. 17.-én, Komáromban, megh. 1903 márc. 17.-én, Budapesten. Komáromban járt gimnáziumba, majd Pozsonyban és Pesten jogot hallgatott. Már 18 éves korában jelentékeny szerepet játszott az irodalmi életben. Szinművei: „Átok", drámai költemény előjátékkal 3 szakaszban. Az Akadémia által kitüntetve. Előadták Budán, 1835-ben. „Vatha", tört. dr. 4 felv. 1836. Pest. „Ekebontó Borbála", szomj. 4 f. Budán, 1836 márc. 19-én, adták elő. (Akadémia által kitüntetve.) „Az atyátlan", szomj. 5 felv. 1839. (Kitüntetve.) „Ronow Ágnes", tört. dr. 3 szakaszban. „Alkonyatkor", boh. 3 felv. „Hunyadi László", tört. szomj. 5 felv. Buda, 1839. Az Akadémia által 100 arany jutalmat nyert. A Nemzeti Szinházban többször játszották. Ebből készítette később Egressy Béni Erkel Ferenccel hasonló című operáját. „A kénytelen király", vj. 2 felv. 1839 nov. 1. Pesten. „A méreg", vj. 2 felv. versekben (1886).— Szinműfordításai: „Rágalom iskolája", vj. 5 f. Irta: Seridan-Brinsley Richard. Bem. 1839 márc. 1. Pesten.

Tóth Sári, (csáfordi), a kolozsvári Nemzeti Szinház primadonnája, 1913-tól 1918-ig,) sz. Budapesten, hol atyja Árpád, a M. Nemzeti Muzeum titkára volt. Faragó Aladárné és Thomán Istvánné, utóbb dr. Lajtha László tanítványa. Első szinpadi kisérletére (Parasztbecsület: Santuzza) már szerződést kapott; operai szerepei: Gertrudis királyné (Bánk bán), Carmen, Mignon, Senta (Bolygó hollandi), Azucena (Troubadour), Urica (Álarcos bál), Suzuki (Pillangó kisasszony), Marinka (Eladott menyasszony), Mallika (Lakmé), Cipra (Cigánybáró) és számos operett-főszerep kreálója volt, míg mint pókakeresztúri dr. Székely Gáborné budapesti fogorvos neje le nem lépett a szinpadról. Azóta egy-egy hangversenyen s a rádióba énekel.

Tóth Soma, komikus, később táncművész, sz. 1830-ban, Megyaszón, Zemplén m., megh. 1886 máj. 27.-én, Szilágysomlyón. 1846-ban Aradon működött. 1862 ápr. havában mint a Nemzeti Szinház tagja a Pesti Hirnök-re mondott rögtönzéseért 48 órai fogságra itélték. 1863 máj. 4.-én fellépett a Budai Szinkörben, a „Legjobb az egyenes út" c. vj-ban. 1866—1870-ben Miskolcon, 1871-ben Kassán játszott. 1872 márc. 24.-én a Nemzeti Szinházban vendégszerepelt, a „Violá"-ban, mint Peti cigány. 1873-ban daltársulatot vezetett, majd ujra vidéki szerződést vállalt. Molnár György így jellemezte: „Szép ember volt, kicsiny, olyan magyar bors, kedves fűszer a szinpadon; jó komikus volt és kitünő táncos, híres magyar lejtő. Valóságos művészettel tudott fütyülni." — Első neje: Somogyi Hermin, szinésznő, szinpadra lépett: 1862 nov. 10.-én. Második neje: Szentpétery Zsigmond özvegye, kivel 1860 jul. végén lépett házasságra. (Lásd: „Napkelet", 1860. 509. old.)

Tóthfalussy (Mácsik) **Gusztáv,** szinész, sz. 1838-ban, Tótfalun, Szabolcs m. 1858-ban lépett a szinipályára, Havi Mihály és Hegedűs Lajos egyesített társulatánál. Megfordul Kolozsvárott, Aradon, Győrött, stb. 1883 okt. 10-től a M. Kir. Operaház karénekese. 1910 dec. végén visszavonult. Operai működése alatt soha egyetlen előadást nem mulasztott el.

Tóthi Dorka, igazabban: Borka, (Borbála) a „Peleskei nótárius"-ban előforduló boszorkány voltaképen élő személy volt: férjezett Sárosi Jánosné. 1730 febr. 16.-án bűnvádi eljárást indítottak ellene boszorkánysággal vádolva, ezért 1730 máj. 5.-én hajnalban máglyatűzre ítélték. (Lásd: „Pesti Napló", 1903 febr. 25. — 17. old.)

Továbbfutó szerződés. Igy hivják szinésznyelven azon szerződéseket, amelyeket egy évnél hosszabb lejárattal kötnek meg. (V. ö. Szerződés.)

Tóváry Antal, szinigazgató, sz. 1870 május 13.-án, Jánoshalmán, megh. 1924 junius 24.-én, Nagytétényben. Szinipá-

lyára lépett 1892-ben. Mint jóhangú baritonista kezdte a pályát, több kisebb-nagyobb társulatnál működött, majd szinigazgató lett és éveken át az egész országot bejárta. Neje: Földvári Mária, színésznő, sz. 1865 jan. 23.-án, Lajoskomáromban. Szinipályára lépett 1878-ban, mint 13 éves kislány, Keresztély János gyermektársulatánál, később mint a vidék egyik legjobb komikája, sikerrel működött. Gyermekei: Margit és Béla (ikrek), születtek 1892 nov. 18-án, Mezőkövesden. Harmadik: Pál, sz. 1899 jan. 25-én, Jászkiséren. 1923 máj. havában lépett a pályára.

Tóvölgyi (Vitályos) Béla, színész, sz. 1850 dec. 24.-én, Felsőcsernáton, Erdélyben, megh. 1923 máj. 29.-én, Szegeden. Pár évig szinigazgató is volt. Kolozsvárott élt, mint nyugdíjas (1908 jan. 1.). Kiváló epizódista volt. Krecsányi Ignácnál sokáig működött. Neje: Dobay Erzsi, színésznő, megh. 1905 szept. 2.-án, Kolozsvárott.

Tóvölgyi (Mészáros) Margit, színésznő, sz. 1875 jun. 2.-án, Liptószentmiklóson. Mint színészgyermek korán kezdett játszani, nevelőapja: Tóvári Béla társulatánál. 15 éves korában felkerül az Orsz. Szinművészeti Akadémiára. Innen viszi el Krecsányi Ignác mielőtt végzett volna, az alig 18 éves lányt, a buda-temesvári-pozsonyi színházakhoz, hősnőnek. Budán legnagyob sikere az „Orleans-i szűz"-ben volt, melyet Krecsányi Komor Gyulával egyenesen az ő számára fordíttatott le. Kiválóbb szerepei Shakespeare női alakjain kívül: Elektra, Éva, Tosca, Fedora, Magdolna, Szécsi Mária, stb. Nálunk ő volt az első női Sasfiók és az első női szinházi bíró. 1904-ben nagy sikerrel vendégszerepelt a Nemzeti Szinházban, a „Stuart Máriá"-ban és a „Vörös talár"-ban, — pár évvel később pedig Évát játszotta az „Ember tragédiája"-ban. Játszott még Aradon, Kolozsvárott, végre Szegeden, ahol férjhez ment a háború alatt. Vitéz Szombathelyi Béla alezredes özvegye.

Tőkés Anna, színésznő, sz. 1904-ben, Marosvásárhelyen, hol atyja gazdag butorkereskedő volt. Előbb szülővárosában játszik, innen Temesvárra, azután pedig Aradra szerződik. 1924-ben a fővárosban a „Csodaszarvas" Stella szerepében mutatkozik be és fellépése olyan sikerrel járt, hogy a Nemzeti Szinház tagjául szerződtette (1925. VIII. 25.). Első fellépése a „Solness építőmester"-ben volt. Wangel Hildát, Ibsen darabjának ezt a szimbolisztikus figuráját ösztönös tehetségének minden megnyilvánulásával jelenítette meg, grandiózusan. Bemutatkozása után hat hónapig Beregi Oszkárral turnézott Amerikában és visszatérve, a Nemzeti Szinház elsőrendű tagjai közé került értékes és tehetséges alakításaival. Egy évig a Magyar Szinház tagja volt; 1929-ben ujra visszaszerződött a Nemzeti Szinházhoz. Szerepei: Éva (Ember tragédiája), Viola (Fehér szarvas), Ophélia (Hamlet), Dili (Ocskay brig.), Rózsi (A cigány), Regina (Kisértetek), Izméne (Antigone), Anna (Hotel Imperial), Germain (Vetélytársak), stb. Fellépett még a Vígszinházban is, Csehov „Cseresznyéskert"-jében és a Fővárosi Operett Szinház az „Utolsó Verebély-lány" cimű operett primadonna-szerepében. — 1931. jan. 22-én férjhez ment dr. Temesváry Ernőhöz.

Tőkés Emilia, színésznő, sz. 1835 márc. 2.-án, Debrecenben, előkelő családból, megh. 1911 máj. elején, u. o. Az ötvenes évek elején, 16 éves korában, lépett a szinpadra, Csabay Pálnál, egy év mulva, 1854 okt. 15.-én a Nemzeti Szinház vendége volt a „Zsidó" c. népszinműben. Mesés szépségének s ezüst csengésű hangjának köszönhette nagy népszerüségét. Néhány évig a debreceni közönség becézett kedvence volt, később Kolozsvárott, Aradon, Kassán és Pesten ünnepelték. Legutoljára éveken át Csóka Sándor szinigazgatónál működött és az 1884-ik év nyarán a budai közönség is nagy szeretetével tüntette ki. Pályafutását mint naiva kezdte, később néhány évig, mikor a régi népszinmű fénykorát élte, népszinműénekesnő lett és mint ilyen 1854-ben Bécsben is vendégszerepelt egy magyar szintársulatnál, ahol szépségével és dalaival a bécsi közönséget is meghódította. Később társalgási színésznővé lett és Prielle Cornélia mel-

lett őt ismerték el, mint legjobb „Kaméliás hölgy"-et, aminthogy Sardou és ifj. Dumas nőalakjainak ő volt vidéken leghivatottabb megszólaltatója. 1890 márc. havában a „Napamasszony"-ban volt utolsó fellépte, utána Debrecenben telepedett le. Mándoky Béla búcsúztatta.
(Erődi Jenő.)

Tömegjelenet. A szinpadon lévő statiszták együttes játéka oly esetekben, amikor a dráma cselekménye a tömegek szerepeltetését kivánja. Ez az együttes játék a „tömeg", vagyis a statiszták szinészi akciója... A tömegjelenetnek nagy fontossága van különösen a tragédiákban, nagy személyzetű történelmi darabokban. A T. inszcenálója a rendező, aki ezzel legtöbbször bizonyos drámai helyzetek vagy feszültségek megoldását és kiépítését festi alá. Reinhardt a tökéletességig fokozta a tömegjelenetek szinészi értékét; Stanislavszki harmónikusan beolvasztotta az együttesbe, úgyhogy a statiszták itt szerep nélküli szinészek, akiknek produktivitásáról ép úgy meg vagyunk győződve, mint az aktorok művészi játékáról. A meiningeni szintársulat tömegjelenetei, tömeghatásai még napjainkban is számottevő sikereket könyveltek el. Goethe „Faust"-jában, Schiller „Haramiák", „Don Carlos", „Wallenstein"-jében, „Az ember tragédiájá"-ban vannak fontos tömegjelenetek, amelyek úgy egybevetve, mint egyénenkint a természetesség és képszerűség látszatával hatnak. Shakespeare-darabok rendezésének sarkalatos feladata a T. kifogástalan megoldása. „Bánk-bán" II. és V. felvonása, Madách remekművének athéni, párizsi, londoni képei a szereplők játékával egybehangzó és azt kiegészítő T. nélkül el sem képzelhető. (V. ö.: Jelenet, Vakjelenet, Végjelenet, Zárójelenet.) (Zólyomi Jenő.)

„Tömni a házat". Tipikus szinházi kifejezés, amelyet akkor használnak, ha a szinház üres nézőterét az igazgatóság kénytelen szabadjegyesekkel (potyajegyesekkel) benépesíteni. (V. ö. „Vattázott ház".)

Tömörkény István, író, sz. 1866 dec. 23.-án, Cegléden, megh. 1917 ápr. 24.-én, Szegeden. (Eredeti családneve Steingassner volt.) Szegeden és Makón végezte iskoláit, azután gyógyszerész volt, majd később szegedi ujságok belső munkatársa. Budapesti napilapok is állandóan közölték tárcanovelláit. Tömörkény, aki régebben könyvtárosa, legutóbb igazgatója volt a szegedi Somogyi-könyvtárnak és a városi muzeumnak, magyar nyelvészettel, néprajzzal és régészettel is foglalkozott. Költő volt, vérbeli költő és művész, aki érezte az Alföld népének szívdobbanását, a barna magyar rög illatát, a magyar szó tiszta, nemes csengését. Meleg és mély humor lakozott benne, becsületes, jó magyar humor, amely nem vet lángot, csak parázsosan izzik. Gárdonyi Géza mellett megérdemelt népszerűséget szerzett a magyar nép valódi lelkét tükröző irásaival. Szinműve: „Barlanglakók", életkép 1 felv. Bem. 1913 jan. 22. Nemzeti Szinház.

Török Gábor. Az aradi szinészet lelkes pártfogója volt, 1849.-ben nagy áldozatot hozott a helyi magyar szinészet megteremtéséért.

Török Irma, szinésznő, sz. 1875 márc. 13.-án, Temesvárott. A Sziniakadémia elvégzése után, 1893-ban Paulay Ede a Nemzeti Szinházhoz szerződtette. Már első fellépése a „Proletárok"-ban, oly sikerrel járt, hogy nevét csakhamar az elsők sorában emlegették. Meleg érzés, természetes beszéd, minden érzelem kifejezésére alkalmas játék jellemzi szinpadi szereplését, melynek legjellegzetesebb vonása, hogy szerepeit lelkileg átélte. Az igazi élet művészetét állította a közönség elé és az új iskola híveként a deklamáció segítőeszközeitől ment játékával ösztönös, igaz bensőséggel szólaltatta meg alakjait az Egértől az Elektráig (Hofmansthal), a klasszikus Shakespeare darabokban épúgy, mint a francia társadalmi szinművekben vagy akár Herczeg Ferenc „Dolovai nábobjá"-ban. Keglevich gróf, a Nemzeti Szinház intendánsa, a párizsi világkiállítás alkalmával szinházi tanulmányútra küldte; 1900-ban Londonban ő képviselte a magyar drámai szinművészetet, amikoris egy fényes hangverseny keretében ci-

gányzene kisérettel szavalt magyar költeményeket és nagy sikert aratott a legelőkelőbb angol közönség előtt. A világháború kitörésekor nyugalomba vonult és rövidesen rá kinevezték a Nemzeti Szinház örökös tagjává. 1910 óta neje karancsberényi Berényi János grófnak,

Török István, komikus színész, utolsó életidejében Latabár Endre szinigazgató titkára, meghalt 1865 máj. havában, Szegeden. Ama szerencsétlen Török-családból származott, melynek majd mindegyik férfitagja öngyilkossággal vetett véget életének. Szük körülmények között, betegsége alatt jólelkű emberek segélyezték és tisztességes temetéséről is gondoskodtak. („Fővárosi Lapok", 1865 máj. 18. A „Szegedi Hiradó" nyomán.)

Török Károly, színész, sz. 1843-ban, Kolozsvárott. 1860 ápr. havában Follinusz Jánosnál lépett a szinipályára, szülővárosában, ahol 1888 febr. 17.-én jubilált, a „Griseldis" öreg szénégető szerepében. 1909 ápr. 13.-án ismét jubilált, a „Csikós"-ban. Neje: Trojanovits Amália, színésznő. (Győrffy Antal szinigazgató nevelt leánya.)

Török Magdolna, úttörő színésznő, Kelemen László első magyar szinigazgató társulatánál. (Az igazgató édesanyjának nővére volt.) 1792 május 5.-én játszott először a „Talált gyermek" c. 5 felvonásos vígjátékban. Havi fizetése 20 frt. volt. Később Várady Mihály (L. o.) színész felesége lett.

Török Miklós, színész, sz. 1848-ban, Nagyenyeden, — megh. 1887 aug. 30.-án, u. o. Szinipályára lépett 1864-ben. 1880-ban Mándoky Bélánál (3 évig), 1885-ben Jakab Lajosnál, 1886-ban Ditrói Mórnál működött. — Neje: Szakáll Róza, kiváló színésznő, sz. 1849-ben, Debrecenben. — 1861 nov. 20.-án Reszler Istvánnál lépett a szinipályára. 1866-ban Aradon, 1867 nyarán Nagyváradon játszott. Ez időben már elismert vidéki színésznő volt, úgy, hogy a Nemzeti Szinház is meghívta vendégszereplésre (1870 dec. 21. „Az elkényeztetett férj" és „Tűz a zárdában" c. 1 felvonásosokban.) 1871-ben Debrecenbe hívták. Ez év jun. 10.-én a Budai Szinkör vendége (Frou-frou). 1872 nov. 5.-én férjhez ment T. M.-hoz, Debrecenben. 1875 szept. 24.-én bemutatkozott a kolozsvári szinpadon, a „Delilá"-ban. 1900 ápr. 9.-én Szegeden a „Rang és mód"-ban mint Erzsébet elbúcsúzott a szinipályától.

Török Rezső, szinműíró, sz. 1895-ben, Budapesten. Előbb hivatalnok volt, majd vidéken szinészkedett, rövid ideig. 1915-ben bevonult katonának, azután kabarék részére kezdett írni. Egész estét betöltő szindarabjai: „Juhászlegény, szegény juhászlegény", énekes játék 3 felv. Társsz.: Magyar László. Bem. 1925 febr. 6. Városi Szinház. „Borcsa Amerikában", zenés játék 3 felv. 6 képben. Társszerző: Emőd Tamás. Bem. 1927 jun. 10. Budai Szinkör. 100-adszor: 1927 szept. 16. „A meztelen ember", szinmű 3 felv. Bem. 1928 ápr. 13. Belvárosi Szinház. — „Ida regénye", vj. 3 felv. Irta: Gárdonyi Géza. Társsz.: Emőd Tamás. Bem. 1928 dec. 29. Magyar Szinház. 50-edszer: 1929 márc 8. — „Két lány az uccán", vj. 3 felv. 5 képben. Társsz.: Emőd Tamás. Bem. 1929 szept. 7. Vígszinház. „Huszárfogás", operett 3 felv. Társsz.: Harmath Imre. Zen szerz. Vincze Zsigmond. Bem. 1930 ápr. 4. Fővárosi Operett Szinház. „A harapós férj", zenés vj. 3 felv. Társz.: Emőd Tamás. Bem. 1931 IV. 20. U. ott.

Török Zsigmond, színész, mint műkedvelő 1848 febr. havában fellépett a Nemzeti Szinházban, a „Farsangi iskolá"-ban. (Lásd: „Életképek", 1848. 6. szám.) 1853 jul. 8-án ujra vendégszerepelt itt, ekkor „Az élet szinfalai" c. vj. Bois-joli szerepében mutatkozott be. — A „Hölgyfutár" 1859 jul. 30-iki száma arról értesül (744. old.), hogy Kassán szinigazgatásba fogott. Később hites ügyvéd volt, végül törvényszéki bíró lett. („Az Ujság", 1906 ápr. 15. — Váradi Antal: „Vándorévek", c. tárcája.) A „Napkelet" 1859. 47. számában „Néhány szó vidéki színészetünk ügyében" c. a. érdekes vezércikke jelent meg. — Neje: Hetényi József szinigazgató leánya: Amália. (L. o.)

Törőné Korpássy Mária, írónő, sz. 1879 jan. 15-én, Debrecenben. Állandóan irodalommal foglalkozva munkatársa lett több napilapnak és folyóiratnak. 1912-ben megjelent verseskötete nagy sikert aratott. Ugyancsak szép sikert ért el gyermekdarabjaival és a Vöröskereszt egylet javára rendezett gyermekelőadásaival. Ezen darabjait az Országos Gárdonyi Társaság adta ki, amely tagjai közé is beválasztotta. Szindarabjai: „Mult, Jelen, Jövő" (10 kép), „Szeretet hatalma" (6 kép), „Fehér mezőben" (2 felv.), „Költő álma" (3 felv), „Poros álláson", életkép (3 felv.). Darabjait ifjusági előadásokon és iskolákban játszszák országszerte. Megjelent verseskötetei: „Futó percek", „Tört accordok", „Őszi verőfényben", „Élet útjain".

Törpe szinészek. A variété szinpadok legkedveltebb számaihoz tartoznak a törpe művészek mutatványai és számos ily törpe társulat járja a külföldi nagy városok szinpadait. E társulatokat természetesen különböző országok törpéiből állítják össze és köztudomásu, hogy erre alkalmas kis növésű, de arányos testalkatú embereket a legnagyobb számmal Magyarországon lehet találni. Ép ezért az ilyen törpe társulatoknál mindig nagy számmal találhatók magyar származású törpetagok, akik legtöbbször szinpadi képességeikkel és szinészi kvalitásokkal tünnek ki. Ezen tényen felbuzdulva Gerencsér Ferenc igazgató már 1925-ben egy teljes magyar liliputi szintársulatot szervezett, amely azóta állandóan tart szinielőadásokat, a nyári hónapokban a budapesti városligetben, a mutatványos téren levő saját szinházukban. A jeles társulat 1930 telén hosszabb külföldi körútra is ment és Hannoverben, majd Londonban (Olympia, a világ egyik legnagyobb cirkuszában) nagy sikerrel szerepeltek. A társulat jelesebb tagjai: Gáspár Juliska (férfiszerepeket játszik: bonviván), Gáspár Jucika (primadonna), Tolnay Magduska (énekesnő), Burián Ferike (táncosnő), stb.

Törs Kálmán, író, hirlapíró, orsz. képv., sz. 1843-ban, Rimabrézón, Gömör megye, megh. 1892 aug. 31.-én, Budapesten. Középiskoláit ugyanott és Késmárkon végezte. A jogot a budapesti egyetemen hallgatta. 1853-tól foglalkozott az irodalommal. (A Vasárnapi Ujságba kritikákat irt.) A Petőfi társaság egyik alapító tagja volt. Szinműfordításai: „Vidor úr", vj. 4 felv. gr. Fredro után. Bem. 1875 jan. 27.-én, a Nemzeti Szinházban. „Házasság hajdan", vj. 2 felv. D'Ennery után ford. Bem. 1878 márc. 9.-én, u. o. Nevét szinészettörténelmi szempontból azzal örökítette meg, hogy Déryné Naplójá-t sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta. (Megjelent Budapesten. 1879—1880-ban, 2 kötetben. Ez a kiadás azonban nem teljes.) Neje: Szigligeti Aranka, Szigligeti Ede leánya, (L. o.), kivel 1872 máj. 8.-án lépett házasságra. Megh. 1927 nov. 21-én, Budapesten, 60 éves korában. (Kerepesitemetőben nyugszik.)

Törzs Jenő, szinész, sz. 1887 április 23.-án, Budapesten. Középiskolái végeztével, 1905-ben, a szinészakadémia növendéke lett. Midőn 1906 március 10-én „A 47-ik cikk"-ben vizsgázott, az „Az Ujság" dicsérő kritikát irt róla, megjegyezvén, hogy „figyelmet keltett s nagyon értelmes szinésznek igérkezik." Egy évig a Thália tagja, 1907 október 1.-én innen Beöthy László a Magyar Szinházhoz szerződtette és már október 11.-én be is mutatkozott a „Szent Péter esernyője" Bélyi János tisztelendő szerepében, rá nemsokára a „Sasfiók"-ban a reichstadti herceg szerepével megalapozza hírnevét. Ekkor Beöthy igazgató 80 forintos szerződését 200 forintra emelte fel. Ezután szédületes karriert fut meg. Játssza „Hamlet"-et, „Peer Gynt"-öt, „Faust"-ot stb. 1910 junius 29-én házasságra lép Forrai Rózsival. (L. o.) 1921 április 1.-én kibérelte a városligeti Colosseumot. 1923 március közepén a Renaissance Szinházhoz szerződött. 1924 január 24.-én kinevezték a Belvárosi Szinház igazgatójává, e tisztségben azonban csak egy hónapig működött. 1925 augusztus 21.-én meghívta a Vígszinház igazgatósága. Itt szeptember 25-én mutatkozott be az „Uriemberek" c. szinmű Levis szerepében. Ezután

visszatért a Magyar Szinházhoz, azonban 1928-tól ismét a Vígszinháznál működik. Itt szeptember 29-én a „Farkas" című Molnár-vígjáték dr. Kelemen-jében lépett fel először. Főbb szerepei a fentieken kívül: Kárpáthy Zoltán (címszerep), Feleky (Hivatalnok urak), Szilassy Ernő (Császár katonái), Topáz, Kuthy Bálint (Dr. Szabó Juci), Kárpáthy János (Egy magyar nábob), Ankerschmidt (Uj földesúr), Nagyherceg (Lyon Lea és Sárga liliom-ban is), Dr. Kelemen (A farkas), Kenderessy (Csákó és kalap), stb. Eredeti szinműve: „A vademberek", bem. a Magyar Szinház, 1922 márc. 31. — Fordítása: „Főpróba", vj. 3 felv. Irta: Vossberg Harry. Bem. u. o. 1916 máj. 13. U. o. „Fekete futár" c. regénye megjelent 1920-ban.

Tragédia, szomorujáték, melynek hőse fenséges küzdelem után elbukik. A küzdelem és bukás csirája a tragédia hősének egyéniségében, jellemében van, aki nagy céljaiért szenvedélyességgel száll síkra és az isteni, erkölcsi, társadalmi, vagy egyetemes világrenddel összeütközésbe kerülvén, el kell buknia. A küzdelem a nézőben félelmet, részvétet, szánalmat kelt, de végeredményében az eszmének, a jónak és igaznak a hős felett való diadalmaskodásával a megzavart rend kiegyenlítéséhez, erkölcsi tisztuláshoz (katarzis) vezet. Az összeütközés lehet külső, mikor a külső renddel történik (conflictus) vagy belső, mikor a küzdelem a hős belső, lelki világában pld. két egyenlő, de ellentétes kötelesség között folyik le (collisio). A tragédia hőseit rendesen a kor előkelő és kiváló reprezentánsaiból választja, de a világtörténelem eszményein túl a társadalom mélységei is szolgálhatnak tragikus problémákkal. Régibb magyar tragédiáink: Iréne (Kisfaludy Károly), Bánk bán (Katona József), Kincskeresők, Vérnász, Marót bán, Áldozat (Vörösmarty Mihály), Kegyenc (gróf Teleki László), A trónkövetelő, Béldi Pál (Szigligeti Ede), stb. „A tragédia" elnevezést szokták általánosságban szinházi körökben használni az „Ember tragédiája" rövidített megjelölésére is. (V. ö. Tragikum.) **(Dr. Farkas Ferenc.)**

Tragikomédia, oly szinmű, melynél a tragikus elem vegyül a komikus elemmel. A komoly és vidám elem ellentétei, a hős nehéz erőlködése, felsülése adják a T. sajátosságát.

Tragikum, a drámai műben a hősnek valamely tiszteletreméltó és magyarázható indok által vezérelt hatalmas küzdelme és a dolog természetében rejlő gyarlóság miatt a meggyőződéséért küzdő hősnek igazságos bünhődése és bukása. A hőssel együtt bukik az általa képviselt magasabb eszme is, mert jelentéktelen célokért a tragikus hős sohasem küzd. Célkitűzése és megalkuvást nem ismerő küzdelme jelleméből folyik. A már-már elkerülhetőnek látszó és mégis elkerülhetetlen bukást sohasem a véletlen (deus ex machina, l. o.), hanem mindig az erkölcsi igazságból folyó szükségszerűség viszi előbbre. A tragikus hősnek buknia kell, összeütközését maga idézi elő, bukását maga okozza, annak csiráját saját jellemében hordja. És míg a küzdelem fenségességével és félelmetességével nyomasztólag hat, addig a bukás a hős jóhiszeműségét vagy jellemerősségét megillető szánakozás mellett is megszabadító kiengesztelődést jelent és megnyugvást vált ki a közönség érzésvilágából. E kérdést kimerítően tárgyalja Beöthy Zsolt és Rákosi Jenő „A tragikumról" szóló kitünő munkája. (V. ö. Tragédia.) **(Dr. Farkas Ferenc.)**

Tragikus, görögül azt teszi, hogy „kecskeszerű"; a tragédia szó betű szerinti görög jelentése pedig „kecskedal". Ennek magyarázata az, hogy a tragédia ősi alakja a legrégibb koru görög vallási szertartások alkalmával bemutatott játékokból ered, amelyeknél kecskebakot áldoztak a pogány isteneknek.

Tragikus színész: a tragédiák hősét alakító szereplő, melynél lényegesek a külső kellékek: impozáns megjelenés, erős, kifejező organum vagy oly egyéniség, mely ezeket a kellékeket pótolni tudja; de nem kevésbé fontos kelléke a szerep problémáiba való elmélyülni tudás, mert ép ezek a szerepek azok, melyeket egyszerü elmondással megoldani

Vidor Dezső

Vidor Dezsőné Molnár Rózsi

Vidor Ferike

Vidor Pál

Vigh Endre

Vig Miklós

Vincze Emma

Vincze Zsigmond

Viola Margit

Virágh Ferenc

Vizváry Gyuláné Szigeti Jolán

Vitéz Miklós

Virányi (Kocsis) Sándor

Vizváry Gyula

nem lehet és amelyek gondos előtanulmányokat, kidolgozást és a külső kellékekkel való ökonómikus gazdálkodást igényelnek. Ha a tragédiának nő a hőse, úgy az ezt alakító színésznő a: „tragika".

Traversz István, énekes, bariton, sz. 1855 újév napján, Budapesten, megh. 1917 ápr. 3-án, u. o. Kellemes hangjáért már a kegyesrendiek gimnáziumában ünnepelték; 1874 febr. 13.-án a Nemzeti Színház kötelékébe lépett. De már 1875 őszén Kolozsvárott van, utóbb Debrecen kedvence, 1880-ban Erdélyi Marietta szabadkai társulatának tagja; onnan ment Nagyváradra, hogy dec. 14.-én nőül vegye Hollósy Klotildot. Itt postatisztviselő lett, majd Békéscsabán át Budapestre került, ahol a Keleti pályaudvar mozgóposta-főnöke lett. Elnyerte a Ferenc József lovagrendet.

Traviata. Egyik legszebb és legkedveltebb régi olasz opera: Verdi Giuseppének a „Troubadour", „Rigoletto", „Álarcos bál" korszakából való mesterműve. Legelső előadásán (a velencei Fenice-színházban) a primadonna hibájából megbukott, de a közeljövő igazolta a már akkor hírneves zeneköltőt, aki e művében ifj. Dumas Sándor „Kaméliás hölgy"-ét öltöztette zenébe. Nem csoda, hogy Patti Adelina és a vele vetekedő primadonnák minden nagy szinpadon ebben a műben akarnak ragyogni. — Piave szövegét (3 felv.) Pataki fordításában a Nemzeti Színház már 1857 nov. 10.-én mutatta be; szereposztása volt: Valéry Violetta — Lonovicsné Hollósy Kornélia; Bervoix Flóra — Tély Emilia; Annina — Hubenayné Gabrieli Borbála; Germond Alfréd — Jekelfalussy Albert; atyja György — Füredi Mihály; Gaston — Bratka; Douphol báró — Virág; d'Obigny — Kaczvinszky János; Grenvil —Vangel. A M. Kir. Operaház megnyílta után egy hónapig sem várt, hogy a T.-t színre hozza: 1884 okt. 18.-án mutatta be; személyei: címszerep — Reich Irma; Bervoix Flóra — Ábrányiné Wein Margit; Annina — Doppler Ilka; Germond Alfred — Gassi Ferenc; atyja György — Bignio Lajos. — A már bátran halhatatlannak nevezhető operában utóbb számos nagy vendégművész lépett fel; a legnevezetesebbek: Violetta szopránszerepében: Sembrich Marcella, Bellincioni Gemma, Arnoldson Sigrid, Bianchi Bianca, Prevosti Franceschina, Roeder Carola, Tetrazzini Luigia, Kurz Selma, Hempel Frida, Ader Rosa; a tenor Alfred szerepében: Kalisch Pál, Stagno Roberto (1892 őszén nejével, Bellincioni Gemmával); az öreg Germond bariton szerepében: Stracciari Riccardo és 1925 nov. 21. az örökifju Battistini Mattia. — Az elavult nyelvezetü magyar szöveg helyett 1913 okt. óta Lányi Viktor új fordítását éneklik. A Népopera természetesen már első évadában tűzte a T.-t műsorára, 1912 jun. 13-án, Reiner Frigyes karnagy alatt énekelték: Violetta Valéry — Adler Adelina; Flora Bervoix — Legard Adél; Annina — Gleviczky Irén; Alfred Germont — Pogány György; Georges Germont, atyja — Gábor Arnold; Gaston — Hajagos Károly; Douphol báró — Róna Dezső; D'Obigny márki — Bihar Sándor; Grenvil orvos — Mátrai Ernő. — Utóbb a főszerepekben számos nagy vendéget látott, olaszokat.

Tréma „reszketés"-t „remegés"-t jelent. (A humoros színészek a német „zittern"-ből átformálva úgy mondják: „citerázni".) (V. ö. Lámpaláz.)

Tremolálás. Az éneklésnél fordul elő. Az olasz „Tremoló" (rezgető) az eredeti kifejezése, mely a hangszereknél rendes és sokszor használt előírás, az éneklésben azonban a hangszálak gyengeségének jele.

Trialog (görög) a. m. — oly jelenet, vagy darab, ahol hárman beszélnek.

Triebler Paulina, pesti születésü szoprán énekesnő, 1861 elején lépett szinpadra, „Az alvajáró nő" címszerepében, a pesti német szinházban.

Trieszti magyar szinészet. Triesztben 1846-ban Havi Mihály és Szabó József egyesített társulata tartott magyar szinielőadást. Ujabban itt járt: 1901 jun. 1.-én Krecsányi Ignác, aki a városi szinházban a „Cigánybáró" előadásával hódította meg az olaszokat, majd 1909 jul.

15.-én Balla Kálmán hirdette itt a magyar kultúrát. Előadásait a Politeama Rosetti-ben a „János vitéz"-zel kezdte és ő is dicsőséget szerzett a magyarságnak. (Erődi Jenő.)

Trikós-szerep, amelyben a színész szerepét trikóban felöltözve játssza. (Többnyire középkori angol, spanyol, francia, olasz, stbi lovagi és hasonló darabban.) Hasonló kifejezés a harisnyás-szerep, amikor a színész térdnadrágot húz fel és szines harisnyát, ehhez pedig félcipőt. A humoros színésznyelv a harisnyás-szerepet úgy is mondja, hogy: „strimpflis"-szerep, a német Strumpf-ból.

Trilla: zenei kifejezés, melyben az alaphang a mellette levő magasabb hanggal csaknem összeolvadó gyorsaságban váltakozik.

Trio, (olasz) a hármas ének neve. A három hangszeren játszott mű is trio; egy 3 tételű zeneműnek harmadik részét is trionak nevezik.

Tristan és Izolda, egy kelta monda hősei. Marke cornwalli király megbízásából a hős Tristan megkéri s elhozza Izolda izlandi királylányt, de a hajóuton varázsitaltól olthatatlan szerelemre gyulladnak egymás iránt; megcsalják a királyt, végül tragikus halált halnak. A középkor francia és német költői eposz alakjában dolgozták fel a történetet, szinpadra először Wagner Richard vitte. A M. Kir. Operaházban első előadása 1901 nov. 28.-án volt; szereposztása: Tristan — Burian Károly; Izolda — Vasquez Molina Italia grófnő, Marke király — Ney Dávid; Kurwenal — Takáts Mihály; Melot — Kiss Dezső; Brangaene — Berts Mimi; Pásztor — Gábor József; Kormányos — Ney Bernát; ifju hajós — Déri Jenő; karnagy volt Kerner István. — Utóbb állandó szereplők voltak: mint Izolda: 1912 óta Sebeök Sári, majd Haselbeck Olga; Brangaene: Bársony Dóra; nagy vendégművésznők a címszerepben 1928 óta: Larsèn-Todsen Nanny, Wildbrunn Helén: állandó Tristan: 1911 óta Anthes György, 1921 óta Leuer Hubert; nagy vendégek: Brozel Philipp, Van Dyck Ernő, Graarud Gunnar; mint Marke: Manowarda József. — Wagnernek ez az új úton járó zenei remeke 1930 szept. haváig 80 előadást ért meg. Két ízben teljes külföldi együttes játszotta Budapesten Wagner zenedrámáját: a bécsi állami operaház együttese 1921-ben, majd ujra 1925-ben. 1930 szept. 28-án volt e mű első teljesen magyarnyelvű előadása, amikor ezzel a szereposztással adták: Tristan — Závodszky Zoltán; Marke király — Székely Mihály; Izolda — Némethy Ella; Brangaene — Budanovits Mária; Kurwenal — Palló Imre; Melot — Ney Dávid; Pásztor — Szügyi Kálmán; Kormányos — Komáromy Pál; Ifju hajós — Somló József; karnagy volt Failoni Sergio.

Troubadour, a provencei irodalomban az olyan költő, aki ellentétben a fizetésért éneklő dalosokkal, a jongleurökkel, a költészetet csupán kedvtelésből művelte. „A troubadour", Verdi Giuseppe remeke, az olasz opera fogalmának egyik legszebb megtestesítője. Édes dallamai, tüzes ritmusai nyolcvan év alatt semmit sem veszítettek varázsukból. A spanyol (rém-) drámákból írt szövegre az olasz zeneköltő négy pompás szerepet írt, amelyekben a leghíresebb férfi és nő énekművészek ma is szivesen ragyogtatják hangjukat és tudásukat. — Cammarano Salvatore 4 felv. szövegét Nádaskay Lajos fordításában a Nemzeti Szinházban először 1854 okt. 31.-én énekelték: Luna gr. — Füredi Mihály; Leonora — Lesniewska Lujza; Azucena — Bogya Róza; Manrico — Mazzi József; Fernando — Kőszeghy Károly; Inez — Hubenayné; Ruiz — Bratka; Egy cigány — Virág; Hirnök — Udvarhelyi Sándor. A M. Kir. Operaház már megnyitása után harmadfél hónappal iktatta műsorába: 1884 dec. 7.-én; szereplői: Luna gr. — Bignio Lajos; Leonora — Turolla Emma; Azucena — Bartolucci Vittorina; Manrico — Perotti Gyula; Fernando — Tallián János; Inez — Doppler Ilka; hirnök: Stoll Károly. 100. előadása 1907 okt. 20. volt, a 150: 1918 nov. 13. Legelső előadása: Róma, Apolló-szinházában, 1853 jan. 13. Párizs előbb az olasz operaházban ismerte meg,

1854-ben; franciául a Nagy Opera már 1857 jan. 12.-én mutatta be. London és Pétervár szinpadán 1855-ben jelent meg a T; hamar meghódította a világot.

Trozonyi Kató, előadóénekesnő, mezzoszoprán; budapesti születésű, mint okleveles tanítónő lépett a szinipályára, 1917-ben. 1923-ban nőül ment dr. Dobák Ferenc fővárosi orvoshoz, de a hangverseny-dobogón azóta is ünneplik: speciali tása, hogy szövegeit nemcsak énekli, hanem a szinpadról ismert temperamentumával meg is játssza, jelmezben.

Tuboly Klementin, színésznő, sz. 1876 szept. 8.-án, Balatonfüreden. 1894 nov. 4.-én lépett szinpadra, miután sikerrel fejezte be tanulmányait a Szinművészeti Akadémián. Tagja volt a Nemzeti Szinháznak is, ahol 1902 ápr. 6.-án elnyerte a Farkas-Ratkó-díjat.

Tukorai Lóránt, epizódkomikus-színész, sz. 1852-ben, Jászberényben, megh 1915 nov. 10.-én, Abonyban. Előbb a papi pályára készült, amikor megtanult latinul és görögül. 1873-ban elvégezte a sziniakadémiát, megtanult németül, franciául és angolul és értett a fuvolázáshoz. Mint pompás epizódista megfordult az összes nagyobb vidéki szinpadokon. Rettegi Fridolinja, Gonosz Pistája, Harpagonja klasszikus alakítások voltak. Takarékosságáról, gázsibeosztásáról, anyagi dolgaiban való pedantériájáról, valamint egyéb különködéseiről számos jóízű történet szól. 1896-ban volt 25 éves jubileuma, Óbudán, a „Tolonc" Mravcsák szerepében. Utolsó éveit dr Farkas Ferenc szintársulatánál töltötte. Itt volt Abonyban 1909 jul. 15.-én 35 éves jubileuma (Rettegi — „Szabin nők elrablása"). 1911 okt. 1.-én nyugdíjba ment.

Tulfellépés-nek azt az esetet hívják, ha a színész a szerződés szerinti kikötésen felül játszik, vagyis többször lép fel, mint amennyire kötelezte magát. Minden ilyen esetben a színész a napi gázsit kapja.

Tulozni. Ismert szinházi kifejezés arra a színészre, aki a szerepét kirivó szinben fogja fel, nem elégszik meg annak rendes méretével, úgy ahogy azt a szerző megírta, hanem aláhuzottan, markánsabb vonalban juttatja kifejezésre. A vidéki komikusok szokása ez. (V. ö. Karzat-színész.) Ismert „tulzó"-színész volt Nagy Pista, a hires vidéki komikus, akiről ezt a megjegyzést olvassuk: „Nagy Pista, hirneves kalandor és víg színész a tulságos jelzés hibájában szenved, mindent elkövet, csakhogy nevettessen, nála a természetesség odáig megy, hol a művészet végződik, mi nagy kár, mert különben sok komikai tehetséggel bír." („Hölgyfutár", 1862 aug. 16. Deési tudósításból.) (V. ö. III. köt. 319. old.)

Turányi Alajos, színész, sz. 1889 szept. 31.-én, Budapesten. Papnak készült. Végezte a Rákosi-iskolát és 1908-ban lépett először szinpadra. 1910-ben Szabadkán dr. Farkas Ferencnél működött, hol a „Sasfiók"-ban volt nagy sikere, innen Nagyváradra, 1913-ban Szegedre ment. Játszott még: Miskolc, Kapuvár, Fiume, Szolnok, Munkács szinpadjain. A háboru alatt filmfelvételeken vett részt (Karthauzi — címszerep). 1918 szeptember havában a Nemzeti Szinházhoz szerződött, ahol azóta a fiatal társalgási és amorózó szerepkörben működik, szép sikerrel. Szerepei közül felemlítendők: Laertes (Hamlet), Herceg (Sancho Pansa), Rátky (Három testőr), Le Bret (Cyrano), forgalmista (Süt a nap) stb. 1926-ban a Farkas-Ratkó-díjat nyerte és ezzel járó ezüst gyürüvel tüntették ki sikeres szerepléséért.

Turay Antal, színész, sz. 1879-ben, Budapesten. Rákosi Szidi iskoláját 1901-ben végezte, majd Feld Zsigmondnál, Galló és Szalkaynál, dr. Farkas Ferencnél, Polgár Bélánál, dr. Patek Bélánál, a háborús években Debrecenben működött, Mezei Bélánál. Háborús felmentése után mint főrendező és hős működött Mariházy Miklósnál, Heltai Hugónál és Bárdosi Pálnál. Jelentősebb szerepei: Petur bán, Rákóczi Ferenc, Ocskay, Ádám, Lucifer, Othello, Romeo. Később elhagyta a szinpadot és 1922-ben mint hivatásos tűzoltótiszt Körmenden telepedett le és ott működik mint tűzoltó kiképző-tiszt.

Turay Ida, színésznő, sz. 1907 dec. 24-én, Rákospalotán, Atyja Turmayer Sándor. nyug. gimnáziumi tanár. Iskoláti (4 polgári) Budán, az irgalmas nővéreknél végezte. 1924 tavaszán dr. Bárdos Artur a Renaissance Szinházhoz szerződtette, miután igen jó eredménynyel fejezte be színészakadémiai tanulmányait. Itt ez év május 28.-án volt az első fellépte a „Baj van Zsófival" c. vígjátékban. Ezután (1925-ben) a Belvárosi Szinház tagja lett, ahol a „Darázsfészek" c. vígjátékban megérdemelt sikert ért el. Játszott még a Magyar Szinházban és az Andrássy-úti Szinházban is. — Férje ifj. Békeffy István író, kivel 1926 október 11.-én lépett házasságra.

Turay Mihály, a budapesti Nemzeti Szinház karnagya, szül. 1884-ben, a tolnamegyei Szakcson. 1908-ban került szinházhoz; kisebb vidéki városokban szerzett gyakorlat után a pécsi Nemzeti Szinháznak öt évig volt karnagya. Majd Székesfehérvár, Nyíregyháza, Győr, a budai Várszinház, Ujpest volt működési tere, míg végre 1926 szept. 1.-től a budapesti Nemzeti Szinház szerződtette.

Turcsányi Olga (Turcsánszkai), színésznő, sz. 1878 szept. 9.-én, Budapesten. Már mint gyermekszereplő az akkor divatos gyermekdarabok primadonnája volt. 1895 szept. 14.-én Krecsányi Ignácnál Budán a „Kis herceg" c. darabban kezdte szinpadi működését. Ezután Kolozsvárott, majd Aradon működik, mint kitünő operettszubrett. 1902-ben a Magyar Szinház tagja lett és az ő nevéhez füződik a „Víg özvegy" c. operett budapesti nagy sikere, melyben ő játszotta először Glavari Hanna szerepét, mint Ráthonyi Ákos partnere. Innen külföldre: Franciaországba, majd Oroszországba ment. 1907 novemberében a Népszinház—Vígopera tagja lett, ahol állandóan nagy sikerrel szerepelt. 1909 márc 2.-án házasságra lépett Mariházy Miklós szinigazgatóval (L. o.). Ettől kezdve állandóan a férje szintársulatánál működött, mint énekesnő s művészetével ő volt annak egyik főerőssége. Mariházy visszalépésével ő is visszavonult a színészettől. Leánya: Baby, szintén a szinpadra készült, de hamarosan férjhez ment és visszavonult a családi életbe.

Turcsy Jolán, színésznő, sz. 1901 dec. 28.-án, Csongrádon. 1923 május havában kezdte a pályát, Debrecenben, majd a vidék jobb társulatainál találjuk. 1927 óta Gulyás Menyhértnél primadonna. Főbb szerepei: Adél és Rosalinda (Denevér), Fejedelemasszony (Madarász), Bimbilla (Bolond), továbbá: Csókos asszony és Alexandra címszerepe, stb.

Turi Elemér, színész, (családi nevén Turgonyi,) sz. 1874 ápr. 3.-án, Mezőturon. Édesatyja ottani ref. lelkész, hires szónok, több cikluson országgyülési képviselő. Érettségi után Budapesten orvostanhallgató volt, majd jogász lett, de titokban beiratkozott a sziniiskolába, melyet kitüntetésel végzett el és 1893-ban Krecsányi Ignác buda-temesvár-pozsonyi társulatához szerződött, hol kilenc évet töltött, mint hősszinész. Egyéb állomáshelyei Pécs, (özv. Tiszayné, majd később Kövessy Albert) Kolozsvár, (Megyeri Dezső) Pozsony, (Relle Iván) Debrecen, (Zilahy Gyula) és főként Budapest voltak. (Kortársai a „legszebb magyar színész"-nek nevezték.) Tagja volt a Magyar- és a Király Szinháznak. 1907-ben részt vett a Budapesti Szinház megnyitó előadásán. 1911-1913-ig szinigazagtó volt a sopron-szombathely-makó-ujvidéki szinikerületben, de nemsokára tönkrement, mire filmszinész lett. A háborúban bevonult katonának, az 1. honvédhuszár ezredhez. Tiszti rangjáról még a híres Véderő-vita alatt mondott le és mint őrmester vonult hadba. Megszerzi az ezüst vitézségi érmet és visszakapja a hadnagyi rangját. Háromszor megsebesül; két signum laudist kap a kardokkal, mint 75%-os rokkant százados szerel le, 1918 december 10-én. A sebesülési érem, Károly csapatkereszt tulajdonosa. Háború után a katonaszinészek szövetsége elnökké Turit választja. Megszerzi az Ujpesti Szinházat és megalakítja a Madách Szinházat és pénzsegélyt jár ki minden leszerelt színész részére. 1924 szept. havában dr. Faludi Jenő az Unióhoz szerződtette, nemsokára azután (1925 okt. 15) nyug-

díjba megy. Tizenkét éven át volt az Orsz. színészegyesület igazgató tanácsosa, egy ízben alelnöke. Főbb szerepei: Bánk bán, Romeo, Ádám (Ember tragédiája), Essex gróf, Hamlet, Ocskay brigadéros, Vasgyáros, Aranyember voltak. Mint rendező is működött. 21 éves korában a Nemzeti Szinházban vendégszerepelt a Himfy, Essex gróf és Marianna főszerepében. Pozsonyban 1901 márc.-ban az Ocskay brigadéros premierje után a Burg szinház kinálta meg szerződéssel, azonban az ajánlatot nem fogadta el. Mint nyugdíjas, néhányadmagával 1928-ban megalakította a Magyar nyugdíjas színészek egyesületét, melynek alelnökévé választották meg. Szinműve: „Aszszonyok", szinmű 3 felv. Bem. 1911 máj. havában, Debrecenben. Első neje: Csige Böske, színésznő, sz. 1880 okt. 10-én, Aradon. Színészgyermek; atyja Csige Lajos baritonista, anyja Szabó Ilka drámai hősnő. Szabadkán a zárda növendéke, ahonnan kilépve, 14 éves korában színésznő lett. Első fellépte Halmay Imre szabadkai társulatánál a „Kis lord" címszerepe volt. Attól kezdve éveken át a magyar színészet kimondottan legjobb naivája. 17 éves korában mint Krecsányi Ignác társulatának tagja ment férjhez Turi Elemérhez. — Pozsony—Temesvár-Buda — Sopron — Szombathely — Arad szinpadjain sok őszinte sikert ért el. 1914-ben elvált férjétől. Jelenleg nyugdíjas, újból férjhez ment és Aradon él. (V. ö. I. köt. 294. old. II. hasáb. —) Második neje: Károlyi Sári, színésznő, (cs. n. nemes kanizsai Kumberger Sarolta), sz. 1892 nov. 30.-án, Kisbecskereken, Temes m. Színészakadémiát végzett és 1911-ben Hidvéghy Ernőnél kezdte a pályát, drámai hősnői szerepkörben. Szatmár, Kecskemét és Debrecen szinpadjain aratja nemsokára ujabb sikereit. Ezután filmszínésznő lesz. 1917-ben férjhez ment. A háború után a Várszinház kiváló együttesének egyik dísze. Mint szavalóművésznő is sikert aratott úgy a fővárosban, mint az ország nagyobb városaiban. Fiatalon vonult vissza a művészpályától.

Túróczi József pesti munkásemberről az 1835-ben épülő Nemzeti Szinházzal kapcsolatban, a következő érdekes feljegyzést találtuk: „Mindjárt eleinte, midőn az alapot ásni kezdék, jő egy ember, feleségestől, talyigával és ásóval; semmit sem szóll; hanem munkához fog és dolgozik erősen a többi munkással. Másod, harmad és negyednap folyvást megjelen 's a' legbuzgóbb munkás; ő első, ki ásóhoz nyul 's utolsó, ki azt leteszi; felesége szorgalmasan földet talyigáz." („Erdélyi Hiradó", 1835. nov. 17. és „Jelenkor", 1835. 89. sz. 1. old.)

Túrócszentmártoni színészet. A felvidéken játszó társulatok állomáshelye. Egy magyar műkedvelő egylet is működött itt, mely 1880 dec. 26.-án tartotta első előadását. Ez avatta fel 1888 febr. 19.-én a megyeház dísztermében létesített szinháztermet is, mely alkalommal Rákosi Jenő prológusa: „A honi múzsa szózata", „A miniszter előszobájában" és a „Közügyek" kerültek előadásra. Utóbb a város az északmagyarországi szinikerülethez csatlakozott. 1901—02-ben Fehér Károly, 1903-ban Halmay Imre, 1905-ben dr. Farkas Ferenc, azután Szabados László, 1916-ban Krasznai Ernő szinigazgató társulata játszott a városban. (A tót kulturhelyiséget (DOM), ahol szépen felszerelt szinház volt, magyar előadások részére nem engedték át.)

Turolla Emma, világhírű olasz énekesnő, sz. 1859-ben, Turinban. 1883 máj. 5.-én lépett fel először a Nemzeti Szinházban, a „Troubadour" Leonorájában. 1883 nov. 5.-én hosszabb pesti vendégszereplése közben — aláírta azt a szerződést, melynek értelmében a következő évtől kezdve 3 éven át „mint vendég" — kilenc hónapig — énekelne, az épülő uj M. Kir. Operaházban, havi 4000 frt. fellépti díjért. E fellépti díjak fellépésenként voltak beosztva, s amely estéken nem énekelt, levonhatták. Összes fellépti díjai egy évre 3600 frtot tettek ki. Budapesttől, 400 est után, állandó diadalainak szinhelyétől, 1887 jan. 20.-án búcsúzott el a „Sába királynője" címszerepében. Az 1913—14.-i évadban ismét itt működött, de mint énektanárnő.

Közben Buenos Ayrestől kezdve ismét a világ nagy szinpadain szerepelt, Szentpétervárott férjhez ment s azóta csak hangversenyeken énekelt. Főbb szerepei még: Zorima (Sárosi Ferenc „Abencerágé"-jában kreálta), Aida, Norma, Selica (Afrikai nő), Margit (Faust és Mefistopheles), Erzsébet (Tannhäuser), Elsa (Lohengrin), stb.

Tuschl Sebestyén, a pesti Kemnitzer-kávéház bérlője volt. — 1785 szeptember 3.-án tíz évre kibérli a pesti Rondellát és Reischl ácsmester fabódé szinházát évi 800 frt-ért. Saját költségén amphiteatrumot is építtetett. Ez volt a Hetz-Theater, ahol vadállatokkal produkálta magát. A Váci-kapu előtt, „bei dem sogenannten Plaskoischen Kreutz auf der Sandgestätte", körülbelül a mai Gizella-tér helyén volt. 1804-ben a Hetz-Theater megszünt. Társulatának tulajdonképeni igazgatója Bulla Henrik és ifj. Schmallögger.

Tűzrendőri eljárás. A tűzrendőri vizsgálatot a színházaknál az új szezon kezdete előtt rendesen 8—10 nappal tartják, amelyen megjelenik a kerületi elöljáróság kiküldöttje, a tűzoltóparancsnok egyik képviselője, a rendőrség részéről is megjelenik egy-két közeg, továbbá a mérnöki hivatal egyik megbizottja, akik átvizsgálják a nézőteret, szinpadot, az összes öltözőket és a kijáratokat is. Kipróbálják a vasfüggöny működését, a vészlámpák kapcsolását, a víztartályok működését, a tűzjelzőket szintén és megnézik, vajjon rendben van-e, szabályszerűek-e azok. Kifogás esetén a hivatalos közegeknek jogukban áll a szinház megnyitási engedélyét megvonni. Ez esetben a szinház igazgatósága sürgős jogorvoslással él.

Tűzropogás-t úgy imitálnak a szinpadon, hogy a kulisszák mögött vékony deszkalapot (furnért) felapróznak, melynek hangja tökéletesen megfelel a tűzropogásnak.

U

Ucca. Rendezői-nyelven ez az elnevezése a szinpad jobb és baloldali elosztásának.

Udvardy Antal, operaénekes, tenor, sz. 1838-ban. A Nemzeti Szinházban 1874 febr. 13.-án mint vendég, ápr. 18.-án, mint szerződött tag énekelte Lohengrint; ezt Faust, Romeo stb. követték; mint Tamino (Varázsfuvola) búcsúzott 1877 márc. 24.-én.

Udvarhelyi Miklós, színész, a hevesmegyei Tisza-Abádon sz., 1790-ben, ahol apja tanító és segédlelkész volt. Ő is papnak készült, aki midőn prédikál, a nagy közönség szivéhez szólhat. Ezért Debrecenbe ment, hogy ott tanuljon. Itt egyszer szinielőadást látott s ez annyira elbűvölte, hogy aztán minden szabad idejét a szinház körül töltötte, sőt a súgólyukba is bekéredzett, hogy onnan láthassa az előadást. S addig nézte-nézte az előadásokat, hogy egy szép napon, 1808-ban maga is beállott a debreceni társulathoz s így lett belőle az egyház papja helyett Thália papja, szülei nagy szomorúságára. 1810-ben lépett föl először, Gulácsy Antal szabolcsi földbirtokos biztatására, az „Eső után napfény süt" c. németből fordított darabban. Pályája kezdetén sok nehézséggel kellett megküzdenie. Ő azonban fáradhatatlanul tanult, sőt még arra is szakított időt, hogy másokat tanítson. Ő tanította Kántornét, majd Szentpéteryt, Juhász Juliát, akit 1812-ben feleségül is vett. 1815-ben már társigazgató Lánggal, s elég bátor ahhoz, hogy a vidéki társulatot Pestre vigye fel, a hol a Rondellában játszottak, gróf Ráday városi szinházi igazgató (a későbbi intendáns apja) segélyezése mellett. Majd ismét vidékre ment s vidéki vándorlásai alatt nemesszívű maecenások: dr. Sándorffy (Nagyvárad) és Kállay Miklós (Kálló) voltak hathatós támogatói. 1827-ben három évre a kolozsvári szinház országos igazgatója lett, s mint ilyen megszervezte az első magyar operatársulatot, s Ruzsitska József katonakarmesterrel megiratta az első magyar operát,a a „Béla futásá"-t. Társulatával bejárta Magyarország déli részét, s 1827-ben Pestet is meglátogatta, ahol a nagy városi szinház nyitotta meg előtte kapuit. Később ismét vidéki társulatok tagja lett, majd 1835-ben a budai játékszinben működött, 1838-ban pedig a Nemzeti Szinház tagja lett, ahol aztán hosszú éveken át a szinház egyik legtevékenyebb tagja volt. Pályatársai úgy tekintettek rá, mint a magyar szinészet élő krónikájára, aki látta a magyar szinészetet csemetekorában, aki látta annak lassú növését, lombosodását, virágait és gyümölcseit, s aki a lombossá fejlődött fa árnyékában meg is pihent. Csengő hangja, erőteljes, festői alakja, melyre a lovagkori jelmezek oly jól illettek, sok szerepben meleg sikert hoztak neki. A szinház legtiszteltebb tagjai közé tartozott. Nem volt lángelme, de tanulással, szorgalommal, becsülettel állotta meg mindig a helyét. Páratlan becsületessége valamennyi pályatársa szeretetét és becsülését szerezte meg számára. 50 éves szinészi működését, a „szinházi arany vőlegénység"-et 1858 junius 14-én ünnepelték meg a Nemzeti Szinházban. Mint nyugdíjas tag hosszas betegség után, 1864 január 14-én halt meg, Pesten. **(Diósszilágyi Sámuel dr.)**

Udvarhelyi Sándor, (agyagfalvi) színész. A Nemzeti Szinháznak 36 éven keresztül mint kardalnok és segédszinésze, általánosan szeretett tagja volt. Pályáját csak a szabadságharc idejében szakította félbe, amikor 18 ütközetben vett részt és Budavár bevételekor szintén jelen volt a bástyafalakon. Ritka szivós természetének és rendes életmódjának tudható be, hogy életében csak egyszer feküdt betegen: a mikor a Nemzeti Szinház közelében tűz ütött ki, s ő a szinházat védve, az oltásnál segédkezett, egy leomló ház rászakadt, s megsebesítette. Nyugdíjba vonulván, eleinte Leányfalun, majd a fővárosban élt, ahol irodalmi munkásságot is kifejtett. Megh. 1885 november 14-én, Budapesten. — **Neje:** Novák Teréz, szinésznő, a Nemzeti Szinház tagja, sz. 1825-ben, megh. 1908-ban.

Ugrás. Ha előadás közben a szinészek akár tudatosan, akár a nélkül a szöveg egy részét elhagyják, vagy röviditik, ezt „ugrásnak" hivják. Akkor is előfordul, ha hirtelen merül fel szükségessége, pld. rosszullét, vagy egyéb baj esetén, vagy ha technikai okokból kell az előadást röviditeni, pld. hosszúra elnyúló délutáni előadásoknál. Az ilyen ugrásokhoz, miután próbák nélkül történnek, ügyes rögtönzések kellenek, nehogy a közönség az ugrást észrevegye, akár a szöveg értelmetlensége, akár az előadás bizonytalansága miatt.

Ujfalussy Sándor, id. úttörő szinész, A kassai szinésztársaság tagja, aki mint vándorszinész bejárta az egész országot, télen rendesen Miskolcon tartózkodott, innét átment Sátoraljaujhelyre, vagy Nagykállóba, a megyei gyülések alkalmával. 1813-ban már feltünt. 1815 év őszén a Pesten működő magyar szinésztársaságának tagja volt. Ez év végén pártolás hiánya miatt a társulat megbukott, mire az ügyet Udvarhelyi és Lángh veszi át; övelök U. is lemegy Kecskemétre. 1820 év elején Kilényi Dávidnál működik, nemsokára megválik tőle és maga szervez társulatot, mellyel Zalaegerszegen kezdi meg működését; innen Komáromba megy 12 tagu társulatával, 1821 után. — 1828-ban felhagy a vándorló szinigazgatási élettel és Budán a helytartótanácsnál irnokoskodott; de csekély iskolai képzettsége miatt nem igen haladhatott följebb. Nemsokára ismét szinész lett, elment Kolozsvárra, ahol Székely József pártfogásába vette. 1823-ban Komáromban igazgató volt, onnan Balassagyarmatra megy, ahol a megyegyülés alkalmával játszott. 1825-ben Pozsonyban volt. 1826 őszén az Éder-féle társulattal Debrecenben működött. További működése szintén a vidékre terjedt. (Kassa, Eger, Rimaszombat, Rozsnyó, Sárospatak stb.) 1843-ban visszavonult a szinészettől és nejével (Sáska Borbálával, lásd róla alább) Debrecenbe ment és ott Balla Károlylyal szerkesztője lett a „Nagyvárad-Debreceni Értesitő"-nek. Később Nagyváradra tette át lakását, hol egy rosszul orvosolt lábseb következtében legszebb férfikorában elhunyt. Szinműfordításai: „Izidor és Olga vagy a rabszolgák", szomoru rajzolat 5 szak. Ernest Raupach után, 1831 máj. 7. Debrecen. „Menyasszony és vőlegény egy személyben", tréfás játék 1 f. Kotzebue után, Miskolc, 1831 szept. 24. „ A két özvegy", vj 1 f. Holbein után, 1831 jun. 19. — Neje: Sáska Borbála, úttörő szinésznő, sz. 1800-ban, megh. 1884 ápr. 12-én, Budapesten. Szülei szinészek voltak: Sáska János és Koronkai Borbála. (L. o.) Már gyermekkorában kapott szerepeket és mire felserdült, naivákat játszott. Atyja korán ráfogta a francia és német nyelv elsajátítására és e nyelveken is alkalma volt játszani; ugyszintén alapos oktatást nyert az énekművészetből is. A „Sevillai borbély" Rozinája fényes sikert hozott neki. Első férje Erdélyi nevü szinész, azután U. hoz ment nőül, végül Fodor Károlyné néven vonult viszsza a színpadtól. A kerepesi-temetőben nyugosznak hamvai. — Gyermekeik: Ujfalusi Sándor ifj., népszerű vidéki szinész, 1848-49-iki honvédkapitány, 1871 jul. 28-án Kisvárdán meghalt. A budai Népszinháznak egykori rendezője, egy ideig a kolozsvári közönség kedvence, legutóbb Várnay Fábián társulatának szinész és rendező-tagja. 1871 januárban visszavonult a szinészettől és a „Pátria" bécsi biztosító intézet ügynöke lett.

(Lásd: „Szarvasi Lapok", 1888 szept. 16. Tárca.) (Erődi Jenő)

Ujházi Ede. A magyar szinpadi-művészet egyik legkiválóbb jellemábrázolója, a XIX. század második felében. Működött ugyan még a XX. század első két decenniumában is, de ez a két évtized azonban már csak búcsúzkodás volt a nagy művészbohém életalkonyán mindentől és mindenkitől, akit szeretett és mindenkitől, akik őt szerették. — Ez a cihelődés, ez az ízről-ízre való emberi elmúlás, bizonyára nem volt olyan grandiózus, mint egyik legkiválóbb emberábrázolásának, Chevrial bárónak (Párisi regény) a halálában; de annál jobban fájt kortársainak, kollegáinak és kritikusainak, közönségének, tanitványainak és mindenkinek, akikből csodálóinak, sőt rajongóinak tábora a nemzet egészéből kialakult. — Az ő síremlékére is rá lehehetett volna vésetni a gyógytudomány egyik legnagyobb herosának, a lengyelorosz Mencsikownak (a bacilluselmélet felfedezőjének) síriratát: „Élt 71 évet. és örökké élni fog!" — Ujházi Ede nagyszerű művészetének is ez a mencsikowi értékelés jár ki, különösen magyar vonatkozásban. Mert bár nemzetközi viszonylatban is elérte a Coquelin, a Lewinszky (a bécsi Burgtheater magyar születésű művésze), a két Salvini, Novelli és Zacconi stb. külföldi szinpadi nagyságok mértékét, Ujházi Ede csodás művészete itt virulhatott ki csak teljes mértékben a magyar glóbuson, anyanyelvünknek szinészileg alig áttörhető ezeréves bástyái között. Néhány nagysikerű bécsi vendégszereplésen túl, ami akkor még merész és párját ritkító vállalkozás számba ment (nem úgy, mint ma, 1931-ben, amikor nemcsak hazai művészeink raja járja sikerrel és hírnévvel a külföldet, de sportifjúságunk is győzelmesen bebarangolja az egész világot): Ujházi Ede, mint szinész nem jutott külföldre. Mint ember, mint uj impressiókra vágyó és nagytudású képzett lélek ellenben gyakran beutazta Európát és minden szünidejét az európai metropolisokban töltötte. Egy ilyen utazása alkalmával „fedezte föl" a nagy olasz szinjátszót, Ermete Zacconit is, aki veristikus, igaz, színpadra átélt alakításaival, újszerű szinpadi hangjával egyik legnagyobb rajongójává tette Ujházit. A kongeniális magyar művész, hazatérve az ő szeretetreméltó, ízes enthuziazmusával, végig-hangoskodta nemcsak Budapestet, de egész Nagymagyarországot is, a nagy olasz szinművész dicséretével úgy, hogy a milleniumkor megnyílt budapesti Vígszinház, azonnal elhozta Bécsből Zacconit és olasz társulatát és zsúfolásig telt nézőterek előtt, csaknem egy hónapig játszatta a tényleg nagyszerű olasz staggiónét. Ujházi Ede, a nagy magyar művész, ezzel az „ide-lármázott" olasz társulattal és különösen Zacconi igazságot, szinpadi „hegyi beszédet" kinyilatkoztató budapesti bemutatkozásának kiforszirozásával, nemcsak azt bizonyította be, hogy ő valóban nagy művész, nem ismeri és nem féli a konkurrenciát, hanem megadta a magyar szinpadi művészetnek azt a mindennél fontosabb lehetőséget, hogy eddigi klasszikus értékeinek arculatával, belenézhessen az új szinészeti irány csoda-tükrébe. — Nem akarom a sulykot elvetni, sem Ujházi ebbeli érdeméért, sem Zacconi kiváló művészetének értékeléséért. Azt sem állítom, hogy ettől az időponttól számít a magyar szinpadi Megváltó születése, melytől előre, vagy hátra kell számítanunk a magyar szinpad nevezetesebb eseményeit. Nem! Maga Ujházi Ede cikornyátlanul igaz művészete, Szigeti József klasszikusan leegyszerüsített beszédtechnikája, Halmy Ferenc verizmusa, Blaháné életszerű közvetlensége, Szentgyörgyi István tőrölmetszett valószerűsége stb., már sporadikusan elültették a magyar talajba a megújhodás magjait. Sőt az új magyar szinjátszási irány bokrai már virultak is, mielőtt Ujházi Ede a Zacconi-féle olasz staggionét Budapestre hozatta és saját művészi hitelével, urbi et orbi propagálta. De a konzervatív szinházi közönség utolsó ellenállását roppantotta össze Ujházi, amikor minden meddő vita mellőzésével az uj művészeti hitvallás legkiválóbb külföldi apostolainak nyitotta meg a magyar szinpadművészeti sorompókat. — A győzelem sokkal gyorsabb és nagyobb volt annál is, amit Ujházi remél-

hetett. Mert nemcsak az elragadtatott közönség, de a magyar kritika is észrevette és akkori nagyszerű képviselői által állandóan napirenden is tartotta, hogy az sokáig első drámai szinpadán, az Ujházi, Szigeti, Szathmáryné, Halmy Ferenc stb. Nemzeti Szinházában, annyiféleképpen beszélnek a színészek és színésznők, mint ahogy éppen jólesik nekik. Szinte-szinte fülsértő volt a Prielle Cornélia életszerűsége és igaz íze mellett, a német Neuber Krisztina tanitotta szavalóiskola hatásaiban tobzódó, franciás, Comèdie-szerű éneklő-stylus kirívóan komikus színészeit Ujházi mellett és vele együtt élvezni . . . Ezek ellen hozta Ujházi segédcsapatoknak az olaszokat, főleg Zacconit! És — ez már csak következménye az Ujházi ebbeli érdemeinek — ez az olasz társaság vitte el magával az első magyar szindarabot, Molnár Ferenc: „Ördög" című vígjátékát, amely Zacconi olasz bemutatója után példátlan világsikert aratott és megnyitotta a magyar szinpadi szerzők számára az eleddig sohasem remélt külföldi lehetőségeket. — És mindezt minden nagyképüség nélkül közvetítette hazája nyelvének, szinművészetének, a magyar irodalomnak, hazai szinpadaink külföldi jóhírének Ujházi Ede, aki sohase értett ahoz, hogy sajátmagát administrálja, előtérbe tolja, vagy magát úgy megfizettesse, mint az ő idejében nem létezett, de halála után gombanövésű „stárok". Pedig sokszor bántották anyagi gondok a lelkét, mert nem tudott a pénzzel bánni! Hogy is tudott volna, holott egész lelkével művészetének élt. Ezért nevezte és becsülte „mester"-nek az egész magyar közvélemény. Még a sokszor fásult, többször cinikus és iróniára leginkább kész ujságirói rend is, amelynek Ujházi szinte családfői tekintélye, éjjel-nappal együttlevő hozzátartozója volt. Jellegzetes közlekedési eszközén, a „konflison" (az azóta végleg kipusztult „komfortáble-ok", egyfogatú lovas-bérkocsik) mindig ült közülünk valaki, ha a mester ide vagy oda vitette magát. A városliget katonabandás nyári nagyvendéglőjében „Ujházi-asztal" volt fönntartva számára. Mindig egész udvara volt ott a mesternek. A legelőkelőbb éttermek étlapjai „Ujházi-levesről" (nagyszerű tyúkleves) és „Ujházi-fröccsről" (pezsgős fröccs) tudtak. Mert nagy gourmand volt a mester. Ebben is értette, hogy mi a finom, és mi a jó. A „holnap" gondja persze sohase remegtette. És akár tudatosan tette, akár öntudatlanul: az élet prózáját sohasem engedte közel a maga teremtő művészetéhez. Mint ahogy az olaj elválik a víztől, úgy különült el benne a szinpadi művészet az élet másnemüségeitől. — Alkotó művészlelke annyira föl volt készülve minden tudással és hatáseszközzel, hogy a legprózaibb pillanatokból, a legbiztatóbb sikerrel tudott átlépni a szinpadra. Például: nagyon szeretett kártyázni és néha már a harmadikat csöngette a szinpadi ügyelő, amikor a közeli előkelő kávéházból, vagy klubból megérkezett a mester loholva az öltözőjébe. Az öltöztető-szabója egy pillanat alatt ráadta a szinpadi ruhát, közben a mester beledöfte két ujját a szinpadi arcfestékbe és két kipróbált pontot nyomott a szemöldöke fölé és már a következő percben megszólalt a rivalda előtt az ő nagyszerű hangján, amelynél engedelmesebb instrumentum talán sohasem volt . . . Másik szenvedélye volt az anekdótázás és a pályatársnőkkel való évődés. Ezt gyakorolta a szinfalak mögött, amíg uj jelenése következett. Bánk bán Tiborcának nagyjelenete előtt is képes volt egy-egy kedves, rendszerint sikamlós tréfát mesélni a szinfalak mögött, leghálásabb publikumának, pályatársnőinek. Amikor ebből a szinte viháncoló bohém hangulatból be kellett lépnie a szinpadra: olyan biztonsággal sírta, nyögte el „Tiborc" szívbemarkoló panaszait „Bánk" személyesítője előtt, hogy sírtak a nézőtéren a megindult nézők, míg ugyanakkor, kuncogva mulattak és a szájukbatömött zsebkendővel ellensúlyozták a feltörő jókedvet, az imént hallott és persze nagyszerüen előadott Ujházi-anekdóta hatása nyomán a mester kolleganői, II. Endre trónterme, vászonfalai mögött. Mi tagadás, voltak olyanok is, akik bohém kedélye, tréfálkozó természete miatt léhának vádolták Ujházit. Ezek a nagyképüek persze irigyei voltak, amiért nem tudták azt a művészi fölkészültséget elsajátí-

tani, amellyel Ujházi bármely pillanatban olyan szemkápráztatóan tudott „szinjátszani", mint az ügyes jongleur a szines üveggömbökkel. — Óh, néha léha az a művész, akinek nem szakad meg minden szerepben a szíve, mint Egressy Gábornak az öreg „Brankovics"-szerepében. — A nagy Coquelin is — be akarván bizonyítani pályatársainak, hogy legbelül semmi köze a színésznek a szinpadi mondókáihoz — Cyrano „hold monologja" alatt egy szorzási műveletet végzett el „csak úgy fejből", és közben épp oly nagyszerüen játszott, mint máskor („szorzás nélkül"). Molnár György, a nagy magyar tragikus, aki egyszersmind szinigazgató is volt, Lear király őrülési jelenete alatt odasúgta a „Bolond" személyesítőjének, aki titkára is volt a szinháznak: „Vigyázzon a leszámolásnál: balközép három körszék üres . . .!" — Ujházi Ede művészlelke is képes volt az eféle kettős munkára! — Akik az ilyen nagyszerű lélekmagaslatra nem képesek, azok csöndesen csodálkozhatnak, de Ujházit és a hozzá hasonló művészegyéniségeket nem bírálhatják.

Ujházi Ede nagyszerű művészegyéniségét egy negatívummal lehetne talán a leghívebben jellemezni. Ez a negatívum az, hogy sohasem merte az „Ujházi"-nevet fölvenni valamely utána következett uj szinpadi csillag. Még a nők is megérezték, hogy ilyen névvel nem szerénytelenkedhetnek a színpadon . . . Ez a „noli me tangere!" az Ujházi Ede művészi egyéniségének szinte babonás tisztelete, bár csak keret, tartalmát az a csodálatos és változatos galléria adja, amely Ujházi nagyszerű szinpadi alakításainak remekeivel töltötte meg soha el nem muló emlékét. Egyik kritikusa írta róla valamelyik bírálatában: „Ujházi mindig jól játszik. Ha rosszul játszik, akkor csal." (Pallas Nagy Lexikona, XVI. kötet. 495. old.) Ujházi ezt a mondását Zacconira így alkalmazta: „Aki ennél jobban játszik, az már csal!" Igy ismeretes ez a magyar szállóigék között is. — Legjobb szerepeinek nomenklatúráját teljes egészükben ide rögzíteni lehetetlen volna. Csak a legnevezetesebbeket említem hát: „Tiborc" (ebben soha senki fölül nem múlta), „Bölcs Náthán", „Knábe Farkas Jeremiás" (Miniszter előszobájában), „Pártütők" (a csodálatosan ostoba falusi bíró szerepében), Péter apostol („Ember tragédiája"), Crampton mester, Constantin abbé, Chevrial báró („Párisi regény"), Menenius Agrippa („Coriolanus"), Pont Biquet („Pont Biquet-család"), a bűnös Shylock, Mosolygó Menyhért („Proletárok"), Mukányi, Fabula („Aranyember"), Lengyel zsidó, Gonosz Pista („Falu rossza") Liliomfaló (őrmester), Mrawcsák („Tolonc"), „Huszárszerelem", „Virágfakadás", Polonius („Hamlet"), és még száz markáns alakítás, amelyeket sohasem fog tudni elfelejteni az, aki szerencsés volt láthatni és hallhatni ezeket a test- és lélekszobrászati mesterműveket magától a Mestertől, aki olyan nagy művész volt, hogy róla írván, érdemtelenül is bejegyeztük csekélymagunkat a magyar művésztörténetbe . . . **(Liptay Károly.)**

*

Ujházi Ede életrajzi adatai: szül. 1844 jan. 28-án, Debrecenben Atyja orvos volt és fiát is orvosi pályára szánta. De Ujházi szinész akart lenni és 1864-ben Szigeti Imre társulatánál szinpadra is lépett. Tagja volt aztán Bényei István és Laczkó Gergely egyesített társulatának, majd Kolozsvárra került Fehérvári Antalhoz, utóbb pedig Kassára, Latabár Endréhez. Próbafellépése a budapesti Nemzeti Szinházban 1869 VIII. 13. volt „Jagó" szerepében. Mint szerződtetett tag „Lord Bourleigh" szerepét játszotta, 1870 V. 13. „Essex gróf"-ban. 1888 okt. 27-én kinevezték a M. Kir. Operaház játékmesterévé. 1890 X. 13. a Nemzeti Szinház nyugdíjára 400, a vidéki színésznyugdíjra 100 forinttal adományozott. Harmincéves nemzetiszinházi jubileumát a Budai Szinkörben ünnepelte. Színrekerült a „Miniszter előszobájában" és az „Országgyűlési szállások". 1903-ban a budapesti Nemzeti Szinház örökös tagja lett. 1905-ben a Ferenc József rend lovagkeresztjét, 1908-ban a Vaskoronarendet kapta I. Ferenc Józseftől. Ugyanezen évben arcképét leleplezték az Orsz. Szinészegyesület tanácstermében. 1913 IX. végén nyugdíjazták és 1915 XI. 14-én éjjel

¾ 1-kor meghalt. Sírkövet Budapest fő- és székváros állított a nagy művésznek a Kerepesi temetőben részére adományozott díszsírhelyen. (Ha mindenki, akit könnyekre, vagy kacajra fakasztott csak egy szál virágot vinne az Ujházi Ede sírjára, ez a virághegy volna Budapest Himalájája . . .) Ujházi Ede kétszer nősült. Először Székely Kornéliával kötött házasságot. Tőle elválva, élete alkonyán Cs. Horváth Irén Margitnak, egyik késői volt növendékének ajándékozta halhatatlan nevét.

Ujházy György, iró, sz. 1895-ben, Budapesten. Több fővárosi lap munkatársa; főként szinházi kérdésekkel foglalkozik és kritikával is. A Magyar Szinház 1929 ápr. 30-án mutatta be a „Beleznay asszonyok" című vígjátékát. — Fordítása: „12.000 ember", színjáték 3 felv. Irta: B. Frank. Bem. 1931 ápr. 2. Kamara Szinház.

Ujhelyi Nándor, iró, sz. 1889-ben. Szinművei: „Őfensége kalapja", vj. 3 felv. Bem. 1917 máj. 12. Magyar Szinház. (Bécsben: a Stadtheaterben 1922 ápr. 28.) „Csere-bere", vj 3 felv. Bem. 1917 szept. 28. U. o. „Egy milliárd", komédia 3 felv. Bem. 1919 dec. 18. Madách Szinház.

Ujj Ferenc, színész, sz. 1841 jan. 2-án, Szabadszentkirályon. (Baranya m.) megh. 1923 jan. 23-án, Szabadkán. — 1872-ben kezdte a pályáját, Szuper Károlynál, Terezovácon. Első szerepe volt Gazsi a „Néném asszony kora" c. szinműben. Egy év után lemondott a pályáról és Ujvidéken korcsmát nyitott, de 1873-ban ismét visszajött Szuperhez. 1875-ben Krecsányinál, 1882-ben Aradi Gerőnél, 1888-ban Győrött működik, — azután pedig Miskolcon. — Neje: Semsey Lujza, színésznő, sz. 1860-ban, Kassán, megh. 1923 febr. 17-én, Szabadkán. Szinipályára lépett: 1881 jan. 1-én, Krecsányi Ignácnál, majd u. e. hó 12-én Kassán férjhez ment. — Gyermekük: Ujj Kálmán. (L. o.)

Ujj Kálmán, színész, sz. 1883 ápr. 22-én, Kassán, megh. 1921 dec. 4-én, Budapesten. — Tizenötéves szinészi pályafutása alatt a vidék ugyszólván valamennyi nagyobb városában fellépett. Az Unióhoz Sebestyén Géza buda-temesvári társulatától szerződött el 1919-ben és azóta a Silvió kapitány-ban, a Sasfiókban, a Fakir-ban, és a Marsall-ban produkált emlékezetes alakításokat, s ez alkalommal a kritika egyhangulag a legmelegebb elismeréssel nyilatkozott meg kiváló szinészi képességéről. — Neje: Dinnyési Juliska, szinésznő. (L. o.).

Ujpesti szinészet. Ujpest szinészetére vonatkozó legrégibb adat a következő: „Ujpesten Keszey József magyar szintársulata működik — tán a legelső szintársaság, mely az uj telepitvényt meglátogatta s dacára, hogy a lakosság német ajku, a magyar szintársulat szép pártolásban részesül." („Nefelejts", 1863 ápr. 5.) 1872 husvét után Balogh György igazgató működik a városban. 1876 jan. havában megindult a szinház épitése, Wolfner Lajos telkén, aki a telket féláron engedte át. (Lásd: „Ellenőr", 1876 jan. 10.) 1876 dec. végén Szabó Antal az igazgató, 1882 okt. 19-től Szigeti Géza és Gál Sándor egyesített társulata működött Ujpesten, a Schäferféle vendéglő nagytermében. — 1886 ban megnyilt a Colosseum, 600 néző befogadására, megnyitotta Jakabffyné Krecsányi Katalin, 1886 jan. 24-én. Máj. 8-tól Balassa Károly és Ujvárossy Albert társulata kezdte meg előadásait. Ujabb időkben (1910) Micsey F. György játszott az Éden-szinházban és a Colosseumban. (Az Éden-szinház Bőhm Henrik alkotása. 1911-ben a szinpadot kiépitették és a nézőteret is átalakitották.) 1911 szept. 2-ától Papir Sándor az igazgató, ki „Ujpesti Népszinház" c. alatt nyitotta meg a muzsahajlékot. („Provanszi vándor" c. operettel. Zen. irta: Rieger Alfréd, ford. Harsányi Zsolt.) Tagok voltak: Lukács Nándor, Hajdu Antal, Neményi Blanka, Sellő René, Rajna Alisz, Pálma Boriska, Carmen Juliska, Balogh Béla, Sziklai Jenő, Zádor Ilonka, Nagy Vilma, Barabás Etelka, Peterdy Sándor, Szentes János, Abonyi Andor, Papirné Kornai Margit, Galambos Margit. — 1912 őszén a szinház veze-

tősége részvénytársasággá alakult át és a vezetést Papir Sándor halála után özvegye vette át. 1913 szept. havától ismét Micsey F. György volt az igazgató. — Okt. 22-én a város törvényhatósága a szinházat 5 évre Szalkai Lajosnak adta bérbe. — 1915 márc. 23-án Kövessy Albert, 1917 jul. 14-től Szabados László társulata kezdett itt játszani. Az ezutáni igazgatók: Szomory Miklós, Földesi Vilmos, Andor Zsigmond, Heves Béla, Miklóssy Imre. Ujabban a szinház neve: Blaha Lujza Szinház. (L. o.) A hatóság a szinigazgatónak 12.000 P. szubvenciót nyujt, a vigalmi adót pedig elengedi.

Uj Szinház. Budapesten, a Kerepesi-út 63. sz. a. (Ma: Rákóczi-út, Tabarinmulató) megnyilt 1903 ápr. 12-én, Szalkai Lajos igazgatása alatt: Szinre került: Balla Miklós prológusa és Géczy István „Csokonai Vitéz Mihály" c. darabja. Tagok voltak: Gy. Lónyai Piroska, Tábori Frida, Halmay Cornélia, Gaál Margit, Abafy Aranka, Bozóki Rózsika, Erdős Alice, Baracsi Rózsika, Király Aranka, Kovács Lajos, Gyárfás Ödön, Sz. Nagy Imre, Virágh Ferenc, Bogyó Zsiga, Baróti Rezső, Nagy Jenő, Rajz Ödön és Balogh Sándor. A szinház nemsokára megszünt. — Uj Szinház c. alatt a városligeti Budapesti Szinházban 1920 okt. 16-án kezdett játszani egy szinész-csoport. Szinre került Hauptmann „Téli ballada" c. drámája, ford. Dániel Béla. — Tagok: Krecsméry Zsigmond művészeti vezető, Dániel Béla, Imre Sándor, Faragó Sándor, Bálint Imre, Szentiványi Kálmán, Gárdos Kornélia, Dárday Viktor, Toronyi L. Imre, Fábry Károly, Flatt Margit, Salgó Ilonka, Erdős Alice, Ferenczy Mata, Sass Éva, Várnay Vilmos, Imre Gyula, Vincze Valéria, Barabás Elemér, Boross Imre, Kolos Ernő, Vaszary János, Timkó Matild, Pécsi Blanka, T. Halmy Margit stb. A szinház 1920 nov. 23-án zárult. — Uj Szinház, a Révay-ucca 18. sz. a. az egykori Folies Caprice helyén megnyilt 1927 okt. 27-én. Igazgató: Upor József. Művészeti igazgató: Emőd Tamás. Főrendező: Bársony István. Bemutatóul szinre került több egyfelvonásos. („Trianon", „Áll az óra", „Eskü" stb.) Tagok: Szeghő Endre, Árpád Margit, Déry Hugó, Márk Gyula, Bálint György, Szenes Ernő, Kökény Ilona, Boross Géza, Karátson Piri, Gonda József, Harth Ila, Toronyi L. Imre, Tóth Magda, Orsolya Erzsi, Eszterházy Ilona, ifj. Toronyi Gyula, Dajbukát Ilona, Péchy Erzsi m. v., Kálnay Ilona. Később Vitéz Miklós lett a művészeti igazgató, Bérczy Ernő a főrendező. 1930 végén a szinház anyagi bajokba került, kénytelen volt hosszabb időre bezárni s 1931 elején nyilt meg ujra Vitéz Miklós igazgatása alatt.

Uj Szinpad. Bárdos Artur és Révész Béla igazgatása alatt 1912 március 13-án Bpesten a Dembinszky ucca és Aréna út sarkán kezdte meg előadásait. A tagok névsorában ott találjuk Judik Etel, Simonyi Mária, Harmos Ilona, Gellért Lajos, Garas Márton, Harsányi Rezső, Antalffy Sándor, Pesti Kálmán, Pethő Pál, Czakó Pál, Pataki József, Markovics Margit, Erődi Jenő nevét. A következő darabok kerültek szinre: Krudy Gyula: „Tátrai kaland", Vámos Árpád — „Az efezusi özvegy", Schnitzler Artur — „A bátor Kasszián", (a megnyitó előadás műsora), továbbá Heyermans — „Mari"-ja, Barta Lajos — „Tavaszi mámor", Dauthendey Max — „Kacagni-meghalni", Schnitzler — „Irodalom", Csokor Theodor — „Thermidor", Octave Mirbeau — „A pénztárca", Strindberg — „Hattyuvér", „A halál küszöbén" c. művei. A tényleg uj utakat kereső vállalkozás nagyon rövid működés után, 1912 május 12-én, szóval két hónap után megszünt. — Ugyanaz év október 1-én Kövessy Albert próbálja feltámasztani az U. Sz-ot. Szinre hozza Biró Lajos „Szent házasság"-át, Sass Ede „Rabszolgalázadás"-át, Zinner Pál „Sátán"-ját, követte ezt október 12-én Schnitzler szatírája, a „Körbe-körbe". E hó 15-én a rendőrség betiltja a „Körbe-körbe" előadását. Ezután Trifkovics Szilárd vígjátéka, „A szerelmes levél" következett, majd a „Görbe-görbe" a betiltott „Körbe-körbe" paródiája. Okt. 30-án a vállalat megbukott. A Kövessy Uj Szinpadjának tagjai voltak: Fehérváry Juliska, Harsányi Etel, D. Huszár Irén, Zádor Ilonka, Király Boriska, Varsa Gyula,

Forgács Rózsi, Gellért Lajos, Bodonyi Béla, Antalffy Sándor.

Ujvári Béla, kir. tanácsos, reálisk. igazgató, sz. 1852 ápr. 16-án, Érsekujvárott. Gimnáziumi tanulmányait szülővárosában, Pozsonyban és Budapesten végezte. 1867-ben élénk tevékenységet fejtett ki a soproni magyar szinpártoló egylet megalakítása körül. Szinműve: „Farkasok közt", szmű 5 felv. Bem. Sopronban, 1881 ápr. 30-án. 1872-ben Erődi Bélával szerkesztette a „Szinpad"-ot, Budapesten. Szinművei: „Két apa", vj. 1881. Teleki-díjjal jutalmazva. „Oh, Oszkár!" operett 3 felv. Zenéje: Barna Izsótól. Sopron, 1886 nov. „A gyermek", vj. 1 felv. 1888 aug. 22. adták, Budán. „Gárdisták", tört. vj. 4 felv. 1897 jan. 16-án, Nemzeti Szinház. „Midász király", operett 3 felv. Zenéje Barna Izsótól, Népszinház, 1899 jan. 20. „Vass főhadnagy", szinmű 3 felv. (Megh. 1926.)

Ujvárossy Albert, színész, sz. 1845 febr. 9-én, Bihardiószegen. Pályáját 1866-ban Fáy János szinigazgatónál kezdte, egy év mulva már elsőrendű társalgási és jellemkomikus szerepkört töltött be. Tősgyökeres, magyar lélekből fakadó humorával az akkori időknek patriarkalis és a színészvilággal melegen együttérző, magyar uri közönségnek dédelgetett kedvence lett. 37 éves színészi pályája alatt, kisebb-nagyobb szintársulatokkal bejárta csaknem az egész országot. A nagyobb városok, amelyek színészi pályája nevezetes sikereinek színhelyei voltak: 1870-ben Nagyvárad, 1875-ben Kolozsvár, 1880-ban Kassa, 1886-ban Ujpest, ahol baráti unszolásra szinigazgatóságot is vállalt, majd 1899-ben Sopron, 1901-ben Szatmár, 1903-ban Eperjes voltak állomásai, míg végül mindkét szemevilágát elveszítette és 1903-ban nyugalomba vonulni kényszerült. Kiváló alakításai voltak a népies és magyar lelkületéhez különösen rokon népszinművek alakjai, nevezetesen a „Sárga csikó" pusztabírója, a „Vereshajú" öreg Keszegje, a „Falu rosszá"-ban Gonosz Pista, a „Cigány"-ban Zsiga cigány, a „Rokkant huszár" tábornokja stb. De a társadalmi szinművekben is jó alakításokat produkált: a „Proletárok" Mosolygójában, vagy a „Miniszter előszobájá"-nak Knabe Farkas Jeremiásában elragadta a közönséget, míg a „Szabinnők elrablásá"-nak Rettegi Fridolinjával útólérhetetlen bohózati és artisztikus érzékről tett tanuságot. Meghalt 1916 október 19-én, első nagy sikereinek szinhelyén, Nagyváradon. Neje: Szaszkiewicz Melanie, sz. 1852 január 12-én, Budán, megh. 1924 febr. 17-én, u. o.

Ujváry Ferenc, szinész, sz. 1890 okt. 19-én, Budapesten. Szinész lett: 1917 okt. havában.

Ujváry Károly, szinész, sz. 1856-ban, Pesten, megh. 1918 jul. 13-án, u. o. Eredetileg családi neve: Dibisevszky. 16 éves korában már a szinpadon látjuk, az István-téri „Miklóssy Gyula-szinház"-ban, a szinház bukása után vidékre szerződik és megfordul Győr, Sopron, Pozsony, Komárom, Eger, Pápa és Székesfehérvár szinpadjain. 1876-ban Pécsre hívják meg, 3 év mulva Rákosi Jenő a Népszinházhoz szerződteti. 1904-ben ülte meg 25 éves népszinházi tagsága jubileumát. A „Koldusdiák" börtönőr szerepében frenetikus hatást ért el. A felügyelő a szerepkönyv szerint azt kérdezte tőle, hogy: „mióta van itt?" — „Instálom, épen ma 25 éve" — felelte általános derültség mellett Ujváry. Kedveltebb szerepei ezek voltak: Veréb Jankó (Vereshaju), Brbolya (Tót leány), Istók (Felhő Klári), Durst Icig (Zsidó honvéd), Magloire (Ördög pilulái), Frosch (Bőregé-), Styx Jankó (Orfeusz), Sanyaró Vendel (Egy görbe nap), Táncmester (Bob herceg) stb.

Ujváry Károly, szinész, sz. 1877 jul. 28-án, Budapesten. Szinésszé lett 1897 virágvasárnapján, Bokody Antalnál. 1907-ben Krecsányi Ignác komikusa volt. Ez év nyarán megnyitotta Temesvárt a Délvidéki Modern Szinházat, szinházi és varieté-műsorral, azután Bécsbe szerződött, ahol feltünő sikerrel működött. Később a varietére tért át. 1927 jan. hóban megülte 30 éves jubileumát. Több műdalt komponált. („Honvágy", „Hervadó piros virágok", „Velencei éj-

szakák" stb.) Szinműve: „A vigadó özvegy", paródia 3 felv. Társsz.: Tábori Emil. Zen. szerz. Hetényi Albert. Bem. 1907 jul. 25. Budai Szinkör. Neje: Dombi Ilona, színésznő, sz. 1878 szept. 11-én, Dömösön, Esztergom m., — megh. 1905 jan. havában, u. o. — Szinipályára lépett 1900 virágvasárnapján.

Ujváry Lajos, színész, sz. 1884 okt. 19-én, Budapesten. Színész lett: 1908-ban. Működött az Intim Szinházban, majd Kassán, mint elismert komikus. 1912-ben a Népopera tagja volt és ez év nov. 10-én nőül vette Fáy Flóra (L. o.) színésznőt, a kassai szinház kiváló művésznőjét. 1914 ápr. 6-án megvált a Népoperától és az Apolló Kabaréhoz ment, onnan Kolozsvárra szerződött. 1919-ben a Medgyaszay-Szinház tagja volt, ahol febr. 20-án mutatkozott be a „Néma asszony" c. új-ban. A Fővárosi Operett-Szinháznak is előkelő művésze volt.

Ujváry Péter, azon első színészek közé tartozott, akik Vida László intendánssága alatt 1809-ben a pesti Hacker-szálában működtek.

Ujvidéki szinészet. 1834-ben Ujvidéken a „Fácán"-fogadóban németek játszottak, 1836 máj. 21-én, Kőrössy Ferenc volt a magyar szinigazgató. Tagjai: Kőrössyné, Munkácsyné, Munkácsy, Váry, Lángh, Sípos, Vadas, Szakátsy István, Deésy Zsigmond, Kőrössy Mimi és Kálmán, Dér, Nagy, Katica leányaszszony stb. — Ez év nov. havában a város 50 frtot ajánlt fel az épülő Nemzeti Szinházra. („Honművész", 1836. 95. sz.) 1838-tól szerb színészek is játszanak itt. 1844 jul. havában ujra eljönnek a magyar színészek, ezuttal Latabár Endre kiváló társulata védte a nemzeti kultúrát. 1859 ápr. havában itt találjuk Pázmán Mihály társulatát. Tagok: Sípos, Keletiné, Makay, Szigetváriné, Döméné, stb. („Vasárnapi Ujság", 1859 16. sz.) 1861 jul. 23-án megnyilt a szerb szinház. 1862 jul. havában az ujvidéki szerb szinház részére Molnár György igazgató 59 frt 70 kr-t és egy ezüst tallért adományozott. („Sürgöny", 1862 jul. 8.) Jun. havában Szerdahelyi Kálmán a Nemzeti Szinház tagjaiból alakult társulatával vendégszerepelt itt. 1876 telén Szuper Károly társulata kereste fel a várost. 1882 jun. jul. hóban Aradi Gerő, 1883 ápr. 14. Bogyó Alajos, 1884-ben Tóth Béla, 1885 ápr. 11-én Andrényi Dezső új társulata működött Ujvidéken. Ez év febr. havában Jankovits Gábor nyug. aradi főkapitány a szerb szinház részére 50.000 frtot adományozott. 1889 ápr. elején Parcsetics főispán elnöklete alatt szinpártoló egylet alakult. 1895 jan. 25-én megnyilt a Dungyerszky-szinház. Építési költsége 150.000 frt. 1901-ben Kövessy Albert játszott itt s a 6 heti szezonra 3000 K. szubvenciót élvezett a várostól. 1907 ápr. 18-án Makó Lajos szegedi társulata kezdte meg az előadásait a „Víg özvegy"-gyel. Ő volt itt a következő év nyarán is. 1909 husvéttól Kövessy Albert volt itt 3 szezonon át, őt felváltotta 1912-ben Füredi Béla, 1913 febr. 22-től Thury Elemér, majd ujra Füredi Béla az igazgató. 1916 ápr. havában Nádassy József társulata kezdte meg működését. 1928 jan. 23-án a színház leégett. („Az Est", 1928 jan. 25.) **(Erődi Jenő.)**

Ukki Imre: Csepreghy Ferencné írói álneve, mint fordító használta a Népszínház színlapján: 1883 márc. 19 óta, „A gyűrű" c. operettnél (3 felv. írták Duru és Chivot; a verseket Evva Lajos ford.) 1884 jún. 12 óta „A két árva" francia népdrámánál (5 felv. 8 képben írták D'Ennery és Cormon); 1886 júl. 1. óta „A lyoni futár" drámánál (5 felv. 8 képben, írták Morbau, Siraudin és Delacour.)

Ullmann Adolf báró, a Magyar Ált. Hitelbank vezérigazgatója 1922 jun. 28-án a Nemzeti Szinház nyugdíjintézetének 100.000 K.-t adományozott.

Ungár Anna, úttörő színésznő. (Lásd: Székely Józsefné.)

Unger Győző, színész, sz. 1911 jan. 29-én, Budapesten. Szinipályára lépett 1927-ben, a Jókai-színkörben. Mint táncos komikus igen szép sikereket ért el. Tagja volt a Petőfi-szinkörnek és a Zuglói szinháznak is.

Unger István, színész, sz. 1902 febr. 5-én, Szatmárnémetiben. Atyja: U. István, a Magyar Nemzeti Bank felügyelője. Egyetemi tanulmányai után az Orsz. Színészegyesület színészképző-iskoláját végezte s szülővárosában 1910-ben kezdte a pályát. Igazgatói: Kovács Imre, Kardoss Géza, Faragó Ödön, Polgár Károly és ujra Kardoss Géza. (Debrecen) Főbb szerepei: Faun, Bligny herceg (Vasgyáros), Iván (Trojka), Juskievics (Hotel Imperial), Kopereczky (Nosztyfiu esete), Laji cigány (Süt a nap), Daniló (Víg özvegy), Cárevics címszerepe stb. — Mint elismert rendező több darab kiváló sikerében osztozkodott 1925 óta.

Unger Karolina, európai hírű magyar operaénekesnő, nagyterjedelmű alt és mezzoszoprán hangú, sz. némelyek szerint 1800-ban, Bécsben, más forrás szerint pontosan 1803 okt. 28-án, Székesfehérváron, a hol atyja (János Károly, szepességi születésű, a bécsi tisztképző Theresianum első kormányzója) gazdálkodó volt; megh. 1877 márc. 23-án, Firenzében. Már 1819-ben lépett fel Bécsben, mint Cherubin („Figaro lakodalma"); Beethoven is kedvelte s reá bízta — a nagyhírű Sonntag Henriette szopránja mellett — az alt magánszólamot a IX. szimfóniában ama nagy hangversenyen, (az akkori operaházban: Kärnthnerthor-Theater, 1824 máj 7.) a mellyel Beethoven elbúcsúzott a nyilvános szerepléstől. 1825 óta 15 éven át szinte állandóan Olaszországban énekelt, Carlotta Ungher néven; mint legnagyobb énekművésznőt ünnepelték; neki írta Donizetti a „Belisario" és „Maria di Rudenz" főszerepeit, Pacini pedig „Niobe"-t és „A velencei lovagok"-at. 1833-ban Párizsban énekelt; Rossini így jellemezte: „önben megvan a Dél perzselő tűze, az Észak energiája, önnek vas tüdeje, ezüst hangja és arany tehetsége van." — Rossini ajánlatára ismét szerződtették olaszországi körutra, amelyben főként Rossini operáiban lépett fel: Nápoly, Velence, Torino, Róma, Verona, Livorno ünnepelték; Reggio-ban 1837 jun. 17-én egy ezüst tálra helyezett rózsa-koronával és aranyemlékpénzzel tisztelték meg: első oldalán: Carolina Ungher, — másodikon: két egymásba font babér és virágfüzérek közt: „Musicis modis summa gustu maior, Regii Lepidi nundinariis ludis ampelificatis anno MDCCCXXXVII." 1839 junius 25.-én U. K. egy grófnál Penzingben találkozott szintén a magyarországi születésü Lenau Miklóssal, a nagy német költővel; a két fenséges lélek örökre egyesülni akart, de L. le volt kötve... A díva utóbb Drezdában volt szerződve (1840-42); majd megismerkedett Sabatie François francia íróval (1818-1891), nejévé lett s visszavonult a színpadtól 1843-ban. Egy szép honleányi vonást olvasunk róla a „Regélő"-ben (1843. 42. sz.): Székesfehérvár tűzkárt szenvedett lakosainak 1000 aranyat adományozott.

(Kereszty István.)

Ungvári Miklós, színész, sz. 1875 ápr. 1-én, Szakcson, Tolna m. Temesvárt járt színésziskolába, majd 1900 október havában kezdte a pályát. 1908-ban Palágyi Lajos tagja. Működött Szabados Lászlónál, Hidvéghy Ernőnél, Makó Lajosnál stb. A jellem- és apaszerepekben aratta legnagyobb sikereit. Mint ügyestollú poéta évek óta dolgozik vidéki lapokba.

Ungvári színészet. Ungvár város színészetéről már az 1800-as évek elején olvasunk. A „Magyar Kurir" 1826. évi 33. számában megemlékezik a nemes ifjak előadásáról, mikor is Fáy András: „Régi pénzek" c. darabját játszották. 1830-ban már erősen buzgólkodnak a műkedvelők az ungvári színészet állandósítása érdekében. 1835 márc. havában a táncteremben Tóth István igazgató kezdett játszani. (Lásd: „Honművész", 1835. 26. sz.) Tagok: Ajtai, Bajuszi, Lőrinczy, Szalay, Sipos, Vincze, Kéthelyi. 1838 jul. 10-én Kálmán György társulata a „Griseldis"-t játssza elsőül. 1853 dec. havában Pázmán Mihály, 1857-58-ban Fehér Károly, ugyanez év őszén Hetényi József, 1859-ben Lángh Boldizsár, 1860-ban Kocsisovszky Jusztin, 1864-ben Szabó és Philippovics, 1866-ban Latabár Endre jár társulatával Ungvárt. 1867-ben Várady és Pártényi működik nagy részvétlenség mellett, 1871-

Vizváry Mariska

Vörösmarty Mihály

Völgyi György

Weichart Waldemár
(l. Színjátszó társaságok)

Völgyi Nusi

Wiberál József

Walter Rózsi

Wirth Sári

Weygand Tibor

Wlassics Gyula dr. báró ifj.

Zágon István

Zacconi Ermete

Záborszky Ilona

ben Szathmáry Károly, 1872-ben Hubay és Sztupa, 1874-ben Mannsberger (Mosonyi) Jakab, 1875-től 77-ig Krecsányi Ignác társulata játszik, 82-83-ban Lászy Vilmos, 84-ben Gerőffy Andor, a „Korona" udvarán levő átalakított szinkörben, majd Takó Sándor, Csóka Sándor, Dancz Lajos következik. Az uj szinkört 1890 májusában Tiszay Dezső nyitja meg Homonnai R. Márton „Prológ"-jával és a „Király házasodik" előadásával. A szinkör 1903 szept. 27-én Kövessy Albert igazgatása alatt porig égett. 1907 dec. 7-én Palágyi Lajos igazgatása alatt avatják fel az uj, 700 nézőt befogadó 90.000 korona költséggel épült szinházat, Vidor Márton „Prológ"-jával (előadta Pártos Dezső) és Herczeg Ferenc „Déryné ifiasszony" c. darabjával. 1907-től 10-ig Palágyi Lajos játszik itt, utána Farkas Ferenc dr., Kövessy Albert, Krémer Sándor, majd özv. Krémerné társulata jár Ungvárt.

(Erődi Jenő.)

Unghváry János, úttörő szinész, (mérnök), sz. 1763 nov. 28-án, Losoncon, megh. 1807 okt. 10-én, Erdődön, Szatmár m. Losoncon, Sárospatakon és Pesten tanult. Ő volt az első aki a Pesten épitendő Nemzeti Szinház eszméjét megpendítette. Ennek tervét és javaslatát e cím alatt irta meg: „Magyar nemzeti szinház terve! Szózat a hazához s ajánlva a magyar nemességnek". 1790 szept. 21-én megalapította az első magyar szinjátszó társaságot és mint úttörő közreműködött, de nemsokára visszavonult. Fordításai: „Deákos leány, vagy a tudomány többet ér a szépségnél". vj. 3 felvonásban. Irta: Goldoni — Schröder. Bem. 1792. szept. 11. — „Erőszak és történet, vagy a megcsalatkozott szökevények", vj. 4 f. Irta: Jünger I. F. Bem. 1793 ápr. 23. „A kolduló deák, vagy az égi háború", vj 2 felv. Weidmanntól. Bem. 1793 febr. 8. „Ország András, egy különös ember", vj 3 felv. 1793. szept. 16. „Sári, vagy a háládatos leány" vj. 1 felv. 1792.

Unio Szinházüzemi és Szinházépítő R. T. megalakult Budapesten, 1918 máj. 28-án, a Községfejlesztési R. T. vezetése alatt, 6 millió K. alaptőkével, amelynek alapszabályszerű célja: szinházi üzemeknek berendezése és folytatása, mozgószinházak, valamint a szinházi üzemeket célszerüen kiegészítő különböző rokonvállalatok létesítése, ezen célokra ingatlanok szerzése, szinházak és mozgók építése és bérbeadása. Az új társaság megszerezte a következő ingatlanokat: a Vilmos császár-út, Ó-ucca és Lázár-ucca sarkán lévő háztömböt, amelynek alkalmas időpontban szinházépítési célra való kihasználását tervezték; a Király-ucca 73. és Csengery-ucca 8. számú bérházakat, amelyek részben a Király Szinház üzemét egészitik ki; megszerezte továbbá a Magyar Szinház és az Izabella-tér 6. számú bérház tulajdonosának, a Magyar Szinház R. T.-nak részvénytöbbségét. A társaság átvette a Király Szinház és a Magyar Szinház bérleti üzemét. Az igazgatóság tagjai: Báró Kohner Jenő elnök, Beöthy László, aki az uj részvénytársaság vezérigazgatójaként működött és dr. Neumann Miksa. Igazgatósági tagok voltak még: Bárczy István, Biró Lajos, Herczeg Ferenc, báró Kohner Willy, Lázár Ödön, dr. Márton Miksa, Strasser Imre, gr. Teleky Sándor. — A felügyelő bizottság tagjai: Toepler Ottó (elnök), Horváth Andor, dr. Rózsa Miklós, Sziráky Oszkár és dr. Várkonyi Oszkár. 1920-ban a Belvárosi Szinház, az Andrássy-uti Szinház, 1921-ben a Revü (Blaha L.) Szinházat is bérbe vette. 1921 márc. 31-én kibérelte a részvénytársaság a Scala Szinházat. 1924 máj. 17-én Beöthy László lett az Unió elnöke, vezérigazgató: dr. Faludi Jenő. 1925 máj. 16-án az Unio felbomlott.

Unisono, zenei műszó, több hangnak prim- vagy oktav folyamatban való együttcsengése.

Unitárius iskolai drámák. Az unitáriusok műsorán ezek a darabok szerepeltek: „Ajax versenygése Ulissessel Achilles fegyverei miatt", (1627 aug. 21.), „Zsuzsánna és az öregek" (1652 szept. 18.), „Krisztus passiója", Irta Márkus Dániel, rector. (1669 ápr. 16.), „Gyermekgyilkos Herodes" (1680 dec. 3.) „Krisztus születése" (1700 dec. 30.). A darabok latinul és felváltva magyarul voltak

irva. Kolozsvárott télen a refektoriumban, nyáron a gimnázium udvarán adták elő. 1700 dec. 30-án Kolozsvárott előadták „Krisztus urunk születése" c. darabot, latin és magyar nyelven, melynek szereplői a szónoklati osztály növendékei voltak. 1722-ben Nagyajtán is tartottak iskolai drámai előadást az unitáriusok. Az unitárius-iskolai dráma művelése közben kapott kedvet Felvinczy György (l. o.) a színészethez. 1689-ben Lőcsén előadta „Igen szép historia az Jeruzsálemből Jerichoba menő emberek állapottyáról" c. művét. Az ő fellépése után száz évvel megkezdődik a nemzeti színészet kultúrharca.

Unwerth Emánuel gróf, 1790-ben a pesti és budai városi szinházak német társulatának igazgató-bérlője. Ez évben Kelemen László első magyar játékszini társulatának olyképen engedte át a két szinházat, hogy Budán hétfőn, Pesten szerdán játszhassanak, de a bérlet jövedelme őt illesse. Meg is tartották az első előadásokat: Budán 1790 Mindszenthava 25-én, Pesten 8-án, az „Igazházi" c. darab (Simai Kristóf ford.) előadásával.

Upor József, szinigazgató, sz. 1877 jul. 13-án, Budapesten. U. o. végezte iskoláit. 1913-ban a Projectrograph szinház-vállalatnak, majd az Apolló Kabaré igazgatója. 1914-ben a Royal Apolló, 1917-ben a Fasor Kabaré, majd a Scala Szinház igazgatója. 1927-ben az Uj Szinház igazgatója lett, 1931 januárjáig.

Upor Tibor, diszlettervező és szcenikus, sz. 1904 jun. 15-én, Budapesten. Középiskoláit Budapesten végezte, azután Rómában a Képzőművészeti Akadémiát látogatta. 1927-ben Braunschweigben épitészmérnöki diplomát nyert. 1927 óta működik Budapesten és azóta az Uj Szinház szcenikai vezetője. Nevezetesebb tervezései: „Dybuk", „Szőrös majom", „Számum", „Vakablak",„Tüzek az éjszakában" stb. darabokhoz készültek. 1930 szept. havától a Nemzeti Szinház tervezője.

Ur-megjelölés a Nemzeti Szinház szinlapjáról letünt 1843 jun. 1-én. (V. ö. „Asszony"-megjelölés)

„Uraságod, úgy látszik, idegen!" Kossuth Lajos halálakor (1894 márc. 20-án) a Magyar Királyi Opera és a Nemzeti Szinház nem szüntette meg előadásait. Ezért márc. 22-én a Magyar Athlétikai Club tagjai elhatározták, hogy a Nemzeti Szinházban az országos gyászt sértő előadás megtartását megakadályozzák. A szinház előcsarnokába gyűlve, útját állották a nézőtér felé törekvő egynéhány embernek és magukat bemutatva, udvariasan kérdezték: „Uraságod, úgy látszik, idegen és nem tudja, hogy hazánk nagy fia ravatalon fekszik. A nemzet gyászol, remélem, ön is csatlakozik gyászához és ma nem néz végig szinielőadást?" — Azon este Váradi Antal „Iskarióth" c. szomorújátéka volt kitűzve, előadni azonban közönség hiánya és a betódult uccai tüntető sokaság miatt nem lehetett. Az operában „Szent Erzsébet legendája" volt kitűzve. Tüntetés miatt itt is abbamaradt az előadás. — Sokaknak feltünt, hogy a szervezett tüntetés a Népszinházat kihagyta.

Uraufführung. (német) Valamely szinpadi műnek minden más szinpadot megelőző bemutatása. Nálunk, magyar szinpadon, eredeti bemutató (ősbemutató) az elnevezése.

Uray Dezső, író, sz. 1875-ben, Budapesten. Szinművei: „A gyáva", társ. szmű 1 felv. 1901 ápr. 10. Kisfaludy Szinház. — „Bob király", énekes boh. 3 felv. Társsz. Bródy István, zen. szerz. Virányi Jenő. Bem. 1903 máj. 16. Uj Szinház. „Jónás vigéc", paródia 3 felv. Társsz. Róz Rezső. Népligeti Szinkörben mutatták be, 1905 jul. 8-án. — „Királytigris", dr. 1906 máj. 12. a Park-szinház társulata bem. a Révay-uccai orfeumban. (A Budapesti Szinházban előadták: 1917 okt. 20-án.) „Szilveszter", operett 3 felv. Társsz.: Balassa Emil. Zen. szerz. Marthon Géza. Bem. 1920 dec. 10. Revü Szinház. — „Asszonykám", operett 3 felv. Zen. szerz. Kulinyi Ernő verseire Nagypál Béla. Bem. 1926 dec. 18. Városi Szinház. — „A méltósá-

gos papa", vj. 3 felv. Bem. 1925 nov. 3. Művész Szinpad megnyitó előadása. „A cigánykirály", nagy operett 3 felv. Zen. szerz. Kulinyi Ernő verseire Nagypál Béla. Bem. 1927 dec. 30. Városi Szinház. — „János k. a.", vj., 1 felv. Bem. 1928 febr. 16. Játékszín előadása. (Paulini Béla vállalata.) „A palatinus rózsái", operett 3 felv. Zen. szerz. Kulinyi Ernő verseire Nagypál Béla. 1929 febr. 1. Városi Szinház.

Uray Gizi, színésznő és táncosnő, sz. 1893-ban, Bpesten. A tánchoz való kiképzését Enricetta Spinzitól, a milanoi Scala volt primaballerinájától nyerte. Az Operában Smeraldi Cézár előtt vizsgázott. Mint táncosnő előbb Krecsányi Ignácnál, majd a Városi Színházban működött. A szinpadtól hamarosan visszavonult és férjhez ment dr. Lészay Árpád ügyvédhez.

Uray Tivadar, színész, sz. 1895 nov. 9-én, Munkácson. Atyja U. János, Aradon gyáros volt, (megh. 1925 szeptember 5.-én). Reáliskolát látogatott Aradon, majd egy évig az egyetem orvosi fakultásának hallgatója volt, azonban kedve a színészethez vonzotta, beiratkozott az Orsz. Színészegyesület iskolájába, melyet 1915-ben végzett el. 1916 november havában a Belvárosi Szinházban debütált, Villányi Andor „Attak" c. kis tréfájában, a kis kadett szerepében, mellyel magára vonta a közfigyelmet. Innen 1917 szeptember 1-én a Nemzeti Szinház hódította el, a hol az „Árva László király"-ban kapta első szerepét. 1919 novemberben a Magyar Szinházban, 1923 május 5-én a Király Szinházban vendégszerepelt, (Lehár: „A sárga kabát",) majd junius 6-án visszatért a Nemzeti Szinház kötelékébe. Neje: Ághy Erzsi, színésznő, ugyancsak a Nemzeti Szinház tagja, kivel 1919 november havában lépett házasságra. Főbb szerepei: Dr. Nikodémusz (Címszerep), Micskey András (A házasságok az égben köttetnek), Kárpáthy Abellino (Egy magyar nábob), Marignan (Tücsök), Krisztyán Tódor (Aranyember), Horkay Feri (Gyurkovics lányok), Bilitzky (Dolovai nábob), Ottó (Bánk bán), Andorfi (A házibarát), Nagymama (Ernő), Moncrieff Algernon (Bunbury), Valentine Brown (Vén leányok) Bárány Albert (A tulbuzgó fiatalember) stb.

Urbányi János. Az aradi színészet lelkes barátja volt, 1863-tól sokat agitált az állandó aradi színészet megteremtéséért és a szinház felépítéséért.

Urvancov Lew, orosz író, sz. Kazánban, 1865-ben, megh. 1929 jan. havában, Sodau községben, Karlsbad mellett. Szülővárosában végezte tanulmányait. Nálunk is bem. szművei: „Vera Mirceva", dr. 3 felv. Ford. Peterdi István. Bem. 1924 aug. 29. Renaissance Szinház. — „Marusja", egy kis cseléd története, az élet három útján, ford. Egyed Zoltán. Bem. 1928 máj. 11. Uj Szinház.

Usetty Józsa, operaénekesnő, drámai szoprán, 1926 okt. 24-én mutatkozott be a M. Kir Operaházban, a „Zsidónő" Recha szerepében, a mikor ezt a kritikát kapta: „Átható erejű csengő, tömör hangja van, amely szép fejlődést igér." („Magyarság", 1926 okt. 6.) 1928-ban Bécsben, 1929-ben Berlinben, a Städtische Oper-ben énekelt. Itt nagy sikerei voltak és különösen a „Tannhäuser" Venus-ában, Wolff-Ferraris „Sly" c. operájában és a Till Eulenspiegel-ben történt fellépése érdemelt kitünő kritikákat a berlini sajtóban. 1929-ben meghivást kapott Drezdába és Boroszlóba. — Megh. 1930 aug. 23-án, Budapesten.

Uszik az előadás. Ezt a kifejezést akkor használják a színészek, ha az előadás sikertelenül folyik, aminek elsősorban a hiányos próba az oka. Vidéken leginkább akkor „uszik az előadás", ha a nyári hőségben a színészek immel-ámmal játsszák le a szerepüket, de leginkább akkor, mikor már elmenendők az illető városból, ilyenkor sietve ledarálják a darabot.

Uti Gizella, színésznő, sz. 1884 jan. 20-án, Temesvárt. Szinpadra lépett Makó Lajosnál, Budán. Állomásai: Balla Kálmán, Zilahy Gyula, Faragó Ödön,

Almássy Endre, Palágyi Lajos, Andor Zsigmond, — Pozsony, Debrecen, Kassa, Szeged. Színészkedésének fele idejét Szegeden töltötte.

Utójáték. A szinmű végéhez csatolt játék, mely záradékul kerül szinre.

Utolsó tánc. Szálló-ige Katona József „Bánk bán"-jából. (I. szakasz végén.) Egressy Béni is átvette „Bánk bán" c. operája szövegébe.

Úttörő színészek, a magyar színészet azon lelkes apostolai, a kik a magyar színészet gyermekéveiben a hivatás lelkesedésétől áthatva, küzdelmes munkálkodásukkal közreműködtek annak megalapozásában, annak megteremtésében. Ide kell számítanunk színészetünk azon nagyjait is, a kik uj területeket hódítottak meg a magyar színészetnek, a kik az idegen nyelvet használó, és idegennyelvű színészeket pártoló vidékeken vitték diadalra a magyar színészet megtépett lobogóját. Ezek közé tartoznak első sorban a legelső magyar társulatok (Kelemen László, Kócsi Patkó, stb.) színészei, a kiknek megkellett küzdeniök a teret elfoglaló idegennyelvű színészek versengésével, a hatóságok közömbösségével, a magyar szinművek és megfelelő helyiségek hiányával és a legkülönbözőbb előitéletekkel. Az ő lelkes működésük nyomán kezdett fejlődni a magyar szinműirodalom, emelkedtek egymásután megfelelő hajlékok a szinművészet kultuszára és emelkedett a magyar színészet arra a világszerte elismert polcra, a melyet ma elfoglal. Az úttörő színészeket szinpadon megörökíti Váradi Antal „Uttörők" c. alkalmi darabjában, mely a magyar színészet centenáriuma alkalmából, 1890 okt. 24-én került szinre a Nemzeti Szinházban. — 1890 okt. 25-én a „Pesti Napló" vezércikket irt az úttörő színészekről.

Uzonyi Barna dr., iró, zeneszerző, Hajduvármegye másodfőjegyzője, sz. 1895-ben, Hajduböszörményen. Zenei kultúráltságát családjában szerezte és számos zenedarabot irt. Filmscenáriuma is van Amerikában elhelyezve.

Ügyelő. A rendező munkája még nem tökéletes akkor, amikor úgy gondolja, hogy azzal már elkészült. Szüksége van még oly munkatársra, aki az ő intenciója szerint folytatja és végérvényesen befejezi művészi munkáját. Ez a faktor az ügyelő, ki jelen van minden próbán, elejétől-végig, intézkedik, utasítást vesz át és tovább adja, ellenőrzi, hogy a díszlet, butor, kellék, világítás aszerint van-e beállítva, amint azt a rendező kivánja; vigyáz a szereplőkre, hogy azok pontos végszóra lépjenek be a szinpadra, a jelenésükre. Ő a szinpad őre, a rend, csend, fegyelem fenntartója; ő indítja meg az előadást és pedig akként, hogy előzőleg meggyőződést szerez arról, hogy vajjon minden szereplő elkészült-e, azután az előadás megkezdése előtt negyedóránként egy-egy csengetéssel jelt ad az öltözőkbe és a közönségnek. Ő az, aki egyben a szcenikai külsőségek eszközlésére és ellenőrzésére van hivatva. Ha tehát a nagyközönség zenét hall a kulisszák mögött, harangszót, lövést, zajt, dörgést, lát hóesést, vagy villámlást, sötétedést és világítási változást: ennek végrehajtását ő intézi a megfelelő technikai erőkkel. Külön pulpitusa van az ügyelőnek, mely fölött sok csengőgomb van megerősítve. Az egyik csengő az előcsarnokba szól, a másik a különböző emeletekre, folyosókra; ő ad jelt a sugóhoz, karmesterhez, függönyhuzóhoz, a társalgóba és a statiszták öltözőjébe. A sugóhoz és a függönyöshöz berregő csengő vagy villanyfény szól. Mielőtt a szinház igazgatósága valamely szindarabból próbát tűzne ki, az ügyelő a darabból kivonatot készít, amit szinészi nyelven vezérlapnak hívnak. Ide rajzolja be a szinpadi berendezést; a szereplők nevét és a végszavakat ide irja be, továbbá a későbbi próbák alatt az egyes jelenetek időbeli tartamát is. Erre azért van szüksége, mivel ezáltal könnyen tájékozódhatik afelől, hogy egyik jelenettől a másikig mennyi ideje van egy esetleges váratlanul történő baj gyors megakadályozására, késések meggátlására, különösen nöknél az öltözőben felejtett kellék gyors átvételére, stb. Az ügyelő lelkiismeretes jegyzéket vezet a szinház munkarendjéről, a fegyelem-

sértő tagokról pedig ő tartja számon a vádakat. Felírja a késedelmezőket, mulasztókat, a rend ellen vétőket. Az ügyelő neve 1790-ben: szinmester is, latinosan inspector, vagy inspiciens, később magyaros alakban: „felvigyázó". 1853 jan. 18.-án a „Hölgyfutár" az ügyelőt „szemlélnök"-nek kereszteli el. (V. ö. Főügyelő. — Segédügyelő.) (A rómaiak idején az ügyelő neve: monitor — szólító. Ezt igazolja az óbudai proviantházba befalazott sirkő felirata, melynek ez a szövege: „Genio collegii scaenicorum. Titus Flavius Secundus monitor". — „Szinjátszók társaságának géniusza tiszteletére. Titus Flavius Secundus, ügyelő." [Salamon Ferenc: Budapest története. 1878 I. kötet, 346. oldal.])

(Erődi Jenő.)

Ügyelőlap. A szindarab kivonatos része, amelyet az ügyelő szerkeszt meg, saját maga használatára. Mondják ezt még ügyelőkönyvnek is és vezérlapnak. E példányba az ügyelő bejegyzi elsősorban azt, hogy ki mikor lép a színre, továbbá azt, hogy ha a színfalak között valaminek történnie kell, (kutyaugatás, zene, zaj, lövés, autótülkölés, amit szinházi nyelven külső instrukciónak neveznek) annak milyen végszóra kell bekövetkezni. Ezekért a dolgokért ugyanis az ügyelő felelős, épp úgy, mint ahogy a színész felelős érte, hogy a színpadra lépve azt játssza és mondja, amit a szerepe előír. A Nemzeti Színháznál a nehezebb daraboknál hárman, négyen, sőt öten is ügyelnek, többnyire minden bejárásnál egy-egy. (V. ö. Directorium.)

Ügyelőpult a neve annak a kis beépített asztalnak, amelyik minden színházban, közvetlenül az előfüggöny mellett, a színpadon, jobb vagy baloldalt áll. Többnyire körül van kerítve favázzal, hogy idegenek ne zavarják az ügyelő munkáját. Az ügyelőpult előtt rendszerint nagy tábla áll, amelyen villanycsengőgombok sorakoznak. Innen jelzi az ügyelő az egész szinház helyiségébe a szükséges figyelmeztető csengetéseket. Az ügyelőpult alatt többnyire fiókok is vannak, ahova elzárja az ügyelő a szükséges ügyelőpéldányokat. Ügyelőpult csak rendes, beépített szinpadokon van. Alkalmi szintársulatoknál és szinpadokon megteszi egy szék is ezt a szolgálatot.

Ülőpróba. A zenésdaraboknál szokás megtartani, amidőn a szereplők a zenekar előtt (felvont függönnyel) széken ülve a karmesterrel intézik el a vitás zenei kérdéseket. (V. ö. Próba.)

Ürményi Lajos, színész, sz. 1837 okt. 3.-án, Jászkiséren, megh. 1927 jan. 29.-én, Szerencsen. Atyja Ü. Mihály, földbirtokos volt, anyja Orczy Mária. 1858 jun. 10.-én Kocsisovszky Jusztinnál kezdte a pályát, 1860-ban Pécsre szerződött, Reszler Istvánhoz, vele eljutott Zágrábba is. 1863-ban Follinusz János tagja Kolozsvárott, majd Nagyváradon is játszik és az operákban is nagy sikerrel működött. 1864-ben Győrött volt, Drágus Károlynál. Későbbi igazgatói: Kőszeghy Endre, Szigeti Imre, Szabó és Philippovics, Bényei István. 1866-ban ujra Kolozsvárra megy, elfogadva Fehérvári Antal meghívását, 1871—2-ben Szabadkára került, ahol egy kötet költeménye is megjelent. 1873-ban a Nemzeti Szinháznál volt szerződésben, majd nemsokára ismét vidékre ment, rövid ideig igazgató is volt. 1883-ban állami szolgálatba lépett. Irt több szinművet. („Sámuel király", „Jolán", „A fekete sereg", „Gordás", „Egy zsarnok király", stb.) Utolsó fellépése Kecskeméten volt, Miklóssy Gyula társulatánál, a „Milton"-ban. Első neje: Kovacsics Zsuzsi, második neje: Czakó Julia, színésznők voltak.

Ürmössy Anikó, színésznő. (Lásd: Gellért Lajosné.)

„Üsd az orrát, magyar, ki bántja a tied!" Szállóige „Bánk bán" II. felvonásából. A II. jelenetben Petur mondja a békétlenekhez.

Ütő Endre (szentiványi), színész, sz. 1903 szept. 21-én, Nagykanizsán. Ugyanott végezte iskoláit, majd a sziniakadémiába iratkozott be s annak sikeres elvégzése után a pécsi szinháznál működött, elismeréssel. 1930-ban Pozsonyban és Kassán játszik. Kiváló szcenikai

rendező és festő. „Az ember tragédiájá"-hoz tervezett és festett ujszerű díszletei rendkívüli feltünést és sikert arattak. Felesége Eörsi Mária, szubrett-színésznő. — (L. o.)

Üvegtörés. Mint külső instrukciót úgy csinálják az üvegtörést, hogy egy kosárba tört üvegdarabokat tesznek, a kosarat vastag posztóval beborítják és bevarrják, hogy ezáltal a kosár leejtésénél tompa zajt adjon. Ha magasból ejtik le a kosarat, akkor a zaj természetesnek minősül.

V

Vaály Ilona, színésznő, sz. 1899 márc. 28.-án, Somogy-Csurgón. (Atyja dr. Venetianer Lajos mint ujpesti főrabbi halt meg.) Tanítónőnek készült, a zeneakadémiát s titokban Rákosi Szidi színésziskoláját látogatta. A Colosseumban lépett fel először, Törzs Jenő igazgatása alatt, majd a Scalához szerződött. („Tündérek cselédje" volt az első szerepe.) A „Próbaházasság", „Fifi", „Árvácska" ismertté tették nevét; 1923-ban a Blaha Lujza Szinház tagja lett, ennek megszüntekor 1925 óta a Király Szinház egyik primadonnája. Szerepei: Zouzou (Gyere be, rózsám), Denise (Dé-Dé), Sárika (Árvácska), Kitty (Kitty és Kati), Máthé Bözsi (A pesti lány), Marianne (Szép asszony kocsisa), Koháry Käthe (A királyné rózsája), Máli (Éjjel az erdőn), Líza (Marica grófnő), Eliz (A fekete huszár), Lizike (Régi jó Budapest), Ciprián (A feleségem babája), Souzy (Mersz-e, Mary), Liesel (Repülj, Fecském!) Balogh Zsuzsika (Aranyhattyú), Eliza hgnő (Chopin), Bözsi (A legkisebbik Horváth-lány), Rose-Marie (címszerep), Kitty Brown (Puszipajtás), Patricia (Diákszerelem), stb.

Vachott Imre (vachottfalvi), ügyvéd, író, szinműíró, sz. 1820 február 25.-én, Gyöngyösön, ősnemes családból, megh. 1879 febr. 21.-én, Budapesten. Gimnáziumi tanulmányait Gyöngyösön és Eperjesen végezte és 18 éves korában irta a „Zács-nemzetség" c. tört. szomorujátékot, mely azonban szabad szelleme miatt csak 1847-ben került színre, miután a cenzura működése azon időben divatban volt. Legelső 4 felvonásos vígjátékát az „Országgyülési szállás"-t 1843 okt. 24.-én adták. Tárgyát a pozsonyi országgyülési életből merítette. Ezt a darabot Egressy Gábor és Szentpétery Zsigmond szereplésével Pozsonyban játszották, Fekete Gábor igazgatása alatt, majd 1861-ben Miklóssy Gyula budai szintársulatánál is szinre került. Nevét utóbb „Vahot"-nak írta. Szerkesztette a „Magyar Thália" című zsebkönyvet. Egyéb műve a következő: „Még egy tisztujitás" (nyomtatásban: „Restauráció" cím alatt jelent meg 1843., színre került ez év december 16.-án), „Farsangi iskola", vígjáték, „Szerencse fia", vígjáték, „Éljen a honi", „Találkozás az Orczy kertben", vígj., „Régiségbuvár", „Bujdosó magyarok Törökhonban", Költő és király", „Öreg és fiatal orvos", „A falu szépe, vagy egy magyar zsidó család" és egyéb kiváló darabokat irt még. Legismertebb munkája a „Huszárcsiny" c. népszinmű. (1855 máj. 19.). Röpirata: „Még egy szózat a pesti magyar szinház ügyében". — Pest. 1840. Gyöngyösi szülőházát 1879 szept. 28.-án emléktáblával jelölték meg.

Vachott Sándor (vachottfalvi), ügyvéd, jeles lírai költő, a Magy. Tud. Akadémia és a Kisfaludy Társaság tagja, sz. 1818 nov. 17.-én, Gyöngyösön, megh. 1861 ápr. 9.-én, Budán. Iskoláit szülővárosában és Eperjesen járta. 1838-ban Nagyváradon jurátuskodott, 1848-ban Pesten a kormánynál vállalt hivatalt. 1852-ben az Ujépületben raboskodott. Gyöngyösi szülőházát 1879 szept. 28.-án emléktáblával jelölték meg. Szinművei: „A szerencse fia", vj. 1 felv. „Szalárdyház", szomj. Szakcikket irt: „A szinihatás mint becsmérték" c. alatt a „Természet" 1839. évébe.

Váci színészet. Vác városának, mely fűtés, világítás és a vigalmi adó elengedésével szubvencionálja színészetét, nincs állandó színháza. A Curia nagyvendéglő dísztermében vagy a Kultúrházban szokott 4—5 hétig játszani a szintársulat. A főváros közelében állandó szinpad, díszlet hiányossága folytán meglehetősen meddő szokott lenni a szinigazgató vállalkozása. A legrégibb dátum 1838 febr. 20., amikor is Balla Károly jár társulatával Vácott. 1839-ben Hevesi Imre, 1845-ben Chiabay Pál, 1853-ban Lenkei Béla, 1855-ben Hetényi József játszik itt társulatával feltünően hosszu ideig. „Ujév napján a közönség fulladásig töltémeg a termet . . ." („Vasárnapi Ujság", 1856 I. 20.) 1864 febr.-ban Mátrai társulata jön Kölesi Lujzával (Blaháné), 1872 nyarán és őszén Aradi Gerő, 1883-ban Tóth Béla működik Vácott, 1885-ben Gerőffy Andor, 1886-ban Pesti Ihász Lajos, 1910-ben Halász Alfrédnak kitünő szezonja van, 1911-ben Fehér Vilmos, 1913-ban az Uj Szinpad vendégszerepel, 1915—17-ben Miklóssy Gábor játszik itt. — Jelenleg Halmi Jenő szinikerületéhez tartozik.

Vadkacsa. Tragikomédia 5 felv. Irta: Ibsen Henrik. Ford. Lukács György dr. A berlini Deutsches Theater 1902 jun. 9-én mutatta be a Vígszinházban. 1909 febr. 5-én, a Nemzeti Szinház is bemutatta. Szereposztása: Werle, nagykereskedő — Horváth Jenő, Gregers, a fia — Pethes Imre, Az öreg Ekdal — Gabányi Árpád, Hialmar, a fia — Gál Gyula, Gina, Hialmar Ekdal felesége — K. Hegyesi Mari, Hedvig, leányuk — Váradi Aranka, Sörbyné — L. Lenkei Hedvig, Dr. Relling — Somlay Artur, Mollirk, theológus — Mészáros Alajos, Kopasz úr — Hajdu József, Kövér ur — Bónis Lajos, Rövidlátó úr — Bartos Gyula, Groberg, könyvelő — Narcisz Gyula. Felujították: 1930 okt. 13-án.

Vadnai Andor, színész, sz. 1888 ápr. 26.-án, Budapesten. Az Orsz. Színészegyesület iskoláját végezte. Mérnöki pályára készült, de érettségije után régi vágyát teljesítve, a szinipályára lépett. Először Zilahy Gyula debreceni szinigazgatónál lépett fel, 1909-ben, a „Csákó és kalap" c. vj. kadét szerepében, később artista-pályán működött, mint kupléénekes, (Royal Orfeum), majd a háború utáni években, már mint szinházi titkár működött a Várszinházban, továbbá Faragó Sándor, Asszonyi László, Gulyás Menyhért és Somogyi Kálmán szinigazgatóknál. A háborúban mint egyéves önkéntes elvégezte a számvívő-iskolát és így lett egyéves önkéntes II. osztályú altiszt. 20 évi színészi működése jubileumát 1929-ben ülte meg.

Vadnai László, író, sz. 1904 jun. 6.-án, Budapesten. U. o. végezte iskolai tanulmányait. Számos kabaré-tréfát írt. 3 felvonásos darabjai: „Hol jártál az éjszaka?" énekes táncos pesti boh. 3 felv. Társsz.: ifj. Békeffy István. Bem. 1926 jun. 26. Sziget Szinpad. — „Ez az én esetem", boh. 3 felv. Társsz. U. a. Bem. 1929 márc. 2.-án. Belvárosi Szinház. — „Sisters", operett 3 felv. Társsz. u. a. 1929 márc. 2-án, Belvárosi Szinház. — „A csunya lány", énekes-táncos vj. 3 felv. 4 képben. Zen. szerz. Harmath Imre verseire Márkus Alfréd. Bem. 1930 febr. 7. Fővárosi Művész-Szinház. 50-edszer: márc. 28. „A nőtlen férj", operett 3 felv. 5 képben. Zenéjét Harmath Imre verseire szerz. Márkus Alfréd. Bem. 1930. dec. 19. Fővárosi Operett Szinház.

Vadnay Vilma, a leghíresebb operettprimadonnák egyike. (Lásd: Somló Sándorné.)

Vágó Artur, színész, sz. 1899-ben, Liptószentmiklóson. Középiskoláit Kassán végezte. Szinpadra lépett 1917-ben, Fodor Oszkárnál, Székesfehérvárt. Állomásai: Székesfehérvár, Veszprém, Kaposvár, stb. 1928 óta a Szegedi Városi Szinház tagja volt. 1930-ban a Király Szinház tagja.

Vágó Béla, színész és rendező, sz. 1871 jun. 26-án, Nagyváradon, megh. 1931. január 31-én, Budapesten. — Érdekesen szines V. B. pályafutása. Soha nem járt színésziskolába, autodidakta. Évekig a kereskedői pályán működik, a budapesti Iparos-kör működve-

lői szinpadán lép fel először, Csiky Gergely „Vasember"-ében. Ellenállhatatlan vágya szinpadra vonzza. Marosvásárhelyre szerződik, Bokody Antal társulatához, ahonnan csakhamar Kolozsvárra hívják, innen Pécsre, majd 1903-ban Beöthy László a Király Szinházhoz szerződteti, ahol Heyermans „Ghettó"-jában lép fel először, nagy sikerrel. A Király Szinházból a Magyar Szinházhoz szerződik, mint főrendező. 1931-től a Belvárosi Szinház főrendezője. Egy időben a Rákosi-iskola tanára, 1917 dec. óta a fővárosi Szinészek Szövetségének alelnöke volt. Első neje: Szegedi Erzsi (1907), másodszor 1915 szept. 23.-án nősül, elveszi Weinberger aradi ékszerész Mariska lányát, (megh. 1931 V.) Hegedüs Ferencnek, az Opera művészének unokahugát. Leánya: Vágó Erzsébet, 1927 junius 5.-én fellépett a Nemzeti Szinházban „Romeo és Julia" Julia szerepében, igen szép sikerrel. Vágó Erzsébet V. B. tanítványa. 1930 IX. a bécsi Deutsches Volkstheater szerződtette. Vágó Béla nagyskálájú szerepei közül a jelentősebbek: „Silvió kapitány"-ban Nagyszilágyi Ferenc, Polonius (Hamlet), Luka (Éjjeli menedékhely), Braziliai (Altona), Domingó (Maria del Carmen), Gál (Játék a kastélyban), Brohser (Hivatalnok urak), Grisák (Uj földesúr), Tabakovics (Hotel Imperiál), Nagyapó (A kék madár), Bótos Icig (Sárga csikó), Samuels Jakab dr. (Ábris rózsája), továbbá: Shylock, Cigány, Nagyapó, Tiborc, Timót Pál (Proletárok), Duval stb. Koporsója felett búcsúztatót mondott: Beöthy László és Szigeti Jenő.

Vágó Boriska, énekesnő. Zeneakadémiát látogatott. 1917 szept. 1.-én a Magy. Kir. Operaház ösztöndíjas tagnak szerződtette. 1919 okt. 10.-én mutatkozott be a Városi Szinházban, a „Mignon"-ban.

Vágó Géza, szinész, sz. 1882-ben, Nagyváradon. 1901—2-ben Deák Péter társulatánál működik, majd 1904 okt. havában a Népszinházhoz szerződött. 1907 okt. 12.-én megnyitotta az Intim Szinházat. 1911 aug. 1-től a Vígszinkör igazgatója. 1915 jun. 12.-én alkalmi társulattal a bécsi Bürger Theaterben játszott. 1916 ápr. havában kibérelte a bécsi Max und Moritz-kabarét, ahol részben magyar műsora is volt. 1916 máj. havában a Budapesti Szinház tagja volt. Évek óta külföldön is működik. Szinművei: „Ő!" dráma, irta Szemere Györggyel (Magyar Szinház), „Kukorica Jónás", paródia 3 felv. Irta: Mérei Adolffal. 1905. jun. 21. Városligeti Szinkörben mutatták be. „Szép Ilonka", operett 3 felv. Szávay Gyula és Szabados Béla társaságában, 1906 okt. 20. Király Szinház. „A 100-ik menyasszony", énekes boh. 3 felv. 1907 jun. 7.-én, Budai Szinkör. Társszerző Mérei Adolf, zen. szerz. Barna Izsó. „Mendikáns", tört. szinmű (Vidéken adták). „Nagy dolog a háború", énekes játék 4 felv. Bem. 1914 szept. 26.-án, a Király Szinház. „Málcsi mozgósít", pesti tréfa, Tábori Emillel. Bem. 1915 aug. 18. Budapesti Szinház. „Négy a kislány", operett 3 felv. 1916 aug. 11.-én, Fővárosi Nyári Szinház. Társszerző: Tábori Emil és Barna Izsó. „Lavotta szerelme", énekes játék három felv. Zenéjét összeállította Barna Izsó. Először adta a Népopera, 1917 április 13.-án. „A tánckirály", operett 3 felv. Zen. szerz. Zsoldos Andor verseire: Nádor Mihály. Bem. 1921 jun. 25.-én, Fővárosi Nyári Szinház. „A kölcsönkért feleség", énekes és táncos komédia 3 felv. Irta: Maurice de Vallieres. Zenéjét Zsoldos Andor verseire Szántó Mihály. Bem. 1921. jul. 27-én, u. o. „Pista!" Táncos operett 3 felv. verseit irta dr. Matolay Károly. Zenéjét Kossowich Pál. Bem. 1922 jun. 27.-én, Budapesti Szinház.

Vágó István, szinész, sz. 1860-ban, Deregnyőn, Zemplén m. 1884 okt. havában lépett a szinipályára, Szathmáry Károlynál. Éveken át teljes elismeréssel működött Komjáthy Jánosnál, Kassán, — majd ujabban Sebestyén Gézánál, ahol az adminisztrációs ügyek vezetője. 1880-ban Kecskeméten szinre került „A szökött menyasszony", c. népszinműve, melyhez Nemesszeghy István irt zenét. — Neje: Berzsenyi Margit, szinésznő. (L. o.)

Vahot: így írta nevét utóbb Vachott Imre és Sándor. (L. o.)

Vajda Ernő, író, sz. Pozsonyban. Szinműve: „Ez Pozsony!" Revű 3 felv. 6 képben. Bem. 1912 aug. 3-án, Pozsonyban. „Pressburgtól-Pozsonyig", **revű,** zenéjét Szeredai Gruber Károly verseire szerzette Iván Sándor és Molnár Mihály. Bem. 1913 aug. 15-én, u. o.

Vajda Ernő, szinműíró, sz. 1889 máj. 27-én, Pápán. Szinművei: „Hajtóvadászat," szmű. 1908. Thália Társaság. — „Férj és feleség", vj 1 felv. u. o. 1908 nov. 7. — „Rozmarin néni", vj 4 felv. Bem. 1910 márc. 12. Magyar Szinház. — „Ludas Matyi", vj 3 felv. Bem. 1911 nov. 17. Nemzeti Szinház. — „Mr. Bobby", komédia 3 felv. Bem. 1914 febr. 20. u. o. — „ A váratlan vendég", szinjáték, 3 felv. Bem. 1917 jan. 20. Magyar Szinház. — „Fata Morgana", szmű. 1917 jan. Bergen-ben (Norvégia) mutatták be; márc. havában a krisztiániai Nemzeti Szinház is műsorába illesztette, majd 1918 febr. havában a hamburgi Thalia Theater is előadta. — „A válóperes hölgy", vj 3 felv. Bem. 1923 márc. 3. Magyar Szinház. — Stockholmban a Wasa Szinház „Bleckpumpen", („Tintafolt") címen előadta: 1923 szept. 22-én. (Adták még Hamburgban, Kairóban stb.) „A trónörökös", szmű, 1923 aug. 3-án a Renaissance Szinházban került szinre, Törzs Jenő bemutatkozásával. — (1923 szept. 29-én Barcelónában is színre került.) — „Farsangi lakodalom", vígopera, 3 felv. Zen. szerz. Poldini Ede. Bem. 1924 febr. 16. M. Kir. Operaház. — „A hárem", vj 3 felv. 1924. február 22. Renaissance Szinház. Mint zenés vj Fényes Szabolcs zenéjével, Harmath Imre verseivel bem. a Fővárosi Operett Szinház, 1931. ápr. 24-én. — „Délibáb", szmű 3 felv. 1925 jan. 10. Vígszinház. (Lásd előbb: „Fata Morgana".) — Fordítása (de későbbbi újsághírek szerint csak álnéven benyujtott eredeti darabja): „Szerelem vására", amerikai történet 7 képben. Irta: Sidney Garrick. Bem. 1919 dec. 20. u. o. — ujra: 1925. ápr. 1.

Vajda János, költő, sz. 1827 máj. 7-én, Pesten, megh. 1897 jan. 17-én, u. o. — Székesfehérvárott és Pesten tanult. A szenvedély ábrándja és nyugtalansága korán viszontagságokba sodorja: 1845-ben felcsap színésznek és 14 hónapig hányódva, nyomorogva járja be az országot „Vajdafi" név alatt. „Igen jól indult színész volt", — irja róla Benkő Kálmán. („Magyar Szinvilág" c. könyve 153. oldalán.) A szabadságharc alatt honvéd volt, azután Budán hivatalnok lett. 1857-től az irodalomnak élt. — Sirkőfelirata:

Ember! mulandó, koldus vagy király,
Emeld föl és hordd magasan fejed,
Hős vagy fenséges mind, ki a halál
Gondolatát agyadban viseled. —

1857 febr. 13-án a Nemzeti Szinházban előadták „Ildikó" c. történeti szomorujátékát.

Vajda László, filmrendező, előbb vidéken színész, Mezei Kálmánnál, egy ideig a „Tolnai Világlapja" és a „Szinház és Élet" szerkesztője volt. 1908 szept. havában a Magyar Szinház rendezőnek szerződtette, itt 1913 febr. elején főrendező, majd 1920 jun. havában művészeti igazgató lesz. 1922 aug. 21-én megvált az intézettől és külföldön filmrendező lett. Szinművei: „Szinészek", jelenetek a szinészetből, 3 felv. Bem. 1904 dec. 5. Vígszinház. — „Raszkolnikov", szmű Dosztojevszki regénye után, Moly Tamás társaságában. Bem. 1907 október 29. a Népszinház-Vígopera. „Tiszavirág", operett 3 felv. Társsz. Bródy István. Zen. szerz. dr. Rényi Aladár. Bem. 1915 márc. 27. Király Szinház. — „Kőmives Kelemen", dr 3 felv. Társsz. Kárpáti Aurél. Bem. 1917 jan. 12. Nemzeti Szinház. — „Leányálom", operett 3 felv. Társsz. Bródy István és Szlatinai Sándor. Bem. 1925 nov. 14. Városi Szinház. — „Miámi", operett 3 felv. Társsz. Bródy István. Zen. szerz. Jakóbi Viktor. Bem. 1925 nov. 27. Fővárosi Operett Szinház. — Fordításai: „Az élő halott", szmű 4 felv. 5 képben. Irta: Tolsztoj Leo. Bem. 1911 nov. 4. Magyar Szinház — „A varsói citadella", dr 5 felv. Irta: Gabriella Zapolska.

Bem. 1917 ápr. 14. u. o. — „A cárevics", dr 3 felv. Irta: u. a. Bem. 1921 máj. 28. U. o. — „A rendezésről" írt cikke megjelent a „Színészeti Közlöny", 1904. 11. számában. — Huga: V. Piroska, színésznő, sz. 1895 jul. 10-én, Budapesten. Színészakadémiát végzett, majd vidéken működött, később a Magyar Szinház tagjai sorába szerződtették.

Vajda László ifj., szinigazgató. Tanulmányai után a Népopera titkárának szerződött, onnan 1913 szept.-ben meghívást kapott rendezői minőségben a berlini Deutsches Theaterhez. — Berlinben több évre terjedő szinpadi munkával igen jó nevet szerzett magának. 1921 dec. havában a Vígszinházhoz szerződtették titkárnak. 1930 ápr. havában az ő sikeres rendezésében került szinre (száznál is többször) a Belvárosi Szinházban a „Fruska" c. vj 1931 szept. havától a Magyar Szinház igazgatója.

Vajda Péter, költő, tanár, sz. 1808 jan. 20-án, Vanyolán, (Veszprém m.), megh. 1846 febr. 10-én, Szarvason. 1819-ben a soproni evangélikus főiskolára került, ahol kitünő eredményekkel végezte tanulmányait egész addig, míg egy tanárral való összetüzése arra nem kényszerítette, hogy Győrbe menjen át és ott végezze a bölcsészetet. 1828-ban Pesten az orvosi pályára készült. 1831-ben azonban ártatlanul abba a gyanuba került, hogy a kolera idején Stahly egyetemi orvostanár ellen ő rendezte az uccai tüntetést. Azontúl valahányszor vizsgára jelentkezett, az orvosi kar azt követelte tőle, hogy tisztázza ezt a gyanut. ő azonban ártatlansága tudatában visszautasította ezt és 1833-ban lemondott az orvosi pályáról. Kereszty István az Abafi-féle Figyelőbe (1883-84) 64 oldalas tanulmányt írt V. P. irodalmi munkásságáról. Utóbb Széchy Károly, kolozsvári egyetemi tanár, eddig ismeretlen V.-kéziratok alapján könyvet írt róla. — Első drámai kisérlete: „Joguz vagy a honkeresők", szmű, 1836. — „Ármány iskolája", vj. — „Buda halála", szomoruj. 5 felv. — Fordításai: „Lánc", vj 5 f. Irta: Scribe. Előadták 1842 márc. 5. Pesten, a Nemzeti Szinházban. „Caligula", szomoruj. 5 felv. Irta: Dumas. — „Hamlet", szomoruj. 5 felv. Irta: Shakespeare. Bem. 1838 nov. 23. — „Othello", szomoruj. 5 felv. Irta: Shakespeare. Bem. 1842 nov. 10. — „III. Richard király", szomoruj. 5 felv. Irta: Shakespeare. Bem. 1843 ápr. 1. — „Lear király", szomoruj. 5 felv. Irta: Shakespeare. Bem. 1857 jan. 1.

Vákár P. Arthur dr., író, sz. 1879-ben, Gyergyószentmiklóson. Erdély közéletében vezető szerepet töltött be. Tanulmányait a budapesti, kassai és a kolozsvári egyetemen végezte. Megalapította a „Csíkvármegye" c. lapot, mely a román betörés idején Budapesten jelent meg. Erdély színészete fénykorában a Vákár-ház mindig tárva-nyitva állt a magyar színészek előtt. Vákár egyetemi hallgató korában egyúttal az Orsz. Szinm. Akadémia növendéke is volt. Nagy érdemei vannak az erdélyrészi szinikerület felvirágoztatása körül. 1923-ban m. kir. kormányfőtanácsossá nevezték ki. Több szindarabját adták Erdélyben és Amerikában is. Három szinműve és három vígjátéka könyvalakban is megjelent, melyet úgy a budapesti, mint az amerikai magyar sajtó meleg elismeréssel fogadott. Öccse:

Vákár Vilmos, színész, sz. 1883-ban, Gyergyószentmiklóson. Szinipályára lépett: 1902-ben, Benedek Nándor és Micsey György társulatánál. Előbb vidéken működik: Pilisi Lajos, Halmay Imre, Bihari Ákos, Kövessy Albertnél, majd Budapestre kerül s itt működik a háború kitöréséig, többnyire mint titkár és rendező. A háborút végig küzdötte, mint önkéntes őrmester. Háború után Erdélyben teljesít missziót. 10 évi ott működés után kénytelen volt eljönni.

Vakjelenet: színészi kifejezés az oly jelenetre, a midőn a színésznek meg kell jelennie a szinen, de azalatt nincs mondanivalója. Többnyire oly szituációnál fordul elő, ahol mintegy „lesben" kell állnia a történendők előtt.

Válent Vilma, operaénekesnő, alt, sz. 1887-ben, Lőcsén, hol atyja előkelő szepesvármegyei hivatalnok volt (48-as honvédtiszt). A Nemz. Zenedében Men-

delné volt énektanára; 1908 aug. óta 1916-ig bezárólag a M. Kir. Operaház elsőrendű tagja volt; a „Nürnbergi mesterdalnokok" Magdaléna szerepében búcsúzott el a színpadtól. Mint Novák Mór MÁV. főellenőr neje halt meg, 1918 okt. 17-én, Budapesten.

Valentin Lajos, tenorista, utóbb színház-irodalmi ügynökség tulajdonosa, sz. 1850 márc. 19-én, Kecskeméten. A budapesti Kereskedelmi Akadémiát járta, Káldy Gyula ajánlatára lépett be a szinitanodára, hol Káldy, utóbb Stoll Péter volt énektanára. Színpadra lépett 1878 szept. 28-án, Győrött, Beödy Gábornál; innen Arad, majd Nagyvárad volt állomása; közben 1883-ban Berlinben tökéletesítette énektudását s így felkészülve, 1883 jun. 14-én vendégül lépett fel a Nemzeti Szinházban, „Luciá"-ban, Edgard szerepében. „Hangjában van érc, van tömörség, a mint ezt a végső jelenetben megmutatta. Van továbbá a fiatal énekesben temperamentum, van helyes művészi érzék, a miről egész alakítása tanuskodik." („*Pesti Hirlap*"). Még Váradon egy külföldi operaénekes (Lederer József) annyira föllelkesült énekén, hogy kieszközölte lipcsei vendégszereplését: 1883 ápr. 20-án a „Tell Vilmos" Arnoldjában valóban nagy sikere volt. Énekelt Königsbergben és más városokban is, de honvágya hazahozta. Szegeden Nagy Vincénél működött; az 1886-i szinházégés után rövid ideig a budapesti Opera tagja volt, de működési kör hiján hamarosan Aradi Gerőhöz távozott: Debrecenbe; itt maradt Nagy Vincénél is, sőt 1888 óta (eleinte korzorcium megbízásából) hat és fél évig igazgató volt (1891-ben Gyöngyi Izsóval együtt.) Az 1894 évet Nikisch Artur igazgatása alatt mint a M. Kir. Operaház tenorja töltötte, de — mint maga írja: — megunta az éneklést, szinházi ügynökséget nyitott. 1912 júl. Bécsbe költözött, mint Karczag Vilmos szinházigazgató kiadói vállalatainak igazgatója. — 1887 jan 13-án a Népszinház vendége volt. Barinkay („Cigánybáró"); de hallottuk csengő tenorját Budán is, Krecsányinál, O'Donnel Malvin grófnőnek egy operettjében. — Fordította (Molnár Lászlóval) Wartenburgnak „A császár katonái" c. 3 felv. drámáját; bemut. Debrecenben, 1887 márc.

Váli Béla dr., közoktatási miniszteri titkár, szinészeti szakiró, sz. 1858 máj. 3-án, Szabadkán, megh. 1896 jun. 7-én, Budapesten. — Egyetemi tanulmányai után 1880-ban tanári és doktorátusi vizsgát tett. Szinnyei József biztatására megírta a magyar szinészet történetét, melyet a Kisfaludy Társaság pályadíjjal jutalmazott. Irt számtalan szinészeti szakcikket. 1893-96. szerkesztette a „Szinművészeti Lapok"-at. 1892-ben a bécsi zene- és szinművészeti-kiállítás magyar osztályát ő szervezte, életének utolsó két évét pedig az ezredéves kiállítás zene- és szinművészeti osztályának szervezésére fordította. 1888 óta huzamosabb időn át szinészegyesületi tanácsos volt. — Munkái: „A magyar szinészet története." A Kisfaludy Társaság által 100 arannyal jutalmazott pályamű, 1887. Budapest. „Kelemen László, az első magyar szinigazgató életrajza". Arad, 1888. „Az aradi szinészet története", (1774-1889). U. o. 1889. „A magyar szinészet műkincsei". „A haldokló vidéki szinészetről", U. o. 1889. „Szuper Károly szinészeti Naplója", kiadta 1889. U. o. A Pallas Lexikon számára ő írta meg a magyar szinészek életrajzait. — Neje: Matuska Irén, egy ideig elismert szinésznő, a pályáról hamar lemondott.

(Erődi Jenő.)

Válság. A szinmű szerkezetében a cselekmény magaslata, melyben az összeütközés a legélesebbé vált. A hős oly cselekedetet visz végbe, mely sorsát eldönti s maga után vonja a sorsfordulatot. (Peripetia).

Változás. 1. Ha a szinhely valamely felvonás keretén belül megváltozik, ezt az uj képet „változás"-nak hívják. Előfordul, hogy ez a változás a függöny legördülése nélkül is megtörténik és pedig a szin hirtelen elsötétedése mellett, esetleg egy fekete vagy fátyolfüggöny lebocsátásával. A változásnak gyorsan kell megtörténnie, különben a szinen

folyó cselekmény veszít az értékéből. A gyors változást a szinpadi diszitő munkások kellő próbák mellett teszik lehetővé. Ilyenkor érdekes a kulisszák mögötti munka, mert mindegyik faktor preciz beállítással végzi kötelességét, vagyis egy és ugyanazon időben a szinpad jobb és baloldali munkásai felállítják a kulisszákat, a butorosok és kellékesek, világosítók, statiszták mindnyájan az előírt utasítás szerint alkalmazkodnak. 2-3 perc lepergése elegendő a változás beállításához. Ez az u. n. diszlet-változás, aminek szinpadi elnevezése: „gyorsváltozás", vagy: „nyiltváltozás". 2. Ha a kitüzött szindarab helyett egy más darab kerül hirtelen szinre, akkor azt „darabváltozás"-nak mondják. 3. „Műsorváltozás" a heti műsor vagy a kabaré műsor sorrendjének megváltoztatása. 4 „Szerepváltozás" a szereplő-cserével áll elő.

Vályiné Babits Vilma, énekesnő, szoprán, sz. 1891 november 6-án, Aradon. Az Országos Zeneakadémián előbb zongoraművésznőnek készült, azután Maleczkyné s utóbb Sik József tanítványa lett, szinpadi játékban Hegedűs Gyula volt mestere. 1913-ban az operaiskolát elvégezve, Krecsányi Ignác buda-temesvári társulatához szerződött; majd a Népoperánál működött, 1915-16-ban, M. Szoyer Ilonkával váltakozva; egy-egy évig működött Debrecenben, a M. Kir. Operánál és Szegeden. 1921-ben Vályi Béla épitésznek neje lett, a színpadtól visszavonult, de énektudását 1926-ban Bianchi Biancánál (Salzburg: Mozarteum) tökéletesítve, nemcsak saját hangversenyein arat szép sikereket, hanem énektanári oklevele révén tanítványaival is. 1928 óta a Sz.-fővár. Felső Zeneiskola tanárnője. — Szerepei voltak operettekben: Germaine („Cornevillei harangok"), Lisbeth („Rip . ."), Lili (címszerep), a hármas szerep „Hoffmann meséi"-ben, Angela („Luxemburg grófja"), Mary-Ann („Hercegkisasszony"), operákban szubrett-, koloratura- és ifju- drámai szerepkörben: Micaéla („Carmen"), Eudoxia („Zsidónő"), Márta (címszerep), Gilda („Rigoletto"), Constanza („Szöktetés a szerályból"), Éj Királynője („Varázsfuvola"), Zerbinetta („Ariadne Naxosban") stb.

Vámbéry Rusztem Róbert, Vámbéry Ármin unokája, sz. 1907 dec. 4-én, Budapesten. Középiskoláit ugyanitt végezte. Érettségi után rendezőgyakornoknak lépett be a bécsi Josefstädter Theaterbe. Innen ugyane minőségben a berlini Volkstheaterhez került. Majd 1928 aug. 1. óta a berlini Theater am Schiffbauerdamm uj vezetősége (Josef Aufricht) dramaturgnak szerződtette. Itt része volt a nagysikerü „Dreigroschenoper" és a „Pioniere in Ingolstadt" szinrehozatalában. V. már ugyszólván gyermekkora óta behatóan foglalkozott drámairodalommal. Számos szatirikus párjelenetet irt, amelyek közül több a berlini Weltbühne és Sturm cimü hetilapokban jelent meg.

Vámos Hugó, szinházi titkár, sz. 1882 febr. 3-án, Budapesten. Szinészakadémiát végzett, majd 1904-ben Kolozsvárott kezdi a pályát, a „Takarodó", c. dr Lauffen hadnagya szerepében. — Ezután a Thália Társaság tagja, 1907 okt. havában a Népszinház-Vígopera tagjai sorába lép, 1912 márc. havában az Uj Szinpad titkára lett; jóval később az Unio szinházak titkára, 1928-ban az Uj Szinház titkára volt. — Fivérei: V. Árpád, előbb hirlapiró; 1912-ben az Uj Szinpad rendezője. Itt ez év márc. 13-án szinre került az „Efezusi özvegy" c. 1 felvonásosa. — V. Pál, szinész, 1911-ben a Berliner Theater tagja volt.

Vándor Andor, sz. 1899 jul. 27.-én, Tabon, (Somogy m.). Felsőkereskedelmi iskolai érettségi után a Keleti Kereskedelmi Akadémia hallgatója. A világháborúban katonai szolgálatot teljesített, azután két évig a Rákosi Szidi-szinésziskolában tanul, s 1922. szeptemberben a Magyar Szinházhoz szerződik, ahol már novemberben segédrendezői tevékenységet folytat, 1924 szeptemberéig, amikor rendező lesz. 1927 szeptembertől a Szegedi Városi Szinház rendezője. 1929 jun. 17-én 1500 pengős ösztöndíjat kapott a kultuszminisztériumtól rendezői tanulmányai folytatására.

Vándor Kálmán, hirlapíró, sz. 1898-ban, Szombathelyen. Előbb szülővárosában működik, majd 1922-ben az „Az Ujság" munkatársa lett, ahol ujabban színházi kritikákat ir és a lap vasárnapi mellékletének szerkesztője. Szinművei ezek: „Péter és a nők", bem. 1924 márc. 2. Forgács Rózsi Kamaraszinháza. U. o. bem. 1924 nov. 23-án Schönherr Károly után fordított „A föld", c. komédiát. (3 felv.) „Mária asszony", c. szinművét az Orsz. Kamara Szinház 1925 okt. 20-án játszotta. — Forgács Rózsi szinházában játszották még a „Garasok", c. 1 felvonásos vj-át és az „Epilógus" c. játékát is. — 1926 ápr. 21-én a Nemzeti Szinház Kamaraszinháza bem. „Özvegy Varga Ábrisné" c. 1 felvonásos vígjátékát. Ezzel a darabbal egyszerre az elismert irók sorába lépett. Ezt követőleg ugyanott „Dr. Nikodémusz" c. szinjátéka került szinre (1926 nov. 13.) sikerrel, míg 1930 februárjában az Uj Színház mutatta be költői szépségü „Liszt-hangverseny"-ét, amely előzőleg Sopronban került szinre, az ottani Zenegyesület fennállásának 100-ik jubileuma alkalmából, 1929 okt. 20-án. — A fenti darabok vidéken is tetszésre találtak. Alapi Orsz. Kamaraszinháza hozta szinre először a „Mária asszony" és „A pálinkás orvos" című szinművét. A rádió Studiójában is nagy sikerrel közvetítették darabjait.

Vándorkönyv. Ez volt a neve annak a két könyvnek, melyet b. Wesselényi Miklós (l. o.) adott a színészeinek a kezébe. Egyikén ilyen felírás volt: „Magyar Játszó-Társaság Erogátióinak és Pensio cassájának Protocolluma, Pro Anno 1806-7". — Ebbe a kiadásoat és a gázsikat jegyezték be. A másik könyv felirása: „A Nemzeti Játszó-Társaság Közönséges cassájának Protocolluma. Pro Anno 1806-7", melybe az előadott darabokat irták és azoknak a jövedelmeiről tartottak számot. (Székely József: „Magyar Játékszin", Budapest, 1887. 1. old.)

Vándory Béla Géza, színész, sz. 1885 máj. 10-én, Ujpesten. Atyja V. Gusztáv, parlamenti gyorsiró revizor, anyja: Sindolni Hermine. Színészakadémiát végzett és 1907-ben kezdte a pályát, dr. Farkas Ferencnél, Szabadkán, majd Mezei Kálmán, Szilágyi Dezső, Miklóssy Gábor voltak az igazgatói. A háborúban bevonult. (Lásd: Világháború címszót.) 1921 szept. óta a Nemzeti Szinház Szinház tagja. — Neje: Márkus Angéla, szinésznő, sz. 1890 jan. 21-én, Budapesten. — Atyja: M. János, máv. főellenőr, anyja: Schmidt Teréz. Zeneművészeti Főiskolát végzett, majd 1908 szept. 15-én kezdte a pályát, Losoncon, Mezei Kálmán szintársulatánál, a „Varázskeringő" c. operett Heléna szerepében. — Főbb szerepei: Traviata, Olimpia, — Antónia, (Hoffmann meséi), Boccaccioban: Fiammetta; Saffi, (Cigánybáró), Zórika (Cigányszerelem), Sulamith (Címszerep), Angela (Luxemburg grófja), stb. —

Vándory Gusztáv, színész, sz. 1882 dec. 6-án, Budapesten. Az Orsz. Szinművészeti Akadémiát végezte el, 1904 virágvasárnapján. Nagybecskereken lépett fel először, Ocskay Sándor szerepében, 1904 husvétján. Igazgatói voltak: Balla Kálmán, dr. Farkas Ferenc, Feld Zsigmond, Beöthy László, Vajda László, dr. Faludi Jenő, Neumann Dezső. (A Magyar Szinháznál működik 1907 óta.) 1905 jan. 15-én vendégszerepelt a Nemzeti Szinházban, a „Dolovai nábob leánya" Bilitzky-jében és az „Egyenlőség" Ernent-jében. — Főbb szerepei: Bertrand (Szépség), Miklics János (Quartett), Dávid Viktor (Mihályiné két lánya), Ularszky (Hotel Imperial), Baradlay Ödön (Kőszívű ember fiai), De Siriex (Fedora), Harry Douglas (Az élet királya) stb. — Neje: Tubay Margit, szinésznő, sz. 1886-ban, Dunaharasztin. Leánya: V. Margit, szinésznő. 1925 óta tagja a Nemzeti Szinháznak, ahol 1927 ápr. 5-én elnyerte a Farkas-Ratkó-díjat az ezüstgyűrűvel.

Vándorszínész kifejezést használták régebben a kisebb vidéki szintársulatok tagjainak megnevezésére, a mikor még gyalog, ekhós szekéren vagy más kezdetleges közlekedési eszközök felhasználásával batyukkal, csomagokkal megrakodva mentek egyik állomáshelyről a másikra és az állásban vagy korcsma ivójában

állították fel az ideiglenes szinpadot. A név bizonyos alsóbbrendűséget kivánt kifejezni, pedig ilyen, nem sokra becsült vándorszinészek alapozták meg tulajdonképen a magyar szinpadkultúrát, az ő vándorlásuk, sanyargásuk, koplalásuk és lenézettségük készítette elő a talajt a diadalmas hazai színészet állandósítására.

Vándortársulat-nak nevezték a meghatározott utiterv nélkül állomásról-állomásra utazó kis szintársulatokat. Ezek súlyos megélhetési lehetőségén némileg enyhített a szinigazgatók területi és kerületi beosztása. (L. o.) De azért vándorlás a sorsuk ma is. És csak a mély rajongás vezeti őket és ezer sebből vérezve kezdik olthatatlan álmodozással és reménykedéssel szivükben küzdelmüket mindig ujra meg ujra. (V. ö. Falusi színészet.)

Váradi Antal dr., író és színműíró, a Szinművészeti Akadémia igazgatója, a Kisfaludy- és Petőfi társaság tagja és alelnöke, az Orsz. Színészegyesület alelnöke, udvari tanácsos, sz. 1854 máj. 2-án, Závodon, (Tolna m.), megh. 1923 márc. 5-én, Budapesten. Középiskoláit Pécsett végezte, aztán Budapestre jött az egyetemre és 19 éves korában letette a doktorátust, majd tanári oklevelet nyert. 1871-től tanári állást vállalt. Egyetemi hallgató korában egyúttal 3 évig növendéke volt a Színművészeti Akadémiának, Nagy István néven. Mégsem lett színésszé-, bár minden adottsága megvolt hozzá — (szép alak, kellemes organum, játék-készség), hanem drámairó. 1874-ben pályázott először az Akadémiánál a Karácsonyi-díjra „Iskarioth"-jával, később négyszer nyert akadémiai jutalmat. 1876-ban kinevezik a Szinművészeti Akadémia tanárává és titkárává, a hol hathatósan közreműködik a szinészképzésben s főleg a tiszta, helyes magyar beszédre és hangsúlyra oktatja a növendékeket. 1890-ben a Szinm. Akadémia 25 éves jubileuma alkalmával a koronás arany érdemkereszttel tüntetik ki. 1896 szept. 1-én. az intézet igazgatójává nevezik ki, ugyanakkor kapja a III. oszt. vaskoronarendet. Még ez év márc. 1-én a Nemzeti Szinház dramaturgja lesz. Igazgatói működése alatt átreformálja a szinésznevelést és helyes irányitással ráterelii a figyelmet a kissé elhanyagolt szinészakadémiára, mely az ő kezdésére uj hajlékot nyert az Uránia Szinházban. Szinte emberfölötti munkásságáról tiszta képet nyerünk műveinek puszta felsorolásával. Szinpadi művei: „Iskarioth", bem. 1876 szept. 22. Nemzeti Szinház, „Tamora", trag. 4 felv. e. e. 1879 febr. 12. u. o. Ebből operaszöveget irt, zenéjét Elbert Imre, bem. a M. Kir. Op. 1895 okt. 4. „A tőr", vj. e. e. 1880. Nemz. Sz. „Rongyháziak", er. népsz. 3 felv. e. e. 1885 febr. 14. Várszinház, „Charitas". tört, szomoruj. 3 felv. bem. 1894. okt. 19. Nemzeti Szinház. „Szent Margit asszony", 1897-ben Kóczán-díjat nyert, „Mózes", 1878., „Az eredendő bűn", er. dr. 4 felv. bem. 1879 május, Nemzeti Szinház, „Démon", dr 4 felv. 1891, „Rafael", dr 4 felv. e. e. 1894 jan. 19. u. o., „A hun utódok", 1894. u. o., „A szent korona", 1892., „Aggháziak", népszinmű, 1889. „Euridike", balett, zen. szerz. Szabados Károly. „IV. László", opera 5 felv. Zen. szerz. Kőszeghy Géza. „Budavár visszavétele", op. szöveg, zen. szerz. Massenet (franciára ford. Huszár Imre). Műfordításai: Dreyfuss Ábrahám: „A vén leányok", vj 4 felv. 1891. Goethe: „Faust"-jának II. része. Aeschylos: „Oresteia", Sudermann: „Keresztelő János", tr. 5 felv. előj. e. e. 1900 febr. 19. Nemzeti Szinház, Molière: „A szerelem, mint orvos", vj bem. 1907 márc. 13. Uránia Szinház. (Akadémiai növendékek vizsga-előadásán), Berton Pierre: „Találkozás", szinmű 4 felv. e. e. 1909 dec. 3. Nemzeti Szinház. Wolff Pierre: „Bábjáték", vj 4 felv. e. e. 1911 febr. 3. u. o. Wolff Pierre: „Tiltott szerelem", szmű 3 felv. e. e. 1912 jan. 26. u. o., Greban Arnould: „A Jézus Krisztusról szóló igazi passió", e. e. 1924 ápr. 12. u. o. Operaszöveg fordításai: „A nürnbergi mesterdalnokok", Wagner R. operája, Haraucourt Edmond: „Alienor", dalmű 4 felv. epil., zen. szerz. Hubay Jenő, e. e. 1891 dec. 5. M. Kir. Operaház. „Kanári hercegnő", Lecocq operettje, bem. 1883 aug.

18. Budai Szinkör stb. stb. — Egy francia íróval, Dreyfus Ábrahámmal együtt írta „A kecsebánki fürdő" című vígjátékot. — „Festett világ" cím alatt színészregényt írt, ezenkívül számos tudományos műve, mint: „Aesthetika", „Költészettan", „Szavalókönyv", „Jelmeztan", „Szinműtár" (ezeket a sziniakadémia számára írta), „Képek a magyar író- és színészvilágból", 4 kötetben, továbbá essayk, irodalmi elmefuttatások, mint „Szinpadi furcsaságok", „Színészek a háborúban", „Emlékeim", „Régi magyar színészvilág", „Megyeri utazik", „A szinpad története", „Emlékezem a Mesterre", „Levelezésem Jókaival", „Vándorévek", „Vén komédiások", „Az öreg Lendvay", „A budai öregek" stb. stb., melyek többnyire az „Ujság" hasábjain láttak napvilágot, tanuskodnak törhetetlen munkaerejéről és szorgalmáról. A felsorolt művein kívül számos költeménye is jelent meg s ily nagyfokú elfoglaltsága mellett jutott ideje a színészet közügyeinek intézésére is, amennyiben az Orsz. Színészegyesület buzgó és agilis alelnöke is volt 1877 óta. V. A. felesége windsori Hickmann Gabriella, a zeneakadémia növendéke volt. Nagyváradon volt az esküvőjük, 1878 aug. 6-án. Leányaik: Ili, a Király Szinház primadonnája volt — és Aranka, a Nemzeti Szinház örökös tagja (L. o.). V.A. 1906-ban nyugalomba vonult, ugyanakkor az udv. tanácsosi méltóságot nyerte el. Jellemző adat V. A. életrajzához, hogy a halál is kötelességteljesítés közben találta, 1923 márc. 5-én. V. A.-t hazulról elindulva, hiába várták növendékei a Rákosi-féle színésziskolában, útközben a Nemzeti Szinház épülete előtt összeesve; meghalt. **(Pesti Kálmán.)**

Váradi Aranka, a hírneves költő és szinműíró V. Antal leánya, sz. 1888-ban. A Nemzeti Szinház tagja lett: 1903-ban. Egyike azon szinművészeknek, kik mindjárt kezdetben, jelentéktelen szerepekben is elárulják a nagyrahivatottságot. Pedig sok ily kis szerepet kellett eljátszania, amíg Puck szerepében a nagyközönség is megismerhette, mily nagy értéket bír benne a Nemzeti Szinház. Az ő eredeti felfogású, szeretetreméltó vadóca, lombokkal fürtjei között, nagyban különbözött elődeinek bársonyzekés manóitól. Rövid egymásutánban jutott ezután oly szerepekhez, amelyek a Nemzeti első művésznői közzé avatták, köztük két oly szerep, amelyek alkalmat nyujtottak sokoldalu, jellemábrázoló képességének megmutatására, ezek: Herczeg Ferenc bájos s emellett dämonikus Éva boszorkánya, és Shaw: Cleopátrája. De mindannyi közt a „Vadkacsa" Hedvigje oly alakítás, amelynek évtizedek multával sem akad hozzá hasonló ábrázolója. A bájos és kedves gyermekleány szerepében szinte tragikai magaslatra emelkedett, mély meghatottságot keltve hallgatóiban. Méltó párja volt ezen alakításának a Faust „Margit"-ja, a legjobb e szerepben magyar szinpadon, mély, igaz és bensőséges. Ép oly megható volt szelid Cordéliája (Lear) és Opheliája (Hamlet). De nemcsak a tragikus szerepekben nyujtott nagyot, ép oly otthon van az előkelő világ, a szalonok, finom, negédes alakjainak ábrázolásában, amelyekben egyaránt érvényesült kedvessége, előkelősége és átható intelligenciája. Ilyenek a Hadifogoly „Valois Margit"-ja, az Eszményi férj „Mrs Chewney"-je, a Mizantrop „Celiméne"-je, II. Józsefben „Lichtenstein hercegnő", Tanner John házasságában „Anna", Cyranoban „Roxane", Narcisse-ban „Pompadour". Szívből jövő, megható hangokat talált Dumas „Gauthier Margit"-ja szenvedésének illusztrálására, nem kevésbé a Dickens-regényből alakított szinmű, a „Házi tündér" vak leányalakjának rokonszenves ábrázolásához. Modern szerepei közül feltünő nagy hatást ért el Dario Nicodemi „Árnyék" című darabjában, főleg ennek utolsó felvonásában, ahol szinte megdöbbentő keménységgel éreztette a halálosan megsebzett lelkü asszony hajthatatlanságát. Ugyanezt a keménységet és dämonikus vonást érezteti kitünően Ibsen Gabler Heddájának és Nórájának szerepében. A műsorról hamar lekerült Turgenyev „Natháliája", jóllehet Váradi Aranka brilliáns ábrázolásáért megérte volna a műsoron tartást. Jelentősebb szerepei közül megemlítjük még

Zátony Kálmán

Závodszky Zoltán

Zöldhelyi Anna

Zboray Miklós dr.

Zerkovitz Béla

Zilahy Gyula

Zilahy Gyuláné Singhoffer Vilma

Zilahy Irén

Zsögön Lenke (Sz.)

Arielt (Vihar), Jane Simrose (Nők barátja), Santenay-né (Titok) „Miss Hobbs (címszerep), Armande („Tudós nők"), „Amihez minden asszony ért" józan és okos skót asszonya, s Bourdet „Szerelem órája" című darabjának mély érzéstől áthatott, önfeláldozó leányszerepe, egyik legvonzóbb és legkedvesebb alakításainak. 1923 óta örökös tagja a Nemzeti Szinháznak, amelynek ma kétségtelenül egyik legnagyobb értéke. Legutóbb ifj. Hegedüs Sándor „Játékos" c. darabjában volt megérdemelt sikere, bár a közönség ennél különb s nagyobb feladatok, illetve igéretek beváltását várja még tőle. *(T. J.)*

Váradi József, színész, sz. 1845-ben, Nagykőrösön, megh. 1918 máj. 16-án, Kolozsvárott. — „Gyönyörű szál ember volt, kellemes volt a hangja, a népszinmű alakjai klasszikusok, jobb Csikós Bandi nálánál nem volt," — írja róla Gyöngyi Izsó „Szinész egy félszázadon át". c. könyvében. (Budapest, 1921. 87. oldal.)

Váradi Lajos, szinész, sz. 1895-ben, Miskolcon. Tizenhét éves korában az iskolából szökött meg, hogy egy vándorszinész-társulatnál megvalósíthassa álmait. Ezután a szinészakadémia növendéke lesz. A háború kitörésekor bevonult a miskolci honvédtüzérekhez. Tisztiiskolába Kassára került, ahol Faragó Ödön, akkori kassai szinigazgató, felkérésére részt vett egy szinielőadáson. Itt meglátta Erdélyi Miklós, nagyváradi szinigazgató, akinek annyira megtetszett a fiatal szerelmes szinész, hogy kiemelte őt a tiszti-iskolából és mint nélkülözhetetlent, magával vitte Nagyváradra, azután Kolozsvárra, ahova az akkor filmhez távozott Várkonyi Mihály helyére szerződtették, szintén elsőrangú szerepkörrel. — Utána még Debrecenben, Heltai Jenő és Szegeden Andor Zsigmond, később Faragó Ödön igazgatása alatt működött, míg végül a Fővárosi Orfeum utolsó esztendejében felkerült ehhez a vállalathoz, Pestre. Innen a Renaissance Szinházhoz ment, de nemsokára ismét vidéken van, Horváth Kálmán ungvári társulatánál, mint igazgatóhelyettes-főrendező. Itt találta meg ambicióinak legtágabb terét, mert mint színész, mint rendező és mint adminisztrátor is direktorának és a felvidéki magyar szinészetnek egyformán hű katonája lehetett. Innen Iván Sándor vitte el a kassa-pozsonyi társulathoz, utána a Fővárosi Operett Szinházhoz, majd az Uj Szinházhoz került, s nagy sikerei révén (Ábris rózsája, Tüzek az éjszakában, Égő város) csakhamar a fővárosban is ismert nevet szerzett magának. 1930 őszén leszerződött a Belvárosi Szinházhoz, amelynek azóta prominens színésze lett, rögtön az első évbeli nagy sikerei révén. Ebben az esztendőben főbb szerepei voltak: Ferike mint vendég: Balázs tanár, Aranyóra: Rendőrfelügyelő, Meddig fogsz szeretni?: Iván, stb.

Váradi Margit, operaénekesnő (alt), sz. 1880 ápr. 6-án, Nagyváradon. Énektanulmányait Budapesten, Bellovics Imrénél kezdte, az Orsz. Zeneakadémián folytatta, majd Bécsben Ress és Niklas-Kempner asszony tökéletesítették tudását. 1899 márc. 1 óta 1920-ig volt érdemes tagja a Magyar Királyi Operaháznak. Legnagyobb sikere Suzuki bensőséges alakítása volt a „Pillangó kisasszony"-ban: maga Puccini tanította be, a ki akkor is, később is a legnagyobb elismeréssel emlékezett meg a művésznőről. Szerepei még: Mignon, Azucena, (Troubadour), Urica (Álarcos bál), Márta (Faust, Hegyek alján), Maddalena (Rigoletto), Magdalena (Bibliás ember), sat. — 1908 óta dr. Székács Béla szerkesztő neje.

Várady Aladár György, szinházi karmester, sz. 1873 jul. 19-én, Ipolyságon. 30 éven át működött vidéken. Mint zeneszerző országos hirnevet ért el, népdalai közül sokat tett népszerüvé. A nagyváradi szinháznak közel egy negyedszázadon át volt karmestere. Működött Budapesten is, azután a miskolci városi dalárda karnagyává hívták meg. — „Léghajósok", c. operettjét — szöv. irta: Dutka Ákos — bem. 1905 ápr. 11-én, Nagyváradon.

Várady Albert, főügyelő, sz. 1851-ben, Botháza kolozsmegyei községben, megh. 1915 ápr. 20-án, Budapesten. — 1868 óta Kolozsvárott működött, utána a megnyiló Vígszinház, majd 1901 óta a Nemzeti Szinház főügyelője volt. 1909 okt. 23-án megülte 40 éves működése jubileumát. — Neje: Könczöl Irma, színésznő, sz. 1856-ban, megh. 1879 szept. havában Kolozsvárott. (L. „Magyar Polgár", 1879 szept. 11.)

Várady Ferenc, szinigazgató, sz. 1820-ban, Nyirbogdányban, megh. 1892-ben, Székelyhidon. Szülői kisbirtokosok voltak Nyirbogdányban. Őt Debrecenben neveltették, ahol a hires ref. kollégiumnak volt jeles diákja, később pedig ugyanott jogászkodott, a ref. jogakadémián, de hamarosan beállt a színészek közé. Mindenféle szerepet játszott; leginkább jellemszerepekben érvényesült. Mint a szatmári társulat tagja nőül vette Németh Emiliát, a társulat fiatal, 17 éves tagját, kivel halála napjáig boldog házaséletet élt. Házasságukból 12 gyermekük született, kik közül többen szintén a szinészetnek lettek érdemes munkásai, u. m. Várady Antónia, később Sándor Emilné, Rózsa, később Heltai Nándorné, Emma, nagytehetségű drámai szende, fiatalon, 22 éves korában meghalt, Ibolya, később Orbán Árpádné, Ákos és Dezső, kiknek neveire ma is sokan emlékeznek még. 1850-ben szinigazgató lett és az volt egyfolytában 40 évig. Mindenki szerette benne a humánus érzelmű, jóságos és puritán embert. Feleségével együtt ilyen szellemben neveltek gyermekeiket is. Vele egyidőben három Várady Ferenc szerepelt e néven. Megkülönböztetésül mindegyik jelzőt kapott neve mellé. Az egyiket „bicskás" Váradi Ferencnek (hires verekedő volt), a másikat „táncos" Váradi Ferinek, (jó táncos volt), őt pedig a „becsületes" Várady Ferencnek keresztelték el.

Utolsó éveit — már mint öreg nyugdíjas — Székelyhidon élte le, ahol közbecsülésétől kisérve, 72 éves korában fejezte be érdemes életét. — Életének érdekes és nevezetes momentumai: debreceni szinészkedése idején egyideig negyedmagával, lakótársa volt a szintén velük egyidőben szinészkedő Petőfi Sándornak. Sokszor beszélte, hogy a nagy költő zsörtölődő, kötekedő és összeférhetetlen természetű volt. Rendre mind megszökdöstek mellőle. Nem birták elviselni zsarnokoskodását, holott a zsarnokságot Ő ostorozta a legelszántabban. 1848-ban, már feleségével együtt, volt a debreceni társulat tagja és itt érték őket a forradalmi események. Tanui voltak a debreceni országgyülésnek, Kossuth Lajos sorsdöntő beszédjének s a nagytemplomban a trónfosztó határozat kimondásának. Mikor az oroszok betörtek Debrecenbe — mesélték gyermekeiknek — a szintársulat tagjai akkor is próbát tartottak a szinházban. Az oroszok oda is berontottak, de meglátva az előfüggönyre festett bibliai képet, térdre borultak, keresztet vetettek magukra és csendesen tovább mentek; senkit sem bántottak. **(Heltai Nándor.)**

Várady Ferencné Németh Emilia, színésznő, sz. 1831-ben, Szatmárnémetiben. Nemes táblabirói családból származott: atyja Németh Sámuel ügyvéd volt, anyja Szathmári Erzsébet. Korán jutott árvaságra. Édesanyját már 14 éves korában elvesztette és ez időtől kezdve ő vezette atyja háztartását. Hamar megszokta tehát az önállóságot. 16 éves korában elvesztette édes atyját is és teljes árvaságra jutott. Még atyja életében műkedvelő előadásokban vett részt, ahol megnyilatkoztak szinészi képességei. 17 éves korában már a szatmári szintársulat tagja; itt megismerkedett Várady Ferenccel, a kiváló fiatal jellemszinésszel, a későbbi igazgatóval, félév mulva felesége lett. Kiváló komika, kitünő háziaszony és gazdaasszonyságáról volt nevezetes (leányai szintén); vendégszerető asztaluknál minden átutazó szinész szivesen látott vendég volt. E. Kovács Gyula és Molnár György, a nagynevű tragikus szinészek, társulatuknál való vendégszereplésük alkalmával, valamint a többi vendégszereplő művészek, állandóan asztaluk vendégei voltak. Mint szinésznő és igazgatóné 40 esztendeig osztotta meg férjével a szinészi és igazgatói gondokat, míg belefáradva a küzdelmekbe, visz-

szavonultak Székelyhidra, ahol szerény nyugdíjukból közbecsülésben éltek. Férjét tulélte 25 évvel. Utolsó éveit Budapesten élte le két leányánál felváltva: Rózsánál, Heltai Nándornénál és Ibolyánál, Orbán Árpádnénál. Meghalt 1917 április 2-án, 86 éves korában. A farkasréti temetőben alussza örök álmát.

Várady Mihály, úttörő színész, működött 1791-94-ben, Budán, Kelemen László első magyar szintársulatánál, hol egyhavi fizetése 24 frt. volt. Mint rendező is működött (1792.). 1794-ben a társulat első aligazgatója, azonban okt. végén a Liptai Mária- (L. o.) ügyből kifolyólag állásáról lemondott. 1795-ben polgári pályára lépett. — Neje: Török Magdolna, színésznő volt. (L. o.)

Várady Miklós, színész, sz. 1849-ben, Kecskeméten. Szinipályára lépett 1866 máj. 8-án, Follinusz Jánosnál. Gyönyörű baritonja hamarosan feltünt. 1876 szept. 9-én fellépett a Népszinházban, majd Kolozsvárra hivták meg, ahol 1878 aug. 10-én mutatkozott be a „Pajkos diákok"-ban. Azóta mindig Kolozsvárott működött, ahol 1908 jan. havában örökös taggá nevezték ki. — Főbb szerepei: Csikós, Göndör Sándor, Csillag Pál (Piros bugyelláris), Vén bakancsos, Szökött katona, Baczur Gazsi, (Peleskei nótárius), Csorba Laci (Sárga csikó), Parlagi Jancsi, Liliomfi, Henry márki (Corneviliei harangok), Pietro herceg (Boccaccio), — Neje: Könczöl Etel, színésznő, kivel 1887 jul. 18-án lépett házasságra, Kolozsvárott. A nagy magyar művész szines életrajzát megírta: Heltai Nándor a „Színészek Lapja" 1930 jun. 1. számában.

Várady Sándor (szilicei), operaénekes, bariton, sz. 1863 máj. 13-án, Pusztasőregen (Gömör-Kishont vm.), megh. 1912 és 13 közti éjjel, Budafokon. Az egri lyceumot végezve. műegyetemi hallgató lett, de Káldy Gyula ösztönzésére szép és erős baritonját kiképeztette Pauli Richárddal, majd — gr. Esterházy Miklós, a tatai gróf, bőkezűségéből, — Bécsben Mancio Felicével. 1884 okt. 1-je óta a M. Kir. Operaház tagja volt — leszámítva rövid ideig hamburgi szerződését (1891) — s irói, költői tehetségével vált ki jeles kortársai közül: ő volt szónokuk, akár komoly alkalmakkor, akár a fehér asztalnál. Mintegy másfélszáz szerepe közül (l. „Első szerepem" c. cikkét a „Pesti Napló" 1901 dec. 29-iki számában) említsük fel a jelentékenyebbeket: Wotan („A nibelung gyürüje"), Beckmesser („A nürnbergi mesterdalnokok"), Kurwenal („Tristan . . ."), Tell Vilmos (címszerep), dr. Bartolo („A sevillai borbély"), Luna gr. („Troubadour"), Germond György („Traviata"), Rigoletto (címszerep), Amonasro („Aida"), Jago („Otello"), Fluth („A windsori víg nők"), Faninal („A rózsalovag"), adóbérlő („Manon Lescaut"), Mephisto („Faust"). — Irt operaszöveget Rékai Nándor zeneszerző, operaházi karnagy számára: „A nagyidai cigányok", (Arany János víg eposzából, 3 felv.) bem. a M. Kir. Opera 1906 febr. 4. — Opera-fordításai: (kivévén a Monleone zenéjével a Népszinház-Vígoperában előadott „Parasztbecsület"-et) mind a M. Kir. Operaház megbízásából készültek s ugyanitt kerültek színre: „Berlichingen Götz", 5 f. 9 képben, szövegét Goethe után irta Willner A. M. zenéjét Goldmark Károly; bem. 1902 dec. 16. — „Carmela", 1 felv. Luigi Castaldo után Feld Leon, zen. Delmár Albert; 1911 nov. 18. „Faust elkárhozása", zenés legenda 4 részben. Szöv. és zen. Berlioz Hector; 1904 márc. 29. — „A kecskepásztorleány", 1 felv. Cain Henri, zen. Dupont Gabriel; 1904 dec. 15. — „Királyfi és királyleány", 3 felv. Rosmer Ernst, zen. Humperdinck Engelbert; 1912 okt. 8. — „A kovácsok sztrájkja", 1 felv. Coppée François után, Leon Viktor; zen. Beer Miksa József; 1899 okt. 4. — „Kukuska", 3 felv. Falzari Felix, zen. Lehár Ferenc; 1899 máj. 2. (És u. ez „Tatjána" c. Kalbeck Miksa átdolgozta szöveggel 1907 ápr. 28.) — „Lujza", zenés regény 4 f. Szöv. és zen. Charpentier Gustav; 1901 márc. 28. — „A lonjumeaui postakocsi" víg opera 3 felv. De Leuven és Brunswick, zen. Adam Adolf: 1904 nov. 29. — „Manon" 5 felv. Meilhac Henri és

Gallet Philippe: zen. Massenet Jules; 1905 dec. 22. — „A Nyugat leánya", 3 felv. Belasco Dávid után, Civinini Guelfo és Zangarini Carlo; zen. Puccini Giacomo; 1912 febr. 29. — „Orfeusz", 2 felv. Moliné; zen. Gluck Kristóf; 1904 jan. 30. — „Parasztbecsület", 1 felv. Verga Giovanni; zen. Monleone Domenico; 1908 január 17. — „Pelléas és Mélisande", zenésdráma 5 felv. 14. képben; Maeterlinck Maurice; zen. Debussy Claude; 1925 nov. 26. — V. sírjánál Mihályi Ferenc és Kern Aurél mondtak búcsúztatót. (Kereszty István.)

Várai Lujza, Blaha Lujza szinpadi neve 1857-ik évtől, Győrben.

Varázsfuvola. Mozart Wolfgang Amadeus (1756-91) örökéletű operája, Schikaneder Emanuel bécsi szinigazgatónak „Die Zauberflöte", c. fantasztikus szövegére. Mozart 1791-ben, utolsó életévében, komponálta. Schikaneder, a szövegiró, nem tündöklött librettójában leleményességével. Csakis Mozart gyönyörű zenéje teszi ezt a zagyvalékot elviselhetővé. Anyagát részben Wieland Dschinnistan című varázs- és tündérgyüjteményéből meritette, de nagyrészt Gieseke szinész tervéből dolgozta ki. Ethikai alapul a közönség előtt még kevésbbé ismert szabadkömüvességet vette, s ezáltal nagy ellentmondás támadt az opera első jelenései és többi részei közt. Schikaneder szeme előtt csak az a feladat lebegett, hogy minél tarkább cselekményt állítson össze, nem törődött annak zagyvaságával. Azonkívül egy, Wieland Oberon-jából gyártott operalibrettóból is vett még egyetmást hozzá, s összetákolta azt a sokat szidott librettot, melynek egy előnye még is volt: a muzikalitás, s hogy Mozartot egy remekmű alkotására inspirálta. Legelső előadása Bécsben a Wien-folyó melletti (an der Wien) szinházban volt 1791 szept. 30-án, a császári udv. operaszinház: a Kärnthnerthor-Theater 1801 febr. 24-én mutatta be; az uj operaházban, a „Zauberflöte" 1888 szept. 16-án érte meg századik előadását. Magyarországban eleinte csak német szinpadon adták: Budán 1793 febr. 17-én, Pesten 24-én. — Első magyar fordítója Pály Elek volt; ennek szövegével adták Kolozsvárott az 1820. években, valószínüleg más-más városban „Varázssíp" és „Tündérsíp" címmel. Mai cimével Budapesten a Nemzeti Szinház első évtizedeiben, „Bájsíp" c. alatt adta; hosszú pihentetés után 1877 febr. 17-én ujították fel, színlapját ide másoljuk: „Varázsfuvola", nagy dalmű 4 felv. Irta: Schikaneder. Fordította: Bőhm Gusztáv. Zenéjét Mozart Amadeus. Bem. 1877. febr. 17. Nemzeti Szinház. Szereplők: Sarastro — Ney Dávid, Tamino — Udvardi Antal, 1. főpap — Tallián János, 2. főpap — Szalay Kelemen, Éj királynője — Benza Ida, Pamina — Balázsné Bognár Vilma, 1. hölgy — Maleczkyné Ellinger Josefa, 2. hölgy — Heim Róza, 3. hölgy — Saxlehner Emma, Papageno — Kőszeghy Károly, Papagena — Nádayné Widmár Katalin, Monostatos — Zajonghy Elemér. — Mikor a M. Kir. Operaház 1884 szept 27-én, megnyilt: egy évre rá iktatta műsorába a „Varázsfuvolát", szept 29-én, szereposztása ez volt: Sarastro — Ney Dávid, Tamino — Pauli Richárd, Éj királynője — Maleczkyné, Ellinger Jozefa, Pamina — Stoll Gizella, 1. hölgy — Ábrányiné, W. Margit, 2. hölgy — Henszler Helén, 3. hölgy — Saxlehner Emma, 1. pap — Bignio Lajos, 2. pap — Dalnoky Béni, 3. pap — Tallián János, Papageno — Kőszeghy Károly, Papagena — Kordin Mariska, Monostatos — Kiss Dezső. Sem az 1855-iki, sem a régibb sajtó nem emlékezik meg arról: ki fordította, ki rendezte, ki dirigálta a darabot. — Nagysokára Harsányi Zsolt új, Mozarthoz méltó fordítása 1913 márc. 12-én csendült fel a M. Kir. Operaház szinpadán. A Városi Szinház 1928 jún. 5-én tüzte műsorára, Lóránth Vilmos fordításában. Szereposztása: Szárásztro, Izisz főpapja — Vermes Jenő, Tamino — Szedő Miklós, Az éj királynéja — Zoltán Irén, Pamina, leánya — Báthy Anna, 1. hölgy — Kovács Ilonka, 2. hölgy — Radnai Erzsi, 3. hölgy — Medveczky Bella, Főpap — Pajor Ödön, Első pap — Szabó László, Második pap — Arany József, Papageno — Maleczky Oszkár, Papagena — Kőszegi Teréz, Monosztatosz, szere-

csen — Köves Andor, 1. nemtő — Keszler Bora, 2. nemtő — Ábrányi Margit, 3. nemtő — Ekker Szidónia.
(Kereszty István.)

Varázskeringő. Egyik legnagyobb operett-siker. Irták: Dörmann és Jacobsohn 3 felvonásos szövegét, ford: Mérei Adolf. Zenéjét irta: Straus Oszkár. Bem. 1907 nov. 26. a Király Szinházban. Szereplők voltak: XII. Joachim — Németh József, Lothár — Papir Sándor, Heléna — Petrass Sári, Niki — Ráthonyi Ákos, Guszti — Csapó Jenő, Friderika — Örley Flóra, Franci — Ötvös Gitta, Vendolin — Szabó József, Sigismund — Sáfrány Vilmos. — A művet Bécsben a Carl Theater tartotta keresztvízre; az egész bécsi személyzet a Király Szinházban vendégszerepelve, 600-adszor itt adta elő, 1913 máj. 12-én. — A Király Szinház 1908 febr. 26-án adta 100-adszor. — Ujabban a Városi Szinház is bemutatta; 1926 Szilveszter estéjén, Biller Irénnel, Galetta Ferenccel, Harmath Hildával, Sík Rezsővel a főszerepekben.

Varga Ignác. Az aradi színészet lelkes pártfogója volt. 1849-ben nagy áldozatot hozott a helyi magyar színészet megteremtéséért.

Varga Imre, énekes (baritonista), sz. 1901-ben, Zomborban. Szinész lett: 1916 ápr. 26-án. 1916-1926-ig vidéken működött. 1926 szept. 10-én bemutatkozott a Városi Szinházban, az „Akácvirág"-ban. 1928 dec. 12-én itt először énekli a „Bajazzók" előadásán Tonio szerepét. „Fejlődésreképes szép hangja itt is jól érvényesült. Meglepően jól frazirozott és deklamált", — írja ekkor az „Ujság". Főbb szerepei: Gyuri (Cigány), Csincsák Miklós (Gyurkovics fiuk), Laci (Sárga csikó), Gábor diák (Cigánybáró), Henry márki (Cornevillei harangok), stb.

Varga József, író, áll. isk. igazgató, sz. 1887-ben, Debrecenben. 1924 óta foglalkozik irodalommal. Szindarabjai — melyek műkedvelők előadásain és ifjuságí előadásokon szerepelnek — a következők: „Virradat", irredenta játék 1 felv. „Csoda", vall. szinjáték 1 felv. „Mesejáték", népmese 3 felv. „Kivirágzott a vöröskereszt", erkölcsrajz 1 felv. „A ki téged kővel dob", erkölcsrajz 2 felv. „Sanyi meggyógyul", irredenta rajz 3 felv. „Karácsonyi est", alkalmi játék 4 képben.

Varga Rózsi, színésznő, sz. 1910 febr. 10-én, Budapesten. Szegeden lépett először szinpadra, a honnan Miskolcra szerződött. Eredetileg filmszinésznőnek készült, közben ferjhez ment Róth Andor kocsigyároshoz és visszavonult a szinészettől.

Varga Teri, színésznő, sz. 1906-ban, Leopoldsdorfban. (Alsó-Ausztria). Szinpadra lépett: 1927-ben, Miklóssy Imre társulatánál, majd a szegedi városi szinház tagja lett.

Várhalmy Oszkár, karmester, zeneszerző, sz. 1890 aug. 5-én, Péterváradon, Szerém m. Zeneakadémiát végzett, mely után szinházi karmester lett. Működött Munkácson, Ungváron, Kecskeméten, Kaposváron stb. 1924 okt. havában Pécsett honvédkarmester és a filharmonikusok karmestere lett. Több zenekari szerzeménye van elterjedve.

Várhidy Sándor, szinész. (cs. n. Basvanszki). Egykor a Budai Népszinház közkedvelt tagja volt és „Bem" szerepében megörökítette nevét. Családi körülményei folytán kényszerűségből elfogadta a belgrádi szinházhoz szóló meghivást, ahol művezetője lett az 1869 okt. 30-án megnyiló uj szinháznak. Most már volt kenyere, de nem volt megelégedése. Visszavágyott hazájába, azonban elfogadható szerződés nem kinálkozott számára. Közben elvesztette szemevilágát és ezzel egyidejüleg a legkétségbeejtőbb hálátlansággal találkozott a szerb kormány részéről. Csak Rákosi Jenő filantrop gondolkozásának tudandó be, hogy megmentette az éhhaláltól. Sok ideig a Nemzeti Szinház is segélyezte és az Országos Szinészegyesület is támogatásban részesítette. — Megh. Belgrádban, 1881 ápr. 9-én, — Neje: Szöllőssy Piroska, kiváló táncosnő, sz. 1845-ben, Egerben. 1858 nov. havában

lépett a pályára, Szabó Józsefnél. Házasságuk: 1860 aug. 9-én volt.

Variété: francia szó, változatosságot jelent. Párizsban az 1850-es években nyílt meg a Théâtre des Variétés, a melyben ugyanazon az estén több apró szindarab, (próza, énekes, monolog stb.) vegyesen, tehát mint változatos műsor szerepelt. A közönség hamar felkapta, s innen terjedt el aztán V. neve és műfajkeveréke az egész világon.

Varieté-szinház. Pesten, német színészekkel 1869 dec 21-én nyílt meg. Igazgató: Hirsch H. Volt benne: 66 páholy, közel 400 zártszék, tágas földszinti helyek, I. és II. emeleti állóhelyek, nagy karzat. Utóbb (a mult század végén) a városligeti mutatványos téren is volt egy ilynevű szinház.

Várkonyi Flóris, operaénekes, zeneakadémiát végzett, mely után 1907-ben a Népszinház-Vígopera tagja lett, majd 1910-ben német szinpadokon működött. Ez év okt. havában a M. Kir. Operaház ösztöndíjas tagnak szerződtette, ahol első fellépte 1911 okt. 30-án volt a „Faust" Mefiszto-jában.

Várkonyi Mihály, szinész, sz. 1891 március 31-én, Kisvárdán. Iskoláit Kassán járta, az érettségit Pesten tette le. 1908-ban beiratkozott a Színészakadémiára, ahonnan 3 év mulva, a kolozsvári Nemzeti Szinház tagjai sorába szerződtette, szerelmes szerepkörre. 1911 szeptember 3-án volt itt az első fellépése Dumas „Kaméliás hölgyé"-ben, Armand szerepében; közben mint filmszinész népszerüvé tette nevét. 1918 okt. havában a Nemzeti Szinház szerződtette, itt azonban rövid ideig működött. 1927-ben az Universal filmgyár tagja volt. — Neje: Aranyossy Anna, szinésznő (L. o.)

Várnai Jenő, szinész, sz. 1872 jan. 8-án, Debrecenben. Középiskoláit Debrecenben végezte, majd Bpesten jár a Színészakadémiára, ahonnan Porzsolt Kálmán szerződteti a Népszinházhoz melynek 3 évig tagja. Következő állomása Kassa (3 év), majd Aradon működik 16 évig. 1921-ben a Renaissance Szinházhoz szerződik, majd Miskolcra, 1926-28-ig a Belvárosi Szinháznál működik. Elismert nevet vívott ki magának a jellemkomikus szerepkörben. Kiválóbb szerepei: Cifra nyomoruság: Csoma, Bánk bán: Tiborc; Fösvény: Harpagon, Három testőr: Pollacsek, Éjjeli menhely: Luka, Mandarin: Mr. Wu, Timár Liza: Timár stb.

Várnai László, szinész, született 1888-ban, Dunaföldváron. Heves Béla szatmári társulatánál lépett a színpadra, majd Debrecenben működött 9 évig komikus szerepkörön, mint a közönség kedvence. Innen a fővárosba került és azóta állandóan itt működik felváltva az összes szinpadokon. Sikerrel szerepelt az Eskütéri szinházban, Városinházban (mint főrendező is), Fővárosi Orfeum, Király Szinház, Terézkörúti Színpad, Városi Szinház, stb. szinpadain. Kiválóbb szerepei: Bóni (Csárdáskirálynő), Flórián (Sztambul rózsája), Polgármester (Rip), Slippel (Koldusgróf), Gyula bácsi (Cirkuszhercegnő), Zápolya (Kis gróf), Víg özvegy, Daniló), stb. Ma is erőssége a fővárosi szinpadoknak és a rádiónak.

Városi Szinház (Budapesten). A szinház épülete eredetileg a Népopera nevet viselte 1917 nyaráig. (L. o.) Ez év szept. 15-én, Faludi Gábor vezetésével, V. elnevezéssel nyilt meg, a nézőtér átépítésével. A Városi Szinház Schubert-operettel nyilt meg: Berté Henrik uj csokrot kötött Schubert zenés-kertjéből. „Lenz und Liebe" („Tavasz és szerelem") az uj operett címe és hozzá a Schubert dalok szövegét Heltai Jenő írta. Az uj társulat tagjai között találjuk a Vígszinház három kitünőségét: Csortos Gyulát, Harasztthy Hermint és Sarkadi Aladárt. A többiek között is sok jó ismerős van: Adler Adelina, akit az Operaházból hódított el a Városi Szinház, Kerényi Gabi, Károlyi Leontin, Péchy Erzsi: rajtuk kivül: Kruyswick Annie és Lessik Ilona, a Zeneakadémia végzett növendékei: Savoly Nusi, — Mihályfy Julia és Rigócz Mariska, a két komika. A férfiak között

volt Zádor Dezső kamaraénekes, Szenes Ákos és Pogány György tenorista, a Budai Szinkör két ismert tagja: Galetta Ferenc és Sebestyén Jenő. A többiek: Sík Rezső, Sziklai Jenő, Járay Sándor és Révész Imre; ösztöndíjas tagok: Berkes Biri, Cseresznyés Erzsi, Dénes Rózsi, Makay Gabriella, Magyar Nusi, Németh Piroska, Perczel Olga, Sebestyén Erzsi és Sisa Margit. Az igazgatói irodákban dr. Faludi Jenő igazgató ült vezérkarával: Tapolczai Dezső helyettes igazgatóval, Stoll Károly főrendezővel, karmestereivel: Stephanides Károllyal, Marthon Gézával és Fischer Károllyal. Az épitő és berendező munkások csapatait Vágó László műépítész vezette.

1921 szept. 1-jén az állam vette bérbe a Városi Szinházat: a M. Kir. Operaház fiókintézetéül. Vezetősége lett: igazgató Ábrányi Emil. Müv. titkár: Kemenes Lajos. Operai karmester: Márkus Dezső. Operettkarmester: Friedl Frigyes. Karigazgató: Somló Sándor. Főrendező: Ferenczi Frigyes, segéd rendező: Rónaszéki Béla. Gazdasági főnök: Lenkei Zoltán. A megnyitó előadás Erkel „Bánk bán"-ja volt, Környei Bélával a címszerepben; Melinda: B. Sándor Erzsi.

A szinháznak mai új rezsimje Sebestyén Géza igazgatásával 1924 nov. 15. kezdődött, Strauss János: „Egy éj Velencében", c. operettjével. 1930 jan. 1-én ment át a szinház városi kezelésből Sebestyén önálló vezetése alá. Műsora, az épület húszéves hagyományaihoz híven, kizárólag zenés darabokat ölel fel. 1931 jan. 17-ike óta Ferenczy Károly az igazgató.

Varsányi Ferenc, úttörő színész, működött 1791-92-ben Budán, Kelemen László első magyar szinigazgató társulatánál, hol 24 frt volt az egyhavi fizetése. 1792-ben a társulat megválasztotta sáfárnak. Énekes szerepeket is játszott, igy a „Papagály" c. darabban a halászáriát énekelte. (Lásd: „Bécsi Magyar Mercur", 1794. — 28. szám.). 1796 körül lelépett a pályáról.

Varsányi Irén, színésznő, sz. 1880-ban, Győrben. Polgári iskolai tanulmányok után a sziniakadémiára iratkozott, a hol első nyilvános vizsgaszerepe a „Dandin György", szobaleánya volt. 1896 május havában az ujonnan megnyilt Vígszinház tagja lett és a megnyitó előadásban a „Barangók"-ban Ibolyka szerepét játszotta. Azóta a Vígszinház elsőrendű tagja. 1904 márc. 7-én férjhez ment Szécsi Illés gyároshoz. 1926 május havában vigszinházi tagságának harmincéves jubileuma alkalmából művészi sikerekben gazdag munkásságáért legfelsőbb kormányzói elismerésben részesült. Ezzel az életrajzi adatok ki is merültek. Pályafutását semmi különös esemény nem tarkítja. De eseménynek kell tekintenünk az ő feltünését a magyar színészetnél. Csodálatos jelenség és talán a magyar színészet történeti távlata szükséges ahhoz, hogy szinpadi értékét kellőképen lehessen méltatni. A szinpadon a legegyszerűbb eszközökkel, mindig a legközvetlenebb emberi vonásokkal a legeszményibb színészi alakítást nyujtja, a szinpadról lelépve eltünik a polgári életben, megszünik színésznő lenni és láthatatlanná válik a szinházi reklámhoz szokott kiváncsi közönségszemek részére. Ez a szerénység, pontosság, lelkiismeretesség jellemzi szinházi működését is. Szinészi skálájának terjedelme úgyszólván felmérhetetlen. A „Liliom" Julija, az „Osztrigás Mici", az „Ocskay" Tisza Ilonája, az „Ördög" Jolánja, oly szélső határköveket jelentenek a szinészi alakítások szempontjából, melyeken belül csak az igazán kiválasztottak tudnak oly biztonsággal mozogni, mint V. I. — Nagy tehetségének rendelkezésére állanak a szinjátszás összes külső kellékei is, mégis talán külön fejezetet érdemel az organuma. Csodás hangszer ez, talán nem is hangszálak fizikai eszközei modulálják, hanem a szív és lélek muzsikája. A bánatos melankóliától a dévaj pajzánságig mindent kifejez ez az organum és egyenesen a lélekhez tud szólani. Hogy a magyar szinészet világszerte elismert érték lett, ehhez nem kis mértékben hozzájárult V. I. művészete és kivételes tehetsége is. Szerepeit felsorolni szinte lehetetlenség. Immár közel 35 éve állandóan összeforrott a Vígszinház műsorával és

nem egy esetben kivételes művészete még egész jelentéktelen szerepeknek is különös súlyt tudott adni. Állandó művészi otthonához való hűséggel idegen szinpadokon nem keresi a sikert, nem szokott vendégszerepelni, és talán a hivatásában való rendületlen hit és bizodalom az, a mely őt arra a díszes helyre emelte, melyet a magyar szinészet nagyjainak sorában méltán elfoglal.

(Dr. F. F.)

Várszinház. A patinás, ódon falu Várszinház, Budán, a királyi Vár tőszomszédságában, históriai multra tekinthet vissza. Eredetileg a Karmeliták kolostora volt, amint erről a szinház falába elhelyezett emléktábla is tanuskodik, melynek felirata ez:

„Itt állott a b. szűznek u. n. uj vagy kisebb egyháza,
mely a sz. Zsigmond-prépostsághoz tartozott;
először 1471. említtetik, midőn horogszeghi Szilágyi
Erzsébettől, Mátyás k. anyjától gazdagon megajándékoztatott. A törökkorban (1541-1686) leromboltatván, 1692-ben a karmeli szerzet által
József tiszteletére ismét letelepíttetett.
II. József császár alatt pedig
1784. német szinházzá alakíttatott"

(Sor- és betű- híven az eredetiről lejegyezve)

Mikor II. József császár 1784 szept. 19-én kelt rendeletében elrendelte a Karmeliták budai rendházának megszüntetését, átalakult szinházzá, Kempelen Farkas, a sakk-automata világhírű feltalálójának tervei alapján, a munkálatokat pedig Hikisch Kristóf pallér vezette. Költsége 28.362 frt 45 kr. volt. Elkészült 1787 vége felé. 1788-ban megnyitották német szóval. A németek benne 1790-ig játszottak, amikor is Unwerth gróf, a nagy magyar-gyülölő nagy kegyesen kölcsön adta a magyaroknak, nehogy az ő cirkulusait zavarják Pesten. Az első magyar szó a Várszinház szinpadán Kelemen Lászlóék ajkán hangzott el, 1790 okt. 25-én, mikor is Simai Kristóf kegyesrendi szerzetes „Igazházi" c. érzékeny játéka került szinre az akkor még mécses világításu deszkákon. — Kelemenék után ismét a németek játszanak, majd 1807-ben ujból magyaroké — Ernyi Mihály társulatáé — a szó. 1803-tól 37-ig tisztán magyar szinészeké a Várszinház. A kassai szintársulat nyári barangolása közben Vácott megtudja, hogy az ország fővárosában a legalkalmatlanabb szinház üresen áll, Budán terem, ingyen kapja a helyiséget és megkezdi előadásait. Kántorné, Bartha János, Megyeri és a többi nagyok: Egressy Gábor, Szentpétery, Lendvay Márton, Laborfalvi Róza, küzdenek a művészetért, magyarságért a vén Várszinház falai között. — 1870-ben Aradi Gerő pár havi küzködése után a Nemzeti Szinház társulata veszi át a teret a V.-ban s ott hol drámai, hol opera előadásokat tart. 1884-ben Feleky Miklós az igazgató. Tagjai közt ott van Blaháné, Margó Célia, Beődy Gábor, Deák Péter, Réthey Lajos, Makó Lajos, Szirmai Imre. Ez év dec. 27-én ünneplik a V. 100 éves fennállásának jubileumát. 1885-ben már megint a Nemzeti Szinház játszik itt, ezúttal a Népszinházzal felváltva, 1886-ban ismét a Nemzeti Szinház és az Operaház. Több éven át tart ez a vendégszereplés, majd 1910-ben Nádassy József próbál szerencsét soproni társulatával, ezután ismét a Nemzeti Szinház és bemutatókat is rendez. 1917-ben Bánffy Miklós gróf főigazgató renováltatja a szinházat, melyet aztán 1918 márc. 21-én avatnak fel, Szép Ernő prológjával, mely után gróf Bánffy Miklós „Az erősebb", c. szinműve kerül szinre. Ismét a Nemzeti Szinház játszik, majd rövidebb s hosszabb ideig Janovics Jenő kolozsvári társulatával, továbbá Sebestyén Géza, Czakó Pál. 1925 óta elhallgatott a Múzsa a Várban, most már csak a multé a szines emlékü Várszinház. (Pesti Kálmán.)

Vas Gereben, ügyvéd és hirlapíró, sz. 1823 ápr. 7-én, Fürgedpusztán, Tolna m. Családi neve Radánkovits József, Atyja neve: Radankovits Mihály. Iskoláit Veszprémben és Pécsett járta, de utóbbi helyen dévaj magaviselete miatt 1840 febr. 20-án kizárták. Erre elment irnoknak Pápára, hol egy Radákovits

Bódog nevű gazdasági gyakornoknak iratait megszerezve, Győrben jogásznak iratkozott be. Itt bontakozott ki költői vénája. Csípős tréfákat irogatott az ifjúsági lapokban, a miért a Vas Gereben nevet kapta, a mely meg is maradt írói álnevének. 1847-ben ügyvéd lett. Meghalt 1868 jan. 26-án, Bécsben. Síremlékét 1885 ápr. 19-én leplezték le. Mint regényiró vált hiressé. „A nemzet napszámosai" (L. o.) c. regényével általánosan ismertté tette ezt a színészekre használt elnevezést. „Az alföldi csárdás" címen eredeti 4 felvonásos népszinművet is irt. Bem. a Nemzeti Szinházban, 1855 febr. 24-én. A darabnak gyenge sikere volt. Az egykori „Divatcsarnok" így ír róla: „Életet a darabnak, ha csak a szerző úr azt itt-ott derekasan meg nem nyesi, jósolni sem nem merünk, sem remélni nem akarunk". — (Szerepelt a színészetnél egy Vas-Gereben László, és egy Vas-Gereben (Radákovics) Mihály nevű színész. Utóbbi színész lett 1869 szept. 9-én, mint II. szerelmes és tenorénekes Klein Sámuel szatmári szintársulatánál. Ezek hihetőleg az iróval valamilyen rokonságban lehettek.)

Vásárhelyi Károly, úttörő színész. Előbb kántor volt Erdélyben. Mikor kijött Magyarországra, Jancsó név alatt színésszé lett. Jó színész volt, jól énekelt többnyire szerelmeseket játszott. Hosszabb ideig tagja volt Kilényinek. 1815-16-17-ben a miskolci szintársulat jeles tagja volt. A „Magyar Kurir" 1817. 26-ik száma miskolci tudósítás alapján megdicséri a „Magyarok Lengyelországban" c. darabban elért sikerért: „Az Ifju Béla Herceg személlyét viselte, ennek akkori maga sorához lett maga alkalmaztatása, szép nyájas kinézése, maga helyes viselete, egy szóval egész actiója mindenek előtt nagy kedvességet nyert". — 1821-ben Székesfehérvárra szerződött, ahol huzamosabb ideig tartózkodott. 1826-ban szinigazgató volt Pozsonyban, jun. havában Besztercebányára vitte társulatát. 1829-ben elhagyta a szinészetet és az orvosi pályára lépett: Bukarestben telepedett le, ahol éveken át nagy becsülésben részesült.

(Erődi Jenő.)

Vásári műsor. Az 1840-es években a pesti nagy vásárok alkalmával feltünő módon pártolták a vidékiek a Nemzeti Szinházat. E végből az igazgatóság a több hétig tartó vásári időszakra ugynevezett „vásári műsor"-t állított össze; ezen mindinkább érvényre jutottak a magyar dráma kiválóbb termékei mellett a klasszikus irodalom remekei is.

Vasárnapi darab — a népszerű szindarab kifejezése.— **Vasárnapi közönség:** a hálás, mulató, nem nagy igényű közönség neve a szinészek ajkán.

Vasfüggöny, azt a célt szolgálja, hogy esetleg a szinpadon keletkező tüznek a nézőtérre irányuló elharapódzását meggátolja. A vasfüggöny kezelője ki van oktatva tüzvész esetére. Kapott jelre leereszti a vasfüggönyt, s ez alatt a közönség veszély nélkül menekülhet ki a szinházból. A V. szerelésére a tüzoltóság gyakorol ügyeletet, olyképpen, hogy az előadás kezdete előtt egy órával kipróbálják, vajjon szabályszerüen működik-e. Ha netán nem működne előírás szerint, az előadást betilthatják. A vasfüggönyt hatalmas kerekeken huzzák föl és eresztik le kézi, illetve villamoserővel. Próbák alatt a vasfüggöny le van bocsátva, a midőn azonban a rendező úgy kivánja, hogy a vasfüggöny fel legyen huzva, akkor a szerint próbálnak. A legtöbb vidéki városban ha a szintársulat felhuzott vasfüggöny mellett akar próbálni a főpróbán kivül, erre külön hatósági engedélyt kell kérni. A V. felszerelését a bécsi Ringtheater égése alkalmából tették kötelezővé! — 1883 febr. 18-án először történik kisérlet az iránt, hogy a V.-t reklám céljára használják. Ez irányban a bécsi Stadttheater tette meg az első lépéseket, de a városi tanács a kérelmet elutasította. — Előfordul, hogy a V. kezelése körül hiba történik, ami az előadás folytatását esetleg meg is gátolja. Igy 1889 aug. 26-án a Népszinházban a „Boccaccio" I. felvonása után a V. hirtelen elromlott, ugy, hogy az előadást be kellett szüntetni. — (Lásd: „Pesti Hirlap", 1889 aug. 27. 6. old. III. hasáb.—) 1908

ápr. 4-én ez az eset a Magyar Szinházban ismétlődött meg. Itt Dálnoki Nagy Lajos aradi alispánnak „Az attaché apja" c. 3 felv.-os vj-a került volna először szinre, de a V. az I. felv. után elromlott, így a premiert másnap kellett megtartani.

Vasquez Italia grófné, operaénekesnő, drámai szoprán. A legszebb énekhangok egyike. Családi neve Molina Italia; 1869 márc. 24-én Triesztben született; már 6 éves korában tanult zongorázni. Első énekmestere Cebevich Károly volt, a ki a legmagasabb fokig kiképezte ezüstös magas hangját. Már mint Vasquez Lajos gr. neje lépett fel Budapesten, a Hubay-Popper vonósnégyes egy hangversenyén, ideális megjelenése és énektudása olyan sikert hozott neki, hogy Mahler Gusztáv igazgató a fiatal művésznőt azonnal leszerződtette a M. Kir. Operaházhoz, melynek, első felléptétől (1890 febr. 8. „Aida" címszerepében) 1912 nyaráig dísze volt. 1917 augusztus havában az Operaház örökös tagjává nevezték ki. Főbb szerepei: Sulamith („Sába királynője"), Hermione („Téli rege"), — Sigrid (címszerep), Donna Anna („Don Juan"), Erzsébet „Tannhäuser"), Elsa („Lohengrin"), Sieglinde („Walkür"), Isolda („Tristan . . ."), Borgia Lucrezia (címszerep), Alice, („Ördög Róbert"), Valentine („Hugonották"), Recha („Zsidónő"), Amália („Álarcos bál"), Aida (címszerep), Desdemona („Otello") stb.

Vass József dr., *népjóléti miniszter*, született 1877-ben, Sárváron, megh. 1930 szept. 8-án, Budapesten. Apja szegény kisiparos volt, aki ha nem akadt más munkája, úgy egyszerű zsellérmunkával kereste meg családja kenyerét. Ilyen sorsból emelkedni magas polcióba sokkal nagyobb érdem, mint annak, aki az előrehaladásához és boldogulásához szükséges eszközöket már mint csecsemőkelengyét készen kapta. — Vass József komoly munkával készült az életre. Eminens eredménnyel végezte el anyai nagybátyja támogatásával a gimnáziumot. Ezután vették fel a római magyar-német intézet alapitványi helyére (kispapnak ez a legmagasabb kitüntetése) és így végezte el a theológiát. Innen kezdődik gyorsütemű emelkedése. Adony, Székesfehérvár, Budapest, egy fényes papi pálya rövid állomásai. Budapesten a Szent Imre kollégium igazgatója, majd egyetemi professzor. Mikor a forradalmak után bujdosásából hazakerül, a kiváló papot, az elsőrendű pedagógust és lánglelkű szónokot egy gazdasági minisztérium: a közélelmezési minisztérium élére állítják. Nehéz időkben, a forradalmak által teljesen szétzüllött gazdasági helyzetben foglalja el a tárca vezetését.

Az állami és társadalmi élet bármely köre, melynek gondozása Vass miniszterre volt bízva, benne lelkes pártfogóját és törhetetlen akaratú támogatóját találta. És így nem csoda, hogy Vass miniszter, mint a vallás- és közoktatásügy minisztérium vezetője — ügykörébe tartozó nagy feladatkörei mellett — a szinművészetről és annak művelőiről meg nem feledkezett. — Nemcsak kötelességérzetéből kifolyólag, — hanem azért is, mert művészlelke őszinte rokonszenvet érzett a szinművészet iránt. Ez a lelki és esztétikai szimpathia két irányban vált előnyére a szinművészetnek. Egyfelől abban a vonatkozásban, hogy Vass József kultuszminisztersége ideje alatt a szinházak közérdekü ügyeinek úgy a kormányzat körében, mint a parlamentben jóindulatu pártfogója volt, másfelől a szinészek egyéni sorsát iparkodott javítani. A szinházak melegszívű barátja, jóindulatu támogatója volt. Az előadásokat élénk figyelemmel kisérte. Állandóan foglalkozott a szinészek szociális helyzetével, rokonszenvezett a nemzet e napszámosaival. Ezt az érdeklődést a szinművészet apostolai iránt átvitte a népjóléti minsztériumba is, mikor ennek a tárcának a vezetésével bizták meg. Itt is talált alkalmat arra, hogy a nagy szociálpolitikai problémák megoldása-, a társadalombiztosító intézmények megalkotása mellett — a szinésztársadalom szociális ügyeinél jótékony befolyását tetterős akarattal érvényesítse. Ezt a jóságos akaratát latba vetette nemcsak egyes, erre rászoruló szinművészek érde-

kében és erre, sajnos, a világháború okozta felfordulás neki bő alkalmat szolgáltatott, de szerves alkotásokkal is igyekezett a szinművészet művelői érdekkörében állandó intézményeket létesíteni. A színészek hüvösvölgyi üdülője e törekvésnek egyik eredménye. Vass József miniszter az emberiség legtöbb nagyjainak sorsát osztotta: korán hunyt el. Életének 53-ik évében. Sok megkezdett szociálpolitikai alkotásának jótékony hatásait már nem láthatta. Sok nemes terv szállt sírba embertársai javáért dolgozó szivével. (Csepely György.)

Vass Margit, operaénekesnő, (szoprán) sz. 1894 jun. 9-én, Baján, hol atyja pénzintézeti vezérigazgató. Első mestere R. Congedy Adrien, a bécsi zenekonzervatórium képesített operai-énekművésznője volt. Később az Orsz. M. Kir. Zeneakadémiára ment, itt 1918-ban művészi oklevelet nyert. Ezután Bianchi Bianca kamaraénekesnő (L. o.) képezte tovább. Külföldi tanulmányai után hazatérve, két évig mint operaénekesnő a debreceni Csokonai Szinháznál, majd pedig egy évi németországi hangverseny-turné után két évig a kecskeméti Katona József Szinháznál működött. 1924-1926-ig a szegedi Városi Szinház operaénekesnője volt. Ez idő alatt zenésítette meg Juhász Gyula több dalát, melyek közül az „Elmenőben" című dalt a költő szerzői matinéján be is mutatta. Az 1926. évben a budapesti Városi Szinházban volt szerződve. Repertoirja: Margarethe (Faust), Olympia-Antonia, (Hoffmann meséi), Nedda (Bajazzók), Santuzza (Parasztbecsület), Violetta (Traviata), Micaela (Carmen), Mária (Hunyady László), Melinda (Bánk bán), Euridice (Orpheus a pokolban), Saffi (Cigánybáró), Gilda (Rigoletto), Mimi (Bohémek), Zsuzsika (Farsangi lakodalom), Agatha (Bűvös vadász), Pillangó kisasszony (Butterfly), Leonora (Troubadour), Rosina (Sevillai borbély), stb. — (A művésznő Dezső Gyula egyetemi m. tanár neje.)

Vastaps: az a taps, amely még akkor is tart, mikor már a vasfüggönyt is lebocsátották, s az ünnepelt szerzőnek vagy szinésznek a vasfüggönybe vágott kis ajtón kell kijönnie meghajlani.

Vas ucca Budapesten, a VIII. kerületben nevezetes volt arról, hogy itt volt az Első magyar szinházi ügynökség (Budáról való elköltözése után), és itt volt (15. szám alatt) a Szinészegyesület első irodahelyisége is. Ebben az uccában lakott sokáig Ujházi Ede, Jászai Mari, Szigeti József, Feleky Miklós, Halmy Ferenc, Angyal Ilka, Gyenes László, Sz. Prielle Kornélia, Nagy Ibolya stb.

Vasút érkezésének, illetve indulásának jelzése akkép történik, hogy a szinpadon elhelyeznek egy forgatható vaskereket, a melyet uccai seprővel ütögetnek és utána azt többször hozzák működésbe; ezt aztán szabályozni kell a szerint, a mint a vasut közeledését vagy elmenetelét akarják vele jelezni távolról vagy közelről. Ehez járul még a hallható gőzsipolás és a látható gőz működése is.

Vaszary János, szinházi rendező, sz. 1899 január 11-én, Budapesten. Atyja: V. Gábor székesfővárosi főjegyző. Ugyanitt végezte iskoláit és egyetemi tanulmányait is. - Rákosi Szidi szinészisköláját látogatta, majd 1920-ban a Magyar Szinház szerződtette. Egy ízben egy lakáj-szerepet osztottak rá, ezt azonban nem vállalta és a szinházat elhagyta, mire Párizsba ment, a hol az Abel Gance-filmgyárban alkalmazták. 1924-ben visszajött és szeptember havában a Vígszinház szerződtette, 1925 szeptember havában pedig a Renaissance Szinház. 1927 május 24-én a Magyar Szinház rendezője lett. 1929 ápr. havában elnyerte a Róbert Jenő-féle rendező-díjat. — Szinművei: „Bohózat egy párizsi szállodában", boh. 3 felv. Irta: Szántó Andorral Bem. 1927 ápr. 8. Fővárosi Operett Szinház. „Rád bízom a feleségem", boh. 3 felv. Bem. 1930. XII. 19. Magyar Szinház 50-edszer: 1931 IV. 16. „Potyautas", vidám kaland 3 felv. Társsz. Lestyán Sándor, Bem. 1931. máj. 22. U. o. — Fordításai: „Hamlet házassága", tragikomédia 3 felv. 1 előjátékkal. Irta: Jean Sarment. Bem. 1926.

febr. 11. Belvárosi Szinház, „Viharos nászéjszaka", zenés boh. 3 felv. Irta: Albert Acremant, verseit: Harmath Imre. Bem. 1931 ápr. 4. Magyar Szinház. Testvére:

Vaszary Piroska, színésznő, sz. 1904 máj. 19-én, Budapesten. Iskoláit a fővárosban járta, majd beiratkozott Rákosi Szidi színésziskolájába, melyet 1900-ban végzett el; ekkor Ujpesten kezdte meg szinpadi működését, ahonnan dr. Bárdos Artur a Belvárosi Szinházhoz szerződtette. 1922 december 21-én elnyerte az Unio 25.000 K-ás Rákosi Jenő-díját. 1928 május havában férjhez ment Feld Andor nagyiparoshoz, akitől elvált, majd 1929 jun. havában Horváth Árpád neje lett. Ez év junius 2-án a Vígszinház szerződtette. 1926 május 1. óta a Nemzeti Szinház tagja. Kivételes nagy tehetsége páratlan ügyességgel oldja meg a legnehezebbnek látszó feladatokat is, fiuszerep a specialitása: igy legutóbb igaz, benső, nagy sikere volt Móricz Zsigmond, „Légy jó mindhalálig" c. darabjának diák szerepében. Főbb szerepei: Marci (Te csak pipálj, Ladányi), Ferberné (Lilla), Maca (Gazdag lány), Lilla néni (Uj rokon), Puck (Szentivánéji álom), Szidike (címszerep), Nyilas Pista (Légy jó mindhalálig) stb.

Vattázott ház, szinházi kifejezés, melyet arra értenek, hogy ingyenes publikummal töltötték meg a szinház nézőterét, mintegy megtévesztésül, hogy észre ne vegyék a lanyha érdeklődést.

Vattay Margit, táncosnő és tánctanárnő, sz. 1899. Debrecenben. Táncban Brada Edétől és Nirschy Emiliától nyerte kiképeztetését, 1921-ben táncmesteri diplomát szerzett. Ballettáncosnőnek készült, de családi okokból ott hagyta a szinpadot. 1926-ban lépett fel utoljára Debrecenben. Jelenleg u. o. van virágzó tánciskolája. 1297-ben Balogh Béla v. rendőrfelügyelő neje lett.

Vaudeville (fr. olv.: vodvil), az énekes vígjáték franciás elnevezése. — Több száz évvel ezelőtt csak énekelhető költemény volt: tárgya a bor, a szerelem és politika. Neve vagy a „Voix de ville", elferdítéséből, vagy a „Vau de Vire", egy festői alsónormandiai tájról ered. A Vire völgyében lakott a 15-ik század első felében egy Basselieu nevű szatócs, aki egész kompániával dudolta az efféle korcsmai, szerelmi és hazafias dalokat, míg végre az angolok agyonütötték. Őt tartották a franciák a műfaj megteremtőjének; de Armand Gasté szerint Jean de Heux-é a feltalálás dicsősége, ki 1616-ban hunyt el Vire-ben, míg Basselieu csak tanitványa és utánzója volt. (Lásd: „Fővárosi Lapok", 1888 márc. 21.) A „Honművész" a V-t: „tréfá"-nak keresztelte el. (1833. 8. sz. 65. old.) „V. szinház" volt a neve az egykori városligeti Dalos-szinháznak. (L. o.)

Vay László és **Miklós** báró 1794 jul. havában „a magyar Jádzó szinnek megörökítésére szolgáló tőkepénzek kipótolására" 1000 Rhfrtot ajánlott fel.

Vécsey Elvira bárónő, táncosnő, sz. 1906 nov. 29-én, Budapesten. A budapesti Operában Brada Edétől tanult táncolni és az Opera 1918-ban már szerződtette. 1925-ben már mint prima ballerina ért el nagy sikert, nagyszerű tánctechnikájával, a Sylvia balett címszerepében. Feltünő sikere volt a „Faust" balettjében. Nagyszámú, sikerrel táncolt szerepei közül csak a következőket emlitjük: Swanilda (Coppélia), Hullámka (Argyrus királyfi), Lepke-királynő (Mályvácska), Az éj (Gioconda), stb. A külföld nagy városaiban is nagy sikerrel szerepelt.

Vécsey Leó id., iró, sz. 1852-ben, megh. 1918 dec. 2-án, Budapesten, mint a Budapesti Hitelbank ügyvezető igazgatója. Nemcsak pénzügyi körökben volt elismert szaktekintély, de jelentős nevet vívott ki a szakirodalom és a szinpadi irodalom terén is. — „Szájhős-vitéz", c. látv. tündérregéjét bem. 1890 jul. 19-én a Budai Szinkör. Fia: ifj. V. Leó, hirlapiró, sz. 1893 ápr. 14-én, Budapesten. Középiskolai tanulmányai után a budapesti és berlini egyetem jogi karán ta-

nult, majd hirlapiró lett. — Szinműfordításai: „Reggeltől — estig", dr 2 felv. 7 kép. Irta: Georg Kaiser. Bem. 1923 dec. 7. Várszinház. — A Művész Szinpadon bem. 1925 nov. 19-én. — „A halál után", dr — Várszinház, — 1924.

Vedress Gyula, színész, az Országos Színészegyesület titkára, sz. 1849 márc. 5-én, Dorozsmán, megh. 1908 május 28-án, Szentendrén. Atyja: V. István, Szegeden földmérő volt. (Megh. 1830 XI. 4.) A szinipályára 1872-ben lépett, Nagyenyeden, Csóka Sándor társulatánál. Működött Kolozsvárott, Kassán, Debrecenben, Pécsett, Székesfehérvárott, Aradon, Nagyváradon, Szombathelyen, Budai Szinkörben, mint kiváló jellemszinész, intrikus és rendező. 1892-ben az Orsz. Színészegyesület titkárrá választotta meg. Mint szinművész nemes ambicióval felelt meg hivatásának, mint egyesületi titkár a szorgalom és munka embere volt. 1908 ápr. 1-én nyugdíjba ment. 1909 május havában leleplezték a síremlékét. Éveken át szerkesztette a Színészek Naptárát, írt több szindarabot is, melyek közül a „Hajnal Terka" Pécsett, „Kurucz Pali" Kolozsvárott került szinre; „A szép örményasszony" c. színművét Erzsébetvárosban adták, 1875 nov. havában. Neje: Dorsay Lia, szinésznő, sz. 1864 márc. 27-én, Losonckisfalun, megh. 1913 aug. 3-án, Hévizen. 15 évig működött a szinipályán.

Végh Kálmán, vitéz, szinész, sz. 1905-ben, Budapesten. (Édesatyja honvédelmi minisztériumi államtitkár volt. Középiskolai tanulmányai után elvégezte a Szinművészeti Akadémiát s utána a Belvárosi Szinházban lépett szinpadra. Egy évi szerződése után magyar propaganda-turnét vezet Amerikába, ahol Mexico City-ben 1926 nyarán, Mexico függetlenségi évfordulójának ünnepélyén lépnek fel első ízben, nagy sikerrel. Visszatérve, Alapi Országos Kamaraszinházában vendégszerepelt jóideig, „Antigone" Kreon szerepében, majd 1928-ban Szegedre szerződött.

Végigmenni a darabon. Igy mondják, hogy ha valamely szindarabot teljesen végigpróbálják, azaz, ha annak szövegrészét egészen elmondják.

Végjelenet. A szindarabnak utolsó (befejező) jelenete. Operetteknél úgy mondják: finálé. (L. o. — V. ö. Jelenet.)

Végszó. A szerep szövegének azon részét, amelyre a szinész partnerének felelnie vagy valamit cselekednie kell: végszónak hívják. A V-t a szerep baloldalára írják és aláhúzzák. V. egyuttal az utolsó mondat is, amelyre egy-egy új szereplőnek a színre kell lépnie. Ha az elhangzott mondat után a színre jövő szinész bárminő okból nem lépett be kellő pillanatban, e késést: végszó-késésnek hívják. A V.-késés büntetéssel jár.

Végzettragédia vagy sorstragédia a német irodalomban a XIX. század elején lábrakapott drámai forma, amelyben az ember, mint a végzet föltétlen hatalma alá rendelt s annak tökéletesen alávetett lény szerepel, tehát bukása, vagy fölemelkedése nem a saját jellemének, akaratának, cselekvésének eredménye, hanem egyszerűen az elkerülhetetlen végzet műve. Az ókori görög világfelfogás így látta az ember életét, mint a sorsnak kiszolgáltatott valamit, tehát a görög tragédia mindig végzettragédia. A keresztény világfelfogás elvetette ezt a gondolatot és kapcsolatokat lát az ember cselekvése, erkölcsi valója és sorsa között. Ezért a végzettragédia csak múló műfaj volt, leginkább csak a német irodalomban szerepelt; remekművet egyet sem termelt.

Vékony Ilonka, szinésznő, sz. 1906 okt. 17-én. Nagyváradon végezte Hetényi Elemérszinésziskoláját, 1924-ben. Működött aradi, temesvári, szatmári szinházaknál mint drámai szende és vígjátéki szinésznő. Főbb szerepei: „Dr. Szabó Juci", „Templom egere", „Nem nősülök" (Magda), „Éden-kert" (Tilla), „Tábornok" (Judit), „Szent láng" (Stella), „Fruska" (Grace) stb.

Velencei kalmár, szmű 4 felv. Irta: Shakespeare. Ford. Lukács Lajos. Bem. 1840 ápr. 27. Nemzeti Szinházban, Me-

gyeri Károly javára. Szereposztása: A doge — Szentpétery Zsigmond; Marokkói herceg — Bartha János; Aragoni herceg — Szigligeti Ede; Antonio — Fáncsy Lajos; Bassanio — Szakácsy István; Solanio — Zsivora József; Salarino — Szabó; Gratiano — Dézsy Zsigmond; Lorenzo — László József; Shylock — Megyeri Károly; Tubal — Somogyi; Lancelot — Szerdahelyi József; Portia — Laborfalvi Róza; Nerissa — Komlóssy Ida; Jessica — Barthàné; Balthazár — Balogh István. — Hosszú pihentetés után Ács Zsigmond fordításában újította fel a darabot a Nemzeti Szinház: 1877 febr. 5-én. Szereposztása: doge: Ujházi Ede, Antonio: Bercsényi Béla, Bassanio: Nagy Imre, Lorenzo: Kőrösmezei, Shylock: Feleky Miklós, Tubal: Pintér, Lancelot: Sántha Antal, öreg Gobbo: Komáromi Lajos, Porzia: Jászai Mari, Nerissa: Szigeti Jolán, Jessica: Kölesi Mari. — Azóta Rákosi Jenő a darabot ujra lefordította.

Velencei színészet. Az olaszországi Velencében 1846-ban magyar színészek is jártak, (a Havi—Szabó-féle társulat) és itt is dicsőséget arattak, mint előbb Triesztben, később Paduában.

Véli Miksa. A pestmegyei Abonyi Takarékpénztár ügyvezető igazgatója, az abonyi szinpártoló egyesület titkára, sz. 1867 febr. hó 11-én, Tápiószelén (Pest m.). Az egyesület létrehozásában és fönnmaradása körül és mint szinházi kritikus a helyi hirlapokban fejtett ki élénk tevékenységet. „Jön a kérő" és „Megy a kérő" címmel két egyfelvonásos és egy „Kapuzárás előtt" című háromfelvonásos vígjátékot is írt, az utóbbit 1900-ban adták elő először, Budapesten, a Kisfaludy Szinházban. A szindarabok, amelyek a vidéki kisvárosi élet derüs jellemezésével tünnek ki, Dezső József Műkedvelő könyvtárában jelentek meg és kedvelt darabjai a műkedvelői szinpadoknak, legtöbb példányszám a vígjátékokból az amerikai magyarok körében kelt el.

Venczell Béla, operaénekes, sz. 1882 február 17.-én, Nyitrán, hol atyja butorkereskedő. Nyitrán, majd Esztergomban tanult, a tanítóképzőben, miután szép hangja volt, felvétette magát az Operaház kórusába, 1900 január 16.-án. Itt annyira haladt, hogy 1905 augusztus havában Ney Dávid örökét vette át, midőn „Don Juan" Comthur szerepét énekelte. 1906 nyarán ösztöndíjjal Bayreuthban tanult. 1923 ápr. 21.-én az Operaház örökös tagja lett. 1925 február 4-én itt megülte művészi működése 25 éves fordulóját a „Sevillai borbély" Basilio-jában. — Alakja, arca, hangja egyformán predesztinálták arra, hogy operaénekes legyen. Énekli az operairodalom összes nagy basszus-szerepeit, amelyek közül némelyikben — mint Hagen, Hunding, Brogni, Falstaff, Osmin, Gáspár, Basillio — rendkívüli sikert aratott.

Vendégszereplés. V. alatt azt értjük, ha valamely szinész, aki nem szerződtetett tagja az illető társulatnak, annak előadásai keretében fellép. Célja lehet többféle, pld: szerződtetés, a műsor élénkítése, első szinpadi kisérlete valamely kezdő szinésznek, kiváló hazai vagy külföldi művész bemutatása, de legtöbb esetben anyagi szempontból történik. A V. megteremtője Böck János Mihály, sz. 1743-ban, Bécsben. 19 éves korában fölcsapott szinésznek. Ő honosította meg a vendégjáték eszméjét. Meghalt 1793 jul. 18.-án. („Fővárosi Lapok", 1893. 198. sz. 1599. old.) A magyar szinészetben már a legrégibb időkben voltak vendégszereplések. Az elsők között találjuk Dérynét, akit sürün hívtak meg az igazgatók. De volt rá eset, hogy egész társulat is vendégszerepelt, még pedig külföldön is. (V. ö. Magyar szinészet külföldön.) Nem lehet érdektelen rámutatni arra, hogy külföldi szinészek is mily szivesen jöttek hozzánk vendégszereplésre. Ismertebb művészek: Aalberg Ida, Aldridge Ira, Arnoldson Sigrid, Artôt Désirée, Bogdanoff Nadejda, Baklanoff György, Bassermann Albert, Belgrádi Nemzeti Szinház, Bernhard Sarah, Bianchi Bianca, Burgtheater (Bécs), Caruso Enrico, Coquelin, Duse Eleonora, Elssler Fanny, Feinhals Frigyes, Grammatica Emma és Irma, Halton Mary, Heims Elsa, Ilbak Ella, Jad-

lowker Hermann, Judic Anna, Kiwa Teiko, Kurz Selma, La Grange Anna, Löwe Ludwig, Mèrode Cleo de Mounet-Sully Jean, Nijinsky Václav, Orska Mária, Patti Adelina és Carlotta, Rachel Felix Elisa, Rossi Ernesto, Sada Yakko, Saljapin Fedor, Salvini Tomasso és fia Gustavo, Slezák Leó, Sorma Ágnes, Titta Ruffo, Tréville Yvonne, Wachtel Theodor, Wegener Paul, Wilt Mária, Zacconi Ermete, stb. **(Erődi Jenő.)**

Vendrey Ferenc, színész, sz. 1858-ban, Sepsiszentgyörgyön. Atyja: Vendrey Aschermann Ferenc, 1848-ban honvédezredes volt. (Megh. Veszprémben, 1893 julius havában.) Többször megszökött hazulról, csakhogy színésszé lehessen. Mint színészakadémiai növendék „Jávor Tamás" álnév alatt működik. 1881 julius 1.-én vizsgázott az „Ő nem féltékeny" c. vígjátéban, ügyességét a „Fővárosi Lapok" julius 3-iki száma meg is említi. Ez év augusztus havában Kolozsvárra szólítja első szerződése, azután Aradi Gerő, Krecsányi Ignác, ifj. Polgár Károly lesznek az igazgatói. 1886 junius 12.-én mint vendég fellép a Nemzeti Szinházban, a „Velencei kalmár" Lancelot Gobbo szerepében. — 1896—1924-ben a Vígszinház tagja, közben 1916 novembertől a Belvárosi Szinház (Modern Szinpad) tagja volt, majd 1924-ben az Unionál működött. 1926 óta a Fővárosi Operett Szinház művésze, ahol 1929 márc. 17.-én megülte 50 éves jubileumát az „Arany kakas" c. boh. Daxelmayer szerepében. Ez alkalommal kormányzói elismerésben is részesült. V. F. szinpadi szereplésével igazi napsugár, verőfényes hangulat árad a nézőtérre, mert egyénisége a megvesztegető báj, ősforrása az igazi kedélynek, humornak. Lelkéből szereti a pályát, ahol fiatalos hévvel, szent ihlettséggel szolgálja a magyar szinművészetet. Főbb szerepei: Tschöll papa (Három a kislány), Lohonyai (Tatárjárás), Meyer (Három pár cipő), Hernani (Csodagyermek), Ozorai (A lovag úr), Tamássi György (Pólyásbaba), Rüder (Diákélet), Prépost (Karolin), Tábornok (Osztrigás Mici), Kilényi (Déryné ifiasszony), Ábel János (Ábris rózsája), Szervác (Szentbernáti barátok), Dragomán (Zenebona), Kudelka (Marica grófnő) stb. — „Feneanyósok" c. bohózatát (Társsz.: Kövessy Albert) bem. 1892 márc. elején, Székesfehérvárt és aug. 27.-én a Városligeti Szinkörben. „Két kérdőjel" c. bohozatát Kolozsvárt adták, 1894 jul. havában. — Neje: Kőszegi Jenni, sz. 1867 márc. 17.-én, Nagybecskereken, megh. 1931. I. Budapesten. Szinpadra lépett: 1886-ban, Budán. 1890 jan. havában volt a házasságuk, Aradon. — Leányuk: V. Vilma, színésznő, sz. Budapesten. 1910-ben végezte a színészakadémiát és atyjával 1910 jul. 4.-én lépett fel először Aradon, a „Dorrit kisasszony" c. vj-ban. 1912 szept. 14.-én fellépett a Vígszinházban is, a „Györgyike, drága gyermek" c. szinműben.

Vén gazember, (A.) Harsányi Zsolt szinjátéka 3 felv., melyet szerző Mikszáth Kálmán regényének felhasználásával írt, bem. 1924 január 11. Nemzeti Szinház. A főbb szerepeket játszották: Inokay Gottfried br. — Gál Gyula; Eliz — Vízváry Mariska; Mária — N. Tasnády Ilona; Pál — Garamszeghy S.; Balassa báró — Nagy Adorján; Borly Gáspár, kasznár (címszerep) — Rózsahegyi Kálmán; Borly László — Petheő Attila; özv. Perkálné — Rákosi Szidi. A bemutatón igen nagy sikert aratott s ma is egyik legvonzóbb darabja a Nemzeti Szinház műsorának.

Vera Aranka, színésznő. Rákosi Szidi növendéke volt; 1916-ban kezdte a pályát. Működött a Fasor Kabarében, a Royal Orfeumban, a Király Szinházban, a Budai Szinkörben és a Blaha Lujza Szinház tagja is volt. Később Bécsben működött. Első férje Siklós Albert zeneszerző, kitől elvált, majd férjhez ment ifj. Gyenes Lajos műépítész és festőművészhez. 1922-ben visszavonult.

Verdi Giuseppe, a nagy olasz zeneköltőknek máig legnépszerűbbje, sz. 1813 okt. 10-én, a Parma hercegségbeli Roncole faluban, (hol atyja korcsmáros volt), megh. 1901 jan. 27.-én, Milanoban. Dicsőséggel teljes pályafutását szerencsétlenül kezdte: noha már kisfiúkorában

annyit tudott a zenéből, hogy a templomban orgonált és rögtönzött, a milanoi konzervatorium felvételi vizsgálatán nem tartották elég tehetségesnek . . . magánúton tanult, 26 éves korában írt első operája csak félsikert aratott, a másodikat meg épen csak egyszer adták elő . . . De a harmadik operáját már a híres szigorú milanoi Scala adta elő, s csakhamar Bécs és Párizs operaházai is műsorukra tűzték: „Nabucadonosor" (1842; Nemzeti Szinházunk Solera szövegét Egressy Bénivel fordíttatta le s bemutatta 1847 jan. 2.) Innen kezdve, elég kevés eltéréssel, fölfelé ívelt V. pályája. Csak nálunk is előadott művei ezt fényesen bizonyítják: „Ernani" (1844; Hugo Victor „Hernani"-jából írta Piave. Ford. Egressy B. Nemzeti Szinház, 1847 febr. 13. M. Kir. Operaház már 1884 okt. 30.): „A két Foscari" (1844; szöv. Piave; Nemzeti Szinház, 1850. dec 9.); „Attila", (1845; szöv. Solera; Nemzeti Szinház olasz társulattal, 1852 jul. 17-én mutatta be, magyarul: 1857-ben); „Macbeth", (1847; mostanában némi szövegmódosítással ujra játsszák Németországban: Shakespeare-ből Piave, ford. Egressy; Nemzeti Szinház, 1848 febr. 26.); „A haramiák", (1847; Schillerből írta Maffei; Nemzeti Szinház, olasz társulattal 1852 aug. 2., magyarul 1853 május 5.); „Mitter Luiza" (1849; Schiller „Ármány és szerelem"-éből Cammarano; mostanában szövegmódosítással ujra műsoron van. Németországban; Nemzeti Szinház, 1851 máj. 30.); „Rigoletto", (1851; Hugo V., „A király mulat"-jából Piave, ford. Nádaskay Lajos; Nemzeti Szinház, 1852 dec. 18., M. Kir. Operaház; 1885 júl. 28.); „A troubadour" (1853; Cammarano, ford. Nádaskay; Nemzeti Szinház, 1854 okt. 31., Operaház: 1884 dec. 7.); „Traviata", (1853; ifj. Dumas „Ganthier Margit"-jából („Kaméliás hölgy") Piave. ford. Pataki; Nemzeti Szinház; 1857 nov. 10. „Tévedt nő" c.; Operaház: 1884 október 18. 1913 óta Lányi Viktor új ford.); „Guzman Johanna" (1855; „A siciliai vecsernye" eredeti c. a. mostanában felújították Németországban; Nemzeti Szinház, 1856 okt. 7.); „Az álarcos bál" (1858-ban íita, de csak 1859-ben mutatták be. Ford. Bőhm Gusztáv, Nemzeti Szinház, 1864 jan. 16., Operaház: 1884 nov. 13.; 1913 óta Zoltán Vilmos fordításában); „A végzet hatalma" (1862; Piave szöv. ford. Bőhm Gusztáv. Nemzeti Szinház, 1875 nov. 9.; Operaház: a Werfel Franz-féle szövegátdolgozásban, Lányi V. ford. 1929 márc. 23.); „Don Carlos" Párizs, 1867; Schillerből Mèry és Du Locle; Nemzeti Színház, 1868 március 14.); „Aida" (Kairo, 1871; Mariette bey, Du Locle és Ghislanzoni, szöv. ford. Ormai Ferenc; Nemzeti Szinház, 1875 ápr. 10.; Operaház: 1885 ápr. 12.; Zoltán V. ujra ford. 1913.) „Otello" (1887; szöv. Shakespeare-t 4 felvonásra röviditette s egy hiressé vált Jago-monologgal bővítette Arrigo Boito, ford. Radó Antal; Operaház, 1887 dec. 8. Uj ford. Kardos Istvántól 1919.), „Falstaff" (Shakespeare „IV. Henrik"-jéből és „Windsori víg asszonyok"-jából, Boito; ford. Lányi V. Operaház: 1927 máj 12.). — A V. jó barátjának, Manzoni Allesandro történetbúvár és regényírónak halála (1873 máj.) évfordulójára írt „Requiem"-et az Operaház 1903 ápr. 7 óta szintén több izben előadta.

Verebes Ernő, filmszinész, sz. 1902 dec. 6.-án, Newyorkban. Ott és Budapesten végezte iskoláit. 1913-ban filmen szerepel („Romlott emberek között") és ettől kezdve nevét felkapja a hír és viszi külföldre is. Ezidőben egyre-másra kapja a híres gyermek-szerepeket az „V-ik osztály", „Pál uccai fiúk", „Mire megvénülünk" c. darabokban. Közben elvégzi Rákosi Szidi színésziskoláját és táncos-szinész lesz a Blaha Lujza Szinházban. 1925-ben Berlin hódította el a film számára. Főbb film-szerepei: gróf Zirsky (Blaue Donau), Bubenik (Noszty fiu esete), Bob (Kisértet a vonatban), Ottokár (Cigánybáró), továbbá: Cirkuszhercegnő, Marica grófnő, Donauwalzer főszerepei stb. 1931-ben Hollywoodba szerződött, hangosfilmre.

Veress Irén, szinésznő, sz. 1889 aug. 28.-án, Vajdahunyadon. 1910-ben elvégezte az Országos Szinészegyesület isko-

láját. Első szerződése Kövessy Albertnél volt, Pécsett, ahol a „Három pár cipő" c. énekes vígjátékban mutatkozott be, igen szép sikerrel. A szinpadtól azonban hamar megvált és férjhez ment Szász Béla dr. egyetemi magántanárhoz, Kaposvárott.

Veres Sándor, színész, bassz-bariton énekes, az Operaház tagja sz. 1859 ápr. havában, Heőcsabán (Borsod m.). Kevés művésznek volt olyan változatos siker- és balsikerben dús pályája, mint V.-nek. **Mint serdülő ifju, mészároslegény volt atyja székében.** A szinipályára 1876-ban lépett, Miklóssy Gyula miskolci társulatánál, a „Csikós" Bandi szerepében. 1878-ban Rákosi Jenő szerződteti a Népszinházhoz, ahol első szerepében, a „Sárga csikó" Bogár Imréjében frenetikus sikert ér el. A Népszinházat egy afférja miatt (Puks Ferenc karmestert tettleg bántalmazta) nemsokára el kell hagynia. Ismét vidékre kerül, Pécsett játszik, Károlyi Lajos társulatánál, majd Szegeden, Aradi Gerőnél. Itt megnősül, elveszi Molnár Erzsit s a protestáns hitre tér át, majd Jakab Lajos székesfehérvári társulatához szerződik. 1883-ban Kolozsvár lesz az állomása, Bölönyi József intendánssága alatt. Itt Ditrói Mórral tűz össze. Feljön Pestre és 1890 szept. 1.-én a m. kir. Operához szerződteti Mahler Gusztáv igazgató. Itt Alfióval nagy sikere van. Mégsem boldogul, mert nyers hanganyagján kívül semmi más nem predesztinálja művészi alkotásokra. Öt évig működik az Operánál, majd miután szerződését nem ujitották meg, az „Ős-Budavár" c. mulatóban lép fel, mint népénekes. Ezután vidéki vendégszereplések következnek: Szatmár, Kecskemét, majd ismét Budapest (Wekerle-kávéház). Londonba kerül, majd Jersey-be, Párizsba, végül New-Yorkba, de külföldi útja sem sikerül, újra Pestre jön, a Royal Orfeum portása lesz. 1913 szept. 30.-án fejezi be sokat hányatott életét, Rákospalotán, ahol nagy részvét mellett temették el. Emlékiratait „Tépett babérlevelek" c. alatt 1914-ben adta ki. (Budapest.)

Verestói Mihály, úttörő színész, 1790-ben diák volt, majd 1792 nov. 11-én színésznek állt be az erdélyi szintársulathoz, Fejér János igazgatása alatt. Csak 1796-ig maradt a színészetnél.

Verizmus, (lat.) művészeti irányelv az irodalomban és művészetekben az idealizálástól és stilizáltságtól mentes igazság és valóság minél természethűbb, sokszor torzított leírására és ábrázolására. A művészet eszközeivel keresi a való átélés hatását és benyomásait. Tulzásaiban sokszor eltávolodást jelent az esztétikai szempontoktól. Igy nevezik az olasz irodalmi és művészeti realizmust is. **(Dr. F. F.)**

Vermes Jenő, operaénekes, sz. 1894-ben, Budapesten. Szinipályára lépett 1911-ben. A Városi Szinház egyik kiváló énekese, ahol az operák együtteseiben számottevő sikert aratott gyönyörű, csengő basszusával és szinészi készségével. Főbb szerepei: Wagner (Faust), Grenvill (Traviata), Zuniga (Carmen), Brogni (Zsidónő), Sarastro (Varázsfuvola), Ramphis (Aida) stb.

Verner Lajos, a Fővárosi Operett Szinház igazgatója, sz. 1879 szept. 17.-én, Verbón, Nyitra m. Iskoláit a pozsonyi kereskedelmi akadémián végezte, mely után a vágujhelyi Hitelbanknál 7 évig volt könyvelő. 1903 máj. 20.-tól az Orsz. Színészegyesület főkönyvelője és pénztári főnöke volt, majd éveken át a Fővárosi Operett Szinház igazgatója volt. 1931 óta a Színészegyeszlet tanácsosa.

Veroná-ban (Olaszország) 1846-ban Havi Mihály és Szabó József egyesített társulata sikerrel mutatkozott be és hozott dicsőséget a magyar szinjátszásnak.

Verő György, szinműíró (cs. n. Hauer Hugó), sz. 1857 márc. 31.-én, Igal-on, Somogy m. A pécsi jogakadémián végezte tanulmányait, majd 1880 husvétján Aradi Gerőnél színész lett, azután rendező, később karmester volt; mint ilyen 1882-ben Miskolcon kezdi meg működését. 1886-ban a Népszinház rendezője, 1889-ben Aradi Gerő, 1891-ben Csóka Sándor tagja. 1887 dec. havában

házasságra lépett Margó Célia énekesnővel. (L. o.) 1901—2-ben a Nemzeti Szinház drámabíráló-bizottság tagja volt. — Szinművei ezek: „A műkedvelők", vj. Bem. 1883 Miskolc. „Szultán", operett 3 felv. Bem. 1892 nov. 19. Népszinház. A Király Szinház felujította: 1911 ápr. 29. „Virágcsata", operett 3 felv. Bem. 1894 ápr. 28. Népszinház. „Ezer év", látványos szinmű 10 képben. Bem. 1896 ápr. 17. Népszinház. 100-ik előadása: 1896 aug. 150-edszer: dec. 30. Felujította a Városi Szinház: 1926 jan. 14. „Hadak útja", látványos hazafias szinmű 9 képben, előjátékkal, bem. 1898 márc. 15. Népszinház. „Kleopatra", operett 3 felv. Bem. 1900 márc. 6. Magyar Szinház. „A pesti ucca", énekes főv. életkép 3 felv. Bem. 1900 nov. 14. u. o. — „Káin", trag. 4 felv. egy közjátékkal, bem. 1902 ápr. 4. Nemzeti Szinház. „Bölcső és koporsó", allegorikus mű, bem. 1902 szept. 16. Magyar Szinház. „A bajusz", magyar énekes játék 3 felv. Bem. 1903 febr. 6. U. o. (Bécsben a Carltheater bem. 1905 jan. 20. „Der Schnurbart" c. alatt.) „Menyecskék", 3 egyfelvonásos, bem. 1903 nov. 28. Népszinház. „Doktorkisasszonyok", operett 3 felv. Bem. 1903 dec. 19. Magyar Szinház. „Csak tréfa", én. boh. 3 felv. Bem. 1904 szept. 10. U. o. „Leányka", daljáték" 3 felvonásban. Bemutatta: 1906 január 17. Népszinház. 50-edszer: 1906 március 7. „A nép", eredeti szinmű 3 felv. Bem. 1907 márc. 2. Nemzeti Szinház. „Göre Gábor Budapestön", revü 8 képben, zen. összeállította: Vincze Zsigmond. Bem. 1907 máj. 25. Király Szinház. A városligeti Colosseum felujította 1922 jul. 20. „Falusi Madonna", daljáték 3 felv. Bem. 1907 nov. 6. U. o. „Leánynéző", vj. 1 felv. Bem. 1908 márc. 20. Nemzeti Szinház. „Die Bettelgräfin", operett, (Fedák Sári fellépésével) bem. Berlinben, a Deutsches Theaterben, 1908 jun. 8. „Az ellenség", szmű 3 felv. Bem. 1915 jan. 9. Vígszinház. „Hanna és társa", vj. (kéziratban.) Fordításai: „Mathuzsálem herceg", operett 3 felv. Irták: Wilder és Delacour. Zen. szerz. Strauss János. Bem. 1884 szept. 5. Népszinház. „Oroszlánvadász", operett 3 felv. Irta: Schönthan és Stein. Bem. 1897 nov. 12. U. o. „Huncut a lány", (Médi) operett 3 felv. Irta: Alfred Grünwald és Leo Stein. Zen. szerz. Robert Stolz. Bem. 1924 ápr. 19. Király Szinház. Szakmunkája: „A Népszinház Budapest szini életében". Budapest, 1925. Leánya: V. Márta, szinésznő. (L. o.)

Verő László, szobrászművész, sz. 1873-ban, megh. 1915-ben. A nagybányai Lendvay Márton-szobor alkotója. Ez az első nyilt téren álló szinész-szobor az országban.

Verő Margit (cs. n. Hauer Margit), sz. 1880-ban, Budapesten. Elvégezte az orsz. színművészeti akadémiát, onnan mindjárt a Thália-társasághoz került, ahol Strindberg „Apa" című darabjában játszott először. Majd D'Annunzio, Hauptmann, Heyermans, Ibsen darabjaiban tünt fel behízelgő egyéniségével. Társalgási szerepekben kifogástalan dialektikája nagyban fokozta sikerét. 1907-ben visszavonult a színészettől és Doktor János (L. o.) felesége lett.

Verő Márta, színésznő, sz. 1898 jan. 19-én, Budapesten. (Atyja: V. György, író, zeneszerző.) Szinipályára lépett a bécsi szinművészeti tanfolyam elvégzése után a Magyar Szinházban, 1915-ben. Azonnal nagy sikert aratott a „Mandarin" kis kínai-lány szerepében (Nang-Ping). Második szerepe a „Prédá"-ban volt (Anna — 1913 okt. 11). Azután a kassai, majd a pozsonyi és a debreceni társulat drámai primadonnája volt. Főbb szerepei: Anna (Vengerkák), Lyon Lea, Lóra (Tanítónő), Julia (Romeo és Julia), Ofélia (Hamlet), Anna (Szerető), Nelly (Kisasszony férje). 1921 óta Zágon István író neje.

Verseci színészet. A verseci színészet őskora abba az időbe nyulik vissza, amikor Délmagyarország az anyaországtól elszakítva, „Bánát" név alatt a koronatartományok sorába került, amíg aztán 1778-ban az anyaországhoz visszacsatolva, három vármegyét alakítottak belőle: Temest, Torontált, és Krassót. Ebben az időben Versecet is, csakúgy, mint

a többi bánáti várost, sűrün keresték fel az Ausztriából ideszakadt vándor német szintársulatok; ez érthető is, hiszen a város lakosságának legnagyobb százaléka német volt. A verseci római katholikus plébánia-hivatal levéltárában őrzik a legrégibb verseci szinlapot, amely 1780—90 körül kerülhetett ki a nyomdából. A magyar színészet csak 1857-ben találta meg az utat Versec városába, amikor is Szabó József, az akkori legjelentékenyebb igazgatók egyike, Temesvárról Versecre rándult át operett- és népszinmű társulatával — egyelőre csak hat előadásra. Ezekről az előadásokról már verseci ujságban olvashatunk kritikát, mert ugyanezen év január elején indult meg az első verseci hirlap, a „Werschetzer Gebirgsbote." 1865 óta Thália papjai nem szorultak többé a hét vendéglő termére, mert a Zeh Károly által eredetileg műkedvelőknek épített szinházterem a szintársulatok részére is hozzáférhetővé vált. Ugyancsak 1865 óta kezdődik az ujvidéki szerb szintársulat vendégszereplése is Versecen, ami később rendszeressé vált. Magyar színészek kezdetben csak elvétve fordulnak meg Versecen; rendszeres szereplésük csak a nyolcvanas évek elején kezdődik. Seitz Antal fakereskedő 1882-ben fedett nyári szinkört épített a városligetben, melyet ugyanezen év julius 9.-én Polgár Gyula magyar szintársulata nyitott meg a „Boccaccio" operettel. Ez időtől kezdve a magyar szintársulatok minden évben felkeresik Versecet, azonban a magyar lakosság csekély arányszáma miatt rendszerint csak negyed-ötödrangu szintársulatok választották működésük szinteréül a határmenti városkát. 1882 jun. 8.-án a sétakertben aréna épült. 1884 máj. havában Jáni János az igazgató. 1885 febr. havában Gáspár Jenő váltja fel; 1887 jan. havában Aranyossy Gyula volt a verseci igazgató. A jobb társulatok közül említést érdemelnek a Madarász, Miskolczy, Füredi, Deák és Peterdy-féle szintársulatok, amelyeknek a magyar színészet fellendítése körül figyelemre méltó érdemeik vannak. Zeh Károly szinházát az idő nagyon megviselte, tulajdonosa pedig már a kilencvenes évek elején anyagi zavarokkal küzdött. A szinházat alapos tatarozásnak kellett volna alávetni, de a tulajdonosnak nem volt erre pénze. Végre a hatóság is beavatkozott és bezáratta a szinházat. A hajléktalanná vált színészekre kedvező helyzetet teremtettek 1895-ben az Alexandrovits testvérek, kik szállodájuk kertjében szinpaddal ellátott nagytermet építettek. Az első magyar szintársulat, mely ebben a teremben játszott, Deák Péteré volt, akinek primadonnáját: Vlád Gizellát valósággal bálványozta a verseci közönség. A szinház megnyilt 1896 febr. 22.-én. A prológust Buday József tanár irta, elmondta Gyárfás Ödön, utána némakép, majd a „Hoffmann meséi" c. operett következett. A szálloda 1905-ben a Glückmann-testvérek tulajdonába ment át, akik a szinháztermet célszerűen átalakították. A verseci magyar színészet érdekében a legfontosabb lépés 1906-ban történt, amikor a város belépett a Délvidéki Szinikerületbe (Zombor, Lugos, Nagybecskerek és Herkulesfürdő tartoztak még ide). Ezen idő óta Polgár Károly kitünő társulata kereste fel minden esztendő szeptemberében a várost, izelítőt adva a magyar szinjátszás kultúrnívójából. Utána jött Mezei Béla igazgató, 1911 szept. 1. A háborús évek alatt Bethlen-Bruckner László játszott Versecen; ő volt egyben az utolsó szinigazgató, aki a magyar színészetet reprezentálta. Versecen van eltemetve a magyar szinjátszás egyik kiváló alakja: Sárdy (családi nevén bögözi Mihályi) Károly, aki Peterdy Sándor szintársulatának tagjaként itt hunyt el hirtelen, 1897 október 2-án. Emlékét a pályatársai által állított sírkő hirdeti az evang. temetőben.

(Polgár István dr.)

Verseghy Ferenc, költő és nyelvész, sz. 1757 ápr. 3-án, Szolnokon, megh. 1822 dec. 15.-én, Pesten. Iskoláit Pesten és Egerben végezte és a Pálos-rendbe lépett. 1794-ben a Martinovics-ügyben elfogták, amiért a kátét terjesztette s a Marsellaiset lefordította. 1795-ben a hétszemélyes tábla halálra itélte, ezt azonban 9 évi várfogságra változtatták. Eredeti szinműve: „Szétsi Mária", 1794 jun. 11. Fordításai: „A szerelem gyer-

meke", egy nézőj. 5 felv. Kotzebue Augustus után. 1792 jun. 14.-én adták, Budán. „A magyaroknak hűsége és nemzeti lelke". Énekes játék (ford.) 1809.

Vértes Károly, színész, sz. 1892 nov. 15.-én, Kiskunfélegyházán. Szinipályára lépett 1911-ben, Sziklai Kornélnál. Főbb szerepei: Gonosz Pista, Krausz bácsi (Aranylakodalom), Bazilovics (Luxemburg grófja), Zsiga (Cigány), Százszorszép (Obsitos), A francia király (János vitéz), stb.

Vértes Lajos, színész, sz. 1897-ben, Budapesten. A Rákosi-iskola elvégzése után Székesfehérvárra szerződik, Alapi Nándorhoz, majd a győri, debreceni szinházak tagja. 1924-ben a Renaissance Szinház szerződteti. Jelenleg a Vígszinház nagyreményű, szép tehetségű, szerelmes színésze. 1930 jun. 23-án elnyerte a székesfőváros színészi ösztöndíját.

Vértesy Jenő dr. nemzeti múzeumi őr, sz. 1877 jun. 30-án, Budapesten, megh. 1916 jun. 18-án, u. o. Vértesy Arnoldnak, a neves írónak fia. A hazai színészet történetével behatóan foglalkozott. Művei: „A klasszikus dráma Magyarországon", „A magyar romantikus dráma" (Bpest, 1913). Fordítása: „Rabenstein Bersabe" szinmű, 3 felv. Irta Wildenbruch Ernő, bem. 1907 okt. 26. Nemzeti Szinház. 1911 okt. 21.-én előadást tartott „Szinésztörténeti emlékek a Nemzeti Múzeumban", címmel. A vetített képekkel kisért előadás során megemlékezett Balogh István úttörő szinészről, majd Déryné naplójáról. A régi előadások elevenednek meg a Fáncsy-féle szinlapgyüjteményben. Megemlítette, hogy több száz darab az Egressy-gyüjtemény, a nagy művész levelezése, két könyvének — a Törökországi naplónak s a Szinészet Könyvének eredeti kézirata. A Muzeumban megvan Molnár György önéletrajza, azután E. Kovács Gyula hagyatéka. A M. N. Múzeum 246 súgókönyvet gyüjtött össze, többek közt Tóth Ede, Szigeti József, Vachott Imre több szinművét, melyek nyomtatásban nem jelentek meg. Szigligeti Ede, Paulay Ede, Prielle Cornélia levelezései mind ritka becsű adatai a szinészet történelmének.

Verzár Zoltán, színész, sz. 1895-ben, Budapesten. A Szinészegyesület Szinészképző iskoláját 1913-ban végezte és elszerződött Mariházy Miklóshoz, Kecskemétre, később Nyitrára ment, Szabó Ferenchez. 1915-ben bevonult katonának, majd a Jardin de Paris tagja lett. 1920-ban Nagyváradon, 1921-ben a Blaha Szinháznál működik. Egy év után visszatér a vidékre és mint szinházi titkár működik.

Vesézni olyan szinészek szoktak, akiknek szinte életszükségletük, hogy mindenben hibát találjanak, gáncsoljanak. Budapesten, a New-York kávéházban volt ilyen Vese-asztaltársaság, amelynek tagjai a vesézés mellett jótékonykodtak is, husvétra az arraszoruló nyugdíjas szinészek közt pénzt osztogattak. Jelenleg mint Blaha Lujza asztaltársaság működik. (L. ezt.)

Veszem: szinházi nyelven a. m. „játszom". Például: „Blignyt kedvesnek veszem", — ez azt jelenti, hogy Bligny herceget „A vasgyáros"-ban kedves léhűtőnek játszom.

Veszprémi szinészet. Veszprémben 1811 márc. 9-éről kapjuk a legrégibb szinészeti vonatkozásu hírt. E napon a papnövendékek magyar nyelven előadták „A' változó Szerentse", „A' Nevelők" és „Az igazi hazafi" c. darabokat. („Magyar Kurir", 1811. — 24. szám. — 371. old.) 1821 aug. 4.-én Balogh István szintársulata játszott, valószínüleg elsőül és 25 előadást tartott. 1824-ben a székesfehérvári társulat játszott, Horváth József és Komlóssy Ferenc igazgatása alatt; 1826 okt. 10-én ujra Balogh István az itt járt igazgató, 1832 szept. havában szintén, valamint 1836 szept. 24-től is az ő társulatát látták itt viszont. 1837 nov. havában Baky Gábor szinigazgató vonult be a városba; a „Honművész" szerint jobb tagjai: Farkas, Bakyné, Szabó Julia, Keszy József, Udvary és neje, Ragályi György, Váryné. 1842 jun. elején ismét Baky Gábor járt itt. A „Regélő" tudósítója felemlíti ekkor Szigeti Józsefet, aki ez időben még csak egyéves színész volt. 1845 márc. havá-

ban Fekete Gábor az Izer-féle vendéglőben játszik. („Életképek", 1845. I. kötet, 448. old.) 1847 jul. havában Erkelné dal- és paródia-társulata keresi fel a veszprémieket, majd 1848 jan. havában Chiabay Pál volt a szinigazgató. 1859 jul. havában az itt járt Szuper Károly szintársulatáról a „Vasárnapi Ujság" (1859. 15. szám) azt írja, hogy „oly pártolásban részesül, minőre még a legéltesebb veszprémiek sem emlékeznek"; talán ennek tudandó be, hogy szept. havában ismét ellátogatnak ide a színészek: Chiabay Pál társulata. (Lásd: „Napkelet", 1859. 38. szám.) Az ezutáni igazgatók ezek voltak: 1864 márc. havában Szuper Károly, okt. havában Szigeti Imre; 1868 májusban Kőmives Imre és Némethy György kettős direkciója jött ide. Ekkor oly melegen pártolták őket, hogy a „Korona"-vendéglő tágas terme szűknek bizonyult és a „Nap" c. vendéglő még nagyobb helyiségét kellett szinházi célokra átalakítani. 1868 máj. hóban ujra Némethy György és Kőmíves Imre egyesített társulata, 1870 nyarán Károlyi Lajos, dec. 25-től Bokody Antal, 1873 márc. Gerő Jakab, 1875 szept. Follinusz János, husvétkor Lászy Vilmos, 1876 ápr. Kétszery József és Sághy Zsigmond, máj. 20-tól Tolnay Gyula, dec. 16.-án B. Polgár Gyula, 1877 nov. elején Szuper Károly, 1882 ápr. Károlyi Lajos, aug. 26. Gerőffy Andor, 1883 jan. 6. Tóth Béla, 1884 jan. Sághy Zsigmond, máj. 25. Mándoky Béla, 1885 aug. Gerőffy Andor az igazgató. Az uj szinház felavatási dátuma: 1908 szept. 17. Előadták a „Nagymama" c. operettet. Igazgató: Nádassy József. A szinházat építette: Medgyaszay István. A szinház stílusa egybefoglalja a kalotaszegi, a székely, a dunántuli, az alföldi és egyéb népmotivumokat. A szinház ormán van Nagy Sándor művészi festménye, Hunor és Magor, a csodaszarvas regéje, melynek szimbolikus jelentősége a magyaroknak a kultúra után való törekvése. Elfér benne 1000 néző. Az ezutáni igazgatók: Micsey György, Mezei Béla, Patek Béla dr., Szalkai Lajos, Faragó Sándor, Miklóssy Imre, Orsz. Kamaraszinház és Orsz. Művészszinház.

(Erődi Jenő.)

Veszprémy Jenő, szinigazgató, sz. 1861-ben, Veszprémben, megh. 1895 febr. 6.-án, Székesfehérvárott. 1885-ben a kassai közönségnek kedvence volt, ahol hősszerelmeseket játszott. 1890-ben igazgató lett Besztercebányán és később Zomborban, majd Nyitrán működött, hol az ő kezdeményezésére alakult meg a szinpártoló egyesület. 1894-ben megválasztották székesfehérvári igazgatónak, ahol élete utolsó percéig nagy buzgóságot fejtett ki. A vidéki szinigazgatói karnak egyik leglelkesebb és fáradhatatlan bajnoka volt és mindenkori érdeme, hogy rendes viszonyok között vezette társulatát. Ravatalánál Deréki Antal, a sírnál Szathmáry Lajos mondtak búcsúbeszédet. Hamvait a Hosszu-temetőben helyezték örök nyugalomra. Neje: jékei Ágh Ilona, színésznő, sz. 1860 márc. 12.-én, Kenyhec-en, Abaujm. Szinipályára lépett 1885 nov. 1.-én, Miklóssy Gyulánál. Házasságuk 1888 okt. havában volt. 1896 nyarán Feld Zsigmond tagja, 1907-ben a Népszinháznál működött, majd 1912-ben a Nemzeti Szinház kötelékébe lépett. 1923 okt. 1.-én nyugalomba ment.

Veszter Sándor, táncművész, sz. 1810 aug. 20.-án, Késmárkon, megh. 1864 jan. 22-én, Debrecenben. Atyja ügyész volt. 1826—27-ben Sárospatakon, majd Késmárkon tanult. Kassán német szinész lett Verner név alatt, majd Veszt név alatt működik. 1840 év őszén fellépett a Nemzeti Szinházban is. Legnagyobb érdeme, hogy nemzeti táncunkat a külföldön is bemutatta.

Vetítés a szinpadon. Legtöbbször levegőt és vizet szoktak vetíteni reflektorokkal a szinpad díszleteire. Ilyen alkalmakkor úgynevezett transzparens díszleteket használnak, ami nem más, mint fehér shiffon vászonból készült anguvrelszerűen festett anyag. A többi anyag pedig (amit már nem akarunk megvetíteni), egyszerű, durva vászonból van, amely nem engedi át a fényt. Nagyszerűen lehet így élénkíteni a valóság hatását, napfelkeltét és nyugtát a díszleteken, továbbá a felhők és a víz mozgását is, amit a reflektor előtt felszerelt korong forgása idéz elő.

Vezéry Ödön, szerkesztő, Szolnok vm. ny. főjegyzője, a vidéki kritikusok nesztora, sz. 1841 V. 3.-án. 1863 ápr. 23.-án leszerződik Keszy József óbudai társulatához segédszerelmesi szerepkörre. Szinjátszói talentuma, színészi lelkesedése feltünik Egressy Gábornak is, aki tanításával és jóindulatával több ízben kitüntette. Óbudáról Hetényi József társulatához, majd Bényei István pécsi szinházához szerződik. 1865 telén Szabó József győri szintársulatánál találjuk, mint elsőrangu szerelmes és karakterszinészt. Később Tőkés Emilia vezetése alatti társulatban mint rendező és művezető járja az alföldi városokat. 1866-ban a Kiss Sándor intendaturája alatt lévő debreceni szinház tagja, ahol többek közt Petőfi Zoltán is pályatársa volt, majd Aradra szerződik és itt egyengeti Tóth Edének útját, majd Pázmán Mihály miskolci társulatánál Dérynével ismerkedik meg. Miskolcon találkozik Brachvogel-lel, akinek „Narciss" című darabját ő fordítja először magyarra és Aradi Gerő szegedi társulatánál aztán nagy sikerrel játssza, majd Szabadkán találjuk, ahol művezető volt. Sorsa ujból Debrecenbe viszi, innen Aradra szerződött, ahol Paulay Ede a Nemzeti Szinházhoz akarja szerződtetni, de a meghívást anyagi okokból nem fogadja el. 1876 telén Sopronban szinigazgató lesz, majd később saját társulatával Szombathelyen és Keszthelyen is szerepel, a hetvenes évek végén pedig újból az alföldi városokat látogatja. (Egy ízben Solymossyval az István-téri szinház művezetője volt.) Mint fordító értékes szolgálatot tett a sziniirodalomnak; nevezetesebb fordításai: „A gyermekorvos" (1866), „Nagyon szép" (1866), „A fehér ruhás nő", „Piroska és Boriska" (1871), „Két árva", „Bőregér", stb. Ő fordította először magyarra „Narciss"-t és „Gringoire"-t. Legnagyobb sikerü szerepei: Hamlet, Moor Ferenc (Haramiák), Narciss címszerepe, Pósa marquis (Don Carlos), Biberach (Bánk bán), III. Richárd, Fösvény (címszerep), stb. 1881-ben végleg otthagyja a szinipályát, eleinte Szolnokon főispáni titkár, majd a vármegye szolgálatába lép és 1889-ben megalapítja a még ma is szerkesztett lapját, a „Jász-Nagy-Kun-Szolnok vármegyé"-t. Számos szinikritikát és szinészesztétikai cikket irt lapján kívül a fővárosi lapokba és más vidéki ujságokba. Szentgyörgyi Istvánon és Deréki Antalon kívül ő az egyedüli, aki a mult század patinásnevű, ma már feledésbe merült nagy színészeinkkel együtt játszott; Petőfit, Bem tábornokot gyermekkorában személyesen ismerte és 1868 telén Debrecenben az ő pártfogására szerződtették Petőfi Zoltánt, a nagy költő fiát. Neje: Popovics Mari, színésznő. Szinpadra lépett 1871-ben.

(Zólyomi Jenő.)

Vezető szerep — a szindarab legnagyobb, illetve érték szerint a legdominálóbb, legdöntőbb szerepe.

Vida László (fegyverneki és felsőpenci), az első magyar pesti szintársulat intendánsa, Pest m. táblabirája, sz. 1770 máj. 16-án, Törtelen, Pest m., megh. 1831 december 6.-án, u. o. — 1808 tavaszán elhalt a felesége és egyetlen kisfia, emiatt elhagyta törteli birtokát és a fővárosba költözött, ahol megismerkedett a színészekkel. A nagyműveltségű és kiváló hazafi célja volt elsőrangúvá emelni a magyar színészetet és ezért 1809 febr. 1.-én átvette br. Wesselényi Miklóstól a színészet feletti ügyeletet és intendánssá lett. Első dolga volt, hogy kibérelte a mai Károly-körut 7. szám alatti Hacker-ház nagyszálját és átalakította szinházzá, úgyszintén a saját költségére díszleteket, ruhatárt szerzett be. Az intendánsságról azonban 1811 aug. 15.-én kénytelen volt lemondani szükös pénzviszonyok miatt. A felszerelést a társulatnak ajándékozta és visszavonult Törtelre, de továbbra is bőkezüen pártolta a magyar színészetet. Neje: Bárány Katica, színésznő. (L. o.) Szinművei: „Az első hajós", énekes játék 2 felv. Zen: Pacha Gáspártól. Pest. 1809. „Lauzus és Lidia", vidéki szinjáték 3 f. Bem. 1794 máj. 14, Pesten. „Berénd, vagy a hitetlenség maga magát megbosszulja", szomj. 4 felv. Bem. 1794 okt. 17. Pesten. „Erőszak és szerelem áldozatja", szomoruj. 5 felv. Bem. 1808 okt. 21. Pesten. „A haza szeretete", érz. já-

ték 4 felv. 1809 május 10. Pesten. „Perseus és Andromeda", énekes játék, 1810 jan. 22. Pesten. (Zenéjét szerzette: Pacha Gáspár.) (Erődi Jenő.)

Vide! (lat. — a. m. lásd! a „video" igéből); a súgókönyvekben használatos rövidítés az ott eszközölt huzások, kihagyások megjelölésére, oly formán, hogy a: „vi"-jelzésnél kezdődik a kihagyás és befejeződik a „-de"-vel megjelölt helyen.

Vidéki társulat-nak általában a kisebb, sokat utazó társulatokat szoktuk nevezni. Ma Csonka-Magyarországon nagyon kevés állandó szinpadja, színháza van színészetünknek. A fővárosi színházakon kívül Szeged, Debrecen, Pécs, Miskolc, Székesfehérvár, Kaposvár, Kecskemétnek van olyan színháza, mely hosszabb-rövidebb ideig nyujt otthont egy-egy szintársulatnak. A többi társulat sűrűn kénytelen állomáshelyét változtatni. Ezek az u. n. vándor, vidéki társulatok. Az állomáscserét nagy és fontos adminisztrációs munka előzi meg, amit a társulat titkára szokott elintézni, ilyenek: hatósági játékengedély megszerzése, alkalmas terem kibérlése, helyek lebéreltetése, tűzrendészeti vizsgálat kijárása, szinpadépítés stb., stb. Mikor mindez megvolt, következik az „Előleges szinházi jelentés" kinyomatása és kiragasztatása s csak ezek után vonulhat be a társulat, hogy esetleg két hét után mindez elölről kezdődjék. (V. ö. Szinigazgató. — Szintársulat.)

Vidor Dezső, színész, rendező, majd a Magyar Királyi Operaház titkára, az Országos Színészegyesület Színészképző Iskolájának igazgatója, sz. a biharmegyei Nagykerekiben, 1870-ben. Középiskolai tanulmányainak Nagyváradon jeles érettségivel történt befejezése után az Orsz. M. Kir. Szinművészeti Akadémiára kerül, itt szerzett oklevele alapján 1893-tól öt éven át a nagyobb vidéki városok szinházainak kedvelt énekes és drámai színésze, rendezője és igazgatóhelyettese. 1898-ban a budapesti Magyar Szinház főrendezője, mely minőségben három éven keresztül végzett kiváló működésével elismert nevet szerez. 1901-ben Keglevich István gróf intendáns előbb igazgatósági fogalmazónak, egy évvel utóbb pedig önálló szinpadi rendezőnek nevezi ki a M. Kir. Operaházhoz. Ugyanitt 1908-ban olykép változik tevékenységi köre, hogy Apponyi Albert gróf akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter megerősítésével a szinház titkári állására kap kinevezést. Ebben a minőségében Bánffy Miklós gróf intendanturája idején (1917—1918-ban) két éven át az igazgatói teendőket is ő látja el. Az 1918-iki forradalom kitörése után ideiglenesen megválik állásától és saját kérésére a vallás- és közoktatásügyi minisztérium művészeti ügyosztályába rendelik be, ahol különösen a vidéki színészet ügyeinek referenseként végez igen értékes munkát. 1922-ben Vass József dr. kultuszminiszter visszahelyezi az Operaház titkári állásába, ahol mindmáig működik. A jelenlegi vezetőség intézkedéséhez képest a lefolyt négy esztendő alatt egyfelöl az intézet házi-muzeumának megszervezésével foglalatoskodott, mely „A M. Kir. Operaház Emlékgyüjteménye" címen 1930 október 18.-án nyilt meg, másfelöl a szinház fenállásának ötvenedik évfordulója alkalmával megjelenendő nagy történelmi mű feldolgozásán buzgólkodik. — Eddig ismertetett tevékenysége mellett több mint húsz éven át fejtett ki kiválóan hasznos munkásságot az Orsz. Színészegyesület igazgatótanácsosa, számvizsgálója és alelnöke minőségében is. Nagy része volt az egyesület színésziskolájának létrehozatalában, mely iskolának kezdettől fogva — tehát 28 év óta — nagytudásu tanára, hat év óta pedig erélyes és buzgó igazgatója. V. D. művészeti téren teljesített sokoldalu munkásságán felül figyelemreméltó irodalmi tevékenységet is folytat. Egy kisebb füzete „A színészetről" című, tankönyve a színésziskolának. „A szinpadi rendező és munkája" című 1907-ben megjelent kötete a magyar könyvpiacon úttörő munka számba megy. 1909-ben vaskos kötetbe foglalta össze a Magyar Királyi Operaház 25 éves történetét. Ezenfelül számos szindarabot fordított német, francia és olasz nyelvből. — Felesége:

Vidor Dezsőné Molnár Rózsi, a Nemzeti Szinház volt tagja, sz. 1876-ban, Budapesten. Az Orsz. M. K. Szinművészeti Akadémia négy éves tanfolyamának elvégzésével szerzett jeles oklevele révén előbb két éven át Csóka Sándor miskolci, majd Komjáthy János debreceni társulatának elsőrendű drámai szendéjeként működött a vidéken. A Vígszinház megnyiltával ennek az intézetnek tagja lett, innen egy év multán, 1900-ban, a Nemzeti Szinházhoz szerződtették, ahol számos kisebb-nagyobb alakítása között legjobb szerepei a következők voltak: Melinda (Bánk bán), Irén (Proletárok), Vilma és Domaházyné (Dolovai nábob leánya), Julia (Romeo és Julia), Lujza (Ármány és szerelem), Cherubin és Zsuzsi (Figaro házassága), Boriska és Bátki Tercsi (Falu rossza), Grófné (Nők barátja), Cyprienne (Váljunk el), Claire és Susanne (Vasgyáros), stb. Szép csengésű hangja és pompás zenei érzéke révén nagyon sok népszinműben és dalos játékban énekes szerepeket is játszott. Huszonöt évi nemzeti szinházi működés után nyugalomba vonult.

Vidor Ferike, szinésznő, sz. 1889 jun. 21.-én, Budapesten. Az Orsz. Szinészegyesület iskoláját végezte, majd 1905-ben Bihari Ákoshoz szerződött, Kecskemétre, tőle Nagy Endre kabaréja hívta meg és azóta állandóan a fővárosban működik s egyike lett a legjobb humoru, komikai vénában a legnépszerűbb szinésznőinknek. Különösen cseléd-nótáival szerzett népszerűséget.

Vidor Ilonka, szinésznő, Vidor Pál leánya, sz. 1894-ben, Budapesten. Szinésznő lett 1913-ban. Neje volt Harsányi Zsoltnak, de tőle elvált.

Vidor Pál, szinész, bariton énekes, színműiró, a Népszinház igazgatója, sz. 1846 nov. 17-én, Kalondán (Nógrád vm.), megh. 1906 nov. 30.-án, Budapesten. Családi neve: bodonyi Kajtár Pál volt; atyja püspöki gazdatiszt volt s kispapnak adta a rozsnyói kath. gimnáziumba a fiut, ki a VII. osztály után otthagyta iskoláját s 1864-ben V. néven szinész lett Demény Károlynál, Rozsnyón. 1866-ban Reszler Istvánhoz szerződött, Nagyváradra, 25 frt. havi gázsiért; itt a megbetegedett Philippovits bariton szerepébe „beugrott": „Linda" operában a nevelőt énekelte, olyan jól, hogy előhaladása biztosítva volt. Azután Lángh Boldizsárhoz szerződött. 1867—1873. Debrecenben működött, egyszersmind ügyelő és könyvtáros volt; majd Budára jött, nyárra Fehérvári Antalhoz, a téli évadra pedig Kassára, Temesváry Lajoshoz. 1874 máj. 1.-én Kolozsvárott van, itt először Verdi „Nabucco"-jában, mint Baal papja tünt fel. 4 év alatt gyönyörűen kifejlődött érces, zengő baritonja és énektudása; a magyar nótákat pedig olyan tősgyökeresen adta elő, hogy az egy ízben ott szereplő Blaha Lujza felhozta őt a maga partnerének, Budapestre. A Népszinházban 1878 máj. 1-én lépett fel mint Csorba Laci „A sárga csikó"-ban; azóta az intézet dísze volt; itt általános megbecsülésben részesült és sokszor ünnepelték; mint a népszinművek hőse, mint a „Cornevillei harangok" romantikus Henri marquisja, mint önérzettől duzzadó fiatal és drámai öreg „Rip van Winkle", misztikus, megdöbentő dr. Miracle a „Hoffmann meséi"-ben — egyaránt szuggesztiv énekelt és játszott; méltó társa volt Blahánénak, egyik oszlopa a gazdag műsornak. E mellett, intelligenciájánál fogva, az utolsó 5 évben (Porzsolt Kálmán igazgató mellett) a Népszinháznak főrendezője is volt; sokat fáradozott a szinház külön segély- és nyugdíjalapjának megteremtése körül. Az Orsz. Szinészegyesület tanácsának is egyik legértékesebb tagja volt. — 1894 márc. 15.-én a Népszinház igazgatója lett: nagy tervekkel és reményekkel, de természetesen idegen tőkével; lázas buzgalommal dolgozott, drága primadonnával próbálkozott — de nem szolgált neki a szerencse. Mikor hajója süllyedni kezdett: ő lelkesen kitartott, mindent megpróbált —, de mikor látta, hogy a talajt ki akarják húzni lába alól s ő fillér nélkül marad: elkeseredve pisztolyhoz nyúlt... A sajtó, a művészvilág, az egész közönség a legmélyebb részvéttel kísérte sírjába az igaz művészt és igaz

PÓTLÁSOK

Bakó Lajosné
(szövege I. kötet 92. old.)

Aranyossy Irma

Ballay Margit

Bercelly Magda
(szövege I. kötet 172. old.)

Bategh Béby Mária

Breitner Aladár

Czanyuga Emma
(szövegét lásd I. kötet 309. oldal.)

Dénes József

Dénes Józsefné Harrer Irén

Dénesné Baga Janka

Erdélyi Miklós
(szövegét lásd I. kötet 435. oldal)

jellemet. Hadd idézzük a pályatársai által kiadott gyászjelentés szavait: „A lármás szinházi világból kiköltözik Vidor Pál a temető halálos csöndjébe, ahová úgy vágyódott az ő zaklatott lelke. A magyar szinművészet egyik legnagyobb ihletett apostolát, a magyar népszinmű egyik legelső hősét siratja benne és szomoru elhalálozása megrendíti a nagyközönséget is, amely szeretetébe fogadta a hatalmas művészt és népszerű irót; mi pedig, kik együttmüködvén vele, éreztük szivének jóságát, még akkor is, mikor már nem tudta elűzni szivéből a sötét gondokat, mikor már elfáradván a hétköznap küzdelmeiben, elveszítette az élethez való kedvet — soha meg nem szűnő hálával és szeretettel őrizzük emlékét." — Temetését az Orsz. Szinészegyesület Nyugdíjintézete rendezte; koporsójánál Kacziány Géza dr., Szirmai Imre, Fodor Oszkár dr. mondtak búcsúztatót. A Kerepesi temetőbeli díszsírhelyén emlékkövét 1911 márc. 21.-én leplezték le, Janovics Jenő dr., Szirmai Imre és Mátrai Béla szónokoltak. V. irodalmi művei, mind 3 felv. népszinművek, mind a Népszinházban kerültek bemutatásra: legnagyobb és legtartósabb sikere „A vörös sapka", (Zenéjét egy 19 éves, nagytehetségű bölcsészethallgató írta: Halmay Kázmér; l. ezt.) 1882 máj. 27. „A szárazmalom", 1883 ápr. 5. „Czifra Zsuzsi lakodalma", 1886 ápr. 14. „Ingyenélők", 1889 febr. 21. (50. előad. 1896 okt. 11.) „Szökjünk!" (polgári milieu-ben játszik) 1892 márc. 17. Serly Lajos zenéjével. „Apja lánya", 1892. — Egyetlen operettszövege a Szigligeti „Udvari bolond" c. vígjátékából írt „A kassai diák", 4 felv. 1890 nov. 15. Erkel Elek zenéjével. — V. neje 1881 jul. 30 óta Kacsóh Karola, sz. 1859-ben, Kolozsvárott, ahol 1875-ben lépett szinpadra. Győrből, Mannsberger-Mosonyitól 1878-ban jött a Népszinházhoz. Leányuk: Ilonka (l. ezt). **(Kereszty István.)**

Vidra Sipka. Irói álnév, mely alatt Rákosi Jenő „Jeremiás siralmai" címmel egyfelvonásos vigjátékát előadták a Népszinház megnyitóján, 1875 okt. 15.-én.

Víg énekes játék. Az operett régies elnevezése. (V. ö. Énekes játék és Operett.)

Vigjáték, a nagy drámai műfajok között a tragédia mellett a második. Célja nem megrendíteni vagy meghatni a nézőt, hanem nevetésre ingerelni. Ezért anyaga nem a nagy emberi szenvedélyek, hanem a kis emberi hibák és ezekből fakadó ferdeségek, vagy bűnök ábrázolása. A vígjátékban is van konfliktus és feszültség, ez azonban nem fokozódik tragikus összeütközésre, hanem mindig a komikumban oldódik fel. Ezért a vígjáték hősei nem hősi, nagy szabású alakok, hanem kicsiny, köznapi emberek, emberek, a kik általános emberi hibák, nevetséges jellemvonások viselői. A vígjátékban mindig van szatirikus elem, valaminek a kigúnyolása. Lehet a vígjáték jellemvígjáték, a mikor a komikum a szereplők jellemvonásaiból s ezekből folyó cselekvéséből halad, és lehet helyzet-vígjáték, a mikor az idézi fel a nevetést, hogy a szereplők olyan helyzetbe kerülnek, melyből csak a nevetségesség árán szabadulnak ki. A helyzetvígjáték testvére a bohózat, mely a jellemrajz igénye nélkül csakis komikus helyzetekkel és ebből folyó mulatságos bonyodalommal igyekszik hatást elérni. A vígjáték mesterei: az ókorban Menander, Plautus, Terentius, a modern korban a spanyol Calderon és Lope de Vega, az olasz Goldoni, a francia Molière, az angol Shakespeare. Ma a vígjáték a közönség előtt legkedveltebb drámai műfaj.

Vígh Endre, Jász-Nagykún-Szolnok vm. levéltárnoka, szinészeti iró és kritikus, gordonkaművész, sz. 1879 okt. 1-én, megyéjének Kőtelek nevű községében, hol atyja birtokos volt. A megyei, szinházi és zenei élet sokat köszönhet neki. Tevékeny tagja volt a szinházat felépített Szolnoki Színpártoló Egyesületnek; elnöke az Orsz. M. Dalosszövetség X. kerületének; az Orsz. Sz.-Gellért-Egyesület művész-fővédője (a „Sz.-Gellért-fohászt" ő zenésítette meg) és más kulturális egyesületek tiszteletbeli tagja és elnöke; az orsz. irod. és művészeti kong-

resszusokon ő képviselte városát, megyéjét. Több ízben nagy sikerrel szerepelt a Zeneakadémia hangversenytermében s az ország nagyobb városaiban. Klasszikus darabok virtuóz, művészi előadásán kívül különösen magyar nótáival tünik fel. — Nejétől is, Bognár Margit zongoraművésznőtől, örökölte zenei tehetségét fiuk: László (sz. 1911 okt. 4.), kiváló gordonkás, a Dalosszövetség kerületi titkára, Szolnok kultúrális életének máris tényezője.

Vígh Károly, karmester, sz. 1846-ban, Pesten, megh. 1928 márc. 26-án, u. o. — 1863-ban Molnár Györgynél kezdte szinházi működését. 1866-67-telén Győrött, 1876 május havától Székesfehérvárott működött. (Itt a „Székesfejérvár" 1876 V. 16-iki száma szerint „Lustig" családi nevét V.-ra változtatta.) U. e. évtől 1889-ig Miskolcon találjuk. 1890 dec. havában nyugdíjazták. — (Nővére: Víg Róza, sz. Szilágyi Béláné, színésznő. L. o.)

Vígh Manci, színésznő, sz. 1896-ban, Budapesten. Szinpadra lépett 1914-ben, miután elvégezte a Színészegyesület iskoláját. Éveken át működött Nagyváradon, mint primadonna, 1918-ban a Városi Szinházhoz szerződött és sikerrel szerepelt a „Szép Saskia", „Marcsa katonája", „Lili bárónő", „Százszorszép", „Asszonykám" stb. darabokban. Közben játszott a Vígszinházban is, a „Kis grizett"-ben, 1920-ban megvált a Városi Szinháztól, de Sebestyén Géza igazgató újra visszaszerződtette és egyebek közt az „Egy éj Velencében" c. darabban aratott nagy sikert. Temperamentumos játéka, kellemes megjelenése, kulturált énektudása és tánc-készsége folytán szivesen látott vendége volt a többi fővárosi szinpadoknak is. 1926 márc. 2-án házasságra lépett Csortos Gyulával és azóta nevével ritkán találkozunk a szinlapokon.

Vig Miklós, színész, és szinházi titkár, sz. 1898 jul. 11-én. Boross Géza tanitványa volt. Tehetségét Gyárfás Dezső és Nyárai Antal fedezte fel. Rácz Vilmos egyik nyári szinházi vállalkozásánál kezdte első szerződését, csakhamar a Teréz-köruti Intim Kabaréhoz került, ahol mint szólista nagy népszerüségre tett szert. Jelenleg a Magyar Szinház titkára, miután ilyen minőségben több fővárosi szinháznál fejtett ki a mai gazdasági viszonyokat megértő tevékenységet. A Rádió kedvelt énekese, ahol közvetlen előadóművészete egyre több hivet szerez neki, annyira, hogy már külföldi szerződéseket is kötött grammofonéneklésre.

Víg özvegy, operett 3 felv. Irták: Leon Viktor és Stein Leo. Zen. szerz. Lehár Ferenc. Ford. Mérei Adolf. Bem. 1906 nov. 27. Magyar Szinház. Szereplők: Zéta Mirko — Papír Sándor, Valencienne — Mérei Erna, Danilo — Ráthonyi Ákos, Glavari Hanna — Turchányi Olga, Olga — Szentgyörgyi Márta, Pricsics — Marosi, Praskovia — Örley Flóra, Nyegus — Boross Endre, Rosillon — B. Szabó József, Kromov — Kővári. — 100-adszor: 1907 márc. 6-án, Szoyer Ilonka felléptével, 150-edszer: 1907 ápr. 19-én, 200-adszor: 1907 máj. 31-én adták. — 1907 okt. 11-én a Király Szinház is műsorába iktatta. Főszereplők: Zéta — Papír Sándor, Valencienne — T. Harmath Ilona, Danilo — Ráthonyi Ákos, Hanna — Fedák Sári, Rosillon — Környei Béla, Nyegus — Boross Endre,. A Budai Szinkörben (Krecsányi Ignácnál) 1908 május 10-én került szinre. — A Városi Szinházban Lehár Ferenc 60. éves születésnapja alkalmából bem. 1930 máj. 10-én. Főszereplők voltak: Zéta — Ferenczy Károly, Valencienne — Kovács Ilonka, Danilo — Kertész Gábor, Hanna — Honthy Hanna, Rosillon — Szedő Miklós. Londonban: 1907 jun. 8-án adták először. — Párizsban: 1903 ápr. 29-én mutatták be a Thèâtre Apollon-ban, ahol 1913 aug. havában ezredszer adták. — Hamburgban: 1906 nov. havában 250-ik, míg — Bécsben: az An der Wien-ben 1907 jan. 11-én 300-ik előadása volt. — Berlinben: a Theater des Westens-ben 1907 dec. 10-én 400-adszor játszották.

Vígszinház. Budapesten, a Lipót-körút 14. sz. a. 1896 máj. 1-én nyílt meg, gr.

Keglevich István intendánssága és Ditrói Mór igazgatása alatt. Építette Fellner és Hellmer bécsi cég. A megnyitó előadást Barna Izsó ünnepi zenéje vezette be, ezt követte Kozma Andor prológusa, melyben Lenkei Hedvig képviselte a víg szellemet, Gál Gyula volt Plautus, Balassa Jenő: Moliére és Beregi Oszkár: Kisfaludy Károly. Ez után Jókai „Barangók", c. vígjátéka került szinre.

A jobbára vidéki neves színészekből alakult társulat tagjai a következők voltak: Alpár Irén, Biró Gizella, Delli Emma, Haraszthy Hermin, Hunyady Margit, Kalmár Piroska, Kész Rózsi, Lánczy Ilka, Nikó Lina, Pécsi Paula, Szép Olga, Sipos Etel, Szilasi Rózsi, Balassa Jenő, Beregi Oszkár, Fenyvesi Emil, Gál Gyula, Góth Sándor, Gyöngyi Izsó, Hegedűs Gyula, Kazaliczky Antal, Magyari János, Mátray B. Béla, Molnár László, Pintér Imre, Ráthonyi Ákos, Szathmáry Árpád, Szerémy Zoltán, Sziklai Kornél és Tapolczai Dezső. — Az első előadásig a Vígszinház munkájában a fentieken kívül dr. Silberstein Ötvös Adolf, dr. Váradi Antal, Fekete József, Szécsi Ferenc és Faludi Gábor vettek tevékeny részt. A szinház első dramaturgja dr. Szécsi Ferenc, a későbbi időkben Faludi Miklós és Faludi Sándor; az első titkár Heltai Jenő, majd dr. Komor Gyula; első súgó Czeglédy Andor; első ügyelő Váradi Albert és az első főpénztáros Makróczy János volt. 1896 máj. 4-én az „Az államtitkár úr" c. bohózattal indult el azután a Vígszinház sikereinek rózsás útjára. Május 6-án Ferenc József király is jelen volt ezen az előadáson és Széll Kálmánnak a szinházról így nyilatkozott: „Nagyon megvoltam elégedve, a szinház igen szép és az előadás is jó." — A szinház megalakulása ez időben összeesett a szinműirodalom fellendülésével, Európa társadalmi forrongásában született uj dráma fejlődésével. A V. uj iskolát teremtett, uj szini kultúrát honosított meg, megteremtette a naturális szinjátszást, uj hajlékot adott iróinknak, színészeinknek és évtizedek alatt odafejlődött, hogy ma már méltón helyet foglal bármely külföldi szinházi centrum mellett. A vígjátéki stílusnak, az u. n. modern szinjátszásnak a V. a fundamentuma. A legkiválóbb színészgárda tehetsége e szinpadon izmosodott meg, itt mutatta be kiváló szervező képességét a kolozsváriak büszkesége, Ditrói Mór, akinek neve szorosan összefügg a Vígszinház multjával, dicsőségével, az uj szinpadi játékstílus megteremtésével. Az adminisztrativ igazgató Faludi Gábor volt, mellette dolgozott Wister Ernő is. 1906 máj. 1-én a szinház megülte tizéves, majd 1911 máj. 1-én 15 éves fennállása jubileumát, majd 1926 máj. 1-én megüli 30 éves jubileumát. — Az 1000-ik előadása 1899 III. 22-én zajlott le; ekkor „Dr. Pepi" c. vígjáték került szinre: Góth, Kalmár Piroska, Gyöngyi, Haraszthy Hermin, Szerémy, Balassa, Nikó Lina, Tapolczai és Hettyey Arankával; ezt követte a „Hajnali vendég" c. 1 felvonásos vígjáték Delli Emmával és Hegedüs Gyulával. — 1902 jan. 1-től száz estén magyar darabokból álló ciklust rendezett a szinház. — Nevezetesebb vendégszereplői: Novelli, Zacconi, Salvini, Réjane, Sorma, Yvette Guilbert, Tina di Lorenzo, Brahm, Reinhardt, Paul Wegener stb. Első délutáni előadása 1896 október 18-án volt, mely alkalommal Beöthy László „Béni bácsi" című bohózata került szinre. Első éjjeli előadását 1919 XII. 31-én tartotta meg. (A zsába). 1922 február 18-tól kezdve (Csodagyermek) többször játszott éjszaka.

Szinjátszásunk legkiválóbb értékei itt nőttek nagyra: Hegedüs Gyula, Fenyvesi Emil, Tanay Frigyes, Góth Sándor, Szerémy Zoltán, Balassa Jenő, Csortos Gyula, Lukács Pál, Kertész Dezső, Vendrey Ferenc stb, a nők közül: Nikó Lina, Delli Emma, Varsányi Irén, G. Kertész Ella, Gombaszögi Frida, Makay Margit, Haraszthy Hermin, Kende Paula, Balla Mariska, stb.

Kitünő epizódisták: Sarkadi Aladár, Bárdi Ödön, Tapolczai Dezső, Győző Lajos, Pártos Gusztáv, Szilágyi Vilmos stb. stb. Ujabban: Fenyő Emil, Zátony Kálmán, Fenyő Aladár, Peti Sándor, Makláry Zoltán, Szeghő Endre stb. Utóbbi években vezető színészei a fentieken kívül Törzs Jenő, Somlay Artur, Rajnai Gábor, Kürti József, Titkos Ilona, Gaál

Franciska, stb. — A műszaki személyzet közül a legtöbb ideig Grunner Ede, Tóth János, Herczeg József, Klein Jenő, stb. működött a szinháznál. Több mint harminc éve pénztáros Varga Sándor. 1920 év óta a nyári hónapokban többször rendezett operettet, zenés darabot, a saját társulatának és vendégszereplő primadonnák felléptével (Fedák Sári, Kosáry Emmy, Vígh Manci, Titkos Ilona). — A külföldi export tekintetében innen indultak világhódító utjaira a következő szerzők darabjai: Molnár Ferenc, Herczeg Ferenc, Heltai Jenő, Lengyel Menyhért, Fodor László, Szenes Béla, stb. darabjai. Faludi Gábor igazgatta legtovább a Vígszinházat; nagyon sok írót avatott fel szerzővé és sok darab a V. előadásával kezdte meg európai és amerikai karrierjét; keze alatt nagyon sok színész fejlődött ki a magyar szinjátszás halhatatlan büszkeségévé. — 1920 október 11-én Ben Blumenthal amerikai szinigazgató vette meg a V.-at, aki aztán 1921 III. 17-én, Faludi Gábor visszavonulásával, átvette a szinház vezetését. Művészeti igazgató Jób Dániel, míg adminisztrativ igazgató Roboz Imre. — A szinház gazdasági igazgatójául később Wister Ernő gazdasági főnököt nevezték ki, aki ebben a tisztében is értékes szolgálatot tett a szinháznak. 1929-ben bekövetkezett halála után Gábor Dezső vette át az ügykörét. Komor Gyula dr. több mint harminc éve titkára, ujabban címz. igazgatója a V.-nak. — Harmincöt éve áll már a V. a magyar kultúra szolgálatában. Jöhettek szinházválságok, gazdasági krizisek: európai nivóját sohasem sülyesztette le a pongyolaság, a művészietlenség köznapi medrébe, ami azt is bizonyítja, hogy vezetői mindenkoron elsőrangú szinházi szakemberek voltak és azok ma is. Harmincöt évvel ezelőtt felépült Thália temploma szilárdan áll a rettenetes válságban, mint kőszikla a tenger közepén. Alkotóik szelleme, gondolata, verejtékes küzdelme és idealizmusából ez a terebélyes fa nőtt ki a magyar szinjátszás, a magyar kultúra, a művészet és irodalom örömére és dicsőségére.

(Zólyomi Jenő.)

Vígszinház szinészıskolája 1897 szeptemberében nyilt meg. Igazgatója: Ditrói Mór, titkára: Rónaszéki Gusztáv, tanárai: Mátray B. Béla, Gál Gyula, Kún László, Mazzantini Lajos, Geiger Jakab, dr. Incze Henrik, dr. Marton Adolf, Balassa Jenő és Bárdossy Irén voltak. A V. 1903 június végén megszünt és 1904 szeptemberében Ditrói Mór és Molnár László kezdeményezésére „Országos Szinészegyesület Szinészképző iskolája" címen nyilt meg. (L. o.)

Vihar, szinmű 4 felv. Irta: Shakespeare. Ford. Szász Károly. Bem. 1874 aug. 6-án, a Nemzeti Szinházban. Szereposztása: Alonzo — Komáromi Alajos, Sebastiano — Kőrösmezey Gusztáv, Prospero — Pintér Sándor, Antonio — Bercsényi Béla, Ferdinand — Nagy Imre, Caliban — Szigeti Imre, Kurjancs — Ujházi Ede, Hörpencs — Vizváry Gyula, Miranda — Helvey Laura, Ariel — Molnárné, Ceres — Niczkyné. — Ujabban Babits Mihály fordította le.

Vikiszaly Amália. (Lásd: Debreceni szinjátszó társaságok címszónál.)

Világháború (1914—18.). „Szinész!" — „Komédiás!" — aláhuzottan és gúnyosan szokás e szavakat kimondani, valahányszor komoly helyzetben, komoly feladatok elvégzésére férfiak kellenek. Pedig nincs igazuk a gunyolódóknak. Ahányszor még a haza bajban volt, a magyar szinész élete árán is kész volt megvédeni. Az elsők között jelentkezett a honvédzászlók alá, midőn Petőfi „Talpra, magyar!"-ja elhangzott és a világháborúban is pazarul hullajtotta vérét a szegény ripacs azok helyett is, akik — kedvezőbb körülmények közt élvén — idehaza maradhattak. És hányan szenvedték át a rabság rettenetes éveit és soha nem szünő lelkesedéssel építettek szinpadot még ott is a magyar szó és magyar dal részére, melyeknek halhatalan erejével uj lelket öntöttek csüggedő honfitársaiba . . .! Most, amikor már csak az elhagyott lövészárkok kusza labirintusai maradtak meg imittamott a rettenetes vész emlék gyanánt, legyen szabad a krónikásnak seregszem-

lét tartani azok fölött, akik ott voltak, ahol a halált osztogatták . . . Hadd beszéljünk azokról a „komédiásokról", akik minden sablonos gunyolódás ellenére a nagy vérzivatarban férfiak voltak, erős öklü és kemény szivü férfiak, hadd beszéljünk azokról, akik ifjuságuknak napsugaras éveit, férfikoruknak leszürt komolyságát nemesen és bátran odaajándékozták Marsnak, akinek nyomában mindig ott lovagol hűbérese, a Mors . . .! És végül hadd irjuk fel azoknak a nevét, akik Galicia meszes gödreiben, Doberdo haragos sziklái között, az orosz végtelen hómezők alatt és szerte a világ négy táján alusszák a megszenvedett magyar hősök örök álmát . . . „Komédiások"-ról lesz szó, akiknek arcán masztix helyett a szenvedés ragasztott zilált szakállt és képükre nem a festék, hanem sok álmatlan és halálszagu éjszaka rajzolta a barázdákat . . . Magyar színészek nevei sorakoznak itt, akik közül nem egy ott a messzeségben, távol megszokott közönségétől játszotta el a tragédia haláljelenetét, amelyre ez egyszer taps nélkül zuhant le a „Vég" kortinája. (Thury Elemér.)

*

A világháború égésének előrevetett árnyéka a szinházi világban is nagy nyugtalanságot idézett elő. Már a sarajevoi gyilkosság után elrendelt országos gyász is több napi kényszerszünetet jelentett a legtöbb vidéki társulatnak, 1914 julius havában pedig a társulatok nagy része nyári szünetet tartott. Teljes lett a bizonytalanság, mikor megtörtént a hadüzenet. Az igazgatók megijedtek, hogy a behivások erősen megtizedelik tagjaikat és hogy a közönség elmarad a szinházból. A legtöbb igazgató élt a szerződésbontó háborús klauzulával és augusztus elején beszüntette előadásait. A fővárosban Beöthy László körlevéllel szüntette meg szinházi üzemét. Az Opera és a Nemzeti Szinház egyelőre ki sem nyitotta kapuit. Az Országos Szinészegyesület felszólította tagjait, hogy előrelátással igyekezzenek elhelyezkedni a privát pályákon, a miért több szinész beállt villamoskalauznak. Csak Erdélyi Miklós nagyváradi igazgató játszott tovább társulatával, őt követte Szendrey Mihály, Hódmezővásárhelyen. Mégis a legtöbb társulat beszüntette működését. A kaposvári szinházból hadi-kórház lett. Dr. Janovics Jenő és Polgár Károly kivételével az összes többi igazgatók felbontották a tagjaikkal kötött szerződéseket. A társadalom, hatóságok és egyesek siettek a kenyér nélkül maradt szinészek segítségére. Igy a székesfehérvári városi tanács az igazgató kaucióját osztotta szét a szerződésnélkül maradt tagok közt, a New York-kávéház akkori tulajdonosai készséggel adakoztak és a szerződésnélküli szinészek csoportokba állva a jobb kávéházakban és vendéglőkben tartottak alkalmi előadásokat. Aug. 18-tól a Király- és a Magyar Szinház személyzete konzorcionális alapon bemutatta Pásztor Árpád „Ferenc József azt üzente" c. alkalmi darabját, esténként két előadásban. A többi fővárosi és vidéki szinház is megnyitotta kapuit előbb mérsékelt helyárak mellett. Aug. 22-én nyilt a Medgyaszay Kabaré. Aug. 25-én a Vígszinház nyitott Heltai Jenő „Akik itthon maradtak" c. alkalmi darabjával. Aug. 30-án a vidéki szinigazgatók elhatározták, hogy konzorcionális alapon folytatják a működést és ily alapon lassanként valamennyi társulat megkezdte a játékot. Szept. 17-én a Kultuszminisztérium is felbontotta az állami szinházak tagjaival kötött szerződéseket és az igazgatóságokat ujabb redukált fizetések melletti szerződések megkötésére utasította. Igy redukálta tagjainak fizetését a Vígszinház is. Ugy a fővárosban, mint a vidéken nagy részt hazafias, háborús alkalmi darabok igyekeztek a közönséget a szinházba vonzani. Közben a szinészek a hadijótékonyságot is szolgálják, az Operaház balettkara hósapkát köt, a szinészek állandóan szerepelnek a hadijótékonyság javára tartott előadásokon és a hadi-kórházakban szórakoztatják a harctér első sebesültjeit. Dec. 16-án a Király- és a Magyar Szinházban is megszünik a konzorcium és redukált feltételekkel a régi szerződések lépnek érvénybe. 1915 jan. 10-ike körül a tömeges behivások folytán érezhetővé válik a vidéki szinészetnél a férfihiány, a mivel az itthonmaradt szinészek részére u. n.

konjunktúra veszi kezdetét. 1915 jan. 28-án a „Szigetvári vértanuk"-kal ujra megnyílik a Nemzeti Szinház és ez év márc. 21-én az Operaház is megnyitja kapuit. A háborús láz kihajtja az embereket a nyilvános helyiségekbe, a hol mindig ujabb és ujabb háborús hireket hallanak, az itthon-maradt férfiak megjavult kereseti lehetőségei, a hadiszállításokból keletkező nagyobb keresetek megteremtették a szinházakra is oly kedvező kiható háborús konjunktúrát, a melynek csak a harctérről hazaözönlő hősök elhelyezkedési küzdelme, a vesztes háború gazdasági krizise és a forradalmak vetettek véget oly alaposan, hogy annak következményeit és hatását (a rövid tőzsdei konjuktúrás időktől eltekintve) még ma is katasztrófálisan érzi az egész magyar szinészet.

Alábbiakban közöljük azoknak a magyar szinészeknek a névsorát, a kik a világháborúban résztvettek. Az adatok lehetnek egyes részeiben hiányosak, vagy tévesek, mert hivatalos adatok nem álltak rendelkezésünkre és tisztán a hirlapokra és más szerte található feljegyzésre, valamint személyes közlésekre voltunk utalva. Mégis megközelítőleg hű képét őriztük meg az utódok számára annak, hogy a világháború szinészete mily tömegekkel, mennyi hősiességgel és mennyi élet- és véráldozattal szolgálta a harctéren is a haza szent ügyét. Az előforduló rövidítések a következők: szds—százados, fhdgy—főhadnagy, hdgy—hadnagy, zls—zászlós, hadapr. j.—hadapródjelölt, őrm.—őrmester, számv. alt.—számvivő altiszt, szkvztő—szakaszvezető, tzds—tizedes, őrv.—őrvezető, e. é. önk.—egyéves önkéntes, t.—tartalékos, nflk—népfölkelő, tüz.—tüzér, husz.—huszár, honv.—honvéd, fogs.—fogságba esett, fro.—frontszolgálatos, seb.—megsebesült. Kitüntetéseknél: kat ÉK—II. o. katonai érdemkereszt, eSig. 2. 3.—ezüst Sigsignum laudis, AV—arany vitézségi érem, EV.—nagyezüst vitézségi érem, eV.—kis ezüst vitézségi érem, bV—bronz vitézségi érem, korAÉK.—koronás arany érdem kereszt, AÉK.—arany érdem kereszt, korEÉK.—koronás ezüst érdemkereszt, EÉK.—ezüst érdem-kereszt, vasÉK.-vas érdem-kereszt, némVK.—német vaskereszt, KárK.—Károly csapatkereszt, Seb.—Sebesülési érem, vörkerEÉ.—vöröskereszt ezüst érem, vörker.K.—vöröskereszt érdem-kereszt. A háborús emlékérmet nem tüntettük fel, mert az természetesen az összes felsoroltakat megilleti:

Aágh Endre, fhdgy, fro., Abay Gyula tzds, fro. vÉK., Abonyi Géza, — Abonyi Tivadar, hdgy. fro. bV. KárK. Seb., Ács József, szkvztő fro. EV. eV. bV. KárK., Ács Mihály, gyalogos, Ádám Pál, e. é. önk., Adorján Ödön, Ajtai Ödön, Alapi Nándor, hdgy, fro. Seb., Áldor Adolf, Áldory László, Allaga Géza, Antal Béla, Antal Lajos, fro. orosz fogs., ifj. Aradi Gerő, orosz fogs. megvakult, Aradi Jenő, fro. orosz fogs., Arányi József, e. é. önk. fro. KárK. Seb., Ardai Endre, e. é. önk. tizedes, megh. hadikórházban, Arnold Antal, Árnyai Antal, megh. hadikórházban, Asszonyi László, őrm. KorEÉK. VÉK, ifj. **Baghy Gyula**, fro. orosz fogs., Bakó Lajos, hdgy. fro. KárK. Seb., Bakó László, Baktai József, szkvztő, Balassa Ernő, e. é. önk., Balassa Imre, fhdgy. fro. Sig 2. ném VK., Balassa Sándor, Balázs Bálint, nflk., Balázs B. István, Bálint Béla, e. é. önk. frontszinész, Bálint Mihály, fro. eV. bV. Seb., Baló Elemér, fro. e. é. önk. őrv. KárK, Balogh Antal, őrv. Balogh Béla, Balogh Lajos, Balogh Sándor, Bán Tivadar, fro. hősi halott. Bánhidy József, tzds, fro. vitéz Bánky Róbert fro. Bánó Imre, Barabás Károly, Baranyai Ferenc, Barcsy Rezső, fro. KárK. Bárdossy Pál, Barna Andor, őrm. fro. vÉK, brV. KárK. Barna B. József, fro. eV. Barna Lajos, gyalogos, fro. KárK. Baróti József, fhdgy, fro. orosz fogs. Sig. KárK. Seb. Baróti Rezső, hdgy. fro. Sig. KárK. Seb. Bársony István, Bartha István, szds, sebesült szállító vonatnál, korAÉK, vör.KerEÉ. porosz vör. ker. vasérem. Bartos Ernő, e. é. önk. Bartos Bartunek József, gyalogos, fro. orosz fogs. bV. KárK. Seb. Bátori Illés, fro. Battyáni Kálmán, id. Békeffy Lajos, ifj. Békeffy Lajos, honv. gyalogos fro. KárK. Seb. Békefi Róbert, II. o. vör. KerK. Békési József, tzds. fro. fogs. Békéssy Bacsúr Antal, e. é. önk.

szkvzető, Belinszky József, fro. hősi halott. Bellák Dezső, fro. féllábát vesztette, Bende László, hdgy. fro. eV2. bV. KárK. Beöthy László, husz. örm. Beöthy Zoltán, husz. zls. Bérczi Jenő, Beregi Gyula, Beregi Oszkár, fhdgy, dr. Beregi Sándor, Berengh József, vÉK. Berényi Gábor hdpr.j. őrm. Berg Ottó tüzér hdgy. fro. vitéz Bévárdy József, népf. fhdgy. Sig. EV. KárK. Bihar Sándor, fro. hősi halott. Bihari Alajos, Bihari László, fhdgy. fro. KárK. Seb. Binder Károly, e. é. önk. fro. Seb. Biró Géza, tzds. Biró Tivadar, tzds, fro. eV. bV. KárK. Blázsi István, kat. detektiv. Boda Ferenc, Bodnár Ferenc, őrv. fro. eV. bV. KárK. Bodnár Jenő, fro. orosz fogs. Bodor Imre, fro. KárK. vör. KerK. Bogyó Zsigmond, zszls. fro. hősi halott. Bokor Győző, szkvztő, fro. bV. vÉK. KárK. Boldizsár Andor, önk. fro. hősi halott. Bombai Gusztáv, távir, szkvztő. Bónyi József, őrv. fro. eV. bV. KárK. Boócz Lajos (Köpeczi), fhdgy, fro. EV. Seb. Borai Lajos, fhdgy. fro. bV. KárK. Seb. Boross Emil, hdgy. fro. hősi halott. Boross József, fro. KárK. Seb. Boross Mihály, Borsódy Mihály, tüzér, Borsos Miklós, Böszörményi Béla, Brádi Andor, Brenner Lajos, hdgy, Buda Dénes, Budai Imre, npflk. tzds. fro. Seb. Budai Sándor gyalogos. Burányi Ferenc, Cathry Ferenc, Csapó Jenő, hdapr. őrm. fro. a színészet első hősi halottja. Csatád Béla, hadapr. Csaszny Valér, a Színészegyesület tisztviselője, ny. tábornok, pozsonyi katonai parancsnok helyettes, Fer. József. rend. tiszti Ker. Kat. érd. ker. EV. stb. Csányi Mátyás, tiszthelyettes, Csányi Petrán Gyula, fro. Császár Gyula, őrv. Császár Sándor, Cseh Ferenc, Cseh Iván, Cselle Lajos, tüz. hdgy. Sig. eV. bV. KárK. Csepreghy Lajos, Cser Gyula, Cserny Béla, zls. fro. orosz fogs. Cséry József, fro. hősi halott. Cséry Lajos, fro. hősi halott. Csiszár Sándor, tzds, fro. eV. KárK. Seb. Csiszér Arthur, kórházparancsnok. Csóka József, Csomafáy Sándor, fro. orosz. fogs. Csőregh Jenő, szkvztő. Czaghány (Fleyer) Dezső, tzds. fro. bV. KárK. Seb. Czakó Béla, hdgy. eV. KárK. Seb. Czakó Károly, orosz fogs. Czakó Pál, tüz. fhdgy, fro, orosz fogs., Cziglán István, hősi halott; Czobor Ernő, fhdgy. fro. Czobor Gyula, fro. hősi halott. Czuczor István, fro. orosz fogs. ott meghalt. dr. Dalnoki Viktor, ezredorvos, korAÉK. porosz vör. ker. ÉK. Danis Jenő, Dányi János, őrv., törzsőrm. Darvas Ernő, fro. bV. Dávid Mihály hdgy. fro. Dayka Balázs, Deák Ferenc, hdgy. Deák Kornél. önk. fro. Deák Lőrinc, Dénes Jenő, fro. bV.KárK. Derecskey Péter. Deréki János, tzds. fro. súlyosan megsebesült. ifj. Déry Béla, Déry János, npflk. szkvztő. Dési Jenő, Dévényi Géza, Dévényi János, Dezsőfi László, zls. fro. EV. eV. Seb. Diskai József, fhdgy, fro. Sig2 KárK. Ditrói József, ifj. Ditrói Mór, Doby Ferenc, fro. olasz fogságban meghalt. Dobos László, fro. hősi halott, Dobosi Ármin, gyalogos, fro., Dombay Mihály, hdgy, 60 éves korában ment katonának. Domokos Róbert, tzds. megh. kat. kórházban. Donáth Ede, hdgy. Donáth Jenő, e. é. önk. szkvezető. fro. KárK. Donáth Lajos, Dormann Andor, szkvztő. Dózsa István, szkvzt. fro. Egyházy János, fro. orosz fogs. Endrey Gyula. Enyedi Imre, tzds. fro. orosz fogs. Előry Pordán Béla, id. Előry Pordán Lajos. Erdélyi Rezső, őrm. eÉK. Erdélyi Sándor, tzds. fro., Erdődy Elemér, Erdős Fülöp, szkvezető, fro. eV. bV. KárK. Sebesült. Erdős Hugó, őrv. fro. eV. bV. vör. ker. br. É. Erkel Béla, fhdgy, fro. Sig. EV. KárK. Seb. Erős József, Erős (Éberl) Béla, Erős Bertalan Gyula, fro. hősi halott. Erőskövy János, Éliás Gyula e. é. önk. Érczkövy Károly dr. Faludi Jenő, szds. Faludi Károly, őrm. fro. eV. bV. KárK. Faludi Sándor, szds. Falussy István, Faragó Dezső, tzds. fro. eV. bV. KárK. Seb. Farkas Ágoston, dr. Farkas Ferenc, szds. fro. Sig. KorAÉK. Fábián Mihály, hdgy. fro. AÉK. korEÉK. bV. KárK. Fáncsy Tamás, Fehér Gyula, tzds. Fehér Tivadar, ifj. Fehérváry József, Fekete Béla, szkvztő. fro. EV. Fekete Ferenc, Fekete Jenő, Fekete József, Fekete Lajos, fro. hősi halott. Fekete László, Fekete Mihály, Feleky Gábor, Fenyvesi Gyula, Ferenczi István, Ferenczi Lipót, Ferenczy Károly, hdgy. Fischer Károly, Fodor Lajos, tüz. hdgy. Fonyó Hugó, Forgács Jenő, önk. fro.

Forrai Gábor, fro. Fóthi F. Károly, Földes Dezső, őrm. Földes Imre, Földes István, Földes Mihály, zls. Földessy Vilmos, fhdgy. fro. Sig 2. EV. eV. KárK. Földényi László, zls. fro. eV. orosz fogs. Földvári (Feith) Gyula, tüzér. fro. bV. KárK. Földváry Sándor, tüzmester, fro. bV. KárK. Friedmann Vilmos, Füzes István, Gaál Béla, fhdgy. fro. Sig. eV. KárK. bolgár vör. Ker. Gabányi Jenő, 1918-ban öngyilkos lett. dr. Gál Dezső, Galambos Elemér, Galantai Zoltán, Galetta Ferenc, Galgóczi Lajos, e. é. önk. fro. Gálosi Zoltán, tüzértiszt. fro. Garai Béla, Garami Sándor, őrm. fro. vitéz Garamszeghy Géczy Sándor, hdgy, fro. orosz fogs. az első színész-vitéz. Gáthy Kálmán, Garas Márton, Gazdácska Lajos, önk. szkvztő. Gábor Ernő, fro. orosz fogs. Gedő Gusztáv, hdgy. fro. hősi halott. Gellért Armand, szkvezető. Gellért Lajos, önk. Gere Zsigmond, fhdgy. fro. Sig. EV. Gergely Lajos, Gerő Jakab, Gerő János, Gerő Sándor, Gerzsó Pécsi Lajos, tzds, fro. Gózon Gyula, Gróf László, e. é. önk. hdapr. j. őrm. orosz fogs. Gulyás Menyhért, Gyarmati Géza, Gyárfás Dénes, Gyenis Ede, fro. Gyöngyi László, Gyöngyösi Károly, Györgyi Antal, az Orsz. Színészegyesület tisztviselője, npfk. hdgy. fro. orosz. fogs. EV. eV. bV. KárK. Györgyi Károly, Győri Gyula, Gyulai Géza, Gyulai József, tzds. fro. KárK. Haischinek Rezső, Hajagos Károly, önk. őrm. Hajdu Zoltán, npflk. fhdgy. fro. eV. bV. Kárk. Seb. Hajdutska László, honv. tüz. hdgy. fro. Hajnal György, npflk. fro. orosz fogs. Hajós Károly, npflk. hdgy. fro. bV. KárK. vör. ker. ÉK. Halász Alfréd, hdapr. őrm. fro. frontszinész. Halmai Béla, Halmai Sándor, Halmay Tibor, fhdgy. fro. Halmi Jenő, npflk. fhdgy. fro. ifj. Halmi Jenő, önk. Halmi Lajos, fhdgy. Halmos János, őrv. fro. Hamvai Jenő, szkvztő, fro. Hamvas János, Harsányi József, táb. csendőrőrm. Harsányi Miklós, Harsányi Rezső, Havas Imre, Havas (Hemerka) Gyula, Havas Rezső, Havas Sándor, szkvztő. Hegedüs Tibor, Heltai Aladár, Heltai Andor, zls. fro. orosz fogs. Heltai Árpád, fro. Hemző Lajos, fro. hősi halott. Hermann Tamás, Heves Béla, Hevesi Miklós, dr. Hevesi Sándor, Hidasi Kálmán, Hódy Sándor, Horváth Gyula, fro. orosz fogs. Horváth István, fro. orosz fogs. Horváth Kálmán, vÉK. Horváth Sándor, önk. fro. dr. Hosszú Zoltán, hdgy. fro. bV. KárK. Hunyadi Emil, Huszár Károly, Hutyra Viktor, Ihász Lajos, e. é. önk., vitéz Imrey Mihály, fro. Inke Rezső, tzds. fro. súlyosan sebesült. Intődy Oszkár, fro. hősi halott. Iványi Antal, Iványi Dezső, őrm. frontszinész. Iványi László, vártüzér, török félhold. fro. Iványi Sándor, Iványos Miklós, szkvztő, vitéz Jakabffy Dezső, hdgy. fro. AV. II. o. vör. ker. EÉ. Jatzkó Rezső, zls. Jáki Dezső, fhdgy. Jámbor György, Jászkürthy Ferenc, fro. hősi halott. Jávor Alfréd, önk. Jávor Antal, Jenei Ferenc, hdapr. Jobbay József, Juhász Dezső, hdapr. jel. Juhász József, Justh Gyula, önk. örm. fro. Kabók Győző, nflk. hdgy. Kabos Gyula, Kabos László, fro. orosz fogs. Kalmár Béla, Kalmár József, Kallós Béla, fro. Kallós József, II. o. számv. alt. Kalotay László, Kaposi János, fro. hősi halott. Kapronczai Gyula, Kardos Ferenc, Kasza János, Káldor Dezső, trén. őrm. Kállai Gyula, Kállai Károly, tzds. Kálni István, fro. hősi halott. Károlyi János, őrv. Kelemen Ferenc, Kelemen Lajos, zls. fro. eV. KárK. Seb. Kelemen Lajos, tüzér fhdgy. fro. Kelen Emil, Keller István, Kellér Gyula, hdapr. jel. Kertész Lajos, Kertész Mihály, Kertész Sándor, Kertész Zsigmond, dr. Kesztler Ede, szds. fro. III. o. ker. ÉK. Sig. 2. Kispál Károly, Kispálfi János, Kiss Árpád, Kiss Ferenc, Kiss Gyula, önk. Kiss Imre Sándor, háborúban eltünt, hősi halott, Kiss Nándor, Klaniczay Gyula, fhdgy. fro. sebesült. Kmetty Lajos, szkvzető, fro. KárK. Koltai Jenő, Koltai Lajos, Komáromi Pál, hdapr. Komor Vilmos, fro. EV. eV. bV. KárK. Seb. Koncz Mihály, e. é. önk. hadapr. jel. fro. sebesült. Kondor Miklós, tűzmester, fro. EV. eV. KárK. Kormos Ferenc, fro. sebesült. Kormos Lipót, tzds. fro. Koós Károly, fro. hősi halott, Koós Tibor, fro. hősi halott. Kornai Sándor, Kostaly Gábor, gyalogos, fro. bV. KárK. Seb. Kottler Manó, B. Kovács Andor, őrm. fro. EV. eV. bV. KárK. Kovács Ernő, repü-

lő, Kovács Ferenc, t. őrv. fro. Sz. Kovács Gyula, npflk. őrm. Kovács Imre, szkvztő, fro. Kovács Tibor, önk. Kozma Gyula, Körmendy Árpád szkvztő, fro. eV. bV. Körner Rezső, Krasznai Elek, őrm. fro. EV. Krisztinkovich Imre, zls. fro. EV. hősi halott. Kriener Jenő, npflk. fhdgy. fro. Sig. hősi halott. Kubinszky Viktor, fővadász, Kún Dezső. tzds. fro. orosz fogs. Kún (Környei) Sándor, fro. orosz fogs. Kürthy György, fhdgy. Ladíszlay József, tüzér npflk. tizedes. Lakatos Sándor, Lantos Ferenc, Lándori Gyula, Lángh Gyula, hdapr. jel. László Imre, tart. tiszt. László Tivadar, Lászlófi Gyula, Lebeda Géza, Lendvai Ferenc, hdgy. fro. Sig. bV. KárK. Lengyel József, tiszt. fro. orosz fogs. Lengyel Vilmos, hdgy. Lenkei György ifj. fro. hősi halott, Leopold Gyula szds. fro. III. o. kat. ÉK. Leszkay András, huszárfhdgy. Légrády Pál, őrv. Lévai Elemér, fro. hősi halott. Lévai Pál. Ligeti Aladár fro. bV. KárK. Seb. frontszinész. Ligeti Lajos, Lilich Miklós, Liptai Lajos, fro. hősi halott. Lontay István, önk. szkvztő. fro. bV. KárK. angol fogs. Lónyai Oszkár, Lóránd Lajos, Lóránd Vilmos, hdgy. fro. EV. eV. bV. 2.KárK.Seb.német vaskereszt. Losonczy Zoltán, őrm. fro. Lugosi Béla, Lugosi Dániel, Lukács Lipót, Madas István, Magas Béla, Magasházy János, altiszt, fro. Magyari Dezső, Magyari Lajos, tzds. Magyaródi János, Majthényi László, Makai Elemér, Maklári Zoltán, fro. fogs. Mányoki Emil fro. hősi halott. Marosffy Lajos, őrv. fro. kat. kórházban halt meg. Marosi Géza, őrm. Marosi Henrik, fro. hősi halott. Marosi M. Géza, Matolcsi Béla, Mazor Ferenc, Márkus Alfréd, Márkus János, Máthé Gyula, Máthé Sándor, frontszinész.Mátrai Ernő, Mátrai (Maczonkay) József, fro. olasz fogs. Medgyaszai József, Medgyesi József, Mezei Andor, szkvztő. Mészáros István, gyalogos, Mészáros Sándor László,hdgy. fro. orosz fogs. Mihályfi Béla, t. fhdgy. Mihályi Ernő, önk. szkvztő, Mihályi Károly, tzds. fro. orosz fogs. Mihó László, zls. I. o. számvivő, kor. EÉK. Miklós Ferenc, Miklós György, gyalogos. Miklósy Gyula, Miklósy István, alhdgy. Miskey József, fro. orosz fogs. Molnár Antal, fro. orosz fogs. Molnár Gyula, honv. önk. Müller Mátyás, huszárszds. fro. orosz fogs. Sig. Nádasi Oszkár, Nádor Jenő, Nádor Mihály, fro. orosz fogs. Nádor Zsiga, Nagy Dániel, Nagy Gáspár, fro. hősi halott. D. Nagy Imre, huszár őrm. fro. Nagy Jenő, őrm. fro. eV. bV. KárK. Nagy N. Jenő, őrm. Nagy József, Nagy Kálmán, Nagy László, fro. orosz fogs. Nagy Pál, fhdgy, fro. e Sig. Sig. bV. KárK. Nagy Sándor, fhdgy. Nagypál Béla, önk. Sig. Négyessy Mátyás, Nógrády Sándor, Novotny Miklós, Nyárai Lajos, Nyárai Rezső, Nyikos Zsigmond, Nyúl Lajos, Ocskay Mihály, fhdgy, Olasz Lajos, őrm. Oláh Ferenc, fhdgy. fro. Sig. KárK. Seb. Orbán József, Ölvedy István, Pados Rezső, gyalogos, fro. orosz fogs. Paksi Sándor, Palotai Antal, Palotay Árpád, Papp István, Papp Mihály, honvéd, öngyilkos lett. Parlaghy Lajos, Paschali Viktor, Patat (Erdélyi) Leó, Pálfi Bertalan, Pártos Dezső, fro. Pásztor Béla, zls. fro. EV. eV. bV. Pataki Kálmán, Pázmán Ferenc frontszinész, Pázmándy Károly, tűzér. Pelsőczi László, Perényi Kálmán, Pethes Dezső, Petheő Attila, Pethő Pál, hdgy. Petrik József, fhdgy. Pintér Dezső, tzds. Pintér Lajos, meghalt a hadikórházban. Pintye Lajos, dr. Pogány Ferenc, hdgy. fro. orosz. fogs. Pogány Márkus, Polgár Rezső, Poór Miklós, e. é. önk. fro. Pribelszky Béla, Puskás Dániel, Radnai János, zls. Radó Sándor, II. o. számv. altiszt. fro. Radnóti Sándor, fro. orosz fogs. Radványi Dezső, kat. főszámvívő, Rajna Sándor, őrm. Rajnai Gábor, póttart. honv., Rábai Tivadar, fro. hősi halott. Rákosi Ferenc. Repkai Béla, Rédei Frigyes, szkvztő. Révész Jenő, őrv. Révész Manó, Réz József, Rogoz Imre, Rollkó József, Román Tivadar, Róna Zoltán, frontszinész. Rónai Géza, Rónai Sándor, szkvztő, orosz fogság, Rozgonyi István, Rózsa Jenő, Rózsahegyi Sándor, Rubinyi Tibor, Rucsek János, Saáry János, Sajgi Jenő, Sajó Vilmos, Salamon Béla, Salamon József, gyalogos, fro. KárK. Seb. Salai Károly, Salgó Andor, tengerész, Salgó Béla, Salgó Jenő, honv. tzds. fro. ballábát vesztette, szerb fogs. Sarkadi Gusztáv, Sarkadi Vilmos, Sarlai Béla,

hdgy, fro. eV. KárK. Sáfrány Vilmos, tzds. Sándor Ármin, szkvztő, Sándorfi Sándor, Sárosi Andor, fro. orosz fogs. Sárosi Mihály, fro. orosz fogs. Schottner Kamillo, őrm. Schulcz József, Schuster József, Sebesi László, hadapr. őrm. Selmeczy József, Semjén Rezső, fro. hősi halott. Sereghy Andor, hdgy. Simai István, fro. Siménfalvy Gyula, Siménfalvy Sándor, szolg. vez. őrm. fro. eV. bV. KárK. Simon Jenő, Sipos Zoltán, tzds. fro. a színészet 2-ik hősi halottja. Skultéty Béla, Solti Ernő, Sólyom Sándor, Somlár Mihály, Somlár Zsigmond, npflk. önk. fro. Somlyó József, Somogyi Béla, Somogyi Károly, tzds. fro. Sóskuti József, Steiner Jenő, Steinhardt Géza, Stella Gyula, hdgy. fro. vÉK. Stoll Béla, őrm. fro. eV. Sugár Károly, fhdgy. Sugár Károly, gyalogos, fro. orosz fogs. Sugár Lajos, Sugár Leó, fro. eV. orosz fogs. Süveges János, Szabadkai József, M. Szabó Dániel, B. Szabó Dávid, B. Szabó Gábor, fro. hősi halott. Szabó Gyula, Szabó Jenő, Szabó Lajos, Szabolcsi Ignác, tüz. őrm. fro. EV. eV. bV. orosz fogs. Szakács Árpád, Szalay Antal, fro. félkarját vesztette, K. Szalay Gyula, Szalay Mihály, Szalay Zsigmond, Szalóki (Robitsek) Zoltán, zls. fro. hősi halott. Szappanos Dezső. Szántó Dezső. Szántó Gáspár, fhdgy. Szászhalmi József, fhdgy. Szemere Gy. hdgy. fro. EV. eV. bV. KárK. vör.Ker. EÉ. Szemerjai Tíbor, Szende Ferenc, Szendrei Imre, Szendrei István, Szentgály Jenő, Szentiványi Kálmán, Szepesi Ferenc, Szepesi Samu, gyalogos, Szerdahelyi Kálmán, Szerdahelyi Lajos, Szerémi János, Széchy Ferenc, altiszt, fro. KárK. Székely J. Gyula, hdgy. fro. orosz fogs. A. Székely Károly, fro. hősi halott. Székely Lajos, vÉK. Székely Rezső, Széki Ernő, hdgy. Széll József, fhdgy. fro. EV. eV. bV. KárK. Seb. 2. Szigeti Andor, hdgy. bV. Z. Szigethy Antal, Szigeti Gyula, B. Szigeti Jenő, Szikla Szilárd, Szilágyi Ernő, Szili Sándor, Szintay Nándor, fhdgy. Szirmai Vilmos, tzds. Szokolai Elemér, Szombathelyi Mihály, csend. szkvzető. Szombathy (Hosztinek) Nándor, őrm. fro. Szomori Miklós, fro. eV. Szőts András szds. Szőcs Vilmos, Szőke Gyula, Szöllősi Gyula, Szőreghy Gyula, tűzmester, fro. eV. Szőreghy János, gyalogos fro. ifj. Szücs László, Takács Ágoston, Talzon Ernő, Tanai Dezső, fro. hősi halott. Tanay Frigyes, husz. hdgy. fro. EV. KárK. Tarján Aladár, népf. zászlós. Tary Mihály, számv. altiszt. Tattler Béla, Tábori Imre, Táray Ferenc, hdgy. fro. Ternyei Lajos, npflk. őrm. meghalt a hadikórházban. Thuróczy Gyula, fro. súlyos sebesült. Thury Elemér, husz. szds. fro. Sig. EV. KárK. Seb. porosz Marien kereszt. Thuróczy Gyula, fro. súlyos sebesült. Tibor Dezső, Tihanyi Oszkár, Tihanyi Zoltán, Tirnovai Gyula, Tolnay József, Tompa Béla, e. é. önk. Tompa Kálmán, kórházvonat-parancsnok. Tompos József, szkvztő, dr. Torday Ottó, fro. Toroczkai Antal, Tóth Béla, fro. Tóth József, Tóvári Antal, Tóvári Béla, Török Sándor, Tubai Mihály, őrv. Turai Antal, Ujj Ferenc, Ujj L. Ujvári K. Ujvári Miklós, Unghváry Kálmán, fhdgy. Vas Jenő, hdapr. orosz fogs. Vákár Vilmos, önk. őrm. fro. Vándor Andor, Vándori B. Géza, fhdgy. fro. Sig. vitéz Végh Kálmán, fro. Vértes Mihály, fro. hősi halott, Zádor Dezső, fhdgy. II. o. vör. ker. É. török vör. félhold. Zátony Kálmán, hdgy. fro. angol és orosz fogs. Zemplényi Zoltán, Zentay Árpád, Zilahi János, Zilahy Gyula, frontszínész, Zilahy Lajos, honv. fro. seb. Zilahy Pál,, fhdgy. fro. frontsz. katÉK. ESig. Sig., eV. bV. KárK. Seb. Marianna K. vitéz Zitás Bertalan (valki), fhadgy, fro. EV. KárK. Seb. vör. ker. É. Marianum K. ném. táb. É. Zoltán László.

*

A magyar színészet hősi halottai az 1914—18. évi világháborúban: Ardai Endre (hadikórházban), Árnyai Károly (hadikórházban), Bágyoni Szabó Gábor, Bán Tivadar (hadikórházban), Barcsy Rezső (hadikórházban), Belinszky József, Bihar Sándor, Bogyó Zsigmond (hadikórházban), Boldizsár Andor, Boross Emil, Csapó Jenő, Cséry József, Cziglán István, Czobor Gyula, Czuczor István, Dobi Ferenc, Dobos László (olasz hadifogság-

ban), Domokos Róbert (hadikórházban), Erőss Bertalan Gyula, Fekete Lajos, Gedő Gusztáv, Hemző Lajos, Intődy Oszkár, Jászkürthy Ferenc, Kaposi János, Kálni István (olasz fogságban), Kiss Imre Sándor, Koós Károly, Koós Tibor, Kriener Jenő, Krisztinkovich Imre, ifj. Lenkei György, Lévai Elemér, Liptai Lajos, Marosffy Lajos (hadikórházban), Marosi Henrik, Mányoki Emil, Nagy Gáspár, Pintér Lajos (hadikórházban), Rábai Tivadar, Semjén Rezső, Sipos Zoltán, Szalóki Zoltán, A. Székely Károly, Tanai Dezső, Ternyei Lajos (hadikórházban), Vértes Mihály.

Dicső nevüket az Orsz. Színészegyesület székháza lépcsőházában, márványtáblán örökítette meg, melyet kegyeletes ünnepléssel avatott fel, 1926. március 30-án. (**Erődi Jenő** és dr. **Farkas Ferenc.**)

Világítás. A szinpadi világítás problémáját az ókorban nem ismerték. Abban az időben a szinielőadásokat kizárólag nappal tartották meg. Az állandó szinpadi világítást a középkori misztériumdrámáknál kezdték el használni, amikor a szinpad körül fáklyákat helyeztek el. Később gyertyákat, majd olajlámpákat használtak fáklya helyett, amit a XVIII. század végén felváltott a petróleum, majd az acetilén (carbid), és a gáz, végül a villanyvilágítás. Hazánkban még a XVIII. század végén és a XIX. század elején is csak faggyugyertyával világították meg a szinpadokat. Előadás alatt azután, ha pislogni kezdett a gyertya, egy szolga, vagy maga a színész is lekoppantotta a kiégett kanócot jelenése közben. A Nemzeti Szinházba 1838 március 19-én vezették be a légszesz-világítást. A nézőtér fénybeli elkülönítését már a Kelemen-korabeli első úttörők is ismerték, amit először takarékoskodásból alkalmaztak, majd belátták ennek nagyszerű hatását a színpadra. Azóta hazánkban is mindenütt előadás alatt a nézőtér homályban van, míg intenziven csak a szinpadot világítják meg. Az elektromos villanyvilágítás első idejében a fényhatások és a szinbeli átemenetek igen darabosak és rikitóan természetellenesek voltak. Ugynevezett hatásvilágításról (világítási effektusról) szó sem lehetett. Az úgynevezett lábvilágítást (rivalda) már az első időben ismerték (bablonka) és 2-3 olajmécsessel vagy gyertyával helyettesítették, amelyek elé takaró bádog-lemezeket helyeztek, hogy a fény ne zavarja a közönséget. A szuffita- (menynyezet) világítás az 1840-es években lett ismeretes hazánkban. Az előbb említett két világítási hatáson kívül a szinpadon kb. 1890 óta használják még a reflektorokat, (fényvetőtartályok) a neoncsöves oldalvilágításokat (ständer) és az elektromos rövidzárlatokat, (villám.) A reflektorok két részre oszthatók: izzó és ívlámpás készülékekre. Az utóbbiakat, ma már primitiv lokális kezelésük miatt, nem igen használják nagyobb szinházaknál. A modern szinházaknál az összes világítási hatásokat az u. n. világítási fülkéből irányítják, ahova a különböző szabályzó, ellenálló és elosztó készülékekkel összpontosítják az összes vezetékeket. A villanyvezeték, a rövidzárlatok és az esetleges tűz elkerülése végett, a szinpadon mindenütt kábelekbe vannak burkolva. A reflektorok elé különböző szines zselatin lemezeket helyeznek előírt szinekben, amelyekkel azután keverik a fényhatásokat. E reflektorok fényét ujabban az u. n. irisz-lencsékkel tudják egy helyre koncentrálva összehúzni, illetve szétárasztani. Ismeretesek a szinpadon még a világítócsatornák, amelyeket a szin padozatára fektetve a díszletek megvilágítására használnak, továbbá a horizont-világítás és a nézőtéri reflektor világítás. Legujabban azonban pl. autólámpákkal is világitanak egyes szinházakban. (Uj Szinház.) A szinpadi világítás egy másik válfaja a vetítés. Ez ugyancsak két részre osztható: egyszerű és objektív (lencsés) vetítésekre. Az egyszerű vetítéseknél ismerjük az áttetsző (szines üvegen vagy zselatinon keresztül vetített) és az árnyékolt (a fényforrás előtt nincs áttetsző anyag) vetitést. De mindegyike lehet álló és mozgó is. Az

objektív vetítéseknél a lencse elé fényképlemezeket vagy filmet helyezünk. Az ilyen vetitések lehetnek közvetlenek és közvetettek. A vetítés még lehet állólencsés (diapozitiv) rendszerű és mozgólencsés rendszerű is. Ezeket felhő, vizesés, hullám és egyéb hatásoknál használják, míg az utóbbit vagy kézzel, vagy óraműszerkezettel mozgatják. Előfordult végül egyes szinpadi előadásoknál filmvetítés is. (pl. „Parsifal" (Opera), „Elcserélt gyermek" (Magyar Szinház) stb. (Tiszay Andor)

Világot jelentő deszkák. Schillernek egy 1803-ban megjelent „An die Freunde" c. költeményéből eredő frázis, mely a szinpadra vonatkozik. („Die Bretter die die Welt bedeuten".)

Villámlást a szinpadon hajdan likopódiummal (török gyanta) érzékeltettek, melyet gyertyalángba dobtak. Ma két világító szénpálca közé kapcsolják az ellenállást, a két szén egymáshoz való érintése pillanatnyi fénysugárt idéz elő, vagy egy erős lámpa hirtelen kikapcsolása és meggyujtása által keltik fel a villámlás illusióját.

Vinculum (latin, vinkulum) — a. m. kötbér, — szerződési birság. Szinházi szerződéskötéseknél is ismert kifejezés, azt jelenti, hogy az egyik szerződő fél a másik fél részére birságot fizet, ha megszegi a szerződéses kötelezettséget.

Vincze Emma, szinésznő, szubretténekesnő, sz. 1904 dec. 29-én, Máramarosszigeten. Középiskolai tanulmányai végeztével a Hetényi-féle sziniiskolát végezte Nagyváradon, ahol először lép szinpadra, majd Szatmárra szerződik, Kovács Imréhez, azután Marosvásárhelyre Fehér Imréhez, innen Horváth Viktorhoz. Fellép Temesvárt, Brassóban; 4 évi erdélyi szinpadokon való működés után Fodor Oszkár pécsi szintársulatának lesz első szubrett-primadonnája.

Vincze Zsigmond, zeneszerző karnagy, sz. 1875-ben, Zomborban. Hegedűjátékban Waldbauer József, zongorán Aggházy Károly, zeneelméletben Bellovits Imre képezte ki. 1898 szeptember havában Komjáthy Jánosnál kezdte működését. 1901—1902-ben Krecsányi Ignác karnagya, 1903 november (megnyitása óta) a Király Szinház tagja, leszámítva az 1928-30-iki két évadot, mikor a Belvárosi Szinháznak és a szegedinek volt vendégkarnagya. Ő hangszerelte a „János vitéz"-t, melyet Konti József után, az 51. előadástól végig, mint egy 300-szor dirigált is. — Műve: „Az erősebb", opera Kisbán Miklós 1 felv. drámájából, Géczy István szöv. bemut. a M. Kir. Operaház (megirása után tíz évvel) 1924 márc. 29. — Zeneművei: „Tilos a csók", operett 3 f. Bródy Miklós és Pásztor József szöv., bem. Király Szinház, 1909 okt. 8. (Berlinben már 50-edszer ment 1911 aug.; Drezda 1911 jun. 22-én mutatta be, Bremenhaven 1911 jan. 11-én.) — „Limonádé ezredes", énekes vígj. 3 felv. Harsányi Zsolt egy német vígjátékból dolgozta át. Bem. 1912 szept. 5. Király Szinház. — „Léni néni", énekes bohózat 3 felv. Irták Kéroul és Barré; ford. Heltai Jenő, Bem. Magyar Szinház, 1914 máj. 2. — „A cigánygrófné", operett 3 felv. Szöv. Martos Ferenctől, versei Kulinyi Ernőtől. Bem. Király Szinház, 1920 márc. 13. 100-ik előadása jun. 23. — „A hamburgi menyasszony", operett 3 felv. szöv. Kulinyi E. Bem. Városi Szinház, 1922 jan. 31. 100. előadása 1924 jan. 31. — „A gárdista", regényes operett 3 felv. Pekár Gyula novellája nyomán írta: Kulinyi E. Bem. (Walter Rózsi és Palló Imre operaházi tagokkal) Városi Szinház, 1923 febr. 15. — „Anna-bál", operett 3 felv. Szöv. irta: Martos Ferenc; zenéjét: Volkmann Róbert műveiből állította össze. Bemutatta Király Szinház, 1925 szept. 30. — „Aranyhattyu", operett 3 felv. Szöv. Szilágyi László; bem. Király Szinház, 1927 jan. 15; 50-edszer 1927 márc. 2. — „Kiss és Kis", operett 3 felv. Szöv. Bús-Fekete László és Kulinyi E. Bem. Városi Szinház, 1927 jan. 22. — „Az aranyszőrű bárány", Móra Ferenc 3 felv. mesejátéka. Bem. Szeged, 1929 nov. 15. — „Huszárfogás", operett 3 felv. Irta: Török Rezső, verseit Harmath Imre. Bem. 1930 ápr. 4. Fő-

városi Operett Szinház. „Jobb, mint otthon", kacagás 3 felv. Irta: Stella Adorján, verseit: Harmath Imre, Bem. 1930 jul. 5. Nyári Operett Szinház. — V. Z. fia, Márton, díszlettervező.

Viola József, bariton énekes, sz. 1858-ban, Izsákon. (Pest m.) Szinpadra lépett 1881-ben. A vidéki nagyobb szinpadokon működött, mint baritonista. Szép hangjával a klasszikus operettek és népszinművek főszerepeiben aratta jelentősebb sikereit. 1912 okt. 1-én nyugdíjba vonult.

Viola Margit, szinésznő, sz. 1895 nov. 2-án, Győrött. 1914-ben lépett a szinipályára dr. Patek Bélánál, majd elszerződik Kassára, Szegedre, a Király Szinházhoz is, ahol a „Marica grófnő" címszerepét játszotta. Meghivást kapott Miskolcra, Pozsonyba, Aradra stb. Főbb szerepei: Cirkuszhercegnő (Címszerep), Elly Dropsz (Szökik az asszony), Gréte (Nótás kapitány), Marinka, a táncosnő és Nebántsvirág címszerepei stb.

Virág Géza B., hirlapíró, sz. 1874 jan. 31-én, Budapesten. Kereskedelmi és reáliskolai érettségi után a hirlapirói pályára lépett. Egy időben a „Budapest" munkatársa, később a „Független Budapest" szerkesztője lett. — Szakmunkája: „A magyar szinművészet". Budapest. — 1899.

Virágh Ferenc (cs. n.: Fazekas Virágh Ferenc), szinész, sz. 1874 jun. 29-én, Szabadkán. Balogh Árpád szinigazgatónál lépett először szinpadra, Kiscellben. Eleinte tenor énekesnek készült, utóbb azonban az énekes és táncos komikus szerepeket, majd buffó-szerepeket is játszott és szerepkörének egyik legjelesebb és legkeresettebb reprezentánsa lett. Megfordult az ország majdnem valamennyi nagy szintársulatnál és mindenütt a társulat oszlopos tagja volt. — Legsikerültebb alakításai: Jupiter (Orfeus), Mujkó (Gül Baba), Pfefferkorn (Drótostót), Wallerstein (Tatárjárás), Menelaus (Szép Heléna), Puzsér (Doktor ur), stb.

Virágh Jenő, szinész, sz. 1881 jun. én, Budapesten. Reáliskolai tanulmányai után a vígszinházi szinésziskola növendéke lett, majd mint komikus kezdi a pályát Halmay Imrénél, tőle Miskolcra ment, Németh Józsefhez, azután Feld Zsigmondnál is működött, két ízben. Tagja volt a Népszinháznak, majd a Népszinház-Vígopera egyik elismert művésze volt. Ezután kabaré-szinpadokon aratta sikereit. 1911-től hosszu időn át a Royal Orfeum tagja volt, ahol mint főrendező is működött.

Virágvasárnap. A V. hajdan a szinész ujesztendeje volt. Ekkor teltek le a régi szerződések és e naptól kezdődtek az ujak, tehát a szintársulatok személyzeti alakulása e dátumhoz fűződött. Akinek nem volt szerződése, az feljött Pestre, körülbelül 1870 óta a Pannónia-szálló kávéházába, ahol új szerződés után látott. Ma már nem bír semmiféle jelentőséggel a V., miután a szinész-év szept. havától kezdődik, viszont a drága vasuti-költség miatt sem jönnek Pestre a szerződni kivánó szinészek, mert a szerződést elvégzi a szinházi ügynökség.

Virányi Jenő, karmester sz. 1865 ápr. 2-án, Miskolcon; szinházi működését 1886 jul. havában Dancz Lajos igazgatónál kezdte. Ez év márc. 1-én feleségül vette Szepesi Paulát. A vidék első városaiban, Kolozsvárott is működött, itt vette nőül Káldi Mariska primadonnát (l. ezt), volt a Zoltán-éra alatt a Magyar Szinház, 1916-ban a Király Szinház karmestere. Tanárkodott a székesfőváros zeneiskoláiban is. Több kompoziciója van.

Virányi (Kocsis) **Sándor,** szinész, sz. 1885-ben, Bonyhádon, megh. 1923. jul. 22-én, Budapesten. Tanitóképezdébe járt, majd a szinipályára lépett és mint szerelmes szinész és bonvivan Kassa, Temesvár, Szabadka, Debrecen szinpadjain működött. 1912 szept. 1-én a Vígszinház szerződtette, 1914 novemberben a Király Szinházban lépett fel a „Vilmos huszárok"-ban. Tagja volt a Magyar- és Renaissance Szinházaknak is.

Sokoldalu tehetségével és kedves szinpadi humorával hamarosan megkedvelte a főváros közönsége. A kerepesi temetőben diszes síremlék jelzi pihenőhelyét.

Visnovszky Rezső dr., író, kir. tanfelügyelő, sz. 1883 febr. 4-én, Pöstyénben. Élénk részt vett a nógrádmegyei kultúréletben. Értekezései, versei és egyéb szépirodalmi munkái 16 kötetben jelentek meg. Szinpadi munkái: „Kurucvilág", tört. szinmű 5 felv. e. e. 1903. „Leander", mese 3 felv. e. e. 1904. „Üzenet", szinmű 1 felv. e. e. 1917. „Cigányleány", szinjáték 1 felv. e. e. 1917. A szindarabok mind a pöstyéni szinkörben kerültek színre, Monori Sándor és Szabó Ferenc szinigazgatóknál.

Vitéz Miklós, író, szinházigazgató, sz. 1888 szept. 21-én, Kecskeméten. Itt a református kollégiumban végezte középiskoláit. Utána Pestre került és jogot hallgatott. Ekkor irta: „Hajnal felé" és „Évforduló" című nyomtatásban megjelent, de szinre nem került első darabjait. Munkatársa volt a Népszavának és a Világnak. Ebből az időből való a „Gyermekfejek" című novellaskötete, mely írójuk gyermekkori élményeinek és gyötrődő problémáinak őszinte foglalata. A háború első hónapjaiban irta „A gyáva" című igen szép sikert aratott és a Nemzeti Szinház Halmos-pályadíjával kitüntetett: „Csend . . . Vár ni . . ." című egyfelvonásosokat. Háborús élményeinek és meglátásainak hatása alatt irta az: „Akiknek egy a sorsuk" című, — az egész országban 1000-szernél többet játszott szomorujátékát, valamint a: „Haláltánc", „Halálos éjjel" című nyomtatásban megjelent, de még nem játszott egyfelvonásosait. A háború befejezése után az akkor alakult Madách Szinház művészeti igazgatója lett. „öregesen-rangosan", — „Tiszta dolog", — „Szent a béke" című darabjait a Kamara Szinház sikerrel mutatta be; utána a Nemzeti Szinházban játszották a „B. Nagy Gergely" című négy felvonásos vígjátékát. Ezután ujból visszatért egy eszményi pacifista legendában a háború problémájához és megírta a „Békesség" című három felvonásos legendáját, melyet a Budapesti Szinész Szövetség mutatott be egy reprezentativ előadás keretében, a Vígszinházban. Ezután következett a még szinre nem került: „Keresztutak" című misztériuma, majd a Nemzeti Szinházban és a Kamara Szinházban hetvenegynéhányszor játszott kedves és könnyű vígjátéka: „A tulbuzgó fiatalember". 1931 február 7.-én az Uj Szinházban bem. „Razzia" c. külvárosi misztériumát. Társszerző Révész Béla. Közben a drámai szinházzá változott Uj Szinháznak lett a művészeti igazgatója, ahol a magyar irói és szinészi nemzedéknek egy nem is sejtett fényes sorát segitett a nyilvánosság elé lépni. Fordítása: „Megöltem egy embert". Szinjáték 3 felv. 1 előjátékkal. Irta: Rostand Maurice. Bem. 1930. nov. 14. Uj Szinház.

Vitézi játék: a magyar történelemből merített szindarab régi elnevezése az egykorú szinlapokon.

Vizi Sebestyén, szinész, sz. 1885 szept. havában, Budapesten. Talált gyermek, a Csengery-uccában találták egy kapu alatt; egy Vizi nevű pap örökbe fogadta, tőle kapta a nevét. 1908-ban végezte a szinészakadémiát, majd Thury Elemér szombathelyi társulatához szerződött. 1915 okt. óta a budapesti „Délivasut"-kávéház üzletvezetője.

Vízkereszt, vagy: amit akartok. Vigj. 5 felv. Irta: Shakespeare. Ford. Lévay József. Zenéjét irta: Tausch E. Bem. 1879 okt. 26. Nemzeti Szinházban. Szereplők: Orsino — Heténvi Béla, Sebastian — Benedek Lajos, Antonio — Egressy Ákos, Curio — Tolnai Andor, Valentin — Faludi Antal, Böffen Tóbiás — Szigeti József, Keszeg Andor — Halmy Ferenc, Malvolio — Ujházi Ede, Fábián — Benedek József, Bohóc — Vízváry Gyula, Olivia — Jászai Mari, Viola — Márkus Emilia, Mária — Vizváryné, Hajóskapitány — Komáromi.

Vízváry Gyula (családi neve Viszkidenszky volt), a magyar szinművészet legnagyobb alakjai közé tartozik. Mű-

ködésének fénykora egybeesik a Paulay-korszakkal, amely a Nemzeti Színház történetében szintén a legragyogóbb fejezetek közé tartozik. Művészetét rendkívüli mély emberábrázoló erő jellemzi, ellenállhatatlan kacagtató komikum, amely azonban egyuttal éreztetni tudta a kacagás mögött rejlő tragikumot, amit leghivebben Dandin György szerepében tudott kifejezésre juttatni. A hetvenes években szerepköre, javarészt olcsó népszerüséget kereső, az akkori divatnak megfelelő sekélyes, helyzet komikumon alapuló német és francia vigjátékokból került ki, ahogy azonban Paulay sorra a szinpadra hozta a világirodalom remekeit s állandó Shakespeare- s Moliére-repertoire-t teremtett, mind több és több tér, alkalom nyilott arra, hogy Vizváry Gyula a benne rejlő őstehetséget, finom, arckifejezéssel, mozdulattal mindent megmagyarázó jellemábrázoló képességét kifejlessze. A közönség mind nagyobb és nagyobb figyelemmel és méltánylással kisérte művészetének fejlődését. Kacagtató alakításai népszerüvé tették őt a társadalom minden rétege előtt, de szinművészeti pályafutásának legigazibb méltánylói azok voltak, akik az olcsó szinpadi hatások eszközeit figyelmen kívül hagyva, az emberábrázolást tekintették a színészi munka csúcspontjának. S erre bőven nyilt alkalom, Shakespeare és Moliére müveiben. Feledhetetlen alakítása volt: Coriolan polgára, Hamlet sírásója, (e szerepekben ma sem tudja senki utolérni) Zuboly (Szentivánéji álom), Galagonya (Sok hühó semmiért), Bolond (Lear), Bohóc (Vízkereszt), Autolycus (Téli rege), Thersites (Troilus és Cressida). Ez utóbbi alakítása is klasszikus magaslaton állott. Moliére szerepei közül legjobbak voltak Dandin György, Sganarelle (címszerep és Férjek iskolája) Mascarille (A szeleburdi). Az együgyü józanságot és kedvességet kiválóan kifejezésre tudta juttatni Lessing (Bölcs Náthán) barátjában. A nyolcvanas évek hírneves francia drámairónak szinműveiben se szeri, se száma jóizű és kiváló alakításainak. Sardou, ifj. Dumas, Pailleron saját szinpadaikon sem találtak volna mesteribb ábrázolást, mint amilyent ő nyujtott egyes szerepekben. Főleg Sardou darabjai szolgáltattak hálás anyagot vidámságkeltő színészi vénájának. Legjobb és leghálásabb (mély, szinte drámai erővel ható) szerepe volt Veaucourtois, (Agglegények). Megdöbbentő realizmus nyilvánult meg a lelkileg elkorcsosult, agyalágyult viveur ábrázolásában. De nem kevésbé jó szerepei voltak Marécat (Jó barátok), Thirion (Utolsó levél), Benoiton (Benoiton család), Grinchu (Jó falusiak), Van der Kraft (Dóra). Ifju Dumas darabjaiban Zakarev (Daniseffek), Leverdet (Nők barátja). Ez utóbbi rendkívül finom, kedves alakítása volt. Augier darabjai közül szerepelt a „Fourchambault család"-ban, Pailleron művei közül a „Komédiások"-ban, Labiche „Nagyon szép asszony"-ban. (Montgiscar). — Felejthetetlenül kedves és megnyerő szerepe volt Feigel ur Meilhac: „Attaché"-jában. — Magyar szerzők darabjaiban szintén igen nagy jóizű alakításainak sorozata, habár itt tagadhatatlanul sok gyöngébb fajsúlyú szerep jutott osztályrészül. Csiky Gergelynek jóformán minden darabjában szerepelt. („Proletárok", „Cifra nyomorúság", „Örök törvény", „Nagymama", „Buborékok", „Jó Fülöp"), de valamennyi szerepe között legjobb alakítása volt a „Mukányi"-ban Kozák Manó-é. A zsaroló álhirlapíró mesteri ábrázolására lelt benne. Megelőzte korát. Ez a typus a XX.-ik században kelt igazán életre. Dóczy Lajosnak három darabjában volt jelentőseb szerepe („Csók", „Vegyes párok", „Ellinor"); Herczeg Ferenc „Három testőr"-ében szintén excellált, Bartók Lajos „Kendi Margit"-jában alkalma nyilt szinpadon meghalni (Sicilia bohóc), amihez szerepköre nem nagyon juttatta hozzá. Rákosi Jenő darabjai közül „Aesopus"-ban s „Endre és Johanná"-ban jutott hálásabb szerephez. Még fokozottabb mértékben apósának népszerű darabjában, a „Vén bakancsos és fia a huszár" Fricijének ellenállhatatlanul kacagtató szerepében. Szigligeti darabjai közül már nem sok érvényesült amidőn Vizváry szinpadi fénykorát élte, de így is emlékezetben van Ugri Miskája (Mama), Szellemfije (Liliomfi), Hugli bor-

bélya (Két pisztoly), Nagy Jancsi (Nagyapó), Pater Knitteliusa (II. Rákóczi Ferenc fogsága). Az északi modernek darabjaiban elvétve jutott szerephez. Epizód-figurák voltak, de kiváló jellemző erővel megrajzolva. Ezek Aslaksen (Ibsen: Népgyülölő), Pram vámellenőr (Björnsön: Csőd). Nem zárhatjuk le ezt a fényes galériát, hogy két igen kiváló alakításának ne szenteljünk külön párt sort. Ezek egyike elválaszthatatlanul egybe forrott Vizváry Gyula nevével. A nyolcvanas évek szinházi közönsége, ha Vizváryról szó esett, gondolatban mindjárt hozzá fűzte Pry Pál klasszikussá nemesedett figuráját, amelyet Vizváry a maga páratlan jellemző erejével molière-i magaslatra emelt. A másik, ehhez hasonló felejthetelen alakja Durbints sógoré, Gárdonyi Géza „Bor" című darabjában. Alig van a magyar szinjátszás történetében példa arra, hogy magyar paraszti alakot valaki ily tökéletes ábrázolásban állítson szinpadra. Humoros, kedves, tőről metszett alak ez, amellyel pártlan gyönyörűséget szerzett a hozzá értő szinházi közönségnek. Kisfaludy Károly népies darabjában, „A pártütők"-ben ábrázolt még hozzá hasonló alakot, a dadogó Kántor szerepében. Hosszu lajstrom volna Vizváry összes szerepeit felsorolni, a dolgok természetes rendje volt, hogy közel négy évtizedes Nemzeti Szinházi pályája alatt sok sekélyes darabban lépett fel, amiket sem ő, sem nagynevü kartársai nem vihettek győzelemre. Elegendőnek tartjuk itt a nevesbbek felsorolását, minden bizonnyal vannak még olyanok, akik látták ezekben a szerepekben, visszaemlékeznek reája, s kétségenkívül a lehető legnagyobb elismeréssel és méltánylással. Ezek: Basilio (Sevillai borbély), Don Guzman (Figaro házassága), Chébe Ferdinánd (ifj. Fromont és idősb Risler), Moulinet (Vasgyáros), Kalb (Ármány és szerelem), Donátfi (Fenn az ernyő, nincsen kas), Saldorf báró (A diplomata), Vam Buck (Ne fogadj fel soha semmit), Kókai Tamás (Kókaiház), Felvinczi Eduárd (Apósok), Champanet (Kis szórakozott), Savourette (A pá[illegible]zsi). Vizváry Gyula igazi szinészvér volt, őstehetség, aki egyike volt a legnagyobbaknak és legelsőknek akkor is, amidőn a budapesti Nemzeti Színház tele volt igazi és nagy tehetségekkel. Felejthetelen értéke marad a magyar szinészetnek. *(T. I.)*

Vizváry Gyuláné. A felejthetetlen magyar komika: Szathmáryné elhunytával, szerepkörén a Nemzeti Szinháznak két jeles művésnője osztozott: Rákosi Szidi és Vizváryné. Mindkettő más-más egyéniség, de mindkettő egyformán nagy értéke a magyar szinpadi művészetnek. Kettejük közül Vizváryné Szigeti Jolánban volt az egészségesebb, magyarosabb, néha drasztikusabb humor, amelynek kedvessége előtt azonban meleg rokonszenvvel hajolt meg a pesti közönség. Szigligeti és Csiky Gergely darabjaiban rajzolt meg nagy elevenítő erővel jóízű alakokat. („Strike", „A mama", „Proletárok", „Cifra nyomorúság", „Bozóti Márta", „Nagymama") de nem kevesebb sikerrel Sardou, ifj. Dumas darabjaiban. Elegendő a „Kaméliás hölgy" Prudence-át idézni. Klasszikus alakításai közül kiemelkedő volt a „Romeo és Julia" dajkája, s lehetetlen hallgatással mellőzni az „Alfonz úr" Guichardnéját. Remekelt az egyszerű, nyers, de amellett jószívü polgárasszony ábrázolásában. Ép oly híres szerepe volt „Françoise" Sardou forradalmi darabjában, a „Thermidor"-ban. *(T. I.)*

Vízváry Mariska. A szinjátszás mestersége örökség gyanánt szállott reá. A nagyapa Szigeti József, a szülők büszkeségei voltak a magyar szinpadnak, nagyobb dicséretet nem lehet reá mondani, minthogy nemcsak e fényes nevek öröksége, de saját művészete és tudása is előkelő helyet biztosít számára a Nemzeti szinpadán, amelyen még mint gyermek debütált Krisztina szerepében. („Egy szegény ifju története"). Ezen kívül az „Alfonz úr" csupa szív gyermekszerepében: „Adrianne"-ben lépett fel, továbbá „III. Richárd"-ban, majd a szini tanoda elvégeztével nyomban a Nemzetihez szerződtették, ahol első nagyobb szerepe Bérengère volt Sardou „Odette"-jében. Sorra játszotta az akkori divatos irók fiatal leányszerepeit.

Fazekas Ernő

Fichtner Sándor
(Teljes szövege II. kötet, 38. oldalon)

Ferkó Gyula
(szövegét l. Színjátszó társaságok)

Farkas Márta
(szövegét l. IV. kötet, Reményi Ede címszónál)

dr. Fogarassy Józsefné
(szövegét l. Színjátszó társaságok)

Fóthy Károly

Frimmer Pál

Garzó Adél

Götz Erzsi

Gayné Édy

Győre Alajos
(szövegét l. II. kötet, 160. oldalon)

Hattay Adrienne

Heltai Ida
(szövegét l. II. kötet 230. oldalon)

Hetényi Dömény Elemér

Halász Ilonka

Hegyi Lilly

Hevesi Miklós
(szövegét l. II. kötet 249. oldalon)

Hollós Juci
(szövegét l. II. kötet 259. oldalon)

Hoór Tempis Erzsébet
(szövegét l. IV. kötet, 103. oldalon, Serédi Sarolta címszónál)

Hoffmann Dezső

Horváth Sándor

Horti Idi

(„A millió", „Bizánc", „Egyenlőség", „Crampton mester", „Velencei kalmár"), finom, jellemző erővel rajzolta meg egy vak leány szerepét Sudermann „Rejtett boldogság"-ában. Áttérve a modern darabok fiatal asszonyainak szerepkörére, (Bataille, Kistemaekers, Lavedan), a kritika mindenkor elismeréssel állapította meg diszkrét, de eleven, jellemző játékát, ami nagynevű atyjának is egyik nagy szinpadi erénye volt. Drámai szinjátszó képességéről tett tanuságot Zsiros István: „Fátum"-jának Kovács Margit szerepében. A drámai ábrázolásának ez a készsége a legmagasabb csucsra emelkedett jóval később két hatalmas ibseni szerepben, Solness építőmester és John Gabriel Borkmann feleségében. Ez a két alakítása a legelsők közé avatta. Aránylag hamar tért át a komikai szerepkörre, nem egyet játszva el felejthetetlen édes anyja szerepei közül. Ujabban Bourdet, Móricz Zsigmond s legujabban Bónyi Adorján darabjaiban nyujtott igen sikerült alakítást. — Első férje: Tapolczai Dezső volt (l. ezt), a második: Kürthy György. *(T. I.)*

Voggenhuber Vilma, európai hírű magyar operaénekesnő, drámai szoprán, sz. 1845 jul. 17-én, Pesten, megh. 1888 jan. 11.-én, Berlinben. Atyja tekintélyes kereskedő volt, de a fiatal leányt Herz nevű nagybátyja képeztette ki Stoll Péternél (l. ezt). Első fellépte a német szinházban 1860 jan. 21.-én „Montecchi e Capuletti"-ben volt, Romeo („nadrág"-) szerepében; ugyanebben lépett fel magyarul, Szivessi néven, a Nemzeti Szinházban, ápr. 9. és 27-én, olyan sikerrel, hogy két éves szerződést kapott. 1862 máj. 17.-én Szilágyi Erzsébetet énekelte (Hunyadi László), a vele együtt, mint Gara Mária fellépett Artôt Désirée (l. ezt) csodálta, hogy ilyen tüneményes hang ilyen ismeretlenségben marad; ehhez járult, hogy V. nőül menvén Hamvai Kovács Ferenc garibaldistához (aki az 1870-es porosz-francia háborúban, mint egy guerillacsapat parancsnoka, hősi halált halt), nem tudott új szerződése iránt megegyezni Radnótfáy intendánssal, s Berlinben vendégszerepelt szept. 4., mint Recha (Zsidónő), majd mint Leonora (Troubadour és Fidelio). Szerződtetni akarták, de ő előbb bővíteni akarta műsorát és ismertté tenni nevét, azért először Hannoverben, Stettinben, 1864-ben Münchenben vendégszerepelt, márc. 29.-én Nemzeti Szinházunkban is (mint Elvira: Ernani), majd Kölnben; itt ismerkedett meg Krolop Ferenc basszistával, vele Brémában is együtt működött, majd Berlinbe térve, itt (1868 máj. 1-je óta mindvégig) az udv. opera dísze volt. Krolop (sz. 1839 szept. 5.) már hadbíró volt, mikor a szinpadra lépett; nagy sikerei ellenére csak 1872-ben lett a berlini opera tagja, de már 1871 márciusban oltárhoz vezette V.-t. A művésznőnek a bécsi operában is (1869): Gretchen (Faust), Fidelio, Donna Anna (Don Juan) nagy sikere volt; Berlinben kamaraénekesnő címet kapott, a szász-meiningeni udvartól a „Pro artibus et litteris" aranyérmet. Híres szerepei voltak még: Valentine (Hugonották), Medea (Cherubini operájának címsz.), Veszta-szűz (Spontini op. címsz.), Iphigenia (Gluck op. címsz.), Norma, Borgia Lucrezia. stb.

(Kereszty István.)

Voinovich Géza, író, kormányfőtanácsos, a Kisfaludy Társaság titkára, a Petőfi Társaság tagja, sz. 1877 márc. 14.-én, Debrecenben. Tanulmányait u. o. és Budapesten végezte, hol kitüntetéssel tette le a doktorátust a magyar irodalomtörténet, esztétika és művészettörténet tárgyaiból. 1902-ben sajtó alá rendezte Shakespeare összes szinműveit, 6 kötetben, életrajzzal és bevezető tanulmányokkal. 1923 máj. 11.-én a Magy. Tud. Akad. tb. tagja lett. Szinművei: „Mohács", tört trag. 5 felv. Bem. 1922 jan. 18. Nemzeti Szinház. Uj betanulással: 1926 dec. 30. és 1930 jan. 10. (E darabbal 1923 jan. 29.-én elnyerte az Akadémia Vojnich-díját.) „Szivárvány", falusi jelenet 1 felv. Bem. 1926 ápr. 21. Kamaraszinház. „A keresztút", egyfelvonás. 1930. nov. 21. U. o. — „Magyar Passio" e. e. 1931. III. 27. A Nemzeti Szinház Művészszemélyzete nagy segédlettel Szegeden is bemutatta, szabadtéri szinpadon, 1931. június 13-án. Fordítása

„Föld anyánk", dr. irta Max Halbe. (Megjelent a „Budapesti Szemlé"-ben és az „Olcsó Könyvtár"-ban.)

Vojnich-díj-at 1904-ben szóbeli végrendeletében özv. Vojnich Tivadarné lelkes szinházbarát alapította, aki akkor huszezer koronás alapítványt tett az Akadémiánál, hogy annak kamataiból évi nyolcszáz koronával jutalmazzák meg minden esztendő legsikeresebb darabját. Az első ilyen díjat Lengyel Menyhértnek ítélték oda „A hálás utókor" c. darabjáért. A következő esztendőben Móricz Zsigmondnak jutott a nyolcszáz korona „Sári bíró"-jáért. Azután Nagy Endrének ítélték oda a díjat a „Zseni" c. vígjátékáért. A V. d.-t két ízben Molnár Ferenc, négyszer Herczegh Ferenc nyerte el, később Szomory Dezső (II. József császár), Voinovich Géza (Mohács), Drégely Gábor (A kisasszony férje), Hevesi Sándor (1914), Zilahy Lajos (Süt a nap) nyerte el.

Vonat-zakatolás. A vonat-zakatolás imitációjánál legegyszerűbb közönséges bádoglemezt ütni ritmikusan, faseprővel és gőzt engedni dupla sípon, ami egyenlő a mozdony dugattyujának hangjával, míg a faseprő a sistergését utánozza. A kerekek zaját pedig egy kerekekkel ellátott fakorong hajtásával utánozhatjuk.

Völcsey Rózsi, színésznő, sz. 1895 dec. 15-én, a biharmegyei Árpád községben. 1915-ben lépett a színipályára, Palágyi Lajosnál Miskolcon és mint drámai hősnő sikerrel működött mindenütt. Főbb szerepei: „Névtelen asszony", „Timár Liza", „Lyon Lea", „Cárnő" stb. címszerepe.

Völgyi György, színigazgató, sz. 1828-ban, szinipályára lépett 1848-ban. A szabadságharc alatt mint toborzóhuszár tüntette ki magát. 1851-ben ismét színész, majd 1864-ben igazgató lett. 1872-ben társult Novák Sándor színigazgatóval és Kecskemét volt első állomáshelyük.

Völgyi Nusi, énekesnő és füttyművésznő, sz. 1895-ben, Budapesten. Operaénekesnőnek készült, de fiatal kora miatt az operaiskolába nem vették be; Rákosi Szidi iskolájába iratkozott, itt megtanult ügyesen mozogni a színpadon, a mellett zene-, illetőleg énektudását magánúton tökéletesítette; még mint növendék a Király Színházban a „Bájos ismeretlen"-ben Király Ernővel énekelt duettet. A „Stambul rózsája" Bül-Bül szerepében csillogó hangja Lehárnak is feltűnt; ez arra sarkalta ambicióját, hogy primadonna-szerepeket tanult be és inkább vidékre ment érvényesülni. Pécs, Sopron, Kassa, majd — Ujpest (Blaha Lujza Szinház) voltak állomásai, ahol a Blaháné-jubileum alkalmával az ünnepelttel és Küry Klárával, Pálmay Ilkával, Rákosi Szidivel osztozott az est tapsaiban. 150 (énekes és prózai) szerepe közül ezeket említjük: Kondja Gül „Stambul rózsája", Stella „Legénybúcsú", Miklós „Hoffmann meséi", Lola „Parasztbecsület" Szibill, János vitéz, Gábor diák, „Gül Baba", „Pacsirta", „Csárdáskirálynő", „Vig özvegy", „Elvált asszony", „Pompadour", „Hamburgi menyasszony". Énekszámait, ha tehette, füttybetétekkel fűszerezte: e téren nemcsak úttörő volt, hanem veleszületett füttytehetségét a legkifinomultabb művészetté tökéletesítette; a „Füttyös pacsirtát" a közönség mindenütt szívébe zárta. A színpadról lelépett, hogy csáktornyai Kováts István rendőrtanácsos nejévé legyen.

Vörösmarty Mihály, a reformkorszak legnagyobb költője, sz. 1800 dec. 1-én, Pusztanyéken, megh. 1855 nov. 19-én, Pesten. Szülei szegény nemesek voltak, az akkori középosztály műveltségével. Iskoláit falun, majd Székesfehérváron és Budapesten végezte. Filozófiai és jogi tanulmányokat folytatott, ügyvéd lett, de gyakorlatot nem folytatott. Sokáig nevelősködött Perczel Sándor házánál, ahol 3 pap barátja gyakorolt rá nagy irodalmi befolyást s Perczel Etelka iránti reménytelen szerelme volt hatással irói munkálkodására. Szűkös anyagi helyzetében még családját is támogatnia kellett anyagilag. Korának íróival baráti, irodalmi összeköttetést tartott fenn és utóbb szerkesztője lett a „Tudományos

Gyűjtemény" c. folyóiratnak, melynek „Koszorú" c. melléklete irodalommal foglalkozott; vezető tagja volt az Aurora körnek és sűrűn írt az „Athenaeum és Figyelmező" irodalmi és kritikai lapokban. Szerepel az Akadémia és Kisfaludy társaság alapitói között. 1843-ban feleségül vette Csajághy Laurát, e frigy is újabb inspirációt adott költészetének (Merengőhöz, Laurához). A szabadságharc után egy időre elbujdosott, majd Nyékre ment gazdálkodni. Később betegen a fővárosba jött, ahol betegsége hamarosan végzett vele. V. M. Petőfi és Arany mellett legnagyobb költőink között foglal helyet. Lírai, epikai és drámai műfajban egyaránt elsőrangút alkotott és az 1836-ban megírt Szózata a magyarok nemzeti éneke lett. „Zalán futása" a legszebb történelmi époszunk, a Fóti dal, Cserhalom, Két szomszédvár, Liszt Ferenchez írt ódája, Szép Ilonka, Vén cigány stb., a magyar irodalom örökértékű gyöngyei. Ő volt megteremtője az igazi költői nyelvnek, úgyszólván egész költői nyelvünk újjáalkotója. Emlékeit a Tud. Akadémia Vörösmarty-szobája őrzi. Drámai művei: „Salamon király" (megj. 1827), „Bujdosók" (megj. 1830). „Csongor és Tünde" (1831), „Kincskeresők" (1832), „Vérnász" (1833-ban az Akadémia 100 arannyal jutalmazta), „Árpád ébredése" (ez volt 1837-ben a Nemzeti Színház megnyitó darabja), „Marót bán" (1838. az Akadémia nagydíjának felét nyerte), „Áldozat" (1840), „Czilley és a Hunyadiak" (1844) c. drámák és egyetlen vígjátéka: „A fátyol titkai" (1834. e. e. 1844.; felujította a Nemzeti Színház Kamaraszínháza, 1927 szept. 24-én). Lefordította Shakespeare „Julius Caesar"-ját és „Lear király"-ját, részben pedig a „Romeo és Juliá"-t. A „Bánk bán" operában előforduló híres bordal szövegét szintén V. M. írta. A fővárosban és Székesfehérvárott emelt szoborművei hirdeti soha el nem múló nagyságát.

(Dr. Farkas Ferenc)

Vörös sündisznó, egy vendéglő neve volt Budán, a Várban, az Iskola-téren, ahol 1760-tól színielőadásokat tartottak. Egy időben Bulla Henrik (L. o.) bérelte.

W

Wágner Richard, német költői, zeneszerzői és rendezői lángelme, sz. 1813 máj. 22-én, Lipcsében, megh. 1883 febr. 13-án, Velencében, sírja bayreuthi kertjében van. Csecsemőkorában elvesztett atyja után mostohaatyja Geyer Ludwig lett, jeles színész, vígjátékíró; ezt is már 7 éves korában elvesztette, de emléke élt, s a fiúnak egy nővére színésznő volt, testvérbátyja, Albert is híressé lett énekes és drámai színész, nem csoda, ha ő már 14 éves korában nagyszabású tragédiát tervezett. Egyetemi bölcsészettanulmányaival egyidőbent tanulta a zeneszerzést, amihez igen rövid időre volt szüksége. 20 éves korában megírta első operáját: „A tündérek" (Gozzi drámai regényéből), 1834-ben Magdeburg szinházi karmestere lett és Shakespeare „Szeget szeggel"-jéből megírta második művét „Das Liebesverbot", elő is adták, csekély sikerrel; a társulat hamar feloszlott, Planer Mária nevű színésznőjét (1809—66) 1836 végén nőül vette; Königsbergben karnagy lett, de ez a szinház is hamar megbukott. Jó egy évig Rigában működött, itt 1839 elején az igazgató cserben hagyta társulatát. — W. elérkezettnek látta az időt, hogy régi vágyát teljesítse: a „fény városát", Párizst fölkeresse. Feleségével Londonon át utazott oda; nyomorgott, éhbérért románcokat komponált, operák zongorakivonatát készítette — de hallott elsőrangú operákat stb. elsőrangú előadásban, megismerkedett nagy zenészekkel: Berliozzal, Liszttel, Meyerbeerrel, akinek ajánlatára elfogadták előadásra új operáit Németországban. 1842 ápr. havában Drezdába utazott, hol okt. havában nagy sikerrel mutatták be „Cola Rienzi, az utolsó néptribun" c. nagy operáját. (Nemzeti Szinházunk, Böhm Gusztáv fordításában, 1874 nov. 24.) Nagy sikere volt; a szász udv. karnagy nemsokára meghalt, utóda W. lett; 1843 ujévkor „A bolygó hollandi"-t mutatta be (Nemzeti Szinház ifj. Ábrányi Kornél fordításában 1873 május 10., M. Kir. Operaház 1888 április 21.), 1845-ben pedig „Tannhäuser, vagy a wartburgi dalnokverseny"-t (Nemzeti Szinház Ábrányi Kornél ford. 1871 márc. 11.; Operah. 1885 febr. 1.) Már ekkor gondolt a „Lohengrin", a „Nürnbergi mesterdalnokok", sőt a „Nibelung gyűrűje" feldolgozására. 1848-ban a kormányhoz emlékiratot nyujtott be szász nemzeti szinház megteremtése iránt; talán ennek mellőzése is hozzájárult ahhoz, hogy a forróvérű művész részt vett az 1849-i forradalomban, ami tizenöt évi számüzetés keserveit és anyagi küzdelmeit zúdította rá. Schweizben élt (Zürich, Luzern, utóbb Biebrich, Triebschen); „Lohengrin"-jét Weimarban 1850-ben Liszt dirigálta, de a számüzöttnek bármily nagyszerű — sőt újszerűségük miatt idegenkedéssel nézett — művei nagyon lassan terjedtek. W. nagyszerű harcos író is volt; „Művészet és forradalom" (1840; Ábrányi Kornél ford. 1866) c. könyve, „Das Kunstwerk der Zukunft"-ja (1850) s a t. nagy hatást tettek, ugyan pro és contra; emebben az együttes művészetet állítja fel a jövő eszményeül: a színpadon t. i. zenésdrámában (ezt a nevet használja az „opera" helyett) a szem az éneklő színész szoborszerű megjelenését és drámai játékát, a díszletek architekturáját és festőiségét, a szövegben a

költészetet, a fül pedig a zenekar művészi együttesét az énekkel párosulva élvezi. Ellenfelei azóta használták a szálló igévé lett „jövő zenéje" kifejezést — gúnynak szánták, de a jövő eljött és W.-nek szolgáltatott igazságot. — Egy reménytelen nagy szerelem (Wesendonk nevű maecenásának neje, Matild iránt), ihlette egyik legnagyobbszerű művére: „Tristan és Izoldá"-ra (1859). Említsük meg, hogy 1860—61 telén Párizsban élt, itt a lovasbravurjairól híres Sándor Móric grófunk lánya: Metternich Paula hg.-nőnek sikerült kieszközölnie „Tannhäuser"-nek (átdolgozott I. felvonással) előadatását, de a szépségektől duzzadó művet tervszerűleg megbuktatták. — A nyomorgó és lelkileg is sokat szenvedő művész már öngyilkosságot tervezett, mikor 1864-ben II. Lajos, az új, fiatal bajor király, aki rajongott W. alkotásaiért, fölkerestette és meghívta Münchenbe. Itt került színre 1865 nyarán a nagy kritikusi viharokat támasztó „Tristan..." (Operaházunkban Ábrányi Emil ford. 1901 dec 2.), 1868 nyarán „A nürnbergi mesterdalnokok" (Nemzeti Színház Váradi Antal ford. 1883 szept. 8.; Operaház 1887 szept. 6.) — Az „udvari kegyenc" W. iránt azonban irigyei olyan hajszát indítottak, hogy jobb volt neki az országot elhagyni; még 1865-ben Triebschen-be költözött, itt nőül vette (1870 aug.) Liszt Ferenc leányát, Cosimát (1837—1930), aki érette hagyta el első férjét (Bülow Henrik bárót, kiváló zongoraművészt és karnagyot), hogy W.-nek jóangyala s az ő nagy életművének erőskezű, diadalmas folytatója legyen.

Magyarországon W. kétszer is járt: nagy műveinek töredékeit hangversenyeken dirigálta: 1863 jul. 23. és 28.-án Pesten a Nemzeti Szinházban, 1875 márc. 10-én pedig, már a Bayreuthban megvalósítandó nagy eszme érdekében, a Vigadóban.

Régi, nagyszerű terve volt Wagnernek: a német nemzeti művészetnek olyan templomát emelni, a melyhez áhitattal közeledjék mindenki; nem külsejével megdöbbentő, vagy belsejében megragadó díszű épületet, sőt minél egyszerűbbet: de a hol magasztos tárgyú zenés-dráma, művészi ihlettel és hatalmas alkotóerővel megformálva, romantikus mondavilágból vett mesével, a Wagner által feltalált végtelen dallamú zenének száztagú hangszerkara és elsőrangú szín- és énekművészek előadásában — a fenséges együttes művészet (Gesammt kunstwerk) fölemelő élvezetét nyújtsa. Ehhez az is kell, hogy a néző és hallgató teljesen fogékony lelkiállapotban legyen: ne a nagyváros zajából, és fáradságos napi munkájától ernyedt elmével, jöjjön a színházba; W. tehát keresett egy csendes kis várost; a bajorországi egykori őrgrófi székhelyet: Bayreuthot választotta ki, s a városon kívül, építtette egyszerű, tágas szinházát: tökéletes gépezetekkel, a színpad alá süllyesztett zenekarral, a melynek addig nem ismert átszűrődött, bűvös hatású hangjai valóban elragadják a hallgatót; a nézőtéren csak földszinti, gyengén ívelt széksorok vannak, hátrafelé hosszabbodók: az oldalfalak simák, páholysor csak a színpaddal szemben van (kivételes hallgatók: fejedelmi személyek számára); s a zene első hangjára ez az egyszerű nézőtér is elsötétül, hogy a közönség figyelmét semmi el ne vonhassa a színpadon történőkről; az egész előadás alatt pedig tilos a taps, nehogy brutális lármája felrázza a hallgatóságot abból a varázsos hangulatból, a mellyel minden igaz művészet elárasztja a lelket . . . — Ez a a bayreuthi mintaszínház közadakozásból épült fel; az első összeget, 25.000 márkát, II. Lajos bajor király küldte, a kinek örökölt szépség-imádata utóbb monomániává fajult (mesés fényű építkezései katasztrófális helyzetbe juttatták az állam kasszáját) s végül elmebajjá súlyosult. De egész Németországban, sőt külföldön is, Wagner-egyesületek alakultak, (a 80-as évek végén Budapesten is), a melyek a nagy ügyet propagálták, az ünnepi játékokra pedig szegénysorsú zeneértőket ösztöndíjjal küldtek W. művészetének tanulmányozására. 1876 aug. 13-ától 30-áig tartott a W. színház első évada; csak a „Nibelung gyűrűje" trilogiát (l. ezt) 4-szer mutatta be, a világ minden tájáról kiválasztott legnagyobb művészek közreműködésével. (Csak halála után bővült Bayreuth műsora las-

sanként, W. többi műveivel.) Persze W. újításainak sok ellenző kritikusa is jelen volt és írta otthoni sajtó-orgánumába lesujtó véleményét; ezért W.-nek nem is volt kedve új ünnepi játékokra; csak mikor befejezte aggkori, vallásias hangulatú alkotását, a „Parsifal"-t (l. ezt), akkor hívott össze nyárra díszes művészcsoportot, alapos próbákra, s a következő nyáron, 1882-ben, bemutatta útolsó nagy művét a világnak. Azóta özvegye körülbelül 2—3 évenként, méltóan a nagy zenésdráma-költő szelleméhez, az egész művelt világ nagy érdeklődése mellett megismételte Bayreuth Wagner-évadát, leszámítva a világháború kitörte (1914) után következett tíz évet. Ekkor a megöregedett nagyszerű nő intéző, vezető nehéz szerepét átvette fia:

Wagner Siegfried, sz. 1869-ben, Triebschenben, megh. 1930-ban, Bayreuthban. Nem akartak belőle zenészt „csinálni", a műegyetemen építésszé képezte magát; de tehetsége előtört, Humperdincktől (l. ezt) zeneszerzést tanult s kilenc német mondai vagy mese-tárgyú opera szövegét és zenéjét írta meg, de a melyek mind csak közepes sikert értek el; az elsőt a M. Kir. Operaház is bemutatta: „A medvebőrös", (ford. Várady Sándor) 1900 márc. 3. — Özvegye, sz. Williams Winifred, vette kezébe Bayreuth hagyományainak megőrzését, az ünnepi játékok továbbfolytatását.

(Kereszty István.)

Waldstein János gr., az ungvári állandó színház felépítésére 1864 szept. havában 1000 frtot és erdejéből megfelelő *mennyiségű fát ajánlott fel.* („Fővárosi Lapok", 1864 szept. 7.)

Walkür: az északi mithologiában körülbelül a görög amazon fogalmának felel meg: harcos nő, csakhogy a skandinávoknál a walkürök fél-istennők, a túlvilágról érintkeznek az emberrel s a maguk örök fényes csarnokába, a Walhallába viszik a dicsősegesen elesett hős lelkét. Az operaszínpadon is sisakosan, mellvértben, paizzsal és dárdával s lóháton (l. Walkür-lovak) jelennek meg. „A walkür", Wagner Richard zenésdrámája, „A Nibelung gyürüje" c. trilogiának (A Rajna kincse előjáték utáni) első része, 3 felvonásban; „a világ legszebb zenéje", mint egy szigorú zene-esztétikusunk írta, mindenesetre a legdallamosabb része a rendkívül drámai erejű ciklusnak. Tervét már 1848-ban készítette el a mester és november 28.-án a később többször átdolgozott operakölteményt „Siegfried haláláról" baráti körben felolvashatta. A „Walkür"-költemény 1852 julius 1-én fejeződött be és 1854 juniusában kezdte meg a komponálást, melyet 1856 áprilisában fejezett be és csak tizennégy év mulva, 1870 junius 26-án került Münchenben színre a darab. A király és a mester tervei eleinte kicsinyességeken és a vezető bajor körök maradiságán törtek meg. A premiéren nagy volt a siker. Siegmundot és Sieglindet a Vogl-házaspár játszotta. A zenekart Wüllner dirigálta, de aki nem Wagnerrel tanulmányozta át a partiturát, mint Richter János (l. ezt), s ezért *sokszor* tévedett a tempóban. Magyarország — ilyen nagyigényű művel szemben természetesen csakis Budapest, — a „Walkür"-nek először csak I. felvonását hallotta, a pesti Vigadó kis termében, jelmezek nélkül; Siegmund (tenor: Labatt), Sieglinde (a magyar Ehnn Berta, l. ezt), Hunding (gr. Andrássy Géza apósa: Hablawetz, basszista), a bécsi udv. opera elsőrangú énekművészei tolmácsolásában szólaltak meg, a zenekart nem kisebb művészek, mint Mottl Félix (a későbbi nagy Wagner-dirigens) és dr. Paumgartner János 4 kezes zongorajátéka helyettesítette. A legmagasabbra fejlődött Wagner-zenéhez a közönség *sokáig nem bírt fölemelkedni,* (a „Nürnbergi mesterdalnokok" még 1887 őszén is értetlen marad:) csak az erőskezű Mahler Gusztáv igazgató (utóbb a bécsi operának tíz éven át igazgatója, világhírű karnagy és zeneszerző) tudta a Nibelung-ciklus elejét magyar előadásban, a M. Kir. Operaházban bemutatni s a siker lassú útján elindítani. A trilogia előjátéka a „Rajna kincse", 1889 január 26.-án ment; másnap következett a „Walkür" a következő szereposztásban: Hunding — Szendrői; Siegmund — Broulik; Sieglinde — Maleczkyné;

Brünnhilde — Szilágyi Arabella; Fricka — Fleiszig Mariska; Ortlinde — Csányiné; Helmwige — Györgyné; Waltraute — Kordin Mariska; Gerhilde — Neszveda Anna; Schwertleite — Irlbeck Borbála; Siegrune — Handel Berta; Grimgerde — Henszler Helén; Rossweisse — Eibenschütz Johanna. A darabot Csiky Gergely fordította, Alszeghy Kálmán rendezte és Mahler Gusztáv vezényelte. A zenekart erre az estére egy méterrel lesülyesztették. Wagner lyrájának ellenállhatatlan ereje a közönséget és a sajtót egyaránt rabul ejtette a pompás előadásban, mely Mahler Gusztáv hatalmas energiájának érdeme. Az út nyitva állott Siegfried és az Istenek alkonya előtt. A tetralógia még bemutatásra váró két részét azonban már nem taníthatta be Mahler, mert közben személyi okokból megvált az Operaháztól. Mahler Gusztáv egyike volt Wagner leglelkesebb híveinek, aki tervei előtt nem ismert akadályt, de a wagnerismust össze tudta egyeztetni a magyar nemzeti művészettel, és bár nyelvünk mindvégig idegen maradt számára, mégis magyar együttest és magyar dalszinházat akart teremteni. Számára a wagneri művészet nem öncél, hanem csak eszköz volt a hazai művészet tökéletesbítésére. Ezért méltányolták nálunk hasonlíthatatlanul melegebben a német Mahler működését, mint a magyar Richter János szereplését. „A walkür" a M. Kir. Operaházban 40 év alatt körülbelul 160 előadást ért meg. Érdemesnek tartjuk fölemlíteni, hogy Wagner „legnémetebb zenéje" a germán faj ősi ellenfelének, a franciának szövegével először nem Franciaországban, hanem Belgiumban, a brüsszeli Théatre de la Monnaie szinpadán szólalt meg: itt „A walkür" bemutatója 1887 márc 9.-én történt meg. A párizsi nagy opera sok évvel később követte, máig változatlanul legnagyobb sikerrel.

(Kereszty István.)

Walkür-lovak. Sokat kisérleteztek már e téren a tökéletes megoldással, de az mindmáig nem sikerült. A levegőben száguldó lovakat próbálták már vetítéssel, villamos motorral hajtott bábukkal és mozgó falovakkal jelezni. Ma egyszerű sima falovat futtatnak végig egy meredek kötél-pályán.

Walter Rózsi, operaénekesnő, szoprán, zeneakadémiát végzett. 1920 december havában volt az első nyilvános fellépése a Belvárosi Szinházban, a „Dandin György"-ben. 1921 szeptember 5.-én fellépett a Városi Szinházban — „Tosca" címszerepében. — 1922 november 17.-én először énekelte a „Parasztbecsület"-ben Santuzzát. Első férjétől, Bugovics kir. tanácsostól (a Zeneműv. Főiskola gondnokától) elválva, 1924 junius 15-én házasságra lépett Radó Gézával, a Latin-Magyar Bank vezérigazgatójával. 1925—26-ban Olaszországban tanult, Adeline Stehla asszonynál, 1926 május 28.-án fellépett a M. Kir. Operaházban, az „Aida" címszerepében, majd október 19.-én Milanoban vendégszerepelt a Teatro dal Verme-ben, a „Pillangó kisasszony"-ban. 1928 május 22.-én először énekelte Salomé-t a M. Kir. Operaházban, majd Zandonai „Francesca da Rimini"-jének címszerepét.

Wántza Mihály (somkuti és perecseni) úttörő színész, sz. 1781 okt. 12.-én, Perecsenben (Szilágy m.), megh. 1854 körül, Miskolcon. Iskoláit Kolozsvárt járta. Előbb festő volt, majd felcsap színésznek, 1809-ben és átveszi Wesselényi báró halála után Ernyi Mihálytól az erdélyi szintársulat vezetését, melyet 1814-ig Kolozsvárt vezetett. 1817-ben Kolozsvárt élt. Ezután lemond a színészetről és ujra festő lett. Szinművei: „Móses", dr., 3 felv. 1818 márc. 14. Miskolc. „Zöld Marci", vj. 3 felv. 1830 febr. 28. u. o. „Orpheus és Eurydice", vj. 2 felv. Zenéje Schmidt Jánostól. „Don Fernando és Eugenda", szomj. 5 felv. Rozsnyón. 1830 nov. 6. „Hunyady László halála", szomorujáték 4 felv. (Kilényi Dáviddal) Rozsnyón, 1830 nov. 27. „Álom", szomj. 3 felv. Zen. Ellinger Jánostól. Kassán adták, 1837 ápr. 2. Nevét sok helyütt: Váncza, Vándza, Wandzá-nak írta.

Weber Károly Mária báró, a világ egyik legnépszerűbb opera-remekének, „A bűvös vadász"-nak zeneköltője, sz.

1786 dec. 18.-án, Oldenburg hercegség Eutin városkájában, megh. 1826 jun. 5.-én, Londonban. Atyja katonatisztből lett érseki karnagy, majd színigazgató; a nagy tehetséget örökölt fiú eleinte Haydn Mihálynál tanult, s már 12 éves korában jelentek meg zeneművei; 17 éves korában Bécsben (Meyerbeerrel együtt) a híres Vogler apát tanítványa lett, aki már egy év mulva karnagyul ajánlotta Boroszlóba. 1817 elején a szász kir. opera igazgatója lett Drezdában, de mesterműve („Freischütz": Bűvös vadász) Berlinben pillantotta meg a rivaldát, 1821 jun. 18.-án — ez volt a népi és romantikus operairány születésnapja. Előbb is írt operákat W., nagy híre volt mint zongoraművésznek is, (utóbb elsőrangú zenei író lett, esztétikus), de ezóta folyton ünnepelték és elhalmozták megbízatásokkal. Valósággal agyondolgozta magát; Londonba betegen, elcsigázva ment „Oberon" c. operájának a Covent Gardenben betanítása végett, megérte a mű diadalát, de a sorvadás ott érte utól. Tetemét 15 évvel később drezdai utóda, Wagner Richárd — a legnémetebb és legromantikusabb zeneszerző — hozatta haza. — Magyarországon, tekintettel az akkori viszonyokra, elég hamar ismerték meg; „A bűvös vadász" Kind Frigyes-féle szövegét Pály Elek lefordította és társulatával Kolozsvárott 1825 márc. 19.-én mutatta be, 1827-ben pedig Szegeden (jun. 21.), Szabadkán (júl.), Pozsonyban (szept. 27.), Székesfehérvárott (okt. 23.) és Pesten (dec. 21.) Az 1837 aug. 22.-én megnyilt Nemzeti Szinház már 1838 júl. 28.-án mutatta be; itt az örökszép mű 72 előadást ért meg; az 1884 szept. 27.-én megnyilt M. Kir. Operaház már 1885 jan. 22.-e óta játssza. — W. „Abu hasszán" c. vígoperája a Nemzeti Szinházban 1882 jan. 26.-án került színre. — „Oberon"-t az Operaház 1914 jan. 29.-én Hevesi Sándor szövegfordításával mutatta be. (L. az O. betűben.) **(Kereszty István.)**

Wertheimer Elemér, szinigazgató, sz. 1889-ben, Budapesten, ahol iskoláit is végezte. 1912-ben a Kristálypalota, 1919-ben a Revű Szinház, 1922 jul. 1-től a margitszigeti Szigeti Szinpad, 1923-ban az Apolló kabaré igazgatója. 1925 szept. 15.-én kibérelte az Andrássy-úti Szinházat, amelynek azóta az igazgatója.

Wesselényi Miklós (hadadi) báró, cs. kir. kamarás, Közép-Szolnok vm. főispáni adminisztrátora, az erdélyi magyar színészet bőkezű támogatója, sz. 1750 dec. 11.-én, Zsibón, megh. 1809 okt. 25.-én, Kolozsvárott. 1794-ben az erdélyi színészet biztosa, 1797-ben, az eladósodott szintársulat felszerelését megvásárolta és a társulat igazgatója lett. Elsősorban Debrecenbe küldte színészeit, innen Nagyváradra. Debrecenben 1798 aug. 11.-én, Nagyváradon aug. 26.-án játszottak először a színészei: Kócsi Patkó János, Kontz József, Lángh Ádám János, Sehy Kemény Ferenc, Sáska János, Jancsó Pál, Medve György, Saághy Ferenc, Kócsiné, Lánghné, Kontzné. 1803 jun. 12. Marosvásárhelyen, szept. 6.-án Szegeden vannak a színészei első ízben. Vagyont áldozott a nemzeti szinművészet felvirágoztatásáért, sokat fáradozott azon, hogy a szinipályára tehetséggel bíró egyéneket felfedezzen, s azokat mindenkor készséggel támogatta. Méltán nevezzük őt a „szinművészet atyjá"-nak. Eredeti szinművei: „Attila", „Hyppiás és Hypparchus". — Fordításai: „Codrus", „Regulus". Ford. Collin József után. Bem. 1804 jun. 29.-én, Marosvásárhelyen, 1805 okt. 8. Debrecenben, stb. Neje: Cserey Helena, ő is lelkesen támogatta a színészetet. **(Erődi Jenő.)**

Weygand Tibor (wiegenau-i) dalénekes, zeneszerző, sz. Alcsúton, Fejér m., 1905 nov. 27.-én. Budapesten járt iskolába, majd a Zeneakadémiát végezte. 1926 jul. 19.-én először szerepelt a Studió előadásán és azóta külföldön is részt vesz a studiókban. Számos népszerű dalt komponált. Szerződtetett tagja volt a londoni Carlton-szinháznak, azután a budapesti Komédia Orfeumnál működött.

Wiberál József, a Nemzeti Szinház szinpadi és világítási felügyelője, sz. 1888 november 18.-án, Budapesten. Műszaki iskoláit Pesten és Bécsben végezte. Először a Magy. Kir. Operaházhoz, on-

nan a Nemzeti Szinházhoz nevezték ki. 1918-ban világítási felügyelő, 1922-ben szinpadi felügyelőnek léptették elő. Találmányai: 1. Ujrendszerű, árnyéknélküli világítás, 2. Villamos puska (a szinpadon előforduló lövések biztosítására, villannyal történik a lövés, ez a találmánya 100%-ig biztonságot nyujt.) 3. A rekeszes menyezet- és rivalda-világítást tökéletesítette és az ő kezdeményezésére először a Nemzeti Szinháznál alkalmazták teljes sikerrel. Azóta az összes modern szinházaknál követik ezt a világítási metódust.

Widmár Erzsébet, világhírű koloratúraénekesnő, Nádayné nővére, sz. 1856 okt. 24.-én. A Szini Tanoda végeztével Bécsben, Marchesi Matildnál tökéletesítette énektudását. Szerződést először a Népszinháznál kapott: 1876 ápr. havában lépett fel „A 3 csőrü kacsá"-ban; többnyire Lecoq-operettek hősnőit alakította: „Kis doktor", „Angot asszony leánya", „Cosiqui" (Blahánéval váltakozva), „Pétaud király udvara" — ez Delibes-nek kis remeke —, „Kis menyecske", amelyben 1877 okt. 9.-én búcsúzott. Szük volt ez a keret szép képességeinek; Milánóba ment, itteni sikerére 1880-ban délamerikai opera-turnéra szerződött; főbb szerepei: Borgia Lucrezia (címszerep), Leonora (Troubadour), Gilda (Rigoletto), Margareta (Faust), stb. — Montevideoban Carlos E. Bouton nejévé lett s a szinpadtól visszavonult.

Wilt Mária, minden idők legnagyobb énekesnőinek egyike, szoprán, sz. 1833 jan. 30.-án, Bécsben, megh. 1891 szept. 24.-én, u. o. Liebenthaler-leány volt, hatalmas termetű bécsi szépség. Korán ment nőül Wilt Ferenc bécsi főmérnökhöz, kivel később meghasonlott. A zongorajátékban virtuóz lett; első énektanára, Kunt Károly, nem jósolt neki semmi jövőt, a tanulást abbahagyta; azután öt éven át makacs mellbaj is kínozta W.-t. De mikor ezt kiheverte: hangja oly szépséggel s erővel és akkora terjedelemben csendült fel ujra, hogy Herbeck János udv. operai karnagy biztatására újból tanuláshoz fogott: Gänsbacher József tökéletes, nagy művésznővé képezte ki. Előbb hangversenyeken aratott sikereket, 1865-ben Grazban, mint Donna Anna („Don Juan") lépett szinpadra. Nagy sikereinek tanui lettek 1866 máj. 1. óta London, Angol-, Francia- és Spanyolország, Amerika, novemb. Velence és Milano szinpadai; a bécsi udv. opera 1867-ben primadonnául szerződtette, s W. már 1869-ben a kamaraénekesnői címet nyerte. 1878-ban családja viszálykodása miatt vált meg a bécsi operától, Lipcsében énekelt és igen sokat Budapesten: Nemzeti Szinházunkban 1879 szept. 16.-án mint Norma mutatkozott be s noha szépsége már elhervadt és termete túlfejlett: gyönyörű hangjával, remek koloratúrájával (a magas f'''-ig) és mély érzésével olyan diadalt aratott, mely méltó volt a nagy művésznő hírehez és tíz éven át sűrűn vonzotta mindig a legnagyobb közönséget. A M. Kir. Operaházban 1885 óta 53-szor lépett fel, 1889 febr. 28.-án búcsúzott tőlünk, mint Szilágyi Erzsébet (Hunyadi László), ugyanoly ragyogó művészettel, mint a minővel mindig gyönyörködött. Főbb szerepei voltak még: Melinda (Bánk bán), Sulamith (Sába királynője), Borgia Lucrezia (címszerep), Alice (Ördög Róbert), Berta (A próféta), Valentine (A hugenották), Leonóra (A troubadour), Aida (címszerep). De filharmóniai hangversenyeinken Ophéliát, Izoldát, Brünnhildát is énekelte. — A nagy művésznő Operánk tiszteletbeli tagja lett. Halála tragikus volt: végzetes öregkori szerelmében levetette magát a negyedik emeletről... Végrendeletében 5000 forintot hagyományozott a Nemzeti Szinház és a M. Kir. Operaház nyugdíjintézetének. **(Kereszty István.)**

Wirth Sári, színésznő, sz. 1897-ben, Besztercebányán. Iskoláit Budapesten járta, majd Rákosi Szidi sziniiskoláját végezte. Működött Szegeden, Szabadkán, Debrecenben, majd a Belvárosi Szinház tagja is volt. A naiva szerepkörben szép sikerei voltak.

Wister Ernő, a Vígszinház adminisztrativ igazgatója, sz. 1872-ben, Vágujhelyen, — megh. 1929 szept. havában,

Budapesten. A vágujhelyi négyosztályú reáliskola elvégzése után a budapesti Kereskedelmi akadémiát látogatta és az egyetemen államszámviteli államvizsgát tett. Tanulmányainak befejezése után öt évig a Vágujhelyi Hitelbank titkára és innen szerződtette a Vígszinház, 1896-ban, könyvelőnek. 1899 áprilisában a színház gazdasági főnöke, 1925-ben pedig adminisztratív igazgatója. A színház iránti rajongó szeretete, egyenes, puritán jelleme megbecsülhetetlen értéket jelentett a színészetnek. Gazdasági tevékenységének, ügyes pénzügyi szakértelmének köszönhető, hogy a szinjátszás tradicióit őrző Vígszinházat a legnehezebb időkben sem érte semmiféle anyagi megrázkódtatás. Lelkes barátja, atyai jóakarója volt a színészeknek és bár a direkció érdekeit képviselte, tudott áldozatot hozni, anyagi előnyt kivívni a színészek számára is.

(Zólyomi Jenő.)

Wlassics Gyula dr. báró ifj., h. államtitkár és író, Wlassics Gyula báró ny. miniszter, a közigazgatási bíróság és a felsőház elnökének fia, a Nemzeti Színház Nyugdíjintézetének elnöke, a M. Kir. Operaház nyugdíjintézete kormányzó-választmányának tagja, az Orsz. Színészegyesület dísztagja, sz. 1884 november 19-én, Budapesten. Jogi tanulmányait a budapesti m. kir. Pázmány Péter tudományegyetemen végezte s nagyobb külföldi tanulmányút után 1908-ban a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium szolgálatába lépett. Itt rövidesen a művészeti ügyosztályba kerül s a szinművészeti ügyek előadója lesz. Ebben a minőségben gr. Festetics Andor nyugdíjba vonulása után, 1913-ban, a vidéki színészet orsz. felügyelőjévé nevezik ki. Ez állásban nagyvonalú műveltsége, megnyerő modora és a szinügyekben való nagy jártassága folytán hamarosan nagy népszerüségre tesz szert s a vidéki színészet az ő működése alatt, mellyel a Festetics kezdette reorganizálást eredményesen folytatta, legszebb időszakát élte. 1918-ban min. osztálytanácsosként visszatér a minisztérium művészeti ügyosztályába, hogy szerzett tapasztalatait, mint az ügyosztály h. főnöke, értékesítse. A forradalmak után a szociálizált szinházak biztosságát liquidálja, 1920-ban miniszteri tanácsossá lép elő s még ez évben kinevezik az állami szinházak kormánybiztosává, 1922-ben pedig főigazgatójává. Az állami szinházak igazgatását a legnehezebb gazdasági viszonyok közepette vette át s annak dacára, hogy pénzünk értéke épen működése idején napról-napra zuhant, ez intézmények kultúrális integritását mindezek dacára átmentette a konszolidáció számára. 1925-ben mint h. államtitkár ismét visszatér a minisztériumba, amikor is a Tankönyvügyi Bizottság elnökévé nevezik ki, mely minőségben az új tantervekhez alkalmazott tankönyvek előkészítését irányítja. 1923 márc. 23-án a Színészegyesület dísztagjává választotta. 1928-ban az Orsz. Közoktatásügyi Tanács tagjává nevezik ki, igazgatósági tagja ezenkívül a P. E. N. Clubnak is, tagja a Szellemi Együttműködés magyar bizottságának. Mint a külföldi irodalmi kapcsolatok kultuszminisztériumi előadója, tevékeny részt vesz a magyar irodalom külföldi megismertetésének munkájában. Mint iró az irodalom több ágában jelentős sikereket ért el, önállóan megjelent művei: „Füst", szinmű, (a Nemzeti Szinházban szinrekerült 1907), „Az én gályám", (költemények, 1911), „Meduza", szinmű (a Nemzeti Szinházban szinrekerült 1913), „Háború és szinház", (tanulmány, 1915), „A hatósági művészetápolás feladatai", (tanulmány, 1917), „A vörös szalón", (regény, 1918), „Régi fiók", (költemények, 1927.)

Wodianer Albert báró, sz. 1818 aug. 13-án, Szegeden, — megh. 1898 jun. 17-én, Budapesten. — 1890 jan. havában 100 frtot adományozott az Orsz. Színészegyesület palotájára. — Végrendeletében a Nemzeti Szinház nyugdíjintézete részére 2000 frtot hagyott.

Z

Záborszky Ilona, énekesnő, koloratúr- és drámai szoprán, az Orsz. Zeneakadémián Passy-Cornet Adél és Maleczkyné tanítványa, utóbb Bécsben Gutheil-Schoder kamaraénekesnőnél is tanult. 1910-ben férjhez ment dr. Záborszky István főorvos, egészs. tan.-hoz. 1912-ben a M. Kir. Operaház tagja lett, 1913-ban Amsterdamban mint Donna Annát („Don Juan") ünnepelték. Képességeinek ékesszóló kritikája szerepköre: Szilágyi Erzsébet („Hunyadi László"), Melinda („Bánk bán"), Sulamith („Sába királynője"), hesseni Amália („Nemo"), az Éj Királynője („Varázsfuvola"), Senta („Bolygó hollandi"), Erzsébet („Tannhäuser"), Elsa („Lohengrin"), Brünnhilde („Siegfried"), Ariadne (címszerep), Leonora („Troubadour"), Amelia („Álarcosbál"), Aida (címszerep), Santuzza („Parasztbecsület") stb.

Zacconi (zakkóni) **Ermete,** az olasz verisztikus színpadi irányzat legjellegzetesebb képviselője, egyben az olaszok és korunk egyik legkiválóbb és legkiemelkedőbb színésze. sz. 1857-ben, Montechio-ban, Olaszország. Társulatával európai körutján ismételten játszott Budapesten, így többek között 1898 decemberben és 1907 novemberben, a Vígszínházban és vendégjátéka erős hatást gyakorolt a mi színészeinkre is. Hatásosabb szerepei voltak: „Kean", „Oswald", (Kisértetek), Kusofkin Vaszili (Kegyelemkenyéren), stb. Több magyar darabot is tűzött műsorára és ismertetett meg az olasz közönséggel.

Zachariásné Kallós Ilona, *szinműírónő* (Lásd: pótlásnál, Kántorné Kallós Ilona).

Zádor Dezső, operaénekes, zeneakadémiát végzett. 1903-ban a prágai német szinház tagja volt. Ez év máj. 12-én mint vendég fellépett a M. Kir. Operaházban, a „Rigoletto" címszerepében. Aug. havában a müncheni opera tagjai sorába szerződtették. 1906 ápr. havától pedig a berlini Komische Opernál működött. 1913 febr. 18-án mint vendéget a Népoperában láttuk viszont, ekkor a „Faust" Mefisztó-ját énekelte. Ezután a drezdai udvari opera tagja lett. 1917-ben Hamburgba szerződött, majd 1918 ápr. havában kinevezték a M. Kir. Operaház főrendezőjévé és mint magánénekes is közreműködött. Az intézetnél első rendezése a „Nürnbergi mesterdalnokok" volt, melyben mint Hans Sachs be is mutatkozott. (1918 V. 4.) Ez év dec. havában az intézet igazgatójává nevezték ki, de nemsokára megvált. — 1929 ápr. havában a berlini Bühnen Klub alelnökévé választotta meg. Mint a berlin-charlottenburgi Städische Oper nagyrabecsült tagja halt meg, 1931 ápr. 27.-én.

Zádor Jenő, zeneszerző, sz. 1894-ben, Pécsett, ahol iskoláit is végezte. Lipcsében Max Reger tanitványa volt, a doktorátust Westfaliában szerezte meg, utána Bécsben a Neues Wiener Konservatorium zeneelméleti professzora lett. „Diana" c. zenedrámáját bem. 1923. dec. 22. M. Kir. Operaház. (Szöv. irta: Mohácsi Jenő.) — „A holtak szigete" 1 fv. lírai dalmű, szöv. Zverenz K. György, ford. Lányi Viktor; u. o. 1928 márc. 29. és azóta Németországban is.

Zadravecz István, tábori püspök. Szerzetes korában és fiatalabb éveiben is nagy rajongója volt a szinpadi irodalom-

nak. Ennek a szinpadszeretetnek volt gyümölcse a „Kapisztrán", című történelmi szinműve, amelyet először Gyöngyösön mutattak be. A Fővárosi Nyári Szinház 1921 október 6-án játszotta ezt a darabot, a sajtó és a közönség egyhangú elismerése mellett.

Zágon István, író sz. 1893-ban, Tiszaszöllősön, (Heves m.). Középiskoláit Zentán, a műegyetemet Pesten végezte. Első szinpadi műve: „Jack", kom. 3 f. Bem. Szegeden, 1918-ban. 1921-ben vezetője az Andrássy-uti Szinháznak. Itt kerülnek szinre kupléi, egyfelvonásosai: „Vélemény dógába", „Kigyütt az igazság", „Tavasz", „A Káldy-pipa", „Sakmatt" stb. Fordításai és átdolgozásai közül megemlítésre méltók: „A kék mazur", operett, (Stein, Jenbach—Lehár,) „A rózsalány", Verneuil-Caryll, szintén operett), „Csattan a csók", Barde-Yvain, (operett), továbbá: „Darázsfészek", (A. Duer-Miller és Róbert Milton), „Agglegény-apa", (E. Childs Carpenter), „Fruska", (Barry Conners), „A család esze" (Lawrence Johnson), bem. Belvárosi Szinház, 1931. jan. 10. — Eredeti háromfelvonásosai: „Marika", (1925. Budapest, Renaissance Szinház), ugyanez szinrekerült a Burgtheater előadásában Bécsben, továbbá Olaszországban, Hollandiában, Svájcban és Spanyolországban. „Szegény leányt nem lehet elvenni" (Budapest, Belvárosi Szinház, 1928), ugyanez szinrekerült Hollandiában, Bécsben, Hamburgban, Berlinben és Newyorkban. 1928 november óta a „Nemzeti Ujság" munkatársa, ahol karcolatokat és szinikritikákat ir. Ugyanott jelent meg két regénye: „Rózsakirálynő" és „Timár Böske hozománya". — Neje: Verő Márta, volt színésznő. (L. o.)

Zágrábi magyar színészet. (Lásd: Magyar színészet külföldön.)

Zahler Erzsébet, színésznő, sz. 1901. dec. 1-én, Budapesten. 1924-ben végezte a Szinművészeti Akadémiát. 1924 szept. 1-től a Teréz-köruti Szinpad tagja.

Zahler Magda, táncosnő, sz. 1905-ben, Budapesten. Szinpadra lépett: 1920-ban. Pallay Anna táncakadémiáját végezte. 1924-ben a Royal Orfeum tagja.

Zajonghy Elemér, tenorénekes, sz. 1845 dec. 28-án, Mohácson, — megh. 1899 márc. 6-án, Nagykikindán. Atyja Brummer, tekintélyes kereskedő volt, s fiát is ennek szánta. De Z. a gimnáziumot végezve, otthagyta a boltot, ügyvédnél, majd jegyzőnél dolgozott, végre 1867-ben Szigeti Imre társulatának tagja lett. 1874 máj. 9-én már fényes operai szerepben mutatkozott be, Kolozsvárott, mint Lyonel („Mártha"), 1876 márc. a budapesti Nemzeti Szinház szerződtette. Játékoperákban szépen megállta a helyét; majd a Népszinház segédtenoristája lett, de 1880 nyarán visszatért Kolozsvárra, csak egy-egy nyári évadban láttuk a Budai Szinkörben. Az egész ország ismerte és kedvelte: volt Aradi Gerő, Mosonyi Károly (1883-4), Tóth Béla (1885), Dombay Mihály (1889), társulatánál; 1890-ben maga is igazgató lett. De 1894-ben Rakodczay Pálhoz szerződött, utóbb Deák Péterhez. Halmay Imre társulata adta meg a végtisztességet az elég korán elköltözött művésznek. — Első neje: Lucsák Jozefin volt, 1878 aug. óta; második neje Pethő Julia, sz. 1856 márc. 3-án, Debrecenben s már 1872-ben lépett szinpadra; 1909 óta nyugdíjas. Z. fia, szintén Elemér, tenorista, már 30 éves pályáját jubilálta. 1911-ben Komjáthy János társulatánál volt.

Zala Karola, színésznő, sz. 1879-ben, Nagyváradon. A Sziniakadémiát végezte, 1907-ben. 1907 október 1-től a Magyar Szinház tagja. Főbb szerepei: özv. Tassy Lászlóné (Párizsi divat), Lina (Olympia), Szultanovné (Hotel Imperial), Gertrud (Hamlet), stb. Egyike a legszerényebb és a legértékesebb epizódszinésznőinknek, az elért sikereivel az ismertebb művészek sorába lépett.

Zalaegerszegi színészet. Zalaegerszegen a 30-as években Déryné is működött. 1839 aug. havában itt járt színészek: Balogh és neje, Bács, Farkasné, stb. A „Honművész" tudósítása szerint a szinteremben pipáztak. (Lásd: 1839.

69. szám.) 1840 jan. 14-én Munkácsy Pál volt itt igazgató. (Tagok névsorát lásd: „Keszthelyi színészet" címszó alatt, II. kötet, 418. old. — II. hasábban.) 1845 jun. havában Pázmán Mihály járt Zalaegerszegen, („Életképek", 1845. I. kötet. 810 old.) majd a kiváló Latabárféle társulat is kap játszási engedélyt, aki 1853 jun. 4-én vonult be. Ismertebb tagjai voltak: Gyulai, Berzsenyi Károly, Benedek, Csercser Natália, Prielle Cornélia, Felekyné, stb. — 1859 ápr. havában Szuper Károly, 1860 jun. havában Kőszeghy-Balog-féle társulat játszik itt; e társulatok az „Arany bárány"-vendéglőben állították fel a szinpadot. 1865 szept. Miklóssy Gyula, 1882 jul. 8. ifj. Bokor József, 1883 aug. Jakab Lajos, 1884 aug. Aradi Gerő, 1885 máj. 2. ujra Miklóssy Gyula az igazgató, stb. — A szintársulatokat 1931-ben 1000-1200 P. értékű szinház-jegy megvételével támogatják, e jegyeket a tanuló és leventeifjuság közt osztják szét. — Ujabban itt járt igazgatók: Micsey F. György, Szalkai Lajos, Alapi Nándor, Radó Béla, Szentiványi Béla. (Erődi Jenő.)

Zápor. A zápor a fővárosi szinpadokon valóságos zápor. A zsinórpadlás ugyanis köröskörül már tüzrendészeti szempontból is záporkészülékkel van ellátva, tehát ugyanezt a készüléket lehet felhasználni arra az esetre, ha a szinpadon záporesőre van szükség. Vidéken a legrégibb időktől fogva drótszitában borsót vagy kukoricát hömpölygettek és ez a művelet a szinpadon kívüli esőt jelezte. A zápor-készülék feltalálója Stehle Károly udvari tanácsos, a müncheni udvari szinházak intendánsi hivatal-főnöke, sz. 1835-ben, megh. 1912 okt. havában, Münchenben.

Záporpróba. A fővárosi szinházak évadzárás idején előadás után a közönség szemeláttára záporpróbát tartanak. Ilyenkor megnyitják az összes záporkészülékeket és hatalmas záporeső indul meg a szinpadon. Van rá azonban eset, hogy a látványosságtól kirekesztik a közönséget.

Zárcsattanás. A „zárcsattanás" színészi kifejezés. A próbákon amikor még nincsenek meg a kellékek és díszletfelszerelések, az ügyelő a szinre hangosan bekiáltja, hogy: „zárcsattanás", – persze akkor, ha valamely ajtót zárni kell, szerzői utasítás szerint. A későbbi, komolyabb jellegű próbákon természetesen már meg van az illető ajtón a zár s ilyenkor a csattanást csakugyan hallani kell.

Zárójelenet. A felvonás utolsó jelenete, mely a cselekményt befejezi.

Zárt díszlet. Régebben a Nemzeti Szinházban-ép ugy, mint egyebütt — a zárt díszletet még nem ismerték. 1862 nov. közepén használtak itt első izben Z-t, a „Fehér hajszál" c. 1 felvonásos uj előadásán. (Lásd: „Hölgyfutár", 1862 XI. 17.)

Zárt főpróba, azon próba neve, amelyen csak az arra illetékesek vannak meghíva. Ha a nagyközönség is részt vesz egy főpróbán, akkor nyilvános a főpróba. (L. o.)

Zártszék. A pesti régi német szinházban az előkelőségek székeit kulccsal lehetett lecsukni, hogy senki le ne eresszthesse, csak maga a tulajdonosa. Ezért „Sperrsitz"-nek hívták a helyet, melyet később Murányi Zsigmond úttörő szinész felesége: Lefébre Teréz „zártszék"-re keresztelt el. Később már magyarosan „zsöllyé"-nek, vagy „földszinti ülőhely"-nek nevezték. Mondták ugyis, hogy: „zárthely", „numerizált szék", „elrekesztett szék" és „töltött szék". — (A Z. egyébként az utolsó sorokban van elhelyezve.)

Zátony Kálmán, színész, sz. 1886 márc. 3-án, Budapesten. Középiskolai tanulmányai után színészakadémiára iratkozott, 1907-ben nyert oklevelet. 1910-ben Krecsányi Ignác szinigazgató szerződtette, fellépett Temesvárott, Pozsonyban, Miskolcon. 1912-ben Szegeden találjuk, ahonnan ez év szept. 1-én a Vígszinház együttesének lett tagja, ahol feltünő sikert aratott a „Tündérlaki lányok" Pázmán Sándor szerepében. 1914-ben egy francia fürdőhelyen érte a világháború kitörése, erre Párizsban feltartóztatták és internálták, azonban sikerült

megszöknie. Hazatérve harctérre került, majd orosz fogságba jutott. 1920 aug. 14-én ismét fellépett a Vígszinházban. 1925 szeptember 1. óta a Magyar Színház tagja volt.

Závodszky Zoltán, operaénekes, hőstenor, sz. 1892 jul. 18.-án, Bátorkeszin (Esztergom m.), unokaöccse Komjáthyné Závodszky Teréznek (l. ezt). A Zeneműv. Főiskola végeztével a M. Kir. Operaház szerződtette. Itt főbb szerepei: Talabér (A vajda tornya), Erik (A bolygó hollandi), Tannhäuser (címszerep), Tristan (címsz.); s ő az első magyar „Tristan" és az első magyar tenor, aki a „Nibelung gyűrűjé"-nek mind a 4 vezető szerepét énekelte: volt Loge (Rajna kincse), Siegmund (A walkür), Siegfried címsz. és Az istenek alkonya.

Zboray Miklós dr., ügyvéd, az Országos Színészegyesület ügyésze, sz. 1866 aug. 30-án, Gyulafehérvárott. Mint gyakorló ügyvéd működik és a háború előtt élénk részt vett a politikai életben, vezetőtagja volt a néppártnak és több cikluson át képviselte a marcali-i kerületet az országgyűlésen. 20 év óta ügyésze a Színészegyesületnek és mint a fegyelmi berendezkedések és bonyolult nyugdíjszervezet alapos ismerője, a színészet iránt táplált lelkes szeretetével értékes szolgálatokat tett a Színészegyesületnek.

Zempléni P. Gyula, hirlapíró, műfordító és kritikus, sz. 1856 jul. 28.-án, Tállyán, Zemplén m., megh. 1902 jun. 6.-án, Budapesten. Tanulmányait Kassán végezte. Több nagysikerü külföldi ujdonságot ültetett át zamatos magyarsággal szinpadjaink számára. Ismertebbek: „Arthur kalandjai", boh. 3 felv. Irta: Alfred Duru és Henri Chivot. Bem. 1897 márc. 2. Vígszinház. „A bilincs", szinmű 3 felv. Irta: Paul Hervieu. Bem. 1897 nov. 20. Nemzeti Szinház. „A hálókocsik ellenőre", vj. 3 felv. Alexander Bisson. Bem. 1898 jun. 3. Vígszinház. „Fehér csirke", operett 4 felv. Irta: Maurice Hennequin és Antony Mars. Zen. szerz. Victor Roger. Bem. 1899 ápr. 28. Népszinház. (Társfordító: Makai Emil.) „A törökök", vígoperett 2 felv. Irta: H. Crémieux és Ad. Janie. Zen. szerz. Hervé. Bem. 1901 aug. 23. Városligeti Szinkör. — Neje: Elek Irma, írónő. Szinműfordítása. „Riquette". Boh. 3 felv. Irták Maurice Hennequin és Pierre Veber. Bem. 1906 szept. 7. Vígszinház.

Zeneakadémia. Az „akadémia" görög szó, eredetileg tudományos tárgyalások, vitatkozások helyét (Akadémosz kertjét az ókori Athénben) jelentette; a 19. század első felében külföldi példák nyomán „zenei akadémiának" azt nevezték, amit ma „hangverseny" szavunk jelent. De német hatás alatt már majdnem száz év óta a főiskolákat nevezzük (erdészeti, jog-, stb.) akadémiáknak, ahova tehát csak középiskolai tudással lehet feljutni. Az 1875-ben megnyilt Orsz. M. Kir. Zeneakadémia is a zongora- és a hegedűjátékban jelentékeny tudást követelt a felvételre jelentkező növendékektől; épen csak az énektanítást kezdte elemeinél. Félszázados jubileuma óta neve többé nem akadémia, hanem Zeneművészeti Főiskola; sokrétű tagozódásában nemcsak a zeneelmélet, hanem mindennemű hangszer játszásának s természetesen az éneknek is, tanítását a kezdettől a legmagasabb fokig viszi.

(Kereszty István.)

Zenedráma: hibásan képzett s ma már alig is használt szó (zenének drámája? zenéből dráma? zenét drámázni — képtelenség); a németben helyes „Musikdrama" kifejezésnek szolgai fordítása: a zenésdrámát, a megzenésített szinművet jelenti. Ellentétben az operával, mely szintén szinpadi mű, de sokszor silány szövegével szemben a zene szépsége az uralkodó eleme: a zenésdrámában a szöveg és a zene egyenlőjogúak, egyformán fontosak, egyik sem akar értékesebb lenni a másiknál. Ezt ugyan már az opera megteremtői is (Peri, Monteverdi, stb.) így akarták, de az opera műfaja elfajult, azaz első sorban a zenéjével uralkodó műfajjá lett; Gluck (l. ezt) reformálni, azaz visszavezetni próbálta: a szöveg és a zene egyenértékűvé tételére, de csak kevés követője akadt. Wagner Richard (l. ezt),

„Oper und Drama" c. könyvében ugyanily irányban emelte fel hatalmas szavát, még hatásosabb volt azonban elméletének gyakorlati megvalósítása: az 1860-as évek óta írt művei, amelyeket már nem is operának, hanem „Musikdrama"-nak nevezett. Az 1844-ben írt „Tannhäuser" jelzése eredetileg „romantikus opera" volt; az 1860-as párizsi átdolgozását már „cselekmény"-nek (Handlung) nevezi, amely a görög „drama" szónak hű fordítása. **(Kereszty István.)**

Zenei dráma: helytelen kifejezés a zenésdráma helyett.

Zenésdráma: az a megzenésített színpadi mű, amelyben a zene folyton szól, még pedig nem azért, hogy a maga szépségével jelentéktelenné zsugorítsa a szöveget — amint ez a legtöbb operában történik —, hanem arra való a zene kifejező ereje, hogy a szövegül szolgáló drámának az érzésvilágunkra hatását fokozza — a szöveg szépségével párosítsa a maga szépségét. Remek példái: „A walkür", „Tristan és Isolde" stb. A „zenésdráma" szó a Wagner Richard (l. ezt) által először használt „Musikdrama" jellemző kifejezésnek egyedüli helyes fordítása. (Régebbi, nyelvtanilag hibás fordítás: „zenedráma"; l. ezt.)
(Kereszty István.)

Zenés játék. Ujabban így is nevezik az operát. Ily néven jelent meg a „Rózsalovag" (L. o.) c. opera jelzése szinlapon is.

Zenejavító: a zenekar próbája, az olyan, amelyen a karmester a próbákon eddig tapasztalt zenei hibákat a szinpadi személyzet jelenete nélkül kijavítja.

Zentai szinészet. Zentán, ebben a kedves bácskai városban mindig meleg otthont talált a magyar szinészet. 1833 december havában Kilényi Dávid szintársulata jött Szabadkáról jó tagokkal, 1864—65-ben Sipos Károly társulata fordult meg többizben Z.-n, akinek társulatánál Kölesi Lujza (Blaháné) is tagként működött itt. 1868-ban Szuper Károly társulata játszik a városház termében. 1877 okt.—dec.-ben Jakabffy Gábor szinészei játszanak. 1882-ben Miklóssy Gyula, majd Aradi Gerő, 1884-ben Balassa Károly, később Pesti Ihász Lajos, 1885-ben Gáspár Jenő társulata játszik Z.-n. 1886-ban Roth Nándor járásbíró mozgalmat indít egy szinügyet gyámolító egyesület alakítására. 1900-ban ismét Pesti Ihász Lajos az igazgató. Ez időben az Eugen-szálló nagytermében tartják az előadásokat. 1903 dec. 19.-én Kunhegyi Miklós igazgató nyitja meg az új szinházat, Orbán Károly prológusával és a „Katalin" c. operettel. Ezután a Délvidéki szinikerülethez tartozott a város és annak megválasztott igazgatói látogatták. Utóbb, 1909-ben, Nádassy József, 1910 és 1911-ben Hidvéghy Ernő, 1912-ben Könyves Jenő staggionéja, 1913-ban Krémer Sándor, 1915-ben és 1917-ben Miklóssy Gábor szintársulata játszott Z.-n.
(Erődi Jenő.)

Zerkovitz Béla, zeneszerző, sz. 1882 jul. 11.-én, Budapesten. Épitészmérnök, de zenei tehetsége, dallamalkotó ereje mind jobban kitört, kupléi (sokszor saját szövegével) csakhamar az egész nagy közönséget meghódították, a tengeren túlra is jutott „Hulló falevél" (1914) komponistája „a pesti nép muzsikusa lett." 1918-tól a Royal Orfeum igazgatója volt, itt „Aranymadár" és „Hattyúlovag" c. kis operettjeivel aratott nagy sikereket; 1923-ban visszalépett az igazgatástól, de — miután az 1925—6-iki évadban a Városi Szinház művészeti igazgatója volt — 1926 őszétől 1930 nyaráig ismét a Royal Orfeum igazgatói székében ült. Szinpadi művei: „Aranyeső", operett 3 felv. Szövegét irta Béldi Izor, verseit Mérei Adolf. Bem. 1913 febr. 21. Népopera. „Gyerünk csak!" látványos nagy revű; szöv. ugyanúgy; a zenét részben Barna Izsó szerzette. Bem. 1913 máj. 24. u. o. „Katonadolog", operett 3 felv. Szöv. ugyanúgy. Bem. 1913 okt. 25. u. o. „Die Wundermühle", operett 3 felv. Szöv. Buchbinder György. Bem. 1914 márc. 24. Bécs, Josephstädter Theater. „Das Finanzgenie", operett. Bem. 1915 okt. 29. Bécs, Apolló Theater. „Százszorszép", operett 3 felv. Szöv.

Faragó Jenő. Bem. 1919 nov. 28. Városi Szinház. „Árvácska", operett 3 felv. Szöv. Bús Fekete László, verseit Kulinyi Ernő. Bem. 1924 jul. 1. a Budai Szinkör; 1924 szept. 13.-án a Király Szinház is műsorába illesztette. „Postás Katica", operett 3 felv. Szöv. Bús Fekete, verseit Kulinyi Ernő irta. Bem. 1925 jun. 24. Budai Színkör. „Csuda Mihály szerencséje", énekes bohózat 3 felv. Szöv. írta: Bús Fekete; verseit Kulinyi Ernő. Bem. 1926 máj. 22. Magyar Szinház. „A csókos asszony", operett 3 felv. Szövegét írta: Szilágyi László. Bem. 1926 febr. 27. Városi Szinház. „Muzsikus Ferkó", operett 3 f. Szöv. írta: Szilágyi László. Bem. 1926 jun. 18. Budai Szinkör; 50-ik előadása: aug. 6.-án volt. „A legkisebbik Horváthlány", operett 3 felv. Szöv. irta: Szilágyi László. Bem. 1927 máj. 21. Király Szinház. „Eltörött a hegedűm", operett 3 felv. Szöv. irta: Szilágyi László. Bem. 1928 nov. 3. U. o. — 50-edszer: dec. 6.

Zezz Anna, híres német énekesnő, sz. 1822-ben. A bécsi Kärnthnerthor szinháznak tagja volt a 40-es években. Legjobb szerepe volt a „Varázsfuvolá"-ban az Éj királynője. Flotow neki irta a „Mártha" címszerepét. 1849-ben Londonban a magyar emigránsok javára énekelt s e miatt a bécsi operától egyszerüen minden kárpótlás nélkül elbocsátották. Azóta nem is lépett szinpadra, csak koncerteken énekelt. A 60-as években egészen visszavonult. Megh. Karlsruheban, 1881 junius havában. — (Lásd: „Pesti Hirlap", 1881 VI. 20.)

Ziccer-szerep, a. m. biztos hatású szerep. (Német: „sitzen"-szóból formálták át az uj kor szinészei.)

Zichy Antal, író, a Kisfaludy Társaság és a Magyar T. Akadémia tagja, sz. 1823 nov. 7-én, Zalán, Somogy m., megh. 1898 máj. 19-én, Budapesten. A jogot a pesti egyetemen elvégezve, Moson vármegye aljegyzője és tiszti ügyésze lett és ez időben kezdte meg irodalmi működését. Tagja volt a M. T. Akadémia Teleki-pályázat drámabiráló-bizottságának, 1870-ben, Radnótfáy intendáns halála után, a Nemzeti Szinházhoz ideiglenes intendánssá nevezték ki. Vezetésével bizonyos arisztokrata-körök elégedetlenek voltak és ezt tüntetőleg ki is mutatták. Bántotta ez az ellenszenv s hogy nem véglegesítik állásában — a mit bizalmatlanságnak tekintett —, ezért jun. 1-én lemondott. Szinművei: „Stuart Mária", (1865), „Cromvell", (1867), (Telekidíjat nyert.) „Strafford" (1872.) — Fordítása: „Bölcs Náthán", dr. költemény 6 felv. Irta: Lessing. (1878).

Zichy Géza gr. (vedrődi), költő és zeneszerző, sz. 1849 jul. 3-án, Sztárán, (Zemplén vm.), megh. 1924 jan. 15-én, Budapesten. Gimnáziumot és jogot végzett Nagyszombatban és Pozsonyban, itt a híres Mayrberger Károlynál tanult zongorázni. 15. évében vadászat közben puskája elsült, jobb karját érve keresztülfurta, hogy le kellett vágni; bámulatos akaraterővel arra nevelte magát, hogy balkarjával is mindent tudott végezni; nemcsak elsőrangú zongoraművész volt (Liszt Ferenc tanítványa), a ki egész Európán fényes hangversenyeket adott (mind jótékonycélra), hanem almát hámozott, körmét maga vágta s tanfolyamot tartott a világháboruból megtért félkezű katonáknak, akik nem győzték őt áldani. (Meg is írta oktató művét „A félkezü ember könyve", 1915.) 1876 óta a Nemzeti Zenede elnöke volt, s a Petőfi Társaság tagja, majd dísztagja 1916 (50 éves művészi jubileuma) óta; a Kisfaludy-Társaságnak is tagja lett. Nyilvános szereplése egyébiránt csak az irodalomra és művészetre szorítkozott. Költeménykötetei is vannak. „Emlékeim" c. 3 kötete németül is megjelent. Szinpadi művei: „A phrenolog", vígjáték 1 felv. Bem. 1871 máj. 11. Nemzeti Szinház; „A szerelem harca", dr 5 felv. Bem. 1876 márc. Nemzeti Szinház; „Tízparancsolat", vj. Bem. 1898 jul. 1. a budai Fővárosi Nyári Szinház. — Operáinak úgy szövegét, mint zenéjét maga írta, a M. Kir. Operaház mutatta be mind: „Alár", 3 felv. Bem. 1896 ápr. 11. (Németül: Karlsruhe, 1897, Berlin, 1898). — „Roland mester", 3 felv. 1899 jan. 10. (Berlinben is játszották) — „Gemma", melodráma 3 felv. (Ének helyett a személyek beszélnek, állandó zenekísérettel.) 1904

Kabay György
(szövegét l. Színjátszó társaságok)

Illés Dávid

Kállay Lilly

Kádass Mariska (S.)

Kallós Ilona (Kántorné)

özv. Kárpáti Józsefné
(l. Színjátszó társaságok)

Kertész ödön
(szövegét l. II. kötet 415 old.)

Kiss János

Kovács Béla (szoboszlói)

Komlós Elemér

Krémer Sándor
(l. III. kötet 56. oldalon)

Kováts Erzsébet

február 20. (És Prága, Deutsches Theater, már 1903 márc. 7. Bécs, 1916 jan. 20.) — Fő műve a Rákóczi-trilogia: „II. Rákóczi Ferenc", előjáték és 3 felv. 1909 jan. 30.; előbb játszották a trilogia második tagját: „Nemo", előj. és 3 felv. 1905 márc. 30.; „Rodosto", 3 felv. és utójelenet, 1912 márc. 20.

Zigány Árpád, író, sz. 1865-ben, Székesfehérvárott. Szinművei: „Shakespeare", korkép 5 felv. előjátékkal. Bem. 1900 ápr. 27. Nemzeti Szinház. — „Rozmunda", drámai dalmű 1 felv. Zen. szerz. Vavrinecz Mór, Bem. 1900 nov. 14. M. Kir. Operaház. — „Agrippina", trag. 1902-ben a M. T. Akadémia Teleki-díját nyerte el. — Fordításai: „Troilus és Cressida", (Nemzeti Szinház), „Vörös talár", (1901 okt. 18. — U. o.) „Szerelmes asszonyok", operett 3 felv. Irta: Raoul d'Auvergnac. Zen. szerz. Domenico Monleone. Bem. 1910 jun. 19. Városligeti Szinkör. - „Mint a falevelek", szmű 4 felv. Irta: Giuseppe Giacosa. Bem. 1910 dec. 10. Nemzeti Szinház. — A Kamaraszinház 1925 márc. 3-án illesztette műsorába.

Zilahi (Kiss) Károly, kritikus, hirlapiró, sz. 1838 okt. 28-án, Zilahon, megh. 1864 május 16-án, Pesten. Gimnáziumi tanulmányait szülővárosában és Kolozsvárott végezte. Már 15 éves korában kezdi meg irói szárnypróbálgatását; vidéki tudósításait szivesen fogadták a pesti lapok. 1857-ben jogász lett. Sok tartalmas kritikát irt Madáchról, Teleki: „Kegyenc"-éről, Dobsa: „I. István"-járól, Moliére: „Tartuffe"-jéről. Legbecsesebb műfordítása: Aeschylos: „Leláncolt Prometheus"-a (1861.)

Zilahi szinészet. A rendelkezésünkre álló adatok közül a legrégibb a „Honművész" 1833 évi 46. száma, melyben Fejér társulatáról emlékezik meg, Fejérné, Nina leányasszony, Fejér, Eranosz, Bányai, Pozsonyi nevű tagokról. Zilahon 1858-ban működvelő társulat alakult. A zilahi szinház épitkezési költsége 440.000 korona volt, befogadó képessége 300 ülő- és 300 álló-hely. 1884 közepén Polgár Károly, 1885 jul. végén Dancz Nina és Lajos társulata, 1886 márc. végén, Zoltán Gyula járt Zilahon. 1920 május 31.-én Heves Béla szatmári társulata kezdi meg előadásait. Ugyanez év nov. 1-én, Hidvéghy Ernő játszik társulatával Zilahon.

Zilahy Gyula, szinész és szinigazgató, sz. 1859 jan. 15.-én Zilahon. Atyja Zilahy Balogh János, (megh. 1888), anyja: Domby Katalin (megh. 1905.). Iskoláit Zilahon, majd Kolozsvárott és Pesten végezte, de otthonról megszökött és Pomázon Soós Mihály és Kovács Gyula társulatánál beállt szinésznek és az első időben mindennemű szinpadi segédmunkák elvégzését is vállalta. Első szerepe Peti volt, „A cigány" c. népszinműben. Ezután küzködve járta be a vidék kis helyeit, mint Adony, Gödöllő, Léva, Esztergom, Nyitra, Ujpest, a míg Völgyi György szintársulatához került, a kinél Vácott már kedvelt tagja volt a társulatnak. Innen Temesváry Lajos szerződtette, a kivel Szabadkán, Zomborban, Kúlán, Ujvidéken, és Kiskunhalason játszott. Már mint jónevű színész került Aradi Gerő szegedi társulatához. 1880-ban Kolozsvárra szerződött, a hol az ottani jeles színésztársak között is kiemelkedett népszerüségével. Ambicióját követve, a fiatal hősöket játszotta, de meleg kedélye és kedves humora idővel átvezették őt arra a szerepkörre, a melyben legnagyobb sikereit aratta és amely alkalmat adott neki azokra a kitünő alakításokra, melyek nemcsak a közönség szemében, de a szinészettörténet szempontjából is maradandó és megörökítésre méltó értékkel bírtak. 1885-ben Kolozsvárról Debrecenbe szerződött, a hol a szinházat Aradi Gerő, majd Nagy Vince, utóbb egy konzorcium vezette. A társulat nyáron a Budai Szinkörben játszott, a hol a fővárosi közönségnek is feltünt Z. Gy. tehetsége, sőt 1886 jun. 20-án, a Nemzeti Szinházban is eljátszotta a „Cifra nyomoruság"-ban Mádi Simit, amely későbbi időkben is egyik legkitünőbb alakítása volt. 1888-ban Krecsányihoz szerződött, a honnan 1889-ben a Nemzeti Szinházhoz került, a melynek 1902-ig volt tagja. Itt első szerepe Váradi Antal „Tör" c. darabjá-

ban „Lenci" volt, a mely után Tóth Kálmán „Király házasodik" darabjában Kopjai Imre és a Mádi Simi következtek, a melyekkel Z. Gy. rövidesen a Nemzeti Szinház legnépszerübb tagjai közé emelkedett. Sikerei egymást követték, melynek hosszu sorából is kiemelkedtek a „Dolovai nábob leánya"-ban Bilicky, „Közönyt közönnyel"-ben Polilla, „Himfy dalai"-ban Szalóki Péter, „Csók"-ban Carlo szerepeiben nyujtott felejthetetlen alakításai. 1890-ben a Farkas-Ratko-díjjal jutalmazták. 1893. jun. 10-én házasságra lépett Singhoffer Vilmával. De ambiciója sarkalta és pályázatára Arad városa 1901 aug. 19-én megválasztotta őt szinigazgatójának. 1902-1905-ig szép eredménnyel vezette az aradi szinházat, de 1904-ben már a debreceni szinházra pályázott, a hol az év ápr. 30-án ő lett a szinigazgató. 1905-ben vette át a debreceni szinházat és 8 éven át igazgatta. Sok siker fűződik ottani működéséhez. 1908 febr. 23-án megtartott 25 éves szinészi jubileuma országos ünnepség volt. De a szinház üzletmenetele idővel rosszra fordult és 1913 febr. 13-án anyagi zavarok miatt le kellett mondania az igazgatásról. Hosszabb szünetelés után, 1915-ben, a Vígszinházban jutott ismét szóhoz. A háború alatt, 1918-ban, a fronton tartott a katonáknak művészi előadásokat. Ugyanez évben a Belvárosi Szinház szerződtette tagjai közé. Azóta mindritkábban szerepel szinpadon. 1929 május hó 4-én a vasutasok Törekvés műkedvelő gárdája, melynek hosszú időn át rendezője volt, a „Bor" előadásával ünnepelte 50 éves szinészi jubileumát, a mikor Z. Göre Gábort játszotta. Irodalmi munkái: „Magyar szinészek multjából" (Debrecen 1885), „Foltényi Vilmos 44 éves szinészi működése" (Debrecen, 1885), „Ötven év, egy boldog kor emléke" (Szinészujság, 1930). Felesége Singhoffer Vilma, énekesnő, sz. 1873 jan. 16-án, Budapesten, megh. 1918 okt. 7-én, u. o. (Atyja: Singhoffer Ágoston, udvari halászmester, megh. 1900 febr. 9.-én.) Énektanulmányokat folytatott, a midőn 1901 okt. 30-án a beteg Hegyi Aranka helyett a régi Népszinházban eljátszotta a „Katalin"-ban a Cárnő szerepét. A siker oly nagy volt, hogy a szinház az év nov. 7-től tagjai sorába szerződtette. Egy sikerekben gazdag művészi pálya kiindulópontja volt ez. Legnagyobbrészt férje társulatánál működött, majd a Király Szinházban s hangversenyeken szerepelt. Temetésén a szinész-kollegák nevében Szirmai Imre búcsúztatta. Díszsírhelye fölé 1920 okt. 17-én helyezték el Kallós Ede művészi emlékművét. Gyermekük: Zilahy Pál, szinész, sz. 1894 márc. 16-án, Budapesten. Már gyermekkorában szerepelt a szinpadon. 1914-ben végezte a Szinművészeti Akadémiát, majd 1914-ben bevonult katonának, (L. Világháború) és 1918 dec.-ben kezdte szinipályáját. Első szerepe a „Faun" volt, Debrecenben. Igazgatói: Heltai Jenő, Kiss Árpád, Bodonyi Béla, Fekete Mihály, Csáki Antal, Sebestyén Géza és Mihály, Miklóssy Imre, de volt a Belvárosi Szinház és a bécsi Theater an der Wien tagja is. Szerelmes és komikus szerepeket is játszik.

(dr. Farkas Ferenc.)

Zilahy Irén, szinésznő, sz. Kaposvárott. A nagyváradi Immaculata-zárda növendéke volt, középiskolai tanulmányai elvégzése után, kezében a jeles érettségi bizonyítvánnyal, előbb az orvosi pályára indult, nemsokára fellépett a „Csitri" címszerepében, Aradon, ahol először, mint prózai szinésznő hódította meg a közönséget, „A lányom", „A kis lord", a „Gyurkovics lányok", „Terike", stb. főszerepeiben. Mint ünnepelt naiva tért át az operettre és már néhány hónap elteltével a „Nebántsvirág", „Suhanc", „Tatárjárás", vezető szerepében hozott friss szineket, hódító ifjuságot, pompás tánckészséget és kellemesen kulturált hangot a szinpadra. Szatmáron és Nagyváradon, majd ismét Aradon tetézte szubretti sikereit. Szülővárosa a „Nótás kapitány", „Csókos asszony", „Marica grófnő", „Erdészleány", „Annabál", „Postás Katica" együttesének élén ünepelte őt, de vendégül látta Erdély minden nagyobb városa is. Szegeden is vendégszerepelt, innen a budapesti Városi Szinház szerződtette; az „Erdészleány" címszerepében mutatkozott be. Itt — és más fővárosi szinpadokon

— a „Mesék az irógépről", „Gyurkovics fiuk", „Zenebona", „Párizsi divat" „Szökik az asszony", (175. előadásán), és más operettek főszerepében ünnepelte őt sajtó és közönség. Kitünő visszhangra lelt az „Iglói diákok" és a „Trilby" prózai főszerepeiben is, ami arra enged következtetni, hogy a prózai szinpadokon fényes jövő vár rá. Kultúrája, izlése és csalhatatlan szinpadi érzéke kétségtelenül a magyar szinművészet egyik büszkeségévé avatják, akinek eddigi sikerei szinte meghazudtolják korát és számos diadal eljövendő részeseként jegyzik fel a magyar szinpad történetében. 1931 juniusban Bécsbe szerződött, vőlegénye, Latabár Kálmán mellé.

Zilahy Lajos, szinész, sz. 1885 márc. 14-én, Fehérgyarmaton. Tornatanárnak készült, de szinész lett 1904-ben, Sopronban, Russ német szinigazgatónál. Mint német szinész működik másfél éven át Sopron, Pozsony, Pőstyén, Grác városokban. Szülei kívánságára magyar társulathoz szerződik, előbb daltársulatoknál működik, majd Komjáthy János, Rajcsányi István, Mezei Kálmán, Lászlóffy V. Bódog, Tarr Béla, Tompos Péter szintársulataival járja az országot. Jelenleg szinigazgató. Szerepköre: jellemszinész, buffó. A világháborúban mint 11-es honvéd harcolt, kétszer súlyosan megsebesült. Első felesége Bihari Margit, a második Székely Ilonka.

Zilahy Lajos, író, sz. 1891 márc. 27.-én, Nagyszalontán. A budapesti egyetemen megszerezte a jogi doktorátust, de tehetsége hamarosan az irodalom felé terelte pályáját és annak egyik legjelesebb, legnépszerübb és legtermékenyebb képviselője lett. Előbb versekkel, kabaréjelenetekkel, később regényekkel szerepelt, a míg áttért a szinműírásra. Irásaiban kitünően látja a háború utáni magyar falut és népét, a háború után elkövetkezett lelki és gazdasági életben rejlő irodalmi témákat. Több darabja külföldön is szinre került. 1925-ben a Kisfaludy-Társaság tagjai sorába választotta és a Tud. Akadémia 1825-ben a „Süt a nap", 1929-ben a „Tábornok" c. darabjaiért a Vojnich-díjjal jutalmazta. Szinpadi művei: „A házasságszédelgő", Bem. Nemzeti Szinház, „Virágosbolt", idill. Bem. Belvárosi Szinház. 1918 aug. 21. „Hazajáró lélek", szmű 3 felvonásban, Bem. Nemzeti Szinház, 1923. máj. 7. „Jégcsap", boh. 3 felv. Bem. Belvárosi Szinház, 1923. dec. 18. „Süt a nap", Vígj. 3 felv. Bem. Nemzeti Szinház, 1924 márc. 21. 100-ik előadás 1927 márc. 29. Százhuszonötödször: 1931 március 20. „Csillagok", szmű 3 felv. Bem. Vígszinház, 1925. márc 20. „Zenebohócok", comedia dell'arte 3 felv. Bem. Nemzeti Szinház, 1925. dec. 18. „Fehér szarvas", szmű 4 felv. Bem. Nemzeti Szinház, 1927 márc. 18. „Világbajnok", Boh. 3 felv. Bem. Vígszinház, 1927 máj. 14. „Szibéria", hadifogoly történet 3 felv. Bem. Nemzeti Szinház, 1928 márc. 16. „Tábornok", szmű 3 felv. Bem. Nemzeti Szinház, 1928 nov. 9. 50-ik előadás: 1929. márc. 29. „Leona", szmű. 4 felvonásban Bem. 1930. október 3. U. o. „A tésasszony", vígjáték 3 felvonásban, Bem. 1930 dec. 13. Vígszinház. Fordításai: „Diktátor", szmű 4 felv. Irta: Jules Romains. Bem. Nemzeti Szinház Kamaraszinháza, 1927 február 19-én. „Öreganyó katonája", szmű 3 képben. Irta: I. M. Barrie. Bem. Nemzeti Szinház Kamaraszinháza 1929 márc. 18. „Topáz", vígjáték 3 felvonásban Irta: Marcel Pagnol, Bemutatta a Vígszinház, 1929 máj. 3-án. 1930 október 25-én a Corvin-koszoruval tüntették ki.

Zimonyi szinészet. Zimonyban 1906 jun. havában Halmi Jenő és Győri József daltársulata, 1911 jul. havában Halmi Jenő társulata járt és kedvező fogadtatásban részesült a magyar és szerb lakosság részéről.

Zitás Bertalan (vitéz, valki), szinész, sz. 1891 okt. 2-án, Prügy községben, Szabolcs m. Atyja ref. pap. Szinészakadémiát végzett, előzőleg a tudományegyetem bölcsészeti fakultásán középiskolai tanári képesitést nyert. 1910 jul. havában egy vándortársulatnál Kabán (Hajdu m.) lép a szinipályára, a mikor a „Csókon szerzett vőlegény"'-ben eljátszotta Csontay Lőrincet. Igazgatói: Feld Irén, Polgár Károly, Faragó Ödön. Részt vett a világháborúban. Nemsokára le-

mondott a pályáról és Kőszegen tanár lett. Több szindarabja megjelent nyomtatásban.

Zmeskal József, győri ügyvéd, 1864 február havában kelt végrendeletében 1000 forintot hagyott a Nemzeti Szinház nyugdíjára.

Znojemszky: két ismert szinházi karnagy neve. 1) Gyula. sz. 1848-ban, Pesten, megh. 1908 máj. 7-én, Kassán. Cseh származású volt, de teljesen magyarrá lett. 1871-ben Debrecenben lépett a szinház szolgálatába. Neje: Csepregi Emma, szinésznő, sz. 1875 jun. 24-én, Kolozsvárott. Szinpadra lépett 1892-ben. — 2.) Nándor, sz. 1846-ban, Pesten, megh. 1896 jun. 26-án, Szegeden. Szinházi működését megkezdte 1866 okt. 1. Debrecenben; halála előtt 3 hónappal jubilálták. Első neje: Gilliam Lujza, sz. 1850.; megh. 1881 jul.13.-án,Zomborban. Második neje: Koch Eliz, szinésznő, megh. 72 éves korában, 1930 jun. 20-án. Kolozsvárott.

Zoltán Gyula Ferenc, szinigazgató, sz. 1846 dec. 3.-án, Érsekújvárott. Szinipályára lépett 1867 aug. 17.-én, Könyves Ignácnál. 1886-ban szinigazgató lett. 1905 ápr. 16.-án nyugdíjba ment és Szentendrén telepedett le, ahol 1914 márc. 22.-én jubilált. Első neje: Döme Mari, szinésznő, kivel 1872 dec. 9.-én lépett házasságra, Nagy Mihály társulatánál, Sepsiszentgyörgyön. (Megh. 1874 okt. 28.-án, Györszigeten.) Második neje: Buczi Malvin, szinésznő lett 1869 dec. 8.-án. Harmadik neje: Molnár Julianna.

Zoltán Irén, operaénekesnő, sz. 1903-ban, Cegléden. A Zeneakadémiát végezte. 1926 óta a Városi Szinház tagja. 1927-ben Augsburgba, 1930-ban Prágába szerződtették. Az Éj Királynője (Varázsfuvola) szerepétől lefelé minden koloraturaszerepet és ifju drámait énekel.

Zoltán Jenő, szinigazgató, sz. 1876-ban, Dunaföldváron, megh. 1911 ápr. 1.-én, Gautingban, München mellett. Jómódu polgári család gyermeke volt: korán került szülővárosából a fővárosba és itt csakhamar mint hirlapíró és szinikritikus jó hirnévre tett szert; kedves modoráért, egyéni szeretetreméltóságáért sokan megszerették és Jaime — ez volt a becéző neve — csakhamar népszerü és kedvelt ember lett szinházi és irói körökben. De hajlamai a szinpad felé vezérelték, aktív szerepre vágyódott, ezért 1911-ben a Tarka Szinpadot (L. o.) alapította, anak igazgatója és managere is lett — Kornai Bertát is ő vitte ekkor a szinházhoz — majd később Leszkay Andrással bérbe vette a Magyar Szinházat (1902) és annak igazgatására fordította minden idejét. Egyes darabokkal: „Tavasz", „Milliomos leány" és különösen a „Víg özvegy"-gyel — nagy sikerei is voltak, de amikor Leszkay a szinház bérletéről szóló szerződését átruházta Beöthy Lászlóra, Zoltánnak is meg kellett válnia a Magyar Szinháztól.

Zoltán József, szinész, sz. 1842 dec. 17.-én Misztótfaluban (Szatmár m.) megh. 1884 nov. 12.-én, Kassán. Szinész lett 1862 jan. 2.-án. Jeles énekes volt, működött: Debrecen, Szeged, Buda, Székesfehérvár szinpadjain. Utóljára Zsadányban működött, Füredi Alajosnál. Első neje: Sprencz Liszka, második neje: Vida Katalin,szinésznő, sz. 1854-ben; szinésznő lett 1874-ben. Táncosnőnek készült, utóbb szinésznő lett, végül mint sugónő működött. Majdnem valamennyi társulatnál megfordult. 1907-ben nyugdíjba ment. Gyermekei: Z. Olga (L. Árkossy Vilmos) és Zoltán Ilona, (ifj. Németh Jánosné) szinésznő, sz. 1878-ban, Fehérszéken, szinpadra lépett 1894-ben. Mint koloratur-énekesnő működött szép sikerrel.

Zoltán Vilmos, hirlapíró, sz. 1869 máj. 8.-án, Pécsett, megh. 1929 jun. 5.-én, Budapesten. Iskoláit Pécsett végezte. A „Budapesti Napló" belső munkatársa volt. Sokat fordított angol, francia, német, olasz, latin és ó-görög költőkből. Irt két eredeti szinművet. Ezek:„Szabina", 1 felvonásos történelmi verses szinmű, Győr, 1900. „A Darnay-család", 3 felvonásos dráma. A Dugonics Társaság pályázatán dicséretet nyert. Fordításai:

„Fedora" (Sardou drámája), „Aida" „Álarcos bál" (opera), „Galotti Emilia" (Lessing), „Britannicus" (Racine), „Szeszély" (Musset), „Keresztelő János" (Sudermann), „Tasso" (Goethe).

Zólyomi Jenő, színész, sz. 1900 márc. 22.-én, Budapesten. Az Orsz. Színészegyesület Színésziskoláját 1923-ban végezte. 1924-ben a Forgács Rózsi Kamaraszínházának tagja. 1927-ben Alapi Nándor Országos Kamaraszínházához szerződött. Vidéki ujságokban több színészesztétikai cikke jelent meg. 1928 január 14.-én Székesfehérvarott szinrekerült „Prológus" című drámai jelenete. Főként jellemszerepekben volt sikere. Mortensgarde (Rosmersholm), Schigorszky káplán (Ifjúság), Rummer Caleb (Házi tündér), Báró Házy (Elzevír), Pilatus (Passió) a jobb szerepei. Ujabban a Studióban is sikerrel szerepel. A Magyar Szinművészeti Lexikon munkatársa.

Zólyomi színészet. Zólyomban 1872 aug. havában Molnár Gy. játszott, Bíró Sándor társulatánál. 1886-ban Aranyossy Gyula, Bodrogi László, Krasznay Andor konzorciumos társulata játszott. 1901—1902-ben Halmay Imre igazgató volt itt. Ekkor a város az északmagyarországi szinikerülethez tartozott. Igazgatói: dr. Farkas Ferenc, Szabados László, Szalóki Dezső (1910), Rácz Dezső (1911 és 1915), Krasznai Ernő (1917).

Zombori Zoltán, színész, sz. 1902-ben Pozsonyban. Színész lett 1923-ban, miután sikerrel végezte el a Rákosi-féle iskolát. Mint énekes bonvivant működött vidéken, majd a Király Színháznál, a Bethlen-téri szinpadon, stb.

Zombori Mercedesz, színésznő, sz. 1910-ben. Góth Sándor növendéke volt. 1928 szept. 1-től a Vigszinház tagja, majd 1931-től a Belvárosi Színháznál működött.

Zombori színészet. Zomborba, magyar színtársulatok mellett sűrűn látogattak el német és szerb társulatok is, de a közönség a legszivesebben a magyar előadásokat látogatta és így Zombor a délvidék egyik legjobb szinházi városa lett. 1824-ben Horváth József és Komlóssy Ferenc székesfehérvári társulata jött át Szabadkáról Zomborba. Ugyanez a társulat játszott 1825-ben is, a mikor májusban a főispáni installáció alkalmával Inátsi Papp Gábor fehérmegyei tiszti alügyész „Imre vagy a királyi tekéntet hatalma" c. drámáját játszották. A tagok között vannak: Kántorné, Megyeri Károly, Abday Sándor, Czégényi Erzsébet, Hetei Eszter, stb. 1826-ban újból a székesfehérvári társulat, majd még ez évben és 1827-ben Kilényi Dávid igazgató játszik a „Vadászkürt" szálló termében. 1828-ban ismét Komlóssy Ferenc, 1834-ben Jánosi Kakas János Nagykikindáról jött társulata, 1844-ben Bács Károly (megnyitó előadása: Szökött katona, bevétel 100 frt), 1845-ben Chiabay Pál színészei játszottak az „Aranyszarvas"-ban épített színpadon. 1849 után hosszú ideig a magyar színészek nem jutnak szóhoz. Német és szerb társulatok keresik fel a várost. 1865-ben Aradi Gerő, 1866-ban Buday József, 1867-ben Szuper Károly, 1870-ben Bokody Antal, majd Zoltán Gyula, 1871-ben Mannsberger Jakab színtársulata játszik a „Vadászkürt" udvarán. Jelesebb tagjai: Bényeiné, Lukácsyné, Eöry Gusztáv, stb. 1875-ben Nagy Lujza szintársulata van Zomborban. 1877-ben Prielle Péter és társai játszanak. 1879-ben egy részv.-társaság alakult egy új szinház építésére, az „Elefánt"-szálló telkének kerti részébe. A tervek elkészítésére Pártos Gyula pesti műépítész nyert megbízást. Ez évben Aradi Gerő színészei játszanak Zomborban. 1880 év elején német színészek játszottak, utánuk Temesváry Lajos tartott hosszú színidényt. A primadonnája: Hegyi Aranka, tagjai: Zilahy, Polgár Károly, Dálnoki, Bokody, Könyves Mari, stb. 1881-ben Erdélyi Marietta, majd Csóka Sándor az igazgatók. 1882 tavaszán Jakabffy Gábor, majd Csóka Sándor játszanak itt. Ez év nov. 25-én nyitják meg az újonnan épült színházat, Sághy Zsigmond és Dobó Sándor színigazgatók Dömötör Sándor prológusával és a

„Rang és mód" c. vígjátékkal. A színházat Vojtha Antal pápai építész építette 45.000 frt költséggel és körülbelül 600 férőhellyel. 1883 telén szerb színészek játszanak, 1884 februárban Tóth Béla, szeptemberben Mándoky Béla, 1886 januárban megint Tóth Béla és decemberben Sághy Zsigmond társulata játszik. 1887-ben a város megváltja a színházat a részvénytársaságtól. Később a város a délvidéki szini-kerülethez csatlakozott és annak igazgatói jártak oda, így többek között Deák Péter: 1909; 1910-ben Polgár Károly az igazgató, ez évben az ujvidéki szerb társulat is játszik itt, 1911. és 1912. Mezei Béla a zombori igazgató. Ez átadja társulatát Mezei Andornak, aki fizetésképtelen lesz. Tagok: Szentgyörgyi Lenke, Vécsei Ilona, Magas Béla, Vándory Géza, Békeffy Lajos, stb. 1913-tól 1917-ig Balla Kálmán, 1917—18-ban Betleni Bruckner László szintársulata játszik. Ezzel vége szakad Zomborban a magyar szinielőadások sorának. 1927 nov.-ben Földesy Sándor nyert engedélyt magyar előadások tartására, de az előadásokat rövidesen tragikus körülmények között beszüntették az ottani hatóságok és áttették a társulatot a határon. Magyar műkedvelők is kisérleteztek, hogy magyar előadásokat tartsanak, de ezeket is botrányokkal akadályozták meg, úgy, hogy Zomborban ezidőszerint semmiképen sem juthat szóhoz a magyarnyelvű szinjátszás.

(dr. F. F.)

Zongorajáték. Ha a szinen zongorázás van a szerzői utasítás szerint előírva, de a szereplő történetesen nem tud zongorázni, ezen úgy segítenek, hogy a szinfalak mögött (közvetlenül a szinpadon elhelyezett zongora mellett) egy valódi zongorát helyeznek el, ahol az adott pillanatban az ügyelő leintésére a szinház karnagya megkezdi a zongorázást és ugyancsak az ügyelő leintésére abbahagyja. Ezalatt a szinen szereplő szinész csak markírozza a zongorajátékot. Némelyik szinház kasírozott zongorát használ a szinen, — melynek billentyűsorán el van helyezve egy villamosgomb; ezt a szereplő a kellő pillanatban megnyomja, mire a szín mögött egy jelző-lámpa kigyúl; ekkor a karmester megkezdi a játékot és ismételt lámpajelre abbahagyja. Hogy a villanylámpa jól funkcionáljon, a játék előtt az ügyelő előbb kipróbálja.

Zongorapróba: olyan próba, amelyen az énekes-darab szereplői még nem a szinpadon próbálnak, csak énekszámaikat tanulják a zongorateremben, ahol az oktatást a karmester, operaházakban pedig külön korrepetitor, végzi. A zongorapróbán külön-külön időben részt vesz a női és a férfikar, a szólisták, majd pedig az együttes (ensemble).

Zöbisch Ottó, balettmester, sz. Svédországban. Előbb a berlini udvari opera tagja, majd Péterváron működött; onnan meghívást kapott több német szinházhoz. Stockholmból 1915 nov. havában a Magy. Kir. Operaház szerződtette.

Zöldhelyi Anna, énekesnő, sz. 1902 febr. 4.-én, a zemplénmegyei Zetény községben. Kereskedelmi iskolát és a Rákosi-féle sziniiskolát végezte. 1919-ben Aradon működött, onnan Debrecenbe ment. 1922-ben a Király Szinházban vendégszerepelt, az „Offenbach" c. operettben és fellépett a Magyar Szinházban is, Molnár Ferenc „Ibolya" c. vj-ában. 1924-ben Kolozsvárott volt szerződésben. 1930 óta a Városi Szinház tagja.

Zöldi Márton, iró, hirlapiró, szinész, majd szinigazgató, sz. 1854 dec. 23.-án, Békéscsabán, megh. 1919 ápr. 25.-én, Budapesten. Középiskoláit Szarvason végezte, 1 évig technikus volt, majd 1872-ben Kovács Istvánnál szinész lett. Hamarosan áttért az irodalomra és alig volt folyóirat, amely „Lucián" álnév alatt közölt irásait ne hozta volna. Irt szinészi visszaemlékezéseket, novellákat, regényeket, karcolatokat a szinész-életből. Ilyenek: Thália pongyolában, Szinészhistóriák, Nappali komédiások, stb. 1882-ben a Nemzeti Szinház irnoka, majd egy ideig titkára volt. 1899-ben igazgatta a városligeti Dalos Szinházat. Szinpadi munkái: „Az adóvégrehajtó", vigj. 1 felv. Bem. 1882. „Nana leánya", szinmű, idegen eszme után. Bem. 1882 jul. 8. „Az Eiffel-torony kisasz-

szony", énekes bohózat. Bem. 1889 aug. 2.-án „A pópa", népsz. 3 felv. Bem. 1894 aug. 31. Városligeti szinkör. „Eszter", bibliai melodr. (versszövegek: Mérei Adolftól, zene: Singer Nándortól). Bem. 1889 aug. Dalos Szinház. „Szentgáti Márta", szinmü 3 felv. Bem. 1918 febr. 25. Zombor (Brucknernél). „Vagy megszökik, vagy megszokik", gyermekdarab. Bem. 1919 ápr. Munkás-gyermekszinház. Monológjai: „Fürdővendég", „Nyugdíjas szinész". Fordításai: „A 23-as hölgy", boh. 3 felv. Irta: Paul Gavault és Albert Bourgain. Bem. 1905 jan. 4. Vigszinház. 1881 juniusban lett felesége: Alszeghy Ilona, sz. 1855-ben, Pesten, megh. 1903 aug.-ban, Leányfalun. Eltemették, Pócsmegyeren. Szinpadra lépett 1869-ben, a Nemzeti Szinháznál. 1887 jan. 1-től haláláig mint karénekesnő működött az Operában. Leányai: Z. Tilda, énekesnő, 1902 októberben az Operához szerződött, 1904 jan. 2.-án férjhezment dr. Hollós Gábor nagykátai orvoshoz és visszavonult; - Z. Elza, szinésznő, sz. 1885 máj. 23.-án, Budapesten. 1904-ben oklevelet nyert a Sziniakadémián és azonnal szerződtette a Magyar Szinház; itt 1904-ben játszotta a Sherryben Mistigrettet. 1905 jun. 18.-án a Nemzeti Szinházban a „Sötétség"-ben Emmát játszotta, utóbb oda is szerződött, de nagyrészt a nagyobb vidéki szinpadokon működött. 1919 jul. 6-án férjhezment Telkes Pálhoz. - Z. Vilma, sz. 1887 ápr. 4-én, Budapesten, megh. 1927 máj. 1.-én, Budapesten. 1906 márc. 25.-én a Népszinházban a „Falu rossza" Boriskáját játszotta.

Zöldy Miklós, szinész, sz. 1821-ben, megh. 1878 jan. 7-én, Aradon. Szinpadra lépett 1839 okt. 29.-én, Fejér Károlynál. Pályája kezdetén szerelmes-szerepeket játszott, később intrikus- és hősapákban jeleskedett. 1843-ban Szatmárról Debrecenbe szerződött és itt töltötte szinészkedésének legnagyobb részét. 1847-ben Egerben feleségül vette Szabó Juliannát. Mint honvédtüzmester részt vett a szabadságharcban. 1859 május 8.-án mint a Nemzeti Szinház szerződött tagja a „Cigány" címszerepében mutatkozott be. Utóbb azonban innen megromlott organuma miatt elbocsátották. Később hangja újból megjavult és megint Debrecenben működött. Jobb szerepei: Gritti, Brankovics György, Vén bakancsos és Cigány címszerepei, Menenius (Coriolanus), Valjean (Nyomorultak), stb. Korának egyik legnépszerűbb és legjelesebb szinésze volt. Fogadásból mindig magyar ruhában járt. 1875 dec. 21.-én lépett fel utoljára, Aradon, Don Carlosban, mint Alba herceg Ravatalánál Mándoky Béla búcsúztatta. Felesége: Szabó Julianna, szinésznő, sz. 1812 nov. havában, Debrecenben, megh. 1886 ápr. 10.-én, u. o. Szinésznő lett 1830-ban, László Józsefnél. Előbb naiva, majd drámai szinésznő, később pedig komika lett, megfogadva férje bölcs intelmét: „Jobb, ha öreg szerepekben azt mondják, hogy még fiatal vagy, mintha fiatal szerepben azt mondják, hogy már kivénültél belőle." 1880 szept. 9.-én tartotta 50 éves szinészi jubileumát Nagyváradon. Sírjánál Mándoky Béla mondott búcsúztatót. Nevelt leányuk: Törökné Szakáll Róza, szinésznő. (L. o.) **(Erődi Jenő.)**

Zrinyi Miklós hős alakja ismételten inspirálta a hazai és külföldi drámai szerzőket. Ismertebb feldolgozásai a következők: „Zrinyi Miklós, avagy Szigetvár veszedelme", históriai szomorújáték 3 felv. Irta: Werthes Kelemen. Fordította: györgyfalvi Csépán István. „Zrinyi Miklós", Körner drámája, fordította: Petrichevich Horváth Dániel, utóbb Szemere Pál. A Nemzeti Szinházban műsoron szerepelt 1842-ben. — „Zrinyi", Adelburg Adolf tört. drámai zeneképe a Nemzeti Szinházban 1868 jun 23-án került szinre. „Zrinyi Miklós", opera, szövegét irta Badalics szláv költő, zenéjét szerzé Zaic (1876). — „Zrinyi Miklós és barátai", irta Andrád Elek. — „Zrinyi", Angyal Armand operája.

Zsebkendő a szinpadon. I. Napoleon idejében illetlen dolog volt a zsebkendőt nyilvánosan használni. Josephine császárnénak rossz fogai voltak, hogy beszéd közben leplezze, csipkekendőt tartott a szája elé. Ez meghozta a zsebkendő-használat divatját. A XIX. század elején elképzelhetetlen volt, hogy a szinpadon síró szi-

nész szemét zsebkendővel törülgesse. Csak a híres Duchesnois k. a. mert zsebkendővel lépni a szinpadra, de „könnyü szövet"-nek nevezte. De Vigny egy Shakespeare-darabban használta a „mouchoir" szót, de a közönség kipisszegte. Hugo Victor fellépése óta az egykori précieux-kor ilyen maradványai végleg eltüntek.

Zsebkönyv. (Lásd. Almanach.)

Zsidó a szinpadon. 1788-ban a „Magyar Muzeum" közli Simay Kristóf (L. o.) „A váratlan vendég" c. „vígságos játék"-át, melyben egy Salamon nevü zsidó is szerepel. (167. old. 3. jelenet.) Ez volt az első szindarab, amelyben magyar szinen a népszinművek állandó zsidó alakja előfordul. (A későbbiek: Jókai: „A zsidó fiú", — Szigligeti: „A zsidó", Tóth Ede: „Schneider Fáni", „Falu rossza", Lukácsy Sándor: „A zsidó honvéd", stb.)

Zsidónő, nagy opera 5 felv. Szöv. irta: Eugén Scribe. Zen. szerz. Halévy Jacques, ford. Jakab István. Bem. 1844 télhó 1-én, a Nemzeti Szinházban. Felujították 1853 máj. 28-án. Főszereplők: Young, Hasselt-Barthné, Jekelfalusy, Kőszeghy, Leiter Paulina, — majd ujra 1855 szept. 30-án került színre; — új szereposztással adták még 1865 okt. 4-én, stb. — A Magy. Kir. Operaházban bem. 1884 okt. 9-én. Akkor Ney Dávid, Pauli Richard, Szekeres, Perotti Gyula és Turolla Emma voltak a főszereplői. A későbbi évek folyamán Eudoxia szerepét Ábrányiné Wein Margit, majd Maleczkyné vette át. Eleázár szerepében Broulik Károly, majd Prevost lépett fel, vendégszerepelt benne a jeles Larizza is, Brogni biboros szerepét 1889-től hosszú időn át Szendrői Lajos énekelte, Recha szerepében pedig a huzamos ideig állandó Vasquez grófné mellett Barberini, Lehmann Lili, Diósyné, Brogni bíboros szerepében pedig 1905-ben a hollandi Maas, 1906-ban Sebelligo Antal, 1907-ben pedig Giulo Rossi vendégszerepelt. Eleázer szerepében 1912-ben Lunardi, 1922-ben pedig Nasta Mihály mutatkozott be. Uj betanulással, Lányi Viktor fordításában, 1925 dec. 11-én került színre, ezzel a szereposztással: Brogni, bibornok a zsinat elnöke — Székely Mihály, Lipót, császári herceg — Somló József, Ruggiero, Konstanz város polgármestere — Pusztai Sándor, Alberti, tiszt — Palotai Árpád, Eleázár, zsidó — Székelyhidy dr. Eudoxia hercegnő — Halász Gitta, Recha — Relle Gabriella. A Népopera bem. 1914 ápr. 21-én, — (Eleázár-Jadlowker, Recha-Adler Adelina.) A Városi Szinház előadta 1920 dec 3-án. Eleázár - Ocskay Mihály, Recha — Vágó Boriska, Eudoxia — P. Gerő Erzsi, Brogni — Lakatos Sándor, Lipót — Halmos János, Ruggiero — Bársony Aladár.

Zsinórpadlás. A zsinórpad az a tér, amely a szinpad felett van, 1½-szer nagyobb rendszerint, mint a szinpad-nyilás. Ide huzzák föl a lógó diszleteket s egyéb más felszereléseket. Ezeket ellensúllyal felszerelt csigakötelekkel húzzák föl és le. A zsínórpadon, a szinpad hosszában és a szinpadon keresztben is vashidak futnak, ahonnan diszleteket, reflektorokat és kellékeket mozgatnak a szinpadmester utasítására. (V. ö. Diszletezés).

(Tamássy Miklós.)

Zsirkay János, hirlapíró, politikus, nemzetgyűlési képviselő. Szinműve: „Pongrác mester", drámai játék 3 felv. Bem. 1926 jan. 11. a Nemzeti Szinház Kamaraszinházában.

Zsíros István, író, katonatiszt, sz. 1873 jun. 29-én, Ujvidéken. Gimnáziumi tanulmányait Budapesten végezte, azután tényleges tüzértiszt lett. Szinművei: „Fátum", szmű 3 felv. Bem. 1907. máj. 30. Nemzeti Szinház. „Délibáb", szmű 3 felv. Bem. 1911. Szalkai Lajos szintársulatánál, „Grál lovag", szmű 3 felv. Bem. 1916 dec. 2. Magyar Szinház.

Zsolnai színészet. Zsolnán 1864-ben műkedvelők eljátszották a „Vén bakancsos" c. népszinművet, magyarul. 1865 dec.-ben volt az első magyar előadás hivatásos színészekkel, Győrfy szintársulatánál. (Lásd: „A Hon", 1865. dec. 31.) 1886-ban Dálnoki Gyula, Krémer Sándor és Sághy Zsigmond konzor-

Kulcsár Juliska

Krizsán Karola

László Imre

Losonczy Zoltán
(l. III. kötet 145. oldalon)

Marsi Gizi

Márkus Margit

Márton László

Metz Albert
(l. III. kötet 244. oldalon)

Moldoványi Ica

Miklóssy Margit

Nádassy József
(l. III. kötet, 306. oldalon)

Molnár Imre

Németh Margit

Nagy Zoltán (P.)

Nyerges Ferenc

Németh Nándor

Palásthy Sándor
(l. III. kötet 430. oldalon)

Oláh Gábor
(l. III. kötet 399. oldalon)

Pálffy Olly

Pálffy Zsazsa

Parlagi Ilonka
(l. Parlagi Lajos címszónál)

Parlagi Lajos

Pelle János dr.

Petrán Ede
(l. Színjátszó társaságok)

ciuma játszott. 1892-ben szinpártoló egyesület alakult. 1901-ben Bárodi Károly és Fehér Károly társulatai jártak ott. Ezután a város az északmagyarországi szinikerülethez csatlakozott és ennek igazgatói tartottak előadásokat.

(Erődi Jenő.)

Zsolt Béla, író, hirlapíró, sz. 1898-ban. Szinművei: „Erzsébetváros", pesti életkép 3 felv. Bem. 1929 nov. 30. Fővárosi Művész Szinház. „Tizenötezer pengő jutalom", burleszk 3 felv. 1930. ápr. 19. Magyar Szinház. Neje: Hollós Ilona színésznő.

Zsögön Lenke, operaénekesnő, sz. 1906 febr. 11-én, Kolozsvárott. — 1929-ben végezte a Zeneművészeti Főiskolát. Ezt megelőzőleg, már 1924-ben fellépett Marosvásárhelyen, az ott működő társulatnál, a „Kis kadét" c. operettben. Midőn 1929-ben Budapesten bemutatkozott mint operaénekesnő a „Sába királynője" c. operában, a budapesti Operához szerződött, de mert az itt kinálkozó tér nem elégítette ki becsvágyát, a Városi Szinházhoz szerződött, a hol főleg a „Toscá"-ban volt nagy sikere. Szerepei: „Thais", „Jancsi és Juliska", „Parsifal", „Walkür", „Rózsalovag", „Zsidónő", c. operák főszerepei. A rádió műsorának is sürün foglalkoztatott szereplője. Énektanulmányait folytatja és Wagner-énekesnővé kivánja magát tökéletesiteni. 1926 óta dr. mohai Szabó Andor pénzügyi titkár felesége.

Zsöllyeszék. A szinházakban azon széksor, amely a szinpadtól lefelé számított első sorokban van elhelyezve. Az utolsó sor a zártszék. (L. o.)

Zsömböri Ede, műbarát, sz. 1822-ben, Székesfehérvárott, megh. 1873 jul. 10-én, u. o. Az ötvenes években élénk tevékenységet fejtett ki az irodalom és művészet istápolása körül. A székesfehérvári szinház létrejötte az ő fáradhatatlan agilitásának érdeme.

Zuglói Szinház. E néven Budapesten Nagy László, a dr. Marton Sándor-iroda főtisztviselője 1928 aug. 31-én szinházat nyitott VII., Angol ucca 26. szám alatt, e célra rendezett új épületben, mely szombat és vasárnap, később pedig naponként rendezett előadásokat. A müsoron egész estét betöltő darabok szerepeltek. A szinház vezetését 1929 dec. 20.-án Pataky Ferenc vette át. A szinház nemsokára megszünt.

Zürichi magyar színészet. Midőn 1847 nyarán Havi Mihály és Szabó József egyesített dalostársulata bejárta a külföldet, hogy dicsőséget arassanak a nemzeti kultúrával, a bátor csapat Zürichbe is ellátogatott és itt is nagy sikert értek el művészetükkel.

(Erődi Jenő.)

Zverina Császár Mária színésznő, sz. 1880 febr. 2.-án, Böhönyén, Somogy megyében. Atyja főerdész volt gr. Festetics Pál somogymegyei birtokán. Budapesten a Zeneművészeti Főiskolát végezte. Szinházakhoz szerződései voltak: a trieri Stadttheaterhoz egy évre, az oldenburgi udvari szinházhoz 3 évre, azonkívül a breslaui és danzigi szinházakhoz. 1912-ben P. Nagy Zoltán a debreceni zenekonzervatórium igazgatója meghívására hazajött és elfoglalta nála az énektanári állást, 3 évi szerződéssel. Hatásosan működött Debrecen zenei közéletében is. 1914-ben Budapestre költözött; itt minden idejét és tehetségét a zenepedagógiának szentelte. Állást vállalt a Fodor Ernő-féle zeneiskolában, tanított a Sacré-Coeurben, az országos Szinészegyesület iskolájában. 1924 okt. 14.-én halt meg, járványos betegségben.

Zwischenakt. Blätter für Theater Musik, Kunst und Tagesereignisse. (Pesten a legrégibb német szinházi ujság.) Megjelent 1863 máj. 3-án, Morländer (=Engländer Mór) szerkesztésében.

PÓTLÁSOK ÉS HELYESBITÉSEK

Antony Béla dr., polgármester, sz. 1880-ban, Belényesen (Bihar m.). Középiskoláinak elvégzése után a budapesti egyetemen jogot hallgat. Ügyvédi oklevelet szerzett, majd 1913-ban Szentendre polgármesteri székét foglalta el; 1915-ben Esztergom szab. kir. városa választja polgármesterévé. Esztergom szük viszonyai közt külön szinházépület emelésére irányuló tervét el kellett ejtenie, annál is inkább, mert a főváros közelsége állandó szinházi életet nem tesz rentábilissá. Ideiglenes megoldásul a város egyik központi fekvésü telkének ingyenes használatát tette lehetővé, kezdetleges szinházi épület felállításának céljaira, majd ennek lebontása után személyes utánjárással is segíti a társulatokat, hogy előadásukhoz a lehetőség szerint megfelelő termet kapjanak. Közreműködik abban is, hogy a Kath. Legényegylet új székházában, valamint az Esztergomi Takarékpénztár r. t. ujonnan átalakított Fürdő-szállójában szinházterem létesíttessék; mindkét helyiség állandó, beépített szinpaddal bír s nagy befogadóképességgel rendelkezik.

Elnöke a városi szinügyi bizottságnak s ott mind a műsorok összeállítását, mind az anyagi támogatást illetőleg a szintársulatok érdekében érvényesíti szavát. A képviselőtestülettől kieszközölte, hogy a nyaranta érkező társulatok — ha a közönség nem látogatná eléggé a szinházat — anyagi támogatásban részesíttessenek; cikkeivel, beszédeivel is állandóan ráirányítja a figyelmet a magyar kultúra e munkásaira, hogy így fokozza az érdeklődést. A műkedvelő-előadásoknak is jóindulatú támogatója.

Ányos Laci, zeneszerző, nótaköltő, sz. 1881 jan. 17.-én, Budapesten. Papnak indult, de megváltoztatta tervét, nótaköltő és zeneszerző lett. Operetteket is ír, melyek sok helyen kerültek szinre. Főként népdalokat írt, melyekkel az ország határán messze túl is ismertté tette nevét. Verseit maga írja. A Petőfi Társaság verseit meg is jutalmazta. (Vigyázó-díj.). Híresebb nótái: „Nem én lettem hütlen hozzád", „Féltelek a széltől", „Elkerülsz, mert szegény vagyok", „Amióta asszony lettél", „Megöleltem a Katót!" „Ugy megyünk el egymás mellett", stb. stb. Dalait maga is adja elő, hegedű vagy zongorával kisérve önmagát. Körülbelül 360 nótája jelent meg idáig.

Arany Irén (N.), hangversenyénekesnő, sz. 1905-ben, Nagyváradon. Csengő, tiszta szopránja és egyéni kedvessége szerzik meg számára a közönségnél a sikert. Gyakran szerepel Debrecenben a hangversenypódiumon, szinpadon és a templomi énekelőadásokon.

Aranyossy Irma, szinésznő, okl. tánctanárnő, sz. 1895-ben, Esztergomban. Dr. Farkas Ferenc szintársulatánál működött, mint szinésznő, 1921-ben táncmesteri képesítést nyert, azóta saját tánciskoláját vezeti. A régi magyar nemzeti táncok kutatásával és terjesztésével foglalkozik és e téren a szakkörök legnagyobb elismerését vívta ki.

Balassa Sándor, lapszerkesztő, sz. 1882-ben. Tanulmányainak elvégzése után Kassán lépett a hirlapírói pályára.

A Kassai Napló, Felsőmagyarország és Abauj Kassai Közlöny szerkesztőségeiben dolgozott. Már mint fiatal ujságíró élénk érdeklődést tanusított a színészet iránt. Számos hirlapi cikke jelent meg a művészeti kérdésekről. Kassán 1903-ban két egyfelvonásos vígjátékát adták elő. A két kis darab színre került még Eperjesen, Iglón és Sátoraljaujhelyen is. Mint lapszerkesztő és kritikus élénk tevékenységet fejtett ki Miskolcon, Szatmáron, Szabadkán, Veszprémben és Székesfehérvárott, a szinházi életben. Ez idő szerint Debrecenben a „Debreceni Hirlap" pol. lap felelős szerkesztője.

Ballay Margit, színésznő, sz. 1900-ban, Budapesten. A Rákosi Szidi-féle színésziskola sikeres elvégzése után vidékre szerződött. Győrött, Szatmáron, Nyiregyházán, stb., működött, szép sikerrel, mint operett-szubrett színésznő. Tagja volt a Royal Orfeumnak is. Főbb szerepei: Leányvásár (Bessie), Mágnás Miska (Marcsa), Luxemburg grófja (Juliette), stb.

Benyovszky Pál, író, hirlapíró, sz. 1899 dec. 28.-án, Szatmárhegyen. Számtalan értékes szinibirálatával kapcsolódik a szinházi életbe. Munkatársa volt a „Debrecen", „Szatmári Hirlap", „Szamos" című lapoknak, mint szerkesztő szerepelt a „Tiszántúli Hirlap", „Debreceni Hétfői Ujság", „Gyermekek Debrecenje" című lapoknál és szerkesztette a „Vihar" című költői antológiát és „Alkotás" című szépirodalmi lapot. Irodalmi munkássága rendkívül széleskörü. Versei, novellái az egész országban sűrűn látnak napvilágot. Több kisebb darabja és jelenete került színre: „Levél" (1918), „Ilonka udvarlói" (1919), „Mefisztó kudarca" (1919), „A professzor unokahuga" (1919), stb. c. alatt.

Beöthy Zoltán (szlováni), szinészi skolai titkár, született 1897 október 22-én, Budapesten, megh. 1931 julius 5.-én, u. o. Beöthy László és Soldos (Blaha) Sári fia. Iskoláinak elvégzése után hadbavonult, 1919-ben a Belvárosi Szinház dramaturg-titkára lett, majd Berlinben a filmnél szerepelt. Megjárta Amerikát és visszatérve, vidéki kabarétársulatokkal működött. 1927 óta Rákosi Szidi Szinészképzőiskolájában működött, mint titkár és tanár.

Betegh Béby Mária (csiktusnádi), szinésznő. Rákosi Szidi iskoláját végezte, azután a Városi Sz. tagja lett. Innen Nagyváradra, majd Aradra és Kolozsvárra szerződött és itt működik már évek óta mint szubrett-primadonna. Főbb szerepei: „Viktória", „Marica grófnő", „Dr. Szabó Juci", Franci („Varázskeringő"), Tommy („Tommy és Társa"), stb. 1930-ban férjhez ment bulcsi Janka Jenőhöz.

Biró Sári, énekesnő, sz. 1891-ben, Budapesten. A Zeneművészeti Főiskolán 1930-ban művészi oklevelet nyert s ezzel igazolta gyermekkori, csodagyermek-sikerét (a „Fészek"-ben jósoltak neki fényes jövőt): azóta Budapesten is, külföldön is fellépett, egyelőre zenekari hangversenyeken.

Bognár Elek, szinész, sz. 1904 ápr. 23-án, Budapesten. Édesapja: dr. Bognár Elek miniszteri tanácsos, közp. vámigazgatóhelyettes, egyetemi magántanár, édesanyja: nagyfalusi Arany Margit (A. János családjából). Iskolái: 1926-ban absolutóriumot nyert a budapesti közgazdaságtudományi egyetemen, 1929-ben az Orsz. Szinművészeti Akadémián oklevelet kapott. Utána a szegedi Városi Szinházhoz szerződött, ahol 1929 szept. 21-én mutatkozott be, mint Csongor, Vörösmarty: „Csongor és Tündé"-jében. Főbb szerepei: Horkai Feri, Tarján Gida, Austin Bevans („Darázsfészek"), Jack, Figaro, Pierot, Noszty Feri, stb.

Boros Elemér, író, a Magyar Szinművészeti Lexikon Szerkesztő-bizottságának tagja, a névsorból (I. kötet, IV. old.) tévedésből kihagyatott, úgyszintén Pesti Kálmán és Zólyomi Jenő neve is.

Breitner Aladár. A magyarországi táncművészet egyik legnevesebb pedagógusa. 1889-ben született, Budapesten. Kereskedelmi pályára készült, de már

akkor is, mielőtt még hivatásszerüleg foglalkozott volna tánctanítással, már mint amatőr több díjat nyert. 1918-ban nyitotta meg táncintézetét Budapesten, melyből nemcsak amatőrök, hanem a magyar szinész- és artistavilágnak igen sok nagysága került ki. Legnagyobb sikerét a „Magyar keringő" című tánckreációjával aratta, amely a külföld minden nagyobb városában közismert lett. Több művészi tánckreációja elismeréséül 1929 évben Párizsban tartott kongresszuson az „Union des Professeurs de danse de France" oklevéllel, később a francia táncegyesületek „Grand Prix"-vel jutalmazta a tánctanítás körül kifejtett érdemeit.

Csomor Gyula, mozitulajdonos, sz. 1874-ben. A Vígszinház növendéke lett 1897-ben. Néhány évig mint szavalóművész működött a vidéken és különösen Petőfi verseivel aratott sikert, de rövidesen búcsút mondott a szinpadnak és jelenleg Debrecenben mozitulajdonos és törvényhatósági bizottsági tag.

Debreceni zenede (Debrecen sz. kir. város zeneiskolája) Farkas Ferenc kezdeményezésére 1861-ben alakult. Első igazgatója Komlóssy Lajos volt, a kit Simonffy Emil követett. Jelenlegi igazgatója P. Nagy Zoltán, (L. o.) a kinek igazgatása alatt az iskola erősen fellendült. Az iskola tanári kara, a mely a szak- és zeneirodalom terén is jelentős tevékenységet fejt ki: Sz. Nagy Károly (orgona), Emmerth Antal, Laub István, Fábry Irma, Hőchtl Margit, Simonffy Irén, Szabó Emil, Halácsy Margit, (zongora), Ridley Kohne, Füredi Sándor, Buza Gábor, Csanak Mária (hegedű), Hoór Tempis Erzsébet (ének), Füredi Samu, Eisler Mihály (gordonka).

Dénes József, szinész, sz. 1886 dec. 30-án, Karancson. A Rákosi-sziniiskola elvégzése után, 1912-ben, a Sziklai-szinkörben lépett fel először, majd 10 évig Miskolcon és az óbudai Kisfaludy Szinházban működött mint szinész és rendező. Jelesebb alakításai: Borinszky („Királynőm, meghalok érted"), Tarján („Dolovai"), Richard („Tolvaj"), Des Prunelles („Váljunk el"), Armand („Kaméliás hölgy"), stb. Felesége: Harrer Irén, szinésznő, sz. 1895 dec. 19-én, Budapesten. Szinpadra lépett 1915-ben, az óbudai Kisfaludy Szinházban, mint vígjátéki szinésznő.

Dénesné Boga Janka, írónő, sz. 1889-ben, Gyergyóalfaluban. A kecskeméti állami polgári leányiskolában tanít. Első munkatársa volt évekig a „Kecskeméti Közlöny"-nek; erdélyi problémákról irott cikkeit átvették az amerikai magyar lapok is. Az „Apátfalviak" című 3 felvonásos drámáját a Belvárosi Szinház 1927-ben elfogadta; a darab bemutatója azonban Szegeden volt, Faragó Ödön igazgatása alatt, 1927 februárjában.

Dezső Kázmér, Nagykőrös város polgármestere, sz. 1883 nov. 23-án, Nagykőrösön. Nagykőröst a kultúra terén a Duna-Tisza-köze vezető városává fejlesztette. Ő alapította a nagykőrösi Arany János irodalmi társaságot, a Szinpártoló egyesületet. Irodalmi tevékenységet is fejt ki. Költeményei és gazdasági cikkei sürün látnak napvilágot a fővárosi és vidéki lapok hasábjain.

Elek Ica, szinésznő, sz. 1906 jul. 23-án, Budapesten. 15 éves korában került a Zeneművészeti Főiskolára, Maleczky Biankához és 19 éves korában Budán Sebestyén Géza társulatánál nagy sikert aratott a „Nótáskapitány"-ban mint operett-primadonna. 1926-ban Pécsre szerződött, 1927-ben Kardoss Géza debreceni társulatának lett a tagja, a hol a „János vitéz"-ben és „Mersz-e, Mary?"-ben aratott nagy sikert. 1928-ban a Teréz-körúti Szinpadon és az Ujpesti Blaha Lujza Szinházban működött, majd Iván Sándornál Kassán és a szegedi szinháznál működik mint primadonna. (Arcképét l. I. kötet, 456. — oldal után.

Erényi (Erhardt) **Böske,** szinésznő, sz. 1905 december 25.-én, Paripáson (Bács megye). 1921-ben lépett a szinipályára. Első szerződése Nagyváradra szólt, ahol a „Táncos huszárok"-ban, Mogyoróssy önkéntes szerepében lépett fel, nagy sikerrel. Táncos szubrett. Játszott még Kolozsvárott, Pécsett, innen szerződtették a Király Szinházhoz, ahol az „Eltö-

rött a hegedűm" c. operett szubrett szerepében mutatkozott be. Jelenleg az Andrássy-uti Szinház tagja.

Falus Edith, operaénekesnő, sz. 1908 nov. 11-én, Budapesten, mint Friedländer Manó fővárosi orvos leánya. Gimnáziumi érettségit tett. Énekhangját és szinpad-tehetségét bécsi társaságban való szereplése alkalmával fedezték fel és ott mindjárt szerződéssel marasztalták. Ezután magánúton Gábor József énekmesternél és dr. Dalnoki Viktor rendezőnél nyert kiképzést és 1928 febr. 18-án a Városi Szinházban mutatkozott be a „Denevér" Adél szerepében. Fellépése oly sikerrel járt, hogy a Városi Szinház azonnal tagjai sorába szerződtette, a hol most is működik. — Jobb szerepei: a „Carmen" operában Micaela, „Bohémélet"-ben Musette, stb. A fővárosban rendezett önálló hangverseny fellépései is mindig érdekességei a zenei évadnak. Jelenleg a müncheni Staatsopera koloratur-énekesnője.

Fáy E. Béla (cs. n. dr. Furmann Béla), író, sz. 1899-ben, Debrecenben. Irodalommal és főleg szindarab-fordítással 1925 óta foglalkozik. Szinrekerült fordításai a következők: „öltöztessük fel a mezteleneket" (Pirandello), e. e. Alapi Nándor társulatánál (a budapesti Kamaraszinházban is szinrekerült), „Minden jóra fordul" (Pirandello), e. e. Alapi Nándor társulatánál, 1929. „IV. Henrik" (Pirandello), e. e. debreceni Csokonai szinházban, 1928. „Arc és álarc" (Chiareli), e. e. a debreceni Csokonai Szinházban, 1930. Megjelent és sajtó alatt van több regényfordítása, ugyancsak Pirandellótól.

Fazekas Ernő, író és iskolaigazgató, sz. 1899 aug. 17-én, Kecskeméten. Fiatalon kezdett verselgetni. Első munkái a „Kecskemét" c. lapban jelentek meg. „Vadvirágok", „Tavaszvárás", „Mesetarisznya", „Kis köszöntő", „Őszi kaland", „Tüsszentő királyfi" címen jelentek meg kötetes munkái. Szindarabja: „Zách Klára", dr. 3. f. Több szinműve kéziratban. Tagja a Berzsenyi Dániel-, Gárdonyi Géza- és Katona József irodalmi társaságoknak.

Ferkó Gyula (l. Debreceni Szinjátszó Társaságok).

Fichtner Sándor, karnagy, életírója nem Ecker (sajtóhibával), hanem Eckert Elek. Az általa említett 4 füzet: zongoradarabok (Rozsnyai-kiadás). Kamarazeneművek helyett Énekkari művek olvasandó. (Petőfi szövegeire, „Nagyszombati himnusz" stb.). Azóta írt nagyobb zeneművek: II. szimfónia és II. magyar suite.

Fodor István, vívómester, sz. 1894-ben, Budapesten. Atyja: Fodor Károly mellett már 1918-óta tanította a vívást az Orsz. Szinművészeti Akadémián. 1927-ben, atyja megüresedett helyére, őt nevezték ki tanárnak. A sportszerű víváson kívül a történeti vívást is tanítja, a mint az a szindarabokban előfordul (pl. Hamlet, Cyrano, stb.) Ugyancsak ő szokta betanítani a budapesti szinpadokon előforduló vívójeleneteket. (Arcképét l.: a II. kötet, 57. old.)

Fóthy Károly, szinész, végezte a szinészegyesületi iskolát, 1909-ben és mint kiváló jellemszinész működött Szabadka, Pozsony, Kassa, Szatmár és Brassó szinpadain. Jelesebb szerepei: „Cyrano" Lőrinc barát, („Romeo"), Volkhardt („Takarodó"), Gáspár apó („Cornevillei harangok"), „Gül Baba", stb. 1923-ban visszavonult a szinészettől és a brassói Astra mozgószinház művészeti titkára lett, támogatója az erdélyi magyar szinészetnek és magyar műkedvelő-előadások rendezője.

Frimmer Pál, író és m. k. áll. faipariskolai művezető, sz. 1900-ban, Szatmáron. Irodalommal 1923 óta foglalkozik. A debreceni hangversenyek és műkedvelők részére több darabot írt és számos novellája jelent meg. A „Debrecen" c. lap gyermekujságjában sűrűn szerepelnek állati és pedagógiai meséi és kis darabjai.

Fülöpp Andor dr. (bordosi), író és orvos, sz. 1893 jun. 14-én, Röödön (Kolozs megye). Több munkája jelent meg nyomtatásban: „Szerelem hatal-

ma" (regény), „Novellák", „Gondolatok" „Vas vakondok" (technikai regény), stb. Szindarabjai: „Árulás", dráma, „A fakír bosszúja", dráma, „Csak a vasutiba" vígj. 1 felv. e. e. Nyíregyházán, 1929. Tagja több irodalmi társaságnak. A „Magyar Hazánk" c. hetilap felelős szerkesztője.

Garzó Adél (Bleyerné), énekesnő, sz. Komáromban. A budapesti Zeneművészeti Főiskolán nyert mint opera-énekesnő jeles művész-oklevelet. Tanára Passy Cornet Adél volt. Tehetségét ösztöndíjjal és államsegéllyel is jutalmazták. Kolozsvár, Miskolc, Nagyvárad és a budapesti Magyar Színház szinpadain aratta legjelentősebb sikereit. Kitünőbb szerepei: Rosina („Sevillai borbély"), Philin („Mignon"), Saffi („Cigánybáró"), Eudoxia („Zsidónő"), Adél és Rosalinda („Bőregér"), Friquet Rózsi („Remete csengetyűje"), Gara Mária („Hunyadi László"), Mimosa („Gésák"), Jadviga („Hajduk hadnagya") és a „Szulamit" címszerepe. Nagyváradon férjhez ment, zeneiskolát alapított, melyből több jeles tehetség került ki.

Götz Erzsi, színésznő, sz. 1910 július 14.-én, Budapesten, Rózsahegyi Kálmán színésziskoláját 1927-ben végezte. A Teréz-körúti Szinpad tagja.

Gayné Édy, írónő, sz. Debrecenben. Irodalommal 1900 óta foglalkozik. Verseket, regényeket ír. 1930-ban „Tavasz" címmel megjelent verses kötete nagy sikert aratott. 1926-óta a debreceni lapok állandó munkatársa. Szindarabjai: „Andrásnapi álmok", népszinmű 1 felv. „A cár nevében", e. e. Debrecenben, 1930-ban, „Nem igaz abból egy szó sem", vígj. 1 felv. „Hajótöröttek", operett 3 felv. (zene: Szigethy Gyulától), „Tündérek között", zenés mesejáték 3 felv. (zene: Szigethy Gyulától) e. e. Debrecenben. Férje: Gay János, iparművész.

Halász Ilonka, szinésznő, született Budapesten. Már gyermekkora óta szerepelt a szinpadon és mint ilyen Ibsen „Kis Eyolf"-jában és Molnár Ferenc „Józsi"-jában aratott nagy sikert. A Sziniakadémiáról dr. Farkas Ferenc szabadkai társulatához szerződött, ahol mint naiva és szubrett működött, állandó sikerrel. A naiva szerepek mellett: Juliette („Luxemburg grófja"), Suszterinas („Táncos huszárok"), Mogyoróssy („Tatárjárás"), stb. voltak azok, melyekben nagyobb sikerrel szerepelt. Szabadkáról Pécsre szerződött, ahol 1912-ben férjhez ment dr. György Ármin odavaló orvoshoz és visszavonult a szinpadtól, egy szépen induló pálya elején.

Hattay Adrienne, szinésznő, sz. 1910-ben, Budapesten. A Szinművészeti Akalémiát végezte. Nagyrészt a főváros szinpadain működött, u. m. Városi Szinház, Budapesti Szinház, Kamara Szinház. Egy évig dr. Janovics kolozsvári társulatánál játszott. Főbb szerepei: Claire (Vasgyáros), Katica (Diákélet), Gara Mária (Árva László király), „Masamód", stb.

Hegyi Lilly, szinésznő, sz. 1883 jun. 27-én, Dunaharasztin. Már 17 éves korában kezdte énektanulmányait Manheit Jakab énekmesternél. Első szerződése Makó Lajos buda-temesvári társulatához kötötte, utána Debrecen, Szeged (5 évig), Pécs szinpadain működött mint koloratur, majd mint szubrett primadonna. 1911-14-ig a kolozsvári Nemzeti Szinház primadonnája volt és játszotta az akkor műsoron szereplő operettek majd mindegyikének vezető szerepét. 1915-ben dr. Vértes Oszkár neje lett. Azóta nem vállalt állandó szerződést, csak alkalmi fellépésekkel szerepelt Erdély városaiban. 1925-ben áttért az operára. Kiképzését Pfeiffer kolozsvári tanártól, majd Olaszország legjelesebb mestereitől nyerte. Betegsége miatt nem folytathatta tanulmányait és jelenleg hangversenyeken lép fel, a miért a marosvásárhelyi Kemény Zsigmond irodalmi társaság rendes tagsággal ismerte el kulturális érdemeit. Operaműsorában szerepelnek: Tosca , Santuzza (Parasztbecsület), Recha (Zsidónő), Aida, Leonóra (Troubadour), stb. (V. ö. III. köt. 56. old.)

Hetényi Dömény Elemér, színész és rendező, Hetényi József úttörő szinigazgató unokája, sz. 1866-ban, Ádándon. Szinpadra lépett, 1889-ben, Völgyi György szinigazgatása alatt, Magyaróvárott. Igazgatói: Kömley Gyula, Szathmáry Károly, Miskolczi Henrik, a kiknél mint színész és rendező működött, majd Füredi Károly, Rakodczay Pál, Polgár Károly, Kövessy Albert és Szalkai Lajos. — 1903 óta több mint 18 évig dr. Janovics Jenő szegedi majd kolozsvári társulatának tagja és rendezője. Résztvett az erdélyi jótékonycélú társadalmi mozgalmakban is mint művészi rendező. 1921-ben Parlagi Lajosnál működött Nagyváradon, mint igazgatóhelyettes és rendező. 1924-ben Nagyváradon színésziskolát alapított. Jobb szerepei: Lohonyai (Tatárjárás), Agárdy (Kis gróf), Basil (Luxemburg grófja), Durbints (Bor), Dragutin (Cigányszerelem), Zéta (Víg özvegy), stb. Több szinházi szaklapot szerkesztett. „Szula Mici" címen sikerült paródiát írt (1900. Miskolc); fordított, átdolgozott, filmszkeccset irt (Apacsnő szerelme), filmet rendezett. — 40 éves jubileumát Nagyváradon ünnepelte, a „Limonádé ezredes"-ben. — 1904-ben nőül vette Szegeden Ferenczy Irmát, Ferenczy Béla árvaszéki elnök hugát. (Ezzel bővítettük a II. köt. 246. old. I. hasábban található rövid életrajzát.)

Hoffmann Dezső, a Leszámitoló és Pénzváltó Bank fiókjának volt h. igazgatója, könyvkiadó, sz. 1889-ben, Szentesen. A Kereskedelmi Akadémiát Bécsben és Budapesten végezte. A színészet lelkes barátja, hozzáértésével, nagy agilitásával nagyban segítségére volt az Orsz. Színészegyesület propaganda osztályának s jelen Magyar Szinművészeti Lexikon létesülésének.

Hollós Ilona, színésznő, (l. II. kötet, 259. o.) születési évszáma ott téves. A helyes: sz. 1911 aug. 28.-án.

Horti Idi, színésznő, sz. 1901-ben, Abrudbányán. 1919-ben lépett fel először, Marosvásáhelyen. Játszott prózai, operett s népszinmű-szerepeket. 1920-ban a kolozsvári szintársulathoz szerződött. Jelentősebb szerepeket játszott a „Cseregyerekek", „Cornevillei harangok", „Mágnás Miska", „Cigánygrófnő", c. darabokban. 1922-ben ifj. Szász István földbirtokos neje lett.

Horváth Árpádné (borsodi), írónő, sz. 1873-ban, Nagyváradon. Számos költeménye lett népszerű, közülük több Krüger Jenő zenéjével.

Horváth Sándor, (makói), honv. alezredes, zeneszerző, dalköltő, sz. 1872-ben. Kezdetben több katonai indulót írt, majd kuplékat, táncdarabokat szerzett, később a saját szövegre szerzett magyar, magyaros, továbbá műdalokkal ért el nagy sikereket, melyeket szerzői estek keretében a rádión ismertetett. Főként ezekben nyilvánul meg eredeti magyar egyénisége. Maradandó értékű zenei kompoziciója: a „Balatoni legenda", c. magyar daljáték (Nyári Andor szövege), mely Budapesten, a Városi Szinházban, 1927. V. 20-án került bemutatásra.

Illés Dávid, ny. MÁV főmérnök, a magyar zeneszerzők s zenekiadók szövetkezete békésmegyei körzetének vezetője, sz. 1878 április 26-án, Budapesten. Iskoláit Budapesten végezte. 1905-ben a magyar Tudományos Akadémia „Albert király özvegye", c. tört. drámáját a Kóczán-díjjal jutalmazta. Szinházi rovatvezetője volt a „Békésmegyei Függetlenség" c. napilapnak is, huzamosabb ideig.

Kabay György (l. Szinjátszó Társaságok.)

Kádass Mariska (S), (Terray Gyuláné) színésznő, sz. 1892-ben, Temesvárott. Atyja Kádass Imre, színész. Iskolái elvégzése után a Szinművészeti Akadémiát végezte. 1910-ben elszerződött Krecsányi Ignác buda-temesvári szintársulatához, hol három éven át a naiva szerepkört töltötte be. Főbb szerepei: Noémi (Aranyember), Márta (Egér), Puck (Szentivánéji álom), Hempel Teri (Tajfun), Micheline (Buridan szamara), Bay Annuska (Himfy dalai), stb. Majd férj-

hez ment Hollósi-Somogyi László földbirtokoshoz, kitől rövid idő után elvált és ismét visszatért a szinpadra. 1919-ben a Fasor Kabaré tagja volt, onnan a Városszinházhoz szerződtette Komjáthy János igazgató. 1922-ben férjhez ment légrádi és szigligeti Terray Gyulához.

Kállay Lilly, mozgásművészeti tanárnő. Tanulmányait Fernand Ernőnél kezdte, majd Hellerauban és Párizsban folytatta. 1922-óta saját iskolájában tanit egyéni módszere szerint, de önálló tánccestjeivel és a róla elnevezett tánccsoport működtetésével is állandó elismerés mellett szerepel.

Kallós Ilona (Kántorné), írónő, született 1872-ben, Debrecenben. Atyja: Kallós Kálmán, arcképfestő és rajztanár volt, utóbb Aradon élt; itt gyermeke a felsőbb leányiskolát végezve, árvaságra jutott s az anyai Tabajdy-fészekben, Nagy-Szerinden Zacharias József községi jegyző neje lett. Addigi költői szárnypróbálgatásait nyilvános irodalmi működés váltotta fel: lapokban elbeszélései jelentek meg s már 1892-ben „A majoresco" c. regénye (ezt németre is lefordították), amelynek bírálatában Rákosi Jenő a szerző drámai tehetségét hangsúlyozta. K. erre benyujtotta a Népszinház pályázatára „A hűség jutalma" c. népszinművét s dícséretet nyert; 1894-ben Aradon „A bankár leánya" c. szinműve aratott sikert, Török Irmával és Somló Sándorral; 1895 nyarán a Budai Szinkör mutatta be „A fogadott leány" c. népszinművét (Szentirmay Elemér zenéjével); a Magyar Szinház 1897 dec. 7. „A titok" c. népszinművét (Dankó Pista zen.) vitte sikerre; a darab megjelent (ifj. Nágel Ottó kiad.) s hamarosan el is fogyott. Ezóta csak elbeszélései s regényei jelentek meg a lapokban. Az írónő emberi erényeit, tudásvágyát, munkaszeretetét, kitartását és rokonszenves egyéniségét jellemzi, hogy 1900-ban özveggyé válván, magánszorgalommal elvégezte a tanítóképző tanulmányokat, 30 éves korában szerzett oklevelével egy falusi iskolában működött, s öt év mulva Vásárosnamény áll. iskolájához kerülvén, Kántor József igazgató nőül vette.

Katona Gyula, operaénekes, sz. 1901-ben, Kolozsvárott. Iskoláinak elvégzése után Kolozsvárott, majd külföldön: Róma, Bécs, Berlin, Köln zenei kiválóságaitól nyerte kiképzését az énekművészetben. 1930-ban az ulm-i városi szinház énekese lett. Szép lírai baritonja, zenei kulturáltsága, tehetsége, előnyös megjelenése szép jövőt igérnek.

Kézdi Rezső, színész (II. köt. 420 old.) nem volt a Népszinház tagja. (Dr. Vásárhelyi Miklós úr közlése.)

Kiss Ilona (Csősz Lászlóné), hangversenyénekesnő, sz. 1904-ben. Kulturált hangjával a hangversenypódiumon aratja sikereit és Hajduvármegye majd minden előadásán találkozunk nevével.

Kiss János, karnagy sz. 1886 aug. 19.-én, Ujverbászon (Bács-Bodrog m.). Zenei tanulmányait a Nemzeti Zenede, később a Szemere-féle Konzervatórium hegedü-tanszakán végezte. 1911-ben Szentesen magánzeneiskolát nyit, megszervezi a szentesi Filharmonikus zenekart, melyet mint karnagy vezet. 1921-ben Budapesten karmesteri vizsgát tesz a Zeneművészeti Főiskolán s még ez évben a nyiregyházi m. kir. „Rákóczi Ferenc 12. honvéd gyalogezred" karnagya lett. Szerzeményei (kéziratban): hegedűszóló zongora kisérettel, magyar dalok (zongora), triók, quartettek, zenekari indulók stb.

Kiszely Pálné dr., (benedekfalvi), írónő és dalszerzőnő, sz. 1892-ben, Kolozsvárott, ahol zeneiskolai tanulmányait is végezte. Számos szerzeménye lett népszerű, melyeknek úgy szövegét, mint zenéjét ő szerezte.

Komlós Elemér, zeneszerző, sz. 1894 jul. 6.-án, Aradon. 1908 óta foglalkozik zeneszerzéssel és sok munkája jelent meg a kotta-piacon és nyert díjat pályázatokon. Szinpadi munkái: „Tüzijáték", operett 3 felv. (társszerző: Gárdonyi Jenő), 1920. „Felség hadnagya", operett (társszerző: Gárdonyi Jenő), 1923., „Testőrszerelem", daljáték, (társszerző: Kállai Nándor) e. e. Nagyvárad, Erdélyi

Pogány Magda

Pongrácz Elemér (Felső-eőri)

Pongrácz Géza

Tihanyi Ferenc

Miklósnál, 1925. „Szerencsekerék", op. (társszerzők: Kardos Andor és Szegő Nándor) 1927 „Szerelem rózsái", revű operett (szöv. Galetta Ferenc), e. e. Temesvárott, Szendrey Mihálynál, 1929. A többi darabok is az erdélyi nagyobb magyar társulatok műsorán szerepeltek. — Felesége: **Szabó Böske**, színésznő, sz. Aradon. Szinpadra lépett 1915-ben, Szendrey Mihály aradi társulatánál. 1—1 évig Nagyváradon és Pozsonyban működött, mint operettszínésznő.

Kormos Lajos, színész, sz. 1910-ben, Székesfehérvárott. A sziniiskolát Rózsahegyi Kálmánnál végezte. Mint jónevű táncos komikus ismeretes. Jelenleg Radó Béla szintársulatánál működik.

Kovács Béla (szoboszlói), honvéd karnagy, zeneszerző, sz. 1886 január 20.-án, Hajduhadházon. Iskoláit Hajdúböszörményben, Máramarosszigeten, Kisujszálláson végezte. Zenetanulmányait jogászkorában kezdte el, Debrecenben. Már akkor saját szerzeményei jelentek meg, Oláh Gábor szövegeivel. Budapesten Siklós Albertnél befejezve tanulmányait, elvégezte a jogot is. Utána Bécsben a Kaiser-konzervatóriumban tökéletesítette tudását, két éven át dr. Ludwig Kaiser híres karmesternél tanult; több darabját a híres Tonkünstler-orchester 1914-ben műsorába vette fel. Pozsonyban Polgár Károly két operettjét adta elő: „Cigányvér", 3 felv., szövegét irta Polgár K., bem. 1915 nov. 20., „Büvésztanya", 3 felv. 1916. Nagypál Béla dirigálta. Bécsi zenei szereplését megszakította a világháború, hadifogságba került. Irkuck hadifogoly-táborában három zenekart vezényelt. Pár év multán hazakerült és rövid budapesti tartózkodása után a 10. honvéd gyalogezred karmestere lett. Fricsay Richárd ajánlatára a zenekart megszervezte és művészi nívóra emelte, Békéscsabán, hol magyar színvonalú fúvós és szimfónikus zenekari hangversenyeket ad. Kétszáznál több szerzeménye van.

Kováts Erzsébet, színésznő, sz. 1887 szept. 14-én, Kisbaráthegyen. Első szerződése Szabadhegyi Aladár erdélyi igazgatóhoz kötötte. Ezután Mariházy Miklóshoz Kecskemétre, Krecsányi Ignáchoz Buda-Temesvárra, majd Palágyi Lajoshoz és Sebestyén Gézához Miskolcra szerződött. 1919-ben férjhez ment vitéz Bábonyi Ferenchez, Miskolcon. Jelentősebb szerepei: Királykisasszony (János vitéz), Leila (Gül Baba), Treszka (Tatárjárás), stb.

Krizsán Karola, színésznő, sz. 1910 jan. 8-án, Kolozsvárott. Szinipályára lépett 1926-ban, Marosvásárhelyen, Fehér Imre szintársulatánál. Ezidőszerint a szatmári színház szubrettje.

Kulcsár Juliska, színésznő, sz. 1896 febr. 16-án. 1917-ben végezte a Zeneművészeti főiskolát és az Opera ösztöndijas tagja lett, ahol 2 évig működött. Később Sebestyén Géza buda-temesvármiskolci társulatának volt tagja. Főbb szerepei: Traviata, Lakmé, Mimi (Bohémek), Gilda (Rigoletto), Pillangókisasszony, Margit (Faust), Médi (Három a kislány), Rosalinda (Bőregér), stb. Utóbb a szinipályáról lemondott és férjhez ment dr. Bozsinka Kornél v. főispánhoz, Temesvárott.

Laudon József, színész, sz. 1882-ben, Mohácson. Az Országos Színészegyesület iskoláját végezte és onnan Heves Béla szinigazgató szerződtette. Később a fővárosba került, Feld Zsigmond szintársulatához. Hosszabb ideig volt a Magyar Műszinkör és Sziklai Kornél városligeti szinházának kedvelt tagja. Jobb szerepei voltak: János vitéz (Bagó), Falu rossza (Göndör Sándor), stb. 1913-ban lelépett a pályáról és műkereskedő lett. Neje: Kovács Gizella, színésznő, a Rákosi Szidi-féle sziniiskolát végezte és rövid működés után szintén lelépett a pályáról. (Arcképeik a III. kötet, 81. — oldalán.)

László Imre, énekes és zeneszerző, sz. 1896-ban, Kiskunfélegyházán. A háborúból hazatérve, elvégezte a Rákosi-iskolát. 1921-23-ig a pécsi szinház bonvivantja volt. 1924-ben Békéscsabán, 1925—27-ig Csongrádon közművelődési egyesületi igazgató volt. 1927-ben a Royal Orfeum szintársulatához szerződött. 1928-óta a

magyar nóta kultuszának szolgálatába szerződött mint énekes és zeneszerző. Több nótáját országszerte énekelik (Száz szál piros rózsa, Azt a fehér rózsát, stb.). Gramofonba énekelt lemezei keresettek és a Rádió közönségének is kedvence.

Loránt József, szinikritikus, a debreceni városi világítási vállalat titkárja, sz. 1876-ban. Ujságirói működése alatt több debreceni lapnál, utóbb saját lapjánál 1907-óta ő ír a szinházi előadásokról kritikákat.

Márkus Margit, szinésznő, sz. 1911-ben. Dr. Márkus József székesfővárosi főjegyző leánya. A gimnáziumi érettségi megszerzése után a Színművészeti Akadémiára iratkozott be. Mint akadémiai növendék vizsgázott a „Marsall" báróné, — és a „Kaméliás hölgy" Gauthier Margit szerepében, majd a Magyar Szinházban, „Túl a rácson . . ." című darab Teréza szerepét játszotta el. Az akadémia elvégzése után a Vígszinház tagjai sorába szerződtette.

Marsi Gizi, szinésznő, sz. 1900 nov. 10-én. A szinészegyesületi iskola elvégzése után, 1920-ban, Heltai Jenő debreceni igazgatónál lépett a szinipályára. Azután Szatmáron és Kolozsvárott működött. Jelenleg is a kolozsvári Magyar Szinház naivája. Férjhez ment Schück Hermann dr. ügyvédhez. Főbb szerepei: Katica (Diákélet), Tóth Mari, (Noszti), Julia (Romeo), „Trilby", „Csöppség", „Fruska", „Terike" címszerepei.

Márton László, szinész, sz. 1894 máj. 16-án, Bpesten. Nyárai Antal készítette elő a szinipályára. Első fellépése a Fővárosi Orfeumban volt, ahol négy évig működött mint táncos komikus. Mint a főváros kedvelt kabaré komikusa, játszott még az „Intim Kabaré", „Muskátli Kabaré" és az „Érdekes Kabaré"-ban is. 1926-ban lemondott a szinipályáról és a Társadalombiztosító Intézetnél a segélyezési osztály vezető tisztviselője lett.

Matolay Viktor dr., iró, székesfővárosi tanácsjegyző, sz. 1886 nov. 28-án, Sátoraljaujhelyen. Közigazgatási tevékenysége mellett állandóan foglalkozik irodalommal. Szindarabja: „Ráskai Magda", tört. szinmű 3 felv. (1911-ben a Tudományos Akadémia Koczán-díját nyerte), e. e. Sátoraljaujhely, 1926. jul. 19 .

Miklóssy Margit, szinésznő, sz. 1877 jun. 9-én, Keszthelyen. Szinpadra lépett 1893-ben, Kömley Gyulánál, Szatmáron. Igazgatói voltak: Halmay Imre, Komjáthy János, Bessenyei Miklós, Feld Zsigmond, Kövessy Albert, Peterdy Sándor, Tiszay Dezső. 1898-tól 1903-ig Kolozsvárott működött, majd két évig Szegeden, dr. Janovics Jenőnél. Innen ujra visszatért férjével, Czakó Gyulával együtt, Kolozsvárra. 1906-ban Kecskeméten működött, Bihari Ákosnál, 1908-ban testvérbátyjához, Miklóssy Gáborhoz szerződött. Ezután Szalkai Lajosnál szerepel, Székesfehérváron és Almássy Endrénél, Szegeden. 1916-ban visszatér Kolozsvárra, a hol ezidőszerint is működik. Utóbb sikerrel játszott szerepei: Mári (Szent Péter esernyője), Bonivárné (Válás után), Nemzetes asszony (Obsitos), Szerémi grófné (Nagymama), Dajka (Romeo), stb. (Ezzel bővítettük a III. köt. 257. oldalán levő szöveget.)

Móczár Gyula, (jászárokszállási), zeneszerző, sz. 1889 nov. 1-én, Kiskunfélegyházán. Honvédhuszárőrnagy; zeneszerzői oklevelét 1928-ban szerezte. Mintegy száz magyar nótát szerzett 1904 óta; legismertebb a „Hazudik a muzsikaszó", a „Befagyott a folyó" c. pedig a Magyar Zene Barátainak országos pályázatán 1931-ben díjat nyert. De Csokonai és Ady verseire is írt magasabb igényű dalokat; karénekeket is szerzett s nagy zenekarra g-moll szimfoniát.

Moldoványi Ica, szinésznő, szinpadra lépett 1922-ben. Mint drámai hősnő működött, a közönség nagy elismerése mellett. Győr, Szombathely stb. szinpadain szerepelt szép sikerrel. Jobb szerepei voltak: „Magdolna", „Trilby", Julia (Romeo), Éva (Ember tragédiája) stb.

Molnár Imre, énekes és énektanár, sz. 1888 okt. 28-án, Péterrévén. Középiskolai és tanítóképzőintézeti tanári oklevelet szerzett. Az énekben Farkas Ödön tanítványa. Tanári működése után mint zenekritikus működött. 1922 óta a Nemzeti Zenede, 1928 óta a Zeneművészeti Főiskola tanára. Mint énekes különösképen a régi magyar dalokkal és népdalkutatásokkal és tolmácsolásával szerzett nevet. Zenei tanulmányai eredményekép több szakmunkája jelent meg.

Nádor Kálmán, a hasonnevű zeneműkiadócég megalapítója, sz. 1834-ben, Abonyban, megh. Budapesten 1917-ben. Kiadványainak gerincét népszinművek és magyar nóták alkották. 12 gyermeke közül három lépett művészpályára. 1. **Gyula**, sz. 1860-ban, Nagykőrösön, megh. 1889 végén, Budapesten. A 80-as évek népszerű nótaköltője volt. Az „Uzsai gyöngy", „Magduska öröksége" zenéjét ő szerezte. Több nótája: u. m. „Hej, be hangos a becsali csárda", „Kéket virit a nefelejts", „Októbernek elsején", „Nem forog a dorozsmai szélmalom", „Nincsen apám, mégis haragszanak rám", stb. még ma is népszerű. 2. **Eszti**, sz. Budapesten, 1869-ben. A 90-es évek elején szép sikerrel szerepelt a fővárosi és vidéki szinpadokon, valamint a hangversenytermek dobogóján, míg nőül nem ment Lányi Mór bankigazgatóhoz, orsz. gyülési képviselőhöz. 3. **József** (Jóska), (született Budapesten, 1876-ban) egyik legjelesebb nótaköltőnk. A zongorajáték elemeibe Palotásy Gyula vezette be. Tanult még rövid ideig Schnöller Lajostól és Huber Sándortól, majd autodidakta módon fejlesztette tovább tudását. Zeneszerzésben dr. Toldy László, Kazacsay Tíbor és Kósa György voltak mesterei. Első versét Fejér Jenőnek, a „Katalin" operett szerzőjének egy magyar nótájára írta, 1894-ben. Első zeneszerzeménye 1899 körül látott napvilágot. 50 éves korában rendezte első hangversenyét a Zeneakadémián, egy év mulva jelent meg első verseskönyve. A sajtó kedvezően fogadta első kísérleteit. 54 éves korában tanult énekelni Herzberg Miksánál és azóta önmaga adja elő dalait. Már túlhaladta 50-ik esztendejét, mire népszerüvé vált. Közel 1000 verset és több mint 200 nótát szerzett. Népszerü nótái közül említésre méltók: „Fekete éccaka, borulj a világra", „A ti uccátokba fényesebb a csillag", „Sárga csizmát visel a babám", „Sáros az uccátok", „Valahonnan levél ment a kaszárnyába", stb. (Fényképét lásd a III.-ik kötet, 320. oldalán.)

Nagy Ilona, szinésznő, (Lásd I. kötet, 430. oldal) neve elé tévedésből került az „Eöttevényi" előnév.

Nagy László, id., szinész, sz. 1896 ápr. 6-án, Egerben. Rózsahegyi Kálmán szinésziskoláját 1925-ben végezte; egy évig működött a Miskolci Nemzeti Szinházban, Sebestyén Gézánál és a Budai Szinkörben. — Jobb szerepei voltak: „Elnémult harangok" Todorescu pópa, „Hid" gróf Széchényi, „Dolovai nábob leánya" Tarján Gida, „Mariká"-ban az író. 3 évig hadifogságban volt, a magyar hadifogoly-szinház egyik megalapítója volt; a hadifogoly szinházban játszották 63-szor a „Bolondos szivek" című 3 felvonásos operettjét. A szinipályáról lemondott, aktiváltatta magát és jelenleg mint vámőrszázados teljesít szolgálatot, Sátoraljaujhelyen.

Nagy Sándor dr. (Alex), író és zeneszerző, sz. 1901-ben, Nagykanizsán. Zongorára és hegedűre írt szerzeményei elterjedtek. Foglalkozott a szépirodalommal is, írt nagyobb intellektuális regényt. Szinpadi művei: „Hermelin", szinmű 3 felv. „Giardinetto", szinmű 3 felv.

Nagy Zoltán (P), a debreceni városi zeneiskola (l. o.) igazgatója, sz. 1873 febr. 23-án, Debrecenben. Az ősi debreceni kollégiumban a zenének emelt tanszéken első rendes tanára volt. A Zeneművészeti Főiskolán a zongora és zeneszerzési szakot végezte. Amerikai tanulmányutja után 70 tagu szimfónikus zenekari és 150 tagú énekkart szervezett Debrecenben és megalapította ugyanott a zenekedvelők társaságát. A debreceni Városi Zeneiskolát a hasonló intézetek között az első sorba emelte. 1929-ben

ünnepelték országos jelentőségű ünnepségek keretében 30 éves művészi jubileumát, Debrecenben.

Nánássy Juliska, (K.) színésznő, sz. Debrecenben. A Solymossy-féle sziniiskolát végezte. Működött Rácz Dezsőnél, majd Sopronban (Szabó Ferenc), Marosvásárhelyen, Temesvárott, Nagyváradon, Brassóban. 20 évig játszott mint drámai szende és hősnő. Jelentősebb szerepei: Melinda (Bánkbán) mint vendég Kolozsvárott, Júlia (Romeo), Ofélia (Hamlet), Boriska (Tündérlaki lányok), Dorina (Tartuffe), Rita (Románc), Roxane (Cyrano), Kerner Ilona (Taifun), Loute, stb. — Férje: Kiss Gyula, színész és rendező, aki önkezével vetett véget életének. K. Gy. szindarabja: „Balassa Bálint", tört. dr., e. e. 1922. Marosvásárhelyen.

Németh Margit, színésznő, sz. 1902 máj. 22-én, Pesten. Rákosi Szidi színésziskoláját 1919-ben végezte és a budapesti Intim Kabaré tagja lett. Később Nagyváradon és Kolozsvárott működött mint operett szubrett. Főbb szerepei: Marcsa (Mágnás Miska), Hortense (Offenbach), Bob herceg és prózai darabokban: Margit (Kaméliás hölgy), Kerner Ilona (Taifun), stb.

Németh Nándor, színész, sz. 1894-ben, Dunaföldváron. Rákosi Szidi színésziskoláját végezte, majd Neményi Lászlónál kezdte pályáját, Erdélyben. Sokfajta szerepet játszott, a mi annak a bizonyítéka, hogy tehetségét már első kísérleteinél méltányolták. Főbb szerepei: „Cigánybáró"-ban Barinkay, „Hoffmann meséi"-ben Hoffmann, „Mágnás Miska" címszerepe, a „Bőregér" Alfrédje, „Sztambul rózsájá"-ban Flórián, a „Gyerekasszony" c. népsz-ben Ugrom Sanyi stb. — Életének egyik nevezetes epizódja, hogy revű-társulatával 1931. ápr. havában magyar előadást tartott az indiai király udvarában. A magyar fővárosban 3 kabaréja is volt: a Nagykomédia, Kedélyes Kabaré és a Colosseum. — Felesége: Hajnal Vilma, a Népopera volt szólótáncosnője. — (Meghalt 1921-ben.)

Niedermann Imre, vármegyei főlevéltáros, szinikritikus, sz. 1893. október 10-én, Nagyszécsényben. 1925-óta a „Balassagyarmati Ujság"-nak szinikritikusa.

Nyerges Ferenc (fiadfalvi), színész, sz. 1903-ban, Kolozsvárott. Szakáts Andor tanítványa volt. 1927 őszén lépett szinpadra, Földessy Sándor zombori társulatánál. Ezután külföldi tanulmányútra ment és filmeken is szerepelt. Visszatérve, Szendrey Mihály arad-temesvári, majd dr. Janovics Jenő kolozsvári társulatának lett a tagja és mint bonvivant és jellemszínész szerepel sikeresen. Szerepei: György (Takács Alice), Vjereszov (Féltékenység). stb.

Pálffy Olly, színésznő, sz. 1903 jun. 10-én, Budapesten. 1921-ben kezdte a szinipályát, Kassán, Faragó Ödön társulatánál. Ezenkivül a következő városokban működött mint kedvelt operettszubrett: Szeged, Kolozsvár, Pozsony, Sopron, Arad, Szombathely, Nagyvárad, Brassó, Kecskemét. Jobb szerepei: Gábor (Gül Baba), Midili (Stambul rózsája), Marcsa (Mágnás Miksa), Boris (Nótás kapitány), stb.

Pálffy Zsazsa, színésznő, (P. Boldizsár színész gyermeke), sz. 1907 nov. 6-án, Kassán. 1925-ben lépett a szinipályára, Gáspár Jenőnél, Erdélyben, később Fekete Mihály arad-temesvári szintársulatánál játszik, 1930-ban Erdélyi Miklós nagyváradi társulatának tagja. — Főbb szerepei: Mari (Noszty), Judit (Tábornok), Gyöngyi (Két lány az uccán), Ápolónő (Szent láng), stb.

Palicsi szinkör megnyilt 1891-ben, Bátosi Endre szinigazgatása alatt, Faragó Jenő „Thália Palicson" c. alkalmi játékával. A társulat primadonnája Völgyi Kató, bonvivantja Szendrey Mihály volt. A szinkört pár évi fennállása után lebontották.

Parlagi Lajos, színész és szinigazgató, született 1877-ben, Szentesen. Horváth Zoltán és Rákosi Szidi iskoláiban nyerte színészi előképzettségét, ahonnan a Magyar Szinházhoz szerződött. Innen Micsey György igazgatóhoz, majd dr. Janovics Jenőhöz szerződött és

itt 20 esztendőt töltött, mint titkár, főpénztáros, végül mint dr. Janovics vállalatainak helyettes igazgatója; 1921-ben a nagyváradi színház igazgatója lesz és 3 évig vezeti a színházat, nagy hozzáértéssel és lelkesedéssel. Magyar érzelmei miatt gyanuba kerülvén, nem vezetheti tovább a színházat, visszavonul a színészettől és Heyman Bélával együtt megalapítja a „Heyman-szinkör" néven működő mozivállalatot és mint a mozi igazgatója, annak szinpadán is mindig helyet szorít a filmképek mellett a művészi előadószámoknak és jeleneteknek. — Leánya: Parlagi Ilonka, színésznő, született 1910-ben, Kolozsvárott. Atyja szárnyai alatt nevelődött a szinpadra és első sikerét Török Rezső „Forog, vagy nem forog", című egyfelvonásosában aratta. Dr. Janovics Jenő igazgatása alatt bontogatta szárnyait szépen fejlődő tehetsége és sikerrel játszotta többek között a következő szerepeket: Márta (Nagymama), Elsie (Darázsfészek), Tóth Mari (Noszty fiu), Vera (Te nem ismered Verát), stb. — Egyik szép reménysége az erdélyi magyar szinjátszásnak.

Pataki Riza, színésznő, sz. 1882-ben, Veszprémben. 1901-ben végezte a Szinművészeti Akadémiát, azután Győrben (Dobó Sándor), Miskolcon (Szalkai Lajos), Szabadkán (Pesti Ihász Lajos), Szegeden (dr. Janovics Jenő) működött mint kedvelt és népszerű drámai színésznő. Főbb szerepei: Ofélia (Hamlet), Julia (Romeo), Melinda (Bánk bán), Desdemona (Othello), Ráskainé (Kurucz Feja Dávid), Alice (Becstelenek), stb. 1910-ben férjhez ment Bodonyi Sándor állampénztári tanácsoshoz Berettyóujfalun és visszavonult a színészettől.

Pavlova Anna, orosz balett-táncosnő, sz. 1885 január 31.-én, Szentpétervárott. U. o. kezdte pályáját a cári balettkarban, ahonnan 16 éves korában került ki. Karrierje Prágából, az ottani ünnepi játékokból indult el, majd Bécsben, Párizsban és New-Yorkban ünnepelték. 1914 május 30.-án nálunk is bemutatkozott, a Népoperában; ekkor Béldi Izor így jellemezte: „A legegyszerűbb eszközökkel dolgozik. Nem hat nuditásokkal, nem törekszik erotikai effektusokra, nem exponálja intimebb bájait. Ellenkezőleg: visszatér a régi iskolához: trikóban táncol, tüllszoknyában, balettcipőben. Sőt a régi táncformákat, a *pas*-kat is restituálja. De ahogy csinálja az ismert figurákat, ahogy spiccel és pirouettezik, olyan igézően szép, hogy egyhamar nem felejti el a néző." („Pesti Hirlap", 1914 május 31.) 1927 március 21.-én ujra ellátogatott hozzánk, ekkor a M. Kir. Operában lépett fel.

Pécsi Aranka, színésznő, már 15 éves korában naiva szerepeket játszott a dicsőséges multú kolozsvári szinpadon, a honnan a budapesti Nemzeti Szinházhoz szerződtették, majd a Vígszinházban Bródy Sándor „Dadá"-jának kis hiszterikus bakfisát játszotta sikerrel. Pár éves szinpadi szereplése a sikerek sorozata volt. A „Kis lord", „Józsi", „Noémi" és a naiva szerepek legkitünőbbjei tartoztak műsorához. De hamarosan visszavonult a szinpadtól és mint belényesi Várady Józsefnek, a Pesti Hirlap éjjeli szerkesztőjének neje a magánéletben örvend köztiszteletnek boldog családi körben.

Pelle János dr., író és ügyvéd, sz. 1885 febr. 18.-án, Jánosdán (Bihar m.). Mint író először a nagyváradi lapokban szerepelt. — 1916-ban megjelentek versei „Népek Golgotája" címmel. Szindarabja: „Magdolna", szinmű 3 felv. e. e. 1911-ben, Nagyváradon, Erdélyi Miklós szintársulatánál.

Pethes Margit, színésznő. Rózsahegyi Kálmán növendéke volt, majd 1924 jul. havában a Nemzeti Szinház ösztöndíjas tagja lett. Itt ez év okt. 13.-án mutatkozott be. Szerepei: Mária (Mózes), Eurydike (Antigone), Athália (Aranyember), Heléna (Szentivánéji álom), Televényné (A túlbuzgó fiatalember), stb. — (Arcképét lásd: III. kötet. 448. oldalán.)

Petrán Ede (l. Szinjátszó Társaságok).

Pogány Magda, balett-táncosnő, sz. 1911-ben, Budapesten. Önálló táncesté-

lyeket rendezett Európa összes szinpadjain.

Pongrácz Elemér (Felső-eőri), okl. középiskolai tanár, a bpesti II. Rákóczi F. felső kereskedelmi iskola igazgatóhelyettese, író, sz. 1889. jun. 26-án, Budapesten. Középiskoláit Pécsett, a ciszt. r. gimn.-ban, egyetemi tanulmányait pedig Budapesten végezte; dr. Riedl Frigyes, dr. Katona Lajos és dr. Császár Elemér tanítványa volt. 1920-ban a Császár Elemér és Pekár Gyula által szerkesztett „Magyar Múzsa" c. szépirodalmi lap segédszerkesztője volt. Szindarabjait eleinte tanítványai adták elő; egyfelvonásosai: „A magyar feltámadás", „Az isaszegi csatatéren", „Délibáb?", „Mohács", „Apáczai"; nagyobb darabjai: „Rákóczi vitéze", „A Lenkey-huszárok papja", „Október 6", „Magyar Lót", „Mult, jelen, jövő". Nagy irredenta-darabjával nyitott az újjáéledt Uj Színház, 1931. febr. 3-án; ez a darabja „A hajnal fiai" c. 3 felvonásos, amely március 15-én érte el a 25-ik előadást. Szinművei könyvalakban is megjelentek.

Pongrácz Géza, (szentmiklósi és óvári), karnagy, zeneszerző és zongoraművész, sz. 1899 febr. 14-én, Nagybánhegyesen (Csanád m.). Már 9 éves korában nyilvánosan fellépett: Liszt-rapszódiával. A világháborút mint zászlós küzdötte végig; oroszországi internáltsága után lett az Orsz. Zeneakadémia növendéke; 1923-ban pályadíjat nyert „Petőfi" szimfóniáját maga dirigálta. 1926-ban Békéscsabán zeneiskolát nyitott s a város zenei életét föllendítette; 1930-ban Miskolcra nevezték ki honvédkarnagynak. Zeneművei minden műfajban vannak.

Réz Béla dr., szinházi orvos, sz. 1894 nov. 8.-án, Sátoraljaujhelyen. Egyetemi tanulmányait Budapesten és Bécsben végezte. 1918-ban avatták orvossá. 1925 óta a Belvárosi Szinház orvosa.

Sziklai Miklós, szinész, sz. 1859 dec. 6.-án, Fogarason, 19 éves korában lépett a szinipályára, ahol mint operett-buffó és jellemszinész a legismertebb művészek sorába került. A vidéken igen nagyrabecsülték, ezért nem is engedték elszerződni a fővárosba. Igazgatói voltak: Miklóssy Gyula, Gerőffy Andor, Szegedi Mihály, Komlóssy József, Balla Kálmán. 1908 jun. 1-én nyugdíjba vonult.

Tihanyi Ferenc, szinész, sz. Dunakeszin, 1857 dec. 10-én. Szini pályára lépett 1881-ben Völgyessy Györgynél Besztercebányán. Mint népszinműénekes aratta sikereit Szabadkán, Kassán és Miskolcon, 1894-ben a Magyar Királyi Operához szerződött és 1925-ig működött ott, mint karénekes és kisebb magánszerepeket is játszott. Azután 44 évi működés után nyugdíjba ment. Leánya Tihanyi Vilma (L. o.).

Vaszilievits Emil dr., zenei író, ügyvéd, sz. 1865 aug. 3.-án, Budapesten, megh. 1915 ápr. 13-án, u. o. Anyja: a Nemzeti Szinház karmesterének, Bognár Ignác operaszerzőnek leánya: Adél, énekesnő volt; atyja: Vazul; kúriai tanácselnök, szintén jó zenész; tehetségüket örökölte a fiú, aki zenei és egyéb tanulmányait Budapesten végezte. Szegény zeneirodalmunk egyik hiányát fájlalva, maga fogott tollat s megalapította irodalmunkban az operaismertetőket. Kottapéldákkal ellátott, alapos szöveg- és zeneelemzést írt („Operai útmutatók" sorozat önálló füzetei, Nádor Kálmán kiadása) a következő művekről: 1. A bolygó hollandi, 2. Lohengrin, 3. Tannhäuser, 4. A nürnbergi mesterdalnokok, 5. Tristan és Isolde, 6. A Rajna kincse, 7. A walkür, 8. Siegfried, 9. Az istenek alkonya, 10. Bohémek, 11. Pillangókisasszony, 12. Lakmé, 13. Parasztbecsület, 14. Bajazzók, 15. A sevillai borbély, 16. La traviata, 17. Az álarcos bál, 18. A hegyek alján, 19. Rigoletto, 20. Bánk bán, 21. Hunyadi László, 22. Carmen, 23. Mignon, 24. Hoffmann meséi, 25. Manon Lescaut, 26. Faust.

Zachariásné Kallós Ilona, szinműíró. (Lásd Kallós Ilona, Kántorné.)

Zoltán Erzsébet, szinésznő, sz. 1905-ben. Ódry Árpád növendéke volt. Univerzális tehetség, ki úgy énekben, mint szavalásban nagy sikereket aratott. A Zeneakadémián több önálló estet adott.

